

[પહેલી આવૃત્તિ]

વિજ્ઞાનની અનેક શાખાઓ છે, તેમાં મનોવિજ્ઞાન એક મહત્વનો વિભાગ છે. પૂર્વે આખાવર્તમાં મનોવિજ્ઞાનને અત્યંત મહત્ત્વ અપાતું હતું. આજે મનોવિજ્ઞાનના ક્ષુદ્રક અંશોને હિંદની પ્રજા ગતાનુગતિક ન્યાયે વળગી રહેલી છે, પરન્તુ એ વિજ્ઞાનનું રહસ્ય તે જરાજરા સમજતી નથી; તેને પરિણામે આજે મનોવિજ્ઞાનના એ ક્ષુદ્રક અંશો પ્રજાને કેટલીક વાર હાનિકારક નીવડતા જોવામાં આવે છે. આવી હાનિ થતી અટકાવવાને પાશ્ચાત્ય પ્રજાના સંસર્ગથી આપણા લોકો પણ તેમાંની ઘણીખરી બાબતોને ત્યાજ્ય વહેમ કહીને તિરસ્કારી કાઢે છે; વસ્તુતઃ એ મનોવિજ્ઞાન જૂઠું નથી, પરન્તુ તેનું રહસ્ય સમજ્યા વિના ગતાનુગતિક ન્યાયે વર્તનારાઓ જ જૂલ કરે છે.

આપણા દેશમાં ચૌદ વિદ્યા અને ચોસઠ કળાને નામે સર્વ વિદ્યાઓના રહસ્યને ઝોળખવામાં આવે છે; પરન્તુ પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓએ પોતાના ખંતીલા પ્રયાસથી એક જ વિદ્યાનાં જૂદાં જૂદાં અંગોને એવી રીતે ખીલવ્યાં છે કે હવે એકમાંથી અનેક સ્વતંત્ર વિદ્યાઓ નીકળી પડી છે અને સેંકડો કળાઓ ફેલાવા પામી છે. જે મનોવિજ્ઞાનને આપણો દેશ પાશ્ચાત્ય પ્રજાના શરૂઆતના સંસર્ગથી વહેમ માનવા લાગ્યો હતો, તે જ મનોવિજ્ઞાનની પાશ્ચાત્ય પ્રજાએ શાસ્ત્રીય રીતે આપણને ખીલવણી કરી બતાવ્યા પછી હવે આપણે પણ એ આપણા જૂના મનોવિજ્ઞાનને ઝોળખતાં શીખ્યા છીએ. આજે આપણા મૂળ વિજ્ઞાનને કિંવા પાશ્ચાત્ય સ્વરૂપ પામેલા વિજ્ઞાનને આપણે સ્વીકારતા પણ થયા છીએ. આપણા ઘઉંની જ બિસ્કીટ બનાવીને પાશ્ચાત્ય પ્રજા આપણા ઝોડમાં મૂકે ત્યારે આપણે ઘઉંનું મૂલ્ય સમજવા લાગીએ એ બહુ બેદુરનક છે, પરન્તુ છેવટે એ રીતે પણ આપણે ઘઉંના તરવથી વંચિત ન રહીએ એટલું પણ સંતોષ ઊપજાવનારું છે.

આ ગ્રંથમાં મનોવિજ્ઞાનની તેમજ શારીર વિજ્ઞાનની જૂદી જૂદી ૧૪ વિદ્યાઓ વિષે સંક્ષેપમાં જતી શકતી સંપૂર્ણ માહિતી આપવાનો યત્ન કરવામાં આવ્યો છે. યુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, હિંદી, મરાઠી અને બંગાળી ભાષાનાં લગભગ દોઢસો પુસ્તકોના હાંખા-ખંતભર્યા અભ્યાસ તથા સંશોધનને અંતે આ ગ્રંથ તૈયાર થયેલો છે. સરલતા હિપર ખાસ લક્ષ રાખેલું છે કારણકે જેઓ પ્રત્યેક વિદ્યાના શાસ્ત્રીય જ્ઞાન વિનાના છે તેઓને માટે જ આ ગ્રંથ નિર્મીલ થયેલો છે. આ જ કારણથી જૂદાં જૂદાં ચિત્રો તથા આકૃતિઓ પાછળ છૂટે હાથે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે.

[બીજી આવૃત્તિ]

૪. સ. ૧૯૨૫ ના આરંભમાં આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ અને હજારો માસમાં તે આવૃત્તિ ખપી ગઈ, છતાં પછી ત્રણેક વર્ષમુધી તેની નવી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાનું બન્યું નહિ, તેનાં કારણો વાચકો સમક્ષ રજૂ કરવા માટે કેટલીક વિમતો વિસ્તારથી દર્શાવવાની જરૂર છે.

૪. સ. ૧૯૨૫ ના આગસ્ટ માસમાં આ પુસ્તકના અંતર્ગતમાં અમારી સામે “ત્રિકાળદર્શક દર્પણ”ના કતી મી. જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ ૧૯૧૪ ના કેપીરાઈટ એક્ટની રૂએ અમદાવાદની ડિરેક્ટ્રીકટ કોર્ટમાં દાવો નોંધાવ્યો. દાવામાં તેમણે એવું નિવેદન કર્યું હતું કે અમે તેમના પુસ્તક “ત્રિકાળદર્શક દર્પણ”ની સમગ્ર નકલ અમારા પુસ્તકમાં કરી છે, માત્ર થોડો સંપ્રદાનો ફેરફાર કર્યો છે, તથા તેમના “બવિધ્યવેત્તા” પુસ્તકમાંથી પણ થોડાં પ્રકરણો ઉપાડી લીધાં છે. આ કારણુ દર્શાવીને તેમણે દાવા અરજીમાં એવી માંગણી કરી હતી કે—(અ) કોર્ટે અમારા “સચિત્ર ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક” પુસ્તકનું વેચાણ તથા નવી આવૃત્તિનું પ્રસિદ્ધી-કરણુ અટકાવવું, (બ) અમારા પુસ્તકની વગર વેચાયેલી નકલો પોતાને (મી. જેઠાલાલને) સોંપી દેવી અથવા કોર્ટે તેનો નાશ કરવો, (ક) અમારા પુસ્તકની અમે વેચેલી બધી નકલોનો કોર્ટે હિસાબ લેવો અને તેથી બિપજેલી રકમ પોતાને (મી. જેઠાલાલને) પગાર કરવા હુકમ કર-માવવો, અને (ડ) કોર્ટે દાવાનું બધું ખર્ચ તથા બીજી જે કાંઈ દાદ કોર્ટને વાજબી લાગે તે અપાવવી.

આ દાવો અમદાવાદના આસિ. જજની સમક્ષ ધણો લાંબો ચાલ્યો. ફરીયાદ પક્ષ તરફથી મી. નગીનદાસ પુ. સંઘવી, મી. કૌશીકરામ વિ. મહેતા, મી. વિઠ્ઠલરાય ગોરધનદાસ અને મી. ગૌરીશંકર મોતીરામ સા-ક્ષીઓ હતા. બચાવ પક્ષ તરફના એટલે અમારા સાક્ષીઓ મી. હીરાલાલ ત્રિજીવનદાસ પારેખ અને મી. નારાયણ વિસનજી ઠક્કર હતા. દાવાનો ચુકાદો ૧૯૨૭ ના એપ્રિલમાં મળ્યો, જેનો સાર અમે આ નીચે આપીએ છીએ.

નિકાલ માટે કોર્ટે નીચેના મુદ્દાઓ નક્કી કર્યા હતા : (૧) દાવા માટે પૂરતો સ્ટાંપ લગાડ્યો નથી ? (૨) દાવાવાળાં પુસ્તકોમાં વાદી પોતાનો કેપીરાઈટ સાબીત કરે છે ? (૩) પ્રતિવાદીએ વાદીનાં પુસ્ત-કોમાંના કેપીરાઈટનો જર્મ કર્યો છે ? કે પ્રતિવાદીનું પુસ્તક સ્વતંત્ર

શ્રમ અને હુદ્દિઘૌશલ્યનું પરિણામ છે ? (૪) પ્રતિવાદીના પુસ્તકનો દેખાવ અને તેના નામનું સરખાપણું ઠગાઈભર્યું છે ? (૪) દાવો કરવામાં થએલા વિલંબને કારણે અથવા અનુમતિને કારણે દાવો આવી શકે નહિ ? (૬) શી દાદ આપવી ?

આ બધા મુદ્દાઓ ઉપર કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો. કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે પહેલાં મુદ્દાને માટે પ્રતિવાદીએ કશું દખાણું કર્યું નથી. બીજા મુદ્દાની કોર્ટને કોઈ જરૂર જણાઈ નહોતી કારણકે ૧૮૬૭ નો ૨૫ મો એક્ટ, ૧૯૧૧ નો કોપીરાઈટ એક્ટ સને ૧૯૧૪ નો ૩ નો એક્ટ એ બધા મુજબ એક પુસ્તક રજિસ્ટર થાય કે ન થાય તેાપણુ તેથી દાવો ચાલી શકે છે. પુસ્તકનો દેખાવ અને નામ સરખું હોવા માટેનો મુદ્દો વાદીએ સુનાવણી વખતે છોડી દીધો હતો કારણકે ૨૫૪ રીતે કબૂલ કરવામાં આવ્યું હતું કે નામ, દેખાવ કે બાઈન્ડીંગના સરખાપણા માટે કોપીરાઈટ હોષ શકે નહિ. વળી પ્રતિવાદીના પુસ્તકથી કોઈ છેતરાયું હોય એવું સાબીત કરવાને વાદી તરફથી કરી શકે નહોતો. પાંચમો મુદ્દો માત્ર વચગાળેના મનાઈ ફુકમને માટે જ ઉપયોગી લેખીને કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે મનાઈ ફુકમની અરજીનો ચુકાદો આપતાં કોર્ટે એ મુદ્દા ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપ્યું હતું. (એ ચુકાદામાં પુસ્તક વેચવા માટેનો મનાઈ ફુકમ પ્રતિવાદીની વિરુદ્ધ કોર્ટે આપ્યો નહોતો.)

સૌથી વધારે અગત્યના ત્રીજા મુદ્દા [પ્રતિવાદીએ વાદીનાં પુસ્તકોમાંના કોપીરાઈટનો ભંગ કર્યો છે કે પ્રતિવાદીનું પુસ્તક સ્વતંત્ર શ્રમ અને હુદ્દિઘૌશલ્યનું પરિણામ છે ?] ના સંબંધે કોર્ટે ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે બેઉ પક્ષોનાં પુસ્તકોની કાળજીબરી રીતે તપાસ કર્યા પછી મને જણાય છે કે આમાં કોપીરાઈટનો વાસ્તવિક ભંગ થયો નથી. (No Substantial Infringement.) જોકે આખાં પાનાનાં પાનાં અને પેરેગ્રાફોના પેરેગ્રાફો પ્રતિવાદીએ ચોરી લીધા હોવાના ઘણા જોળ જોળ આક્ષેપો દાવાઅરજીમાં કરવામાં આવ્યા હતા, તેા પણ ચોરી લીધેલા કહેવાતા પેરેગ્રાફોના ગુણનાદર્શક કોષ્ટકો ઉપરથી એવા સરખાપણાવાળા પેરેગ્રાફ ઘણા થઈ જવા પામ્યા હતા. આવા પેરેગ્રાફોનું એક નજીવું લીરટ વાદીએ આપ્યું હતું, જેમાં તે કદી ઉમેરો કરી લીરટ પૂરું કરી શક્યો નહિ. પ્રતિવાદી એ બધા પેરેગ્રાફો ક્યાં ક્યાં

મૂળ સાધનોમા માલૂમ પડે છે તે ખતાવનાઈ લીસટ આપ્યું છે અને તે બધા પુસ્તકો ઠોટમાં રજુ કર્યા છે. છતાં વાદી કહ્યા જ કરે છે કે પોતાનાં પુસ્તકો “ઓરીજનલ” છે, પરન્તુ તેના વિદ્વાન ધારાશાસ્ત્રીને સ્વીકારવું પડ્યું હતું કે તે પુસ્તકો થોડે કે વધુ અંશે એક જ કિંવા એકસરખાં સાધનોમાંથી કરવામા આવેલા સંગ્રહો હતા. ચોરીના આક્ષેપ-વાળા પેરેગ્રાફે પ્રતિવાદીના પુસ્તકની ૧૩૦૦૦ છાપેલી લીંદીઓમાંથી લગભગ ૫૦૫ લીંદીઓના હતા એટલે માત્ર સેંકડે ૪ ટકા નોટલા હતા.

આમળ ચાખતાં ન્યાયાધીશે એક પક્ષનાં પુસ્તકોના નામોનો વિસ્તાર-વાળો અર્થ કર્યો હતો તથા તેમાના મુખ્ય મુખ્ય વિષયોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી પોતાના પુસ્તકમા “માનસ વિદ્યા”થી શરૂઆત કરે છે અને હિંદુ શાસ્ત્રમા જે ૧૪ વિદ્યાઓ કહી છે તે મુજબ તેના ૧૪ ખંડ પાડે છે સામાન્ય વિગતો ઉપરથી આ-ગળ વધતા તે વિરોધ વિગતો ઉપર જાય છે અને તેમાની ગોઠવણ પદ્ધતિસરની છે એવી પદ્ધતિસરની ગોઠવણ વાદીના પુસ્તકોની નથી. મૂળ વસ્તુઓ તેની તે જ છે, તેમાની કોઈ વસ્તુ તદ્દન નવી નથી, અને એક એક સરખો જ હેતુ પૂરો પાડે છે, તોપણ મને જરાએ શંકા રહેતી નથી કે-સામાન્ય યોજના, ગોઠવણી અને મૂળ વસ્તુઓનું સંવિ-ધાન એ બધા તદ્દન જૂઠા છે. જે વસ્તુઓ સામાન્ય પ્રજાને માટે સા-ધારણ છે તે વસ્તુઓનો ઉપયોગ ખીજા માણસોને કરતા અટકાવવાનો વાદીને કશો હક્ક નથી વાદીના પરિશ્રમનું ફળ કે જે તેની કાયદેસરની મીનકત છે તે પ્રતિવાદીએ લાઇ લીધી નથી, એટલું જ નહિ પણ પ્રતિ-વાદીએ પોતાના પુસ્તકના સંપાદનનાં પરિશ્રમ અને શુદ્ધિનો પણ ઉપ-યોગ કર્યો છે. જ્યારે ‘ઓરીજનલ’ લખાણ એક પુસ્તકમા ન હોય, ત્યારે અણસમજ્યુ અનુકરણ અને ચોરીનો મજબૂતમા મજબૂત પુરાવો ટોપીરાઈટના બગ માટેનો દાવો કરતાં પહેલાં મેળવવો જોઈએ. (રૉન-સોઝ વિ ચેકર એન્ડ કો.) જે કોઈ પણ કહીએ તો આ માત્ર યત્ર-વિદ્યાને લાગુ પડે છે.

પછી ઠોટે ચુકાદામાં વાદીની ઉલટ તપાસનો સાર કાઢી ખતાવ્યો હતો. તેમાં વાદીના બાધાગ્રાન સંબંધી ટીકા કરી જણાવ્યું હતું કે તેનાં પુસ્તકોમાના ધણીખરા સંગ્રહો છે મી (નારાયણ) હકકુરના શબ્દોમા કહેતા, મને જણાય છે કે પ્રતિવાદીનું પુસ્તક સ્વતંત્ર શુદ્ધિશક્તિ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું કૌશલ્ય ખતાવે છે વાદીના પુસ્તકના કોઈ પણ તાર્કિક ભાગનો

ઉતારો પ્રતિવાદીના પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યો નથી. વાદીએ ગ્રેગ્રાફની સરખામણી દર્શાવનારૂં જે લીસ્ટ આપ્યું છે તે મૂળ અંગ્રેજી, મુજરાતી, હિંદી અને મરાઠી સાધનોમાંથી છે અને તે જ સાધનોમાંથી બીજાઓ કાંઈ વસ્તુ લે તો તેથી કૉપીરાઈટનો ભંગ થઈ જતો નથી. પાછક વિ. નીકોલસન (૧૮૬૯) એક ઘણો મજબૂત કેસ હતો, જેમાં પ્રતિવાદીનું પુસ્તક વાદીના પુસ્તકથી બહુ જૂઠું પડતું ન હતું. પુસ્તકોની મોટી કૌમત અને બારે વેચાણથી બેઠેલાં પુસ્તકો વચ્ચે નહિ ઇન્ધિવાએગ હરીકાષ્ઠ થવાનો સંભવ છે અને આ બાબત કૉપીરાઈટ એક્ટના સેક્શન ૨ (૧) માં કહ્યા મુજબ “ફેર ડીલીંગ” થયું છે કે નહિ તેનો વિચાર કરવામાં અગત્યનો મુદ્દો છે. એ પણ ખરૂં છે કે ઉપાડી લેવામાં આવેલા લખાણના જથ્થા કરતાં તે લખાણની જાત અને ઉપાડી લેવાની રીત ઉપર કૉપીરાઈટના ભંગનો સવાલ વધારે આધાર રાખે છે અને સેક્શન ૧ (૨) મુજબ, ઉતારી લેવામાં આવેલો ભાગ તાસ્વિક છે કે નહિ તે પણ જોવું જોઈએ. (જુઓ ચેટરસન વિ. કેમ્સ-૧૮૭૮). પરંતુ પુસ્તકની જાતનો વિચાર પણ ચુકાદા ઉપર અસર કરતારો થાય કે પુસ્તક તદ્દન નવું સર્જન છે કે કાંઈક સંગ્રહની જાતનું છે. જો પુસ્તક સંગ્રહના જેવું હોય તો પૂરતા ફેરફાર કે સંસ્કાર વિના મોટો ભાગ ઉતારી લીધેલો હોવો જોઈએ અને તો જ સાખીત થઈ શકે કે કૉપીરાઈટનો ભંગ થતો અટકાવવા માટે પ્રતિવાદીએ પૂરતો શ્રમ કે જુદી-કોશલ્ય વાપર્યો નથી. પણ આમાં એવું કાંઈ નથી. વાદીના સાક્ષીઓ પણ કહે છે કે તેમને એક નાનું લીસ્ટ વાદી તરફથી આપવામાં આવ્યું હતું, જે લીસ્ટ વાદીએ કોર્ટમાં રજુ કરેલા લીસ્ટ કરતાં પણ નાનું હતું. ભાગ ૧૦ મો પુસ્તકનો તાસ્વિક ભાગ નથી અને તેમાં જ માત્ર બીજા મૂળ સાધનોના કરતાં વાદીના સંગ્રહનો છોટો ઉપયોગ થયેલો માલૂમ પડે છે. વાદીની જૂલોનું પણ પુનરાવર્તન થયું છે. પ્રતિવાદીના વકીલે આ રપટ રીતે પિછાણ્યું અને પુસ્તકની નવી આવૃત્તિમાંથી એ આવેલો ભાગ કાઢી નાંખવામાં આવે તો પોતે સંતુષ્ટ છે એમ જણાવ્યું.

આ પ્રકારના વિષયોવાળાં પુસ્તકોના લાભાકામ વિષે વિવેચન કરીને ન્યાયાધીશ ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે જો આ પુસ્તકમાં Fair Dealing પુરવાર ન થયું હોત તોપણ આ પ્રકારની વિચારોના પુસ્તકને રદાણ મળી શકે કે કેમ તે વિષે મને ઘણી શંકા છે. વાદીની અંધ-લેખક તરીકેની ચોખ્ખોગ્યતા વિષે ટીકા કરતાં કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે

વાદીના પુસ્તકમાં મને ઉંટવૈદાની ગંધ આવે છે. હું પોતે તો તેના પુસ્તકને તેની પોતાની માનસિક શક્તિનું, સ્વતંત્ર અને સાચું સર્જન માની શકતો નથી, જોકે મહેનત અને ખર્ચ તો કરવામાં આવેલાં છે. વિચારો મૌલિક ન હોય, તોપણ વધુ નહિ તો છેવટે વિચારો દર્શાવવાની શૈલી તો તેનામાં સ્વતંત્ર જન્મેલી હોવી જોઈએ. મને તો જણાય છે કે એ વિચારદર્શનની શૈલી પણ મોટે ભાગે નકલ છે. મારે કહેવાની જરૂર નથી કે આ પ્રકારના મુકદ્દમા સંબંધી મૂળતરવો મારેના મેકમીક્સન વિ. કુપરના કેસના છેલ્લા પ્રીવી કાઉન્સીલે આપેલા ચુકાદાના અહેવાલનો હું બહુ આભારી થયો છું.

ખેડે પક્ષોના સાક્ષીઓના સંબંધમાં કોટે જણાવ્યું હતું કે મી. નારાયણ હંકુર અને મી. હીરાલાલ પારેખ જેઓ પ્રતિવાદીના સાક્ષીઓ છે તેઓ સ્વતંત્ર ગૃહસ્થો છે. તેઓ નિષ્પક્ષપાત વિચાર ધરાવી શકે છે. હુબાંએ મી. કૌશીકરામ મહેતા અને મી. નગીનદાસ સંધવીને મોટે એમ કહી શકાય તેવું નથી. તેઓ ખેડે એવા સાધક અધિકારી વર્ગના સભ્યો છે કે જે વર્ગમાં વાદી પણ છે. પોતાના મંત્રોના વિધિઓ એ વર્ગના કોઈ ખાસ વિધિઓના વિભાગને આધારે તેણે તૈયાર કર્યા છે તે વાદી બતાવી શક્યો નથી. આ બધા મોટેના મૂળ બધાં ખુલ્લાં કરવામાં આવ્યાં છે અને તે મળતાં આવે છે. પોતા તરફનું સરખા પ્રેરણાને લીધે રજુ કર્યા પછી વાદી પોતાના ખાસ હસ્તલિખિત ગ્રંથો કે જેનો તેણે ઉપયોગ કરેલો હોવાનું તે કહેતો હતો તે રજુ કરવાને બંધાયેલો હતો. જ્યારે એકસરખા વિષયો એક જ સાધનોમાંથી તૈયાર કરેલા હોય ત્યારે સામાન્ય પ્રકારનું એકસરખાપણું તો જરૂર બની આવે. દાખલા તરીકે મસ્તકવિદ્યામાં માથાના જુદા જુદા ઉપસેલા વિભાગો તો એકસરખા જ હોય અને તે તેવા જ માલૂમ પડે છે. પરંતુ તે તે વિષયોની પ્રતિવાદીની લેખનશૈલી તદ્દન મૌલિક (Original) અને જુદી પડતી છે.

છેવટે ચુકાદો આપતાં ન્યાયાધીશે જણાવ્યું હતું કે—એકંદરે આ કેસ એવો નથી કે જેમાં મનાઈ, નુકસાની, દિસાજ કે પુસ્તકોની જમી મોટેનો હુકમ કરી શકાય. તેથી ન્યાયને અર્થે હું એવો હુકમ કરું છું કે પ્રતિવાદીએ પોતાના પુસ્તકની બવિધની આવૃત્તિમાં યંત્રવિદ્યાનાં પાનાં ૨૫૫ થી ૨૭૦ સુધી—બધાં કે તેમાંના કોઈ ભાગ ઉતારવાનું નહિ;

વિષયાનુક્રમણિકા.

ખંડ ૧ લો-માનસવિદ્યા અથવા મેન્ટલ સાયન્સ.

પરિચ્છેદ ૧ માનસવિદ્યા એટલે શું ?... ... પૃષ્ઠ ૧

૧ માનસ શાસ્ત્રનાં સાધનો. ૨ ચિત્તવૃત્તિના પ્રકાર. ૩ મનનો શરીર સાથે સંબંધ ૪. માનસ વિદ્યાની ઉપયોગિતા અને આવશ્યકતા.

પરિચ્છેદ ૨ શરીરની ત્વચા-સ્પર્શેન્દ્રિય ... ૪

૫ સ્પર્શેન્દ્રિય. ૬ ચાર પ્રકારનાં સંવેદન.

પરિચ્છેદ ૩ આંખ-ચક્ષુર્દ્રિય ... ૬

૭ ચક્ષુર્દ્રિય. ૮ દષ્ટિભ્રમના ચમત્કારો. ૯ રંગાંધતા. ૧૦ આંખનું દષ્ટિક્ષેત્ર. ૧૧ નૈસર્ગિક દષ્ટિભ્રમ.

પરિચ્છેદ ૪ કાન-શ્રવણેન્દ્રિય ... ૮

૧૨ શ્રવણેન્દ્રિય. ૧૩ શબ્દસંવેદન કેવી રીતે થાય છે ? ૧૪ શ્રવણ-ગ્રાહક તંતુઓ.

પરિચ્છેદ ૫ નાક-ઘ્રાણેન્દ્રિય... ... ૧૦

૧૫ ઘ્રાણેન્દ્રિય. ૧૬ ગંધપરીક્ષક શક્તિ. ૧૭ નાકદ્વારા હવાશુદ્ધિ.

પરિચ્છેદ ૬ જીભ-સ્વાદેન્દ્રિય ... ૧૧

૧૮ સ્વાદેન્દ્રિય. ૧૯ સ્વાદસંવેદન ૨૦ જીભના ભાગોની સ્વાદ પરીક્ષક શક્તિ.

પરિચ્છેદ ૭ નિરીક્ષણ ... ૧૩

૨૧ ઇન્દ્રિયોની સંવેદનશક્તિ. ૨૨ નિરીક્ષણશક્તિ તથા તેની ખીલવણી.

પરિચ્છેદ ૮ અવધાન ... ૧૫

૨૩ અવધાન એટલે શું ? ૨૪ ઐચ્છિક અને અનૈચ્છિક અવધાન.

૨૫ બાહ્યોત્તર અવધાન ૨૬ અવધાન માટે અભ્યાસ.

પરિચ્છેદ ૯ સ્મરણશક્તિ ... ૧૭

૨૭ સ્મરણશક્તિ એટલે શું ? ૨૮ બાહ્ય ઉત્તેજનની જરૂર. ૨૯ સ્મરણશક્તિનો આધાર

પરિચ્છેદ ૧૦ કલ્પના ... ૨૦

૩૦ કલ્પના એટલે આદિ માયા. ૩૧ કલ્પનાનો પ્રભાવ. ૩૨ કલ્પનાના પ્રકારો. ૩૩ કલ્પનાની શરીર પર અસર.

પરિચ્છેદ ૧૧ વિચારશક્તિ ... ૨૩

૩૪ વ્યોવૃદ્ધિ અને વિચારશક્તિ ૩૫ સામાન્ય વિકાર. ૩૬ નિર્ણય-

વિચાર. ૩૭ અનુમાન અથવા તર્ક. ૩૮ તર્કશક્તિ.

પરિચ્છેદ ૧૨ વિકાર ... ૨૬

૩૯ મનોવિકાર. ૪૦ વિકાર સાથે સુખદુઃખનો સંબંધ. ૪૧ સંવે-

દન અને જ્ઞાન. ૪૨ વિચારશક્તિ અને જ્ઞાન. ૪૩ બુદ્ધિજ્ઞાન.

પરિચ્છેદ ૧૩ સંકલ્પ ... ૩૦

૪૪ સંકલ્પ અને ક્રિયાશક્તિ. ૪૫ અહેતુક ક્રિયા. ૪૬ પાશવિક

ક્રિયા. ૪૭ કામના અને ક્રિયા. ૪૮ કામના અને સંકલ્પ. ૪૯ માનસિક

શક્તિઓનો વિકાસ શી રીતે કરવો?

ખંડ ૨ જો-આકર્ષણશક્તિ અથવા પરમાણુ મેગ્નેટિઝમ.

પરિ. ૧ આકર્ષક તથા અનાકર્ષક મનુષ્ય ... ૩૬

૫૦ મનુષ્યના શરીરની વિદ્યુતશક્તિ. ૫૧ આકર્ષક મનુષ્યમાંથી

વિસ્તરતી શાન્તિ. ૫૨ આકર્ષક મનુષ્યની વિશિષ્ટતાઓ. ૫૩ તેની

શક્તિ ક્યાંથી આવે છે? ૫૪ અનાકર્ષક મનુષ્યના ગુણો.

પરિ. ૨ આકર્ષક બનવાની રીત ... ૩૯

૫૫ અંતઃપ્રવાહમાં રહેલી પ્રચંડ શક્તિ. ૫૬ તેનો ઉપયોગ કેવી

રીતે કરવો? ૫૭ છત્રમાં રહેલી શક્તિનો પુરાવો. ૫૮ ખીજની

શક્તિનો ઉપયોગ પોતે કેવી રીતે કરી લેવો? ૫૯ સાવધાન રહે. ૬૦

આત્મપ્રદર્શના કરતા નહિ.

પરિ. ૩ આકર્ષણશક્તિ એકત્ર કરવાની તાલીમ ... ૪૨

૬૧ શક્તિ એકત્ર કેમ કરવી? ૬૨ સહેલો અભ્યાસ. ૬૩ એક

વહેવાર દર્શાવે. ૬૪ આકર્ષણશક્તિની અપૂર્વતા.

પરિ. ૪ આકર્ષણશક્તિનો વહેવાર પુરાવો ... ૪૫

૬૫ પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં શક્તિનો ઉપયોગ. ૬૬ ભૂમધ્ય દર્શિ શાખો.

૬૭ આત્મવિશ્વાસ શી રીતે વધારવો? ૬૮ આકર્ષક હસ્તધૂનન.

પરિ. ૫ દર્શિની આકર્ષણશક્તિ વધારવાની તાલીમ... ૪૮

૬૯ દર્શિની કેળવણી. ૭૦ દર્ષણનો અભ્યાસ. ૭૧ અભ્યાસના લાભો

તથા તે માટેનો સમય. ૭૨ ચક્ષુ પહેરનારના દર્શિતેજમાં વધારો.

પરિ. ૬ આકર્ષણશક્તિનો ઉપયોગ કરવાની બીજી રીતો ૫૧

૭૩ અંતઃશિત્ર-પદ્ધતિ. ૭૪ અનાહત-ચક્રપદ્ધતિ. ૭૫ આરોગ્યવાન

સની કસરત. ૭૬ રનાયુ-પદ્ધતિ.

પરિ. ૭ આકર્ષણશક્તિને કેમ પ્રસારવી ? ... ૫૪

૭૭ શ્રદ્ધા. ૭૮ શક્તિની વૃદ્ધિનું ગાન. ૭૯ આકર્ષણશક્તિને બહાર કેમ પ્રસારવી ? ૮૦ નિશ્ચિત શક્તિનો ઉપયોગ. ૮૧ સ્વભાવની ખોડ. ૮૨ આકર્ષક માણસના પંજમાંથી કેમ છૂટવું ?

ખંડ ૩ જો-મસ્તકવિદ્યા અથવા ક્રેનોલોજી.

પરિ. ૧ મનુષ્યના મસ્તકની રચના .. ૫૭

૮૩ મનુષ્ય અને વાંદરાનું મસ્તક. ૮૪ મસ્તકમાં રહેલી શક્તિઓ. ૮૫ મગજની રચના.

પરિ. ૨ મસ્તકમાંની માનસ શક્તિઓ. ... ૫૯

૮૬ માનસ શક્તિઓ. ૮૭ તેના સાત વિભાગો. પરિ. ૩ મસ્તકના નાના ડાક વિભાગો ... ૬૦

૮૮ જીવનપ્રવૃત્તિ અથવા આત્મરક્ષક વૃત્તિ. ૮૯ ગૃહસંસારિક અથવા સ્નેહમૃદુલ વૃત્તિ. ૯૦ ઉત્કર્ષવૃત્તિ અથવા ઉત્તરિવિકાર. ૯૧ નૈતિક તથા ધાર્મિક વૃત્તિઓ. ૯૨ પૂર્ણતાકાર અથવા કયાકૌશલ્યાદિ શક્તિઓ. ૯૩ અવલોકન અને ધારણાશક્તિ. ૯૪ પાત્ર જ્ઞાનેન્દ્રિયોનો સમૂહ.

પરિ. ૪ વૃત્તિસ્થાનોનો અભ્યાસ-મનુષ્યલક્ષણની પરીક્ષા. ૭૬ ૯૫ વૃત્તિઓની પરીક્ષા શી રીતે કરવી ? ૯૬ વૃત્તિઓનું મિશ્રણ.

ખંડ ૪ થો-માનસ સંદેશવિદ્યા અથવા મેન્ટલ ટેલિગ્રાફી.

પરિ. ૧ મનનું અપૂર્વ સામર્થ્ય ... ૭૮

૯૭ મનનું સામર્થ્ય. ૯૮ મનના વિચારના પ્રકાર. ૯૯ વિચાર-શક્તિ અને તેનું તત્ત્વજ્ઞાન. ૧૦૦ વિચારની આકર્ષણશક્તિ.

પરિ. ૨ ઇચ્છાશક્તિ અને તેનું બળ ... ૮૦

૧૦૧ ૯૬ વિચાર કેવી રીતે કરવો ? ૧૦૨ પ્રાચ્યુર્બેમ કરવાની રીત. ૧૦૩ વિચારશક્તિનું બળ.

પરિ. ૩ ઇષ્ટપ્રાપ્તિ અને ઇચ્છાશક્તિ ... ૮૨

૧૦૪ ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ. ૧૦૫ માગો એટલે મળશે. ૧૦૬ કાર્ય-સાધક વિચારશક્તિ. ૧૦૭ વિચારના આદોર્ધન અને તેની ક્રિયા.

પરિ. ૪ વિચારશક્તિ અને મંત્રશક્તિ ... ૮૫

૧૦૮ મનના બે સ્વરૂપ. ૧૦૯ વિચારોની બે દિશાઓ. ૧૧૦ વિચારસહરિ અને મંત્રશાસ્ત્રનો મંબંધ.

પરિ. ૫ ઈન્દ્રિયાની ગુપ્તતામાં રહેલું બળ ... ૮૭

૧૧૧ મનુષ્ય સ્વભાવની નિર્બળતા. ૧૧૨ માનસિક આકર્ષણના નિયમો. ૧૧૩ એકાંત અને તેમાં રહેલી ગુપ્તતા. ૧૧૪ ગુપ્તતામાં રહેલી શક્તિ. ૧૧૫ નિર્બળતા આવવાના માર્ગો કયા છે ?

પરિ. ૬ માનસિક ક્રિયાકરણ ... ૯૦

૧૧૬ મનનો ધર્મ. ૧૧૭ માનસિક સંદેશ. ૧૧૮ વિચાર-સમબૂમિ.

પરિ. ૭ નેત્ર અને વાણીમાં રહેલું બળ ... ૯૨

૧૧૯ નેત્રના તેજમાં રહેલું બળ : તે કેળવવાનો પ્રયોગ. ૧૨૦ નેત્ર-શક્તિ કેળવવાનો ખીજો પ્રયોગ. ૧૨૧ વાણીમાં રહેલું બળ. ૧૨૨ મંત્ર અને વાચિક સૂચનાનો સંબંધ. ૧૨૩ પોશાકની વિશિષ્ટતા. ૧૨૪ સારભૂત તથા સૂચનાઓ.

પરિ. ૮ સ્નાયુ પર સ્વેચ્છાનો અંકુશ ... ૧૦૦

૧૨૫ સ્વેચ્છાના તાત્કાલિક સ્નાયુ. ૧૨૬ શરીર ઉપર માનસિક કાબૂ કેમ મેળવવો ? પ્રયોગ પહેલો. ૧૨૭ પ્રયોગ ખીજો. ૧૨૮ સ્વેચ્છા પ્રમાણે અવધવનો ઉપયોગ કરવો. ૧૨૯ કાર્મ પશુ વસ્તુ પર દષ્ટિને એકાગ્ર કેવી રીતે કરવી ?

પરિ. ૯ વહેવાર માનસ સંદેશ ... ૧૦૨

૧૩૦ દોરડાં વિનાના તાર અને માનસ સંદેશનો સંબંધ. ૧૩૧ સંદેશ-ગ્રાહક તથા સંદેશપ્રેરકને સૂચના. ૧૩૨ શરીરમાં રહેલું સ્વિતેજ્યક અને તેનો ઉપયોગ. ૧૩૩ જરણ, મારણ અને હિચ્ચાટન.

૧૩૪ પરિ. ૧૦ શક્તિપ્રેરક વાક્યો ... ૧૦૬

૧૩૫ પરિ. ૧૧ તર્કવાચન અથવા માર્ગદર્શિકા ... ૧૦૮

પરિ. ૧૨ વિચારવાચન અથવા ચોટદર્શિકા ... ૧૦૯

૧૩૬ વિચારવાચનની પહેલી રીત. ૧૩૭ બીજી રીત. ૧૩૮ ત્રીજી રીત.

૧૩૯ પરિ. ૧૩ માનસિક છાયાચિત્રવિદ્યા અથવા

મેન્ટલ ફોટોગ્રાફી ... ૧૧૨

અંક ૫ મો-મેલિની વિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ.

પરિ. ૧ મેસ્મેરિઝમ એટલે શું ? ... ૧૧૪

૧૪૦ યોગવિદ્યા અને મેસ્મેરિઝમ. ૧૪૧ ત્રણ અવસ્થા. ૧૪૨ અ-ભ્યાસની તૈયારી.

પરિ. ૨ પ્રયોક્તા અને પાત્ર કેવાં હોવાં જોઈએ ? ... ૧૧૫

૧૪૩ પ્રયોક્તા કેવા જોઈએ ? ૧૪૪ પાત્ર કેવું જોઈએ ? ૧૪૫ રોગનિવારક પ્રયોક્તા કેવા જોઈએ ?

પરિ. ૩ મેસ્મેરિઝમના અભ્યાસનાં સાધનો ... ૧૧૭

૧૪૬ અભ્યાસીના ગુણો. ૧૪૭ દૃષ્ટિતેજ. ૧૪૮ વિચારશક્તિ. ૧૪૯ મેસ્મેરિઝમથી શું શું કરી શકાય છે ?

પરિ. ૪ પ્રયોક્તા અને પાત્ર વચ્ચેનું તાદાત્મ્ય... ૧૧૯

૧૫૦ પ્રેમ અને તાદાત્મ્ય. ૧૫૧ ગોકળગાયનું તાદાત્મ્ય અને તેનું તારવન. ૧૫૨ શ્રદ્ધાની જરૂર. ૧૫૩ વાશ્વસિદ્ધિ.

પરિ. ૫ હાથઉતારા અથવા પાસીઝ ... ૧૨૧

૧૫૪ કેવી રીતે એસવું ? ૧૫૫ પાત્રની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરો. ૧૫૬ હાથ ઉતારાની પહેલી પદ્ધતિ. ૧૫૭ બીજી પદ્ધતિ. ૧૫૮ ત્રીજી પદ્ધતિ. ૧૫૯ ચોથી પદ્ધતિ. ૧૬૦ પ્રયોક્તાને સામાન્ય સૂચના ૧૬૧ પ્રયોગ સફળ થવાનાં ચિહ્નો. ૧૬૨ પાત્રને કેવી રીતે સૂચના કરવી ? ૧૬૩ દૂરની ખબર મંગાવવી હોય તો ? ૧૬૪ રોગીની ચિકિત્સા.

પરિ. ૬ હાથઉતારાના જૂઠા જૂઠા પ્રકાર ... ૧૨૬

૧૬૫ દ્વિમુલક ઉતારો. ૧૬૬ દ્રોષ્ટા ઉતારો. ૧૬૭ રીપેક્શન ઉતારો. ૧૬૮ રીવર્સ અથવા પ્રતિલોભિક ઉતારો. ૧૬૯ ઈર્ધ હાથ-ઉતારો. ૧૭૦ હાથઉતારાનો પ્રાથમિક અભ્યાસ.

પરિ. ૭ યોગનિદ્રામાંથી જાગ્રત કરવાની રીત. ... ૧૩૧

૧૭૧ પહેલી રીત. ૧૭૨ બીજી રીત. ૧૭૩ ત્રીજી રીત. ૧૭૪ ચોથી રીત. ૧૭૫ પાંચમી રીત.

પરિ. ૮ પશુ-પક્ષી પર મેસ્મેરિઝમના પ્રયોગ કરવાની રીત. ૧૩૩

૧૭૬ હાથી-ધોડા જેવા મોટાં પ્રાણીઓ ઉપર પ્રયોગ. ૧૭૭ કૂતરાં-ખિલાડાં વગેરે નાનાં પ્રાણીઓ ઉપર પ્રયોગ. ૧૭૮ પક્ષીઓ ઉપર પ્રયોગ.

પરિ. ૯ હિપ્નોટિઝમ એટલે શું ? ... ૧૩૫

૧૭૯ હિપ્નોટિઝમ. ૧૮૦ હિપ્નોટિઝમ કરનારને સૂચનાઓ. ૧૮૧ હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ-પહેલી રીત. ૧૮૨ બીજી રીત. ૧૮૩ ત્રીજી રીત. ૧૮૪ હિપ્નોટિઝમમાં હાથઉતારા. ૧૮૫ અનુલોભિક અને પ્રતિલોભિક હાથઉતારા.

પરિ. ૧૦ મેસ્મેરિઝમ અને હિપ્નોટિઝમનો સંબંધ ... ૧૩૯

૧૮૬ મેસ્મેરિઝમની ચાર ક્લાસો. ૧૮૭ મેસ્મેરિઝમ અને હિપ્નો-

ટિઝમ વચ્ચેનો બેદ. ૧૮૮ ઓનિમલ ઝેનેટિઝમ અથવા પ્રાણાકર્ષણ.
૧૮૯ મેસ્મેરાઈઝ કરવાની સાત રીતો. ૧૯૦ ઇલેક્ટ્રો-બાયોલોજી અથવા
કપાલમોહન. ૧૯૧ કલેઅરવોયન્સ અથવા આંતરદૃષ્ટિ. ૧૯૨ ટ્રાન્સ
અથવા જડ સ્થિતિ અથવા તન્મયવસ્થા.

પરિ. ૧૧ સૂચના કેવી રીતે કરવી ?... .. ૧૪૪

૧૯૩ સૂચના એટલે શું ? ૧૯૪ સૂચનાના બે પ્રકાર. ૧૯૫ સ્વમત
સૂચના અથવા ઓટોસજેશન. ૧૯૬ મૂક સૂચના. ૧૯૭ અગ્રાત સૂચના.
૧૯૮ નિર્બેધધ્રમ. ૧૯૯ નજરબંધી. ૨૦૦ રંગાન્ધત્વ. ૨૦૧ કલ્પનાજનિત
પક્ષાધાત. ૨૦૨ એકદેશીય પક્ષાધાત ૨૦૩ કલ્પનાપરંપરા ૨૦૪ પોસ્ટ-
હિપ્નોટિક સૂચના. ૨૦૫ ટેલિપથિક હિપ્નોટિક સૂચના. ૨૦૬ ક્રિયા-
પ્રાદુર્ભાવ અને ક્રિયાનાશ.

પરિ. ૧૨ કપાલમોહન અથવા ક્રેનોમેસ્મેરિઝમ ... ૧૫૦

૨૦૭ કપાલમોહન એટલે શું ? ૨૦૮ કપાલમોહન કેમ કરવું ?

પરિ. ૧૩ આંતર દૃષ્ટિ અથવા કલેઅરવોયન્સ ... ૧૫૨

૨૦૯ નિદ્રાની ત્રીજી અવસ્થા. ૨૧૦ આંતર દૃષ્ટિ કેવી રીતે ઉત્પન્ન
કરવી ? ૨૧૧ પ્રયોગતાને સૂચના. ૨૧૨ સ્ફટિક પરત્વું ત્રાટક.

પરિ. ૧૪ ટ્રાન્સ અથવા તન્મયવાવસ્થા ૧૫૩

૨૧૩ મોહનિદ્રાની ચોથી અવસ્થા. ૨૧૪ જડ સ્થિતિ.

૨૧૫ પરિ. ૧૫ હિપ્નોટિઝમનાં માત્ર-પ્રયોગતાને સૂચનાઓ ૧૫૫

પરિ. ૧૬ જૂઠ્ઠી જૂઠ્ઠી પ્રયોગપદ્ધતિ ૧૫૭

૨૧૬ બાઈડનની પદ્ધતિ. ૨૧૭ ગ્રા. હન્ટની પદ્ધતિ. ૨૧૮ લામે-
ટેસેજની પદ્ધતિ. ૨૧૯ લામેટેસેજની બીજી પદ્ધતિ. ૨૨૦ બિંધર્મા
હિપ્નોટિઝમ. ૨૨૧ ડૉ. ફ્લોઅરની પદ્ધતિ. ૨૨૨ દૂર રહેલા મનુષ્ય પર
પ્રયોગ. ૨૨૩ પત્રદારા યોગનિદ્રાનો પ્રયોગ.

પરિ. ૧૭ આત્મપ્રયોગ ૧૫૯

૨૨૪ આત્મપ્રયોગની અસર. ૨૨૫ પ્રયોગ કેવી રીતે કરવો ?

૨૨૬ વિશેષ સૂચના ૨૨૭ સૂચક ઉપચાર.

પરિ. ૧૮ વિનોદના ચમત્કારિક પ્રયોગો ૧૬૨

૨૨૮ પ્રયોગ કરવાની તૈયારી ૨૨૯ કેવા પ્રયોગો કરવા ?

પરિ. ૧૯ પાણી, કપડું અને કાગળ મંત્રવાનો પ્રયોગ... ૧૬૩

૨૩૦ પાણી મંત્રવાની રીત ૨૩૧ બીજી રીતો. ૨૩૨ એક અનુ-
ભવસિદ્ધ પ્રયોગ. ૨૩૩ બીજા પદાર્થો મંત્રવાની રીત. ૨૩૪ કપડું
મંત્રવાની રીત. ૨૩૫ સ્ત્રીજાતિની નૈસર્ગિક શક્તિ.

પરિ. ૨૦ મેસ્મેરિઝમથી દર્દને સાજા કરવા વિષે ... ૧૬૬

૨૦૬ પ્રયોગની પ્રાથમિક તૈયારી. ૨૦૭ હાથઊતારાં મેંબંધી સૂચના. ૨૦૮ દર્દની પ્રયોગતા પર અસર. ૨૦૯ દંડી ફૂંક અને મરમ ફૂંક. ૨૧૦ લક્ષણો ઉપરથી રોગનિદાન.

પરિ. ૨૧ જૂઠા જૂઠા રોગો અને તે પરના પ્રયોગો ... ૧૬૯

૨૪૧ રોગોના પ્રકાર. ૨૪૨ ટાઢીયો તાન. ૨૪૩ ઉનો તાવ. ૨૪૪ જીર્ણસ્તવર. ૨૪૫ મસ્તકચાળ. ૨૪૬ આધાણીશી. ૨૪૭ ક્ષયરોગ. ૨૪૮ ફેફસાંનો વરમ અથવા ન્યુમોનીયા. ૨૪૯ દમ અને હાંફાશ. ૨૫૦ ઉંઘ ન આવવાનું દર્દ. ૨૫૧ સ્કિતપાત. ૨૫૨ આમવાત અને વાતરકત. ૨૫૩ લકવો, ગૃધ્રસી અથવા મેંધીવા. ૨૫૪ રક્તપિત્ત. ૨૫૫ વિરોધાતકનો જવર. ૨૫૬ ગુમડાં, મણુ અને આંધાં. ૨૫૭ હૃદયરોગ. ૨૫૮ જઠરરોગ અને અજીર્ણ. ૨૫૯ હિદયરોગ. ૨૬૦ યકૃતનો વિકાર. ૨૬૧ મૂત્રપિંડ અથવા ગુરદાનાં દર્દો. ૨૬૨ મરડો અને અતિસાર. ૨૬૩ લોહીનો ફેલાવો. ૨૬૪ માનતંત્રના રોગો. ૨૬૫ ધેસલા. ૨૬૭ અપરમાર-ફેફસું (હીસ્ટેરિયા). ૨૬૭ જૂતોન્માદ. ૨૬૮ સ્ત્રીઓનાં દર્દો. ૨૬૯ ગર્ભવતી સ્ત્રી પર પ્રયોગ. ૨૭૦ પક્ષપાત. ૨૭૧ મૂગાપણું. ૨૭૨ બહેરાપણું અને કર્ણરોગ. ૨૭૩ આંખનાં દર્દો. ૨૭૪ લૂ લાગવી. ૨૭૫ બરોજ વધવી. ૨૭૬ દાંતનાં દર્દો. ૨૭૭ કંપ. ૨૭૮ ગબરામણુ. ૨૭૯ અત્યંત ઝાતુઆવ. ૨૮૦ કંઠમાળ. ૨૮૧ કેન્સર. ૨૮૨ ખીડીનું વ્યસન. ૨૮૩ ચાહનું વ્યસન. ૨૮૪ દારૂનું વ્યસન. ૨૮૫ કુટોવો.

ખંડ ફહો-પ્રેતાવાહનવિદ્યા અથવા સ્થિરિચ્છુએલિઝમ.

પરિ. ૧ જૂત-પ્રેત એટલે શું ? ... ૧૮૯

૨૮૧ જૂત-પ્રેત ખરાં છે. ૨૮૭ રથૂગ દેહ. ૨૮૮ મુક્ત દેહ ૨૮૯ કારણ દેહ. ૩૯૦ મહાકારણ દેહ. ૨૯૧ પ્રેત એટલે શું ? ૨૯૨ પ્રેતાવસ્થા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? ૨૯૩ જૂદાં જૂદાં જીવનોનું સ્પષ્ટીકરણ. ૨૯૪ જૂત-પ્રેતનો પૃથ્વી સાથે વ્યવહાર.

પરિ. ૨ જૂત-પ્રેતના પ્રકાર ... ૧૯૩

૨૯૫ કામલોકાકર્મા રહેતાં જૂત-પ્રેત. ૨૯૬ જૂત કિંવા પિયાય. ૨૯૭ રાક્ષસ. ૨૯૮ અજરાક્ષસ ૨૯૯ મુંજ. ૩૦૦ પિતર. ૩૦૧ વીર. ૩૦૨ ખીર. ૩૦૩ વેતાળ ૩૦૪ ચૂડેલ ૩૦૫ ડાકિણી અને ચાકિણી. ૩૦૬ જલકિણી. ૩૦૭ સાધારણ અને વિસિષ્ટ જૂતો.

પરિ. ૩ ભૂત-પ્રેતનું આવાહન કરવાની રીત ... ૧૯૬

૩૦૮ આવાહન કરવાની યોગ્યતા. ૩૦૯ આવાહન કરવા માટેનું મંડળ. ૩૧૦ નિષ્કળતા મળે તો શું કરવું ? ૩૧૧ પિશાચના પરિચયની નિશાની. ૩૧૨ પિશાચ સાથે વાતચીત કેવી રીતે કરવી ? ૩૧૩ તોફાની ભૂત. ૩૧૪ પિશાચ સંબંધી શાસ્ત્રીય નિયમો.

પરિ. ૪ પ્રેતાવાહન કરનારને ચેતવણી અને સૂચના ... ૨૦૪

૩૧૫ સ્થળ સંબંધી સૂચના. ૩૧૬ સમય સંબંધી સૂચના. ૩૧૭ મંડળની યોગ્યતા તથા શુદ્ધતા. ૩૧૮ આસન સંબંધી સૂચના. ૩૧૯ પ્રકાશ સંબંધી સૂચના ૩૨૦ પિશાચનું આકર્ષણ. ૩૨૧ મંડળના આગેવાનેને સૂચના. ૩૨૨ પ્રશ્નો સંબંધી સૂચના. ૩૨૩ ભયમાંથી બચવા વિષે સૂચના. ૩૨૪ ભૂતને આજે વ્યવસ્થા પહેલાં ચેતવણી.

પરિ. ૫ પિશાચશક્તિના ચમત્કારો ... ૨૦૭

૩૨૫ પિશાચશક્તિમાં રહેલી વિશેષતા. ૩૨૬ પિશાચશક્તિની અદ્ભુતતા. ૩૨૭ પિશાચ અંધકારમાં કેમ દેખાય છે ? ૩૨૮ મધ્યસ્થ (મિડિયમ) ઠાણ બની શકે ? ૩૨૯ ભૂત પત્યાર કેવી રીતે ફેંકે છે ? ૩૩૦ બંધ પેટીમાંથી વસ્તુઓ બહાર કાઢવા વિષે. ૩૩૧ પિશાચદર્શન. ૩૩૨ પિશાચ કેવી રીતે સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ? ૩૩૩ ભૂતને ઠાણ જોઈ શકે ? ૩૩૪ ભૂતોના ફોટોગ્રાફ.

પરિ. ૬ ભૂતોને વશ કરવા વિષે ... ૨૧૧

૩૩૫ વશ થતાં ભૂતો. ૩૩૬ મંત્રાધીન ભૂતો. ૩૩૭ હમેશનો સંબંધ હાનિકારક છે. ૩૩૮ બહીવાની જરૂર નથી. ૩૩૯ ભૂતને શી હાનિ થાય છે ?

પરિ. ૭ ભૂવા અને ધૂણતારા : તેમના ઢાંગ ... ૨૧૩

૩૪૦ ધૂણતા ભૂવા. ૩૪૧ એક રમૂજ દર્શાવે. ૩૪૨ ચાનતંત્રને ઉત્તમાદ.

પરિ. ૮ ભૂતના વળગાડનો ભ્રમ ... ૨૧૫

૩૪૩ લાક્ષણિક ભ્રમ. ૩૪૪ બાળગ્રહ. ૩૪૫ હીસ્ટીરીયા. ૩૪૬ બેશુદ્ધિ. ૩૪૭ માંડપણ. ૩૪૮ બ્રામક વિચાર.

પરિ. ૯ ભૂતનો સાચો વળગાડ ... ૨૧૭

૩૪૯ પૈશાચિક ત્રાસના પ્રકાર. ૩૫૦ કૃત્રિમ સંબંધ. ૩૫૧ સ્વાભાવિક સંબંધ. ૩૫૨ પૈશાચિક સંબંધથી થતો ત્રાસ. ૩૫૩ ભૂતના સાચા વળગાડના ઉપાયો. ૩૫૪ પ્રેતાવાહનવિધાનો નિષ્કર્ષ.

ખંડ ૭ મો-ત્રિકાળ-દર્શન-વિદ્યા.

પરિ. ૧ ત્રિકાળદર્શક સાહિત્યો ... ૨૨૩

૩૫૫ ત્રિકાળજ્ઞાન. ૩૫૬ ત્રિકાળદર્શક સાહિત્યો. ૩૫૭ માલાચક્ષન.
૩૫૮ હજરત ખોલાવવા. ૩૫૯ પાત્રદોષન ૩૬૦ કાળળી. ૩૬૧ અંજન.
૩૬૨ ત્રિકાળદર્શી આયનો. ૩૬૩ કર્ણુપિશાય. ૩૬૪ પિશાયવધીકરણ.
૩૬૫ કિરટલ ગ્રેઝીંગ. ૩૬૬ ટેબલ ટીપીંગ. ૩૬૭ પ્લેચેટ.

પરિ. ૨ હજરત ખોલાવવાની વિદ્યા... ૨૨૫

૩૬૮ હજરત બરવાની રીત. ૩૬૯ હજરતને ડેવી રીતે ખોલાવવા ?
૩૭૦ હજરતને પૂછી માહિતી મેળવવા વિષે. ૩૭૧ જવાબો વિષે ખાતરી
કરવી. ૩૭૨ મનોવિજ્ઞાનનો પ્રકાર.

પરિ. ૩ કાળળી ... ૨૨૮

૩૭૩ કાળળી બનાવવાની રીત. ૩૭૪ કાળળી જોવાની રીત.

પરિ. ૪ ત્રિકાળદર્શી આયનો ... ૨૨૮

૩૭૫ આયનો બનાવવાની રીત. ૩૭૬ આયનો જોવાની રીત. ૩૭૭
પ્રશ્નો પૂછવાની રીત. ૩૭૮ ત્રિકાળદર્શી વીડી.

પરિ. ૫ પ્લેચેટની ખુદ્દતિ ... ૨૩૦

૩૭૯ પ્લેચેટની બનાવટ ૩૮૦ પ્લેચેટને વાપરવાની રીત. ૩૮૧
પ્રશ્નો પૂછવાની રીત

પરિ. ૬ વિચારશક્તિદારા ત્રિકાળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ... ૨૩૧

૩૮૨ વિચારશક્તિદારા ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા.
૩૮૩ શક્તિને ડેવી રીતે ડેંગવધી ? ૩૮૪ બંધ કાગળ ઉપર અક્ષરા. ૩૮૫
અક્ષર અને તેની સમજ. ૩૮૬ ડેંગવધી કેમ ચાલુ રાખવી? ૩૮૭ સાઈ-
કેમેટ્રીસ્ટ થવાની રીત ૩૮૮ આ વિદ્યાનો ઉપયોગ.

ખંડ ૮ મો-મંત્રવિદ્યા.

પરિ. ૧ મંત્રોમાં રહેલી શક્તિ ... ૨૩૬

૩૮૯ મંત્ર અને વિજ્ઞાનનો મંત્રબંધ ૩૯૦ સ્વરનાં આરોહનોનાં દશ્ય
પરિણામો. ૩૯૧ મંત્ર અને સ્વરનો સંબંધ. ૩૯૨ દેવતા મંત્રને વશ
કેમ હોય છે ?

પરિ. ૨ મંત્ર સાધવાની રીતિ ... ૨૩૮

૩૯૩ મંત્ર સાધવાની-સિદ્ધ કરવાની જરૂર. ૩૯૪ શ્રદ્ધાની જરૂર.
૩૯૫ શુદ્ધિની જરૂર. ૩૯૬ સ્થિરાસન. ૩૯૭ સાધન ૩૯૮ ઉપસાધક.

૩૯૯ સાધક સાથેનો મંત્રનો સંબંધ. ૪૦૦ સાધના વિષે વિશેષ સૂચના.

પરિ. ૩ સાધક સાથે મંત્રનો સારો-માઠો સંબંધ. ... ૨૪૦

૪૦૧ રાશિચક્રથી સંબંધનિર્ણય. ૪૦૨ અકડમ ચક્ર. ૪૦૩ કક્ષી-ધની ચક્ર.

પરિ. ૪ બીજા મંત્રો ૨૪૪

૪૦૪ બીજા મંત્ર. ૪૦૫ અનપા માયત્રી મંત્ર. ૪૦૬ ભુવનેશ્વરી મંત્ર. ૪૦૭ દક્ષિણકાલિકા મંત્ર. ૪૦૮ રથાયા મંત્ર. ૪૦૯ ગુણકાલિકા મંત્ર. ૪૧૦ ભદ્રકાલી મંત્ર. ૪૧૧ રમયાનકાલિકા મંત્ર. ૪૧૨ મહાકાલિકા મંત્ર. ૪૧૩ તારા મંત્ર. ૪૧૪ રમયાન ભૈરવી મંત્ર. ૪૧૫ સમ્પત્ત્યદા ભૈરવી મંત્ર. ૪૧૬ કૈલેશ ભૈરવી મંત્ર. ૪૧૭ બયવિધ્વંસિની ભૈરવી મંત્ર. ૪૧૮ સહસ્રસિદ્ધિદા ભૈરવી મંત્ર. ૪૧૯ ચૈતન્ય ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૦ કામેશ્વરી ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૧ બદુક ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૨ નિત્ય ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૩ ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૪ ભુવનેશ્વરી ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૫ અનપૂર્ણા ભૈરવી મંત્ર. ૪૨૬ સહસ્રેશ્વરી મંત્ર. ૪૨૭ ત્રિપુરભાષા મંત્ર. ૪૨૮ નવકૂટાભાષા મંત્ર. ૪૨૯ છિન્નમસ્તા મંત્ર. ૪૩૦ ધૂમાવતી મંત્ર. ૪૩૧ માતાંગિની મંત્ર. ૪૩૨ બગલામુખી મંત્ર. ૪૩૩ મહાસક્તી મંત્ર. ૪૩૪ ત્રિપુરામંત્ર. ૪૩૫ ત્વરિતા મંત્ર. ૪૩૬ નિત્યા મંત્ર. ૪૩૭ વજ્રપ્રસ્તારિની મંત્ર. ૪૩૮ દુર્ગા મંત્ર. ૪૩૯ મહિષમર્દિની મંત્ર. ૪૪૦ જ્યોત્સ્ના મંત્ર. ૪૪૧ શક્તિની મંત્ર. ૪૪૨ વાગીશ્વરી મંત્ર. ૪૪૩ પારિજાત સરસ્વતી મંત્ર. ૪૪૪ સારસ્વત બીજા મંત્ર. ૪૪૫ નીલ સરસ્વતી મંત્ર. ૪૪૬ કાલ્યાણી મંત્ર. ૪૪૭ ગૌરી મંત્ર. ૪૪૮ વિશાલાક્ષી મંત્ર. ૪૪૯ ગણેશ બીજા મંત્ર. ૪૫૦ હેરમ્ બીજા મંત્ર. ૪૫૧ હરિદ્રા ગણેશ બીજા મંત્ર. ૪૫૨ મહાગણેશ બીજા મંત્ર. ૪૫૩ સૂર્ય બીજા મંત્ર. ૪૫૪ શ્રીરામ બીજા મંત્ર. ૪૫૫ વિષ્ણુ બીજા મંત્ર. ૪૫૬ શ્રીકૃષ્ણ બીજા મંત્ર. ૪૫૭ વાસુદેવ મંત્ર. ૪૫૮ બ્રહ્મા-ગોપાલ મંત્ર. ૪૫૯ લક્ષ્મી વાસુદેવ મંત્ર. ૪૬૦ દધિવામન મંત્ર. ૪૬૧ હવગ્રીવ મંત્ર. ૪૬૨ જ્યોત્સિદ મંત્ર. ૪૬૩ નરહરિ બીજા મંત્ર. ૪૬૪ હરિહર બીજા મંત્ર. ૪૬૫ વરાહ મંત્ર. ૪૬૬ શિવ મંત્ર. ૪૬૭ શૃત્યંબ મંત્ર. ૪૬૮ દક્ષિણામૂર્તિ બીજા મંત્ર. ૪૬૯ ત્રિન્તામણિ બીજા મંત્ર. ૪૭૦ નીલકંઠ મંત્ર. ૪૭૧ અણ્ડ મંત્ર. ૪૭૨ ક્ષેત્રપાત્ર મંત્ર. ૪૭૩ તારિણી મંત્ર. ૪૭૪ બ્રહ્મશ્રી મંત્ર. ૪૭૫ વીરસાધન મંત્ર. ૪૭૬ ઇન્દ્ર મંત્ર. ૪૭૭ હનુમદ્ બીજા મંત્ર. ૪૭૮ મંત્ર.

પરિ. ૫ વિધવિધ મંત્રપ્રયોગો. ... ૨૪૭

૪૭૬ ધનપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૪૮૦ ધનદા યશ્વિણીનો મંત્ર. ૪૮૧ વસ્ત્રપ્રા-
પ્તિનો મંત્ર. ૪૮૨ વશીકરણનો મંત્ર. ૪૮૩ બંધભોચન મંત્ર. ૪૮૪ અદ-
સ્ય થવાનો મંત્ર. ૪૮૫ વિદ્યાપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૪૮૬ અષ્ટમહાસિદ્ધિનો મંત્ર.
૪૮૭ ઔષધિ ઉપાડવાનો મંત્ર. ૪૮૮ કાર્યની સફળતાનો મંત્ર. ૪૮૯
સર્વભોગપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૪૯૦ અષ્ટભોગપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૪૯૧ જોડિંગ
મંત્ર. ૪૯૨ સ્ત્રી કે પુરુષને વશ કરવાનો મંત્ર. ૪૯૩ ચેટક યશ્વિણી
મંત્ર. ૪૯૪ મુદ્ધર્મા જયપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૪૯૫ અણુપતિ ચેટક મંત્ર. ૪૯૬
ભૂત-પ્રેતને વશ કરવાનો મંત્ર. ૪૯૭ રાજધક્ષીની પ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૪૯૮
ઉચ્છિદ્ર અણુપતિ ચેટક. ૪૯૯ રતિરાજ ચેટક. ૫૦૦ અમિ ચેટક. ૫૦૧
સુવર્ણમુદ્રાપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૦૨ અમૃતપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૦૩ અંજન-
પ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૦૪ રાજપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૦૫ રસાયનપ્રાપ્તિનો મંત્ર.
૫૦૬ સૌભાગ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૦૭ નદી યશ્વિણીનો મંત્ર. ૫૦૮ દીર્ઘા-
યુષ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૦૯ કામનાપૂર્તિનો મંત્ર. ૫૧૦ કાલિકા દેવીનો
મંત્ર. ૫૧૧ ક્યુપિદાગ્નિનીનો મંત્ર. ૫૧૨ તુર્સિદ મંત્ર. ૫૧૩ વિભ્રમા
દેવીનો મંત્ર. ૫૧૪ રત્નપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૧૫ ચિરંજીવી બનવાનો મંત્ર.
૫૧૬ જરા-શ્ત્રુ નિવારવાનો મંત્ર. ૫૧૭ વાક્સિદ્ધિનો મંત્ર. ૫૧૮ ધાન્ય-
ની વૃદ્ધિનો મંત્ર. ૫૧૯ કચ્છાપૂર્તિનો મંત્ર. ૫૨૦ મુદ્રિકાચક્ષન મંત્ર.
૫૨૧ છુદ્ધિમાન થવાનો મંત્ર. ૫૨૨ અજપૂર્ણનો મંત્ર. ૫૨૩ લક્ષ્મી-
સિદ્ધિનો મંત્ર. ૫૨૪ સ્વપ્રસિદ્ધિનો મંત્ર. ૫૨૫ પ્રતિમાચક્ષનનો મંત્ર.
૫૨૬ વાઇ મટાડવાનો મંત્ર. ૫૨૭ શત્રુ પર માર પડવાનો મંત્ર. ૫૨૮
રાજને અનુકૂળ કરવાનો મંત્ર. ૫૨૯ મહાવશીકરણ મંત્ર. ૫૩૦ સ્વપ્રતી
અનિષ્ટતા દૂર કરવાનો મંત્ર. ૫૩૧ કળાસ લગાડવાનો મંત્ર. ૫૩૨ સ્ત્રી-
લાભ થવાનો મંત્ર. ૫૩૩ છુદ્ધિ અને સ્મૃતિપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૩૪ સ્ત્રીને
આકર્ષવાનો મંત્ર. ૫૩૫ પાપમુક્તિનો મંત્ર. ૫૩૬ કપાલિની સાધવાનો
મંત્ર. ૫૩૭ ભવનિવારણનો મંત્ર. ૫૩૮ સ્વાસ્થ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૩૯ શૂત-
ડાકણને નસાડવાનો મંત્ર. ૫૪૦ વરસાદ લાવવા-દૂર કરવાનો મંત્ર. ૫૪૧
રાજ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૪૨ શત્રુનાશનો મંત્ર. ૫૪૩ અદૃષ્ટ વસ્તુ મેળવવાનો
મંત્ર. ૫૪૪ વૌશ્ણી ઉતારવાનો મંત્ર. ૫૪૫ ગાય-ભેંસનું દૂધ વધારવાનો
મંત્ર. ૫૪૬ સાપનું ઝેર ઉતારવાનો મંત્ર. ૫૪૭ વસ્ત્રપ્રાપ્તિનો
મંત્ર. ૫૪૮ શત્રુપીડાનો મંત્ર. ૫૪૯ વરસાદ લાવવાનો મંત્ર. ૫૫૦ ત્રિશૂળ
જાણવાનો મંત્ર. ૫૫૧ ડાકિનીશાકિનીનો નાશ કરવાનો મંત્ર. ૫૫૨

સર્વોત્તમ મંત્રવાનો મંત્ર. ૫૫૩ અપમૃત્યુનો નાશ કરવાનો મંત્ર. ૫૫૪ તાવ મટાડવાનો મંત્ર. ૫૫૫ ચેતાળ સાધવાનો મંત્ર. ૫૫૬ જૂતને વશ કરવાનો મંત્ર. ૫૫૭ વિષ નષ્ટ કરવાનો મંત્ર. ૫૫૮ વિષને સ્તંભિત કરવાનો મંત્ર. ૫૫૯ કવિ બનવાનો મંત્ર. ૫૬૦ શાન્તિકરી-વિદ્યાપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૬૧ હિચ્ચાટનનો મંત્ર. ૫૬૨ ચંતાનપ્રાપ્તિનો મંત્ર. ૫૬૩ કર્ણપિશાચિની સાધવાનો મંત્ર. ૫૬૪ સરસ્વતીને પ્રસન્ન કરવાનો મંત્ર. ૫૬૫ લક્ષ્મીને પ્રસન્ન કરવાનો મંત્ર. ૫૬૬ ખેડી લોડવાનો મંત્ર. ૫૬૭ એકાંતરીયો તાવ ઉતારવાનો મંત્ર. ૫૬૮ ગર્ભ ઝરતો અટકે. ૫૬૯ હરસ મટવાનો મંત્ર. ૫૭૦ અન્ન પચવાનો મંત્ર. ૫૭૧ આધાશીશીનો મંત્ર. ૫૭૨ પ્રવાસમાં આરામ પામવાનો મંત્ર. ૫૭૩ ચેરીનો પત્તો મેળવવાનો મંત્ર. ૫૭૪ ચેરને પકડવાનો મંત્ર. ૫૭૫ પતિવશીકરણનો મંત્ર. ૫૭૬ સ્ત્રીવશીકરણનો મંત્ર. ૫૭૭ અગ્નિ હોલવવાનો મંત્ર. ૫૭૮ મંત્ર-યંત્ર-તંત્રનો પ્રભાવ દૂર કરવાનો મંત્ર. ૫૭૯ નબર ઉતારવાનો મંત્ર. ૫૮૦ આંખ મંત્રવી. ૫૮૧ કમળાનો મંત્ર. ૫૮૨ દાઢ મંત્રવી. ૫૮૩ દાંતના કીડા દૂર કરવા. ૫૮૪ ગર્ભરક્ષાનો મંત્ર. ૫૮૫ ચુડેલની બાધા દૂર કરવી. ૫૮૬ કંઠમાળાનું નિવારણ. ૫૮૭ માથું દુઃખતું મટે. ૫૮૮ પરદેશ ગએલો પાછો ફરે. ૫૮૯ આખનું ફૂલ કાપવું. ૫૯૦ ચળનિવારણનો મંત્ર. ૫૯૧ ગ્રહઆધાનિવારણ. ૫૯૨ ધરખેડાં ધનપ્રાપ્તિ. ૫૯૩ તીડ દૂર કરવાનો મંત્ર. ૫૯૪ દેવબાધા નિવારણ. ૫૯૫ મોહનમંત્ર. ૫૯૬ દ્વેષયુગ્મંત્ર. ૫૯૭ કાન્તિ વધારવાનો મંત્ર. ૫૯૮ મંત્રપ્રભાગ કરનારને ચેનવણી.

ખંડ ૬ મો-યંત્રવિદ્યા

પરિ. ૧ યંત્રની શક્તિ તથા યંત્રનો વિધિ ... ૨૬૪

૫૯૯ યંત્રનું રહસ્ય. ૬૦૦ યંત્રની શક્તિ. ૬૦૧ યંત્રનો સામાન્ય વિધિ. ૬૦૨ કાપ્ અને દિનનિર્ણય. ૬૦૩ સામાન્ય સૂચના. ૬૦૪ વિશેષ વિધિ. ૬૦૫ હવનવિધાન. ૬૦૬ માસાનિર્ણય.

પરિ. ૨ પંદરા યંત્રના વિધિવિધ પ્રકારો. ... ૨૬૭

૬૦૭ હિંદુ પદ્ધતિના પંદરા યંત્રો. ૬૦૮ યંત્ર સિદ્ધ કરવાનો વિધિ. ૬૦૯ વારના અનુક્રમે યંત્રનું ફળ ૬૧૦ કામનાસિદ્ધિ. ૬૧૧ દરિદ્રતા દૂર થાય. ૬૧૨ વાચાસિદ્ધિ. ૬૧૩ ચતુનાશ. ૬૧૪ તાવ મટે. ૬૧૫ ચેર પકડવો. ૬૧૬ લક્ષ્મીપ્રાપ્તિ. ૬૧૭ દેવતાની પ્રસન્નતા. ૬૧૮ વશીકરણ. ૬૧૯ ચેરાએલી વસુ પાછી મેળવવી. ૬૨૦ હિંદોગપ્રાપ્તિ. ૬૨૧ વંધ્યાને

પુત્રપ્રાપ્તિ ૬૨૨ મિત્રમેળાપ. ૬૨૩ રાગની પ્રસન્નતા. ૬૨૪ સુખપ્રાપ્તિ
૬૨૫ વિશેષ સૂચના. ૬૨૬ પંદરા યંત્રનો મુસલમાની પ્રયોગ. ૬૨૭ વિધિ.
પરિ. ૩ વિધિવિધ યંત્રો. ૨૭૦

૬૨૮ વીસો યંત્ર ૬૨૯ હસલામી વીસો યંત્ર ૬૩૦ અપમૃત્યુ નિવાર-
ણનો યંત્ર. ૬૩૧ મંગળકારક યંત્ર. ૬૩૨ સર્વમંગળ યંત્ર. ૬૩૩ આપત્તિ
ઉદ્ધારણુ યંત્ર ૬૩૪ શાન્તિદાયક યંત્ર ૬૩૫ પ્રસન્નતાપ્રાપ્તિનો યંત્ર,
૬૩૬ રક્ષા કરવાનો યંત્ર. ૬૩૭ લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ કરવાનો યંત્ર. ૬૪૦ કાન્તિની
વૃદ્ધિનો યંત્ર ૬૪૧ રાજસભામાં માન. ૬૪૨ ત્રિકાગચાનની પ્રાપ્તિ ૬૪૩
હાજરાતનો યંત્ર. ૬૪૪ સર્વ મનોરથસિદ્ધિ. ૬૪૫ બેડી તૂટે-ઢેદી છૂટે.
૬૪૬ વિજયપ્રાપ્તિ ૬૪૭ ગાય દોહવા દે તેનો યંત્ર. ૬૪૮ બેંચ દોહવા
દે તેનો યંત્ર. ૬૪૯ તોફાની ધોડાને વશ કરવો. ૬૫૦ વૃક્ષને ફળ આ-
વવાનો યંત્ર ૬૫૧ ફૂલ આવવાનો યંત્ર ૬૫૨ પરદેશ ગએલો પાછો
આવે. ૬૫૩ વશીકરણનો યંત્ર ૬૫૪ કાર્યસિદ્ધિનો યંત્ર. ૬૫૫ સૌને
વશ કરવાનો યંત્ર ૬૫૬ પુરુષને વશ કરવાનો યંત્ર. ૬૫૭ સાસુ-સસ-
રાને વશ કરવાનો યંત્ર. ૬૫૮ રાગનું વશીકરણ ૬૫૯ સ્ત્રીને વશ કર-
વાનો યંત્ર. ૬૬૦ દુર્જનને વશ કરવો. ૬૬૧ સ્ત્રીનું આકર્ષણ. ૬૬૨
જલરથંબનનો. યંત્ર. ૬૬૩ મર્મરથંબનનો યંત્ર. ૬૬૪ શત્રુબુદ્ધિ સ્તંભ-
નયંત્ર. ૬૬૫ શત્રુપીડાનો યંત્ર ૬૬૬ વિદ્રેવણનો યંત્ર ૬૬૭ વેરી
પ્રસન્ન થાય. ૬૬૮-૬૬૯ સ્ત્રિઆદનના યંત્રો ૬૭૦ વધ્યાદોષ નિવારણુ-
નો યંત્ર. ૬૭૧ વધ્યા ગર્ભધારણુ યંત્ર. ૬૭૨ સુખે પ્રસવ થવાનો
યંત્ર. ૬૭૩ ખાળકને નજર ન લાગવાનો યંત્ર. ૬૭૪ જૂતખાધા નિવારણુ
૬૭૫ ખાસારામ યંત્ર ૬૭૬ ખાળકનો જાપ જાપ. ૬૭૭ આધારશીશીનો
યંત્ર ૬૭૮ કાનની પીડા જાપ ૬૭૯ તાવ જાપ ૬૮૦ ગર્ભરક્ષાનો
યંત્ર. ૬૮૧ હિરટીરીયા અથવા ઘેવછાનું નિવારણુ ૬૮૨ પ્રીતિવર્ધક
યંત્ર. ૬૮૩ હરસ-મસા મટાડવાનો યંત્ર ૬૮૪ મૂડનિવારણુ ૬૮૫ ઉદર-
રોગ નિવારણુ ૬૮૬ વ્યાપારવર્ધક યંત્ર ૬૮૭ જીમારનો દાવ છૂતવાનો
યંત્ર ૬૮૮ સંગ્રહણી નિવારણુનો યંત્ર ૬૮૯ અખ્યાસવર્ધન.

અંક ૧૦ મો—તંત્રવિદ્યા

પરિ. ૧ ઇદબલિક અને ચમત્કારિક પ્રયોગો. ૨૮૬

૬૯૦ રાગને વશ કરવાનો પ્રયોગ ૬૯૧ સ્ત્રીને વશ કરવાનો પ્રયોગ.
૬૯૨ મારણુ પ્રયોગ. ૬૯૩. મોહનના પ્રયોગો. ૬૯૪ અગ્નિસ્તંભનના

પ્રયોગો. ૬૬૫ આસનસ્થાનના પ્રયોગો. ૬૬૬ શુદ્ધિશ્લેષણનો પ્રયોગ. ૬૬૭ શુદ્ધિસ્થાનનો પ્રયોગ. ૬૬૮ પશુનું સ્થાન. ૬૬૯ મેઘનું સ્થાન. ૭૦૦ વિદ્યેશ્વરનો પ્રયોગ. ૬૦૧ ઉચ્ચાટનો પ્રયોગ. ૭૦૨ વશીકરણના પ્રયોગો. ૭૦૩ આકર્ષણનો પ્રયોગ. ૭૦૪ સ્વર્ણ બનાવવાનો પ્રયોગ. ૭૦૫ શાક-જામનો નાશ. ૭૦૬ નામદ કરવાનો ઉપાય. ૭૦૭ ગિંધ લાવવી. ૭૦૮ માખીઓ દૂર કરવી. ૭૦૯ હિંદનો ઉપદ્રવ દૂર કરવો. ૭૧૦ માછલીને શ્વાડવી. ૭૧૧ અગ્નિમયનિવારણ. ૭૧૨ ગુપ્ત દ્રવ્યનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું. ૭૧૩ પતિને વશ કરવાનો પ્રયોગ. ૭૧૪ નજર બંધ કરવાનો પ્રયોગ. ૭૧૫ સાપ ને સાપ જોવા. ૭૧૬ નોળાયા જોવા. ૭૧૭ અંધારામાં પુસ્તક વાંચવું. ૭૧૮ અદૃશ્ય થવાનો પ્રયોગ. ૭૧૯ કમળ હિમાલયાં. ૭૨૦ આંખો હિમાલયાં. ૭૨૧ આકાશમાં રથ સહિત સૂર્ય જોવો. ૭૨૨ વસ્ત્રમાં અગ્નિ જોવો. ૭૨૩ દિવસે તારા જોવા. ૭૨૪ છાંને હિડાવું. ૭૨૫ દૂધ બનાવવું. ૭૨૬ ખેતરને ધાનથી પરિપૂર્ણ બનાવવું. ૭૨૭ વિવાદમાં જય મેળવવો. ૭૨૮ સંગ્રામમાં વિજય મેળવવો. ૭૨૯ રાજદરબારમાં-ટોર્ટ કચેરીમાં જયપ્રાપ્તિ. ૭૩૦ જૂતબાધાનિવારણ. ૭૩૧ ડાકણના બધનું નિવારણ. ૭૩૨ ગર્ભિણીના બાળકનું રક્ષણ. ૭૩૩ સિંહવાધના બધનું નિવારણ. ૭૩૪ સર્પના બધનું નિવારણ. ૭૩૫ વીંછીના બધનું નિવારણ. ૭૩૬ અગ્નિના બધનું નિવારણ. ૭૩૭ લાલ ફૂલને સફેદ કરવું. ૭૩૮ કામળ બળે નહિ. ૭૩૯ પારો બાંધવો. ૭૪૦ સાપ આંધો જાય. ૭૪૧ દાવમાં જીત. ૭૪૨ જામની પીડા જાય. ૭૪૩ હોટેલું ધન જળવું. ૭૪૪ સનેપાતનો પ્રયોગ. ૭૪૫ અતિસારનો પ્રયોગ. ૭૪૬ નિદ્રા બહુ આવવાનો ઉપાય. ૬૪૭ પૂર્વજન્મદર્શન. ૭૪૮ દિવ્યપુરુષદર્શન. ૭૪૯ અમલકારદર્શન. ૭૫૦ દેશાન્તરગમન. ૭૫૧ અકાળે સ્વપ્નહણ. ૭૫૨ ધાણી ફેડવી. ૭૫૩ અગ્નિ વગર દીવો સળગે. ૭૫૪ વગર દુઃખે દાંત ફૂટવા. ૬૫૫ સીંધું ચાવવું. ૭૫૬ જમતાં જમતાં હસવું. ૭૫૭ ગુપ્ત અક્ષર. ૭૫૮ સોનેરી અક્ષર. ૭૫૯ ઉધાઈ ન લાવવાનો ઉપાય. ૭૬૦ તુરત દહીં જમાવવું. ૭૬૧ હાથમાંની વસ્તુ અદૃશ્ય થાય. ૭૬૨ લોહીવા. ૭૬૩ ફૂલ તાજાં રાખવા. ૭૬૪ દુર્જનને વશ કરવો. ૭૬૫ સૌ મોહિત થાય. ૭૬૬ શુદ્ધિશ્લેષણ. ૭૬૭ ચીમની કુટે નહિ. ૭૬૮ છાંને સીસામાં ઉતારવું. ૭૬૯ હથેળીમાં સરસવ હિમાડવા. ૭૭૦ બાળકના પહેલાં જાંતના ગુણ. ૭૭૧ હાથી વશ થાય. ૭૭૨ વિદ્યા વધે. ૭૭૩ માટી મીઠી લાગે. ૭૭૪ લીંઝો કડવો ન લાગે.

પરિ. ૨ શારીર વિજ્ઞાનના ચર્મતંકારિક પ્રયોગો. ... ૨૬૫

૭૭૫ ગર્ભરંજન. ૭૭૬ ગર્ભપાન. ૭૭૭ ઉત્તેજક તૈલ. ૭૭૮ બ્રૂખ ન લાગવાના પ્રયોગો. ૭૭૯ બદ્ધ આહાર કરવાના પ્રયોગો. ૭૮૦ વન્ધ્યાને પુત્રપ્રાપ્તિ. ૭૮૧ મૃતવત્સા જીવનના પ્રયોગો. ૭૮૨ દાકવન્ધ્યા-દોષનિવારણ. ૭૮૩ ધાતુપુષ્ટિના પ્રયોગો. ૭૮૪ દ્રવણના પ્રયોગો. ૭૮૫ સ્થંભનના પ્રયોગો. ૭૮૬ કેશ કાળા કરવાના પ્રયોગ. ૭૮૭ વાળ કાઢવાના પ્રયોગો. ૭૮૮ ઈદ્રિયવૃદ્ધિ, ૭૮૯ કંઠોળ સંગે નહિ. ૭૯૦ હડકાપા ફૂતરાનું ઝેર. ૭૯૧ ઉંચા વધવાનો પ્રયોગ. ૭૯૨ મજાનો કષ્ઠ. ૭૯૩ નિર્ગુણી કષ્ઠ. ૭૯૪ સ્વેત આકડાનો કષ્ઠ. ૭૯૫ વાળ પડતા અટકાવવા. ૭૯૬ તાવનો ઉપાય. ૭૯૭ ચોથીયા તાવનો ઉપાય. ૭૯૮ તાવ અને રતાંધળાપણાનો ઉપાય. ૭૯૯ બદ્ધમૂત્રતાનો ઉપાય. ૮૦૦ ગળમંડનો ઉપાય. ૮૦૧ ભગંદરનો ઉપાય. ૮૦૨ પિત્તક્રમણનો ઉપાય. ૮૦૩ શ્વાસચિકિત્સાનો ઉપાય. ૮૦૪ ખાંસીનો ઉપાય. ૮૦૫ ક્ષયકાસનો ઉપાય. ૮૦૬ નાકમાંથી લોહી વહેવું. ૮૦૭ હરસનો ઉપાય. ૮૦૮ કર્ણચૂળનો ઉપાય. ૮૦૯ નેત્રરોગનો ઉપાય. ૮૧૦ માથાના દર્દનો ઉપાય. ૮૧૧ હાંતના દર્દનો ઉપાય. ૮૧૨ અતિસારનો ઉપાય. ૮૧૩ હૃદયચૂળનો ઉપાય. ૮૧૪ ઝેડનો ઉપાય. ૮૧૫ પ્લીહાનો ઉપાય. ૮૧૬ વિરોદ્ધકનો ઉપાય. ૮૧૭ અર્જુનો ઉપાય. ૮૧૮ અમ્લિદ્ધ મથુનો ઉપાય. ૮૧૯ સ્ત્રીપદનો ઉપાય. ૮૨૦ નિદ્રા ન આવવાનો ઉપાય. ૮૨૧ દેહની દુર્ગંધ દૂર કરવાનો ઉપાય. ૮૨૨ કાન્તિ વધારવાનો ઉપાય. ૮૨૩ પુષ્ટિનો ઉપાય. ૮૨૪ સુખસુગંધિનો ઉપાય. ૮૨૫ સ્તવરનો ઉપાય. ૮૨૬ સ્તનપુષ્ટિનો ઉપાય. ૮૨૭ ચોનિસંક્રાય. ૭૨૮ બલવીર્ધનના ઉપાયો. ૮૨૯ નાસુરનો ઉપાય. ૮૩૦ પીસાળે જતું લોહી. ૮૩૧ વાળ વધે. ૮૩૨ આંખનું તેજ વધે. ૮૩૪ વીંછી ચડે નહિ. ૮૩૪ દાદનો ઝેર ઉતરે. ૮૩૫ ખાંખલીનો ઉપાય. ૮૩૬ રતાંધળાપણું મટે. ૮૩૭ પાંડુરોગનો ઉપાય. ૮૩૮ સ્વર સુધારણાનો ઉપાય. ૮૩૯ મૂર્ખાનો ઉપાય. ૮૪૦ પથરીનો ઉપાય. ૮૪૧ ઈદ્રિયની નિર્જાળતા દૂર કરવાનો ઉપાય. ૮૪૨ અંડવૃદ્ધિના ઉપાયો. ૮૪૩ બદનો ધલાજ. ૮૪૪ વાંદરો કરડવો હોય તેનો ધલાજ.

ખંડ ૧૧ મો-સ્વમવિદ્યા

પરિ. ૧ સ્વમદ્ધનમીમાંસા ... ૩૦૫

૮૪૫ સ્વમદ્ધન ક્યારે મળે ? ૮૪૬ સ્વમ અને ભવિષ્યસૂચન. ૮૪૭ સ્વમનો સમય. ૮૪૮ સ્વમના પ્રકાર.

પરિ. ૨ ભૂમિ સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૦૬
 ૮૪૯ ભૂમિ. ૮૫૦ ભૂકંપ. ૮૫૧ જમીનમાં પાક. ૮૫૨ ખેડેલું
 ખેતર. ૮૫૩ લીલું ખેતર. ૮૫૪ જમીન પર ચાંચવું. ૮૫૫ દેશનો નકશો.
 ૮૫૬ ધર. ૮૫૭ ફરવું. ૮૫૮ ઊંચે ચડવું.

પરિ. ૩ પાણી સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૦૮
 ૮૫૯ સમુદ્ર. ૮૫૦ તળાવમાં પડવું. ૮૬૧ નદી. ૮૬૨ વાવ. ૮૬૩
 પાણી. ૮૬૪ પાણી પીવું.

પરિ. ૪ અગ્નિ સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૧૦
 ૮૬૫ અગ્નિ જોવો. ૮૬૬ દીવા જોવા. ૮૬૭ આગ લાગેલી જોવી.
 ૮૬૮ અનાજ બળતું જોવું.

પરિ. ૫ વાયુ સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૧૨
 ૮૬૯ વાયુરૂપણ. ૮૭૦ વાયુચક્ર. ૮૭૧ પતંગ. ૮૭૨ વાયુવિનાનો વરસાદ.

પરિ. ૬ આકાશ સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૧૩
 ૮૭૩ આકાશદર્શન. ૮૭૪ સૂર્યદર્શન. ૮૭૫ ચંદ્રદર્શન. ૮૭૬ નક્ષત્ર-
 દર્શન. ૮૭૭ ઈશ્વરનુબ્ધદર્શન. ૮૭૮ આકાશમાં ઊડવું. ૮૭૯ વિજ-
 ણાનું દર્શન.

પરિ. ૭ જીવ સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૧૫
 ૮૮૦ કીડીઓ. ૮૮૧ મકેલા. ૮૮૨ જૂ અને માકણ. ૮૮૩ કા-
 ચીડો અને ગરોળો. ૮૮૪ ગીંગોડા. ૮૮૫ પાંખવાળાં જંતુ. ૮૮૬ મધ
 માંખી. ૮૮૭ જળો. ૮૮૮ વીંછી. ૮૮૯ સર્પ. ૮૯૦ માછલાં, મગર
 વગેરે. ૮૯૧ નોળાવો. ૮૯૨ ઊંઠર.

પરિ. ૮ પશુ સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૧૭
 ૮૯૩ હાથી. ૮૯૪ ઊંટ. ૮૯૫ ઘોડો. ૮૯૬ ચંચીડો. ૮૯૭ બળદ.
 ૮૯૮ ગાય-ભેંસ. ૮૯૯ પશુસમુદાય. ૯૦૦ બકરી. ૯૦૧ બિલાડી
 ૯૦૨ ફૂતરો. ૯૦૩ વાંદરું-માંકડું. ૯૦૪ ઘાતકી પશુઓ. ૯૦૫ હરણ.

પરિ. ૯ પક્ષી સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૧૯
 ૯૦૬ મેના, ચકલી, કળ્હાર. ૯૦૭ કોયલ. ૯૦૮ કામડો. ૯૦૯
 મોર. ૯૧૦ રાજદંસ. ૯૧૧ ભારદ્વાજ. ૯૧૨ ચાતક. ૯૧૩ ગીધ. ૯૧૪
 ગરુડ. ૯૧૫ ધ્રુવડ. ૯૧૬ જાલો, મુરધી અને ઠોચ. ૯૧૭ પોપટ. ૯૧૮
 પક્ષીનો માળો.

પરિ. ૧૦ ધાતુ અને અલંકાર સંબંધી સ્વપ્નો ... ૩૨૧
 ૯૧૯ સોનું. ૯૨૦ રૂપું. ૯૨૧ તાંબું. ૯૨૨ પિત્તળ. ૯૨૩ કાંચ,

ખંડ ૧૪ મો-કોકશાસ્ત્ર અથવા રતિવિદ્યા.

પરિ. ૧ કોકદેવ પ્રધાન અને કોકશાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ ... ૩૬૩

૧૦૦૫ કોકદેવ પ્રધાન. ૧૦૦૬ કોકશાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ.

પરિ. ૨ કંપતીધર્મ ... ૩૬૫

૧૦૦૭ પ્રીતિ. ૧૦૦૮ પ્રલયર્થ અને વીર્યરક્ષણ.

પરિ. ૩ સ્ત્રીઓની જાતિ, ભેદ અને લક્ષણો ... ૩૬૭

૧૦૦૯ પદ્મિનીનાં લક્ષણ. ૧૦૧૦ ચિત્રિણીનાં લક્ષણ ૧૦૧૧

શંખિનીનાં લક્ષણ. ૧૦૧૨ હસ્તિનીનાં લક્ષણ

પરિ. ૪ સ્ત્રીજાતિના વિશેષ ભેદ ... ૩૬૮

૧૦૧૩ દેવી આદિ સ્ત્રીના ભેદ. ૧૦૧૪ પ્રકૃતિને અનુસરતા સ્ત્રીના ભેદ.

૧૦૧૫ વધને અનુસરતા સ્ત્રીના ભેદ. ૧૦૧૬ ગુણને અનુસરતા સ્ત્રીના ભેદ.

પરિ. ૫ કુમારિકાના ભેદો અને લક્ષણો ... ૩૭૦

૧૦૧૭ ઉત્તમા કુમારી ૧૦૧૮ મધ્યમા કુમારી. ૧૦૧૯ અધમા કુમારી. ૧૦૨૦ વિવાહ માટે કન્યાની પસંદગી.

પરિ. ૬ પુરુષોના ચાર પ્રકાર... ૩૭૨

૧૦૨૧ સશક પુરુષ. ૧૦૨૨ મૃગપુરુષ. ૧૦૨૩ વૃષભ પુરુષ. ૧૦૨૪ અશ્વ પુરુષ. ૧૦૨૫ દેવાદિ પુરુષના ભેદ. ૧૦૨૬ પ્રકૃતિને અનુસરતા પુરુષના ભેદ.

પરિ. ૭ સ્ત્રીનાં સામુદ્રિક લક્ષણો ... ૨૭૪

૧૬૨૭ પગ. ૧૦૨૮ છુટણ. ૧૦૨૯ જંઘા. ૧૦૩૦ કમર. ૧૦૩૧ નિતંબ. ૧૦૩૨ નાભી. ૧૦૩૩ ઉદર. ૧૦૩૪ કાળજી. ૧૦૩૫ રતન.

૧૦૩૬ રક્તધ. ૧૦૩૭ હાથ. ૧૦૩૮ પીઠ ૧૦૩૯ ગરદન ૧૦૪૦ ગાલ.

૧૦૪૧ ઓઠ. ૧૦૪૨ ઘાત. ૧૦૪૩ શ્રોમ ૧૦૪૪ તાળજી. ૧૦૪૫ નાક.

૧૦૪૬ આંખ. ૧૦૪૭ કાન ૧૦૪૮ માથું. ૧૦૪૯ લેલાટ. ૧૦૫૦ ગુલાંગ.

પરિ. ૮ પુરુષનાં સામુદ્રિક લક્ષણો ... ૩૭૬

૧૦૫૧ સુવશણ. ૧૦૫૨ કુશલણ ૧૦૫૩ ગુલાંગ.

પરિ. ૯ સમાગમના સારા-માઠા પ્રકાર ... ૩૮૦

૧૦૫૪ સમાગમની સમ-વિષમતા.

પરિ. ૧૦ સમાગમનો શાસ્ત્રીય વિધિ... ૩૮૨

૧૦૫૫ સમાગમના દિવસો. ૧૦૫૬ સમાગમનો સમય. ૧૦૫૭ સમાગમની તૈયારી અને વિધિ. ૧૦૫૮ સમાગમ પછી. ૧૦૫૯ રતિના પ્રકાર.

૧૦૬૦ સમાગમમાં કૃત્રિમતા. ૧૦૬૧ સમાગમ અને ઋતુઓનો મંત્રધ.

૧૦૬૨ સમાગમ અને પ્રેમનો સંબંધ. ૧૦૬૩ સમાગમ અને સંપ્તાનો મંત્રધ.

- પરિ. ૧૧ ચંદ્રકળા અને કામવાસ ... ૩૮૭
 ૧૦૬૪ પુરુષર્ગા કામવાસ. ૧૦૬૫ સ્ત્રીર્ગા કામવાસ.
- પરિ. ૧૨ આસન ... ૩૮૯
 ૧૦૬૬ આસનોના પ્રકાર. ૧૦૬૭ આસનનો ઉપયોગ ૧૦૬૮ ચો-
 રાશી આસનો.
- પરિ. ૧૩ વીર્ય અને રજ ... ૩૯૦
 ૧૦૬૯ શુદ્ધ વીર્ય. ૧૦૭૦ શુદ્ધ રજ. ૧૦૭૧ પ્રથમ રજોદર્શન.
 ૧૦૭૨ પ્રથમ રજોદર્શનનું કળ ૧૦૭૩ રજસ્વલા સ્ત્રીનાં કર્તવ્યો.
- પરિ. ૧૪ ગર્ભલક્ષણ અને ગર્ભપરીક્ષા ... ૩૯૪
 ૧૦૭૪ ગર્ભલક્ષણ. ૧૦૭૫ ગર્ભપરીક્ષા. ૧૦૭૬ ગર્ભવૃદ્ધિ. ૧૦૭૭
 ગર્ભિણીના કર્તવ્યો. ૧૦૭૮ મરજી પ્રમાણેનાં ખાજક.
- પરિ. ૧૫ કુટુંબો વિષે ... ૩૯૭
 ૧૦૭૯ હૃત્તમૈથુન. ૧૦૮૦ શુક્રમૈથુન. ૧૦૮૧ સ્ત્રીની કુટુંબો.
- ૧૦૮૨ પરિ. ૧૬ કામરોગ ... ૩૯૯
 પરિ. ૧૭ ગુપ્ત રોગો... ૪૦૧
 ૧૦૮૩ ઉપદંશ. ૧૦૮૪ પરમો. ૧૦૮૫ વીર્યસ્રાવ. ૧૦૮૬ પ્રમેહ.
 ૧૦૮૭ અંકુરવૃદ્ધિ.
- પરિ. ૧૮ નપુસકત્વ... ૪૦૩
 ૧૦૮૮ નપુસકત્વના પ્રકાર. ૧૦૮૯ સ્ત્રીનું નપુસકત્વ
- પરિ. ૧૯ વંધ્યત્વ અથવા વાંઝીયાપણું ... ૪૦૫
 ૧૦૯૦ વંધ્યાના પ્રકાર. ૧૦૯૧ વંધ્યત્વ લાવનારાં દર્દો.
- પરિ. ૨૦ વિવિધ ઔષધપ્રયોગો ... ૪૦૮
 ૧૦૯૨ શુભેન્દ્રિય દોષનિવારણ ૧૦૯૩ સ્તંભનના ઉપાયો. ૧૦૯૪
 દ્રાવણના ઉપાયો ૧૦૯૫ યોનિસંક્રામનના ઉપાયો. ૧૦૯૬ યોનિસંસ્કાર.
 ૧૦૯૭ સ્તનસંસ્કાર ૧૦૯૮ કેશસંસ્કાર. ૧૦૯૯ મુખસૌંદર્યની વૃદ્ધિ.
 ૧૧૦૦ ખીસનાચક્ર ઔષધો. ૧૧૦૧ સફેદ દોહના ઉપાયો. ૧૧૦૨ ઉપ-
 દંશ અથવા ચાદીના ઉપાયો ૧૧૦૩ પરમાના ઉપાયો. ૧૧૦૪ બહુ
 મૂત્રતાના ઉપાયો. ૧૧૦૫ વાજીકરણ અથવા વીર્યવૃદ્ધિના ઉપાયો. ૧૧૦૬
 નષ્ટપુષ્પપ્રાપ્તિ અથવા વંધ્યાદોષનિવારણ. ૧૧૦૭ ગર્ભસ્રાવ અટકાવવાના
 ઉપાયો. ૧૧૦૮ સ્તનપ્રસૂતિના ઉપાયો. ૧૧૦૯ સ્ત્રી-પુરુષ દોષપરીક્ષા.
 ૧૧૧૦ વંધ્યાદોષપરીક્ષા અને નિવારણ.

મંત્ર, તંત્ર, ઇદ્રજાલ, યંત્ર, સામુદ્રિક શાસ્ત્ર, ત્રેતાત્મવિદ્યા,
રમલ શાસ્ત્ર વિગેરે શાસ્ત્રોમાંથી શોધન કરી
ખાસ ચુંદી ઠાઠલા વિષયોના સંગ્રહ.

ભારતે ભગવાન

કર્તા : બરજેશ્વર હીરજીભાઈ ઇન્જીનીયર આમાં મંત્ર, તંત્ર તથા
યંત્રના પ્રયોગો મંપૂર્ણ સમજણ સાથે આપવામાં આવેલા હોવાથી કોઈ-
ની પાસે પ્રુવાસો માગવાની જરૂર રહેતી નથી. આ પુસ્તકના કર્તા
બરજેશ્વર હીરજીભાઈ ઇન્જીનીયર પાંચસી ભાઈ હોવા છતાં મંત્ર શાસ્ત્રના
ધણા ઉંડા અભ્યાસ પછી આ પુસ્તક લખેલું હોવાથી દરેકે દરેક બાબત
એટલી બધી પ્રુવાસાવાર જાણાવેલી છે કે કોઈ પણ બાબતમાં કોઈને
શંકા રાખવાની જરૂર નથી. મંત્ર શાસ્ત્ર સંમંધમાં આટલા બધા પરીપૂર્ણ
પ્રુવાસાવાળું આ એક જ પુસ્તક છે. આ પુસ્તક જ્યારે ન મળતું ત્યારે
ગ્રાહકો ફીપીયા પચીસ પચીસ આપી ફક્ત વાંચવા સાર લઈ જતા હતા
એ ઉપરથી જ સમજી શકાશે કે આ પુસ્તક કેટલી મહત્તાનું છે. આમાં
સિદ્ધ નામાર્ચુન ચરિત્ર, તાંત્રીક શિષ્યનાં લક્ષણ, ગુરુ અને શિષ્યની
કર્તવ્યતા, ધટગ્રાન, દેહશુદ્ધિ, દિક્ષા વિધિ, પટકર્મણ, વર્ણબેદ, દેવતાના
ઉત્થિતાદ્ય, સાર્ત્વિકાદિ નિર્ણય, મંત્રરચ અધિષ્ઠાના દેવતા, યોજન
પદ્ધતિનિર્ણય, કર્મ વિષે, હુકમ વપકાદીની, વનસ્પતિ સાધન, મંત્રનંત્ર
સાધવાને ઉત્તમ તિથિવાર, દેહરક્ષણ, સાપ નસાડનાર મંત્ર, વશીકરણ,
રથબન, મોહન, વિદ્રેપણ, ઉચ્ચાટન, આકર્ષણ, સત્ત્વદમન, જૂનાદિ બપ
નિવારણ, નિધિદર્શન, દિવ્ય દષ્ટિ, અદૃશ્ય કરણ, પાકુકા સાધન,
જમીનમાં ધન હોય તે જાણવાની રીત, ઇદ્રજાળ, મંત્ર, જૂત ઉતાર
નારનો મંત્ર, મનવાંછીત ફળ પ્રાપ્ત કરનાર મંત્ર, માતા ચુંદીનો મંત્ર,
મહાવીરનો મંત્ર, નિરંજન નિરાકર યંત્ર પંદરનો યંત્ર, વીસો યંત્ર,
એમ ધણી બાબતોથી તેમજ તેના પ્રુવાસાવાર સમજણથી પુસ્તક
બરપુર છે. કિં. રૂ. ૧૨-૮-૦ પેસ્ટેજ ૧-૦-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—

બુકસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે

ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ.

ચિત્રો તથા આકૃતિઓની સૂચિ.

ચિત્ર અથવા આકૃતિ	પૃષ્ઠ
૧ ઇન્દ્રાનું દમન ...	૩૯
૨ રત્નેશ્વરશાંતની ઇન્દ્રા ...	૪૪
૩ ભૂમધ્ય દેશ રાજો ...	૪૬
૪ હર્ષભુજો અવધાસ ...	૪૯
૫ અનાદિત ચક્ર-પદ્ધતિ ...	૫૨
૬ માનસશક્તિના મુખ્ય ભાગ	૫૯
૭ મરેતકના ૪૩ વિભાગો	૬૧
૮ એક અર્થગ ચોરની ખો-	
પરી-વિશેષણ ...	૬૨
૯ ન્યૂન કામવૃત્તિ ...	૬૩
૧૦ પ્રબળ રત્નેશ્વરવૃત્તિ ...	૬૪
૧૧ પ્રબળ રવમાનવૃત્તિ ...	૬૬
૧૨ ભક્તિભાવની ન્યૂનતા ...	૬૭
૧૩ આત્મનિષ્ઠાની ઊણપ ...	૬૮
૧૪ પ્રબળ અનુકરણશક્તિ	૬૯
૧૫ પ્રબળ અવલોકનશક્તિ	૭૦
૧૬ પ્રબળ સંગીતશક્તિ ...	૭૪
૧૭ સંગીત શક્તિની ઊણપ	૭૪
૧૮ પ્રબળ પ્રેરણાશક્તિ ...	૭૫
૧૯ વિચાર-સમભૂમિ ...	૯૧
૨૦ નેત્રશક્તિ કેળવવાનો પ્રૌ	૯૪
૨૧ માનસ સંદેશ ...	૧૦૩
૨૨ પાણી મંત્રવાની ક્રિયા	૧૦૫
૨૩ તર્કવાચન ...	૧૦૮
૨૪ વિચારવિક્ષેપણ; અહંભુ	૧૧૦
૨૫ માનસિક હાયાચિત્ર ...	૧૧૩
૨૬ કેવી રીતે બેસણ ...	૧૨૨
૨૭ હાથા હાથકૃતારા ..	૧૨૫
૨૮ દ્રીગ્મુલસ કૃતારા ...	૧૨૯
૨૯ રૂઢિગ કૃતારા ...	૧૨૯
૩૦ રિવર્સ-પ્રતિલોભિક કૃતારા	૧૩૦
૩૧ દીર્ઘ હાથકૃતારા ...	૧૩૦
૩૨ કાતનો ડોકર અને દર્દી	૧૪૦
૩૩ આંગળાઓ ગોળ ફેરવવી	૧૪૧

ચિત્ર અથવા આકૃતિ	પૃષ્ઠ
૩૪ માથું ધુણાવણું ...	૧૪૨
૩૫ સોમ્નોસ્કોપ ...	૧૪૩
૩૬ પોરટલિખોટિકસૂચના-ઉધ	૧૪૯
૩૭ જડ રિશતિ ...	૧૫૪
૩૮ કપડું મંત્રવાની રીત	૧૬૬
૩૯ વર્તુળાકાર હાથકૃતારા...	૧૭૧
૪૦ આધારીશી ઉતારવી ...	૧૭૨
૪૧ કાચરોગ તથા છાતીનાં દર્દો	
મટાડવાની રીત ...	૧૭૩
૪૨ જડરોગ, અછળું વગેરે	
પિટના દર્દો મટાડવાની રીત	૧૭૭
૪૩ મૂત્રપિડના દર્દો ..	૧૭૮
૪૪ થોલીના ફેલાવો સમતોલ	
કરવાની રીત ...	૧૮૦
૪૫ આવાહન કરવા માટેનું	
મંડળ (પહેલી રીત) ...	૧૮૮
૪૬ " " (બીજી રીત)	૧૯૬
૪૭-૪૮ ભૂતોના ફેટાઆફ...	૨૧૧
૪૯ પંચકોણ ચત્ર ...	૨૨૧
૫૦ પ્લેએટ ...	૨૩૦
૫૧ રાશિચક્ર ...	૨૪૧
૫૨ અકટક ચક્ર ...	૨૪૨
૫૩ પંદરો ચત્ર ખાણી ...	૨૬૭
૫૪ " " બાદી "	
૫૫ " " આખી "	
૫૬ " " આતરશી "	
૫૭ પંદરો ચત્રનો મુસલ-	
માની પ્રયોગ ...	૨૭૦
૫૮-૫૯ નીરો ચત્ર ...	૨૭૧
૬૦ ઇસલામી વીરો ચત્ર...	"
૬૧ અપમૃત્યુ નિવારણનો ચત્ર ..	
૬૨ મંત્રજાલક ચત્ર	"
૬૩ સર્વ મંત્રજાલક ચત્ર ...	૨૭૨
૬૪ આપત્તિ ઉદ્ધારણ ચત્ર ..	
૬૫ શાન્તિદાયક ચત્ર	"

૧૬ પ્રસન્નતા-પ્રાપ્તિનો યંત્ર	૨૭૩	૧૦૬ બાલારામ યંત્ર	૨૮૩
૧૭ રક્ષા કરવાનો યંત્ર	"	૧૦૭ બાળકનો લય નય	"
૧૮ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાનો યંત્ર	"	૧૦૮ આધારીશીનો યંત્ર	"
૧૯ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનો યંત્ર	૨૭૪	૧૦૯ કાનની પીડા નય	"
૭૦ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો યંત્ર	"	૧૧૦ તાવ નય	"
૭૧ હાન્તિવૃદ્ધિ યંત્ર	"	૧૧૧ અર્ચરશાનો યંત્ર	... ૨૮૩
૭૨ રાજસમાધાન માન	"	૧૧૨ હિરેદીરીયાનું નિવારણ...	૨૮૪
૭૩ ત્રિકાળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ	... ૨૭૫	૧૧૩ પ્રીતિવર્ધક યંત્ર	"
૭૪ દાનરાત્રનો યંત્ર	"	૧૧૪ હરસમસા મહાકવોનો યંત્ર	"
૭૫ સર્વ મનોરથસિદ્ધિ	... ૨૭૬	૧૧૫ મૂક નિવારણ	"
૭૬ બેડી દુર-બેડી ધૂટે	"	૧૧૬ હરરોમ નિવારણ	... ૨૮૫
૭૭ વિજયપ્રાપ્તિ	"	૧૧૭ વ્યાપારવર્ધક યંત્ર	"
૭૮ માય દોઢવા દે તેનો યંત્ર	"	૧૧૮ જીવારનો કાવ્ય જીતવાનો	"
૭૯ બેંશ દોઢવા દે તેનો યંત્ર	"	૧૧૯ સંબલણી નિવારણનો યંત્ર	"
૮૦ તોફાની થોડાને વશ કરવો	૨૭૭	૧૨૦ અવ્યાસવર્ધન	"
૮૧ વૃક્ષને કૃષિ આવવાનો યંત્ર	"	૧૨૧ પડતા હરતાક્ષર	... ૨૫૨
૮૨ કૃષિ આવવાનો યંત્ર	... ૨૭૭	૧૨૨ નાદા હરતાક્ષર	"
૮૩ પશુદેશ ગમેલો ખાજો આવે	"	૧૨૩-૧૨૪ હરતાકાંબર	... ૩૫૩
૮૪ વશીકરણનો યંત્ર	"	૧૨૫ મહારામા માંધીના હરતાક્ષર	૩૫૫
૮૫ કાર્યસિદ્ધિનો યંત્ર	... ૨૭૮	૧૨૬ મહારાણી ચિટ્ટોરિયાના	"
૮૬ સૌને વશ કરવાનો યંત્ર	"	૧૨૭ લલાપીના હરતાક્ષર	"
૮૭ પુરુષને વશ કરવાનો યંત્ર	"	૧૨૮ સુસ મોકુળજી શાલાના	... ૩૫૬
૮૮ સાસુ-સસરાને	"	૧૨૯ રોકસપીયરના હરતાક્ષર	"
૮૯ રાતનું વશીકરણ	"	૧૩૦ બેન્સફીલ્ડના હરતાક્ષર	૩૫૭
૯૦ સ્ત્રીને વશ કરવાનો યંત્ર	"	૧૩૧ શ્રી કૃ. મો. ઝવેરીના	"
૯૧ દુર્ગાને વશ કરવો	... ૨૭૯	૧૩૨ શ્રી નરસિંહરાવના હરતાક્ષર	"
૯૨ સ્ત્રીનું આકર્ષણ	"	૧૩૩ શ્રી. આનંદરોકર મુખના	... ૨૫૮
૯૩ જલરથસનનો યંત્ર	... ૨૮૦	૧૩૪ ડો. લીર્વીગરટનના હરતાક્ષર	"
૯૪ ગર્ભરથસનનો યંત્ર	"	૧૩૫ મી. જહાંગીર મરઘાનના	હરતાક્ષર
૯૫ રાત્રીનું હિરથસન યંત્ર	૨૮૧	૧૩૬ રવ. હમ્મરારામ દેશાઈના	"
૯૬ રાત્રીપીડાનો યંત્ર	"	૧૩૭ ટોલસ્ટોયના હરતાક્ષર	૩૫૯
૯૭ વિદ્યેષણનો યંત્ર	"	૧૩૮ ચેકરેના હરતાક્ષર	"
૯૮ વેરી પ્રસન્ન થાય	"	૧૩૯ કવિ ન્દાનાલાલના	"
૯૯-૧૦૦ ઉચ્ચાટનના યંત્રો	૨૮૨	૧૪૦ કવિ ખબરદારના હરતાક્ષર	૩૬૦
૧૦૧ વંધ્યાદોષનિવારણનો યંત્ર	"	૧૪૧ મી. રેટ્ડના અક્ષરો	"
૧૦૨ વંધ્યા ગર્ભધારણ યંત્ર	"	૧૪૨ ચિત્રકાર રાવળના હરતાક્ષર	૨૬૧
૧૦૩ સુખે પ્રસન્ન થવાનો યંત્ર	"	૧૪૩ સર જમરોદ્દજી જીજ્ઞાસાઈના	હરતાક્ષર
૧૦૪ નજર ન લાગવાનો યંત્ર	"		"
૧૦૫ ભૂતબાધા નિવારણ	"		"

સચિત્ર ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક

અથવા

અદ્ભુત વિદ્યાઓનો મહાસાગર

ગ્રંથ ૧ લો.

ખંડ ૧ લો.

માનસ વિદ્યા અથવા મેન્ટલ સાયન્સ.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

માનસ વિદ્યા એટલે શું ?

મનુષ્ય એક ક્ષણ પણ કશું કાર્ય કરી વિનાની નકામી ગાળતો નથી. આપણે એક સ્થાને સ્વસ્થ બેસી રહીએ, તેને આપણે નકામી બેઠાં એવું કહીએ છીએ, પરંતુ બેસી રહેવું એ પણ એક ક્રિયા છે-કર્મ છે. આપણે કોઈ વાર કાંઈ જોઈએ છીએ, સાંભળીએ છીએ, સંભારીએ છીએ કિંવા કાંઈ નવીન કલ્પના કરીને તેનો વિચાર કરીએ છીએ; કોઈ વાતથી આપણને આનંદ થાય છે, તે કોઈ વાતથી દુઃખ થાય છે; આ બધી સ્થિતિ જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે તે ચિત્ત કિંવા ચેતના કહેવાય છે. સ્મૃતિ, કલ્પના, વિચાર, સુખ, દુઃખ, પ્રેમ, ભય ઇત્યાદિ ચિત્ત-વિકાર કિંવા ચિત્તવૃત્તિ કહેવાય છે. આપણામાં ચિત્ત-મનસ્ લેખને જ આપણે 'માણસ' કહેવાઈએ છીએ. એ 'મનસ્'ની નિયમબદ્ધ વ્યાખ્યા કરવી તેનું નામ 'માનસ શાસ્ત્ર' છે.

માનસ વિદ્યા એ એક શાસ્ત્ર છે, પરંતુ કલા નથી. નિયમિત વ્યાખ્યા, વર્ણન અને નિયમિત કાર્ય દર્શાવવાં તેનું નામ કલા છે. મનોવિકાર કેવા હોય છે તે દર્શાવી આપવું એટલું કાર્ય માનસ શાસ્ત્રનું છે. માનસ વિદ્યાનો

અભ્યાસ સારી પેઠે કરવાથી તે શાસ્ત્રનો ઉપયોગ ઠી રીતે કરવો, મનને 'કલા' બનાવી દબને તેની પાસેથી કેવાં કામ કરાવી લેવાં, તેની સમજ યોગ્યકરને મળે છે. મેસ્મેરીઝમ, હિપ્નોટિઝમ, મેન્ટલ ટેલિપથી અથવા માનસ સંદેશવિદ્યા, યોગવિદ્યા ઇત્યાદિ કલાઓ છે અને તે કલા ઉપર શાસ્ત્રો બનેલાં છે. અમુક વસ્તુ બનાવવી એ કલા છે અને તે વસ્તુનું વર્ણન કરવું એ શાસ્ત્ર છે.

માનસ શાસ્ત્રનાં સાધનો—માનસ વિદ્યાને પણ સાધનોની જરૂર રહે છે. સાધનો વિના કોઈ પણ કાર્ય બની શકતું નથી. મનમાંથી પહેલાં કલ્પના જન્મે છે અને પછી તે કલ્પનામાંથી કાર્યના અંકુરો ફૂટે છે. માનસ શાસ્ત્રનાં ત્રણ સાધનો છે: (૧) મનન, (૨) નિરીક્ષણ, (૩) પરીક્ષા.

મન એક વખતે એક જ કાર્ય કરી શકે છે અને એ તેનો મુખ્ય ધર્મ છે. કોઈ ક્ષણે મનમાં એક વૃત્તિ જન્મી, પરન્તુ જો તે વૃત્તિનો વિચાર કે અભ્યાસ મન કરે નહિ, તો એ વૃત્તિ અદૃશ્ય થઈને તત્ક્ષણુ બીજી વૃત્તિ જન્મ પામે છે. કોઈ વૃત્તિ મનમાં જન્મે અને પછી તે વૃત્તિના જ વિષયનો વિચાર કરવો તે તેનું મનન કર્ત્વ્ય કહેવાય. બીજું સાધન તે નિરીક્ષણ છે. ચિત્તની વૃત્તિનો પ્રભાવ હંમેશાં શરીર ઉપર દેખાયા વિના રહેતો નથી. મનની જૂદી જૂદી વૃત્તિઓ પ્રભાવે શરીર પણ પરિવર્તન પામતું જાય છે, અને શરીરનું એ પરિવર્તન કિંવા કાર્ય નિરીક્ષવામાં આવે, તો તેની પાછળ રહેલી ચિત્તવૃત્તિની દિશા સમજવામાં આવે છે. શરીરના પરિવર્તન ઉપરથી ચિત્તની વૃત્તિની દિશા વિશે અનુમાન કરતા ટેટલીક વાર બદલે ધણી વાર માણસ બૂલ પણ કરે છે. આપણે તો આપણા અનુભવ ઉપરથી એ અનુમાન કરીએ છીએ. જેવું આપણું મન અને શરીર હોય છે એવું બીજાનું મન અને શરીર હોય તેમણે એમ આપણે સમજીએ છીએ, પરન્તુ વસ્તુતઃ એવી રિયલિટી ઘણી વાર નથી પણ હોતી. આ નિરીક્ષણ સંબંધે ચોક્કસ નિયમો બનાવીને તેનું શાસ્ત્ર બનાવવાના કાર્યમાં ઘણા સારા અભ્યાસ તેમ જ અનુભવ હોવાની જરૂર છે. ત્રીજું સાધન એ પરીક્ષા છે. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં માનસ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવા માટેની શાળાઓ છે અને તેમાં પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને પ્રત્યેક વિષય સપ્રયોગ શિખવવામાં આવે છે, પરન્તુ વિચાર, પ્રેમ, ભય, ઇત્યાદિ વૃત્તિઓ કોઈ ચંત્રદારા પારખી શકાતી નથી. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે માનસ શાસ્ત્ર સમજવાને એક જ સાધન પૂરતું નથી પણ સમયાનુસાર ત્રણે સાધનો ઉપયોગમાં લેવાં જોઈએ છે.

ચિત્તવૃત્તિના પ્રકાર—ચિત્તવૃત્તિના ત્રણ પ્રકાર અથવા વ્યાપાર હોય છે; (૧) જ્ઞાન, (૨) વિકાર, (૩) સંકલ્પ. ઠાઠ પણ માનસિક ક્રિયામાં એ ત્રણે પ્રકાર ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં ગણાય પડી આવે છે, પરન્તુ માનસ શાસ્ત્રવેત્તાઓ તેને જૂદાં પાડીને તેનું વર્ણન કરી બતાવે છે. ભય, ક્રોધ, આનંદ, દુઃખ એનો વિકાર પ્રથમ મન ઉપર થાય છે, પછી તે શરીર ઉપર થાય છે અને તુરત તેનું પરિણામ દેખાઈ આવે છે. શરીર રોગથી દુર્બળ થતાં જ તેનું પરિણામ મન ઉપર થએલું આપણે જોઈએ છીએ, એટલે શરીર સાથે મનનો સંબંધ છે એ કબૂલ કરીને માનસ શાસ્ત્ર આગળ વધે છે.

મનનો શરીર સાથે સંબંધ—મનનું સ્થાન સાધારણ રીતે મસ્તકમાં રહેલું છે. મસ્તકમાં નાનો તથા મોટો એવા બે ભાગ છે. મોટો ભાગ મસ્તકના ઉપરના વિભાગનો છે. ઈન્ડ્રિયા, દેહ, સૂક્ષ્મદુઃખ, જ્ઞાન, સંકલ્પ ઇત્યાદિ વિકારો તેમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે અને પાંચે ઈન્દ્રિયો તેના જ તાબામાં રહેલી છે. નાનો ભાગ માંસપેશીની યતિ ઉપર અવલંબી રહેલો હોય છે. એ માંસપેશીની હાનિ થવાથી શરીર લયકે છે. દાહ, અશીષ, ભાંગ ઇત્યાદિ માદક પદાર્થોની અસર આ નાના ભાગ ઉપર થાય છે અને તેથી જ નશાગાજ લોકોને પોતાની રિયતિની પણ ખજાર પડતી નથી. મસ્તકમાં જેવા જ્ઞાનતંતુ છે, તેવા જ્ઞાનતંતુ શરીરના પ્રત્યેક ભાગમાં પ્રસરેલા હોય છે. હાથમાં સોય પેસી જાય તો એ ખજાર મસ્તકમાં પહોંચાડવાનું કામ જ્ઞાનતંતુ જ કરે છે અને તેથી મસ્તકમાં તેનું દુઃખમાં રૂપાન્તર થાય છે. પછી મસ્તકની આજ્ઞા થાય તે ભાગને એ દુઃખનો મંદેરો પહોંચાડવાનું કામ જ્ઞાનતંતુ કરે છે એટલે તે આજ્ઞા પ્રમાણે માણસ પોતાનો હાથ પાછો ખેંચી લે છે. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે કેટલી ત્વરાથી આ જ્ઞાનતંતુ મંદેરચાલકનું કામ કરે છે. એ જ પ્રમાણે બહારની વાતનું પરિણામ મન ઉપર થાય છે, અને મનનો પ્રભાવ બહાર દેખાય છે.

માનસ વિદ્યાની ઉપયોગિતા અને આવશ્યકતા—માનસિક શક્તિની વૃદ્ધિ કે વિકાસ કરવો હોય તો તેવા પ્રકારનો હેતુ મનમાં ધારણ કરવો જોઈએ. માનવશક્તિની વૃદ્ધિ કિંવા વિકાસ મનુષ્યની પાંત્રીસ વર્ષની વયસુધી થાય છે. ત્યારપછી મન ઠાઠ પણ વાત જાનતું નથી. આ જ કારણથી ઠાઠ નવીન વાત પ્રવક્તા પ્રયોગથી સિદ્ધ થાય તોપણ વૃદ્ધ મનુષ્યને તે એકદમ રુચતી નથી. એ જાગન સંબંધે તેનું પહેલાંનું મન કાયમ રહે છે. વૃદ્ધ મનુષ્યો પોતાનો પહેરવેસ સુદાં બદલતા નથી તેનું કારણ પણ એ જ છે.

માનસ વિદ્યાની જરૂરીયાત સર્વ ક્ષેત્રને પડે છે. પોતાનું મન કેવું છે તે સમજ્યા સિવાય તે મનનો પ્રભાવ કેવી રીતે પડે ? માનસ શાસ્ત્ર જાણનાર તેનો ઉપયોગ અનેક પ્રકારે લાભ થાય તે રીતે કરી શકે છે. અમેરિકામાં તો માનસ શાસ્ત્રને આધારે કોઈ પ્રયોગ નિશ્ચિત કરીને તે પ્રયોગદ્વારા માણનું વેચાણ કરવાનો નિયમ ધસોજ પ્રસારેલો છે. કોઈ ધરાક દુકાને આવ્યો, છતાં તે માલ ખરીદ્યા વિના પાછો ગયો, તેમાં વાંક ધરાકનો નથી પણ દુકાનદારનો છે : આપણા વેપારી વર્ગને માનસ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નથી, તેથી તે ધરાકના મનને પિછાણી શકતો નથી અને પોતાના માલની છાપ ધરાકના મન ઉપર પાડી શકતો નથી; પછી ધરાક માલ ખરીદ્યા વિના પાછો જાય એમાં નવાઈ શી છે ? કોઈ ધરાક આવે, માલ જુએ, છતાં ન ખરીદે, એટલે વેપારી ઝીડાય છે. કોઈ વાર ધરાકને માણી પણ દે છે ! એવો વેપારી પોતાના ધંધાને તુકસાન કરે તેમાં નવાઈ નથી, પરંતુ તેથી ઉલટુ જો તેણે માનસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તો તે ધરાક ઉપર ઝીડાવાને બદલે ધરાકને પોતાને વશ કરી શકે.

માનસ વિદ્યાનો અભ્યાસ ક્યાં પછી માનસિક પ્રયોગવડે રોગ દૂર કરી શકાય છે અને જીવિ વધારી શકાય છે, તેટલા જ માટે માનસ વિદ્યા સર્વ વિદ્યાઓમાં શ્રેષ્ઠ બનાય છે. મન એ મનુષ્યાણા કારણ વંચનોક્ષયો. । મન એ જ મનુષ્યના બંધ તથા મોક્ષનું કારણ છે અને તેવા મનસ્ સંબંધી વિદ્યા ઉત્તમ લેખાય એમાં શી નવાઈ છે ?

પરિચ્છેદ ૨ જો.

શરીરની ત્વચા-સ્પર્શોન્દ્રિય.

શરીરની બહાર શુ ચાલી રહેલું છે તે જાણવાનું સાધન પાંચ ઇન્દ્રિયો ॥ અને એ ઇન્દ્રિયોદ્વારા મન બધી વસ્તુસ્થિતિ જાણી શકે છે. પાંચ જ્ઞાનોન્દ્રિયોમાંની કઈ ઇન્દ્રિયની મનને વધારે જરૂર ॥ એ કરાવવું મુશ્કેલ છે. પ્રત્યેક ઇન્દ્રિય મનને ટેટલી મદદ કરે ॥ તેનો આપણે અત્રે વિચાર કરીશું.

સ્પર્શોન્દ્રિય—સ્પર્શોન્દ્રિય તે મનુષ્યના શરીરની ત્વચા-આમડી છે. એ આમડીની અંદર આખા શરીરમાં જ્ઞાનતંતુઓ બાધી રહેલા છે અને આમડીને થતા સ્પર્શની બાતમી એ જ્ઞાનતંતુઓ મનને પહોંચાડે છે. આ ક્રિયાને શાસ્ત્રીય બાષામાં સ્પર્શસંવેદન કહેવામાં આવે છે. આ સ્પર્શશક્તિ

આખા શરીરમાં સરખી હોતી નથી. જીભ, ગાલ, ઓઠ વગેરે ભાગોમાં સ્પર્શશક્તિ વધારે છે અને પીઠના ભાગમાં એ સ્પર્શશક્તિ બહુ ઓછી હોય છે. વળી દરેક મનુષ્યના દરેક અવયવની સ્પર્શશક્તિમાં એ ન્યૂનાધિકતા હોય છે. એક માણસ અમુક વસ્તુ હાથમાં પકડીને તેનું વજન અટકળી શકે છે, બીજો માણસ તેનું અનુમાન કરી શકતો નથી, પરંતુ હવામાં ઠંડીનું કે ગરમીનું પ્રમાણ કેટલું છે તેનું અનુમાન તે કરી શકે છે. અધિગા માણસને નેત્રો હોતાં નથી, એટલે બાકીની ચાર ઈન્દ્રિય નેત્રનું કામ કરે છે અને તેથી તેની બીજી ઈન્દ્રિયો વધારે વિકાસ પામેલી હોય છે. એક સોય શરીરને વાગી હોય તો તે હાથમાં વાગી કે પગમાં વાગી તે મન બહુ લે છે. કાંઈ વસ્તુનો શરીરને સ્પર્શ થતાં આંખો બંધ હોવા છતાં તે વસ્તુ કઈ છે તે મનુષ્ય પિછાણી લે છે. સ્પર્શોન્દ્રિયને મતિની મદદ પણ મળે છે. કાંઈ વસ્તુ પર હાથ ફેરવી જોવાથી તે વસ્તુ કહણ છે કે નરમ, જાળ છે કે ચોરસ, ઝૂંવાળી છે કે ખડખડી તેનું મનને જ્ઞાન થાય છે.

લશ્કરનો વડો જે પ્રમાણે હુકમ ફરમાવે છે તે પ્રમાણે લશ્કરનાં માણસો કવાયત કરે છે. વડાનો હુકમ માણસોની અવલોક્તિય ગ્રહણ કરે છે, અવલોક્તિયના જ્ઞાનતંત્રોએ એ હુકમનો સંદેશો મનને પહોંચાડે છે, મન હાથ કે પગને આજ્ઞા કરે છે અને એ આજ્ઞાને અનુસરીને હાથ પગ હીલ-ચાલ કરે છે. આ બધું થોડી ક્ષણમાં જ બની જાય છે, પરંતુ ચતુર નિરીક્ષક જોઈ શકશે કે લશ્કરના દરેક માણસની હીલચાલ એક જ ક્ષણે એકસરખી થતી નથી, કારણકે દરેક માણસની અવલોક્તિયની શક્તિ સરખી હોતી નથી, દરેકના જ્ઞાનતંત્રોએની સંદેશવાહક શક્તિ પણ સરખી હોતી નથી, અને દરેકના હાથ-પગની સ્પર્શશક્તિ પણ સરખી હોતી નથી. આ પ્રકારની પ્રત્યેક મતિના સમયના આપમાં એટલું સૂક્ષ્મ અંતર હોય છે કે એ અંતર ખુદથી આંખે પણ માપી શકાતું નથી અને તેથી તેમાં ચંત્રની મદદની જરૂર રહે છે.

ચાર પ્રકારનાં સંવેદન—મનુષ્યની ચામડીને ચાર પ્રકારનાં સંવેદન મળે છે. એ ચાર સંવેદનનાં ચાર સ્થળો હોય છે: (૧) સ્પર્શસ્થાન, (૨) શીતસ્થાન, (૩) ઉષ્ણસ્થાન, (૪) દુઃખસ્થાન. આ ચારે સ્થળો શરીરની ચામડીના સર્વ ભાગો પર પ્રસરેલાં હોય છે. શરીરનો દરેકાક ભાગ એ, પણ ત્યાં એ ચારે સ્થાન હોય છે. પરંતુ એ પ્રત્યેક સ્થાન જે જુદું જુદું સીધવા લાગીએ તો માત્રમ પડશે નહિ. શીત અને ઉષ્ણ

તેની બાજુની વસ્તુ પણ તેને દેખાય છે. આશરે ૭૦ અંશ હોયે, ૮૦ અંશ નીચે, ૭૫ અંશ પાછળ અને ૮૦ અંશ આગળ એ પ્રમાણેના ક્ષેત્રસુધી દષ્ટિ પહોંચે છે. આ ક્ષેત્રને દષ્ટિક્ષેત્ર કહે છે. પ્રાણી માત્રની દષ્ટિમાં કુદરતે જ ચોક્કસ ફેરફાર રાખેલા છે. મનુષ્યની આંખ અજવાળામાં જુએ છે તેવું અંધારામાં જોઈ શકતી નથી, પરંતુ ત્રિશાહીની આંખ અંધારામાં પણ સાફ જોઈ શકે છે. મનુષ્યની આંખ રંગનો એક ચતાંશ બામ પણ સમજી શકે છે. રંગનું અવલોકન દષ્ટિના તેજને ટકાવી રાખે છે. રેતીના રણમાં એક માણસ હાંભો વખત રહે, ત્યાં તેને ઝાડ, પાન, ફૂલ, જાનવર, મનુષ્ય કે એવો કશો રંગભેરંગી દષ્ટિનો વિષય મળતો નથી તેથી ઠેકઠેક વખતે તેની આંખોનું તેજ નાશ પામી જાય અને તે અંધ બને છે.

નૈસર્ગિક દષ્ટિબ્રમ—મનુષ્યને દષ્ટિના બ્રમ સંબંધી કેટલાક ચમત્કારો પણ દેખાય છે. એક સીધી લાકડીને પાણીમાં ધાલીને જોઈએ તો વાંકી દેખાય છે. ઉનાળામાં દૂર મૃગજળ દેખાય છે. રાત્રે નકામે શૂતનો બાસ થાય છે. મોટા ઝાડ પાસે નાનું ઝાડ બહુ જ નાનું દેખાય છે. એક સુંદર પુરુષની પાસે કુરુપ પુરુષ બિભો હોય તો તે વધારે કુરુપ દેખાય છે. મનુષ્યનો આ પ્રકારનો નૈસર્ગિક દષ્ટિબ્રમ જાણીને જ કેટલાક વેપારીઓ ચોખ્ખાને ઢગલો કાળા કપડા પર કરીને વેચે છે, એટલે કાળા કપડાની અપેક્ષાએ ચોખા ઉજળા અને સારા દેખાય છે. આવા જ દષ્ટિબ્રમના ચમત્કારો દુનિયામાં અનેક બને છે અને જ્યારે તે કોઈ કહી બતાવે છે ત્યારે જ માણસના સમજવામાં આવે છે. બાહ્ય ઉત્તેજન સિવાય માનસિક ઉત્તેજનથી પણ દષ્ટિબ્રમ થાય છે. કોઈ રોગી મનુષ્ય નજીકમાં કશું નહિ હોવા છતાં અવનવા દેખાવો જુએ છે અને હર્ષથી કે શોકથી ચમકે છે. મમજ ઉત્તેજિત થવાને પરિણામે તેને એવો પ્રકાર દેખાય છે.

પરિચ્છેદ ૪ થો.

કાન-શ્રવણેન્દ્રિય.

શ્રવણેન્દ્રિય—બહારનો સજ્ઞ સાંજળાને તે જાતમી મનને પહોંચાડી એ શ્રવણેન્દ્રિયનું કામ છે. એનો મુખ્ય વિષય સજ્ઞ છે. સજ્ઞ ઉઠતાં જ વાયુનું આદોષન ઉત્પન્ન થાય અને એ આદોષન કાન ઉપર આવતાં જ ત્યાંથી તે જાતમી શ્રવણનાડી મસ્તક તરફ દર્શ જઈને

મનને પહોંચાડે છે એટલે શબ્દસંવેદન થાય છે. કાનના બાહ્ય ભાગ, મધ્ય ભાગ અને આંતર ભાગ એવા ત્રણ ભાગ છે. મધ્ય ભાગમાં કાનનો પડદો હોય છે અને એ પડદા ઉપર શબ્દનું આંદોલન અથડાય છે. મનુષ્ય એક સેકન્ડમાં આઠામાં આછા બાર અને વધારેમાં વધારે આઠ હજાર આંદોલનો મહશ્વ કરી શકે છે. બ્યવહારમાં તો આપણને એક સેકન્ડમાં આઠામાં આછા ચાળીસ અને વધારેમાં વધારે ચાર હજાર આંદોલનો મહશ્વ કરનારાં મનુષ્યો મળી આવે છે. એક શબ્દ મગજ-સુધી કેવા પ્રકારે પહોંચે છે તે સંબંધી આટલી બારીક શોધો થઈ છે પણ બહારથી આપણને એવું જ જણાય છે કે એક માણસ બોલે છે અને બીજો તે બરાબર સાંભળે છે.

શબ્દસંવેદન કેવી રીતે થાય છે?—વાયુમંડળમાં હમેશાં એક પ્રકારની લહરિ ઉઠે છે. એ લહરિમાં કંપન અથવા આંદોલન ઉત્પન્ન થાય છે. એ વાયુકંપન બારે આપણી શ્રવણેન્દ્રિય ઉપર પ્રભાવ પાડે છે ત્યારે શબ્દસંવેદન થાય છે. આ કંપનના શીઘ્ર અને મંદ એવા બે પ્રકાર છે. સર્વ મનુષ્યોની શ્રવણશક્તિ સમાન હોતી નથી. મનુષ્ય કરતાં જનાવરોની શ્રવણશક્તિ વધારે પ્રબળ હોય છે. મોટા કૂતરા કરતાં નાના કૂતરાની શ્રવણશક્તિ વધારે હોય છે. શિકારીઓ અને તેમનાં પાળેલાં જનાવરોની શ્રવણશક્તિ, દષ્ટિ અને મંધપરીક્ષક શક્તિ અત્યંત તીવ્ર હોય છે. કેટલાક શિકારી કૂતરા કેવળ મંધથી ઇષ્ટ વસ્તુને શોધી કાઢે છે.

ઉતરતી વયમાં માણસની બીજી ઇન્દ્રિયો સિધ્ધિ થાય છે તે સાથે શ્રવણેન્દ્રિય પણ સિધ્ધિ થાય છે. વૃદ્ધોની સાથે વાત કરતાં ઉતાવળે બોલવું પડે છે તેનું કારણ એ છે. કેટલીક વાર બહેરા માણસો બહુ મોટે સ્વરે કહેલી વાત સાંભળીને સમજી શકતા નથી. તેમને મધ્યમ ઉતાવળે સ્વરે કહેવું પડે છે. કેટલાક બહેરાને કેવળ કર્કશ સ્વર વિના બીજું મંત્રણાનું નથી. શબ્દમાં મોહકતા, માર્દવ, કટુતા ઇત્યાદિ ગુણો રહેલા છે. શબ્દના એ તત્ત્વ ઉપર સંગીતશાસ્ત્ર નિર્માણ થયું છે.

શ્રવણગ્રાહક તંતુઓ—એક સ્થળે હામોનિયમ, તખ્તાં, સારંગી વાગતાં હોય અને નાય-માન આવતાં હોય, તે સાંભળનારના કાનમાં એ બધા સ્વરોની ખીચડી થતી નથી. પરન્તુ પ્રત્યેક સ્વર પૃથક્ પૃથક્ પારખીને તેના આસ્વાદને તે સમજી શકે છે. આમ એકી સાથે પાંચ-સાત સ્વરને પૃથક્ પૃથક્ મહશ્વ કરવાની કૌંન્દ્રિયની શક્તિનું કારણ એ છે કે આપણા કાનનો પડદો તો એક છે પણ તે જૂદા જૂદા તંતુઓનો

અનેલો છે કેઈ એક સ્વર સાંભળવામાં આવતાં પડતાના બધા તંતુ કાંઈ પ્રભાવશાળી બનતા નથી, પણ જેનો જે વિષય તે જ તંતુ પ્રભાવશાળી બનીને પોતાનો વિષય મહત્ત્વ કરે છે અને શ્રવણનાડી તરફ પોતાની બાતમી પહોંચાડે છે. એ જ કારણથી હાર્મોનિયમનો સ્વર એક તંતુથી, તબલાનો અવાજ બીજા તંતુથી, સારંગીનો ત્રીજા તંતુથી, ગાનનો ચોથા તંતુથી અને નાયનારીના પગના ધ્રુવરનો સ્વર પાંચમા તંતુથી પૃથક્ પૃથક્ રીતે કાનસુધી પહોંચે છે.

પરિચ્છેદ ૫ મો.

નાક-ધ્રાણેન્દ્રિય.

ધ્રાણેન્દ્રિય—મનુષ્યની છાતીમાં જે ફેફસાં છે તેનું રક્ષણ કરનારાં નાકાં તે નાકનાં બે છિદ્રો છે. હવા ખેંચીને તેને શુદ્ધ કરી તે ફેફસાંને પૂરી પાડવી એ નાકનું કર્તવ્ય છે. હવામાં જે કાંઈ ધૂળ કે અનિષ્ટ રજકણો હોય તે નાકની અંદરના વાળમાં ભરાઈ રહે છે અને તે ઉપરાંત નાકની ઉષ્ણતાવડે હવા સ્વચ્છ થાય છે અને પછી જ તે ફેફસાં સુધી પહોંચે છે. મંદી હવામાં કે દુર્ગંધવાળે સ્થળે માણસ જઈ ચડે છે, ત્યારે નાક પોતાની ગંધપરીક્ષક શક્તિથી માણસને ખબર આપે છે કે અહીં ફેફસાંને ચોખ્ખી હવા પૂરી પાડવાનું કામ કરવું મારે માટે મુશ્કેલ છે; પરંતુ એ ખબરની દરકાર ન કરતાં માણસ ત્યાં જ ચોંટી બેસે તો પછી ખિચાઈ નાક શું કરે ? તે પોતાનું કાર્વં યથાશક્તિ બજાવે છે અને પછી ફેફસાંને જેવી મળે તેવી હવા પૂરી પાડે છે. નાકની અંદરના એક વિશિષ્ટ સ્થાનને ધ્રાણેન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે. તે સ્થાન ગંધ પરીક્ષક શક્તિ ધરાવે છે. એ સ્થાન ગંધનાં આદોલનો મહત્ત્વ કરીને તેની બાતમી મસ્તકને પહોંચાડે છે. કેટલીક વસ્તુઓની ગંધ તેને બાજવાથી જ બહારી સકાય છે. કેટલીક વસ્તુઓની ગંધ દૂરથી સારી લાગે છે—નજીકથી તીવ્ર અને ધ્રુણાજનક લાગે છે.

ગંધના અનેક પ્રકાર છે. જૂદાં જૂદાં ફૂલોની ગંધ જૂદી જૂદી હોય છે. કેા પ્રકારની ગંધ કેાઈ માણસને ગંડૂ ગમે છે અને બીજા માણસને બીજી ગમે છે. કેાઈને શુદ્ધાબની ગંધ ગમે છે તો કેાઈને પરિગતકની ગંધ મધુરી લાગે છે.

ગંધપરીક્ષક શક્તિ—મનુષ્યો કરતાં જનવરોની ગંધપરીક્ષક શક્તિ વિશેષ હોય છે. કુતરા પોતાનો ચિકાર કેવળ વાસ ઉપરથી શોધી કાઢે છે, એટલું જ નહિ પણ કેટલાક કુતરા કોઈ માથુસની કોઈ વસ્તુની ગંધ ઉપરથી તે વસ્તુના માલિકને શોધી કાઢે છે. માખીઓ એક બીજા માખીઓને ઓળખે છે. એક મધપૂડાની માખી બીજા મધપૂડામાં જાય છે તો તેની જૂદી ગંધ ઉપરથી બીજા માખીઓ તેને મારીને હાંકી કાઢે છે ! ઉંદરની ગંધપરીક્ષક શક્તિનો અનુભવ તો સૌને મળે છે. ઉંદરો બિલાડીની પાસે ઉંદરને મૂકા એટલે તેની ગંધપરીક્ષક શક્તિ તેને કેટલી ઉત્તેજે છે તે માલુમ પડી આવશે.

કેટલાકની ગંધપરીક્ષક શક્તિ એકસ પ્રકારની ગંધના અતિપરિચયથી નબળા પડી જાય છે. ગંદો જગ્યામાં રહેનારાની ધ્રાણેન્દ્રિય એટલી નિર્બળ-શક્તિહીન બની જાય છે કે તેમને પછી ખરાબ ગંધની પરીક્ષા જ પડતી નથી. ભગીનો ધંધો કરનારને કુર્ગંધની સુગ આવતી નથી; કારણકે તેની ગંધપરીક્ષક શક્તિને વિષાળી ગંધ જ સ્વસ્થ આવતી હોય છે.

નાકદ્વારા હવાશુદ્ધિ—નાક એ એક કોમળ ઇન્દ્રિય છે. કેટલાકે મ્હોં વાટે શ્વાસ લે છે પરંતુ તે નુકસાનકારક છે કારણકે નાકદ્વારા જે હવાશુદ્ધિ થાય છે તે હવાશુદ્ધિ મ્હોંદ્વારા જતી હવાની થતી નથી. વળી નાકનો માર્ગ ફેફસાંસુધી પહોંચવા માર્ગે લાંબો હોય છે એટલે હવાને વધારે ઉષ્ણતા મળે છે અને એ રીતે હવાશુદ્ધિ વિશેષ થાય છે.

કેટલાક પ્રકારની ગંધથી માથુસનું મન પ્રસન્ન થાય છે અને કેટલાક પ્રકારની ગંધથી તેને એવી સુગ ચડે છે કે તેના પેટમાં ગરબડ થાય છે અને કેટલીક વાર ઉલટી પણ થાય છે. મન, ધ્રાણેન્દ્રિય અને શરીરનો કેટલો નિકટ સંબંધ છે તે એ ઉપરથી સહજ સમજાય છે.

પરિચ્છેદ ૬ છો.

જીભ-સ્વાદેન્દ્રિય.

સ્વાદેન્દ્રિય—સ્વાદેન્દ્રિય તે મનુષ્યના મુખમાંકેતી જીભ છે. તેની સાથે જોડાયેલો તાળવાનો કેટલોક ભાગ પણ એ ઇન્દ્રિયમાં જ લેખાય છે. કેટલીક જારીક મીઠાની એ ઇન્દ્રિય બનેલી છે. એ ઇન્દ્રિયમાં સ્વાદનાડીઓ હોય છે અને કોઈ વસ્તુનો સ્પર્શ જીભને ચતાં જ સ્વાદનાડી

તે વિષેની ખાતમી મગજને પહોંચાડે છે. આ રાસાયનિક ક્રિયા કહેવાય છે. ત્યાંસુધી કેમ વસ્તુ જીભ ઉપર મૂક્યા પછી પીમળતી નથી ત્યાંસુધી સ્વાદનાડી ઉત્તેજિત થતી નથી અને મગજને સ્વાદની માહિતી મળતી નથી. આજકાલ સ્વાદેન્દ્રિયને તૃપ્ત કરવાને માટે અનેક પ્રકારનાં પકવાનો, મસાલા, ચટણીઓ, ખાદ્ય અને પેય પદાર્થો મનુષ્યોએ શોધ્યાં છે અને નવી નવી શોધો થયા જ કરે છે. સ્વાદ મુખ્ય ચાર પ્રકારના છે: મધુર-મીઠો, ખાટો, કડવો અને તીવ્રો. એ સિવાય ખીજ જે સ્વાદના પ્રકારો છે તે બધા એ મુખ્ય સ્વાદના પેટાભાગ છે. સ્વાદના વિભાગ સંબંધે કેટલોક મતભેદ પણ છે.

સ્વાદેન્દ્રિય કેવળ સ્વતંત્ર નથી. આંખ, નાક અને સ્પર્શની ઇન્દ્રિયો પણ તેના સહકારમાં રહે છે અને એ રીતે તે ચોતાની તૃપ્તિ મેળવે છે. સ્વાદ ઉપર ગ્રેમનું પણ પરિણામ થાય છે. ગ્રેમાળ પત્નીના હાથનો ચાહનો પ્યાલો ગમે તેવી સારી હોટેલના ચાહના પ્યાલા કરતાં વધારે મજેદાર લાગતો નથી શું? ગ્રેમથી ઉત્તેજિત થએલું મગજ સ્વાદેન્દ્રિયને એટલું નચાવી રહ્યું હોય છે કે સ્વાદેન્દ્રિયની સ્વાદ સંબંધી ખાતમી એ મગજ મથાસ્થિત આકારમાં મહત્ત્વ કરતું નથી. વિદુરની બાજી શ્રીકૃષ્ણને બહુ મીઠી કેમ લાગી હશે? અત્યેક સ્વાદમાં પણ પુનઃ ભેદ હોય છે. લીંબડો કડવો લાગે છે, બદામ કડવી લાગે છે અને કવીનાઈન પણ કડવું લાગે છે, છતાં એ ત્રણેના કડવા સ્વાદમાંએ ભેદ છે. એવા જ ભેદો ખીજ રસોમાં પણ હોય છે.

જેનો સ્વાદ જીભને ગમે છે તે વસ્તુથી શરીરને હાનિ થતી નથી, માત્ર જીભને એ વસ્તુની ટેવ પડેલી હોવી જોઈએ નહિ. અશીષુ જીભને સ્વાદિષ્ટ લાગતું નથી, છતાં અશીષુની ટેવવાળા અશીષુધા તોલો-તોલો અશીષુ ઉડાવી જાય છે: તેમની જીભને એનો સ્વાદ ગમે છે, પરન્તુ તેથી તેમના શરીરને હાનિ થતી નથી એમ કહી શકાય નહિ.

સ્વાદસંવેદન—આ સંવેદનના આદિ ને અંત એવા બે ભેદ છે. પાંચ શેર પાણીમાં એક ચમચી સાકર નાંખવાથી આપણી જીભને તેની મીઠાશની અગ્ગર પડશે નહિ, પરન્તુ ઉપરા ઉપરી ચમચીઓ ભરીને સાકર નાખતા રહીએ તો કેઈ પણ વખતે એ પાણીનો સ્વાદ માલૂમ પડશે અને એને સંવેદનનું આદિ દાર સમજવું. ત્યારપછી પણ પાણીમાં સાકર નાંખ્યા કરીએ અને તેથી પાણીનું મળપણ વધતું જવાનું જ, પરન્તુ જીભને અચુક મળપણનું સંવેદન થયા પછી વિશેષ મળપણનું

સંવેદન થતું અટકી જશે. એમ કરતાં કરતાં એક વખત એવો આવશે કે સાકરનું પ્રમાણ વધારી છતાં પાણી મીઠું લાગશે નહિ. એ જ સંવેદનનું અંતરથાન સમજવું. ૨૦૦ ભાગ પાણીમાં એક ભાગ મીઠો પદાર્થ નાંખીએ તો તેનો સ્વાદ જીભ જાણી શકે છે, ૨૫૦૦ ભાગ પાણીમાં એક ભાગ ખારો પદાર્થ નાંખીએ તો જીભ તે ઝોળખી શકે છે, ૩૫૦૦ ભાગ પાણીમાં એક ભાગ તુરો પદાર્થ નાંખીએ તો જીભ તે સમજી શકે છે, તેવી જ રીતે પાંચ લાખ ભાગ પાણીમાં એક ભાગ કડવો પદાર્થ નાંખીએ તો તે જીભ પિછાણી શકે છે. પાંચ મણ પાણીમાં ઝોછામાં ઝોછી એક શેર સાકર નાંખ્યા સિવાય પાણી મીઠું લાગતું નથી.

પરસ્પર વિરુદ્ધ રસનો અનુભવ એક રસમાં અધિકતાનું દર્શન કરાવે છે. કડવો પદાર્થ ખાધા પછી તુરત મીઠો પદાર્થ ખાઈએ તો તે વધારે મીઠો લાગે છે. મીઠા પદાર્થ ઉપર ખારો પદાર્થ વધારે ખારો લાગે છે. સ્વાદ ઉપર ઠંડા અને ઉષ્ણ પદાર્થની પથ અસર ચાલુ છે. ઊંતું પાણી થોડો વખત મ્હોંમાં રાખ્યા પછી તુરત સાકર ખાવાથી તે મીઠી લાગતી નથી. ખરદ ખાધા પછી તુરત ખાધેલી વસ્તુનો સ્વાદ ઉતાવળે કળી શકતો નથી.

જીભના ભાગોની સ્વાદપરીક્ષક શક્તિ—મીઠા અને ખારા પદાર્થને જીભનો અગ્ર ભાગ ઝોળખે છે, ખારા પદાર્થને જીભની બે બાજુઓ ઝોળખે છે અને કડવા પદાર્થને જીભનો પાછળનો ભાગ પિછાણે છે. ક્વીનાઈનની ગોળી મ્હોંના પાછલા ભાગ ઉપર કદાપિ મૂકવી નહિ; તેમ કરવાથી તે વધારે કડવી લાગશે. મીઠા પદાર્થ ખાવાથી જૂખ ઝોછી ચાલુ છે અને કડવો પદાર્થ ખાવાથી જૂખ રહે છે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. ખારો પદાર્થ તરસને ઝોછી કરે છે અને ખારો પદાર્થ વધારે છે.

પરિચ્છેદ ૭ મો.

નિરીક્ષણ.

ઇન્દ્રિયોની સંવેદનશક્તિ—પૂર્વે કરવામાં આવેલા ઇન્દ્રિયો વિષેના વિવેચન ઉપરથી સમજી શકાશે કે સર્વ ઇન્દ્રિયો સારી રીતે ચાલતી રહે તો જ મનુષ્ય સુખનો સ્વાદ લાઈ શકે છે. ઇન્દ્રિયજનિત ગાન સિવાય ધ્વજા, દેવ, સુખ, દુઃખ વગેરે કલ્પના થવાનો મંભવ નથી. મંવેદન એટલે ઇન્દ્રિયથી જાણવું તે. જૂદા જૂદા પ્રભાવથી ચિત્તવૃત્તિ બદલાય છે.

ચિત્તવૃત્તિ પર હવામાનની પણ અસર થાય છે. માનસ વિદ્યામાં સંવેદનનું બહુ જ મહત્ત્વ છે. કાષ્ઠ પણ વસ્તુનું સંવેદન ઇન્દ્રિયને થાય છે એમ જોડવાનો રિવાજ છે, પરંતુ એ વસ્તુની જોળખાણ પૂર્વે મનને થઈ હોય છે તો જ ઇન્દ્રિય તેનું સંવેદન ગ્રહણ કરે છે. લાલ રંગ કેવો હોય છે તે આપણે પહેલાં મનવડે જાણી ચૂક્યા હોઈએ છીએ કિંવા ગધેડાનો સ્વર કેવો હોય છે તે મનવડે જોળખી ચૂક્યા હોઈએ છીએ, અને પછી જ લાલ રંગ નજરે આવતાં કિંવા ગધેડાનો સ્વર કાને પડતાં આંખ અને કાન તેના સંવેદનને ગ્રહણ કરે છે, અને તે ઇન્દ્રિયો મનને સંદેશો પહોંચાડી શકે છે. બાલ ઉત્તેજનથી ઇન્દ્રિય ઉપર પરિણામ થાય છે પરંતુ તે પણ સાવધ રહીને—પૂર્વે મેળવેલા અનુભવને અનુસરીને કામ કરે છે. બાલ ઉત્તેજન સિવાય માનસિક ઉત્તેજનથી પણ કાર્ય થાય છે. ઉત્તેજક પદાર્થો આ સૃષ્ટિમાં ઘણા છે, પરંતુ તેમાં વાયુ તથા પ્રકાશ મુખ્ય છે. સંવેદનશક્તિ સર્વ મનુષ્યોમાં સરખી હોતી નથી. કાષ્ઠ માણસમાં અમુક શક્તિ સ્વાભાવિક જ આછી હોય છે અને કાષ્ઠ માણસ અભ્યાસવડે પોતાની શક્તિ વધારી શકે છે.

એક સંવેદન નિર્માણ થવામાં ચાર વાતની જરૂર હોય છે. (૧) બાલ ઉત્તેજન વિના આપણે કાંઈ જોઈએ કિંવા સાંભળીએ તો તે ખરું નથી પણ માત્ર ભ્રમ છે એવું જ સમજાય છે, એટલે પહેલાં બાલ ઉત્તેજનની જરૂર છે. (૨) ખીણ જ્ઞાનતંત્રની જરૂર છે કારણકે જ્ઞાનતંત્ર વિના બાલ ઉત્તેજનને મરતકસુધી પહોંચાડવાનું કામ થઈ શકતું નથી. (૩) બાલ ઉત્તેજન મળે અને જ્ઞાનતંત્ર પોતાનું કામ કરે, પરંતુ તે ઉત્તેજનને ગ્રહણ કરનાર મન જોઈએ. (૪) ચોથી જરૂર જૂદી જૂદી ઇન્દ્રિયોની છે.

શુદ્ધ સંબંધી સંવેદનના ૩ ભેદ છે : (૧) પ્રખર, (૨) બળ કિંવા અધિકતા, (૩) સમય. ઇન્દ્રિય સંબંધી સંવેદનના પાંચ ભેદ છે. (૧) રસ, (૨) ગંધ, (૩) રાસ, (૪) દષ્ટિ અને (૫) સ્પર્શ. પરંતુ એક જ ઇન્દ્રિયના સંવેદનમાં અનેક ભેદ અને ઉપભેદ પણ હોય છે. સંવેદનનો ખીજો ભેદ બળ છે અને બળમાં પણ ન્યૂનાધિક વગેરે ભેદો છે. શારીરિક અવરથા જેવી હોય છે તેને અનુસરીને સંવેદન થાય છે. રોગીનું મન નિર્બળ હોય એટલે તેનું સંવેદન પણ એવું જ હોય છે.

નિરીક્ષણશક્તિ તથા તેની ખીલવણી—મનને બહુ જ્ઞાન બહારથી મળે છે. નાનાં બાળકોને ઇન્દ્રિયજ્ઞાન એકદમ પ્રાપ્ત થતું નથી. પહેલાં સ્પર્શજ્ઞાન, પછી દષ્ટિ, પછી શ્રવણ, પછી સ્વાદ અને પછી

ગંધ, એ અનુક્રમે તેને ઈન્દ્રિયજ્ઞાન મળે છે, પરન્તુ તે માટે અમુક કાળનો નિયમ નથી. સ્વાદ, ગંધ અને રાગ એ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન વિના થોડા પુરાવા પરથી અને તર્ક ઉપરથી પણ જાણી શકાય છે. ગુણાત્મનું કૂલ દષ્ટિએ ન પડે છતાં ગંધ ઉપરથી તે ગુણાત્મની ગંધ હોવાનું જાણી શકાય છે. દષ્ટિ અને સ્પર્શને માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનની જરૂર પડે છે.

કોઈ પણ વસ્તુ પરથી મનુષ્ય જૂદો જૂદો બોધ લે છે અને તે તેનાં જૂદો જૂદો ઉપયોગ કરે છે. કોઈ પણ વસ્તુના જ્ઞાન માટે કેવળ ઉપસક દષ્ટિ પૂરતી નથી. અભ્યાસવડે તેની પૂરતી માહિતી મેળવવી જોઈએ. પ્રત્યક્ષ શક્તિનો જેટલો વિકાસ કરી શકાય તેટલો વિકાસ મનુષ્યે કરી લેવો જોઈએ. એ શક્તિનો વિકાસ ૨૧ વર્ષની વય સુધી થઈ શકે છે અને ત્યારપછી પણ વિકાસ તો કરી શકાય છે, પરન્તુ તે કઠીન થઈ પડે છે. આ મંમથી અભ્યાસ કરવાનું સાધન કોઈ દુકાન, કિંવા દશ્ય વગેરે છે. જે જાણીએ એ સ્થળો જોઈને તેનું વર્ણન કરવું અને એ રીતે એક બીજાની હરીફાઈ થશે, જેહની નિરીક્ષણ શક્તિની કસોટી થશે અને એ રીતે એ શક્તિની ખીનવણી થતી જશે. દશ્યોના વર્ણનો પુસ્તકમાં વાંચવાથી તે શક્તિનો વિકાસ થતો નથી, પરન્તુ દષ્ટિ વડે દશ્યો જોવાથી અને તેવો અભ્યાસ નિરંતર ચાલુ રાખવાથી નિરીક્ષણશક્તિ ખીને છે.

પરિચ્છેદ ૮ મો.

અવધાન.

અવધાન એટલે શું ?—ઈન્દ્રિયો મનને કોઈ પણ વસ્તુની બાતમી પહોંચાડે છે, પરન્તુ વિચાર ક્યાં વિના કોઈ પણ વાત બરાબર સમજી શકાતી નથી અને વિચાર માટે મનની એકાગ્રતા થવી જોઈએ, એ એકાગ્રતાને માનસ શાસ્ત્રવેદાએ અવધાન કહે છે. એક વિષય પરથી બીજી વસ્તુનું અવધાન કરનારી ગ્રામ શક્તિ મનની અંદર વસી રહેલી છે અને તે માટે જ એ પ્રકારની એકાગ્રતાની જરૂર છે. એ એકાગ્રતા વધુ વખત ટકાવવાનું કાર્ય દુર્ધટ છે. મનની ચેતનાવૃત્તિ તે જ્ઞાન છે અને એક જ વિષય તરફ પૂર્ણ ધ્યાન આપવું તેનું નામ અવધાન છે. કોઈ ધર્મો એ વૃત્તિ ચેતના છે, પણ ક્રોધ પરથી વૃત્તિને બીજી બાજુએ વાળી રિધર કરવી તેનું નામ અવધાન છે અવધાન માટે શરીરનું સ્વાસ્થ્ય

અને ઉત્તેજનની જરૂર છે. જેનું શરીર સ્વસ્થ ન હોય તે અવધાન કરી શકતો નથી. જાણ ઉત્તેજનથી મનુષ્યનું મન એક વસ્તુમાંથી બીજી વસ્તુમાં સદંત્ર વળે છે. શોકમાં લીન થએલો માણસ પણ મધુર વાદ સાંભળીને થોડી વાર મનોહુઃખને ખૂલે છે. આંતર વૃત્તિ ઉત્તેજિત થવાથી જે એકાગ્રતા થાય તે આંતર અવધાન કહેવાય છે, જે ઇન્દ્રિયદ્વારા મળતા વિષય પર જે એકાગ્રતા થાય છે તે જાણ અવધાન કહેવાય છે. જાણ અવધાનમાં રસ, મધ, શબ્દ, હૃદિ અને રસના સમાવેશ થાય છે જ્યારે આંતર અવધાનમાં વિષય, કલ્પના, વિચાર, સુખ, દુઃખ અને ઇચ્છા, દ્વેષ, સંકલ્પ ઇત્યાદિ મનોભ્યાપારનો સમાવેશ થાય છે.

ઐચ્છિક અને અનૈચ્છિક અવધાન—એક જ વખતે પોતાનું અવધાન એકથી અધિક વસ્તુ પર રાખી શકાય છે, માત્ર તેમાંના એકાદ વિષય ઉપર વધારે લક્ષ અને બીજા વિષયો પર એકાંત લક્ષ રહે છે. આપણે પુસ્તક વાંચવામાં લીન હોઈએ પરંતુ સામે પડેલું લડીઆળ જે કાંઈ જાણે તો તે તરફ પણ આપણું ધ્યાન સદંત્ર રહે છે. સામાન્ય રીતે એકાગ્રતા ૩-૫ સેકન્ડ રહે છે, અને જે એકાગ્રતા વધારવાનો મત્ત કરવો, તેનો અભ્યાસ કરવો, જે શરીરના કિતને અર્થે લાભદાયી છે તેમ જ યોગનો પાયો છે. અવધાન ઐચ્છિક અને અનૈચ્છિક એમ બે પ્રકારનાં હોય છે. ઐચ્છિક અવધાન પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત થાય છે અને અનૈચ્છિક અવધાન સદંત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. જનવરોમાં અને નાનાં જાણીતોમાં અનૈચ્છિક અવધાન જ જોવામાં આવે છે, તેમજ મોટાં મનુષ્યોમાંએ અનૈચ્છિક અવધાનનું પ્રાપ્ત્ય વિશેષ હોય છે અને ઐચ્છિક અવધાન પ્રયત્નથી મેળવવું પડે છે.

બાહ્યાંતર અવધાન—જાણ અને આંતર અવધાનને માટે જાણ અને આંતર ઉત્તેજનની જરૂર છે અને જે ઉત્તેજન જેટલું અધિક તેટલું અવધાન અધિક પ્રમાણ પ્રાપ્ત થાય છે. જાણ ઉત્તેજન ઇન્દ્રિયદ્વારા અને આંતર ઉત્તેજન મનદ્વારા મળે છે. અદ્ભુત વસ્તુઓ તરફ અવધાન સદંત્ર આકર્ષાય છે. વસ્તુના આકારને અનુસરીને પણ અવધાનનું આકર્ષણ થાય છે. કૂતરાને જદલે હાથી તરફ ચિત્ત વધારે આકર્ષાય છે. જરૂરીઆત અને અનુકૂળતાને અનુસરીને જ અવધાન આકર્ષાય છે. પરિવર્તનથી પણ અવધાન આકર્ષાય છે. એકની એક વસ્તુ કંટાળો આપે છે. તે જ્યારે બદલાય છે ત્યારે ચિત્ત આકર્ષાય છે. પોતાના માલની

જાહેરાત આપનાર તેમાં પરિવર્તન કરતો રહે તો તેથી તે વધારે આકર્ષક નીવડે. ગતિજન્ય વસ્તુ તરફ અવધાન વિશેષ આકર્ષાય છે. આકર્ષિતતા પણ અવધાનને આકર્ષનારી છે. પરદેશી ગએલો એક માણસ પાછો આવશે નહિ એવી સૌની ખાતરી હોય અને તે અકસ્માત આવી ચડે તો તેના તરફ સૌનું ધ્યાન આકર્ષાય છે. જાહેર ખજાના મથાળામાં આકર્ષિતતા લાવવાની કળા પાશ્ચાત્ય દેશોમાં સાધારણ છે અને વાચકોના ધ્યાનને તે આકર્ષે છે.

અવધાન માટે અભ્યાસ—પ્રયત્નશીલ અવધાનને માટે બહુ અભ્યાસ કરવો પડે છે. કોઈ પણ વિષય ઉપર ધ્યાન લઈ જઈ શકાય છે, પરંતુ ત્યાં તેને સ્થિર કરવું એ જ કઠિન કાર્ય છે. મનની એકાગ્રતા ટકાવવાને અનેક વસ્તુઓની જરૂર પડે છે, પરંતુ અભ્યાસવડે તે સહજ સિદ્ધ થાય છે.

એક ને એક વિષય ઉપર બહુ લક્ષ રાખવાથી શક્તિ યાદી જાય છે. મેરમેરિઝમ કિંવા હિપ્નોટીઝમના પ્રયોગો કરનારાઓ આ સ્થિતિનો લાભ લે છે. જેના ઉપર પ્રયોગ કરવાનો હોય તેની અવધાનશક્તિ યાદી ગયા પછી તેને સહજ નિદ્રા આવે છે અને એ સ્થિતિમાં પછી પ્રયોગ શરૂ થાય છે. આશાનો પ્રભાવ અવધાન ઉપર પડે છે. આપણી પાસે થઈ અનેક માણસો આવે જાય છે, પરંતુ તેમાંના કોઈના મંત્રમાં આપણને આશા હોતી નથી એટલે તે તરફ આપણું લક્ષ જતું નથી. અવધાન પર વિકારનો પણ પ્રભાવ પડે છે. જે વિષય આપણને ગમે છે તે તરફ આપણું ધ્યાન સહજ ખેંચાય છે. અવધાનમાં કાંઈ ને કાંઈ પ્રયત્નની જરૂર છે અને અભ્યાસવડે અવધાનની શક્તિ વિકસે છે.

પરિચ્છેદ ૯ મો.

સ્મરણશક્તિ.

સ્મરણશક્તિ એટલે શું ?—મન વડે પૂર્વ અનુભવને મંજારવો તેનું નામ સ્મરણ. તે મંજારી મનુષ્યની શક્તિ તેનું નામ સ્મરણશક્તિ. જે વાત માણસે કરી જોઈ કે સાંભળી ન હોય તેનું નામ કદાપિ સ્મરણમાં આવતું નથી. સ્મૃતિમાં પડેલાં નવીન સંવેદન ગ્રહણ કરીને તે જ્ઞાનને પૂર્વ જ્ઞાનમાં વધારો કરવાની શક્તિ જોઈએ છે. એ ક્રિયાને પચનશક્તિ

કહે છે. પચનશક્તિ સારી હોય તો રમરણુશક્તિ પણ પ્રબળ હોય. રમરણુશક્તિમાં બેદશક્તિ પણ હોય છે. પૂર્વ અનુભવ અને નવીન અનુભવ એમાંનો બેદ જાણવો અને ધ્રુવના કરવી તે કામ એ શક્તિનું છે. જાણકામાં એ શક્તિ હોતી નથી. માણસની જેમ ઉંમર વધે છે તેમ તેની શક્તિ ખીસે છે. કાંઈ વાર એક વાત સાંભળતાં તેની સાથે સંબંધ ધરાવતી બીજી વાત સાંભરે છે તે પારસ્પરિક સંબંધશક્તિ છે. જોએલી અથવા કાંઈ ઈદ્રિયથી અનુભવેલી વસ્તુની મૂર્તિ મનમાં ઊભી કરવી અને પુનઃ તેનો અનુભવ થતાં એ મૂર્તિ રમરણુમાં ઊભરાઈ આવે છે, એ પણ રમરણુશક્તિનો એક બેદ છે. તે જ પ્રમાણે ઝોળખશક્તિ રમરણુશક્તિમાં હોય છે. ધારણશક્તિ પણ તેમાં રહેલી હોય છે જેથી ઈદ્રિયદ્વારા થએલું મંબેદન મન ઉપર દસે છે.

આપણે વ્યવહારમાં કહીએ છીએ કે રમરણુશક્તિનું કાંઈ ઠેકાણું નથી, પરંતુ માનસ શાસ્ત્રના વિદ્વાનોનો એવો અભિપ્રાય છે કે રમરણુશક્તિ યોગ્યસ નિયમોને અનુસરીને જ વર્તે છે. આપણા મન ઉપર જે કાંઈ વસ્તુનો પ્રભાવ પડે છે તે ઉપરાંત તેની સહચારી બીજી વસ્તુઓનો પણ પ્રભાવ પડે છે. જૂનાગઢની મુલાકાત વખતે રાણકદેવી અને રાહ જોંગારના પ્રસંગો આપોઆપ સાંભરી આવે છે. કાર્યકારણ, સાદસ્પ, વિરોધ ઇત્યાદિ પ્રસંગો પણ સહચારી તરીકે કામમાં લાગે છે.

જે વાત વારંવાર સાંભળી હોય કિંવા કહી હોય તેનું રમરણુ સહેલાઈથી સિદ્ધ થાય છે. જે વાતની છાપ મન પર જરાજર પડી હોય તેનું રમરણુ સારી રીતે થાય છે. મનુષ્યના મનના વિકારની પણ રમૃતિ પર અસર થાય છે. આનંદમાં અને શોકમાં રમરણુશક્તિનાં પ્રમાણ જુદા જુદાં હોય છે. પ્રવલ્નશીલ અવધાનથી રમૃતિ સુદૃઢ બને છે. થોડા સમય પર બનેલા બનાવનું રમરણુ સત્વર થાય છે. કાળવહન સાથે રમૃતિ છુંસાય છે. જે વાત વિચારસૂત્રમાં ગોઠવાઈ હોય છે તેનું રમરણુ જરાજર થાય છે.

જાગ્રતાવસ્થા અને સુષુપ્તિ એવા બે પ્રકાર મનુષ્યની અવસ્થાના છે. જાગ્રતાવસ્થામાં મનોબ્યાપાર ચાલે છે પરંતુ નિદ્રામાં કેવી રીતિ હોય છે તે કાંઈ જાણતું નથી. જો જોઈ સંપૂર્ણ આવે નહિ તો સ્વપ્નો આવવા લાગે છે. સુષુપ્ત અવસ્થામાં મન પ્રવલ્નશીલ અવધાનથી કશું કામ કરતું નથી તેથી જ નિદ્રામાં આવેલાં સ્વપ્નો સાંભરતાં નથી.

બાહ્ય ઉત્તેજનની જરૂર—ગત વાતનું રમરણ રહેવા માટે તેની છાપ મન ઉપર મજબૂત પડેલી હોવી જોઈએ. એ સંસ્કાર પડવાને પ્રયત્ન બાહ્ય ઉત્તેજન પણ હોવું જોઈએ. એ ઉત્તેજન પ્રયત્ન ન હોય તો કાંઈ બનાવતો અનુભવ લક્ષ્યપૂર્વક લેવામાં આવવો જોઈએ, તેમજ તે બનાવને વારંવાર જોવો અથવા સાંભળવો જોઈએ. કવિતાઓ બહુ વાર બોલવાનું બને તેથી જાણ કરતાં પણ વધારે રમરણમાં રહે છે એવો અનુભવ સ્વાભાવિક છે. નૈસર્ગિક સ્મૃતિ અને પ્રયત્નશીલ સ્મૃતિ એવા બે સ્મૃતિના પ્રકાર છે. એક વાત એક વાર સાંભળીને જાણપર બોલી જનારા, એક મોઢું પુસ્તક એક વાર વાંચીને તેનો સાર કહી જનારા મનુષ્યો જગતમાં અનેક છે. તેઓની સ્મૃતિ નૈસર્ગિક છે. પ્રયત્નપૂર્વક સંભારીને કાંઈ વાત કહેનારની સ્મૃતિ પ્રયત્નશીલ હોય છે. કાંઈ વાત સંભારવાને માથું ખજવાળનારાની સ્મૃતિ હંમેશાં સફળ થાય એમ કાંઈ હોતું નથી.

રમરણશક્તિનો આધાર—રમરણશક્તિ ચાર ગુણો પર અવલંબી રહી હોય છે: (૧) સંખ્યા, (૨) સાંખી ધારણા, (૩) સ્પષ્ટતા, (૪) કાર્યકારિતા. અનુભવની જેટલી મોટી સંખ્યા સ્મૃતિમાં રહે તેટલી સ્મૃતિ સારી કહેવાય છે. હિતમ સ્મૃતિની ધારણા દીર્ઘ કાલપર્યંત રહેવી જોઈએ. સ્મૃતિની સ્પષ્ટતા પણ હોવી જોઈએ. જે વાતનું રમરણ જે વખતે કરવાની જરૂર હોય તે જ વખતે તે રમરણ થવું જોઈએ અને તે જ તે કાર્યકારી અને ખરી ઉપયોગી સ્મૃતિ કહેવાય છે. આપણા પુરાતન પૂર્વજોમાં લેખનકળા ખીલેલી નહોતી, તોપણ સ્મૃતિ જેવા મંથે ઉત્તરોત્તર સજ્જન રહ્યા તેનું કારણ તેમની અપૂર્વ ધારણાશક્તિ—રમરણશક્તિનું હતું. સામાન્ય રીતે મનાય છે કે મનુષ્યથી પાંચ વર્ષની વય થતાંસુધી બનેલા બનાવો તેને સંભારતા નથી, પરંતુ એક મનુષ્ય પાણીમાં પડીને મરી જતો હોય છે ત્યારે તેના જીવનના નાનામાં નાના બનાવો પણ તેને સાંભરે છે, તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે મનુષ્યના મન ઉપર જ્યારે કાંઈ પ્રયત્ન ઉત્તેજન—પ્રભાવ પડે છે, ત્યારે તેને આખી જીંદગીમાં નહિ સાંભરેલી વાતો પણ સાંભરે છે: એટલે કે કાંઈ પણ બનાવની છાપ મનુષ્યના મન ઉપરથી સદંતર તો જુસાઈ જતી જ નથી. કેટલીક વાતો વિસરી જવી એ જ સાબદાયક છે. કેટલીક દુઃખદાયક વાતો આપણે વિસરી જઈએ છીએ તેથી જ આપણું મનોમંદિર સાફ રહે છે.

વિદ્યાર્થીઓ પોતાના પાઠ ગોખીને ઝેંકે છે તે પદ્ધતિથી રમ-

એવી જ કલ્પના કરે છે કે હું કદાચા માણસના જેવો ધનવાન થઈ. મનુષ્યે પોતાનું ખ્યેવ હમેશાં ઉચ્ચ રાખવું. કોઈ પણ આદર્શ દષ્ટિ સમીપે રાખીને આગળ વધવાથી મનુષ્યની બુદ્ધિ અને કૌશલ્ય વધે છે. તે એક પ્રકારનો અભ્યાસ છે. વિકારનો પ્રભાવ કલ્પના ઉપર પડે છે અને તેનો જ અનુકૂળ આદર્શ બનીને તેનો પ્રભાવ પુનઃ વિકાર ઉપર પડે છે. કાર્યકારણસંબંધ એવા પ્રકારનો હોવાથી પછી તેનો પ્રભાવ મન ઉપર પડે છે. સામેના દશ્ય પ્રમાણે મનોવિકાર બદલાય છે. કલ્પનારસ-વાળું કે શૃંગારરસવાળું નાટક જોવાથી પ્રેક્ષકનું મન એ રસમાં તદાત્મ બની જાય છે. તેટલા માટે જ મનુષ્યો સત્સંગનું, સારા વાચનનું માહાત્મ્ય ગાય છે. દિવાનખાનામાં ગોઠવેલાં ચિત્રો ઉપરથી તેના માલિકની મનોવૃત્તિનું માપ ચતુર પ્રેક્ષકો કાઢી શકે છે. આ શક્તિ નિસર્ગસિદ્ધ છે ખરી, પરંતુ અભ્યાસવડે તેનો વિકાસ એકસરખો ન થતો રહે તો એ શક્તિ કૃત્રિમ થઈ જાય છે.

કલ્પનાને કશા નિયમો કે બંધન નથી, તે તો સ્વચ્છંદે નાચનારી છે; તોપણ તેને માટે નિસર્ગસિદ્ધ નિયમો છે. જ્ઞાનેન્દ્રિયવડે જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તે કરતાં કલ્પના હમેશાં આગળ વધે છે. દૈન્યિકજનિત જ્ઞાન એ કલ્પનાનો પાયો છે. અશક્ય, અસત્ય અને અસંભવનીય કલ્પનાને કદાપિ પોપવી નહિ, કારણકે તેથી હાનિ થાય છે. નાનાં બાળકોના સંબંધમાં આ વિષે ખબરદારી રાખવાની જરૂર છે.

કલ્પનાની શરીર પર અસર—કલ્પનાનો પ્રભાવ શરીર ઉપર પણ પડે છે. શરીર સ્વસ્થ અને શાન્ત હોય છે ત્યારે કલ્પનાશક્તિ સારી હોય છે. ગેરમેરિટમ અને હિપ્નોટિઝમમાં કેવળ સૂચનાવડે જ મોટા મોટા રોગો દૂર કરી શકાય છે. એકાદ સાળ માણસને જો કોઈ રોગ રોગ કહે કે ‘તમારી તબિયત કાંઈ સારી દેખાતી નથી’ તો તેના મન પર તેનું પરિણામ થાય છે અને તે ખરેખર માંદો પડે છે. ખુશામતિયા અને સેવકાથી વીંટાએલા શ્રીમંતો રોગિષ્ઠ વધારે થાય છે તેનું આ પણ એક કારણ છે. એ જ પદ્ધતિથી રોગીને નીરાગી કરી શકાય છે. રોગીના મન ઉપર માઠી અસર ન થાય તેટલા માટે રોગીનાં સગાં અને વૈદ્ય દાકતર કાળજી રાખે છે, તેને હિંમત આપે છે, તેનું કારણ એ જ છે. શરીર સ્વસ્થ રાખીને હાનિકારક કારણો દૂર કરનારી એક શક્તિ આપણા શરીરમાં રહેલી છે અને તે શક્તિ નિર્બળ થઈ એટલે રોગ ઉત્પન્ન થયો સમજવો. મંત્રેલા દોરા, તાવીજ, નજર લાગ-

વાનો મંત્ર, વીંછી ઉતારવાનો મંત્ર એ જ્યાંમાં મૂળતત્ત્વ એ જ છે. મૂળ વિશ્વાસ હોવો જોઈએ એટલે પછી કલ્પના તેવું ચિત્ર રંગે છે અને તેનું પરિણામ તેવું થાય છે.

ફ્રાન્સમાં એક માણસને પ્રાણુદંડની શિક્ષા થઈ. એક ડાક્ટર અને શોધકને કલ્પનાની પરીક્ષા કરવાની હતી તેથી તેઓએ જોલમાં જઈને પેલા કેદી ઉપર પ્રયોગ કર્યો. પાંચ-દસ કાપકપ કરવાનાં ઓળરો અને તે વડે વાઢકાપ કરનારા સર્જનોને પણ તેમણે જોલાવ્યા. સર્જનોએ પોતાનાં ઓળરો સજ્જ કર્યા અને તેમાંના એકે કહ્યું: “આમાંના એક શસ્ત્રથી તેની નસ કાપીને લોહી વહેવડાવવાનું છે અને તે રીતે તેને મારી નાંખવાનો છે.” પછી કેદીની આંખો બાંધીને તેને ખાટલા પર સુવાડ્યો. સર્જનોએ ઓળરોને હાંધી બાજુએ રાખીને કેદીના શરીરના કેટલાક ભાગ પર ફેરવ્યાં. જ્યાં જ્યાં શસ્ત્રો ફેરવ્યાં હતાં ત્યાં ત્યાં ઊના પાણીની મંદ ધારા વહેવડાવવા માંડી અને વચમાં તેઓ જોલતા કે “આટલું લોહી વહી ગયા પછી હવે તે જીવવાનો નથી.” આથી કેદીની કલ્પના દૃઢ થઈ કે પોતાના શરીરમાંથી લોહી વહી જાય છે અને હવે પોતે મરી જશે. થોડી વારે એ કેદી શરીરમાંથી લોહીનું એક પણ ટીપું ગુમાવ્યા વિના માત્ર કલ્પનાને લીધે જ મરણ પામ્યો !

કલ્પનાશક્તિ હમેશાં સરળ માર્ગે વધારવી અને તે માટે જ્ઞાનની ખાસ જરૂર છે. કેાઇ પણ વાતની પ્રતિમા મનમાં ઊભી કરવાથી કલ્પના-શક્તિને સારી રીતે પ્રુષ્ટિ મળે છે. કેાઇ પણ વાતના ટુકડા કરીને તે મહત્ત્વ કરવાથી તેમાં સરળતા પડે છે. વાસ્તવના અભ્યાસથી જ્ઞાન વધે છે. એકલી કલ્પના જ કરવાથી કામ થતું નથી. કલ્પના પ્રમાણે કામ કરવાથી જ કામદો થાય છે. માનસિક ઉન્નતિને માટે નીરોગી કલ્પના એક મહત્ત્વનું સાધન છે. એ જ માનસિક ઉન્નતિનાં અંગે મેરમેરિઝમ, હિપ્નોટિઝમ, ટેલિપથી વગેરે છે.

પરિચ્છેદ ૧૧ મે.

વિચારશક્તિ.

વયોવૃદ્ધિ અને વિચારશક્તિ—વિચાર હરકેાઇ વિષય ઉપર કરી શકાય છે. કલ્પના કરેા કે છરીથી આંગળા કપાઇ. એ કૃતિ આંખોની

સમીપે બની છે. સ્મૃતિએ એ પ્રસંગનું ચિત્ર દોર્યું અને કલ્પનાશક્તિએ કલ્પના કરી; પરંતુ આંગળી કાપનારી છરીને આંગળીથી દૂર કરવી એ કામ વિચારનું છે. કેટલાકો માને છે કે નાનાં બાળકોને વિચારશક્તિ હોતી નથી. મનુષ્યની ઉમરના ૧૦ થી ૧૪ વર્ષથી વિચારશક્તિ ઉત્પત્તિ થવા લાગે છે. જીવાનીમાં કલ્પનાશક્તિ પ્રથમ હોય છે. એ કલ્પનાના તરંગમાં જીવાની આત્મી જાય છે એટલે પછી જુદાવસ્થામાં વિચાર થાય છે. જ્યારે વિચાર થાય ત્યારે જો શરીર જોરદાર હોય તો જ તેનો ઉપયોગ છે, નહિતો તે વિચાર કશા ઉપયોગનો યોગ્ય નથી. ખરૂં જોતાં બાહ્ય વસ્થાથી જ સર્વ માનસિક શક્તિનો વિકાસ થાય છે. ઇતર માનસિક શક્તિ કરતાં વિચારશક્તિનો વિકાસ યતાં જલ્દ વાર લાગે છે. નાનું બાળક કોઈ નવી વસ્તુ જોઈને અવનવા પ્રશ્નો પૂછવા મંડી જાય છે તે તેનામાં સ્વસ્થ પણ વિચારશક્તિ હોવાથી જ. વિચારમાં મુખ્યત્વે કરીને ત્રણ બાજતોનો સમાવેશ થાય છે. (૧) સામાન્ય વિચાર, (૨) નિર્ણયવિચાર, (૩) અનુમાનવિચાર.

સામાન્ય વિચાર—માણસનો અનુભવ જેમ જેમ વધતો જાય છે, તેમ તેમ તેનું સામાન્ય જ્ઞાન વધતું જાય છે. સામાન્ય વિચાર અનુભવથી જ ઉદ્ભવે છે. નાનાં બાળકોને પોતાનું ઘર અને ઘરનાં માણસો એ જ આખું જગત્ છે એટલે તેના વિચાર તેના અનુભવેલા જગત્થી આગળ વધતા નથી. આગળ જેમ જેમ તેનું જ્ઞાન તથા અનુભવ વધતાં જાય છે તેમ તેમ તેના સામાન્ય વિચારો પણ બદલાતા જાય છે. આ સામાન્ય વિચારમાં જેટલું કામમપણું આવે તેટલું વધારે સાફ. કલ્પના અને સામાન્ય વિચાર એ જો એક જ છે એવો કેટલાકોનો મત છે, પણ તે ખરાબર નથી. કલ્પનાનો સંબંધ પ્રત્યક્ષ પદાર્થ સાથે હોય ■ એટલે કલ્પના એ પ્રતિભૂતિ તૈયાર કરનારી હોઈ શકે છે; પરંતુ સામાન્ય જ્ઞાનનું વિશેષત્વ એ ■ કે તે વસ્તુ સિવાય વિચાર કરી શકે છે. સ્મૃતિ અને કલ્પના એક સારા માણસનાં ચિત્રો દોરશે પણ સામાન્ય વિચાર એ ગૃહસ્થનો નહિ પણ તેના ગુણનો વિચાર કરશે.

નિર્ણયવિચાર—નિર્ણય કરવાને માટે સામાન્ય વિચાર કરવો જ પડે છે. તેનો ઉદ્દેશ, વિધેય અને યોગ્ય એવા ત્રણ ભેદ છે. ‘ધોડો ઉંચો છે’ એ વાક્યમાં ‘ધોડો’ એ ઉદ્દેશ, ‘ઉંચો’ એ વિધેય અને ‘છે’ એ યોગ્ય છે. નિર્ણયમાં કોઈ જો પદાર્થો વચ્ચે સંબંધ છે એમ ઠરે ■ અને સંબંધ નથી એમ પણ ઠરે છે. સત્યાસત્યનો વિચાર કરવાનું

કામ નિર્ણયવિચારનું નથી પેણુ એ કામ તક અથવા 'લૅન્ડોનિક' અને દર્શન એ એ 'શાંઓનું' છે. પ્રત્યક્ષ જોવાથી અને સત્ય પ્રતિભાથી નિર્ણય હમેશાં સત્ય જ થાય છે એમ કદાપિ માનવું નહિ. કોઈ પેણુ એક માર્ગે જવું એટલું જ માત્ર મનુષ્યનું મન જણે છે. કોઈક નવીન વાતી મનુષ્યના પૂર્વ નિર્ણયને અનુસરતી હોય છે તો તે સત્વર પ્રહણુ કરે છે અને પ્રતિ-કૂળ હોય છે તો તે મનને રૂચતી નથી. જેમ જેમ વિચાર આગળ વધે છે તેમ તેમ મનુષ્ય ઉન્નત થતો જાય છે. સામાન્ય વિચારનું યંત્ર હમેશાં ચાલુ હોય છે. નિર્ણયમાં વિશ્વાસ, સંદેહ અને અવિશ્વાસ એ ત્રણ વૃત્તિ હોય છે અને એ ત્રણ વૃત્તિમાંથી પસાર થયા પછી મનુષ્યનું મન જૂનો વિચાર ત્યજીને નવો વિચાર પ્રહણુ કરે છે. આ જ કારણથી મન ઉપર જડાએલો એક સંસ્કાર દૂર થઈને નવો સંસ્કાર પ્રસ્થાપિત થતાં મનને બંદુ ત્રાસ પડે છે.

અનુમાન અથવા તર્ક—વિચારનું ત્રીજું અંગ એ અનુમાન અથવા તર્ક છે. આપણે ઘણાખરા નિર્ણયો અનુમાનને આધારે કરીએ છીએ. અનુમાનદ્વારા આપણે જે નિર્ણયો કરીએ છીએ તે તર્ક કહેવાય છે. જ્યાં છુમાડો દેખાય ત્યાં અમિ હોવો જોઈએ એવું આપણે અનુમાન કરીએ છીએ, તર્કશાસ્ત્ર એવાં અનુમાનોનું જ ખનેલું છે. અનુમાન પણ સામાન્ય અને વિશેષ એવા બે પ્રકારનાં હોય છે. જે આપણે બધી બાબતોના ખરાખર વિચાર કરીને અનુમાન કરીએ તો એ અનુમાન સત્ય નીવડે છે એવો સો કોઈનો અનુભવ હોય છે. સામાન્ય અનુમાનમાં કાર્ત્ત વિશેષત્વ હોય છે તો તે વિશેષાનુમાન બને છે.

તર્કશક્તિ—ગુણના કરવાને સામાન્ય જ્ઞાનની જરૂર પડે છે. એ સામાન્ય જ્ઞાન જેટલું આપણી પાસે હોય તેટલું ઉપયોગી બને છે. સંકીર્ણ જ્ઞાનથી તર્ક ખરાખર થતો નથી. આપણી સમક્ષ રહેલા આદર્શ પ્રમાણે આપણે તર્ક કરીએ છીએ, પરન્તુ એ આદર્શ બધો વખત સરખો રહેતો નથી. તર્કશક્તિ એ મનુષ્યને અત્યંત જરૂરની છે. એ શક્તિથી નવું જ્ઞાન સરજતાથી થોડા કાળમાં મળી શકે છે. જે એ શક્તિ નથી હોતી તો મનુષ્ય અનુમાન કરવામાં મોટો જોડાવો કરી નાંખે છે. તર્ક-શક્તિ જનનરમાં પણ ઘણી વાર માલૂમ પડે છે. ચિકારી રૂતરો કોઈ વાર હોડનો જંમને ચિકાર પકડે છે તો કોઈ વાર પેટથી સરકતો સરકતો ધીમેથી જંમને ચિકાર પકડે છે. પ્રશ્નને અનુસરીને વર્તવાની તેની રીત

તેની તકશક્તિનું જ સ્વયન કરે છે; પરન્તુ જનનવરમાં એ શક્તિ સ્વયં છે, ત્યારે મનુષ્યમાં એ શક્તિ અપૂર્વ છે. પોતાની માનસિક શક્તિવડે મનુષ્ય જૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળનું જ્ઞાન પણ ધરાવી શકે છે.

પરિચ્છેદ ૧૨ મો.

વિકાર.

મનોવિકાર—મનોવ્યાપાર જ્ઞાન, વિકાર અને મંદસ્થ એ ત્રણ સાધનોથી ચાલે છે. હવે આપણે વિકાર વિષે વિચાર કરીશું. ઠાઠ પણ વાતનું જ્ઞાન થયું એટલે તેથી સુખ કિંવા દુઃખ થાય છે. સુખ પ્રાપ્ત કરવું અને દુઃખ દૂર કરવું એ મનુષ્યનો ધર્મ છે. જ્ઞાનવડે સુખ અને દુઃખની ઉત્પત્તિ થાય છે અને પછી સુખની ઇચ્છા થતાં દુઃખનો દ્વેષ કરવાનો સંકલ્પ મનુષ્ય કરે છે. પ્રત્યેક બ્યક્તિમાં જુદા જુદા વિકારો ઉત્પન્ન થાય છે. જ્ઞાનનું સંકલ્પમાં પરિવર્તન થાય છે. સુખ અને દુઃખ એ ઠાઠ પદાર્થો નથી પરન્તુ મનોવિકાર છે. બહાર બનેલા બનાવોની ખાતમી ઇન્દ્રિયદ્વારા મનસુધી પહોંચ્યા પછી મનમાં સુખદુઃખના મનોવિકાર ઉત્પન્ન થાય છે, વિકાર ઉપર ઉત્તેજનનો પ્રભાવ પડે છે. સાધારણ ઉત્તેજનથી જ્ઞાનતાંત્ર ઉપર સુખદાયક અને અધિક ઉત્તેજનથી દુઃખદાયક અસર થાય છે. સાધારણ ખટાશવાળી વસ્તુ સુખ ઉપજાવે છે અને બહુ ખટાશવાળી વસ્તુ દુઃખ ઉપજાવે છે એવો અનુભવ સ્વાભાવિક રીતે સર્વ કોઈને થાય છે.

વિકાર સાથે સુખદુઃખનો સંબંધ—ઉત્તેજનના આકાર અને પ્રકારના અનુભવથી પણ સુખદુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. તાલબદ્ધ સંગીત સુખ ઉપજાવે અને બેતાલ સંગીત દુઃખ ઉપજાવે છે. એ ઉત્તેજનના આકારનો દાખલો છે. એક પ્રકારના અનુભવથી મનને સુખ થાય છે પરન્તુ એ જ અનુભવ લંબાય તેથી ઇન્દ્રિયો થાકવા લાગે છે, તો પછી દુઃખ ઉપજે છે. ગમે તેવું મધુર સંગીત પણ ન્યાંસુધી ઇન્દ્રિયો થાકતી નથી ત્યાંસુધી જ સુખકર લાગે છે. ગુલાબનો સુવાસ ન્યાંસુધી ઘણેંદ્રિય થાકતી નથી ત્યાંસુધી મધુર લાગે છે, પણ તે યાકે ત્યારે એ જ સુવાસ કંટાળો ઉપજાવે છે, પરન્તુ જૂઠ્ઠા ફૂલનો સુવાસ કંટાળો

ઉપજવતો નથી. ક્ષતિપરિચયાદવજ્ઞા તે એનું નામ. ઉત્તેજન ઉપર ખીજા ઉત્તેજનનો પ્રભાવ પડવાથી પણ વિકાર પર અસર થાય છે. એક રોગપીડિત મનુષ્યને દુઃખનો અનુભવ થતો હોય, પણ તેવામાં કોઈ મધુર ગીત ગવાય છે તો થોડી વાર તે પોતાના દુઃખને ભૂલી જાય છે, વ્યસન પણ સુખદુઃખ ઉપજાવે છે. અદ્વીષ્ટીમાને વખતસર અપ્રીત્ય ન મળવાથી દુઃખ થાય છે; તે જ રીતે સદ્વસ્તુના અસંપાદનાને તેના સમાગમથી સુખ અને વિયોગથી દુઃખ થાય છે.

સંવેદન અને ક્ષોભ—વિકારના પ્રવાહ ઉપરથી તેના પ્રકાર પડે છે. ઇન્દ્રિયોના સંવેદન ઉપરથી જે જ્ઞાન થાય છે અને તે ઉપરથી જે સુખદુઃખના વિકાર ઉદ્ભવે છે તે સંવેદનવિકાર કહેવાય છે. મીઠી વસ્તુ ખાવાથી આનંદ અને કડવી વસ્તુ ખાવાથી દુઃખ થાય છે, તે જ પ્રમાણે ખીજા ઇન્દ્રિયોનાં સુખદુઃખ સમજવાં. પ્રત્યેકની રૂચિ, વિચાર અને આચારના પ્રમાણમાં આ સંવેદનથી સુખદુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. ખીજા પ્રકારનો વિચાર એ ક્ષોભ છે. સંવેદનવિચાર એ ઉત્તેજનથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પુનઃ પ્રત્યક્ષ ક્ષોભ ઉત્પન્ન થાય છે. સંવેદનવિકાર એ ઉત્તેજન હોય છે ત્યાંસુધી જ રહે છે. એક વાર અંધારામાં ખીજીનાર બાળકનો ક્ષોભ ટેટલીક વાર ટેટલાંક વધેસુધી રહે છે. મોટી ઉંમરે પહેંચેલાં માણસો પણ અંધારામાં ખીજીતાં હોવાનાં ઉદાહરણો મળે છે. ભય, ક્રોધ, દયા, કષ્ટણ, સહાનુભૂતિ, પ્રેમ, ધૃત્યાદિ વિકારો ક્ષોભના મયાળા હેઠળ આવે છે. સંવેદનવિકાર અને ક્ષોભવિકારનો પરસ્પર સંબંધ હોવાથી તેમનો પ્રભાવ એક બીજા પર પડે છે. સંવેદનવિકારની જે પ્રતિમા ધડાય છે તેથી ક્ષોભ વધે છે અને વળી ક્ષોભથી સંવેદનવિકાર પણ વધે છે. ક્ષોભને હમેશાં કામમાં ઝુંચવાથી તે વધે છે. નાટકમાં કામ કરનાર નટ જ્યારે પોતાના વિચારમાં લીન થયો હોય છે ત્યારે તેના મન ઉપર ક્ષોભનો ઉભરો ચડેલો હોય છે, જે એ ઉભરો ન ચડી આવે તો તે એક નટ તરીકે રંગભૂમિ પર સારું કામ કરી શકે જ નહિ. ક્ષોભના જૂદા જૂદા પ્રકારના જૂદા જૂદા પ્રભાવ શરીરના જૂદા જૂદા ભાગ પર પડે છે. મનુષ્યને જ્યારે ક્રોધ ચડે છે, ત્યારે તેની આંખો અને મોં લાલ થઈ જાય છે, શરીર કંપવા લાગે છે અને મોંમાંથી શબ્દો ઉચ્ચારવા જતાં પણ નીકળી શકતા નથી. ધણાખરા વિકારોનો ઉભરો સુખ પર દેખાઈ આવતો હોવાથી સુખને મનોવિકારનો આદર્શ માનવામાં આવે

છે. કેવળ મુખાવસોકન કરીને, બીજાના મનમાંના ગુણ વિકાર જાણવાની પણ એક કલા છે.

વિચારશક્તિ અને ક્ષોભ-ક્ષોભવિકારની અસર આપણી વિચાર-શક્તિ પર પણ થાય છે. સાધારણ ક્ષોભથી આપણા વિચારો વેગથી ચાલે છે પરંતુ ક્ષોભ વધી જતાં વિચારશક્તિ નાશ પામે છે. સાધારણ ભવ્યશક્તિ થએલો માણસ વિચારે છે કે 'શું હું બંદી મર્યો ?' પરંતુ ભવ્યથી અભરાઈ ગએલા માણસમાં તો બોલવાનું પણ બાન રહેતું નથી. ક્ષોભ ઉત્પન્ન થવા પછી તેને નિયમનદ્ધ કરવો એ કામ કઠણ છે. જે ક્ષોભ આપણા સ્વાર્થને સમયે ગ્રાસ્તાદન દે છે તેને સ્વકીય ક્ષોભ કહી શકાય. આપણને દુઃખથી અલિપ્ત રાખીને આપણા સ્વાર્થને માટે જે મનોવિકાર ઉપયુક્ત થાય છે તેનો સમાવેશ એમાં થાય છે. બીજાને મદદ કરવામાં જે ક્ષોભ ઉત્તેજન આપે છે તે પરકીય ક્ષોભ કહેવાય છે. એ મનોવિકાર સર્વશ્રેષ્ઠ છે. મનુષ્ય પરાપકારનાં કાર્યો આ ક્ષોભથી જ કરે છે. આ એક પ્રકારના ક્ષોભ જનનવરમાં પણ માલૂમ પડી આવે છે. ત્રીજો જ્ઞાનાત્મક ક્ષોભ મનુષ્યમાં જ હોય છે અને તે સંસારવ્યવસ્થામાં માલૂમ પડે છે. બદ્ધા જીવવાનીમાં જ તેનો ઉદય થાય છે સુશિક્ષિત પુરુષમાં તેનું પ્રમાણ વિશેષ માલૂમ પડી આવે છે અને તેનો સંબંધ વિચાર સાથે હોય છે. એ જ ક્ષોભને શુદ્ધિ, સૌંદર્ય અને આચાર એ નામો અપાય છે.

શુદ્ધિક્ષોભ—શુદ્ધિસંબંધી ક્ષોભમાં વર્તમાન કાળ કરતાં વધારે સમજી સેવાની શક્તિ રહેલી છે, પરંતુ તે પ્રમાણમાં જ હોય શકે છે. જ્ઞાન એ જ્ઞાન માટે જ છે અને તેથી જ જન્મતમાં તેનું મહત્ત્વ મનાય છે. ગણિતના પ્રશ્નો, નક્ષત્રોની માહિતી, યાંત્રિક કલા એ વિષયો કંઈ રમ્ય નથી પરંતુ બ્યારે, આપણે તે સમજી લઈએ છીએ ત્યારે આપણને આનંદ થાય છે. જ્ઞાનાત્મક ક્ષોભની અસર બીજા ક્ષોભોની પેઠે શરીર પર થતી, નથી. સૌંદર્ય સંબંધી મનોવિકાર પણ આ ક્ષેત્રમાં જ ગણાય છે. સૌંદર્ય સંબંધી, ઉત્પન્ન થતો ક્ષોભ પવિત્ર હોવો જોઈએ. સુંદર વસ્તુના દર્શનથી આનંદ થાય, પરંતુ તે વિશે સ્વાર્થશુદ્ધિ હોવી ન જોઈએ. સ્ત્રી પુરુષો સુંદર દેખાવાનો ચત્ન કરે છે તેનું મૂળ સૌંદર્ય-ક્ષોભમાં રહેલું છે. સૌંદર્યક્ષોભ ઉત્પન્ન કરવાને સ્ત્રીઓ ધરણી ધાલે છે. અને નાક-કાન વિધાવી દુઃખ વેઠે છે ! આ બધું માત્ર આખ તથા એ; બે ઈન્દ્રિયોને શ્રુત કરવા માટે જ થાય છે. સૌંદર્યક્ષોભમાં, પહેલાં ઈન્દ્રિ-

ચોનું સંવેદન, ખીજી જીવિ અને ત્રીજી કલ્પના એ ત્રણ તરવો રહેલાં છે. જે વસ્તુની સાથે કલ્પનાનો સંબંધ આવે છે તે વસ્તુથી વધારે આનંદ થાય છે. મનુષ્ય પોતાની શક્તિ બહારના વિષય વિશે વિચાર કરતાં અર્થાત્ દૃશ્ય, આકાશ, સુગંધ વગેરે વિશે વિચારતાં જે સંતોષાક્ષોભને અનુભવે ॥ તે અદ્વિત ક્ષોભ કહેવાય છે.

આચારક્ષોભનો સંબંધ મનુષ્યની ક્રિયાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તેના ઉપરથી સારા-ખોટાનો નિર્ણય કરી શકાય છે. સંતોષમાં સારા-નરસાપણું રહેલું નથી. મનુષ્યના હાથે જે કાંઈ કાર્યો થાય છે તેના સારા-નરસાપણાનો નિર્ણય કરનારા મનોવિકારને આચારક્ષોભ કહેવામાં આવે છે. મનુષ્યનાં કાર્યો યથા પછી તે સારાં-ખોટાં હોવાનું આપણે દરાવીએ છીએ અને તે કાર્ય પશુ જૂદા જૂદા માનસિક શક્તિ તરફથી બને છે. સંકલ્પની મદદથી આચારકાર્ય થાય છે. જે કાર્યમાં મંડલ્પ હોતો નથી, તેવું કામ કરનાર માણસને આપણે જવાબદાર લેખતા નથી. કોઈ ગાંડો માણસ આપણને જાણે કે વોપણુ આપણે તેને ઠપકો આપતા નથી કારણકે તેનામાં સંકલ્પશક્તિ નથી તે આપણે જાણીએ છીએ.

આચારશક્તિ સંસ્કારવડે દિવસે દિવસે વધે છે પણ તે વધારવાનું કાર્ય સરળ નથી. આચારક્ષોભ મનોવિકારથી જૂદો છે. કોઈ કાર્ય સાફ કે ખોટું એ દરાવીને તેમાં નિમગ્નતા લાવવી અને મનુષ્યે અમુક કાર્ય કરવું તથા અમુક કાર્ય ન કરવું એવું જે દરાવવું તે જ આ વિકાર છે. ચોરી કરવી એ પાપ છે એવો નિર્ણય આપનાર અને ચોરી કરતી વેળાએ ચોરને અંદરથી ' તુ એવું કર નહિ ' એમ કહેનાર જે મનોવિકાર છે તે આ જ. તેને ચિદ્વૃત્તિનો અવાજ પણ માનવામાં આવે છે. મનુષ્યોએ ગાંઠોમાંઠે કેમ બેસવું, વર્તવું, રહેવું એ દરાવીને જે નિયમો વિદ્વાનોએ ધડ્યા છે તેને આચારશાસ્ત્ર એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે.

માનસિક વિકારની અસર શરીર પર થાય છે એ આગળ કહી જવામાં આવ્યું છે. શરીરના હિતને અર્થે મનની આનંદી વૃત્તિ જરૂરી છે. શોક અને ચિંતા શરીરને હાનિ કરે છે. દુઃખનું પરિણામ શરીર પર થાય છે. ક્રોધ, શોક તેનું પરિણામ શરીરના લોહી પર પણ થાય છે. તેટલા માટે શોક એ માનસ શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શરીરનો શત્રુ છે.

પરિચ્છેદ ૧૩ મો.

સંકલ્પ.

સંકલ્પ અને ક્રિયાશક્તિ—સંકલ્પનો ક્રિયાશક્તિ સાથે સારી પેઢે સંબંધ રહેલો છે. આપણે આપણા સંકલ્પથી જ કાર્યપ્રેરિત થઈએ છીએ. આ ક્રિયામાં એક સચેતન ક્રિયા અને બીજી અચેતન ક્રિયા એવા બે ભેદ છે. તેમાં સચેતન ક્રિયાની સાથે આ સંકલ્પનો સંબંધ છે. અચેતન ક્રિયા અને સંકલ્પનો બિલકુલ મેળ બેસતો નથી; પરંતુ સચેતન સંકલ્પાત્મક ક્રિયાથી અચેતન ક્રિયા સંવર્ધિત થાય છે. સંકલ્પની વ્યાખ્યા કરતાં પહેલાં પ્રબોધનક્રિયા, વિકારક્રિયા અને સંકલ્પક્રિયા એમાં શો ભેદ રહેશે છે તે જોવું જોઈએ. ધારો કે એક માણસ એક શાસ્ત્રીય વિષયમાં લીન થઈને અભ્યાસ કરી રહ્યો છે. તેનું બાલ્ય જ્ઞાન નાશ પામ્યું છે. એટલામાં તેને કોઈએ હાક મારી, એટલે તે વિચારતંદ્રામાંથી જાગ્રત થયો તે પ્રબોધનક્રિયા થઈ. તેમાં સંકલ્પનો જરા પણ સંબંધ નથી. એક વ્યક્તિ બિછાના પર સ્વરથ નિદ્રા લઈ રહી છે, એવી સ્થિતિમાં કંઈ અવાજ થવાથી તે વ્યક્તિ જાગ્રત થઈ ગઈ, શાનો અવાજ થયો તેનો વિચાર તે વ્યક્તિ કરવા લાગી, આ ક્રિયા સંકલ્પજન્ય છે. કોઈ માણસને અકસ્માત થવાથી તે મરણ પામ્યો અને તેનાં બાળબચ્ચાં નિરાધાર થઈ ગયાં એવું માલૂમ પડતાં જ એક માણસ તેનાં બાળબચ્ચાં ઉપર દયાઈ થયો અને તેમને મદદ કરવા તૈયાર થયો, એ દાખલામાં વિકારની સાથે સંકલ્પ થયો લેખાય.

સંકલ્પ એ જ્ઞાનનું દાર છે એ દાર ખુલ્લું હોય તો જ અંદરનું જ્ઞાન બહાર આવે છે. મનુષ્ય ગમે તેટલો બુદ્ધિમાન હોય પણ જો તેની સંકલ્પશક્તિ બળહીન હોય તો તેની બુદ્ધિ નિરુપયોગી ઠરે છે. તેટલા માટે સંકલ્પનો વિકાસ કરવો એ જરૂરનું છે. સંકલ્પશક્તિ ક્રિયાની દ્વારા બહાર પ્રકટ થાય છે. એક બાળક કસા હેતુ વિના પોતાના હાથ પગ હલાવે છે પરંતુ એ અહેતુક ક્રિયામાં પણ સંકલ્પનો થોડો ભાગ હોય છે. તેમ કરવાથી બાળકને આનંદ થાય છે અને જેમ જેમ એ આનંદ વધે છે તેમ તેમ હાથપગની ગતિ પણ વધે છે. બાળકના મનજાતંત્રમાં એક પ્રકારની શક્તિ છે અને હાથપગની ક્રિયામાં એ શક્તિ માલૂમ પડી આવે છે.

અહેતુક ક્રિયા—અચેતન ક્રિયામાં ક્રિયાનો બોધ થતો નથી. જિંદગી માણસને ચુંટકી ખજીવાથી તે હાથપગ હલાવે છે, પરંતુ તેને ચુંટકી માલૂમ પડતી નથી અને તે જિંદગી કરે છે. એ જ રીતે કાંઈ વિચારમાં લીન થઈ મએલા માણસના પગે પેન્સીવ અડાડો, તેથી તે માણસ પગ અદાળશે પરંતુ વિચારલીનતાને લીધે તેને કંઈ માલૂમ પડશે નહિ. વિચારલીનતાથી જન્મત મનુષ્યની ચેતનાશક્તિ એ પ્રમાણે ગ્રાહી થાય છે. આ બેઉ દાખલામાં સંકલ્પની પ્રેરક શક્તિ નથી. બાહ્ય ઉત્તેજનની ખાતરી લઈને જ્ઞાનતંત્ર જાય છે પરંતુ મન તે વિશે વિચાર કરતું નથી, કારણકે તે વખતે મન ઉપર વિચારનો દાખ પડેલો છે. પગ હલાવવાની ક્રિયા થાય છે તેમાં કાંઈ મનની આજ્ઞા હોતી નથી.

પાશવિક ક્રિયા—અહેતુક ક્રિયા ઉપરાંત પાશવિક ક્રિયા નામનો પણ પ્રકાર છે. પશુ પક્ષી વગેરે જે કામો કરે છે તેમાં એ શક્તિ વધારે માલૂમ પડી આવે છે. એવાં પ્રાણીઓને જ્ઞાન નથી પરંતુ તેમને અમુક કામો કરવાં જ પડે તેટલા માટે પરમેશ્વરે તે જ ઠેકાણે તેમને તે શક્તિ આપેલી છે. શરીરની સંઘટના થતાંની સાથે જ એ શક્તિ ખીસતી જાય છે. ઠેકાંક પક્ષીઓના કુંદર માળા જોઈને આપણને લાગે છે કે તેમને જ્ઞાન હોવું જોઈએ, પરંતુ વસ્તુતઃ તે જ્ઞાન નથી. જ્ઞાન તો પ્રજુએ માત્ર મનુષ્યને જ આપ્યું છે. ગર્ભવતી ચકલી નવો માથો તૈયાર કરવા લાગી જાય છે તે જ્ઞાનથી નહિ પણ સ્વાભાવિકપણથી જ. આ ક્રિયાને કશો નિયમ પણ હોતો નથી. ખેતરમાં અનાજની કાપણી શરૂ થાય ત્યારે ખેતર ઉપર હજારો પક્ષીઓ ઊડતાં રહે છે. એક દેશમાં દુકાળ હોય તો પક્ષીઓ બીજા દેશમાં જઈ રહે છે ખપેરે પક્ષીઓ પાણીના સ્થાન પાસે જ આરામ લે છે. આ બધી ઉદરભરણની ક્રિયા પક્ષીઓ જ્ઞાનવડે કરતાં નથી પણ નૈસર્ગિક શક્તિવડે જ કરે છે. જ્ઞાન કે સંકલ્પ સિવાયની પાશવિક ક્રિયાનો અંશ મનુષ્યમાં પણ છે. માતા મમે તેના કામમાં કે વિચારમાં લીન હોય પણ બાળકનો રડવાનો અવાજ કાને પડતાં જ તેના પગ બાળક હોય તે દિશાએ જવા લાગે છે અને સ્વાભાવિક ધર્મને લીધે જ એ ક્રિયા તેનાથી અજ્ઞાનવશતઃ પણ થવા કરે છે. માનસ વિદ્યાના અભ્યાસીઓએ સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ અને અનુભવ કરવાં જોઈએ. શાઓ વાંચવા માટે નથી પણ આચરણ માટે છે, એ વાત ખ્યાનમાં રાખવાની છે.

કામના અને ક્રિયા—મનની અંદર તૈયાર થએલી કામના પ્રત્યાક્ષ

કાર્યકર્તા બનવી જોઈએ અને તેટલા માટે જ સંકલ્પાત્મક ક્રિયા બનવી જોઈએ. આ દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં તેમાં 'કામના (Desire) અને સંકલ્પાત્મક ક્રિયા એવા બે ભાગ પડે છે. કામના કિંવા ઇચ્છા કોઈ પણ વસ્તુ વિષે હોય છે. કોઈને ચાહ પીવાથી આનંદ થાય છે, કોઈને દુઃખમાંથી મુક્ત થવાની ઇચ્છા હોય છે, કોઈને ધનપ્રાપ્તિની વાંચના હોય છે. કામનાની સાથે ઇષ્ટસિદ્ધિનો પણ વિચાર આવે છે. પાશવિક ક્રિયામાં આ ઇષ્ટસિદ્ધિનો વિચાર હિંસ્રભવતો નથી. કામના અને અવધાનનો અતિગાઢ સંબંધ રહેલો છે. આપણી પાસે પૈસા આવતાં જ તે શામાં ખર્ચવા એ વાત અવધાન ઉપર અવલંબીને રહે છે. જે વિષય ઉપર અવધાન કેન્દ્રિત થાય તે પદાર્થને મંકલ્પ આગળ ને આગળ ધકેલે છે. કામના જેમ જેમ બલવતી થતી જાય, તેમ તેમ અવધાન વૃદ્ધિ પામતું જાય અને મંકલ્પ પણ તેની પાછળ પાછળ આવતો જાય. તે વસ્તુની પ્રાપ્તિથી જેટલા વધુ-ઓછા પ્રમાણમાં સુખપ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ હોય તેટલા વધુ-ઓછા પ્રમાણમાં કામના બળવતી થાય છે. કોઈ વસ્તુમાં પહેલાં સુખનો આભાસ જણાયો અને કામના થઈ પણ જ્યાં તેમાં સુખ ઓછું જણાવા માંડ્યું કે કામના બલહીન થતી જ જાય છે; પરંતુ આપણે બધાં કામો સુખની આશાથી જ કરીએ છીએ એમ સમજવાનું નથી. પડોશીને દુઃખ પડતાં આપણે આપણા સુખનો ભોગ આપીને મદદ કરીએ છીએ એ પરોપકારમાં સુખનો હેતુ નહિ પરંતુ પરહિત પોતાને હાથે ચલાવી મળતા પ્રશસ્ત આનંદનો હેતુ રહેલો છે. કોઈ કામના બલવતી કે બલહીન થવામાં કામનાનો વિષય, કામના કરનાર વ્યક્તિની પૂર્વ દશા તથા વર્તમાન સ્થિતિ એટલી વાતો કારણીભૂત બને છે.

કેટલીક ક્રિયાઓ અનુકરણથી જ બને છે. અનુકરણ કરનારની દૃષ્ટિ કાર્ય તરફ વિશેષ હોતી નથી પણ કૃતિ તરફ હોય છે. બહુધા તે પોતાને રચતી વાતનું જ અનુકરણ કરે છે. સર્કસ જોનારને મન થઈ આવે છે કે પોતે પણ કસરત કરીને શક્તિ ખિલવે. જીવનમાં આવા અનેક બનાવો જોઈને મનુષ્યને અનુકરણ કરવાની કામના થઈ આવે છે. બાળકો તો ખાસ કરીને અનુકરણપ્રિય હોય છે. જેમની શુદ્ધિ ઓછો વિકાસ પામી હોય છે તે મનુષ્યો વધારે અનુકરણપ્રિય હોય છે. વાંદરા-માંકડા પણ અનુકરણપ્રિય હોય છે.

કામના અને સંકલ્પ-મનુષ્યની સંકલ્પશક્તિ જેમ જેમ બલ વત્તર થતી જાય છે, તેમ તેમ તેની કામનાની ઉત્પત્તિ થતી જાય છે.

પ્રયોજન એ એક કામનાનો ઉચ્ચતમ પ્રકાર છે. સંકલ્પનો ખાર પ્રયોજન ઉપર પશુ થોડો ધણો પડે છે. કયા વિષયને આપણી કામનાના પ્રયોજનરૂપ બનાવવો તેનો વિચાર આપણે કરીએ છીએ. આવે વખતે આમ કરું કે તેમ કરું, આ સાઈ કે તે સાઈ, શાથી વધારે સુખ થાય એવો વિચાર થાય છે. નિર્ણય ચતાં સુધી એ વિચાર ચાલ્યા કરે છે. પ્રત્યેક સંકલ્પાત્મક ક્રિયામાં નિર્ણયની જરૂરીયાત હોય છે. કોઈ કોઈ વાર વિચાર ન કરતાં કોઈ વાતનો નિર્ણય કરવો પડે છે. એવી સ્થિતિમાં જો કાર્ય બગડે તો પછી પરતાવો કરવાનો વખત આવે છે. કોઈ વાર વિચાર કયો છતાં કામ બગડે છે એ વિચારશક્તિની નિર્બળતા કિંવા વિચારહીનતાનું પરિણામ હોય છે. વિચારહીનતા અને અતિવિચારશીલતા એ બન્ને વાતોથી કાર્યની હાનિ થાય છે. મનુષ્ય હંમેશાં પસંદગી કરતો જ રહે છે. દરવા જતાં કોઈ વાર વૃક્ષ, કોઈ વાર નદી નાળું, કોઈ વાર ખેતર કે કોઈ વાર પક્ષીઓ તરફ આપણી દષ્ટિ ફર્યા કરે છે; એમ કરીને આપણે પસંદગીની વસ્તુ શોધીએ છીએ કે જે વસ્તુમાંથી આપણને કોઈ ગ્રહણ કરવાનું મળે.

આપણા નિર્ણયમાં સંકલ્પની સ્વાધીનતા નામનું એક તત્ત્વ છે. જ્યારે આપણે પસંદગી કરીએ છીએ ત્યારે બિન બિન વસ્તુઓ આપણને આકર્ષે છે, પરંતુ કંઈ વસ્તુ પસંદ કરવી તે આપણા અધિકારની વાત છે. નિર્ણયને અનુસરીને એક મનુષ્યનો સ્વભાવ, તેના આચાર-વિચાર, યોગ્યતા ઇત્યાદિ વાતોનું અનુમાન કરી શકાય છે. આચાર નિર્ણયમાંથી બને છે અને તે સંકલ્પનો છેવટનો દરવાજો હોઈ કાર્યકારી તત્ત્વ છે. સર્વ જ્ઞાનતત્ત્વ અને વિકાર એતું પરિણામ તે જ આચાર. સંવેદન, પ્રત્યક્ષ કલ્પના, વિચાર, સુખ, દુઃખ, પ્રેમ, ભય, દ્રાવ્ય, લોભ ઇત્યાદિ બધી શક્તિઓ મળીને આચારને પરિવર્તિત, સંચાલિત અને પ્રાસંગિક કિંવા નિરુત્સાહિત કરે છે.

એકલો નિઃશ્વ કાંઈ કામનો નથી. નિઃશ્વ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ કામ કરવું જોઈએ. કલ્પનાનાં મોટાં મોટાં કારખાનાં જોમાં કરવાથી કશું વળતું નથી. વિદ્યાર્થીઓ કોલેજમાં હોય છે ત્યારે સંકલ્પશક્તિના પ્રાગલ્ભ્યથી દેશસેવા અને સમાજસેવાની વાતો કરે છે પરંતુ પ્રત્યક્ષ કામ કરવાનો વખત આવતાં તે બધાં ગપ્પાં નીવડે છે ! મનુષ્યના જીવનમાં આચારની અત્યંત જરૂર છે, તેથી પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાના આચાર પવિત્ર રાખવા જોઈએ. તે ઉપર પહેલી, સત્તા ચલાવનારી શુદ્ધિ છે, બીજી

સત્તા હોમ અલાવે છે, ત્રીજી સત્તા પ્રાપ્તિવેધક શક્તિની ચાલે છે. તે શક્તિથી મનુષ્ય સત્યમાર્ગે જ ચાલે છે.

માનસિક શક્તિઓનો વિકાસ શી રીતે કરવો ?—અહીં સુધી જે માનસિક શક્તિઓનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી કોઈએ એમ સમજી ન લેવું કે એ દરેક શક્તિ જૂદી જૂદી વિકસિત કરવાની છે. મનુષ્યને મન માત્ર એક છે. તેના પાંચ પગીસ દુકડા કરી શકાતા નથી. આપણા મનને સર્વ બાજુએથી વિકસિત કરવું એટલું જ માત્ર આપણું કર્તવ્ય છે. એ મનને જોઈતી સામગ્રી આપણે આંખોવડે જોઈને એકત્ર કરીએ એટલે આપણે આપણી નિરીક્ષણશક્તિ વધારીએ છીએ. તે વખતે વિચારશક્તિ કાંઈ સૂઈ રહેતી નથી. એક વિચાર આવતાં જ બીજો વિચાર આવે છે. પછી કાંઈ મંકલ્પ વિના ચાલતું નથી. સંકલ્પ પણ કામે લાગીને હાથ વડે થઈ શકે તેટલું કાર્ય કરે છે. માનસિક શક્તિઓ પરસ્પર અવલંબી રહી હોવાથી એક શક્તિને ચલન મળે છે કે તુરત બીજી શરૂ થાય છે. માનસિક શક્તિઓનું એક ધડીયાળ છે. ધડીયાળનું એક ચક્ર સાડાં તૈયાર કરવાથી કાંઈ તે ચાલી શકતું નથી. એ ધડીયાળનું એક ચક્ર ચાલુ થતાં બીજા ચક્રો પણ ચાલુ થાય છે. દક્ષ વિવેચનને માટે આ બધી શક્તિઓને જૂદી જૂદી વર્ણવી છે.

વિચાર ઉપર સત્તા અલાવવી એ કામ અત્યંત કઠિન છે. એ શાસન અવધાનદ્વારા જ કરવું પડે છે. શરૂઆતમાં એ અવધાન પ્રયત્નદ્વારા સાધવું પડે છે, ત્યારપછી સંકલ્પનો ઉદય થાય છે. કોઈ એક વિચારને આમળ કરીને બાકીના વિચારોને પાછળ નાંખવામાં આવે છે. કોઈ વિચારને પોતાના મનમાં સ્થિર કરવો કિંવા ન કરવો તે આપણી મરજીની વાત છે. કોઈ વિચારને આપણા મનમાં જગ્યા આપવાથી તે મનનો એક ભાગ જ બની જાય છે. એ રીતે વિચાર ઉપર આપણી સત્તા ચાલે છે. કોઈના મગજમાં ખોટી વાત ખરી તરીકે દસી મધ હોય તો તે ખોટી વાત તેના મનનો એક ભાગ બની ગયો હોવાથી તેના મગજમાં ખરી વાત જલ્દી દસતી નથી; પરંતુ જ્યારે ખરી વાતને તેના મનનો ભાગ બનાવવામાં આવે છે ત્યારે તે ઉપરજોડેલો નિશ્ચય બેસે છે. હિચ્ચ કોટિમાંથી મંકલ્પની ક્રિયાને જોઈ અધમ કોટિની ક્રિયા તરફ વળી જાય છે. જે ક્રિયા વારંવાર બને છે તે સંકલ્પ તત્ત્વ શોધવા લાગે છે. સતત અભ્યાસ શરૂ થાય છે એટલે પછી સંકલ્પની વિશેષ જરૂર રહેતી નથી. આપણા અભ્યાસ પ્રમાણે સ્વભાવ બને છે. સર્વ મનોવૃત્તિ કિંવા મનો-

વિકારથી જ સ્વભાવ બને છે, મનુષ્યના અરાજ સ્વભાવ માટે દેવને દોષ દેવો એ ખૂલ છે. સ્વભાવ બનાવવો એ મનુષ્યને અધીન વાત છે. અભ્યાસ કરવામાં આસપાસની સ્થિતિ જ કારણીભૂત હોય છે. આસપાસની સ્થિતિ સારી કે નરસી જેની હોય છે તેવો તે સ્થિતિમાં રહેનાર મનુષ્યને અભ્યાસ પડે છે. દારૂડીયાની વચ્ચે રહેનારો સારો માણસ પણ ધામે ધામે દારૂડીયો બને છે. પ્રતિકૂળ સ્થિતિને ઠાકરે મારીને ઉંચે આવનાર માણસ ઠાઈ જ હોય છે. સારી સંજ્ઞાતિનું માહાત્મ્ય આ તત્ત્વ ઉપર અવલંબી રહેલું છે.

દૃઢ સંકલ્પ આપત બળવાન છે. 'આ જગત્માં અશક્ય કશું જ નથી' એવા દૃઢ સંકલ્પવાળા નેપોલિયન બોનાપાર્ટનું ચરિત્ર ઠેકાઠી અજાણ્યું છે? દૃઢ સંકલ્પ પંચ મહાશૂત ઉપર પણ પોતાની સત્તા અલાવી શકે છે. જાહેર જાણમાં એવા દૃઢ સંકલ્પવાળા ઋષિમુનિઓનો આત્મવિશ્વાસ કેટલો બળવાન હશે! દૃઢ આત્મવિશ્વાસથી જ કાર્ય પાર પડે છે. હું કોણ મારાથી શું બની શકે? એવા નિર્બળ વિચારવાળા માણસથી મહત્ત્વનાં કાર્યો બની શકતાં નથી. આવા સંકલ્પ ઉપર પણ આપણે રાજ્ય અલાવી શકીએ છીએ. ઉચ્ચ પ્રકારનું સુખ કેવળ શક્તિના જ્ઞાનથી મળે છે. આપણો આત્મા આપણા તાબામાં છે. જગત્માંથી આપણા પ્રયત્નના પ્રમાણમાં આપણે સુખદુઃખ મહત્ત્વ કરીએ છીએ. દુઃખ ઠાકતે જોઈતું નથી છતાં તે મળે છે; કારણકે આપણામાં માનસિક શક્તિનું એટલું કમજોરપણું છે. મૂળે આત્મવિશ્વાસની ખામી હોય છે, તેમાં શરમ, અભિમાન, દુર્ગુણોને લીધે મનુષ્યોનાં કાર્યો સિદ્ધ થતાં નથી અને પછી 'વે'વને દોષ આપે છે.

ઠાઈ કાર્યનો સંકલ્પ દૃઢ કરીને, કલ્પનાનાં ચિત્રો રંગીને, માનસિક શક્તિનો વિકાસ કરી શકાય છે. ઠાઈ પણ વાત અભ્યાસ સિવાય સાધ્ય થઈ શકતી નથી. પ્રયત્નથી અવસ્થા પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમાં શંકાનું કશું કારણ નથી. માત્ર આત્મશાસન-આત્મવિશ્વાસ અથવા એનાનિમદ હોવો જોઈએ.

'માનસ વિદ્યા' એ કંઈ વખત વીતાડવાનો વિષય નથી. તે તો આચરણનું શાસ્ત્ર છે. માનસ વિદ્યા શીખવા ઈચ્છનારે પ્રયત્નપૂર્વક તે શીખવી જોઈએ. માનસિક સામર્થ્યની સદાયથી આપણા સદ્ગુણોનો વિકાસ કરીને પ્રત્યેક કાર્યમાં સિદ્ધિ સંપાદન કરી શકાય છે.

આકર્ષણવિદ્યા અથવા પર્સનલ મેગનેટિઝમ.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

આકર્ષક તથા અનાકર્ષક મનુષ્ય.

મનુષ્યના શરીરની વિદ્યુત-શક્તિ—આપણે એક પ્રકારની બોક્ષતી ચાક્ષતી વિદ્યુતની-વિનળીની ઍટરી છીએ. શક્તિ મેળવીને તેને બહાર છોડવાં એવો આપણો ક્રમ નિરંતર ચાલુ છે. પરંતુ કોઈ વાર આપણે તે શક્તિ જાણી જોઈને છોડીએ છીએ અને કોઈ વાર અજાણ્યતાં છોડીએ છીએ. આપણા શરીરની અંદર રહેલી વિદ્યુત શક્તિ તે કાંઈ ખરેખર વિનળી નથી પરંતુ વિદ્યુતના જેવી જળવાન ‘આકર્ષણશક્તિ’ છે. તે આકર્ષણશક્તિને અંતઃપ્રવાહ પણ કહી શકાય. તે દિવ્ય શક્તિને પોતાના મનધામાં ઉપયોગમાં લેવાનો અભ્યાસ જો કરવામાં આવે તો તેથી મનુષ્યત્વનો લાભ અનેક રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

આકર્ષક મનુષ્યમાંથી વિસ્તરતી શાન્તિ—આકર્ષક મનુષ્ય અથવા જેણે પોતાની આકર્ષણશક્તિને ધૃષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિને માટે કેળવી છે તેવો મનુષ્ય હમેશાં આત્મવિશ્વાસસંપન્ન હોય છે. એવા મનુષ્યના સમાગમમાં ન્યાયે તમે આવશે ત્યારે જો પહેલું પરિણામ તમારા પર થશે તે શાન્તિની ભાવનારૂપે તમારા અનુભવમાં આવશે. તમારું મન હમેશાં શાન્ત રહેશે—તે ગભરાઈ જશે કે ક્ષુબ્ધ થશે નહિ. એ ભાવના પછી તેનામાં કાંઈ પણ શુભ શક્તિ છે એવો તમને ખાસ થશે. તેની તે શક્તિનું સ્વરૂપ કે સ્થાન તમારા જાણવામાં આવશે નહિ, કારણકે તેની આકર્ષણશક્તિ તેની આખોમાં, બાણમાં, કૃત્યોમાં કિંવા તેની એકંદર વર્તણૂકમાં રહેલી છે તે તમારા સમજવામાં આવશે નહિ. તેની શક્તિનો તે એક અમૂર્ત ભાગ છે. થોડા વખત પહેલાં એ શક્તિ તમારી શક્તિનો પણ એક ભાગ હતો, પરંતુ અત્યારે તમારી શક્તિ આકર્ષક મનુષ્યે ખેંચી લીધી છે એવો તમને સહજ ખ્યાલ આવશે.

આકર્ષક મનુષ્યની વિશિષ્ટતાઓ—આકર્ષક મનુષ્યની દષ્ટિ તરફ જુઓ! તે દષ્ટિ તમારી ઊંચાઈ ઉપર લાગી રહી છે અને તેની બેઠક દષ્ટિ તમે અત્યંત કષ્ટથી સહન કરી શકો છો, છતાં તેમાં તમને કશું અપાયકારક લાગતું નથી. તેની દષ્ટિમાં તમને કશી તીવ્રતા-હિંમત માલૂમ પડતી નથી. તમારા શબ્દો તે શાંતપણે સાંભળે છે અને પછી તે પોતાના વિચાર તમને સંભળાવે છે. તે પોતે જ્યારે બોલે છે, ત્યારે નિશ્ચયાર્થ અને અધિકારદર્શક પણ પ્રેમાળ દષ્ટિથી તમારી તરફ જુઓ છે. નમ્રતા અને વિનય તેના સર્વાંગમાં બરેલાં તમને જણાય છે પરંતુ એ શાન્ત બહિરંગની હેઠળ દુર્દમનીય ઇચ્છાશક્તિ છુપાઈ રહેલી છે, તેમાં જ તમને એક વિશિષ્ટ અધિકાર દેખાઈ આવશે. તમને માલૂમ પડશે કે તેને તમારી પાસેથી જે કંઈ જોઈએ છે તે તે જરૂર મેળવશે એવી તેને ખાતરી છે અને તેથી તે કશી ઉતાવળ કે અધીરાઈ ધરાવતો નથી. ધન ધનનું આકર્ષણ કરે છે અને દેણદાર વિશેષ દેણદાર બને છે, તેમ અશક્ત મનુષ્ય વિશેષ અશક્ત બને છે અને સશક્ત વિશેષ શક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે તેનું કારણ આકર્ષણનો નિયમ છે. આકર્ષક મનુષ્ય કદાપિ બેસકોળો હોતો નથી. તે થોડું બોલે છે અને ઠેવળ નિર્જીવ વાનો કરે છે પરંતુ તમને તેમાં અત્યંત મહત્ત્વ લાગે છે. તે પોતાના શબ્દો વડે તમારી ખાતરી કરી આપે છે કે પોતે તમને ઘણી ઉપયુક્ત માહિતી આપવાને પણ શક્તિમાન છે. આથી તે તમારી ઉત્સુકતાને વધારે છે, પરંતુ તે તમને હસાવે છે એવો સંશય પણ તમને આવવા દેતો નથી. તમે એવું માનવા જાઓ, તો તેની સરળતાપૂર્ણ દષ્ટિ તમને તેમ માનતાં રોકે છે. તે પોતા પ્રત્યેની તમારી શ્રદ્ધાભક્તિને આકર્ષવા ઇચ્છે તોપણ તેની વાતચીતમાં તેની તેવી ઇચ્છા વ્યક્ત થતી નથી એવું તમે પોતે જ કહેવાને તૈયાર થશો. હવે તમને એવું લાગશે કે એ આકર્ષક મનુષ્ય સાથેના તમારો પરિચય વધે તો સાફ. તમે બેઠેલી વચ્ચે એક વિશિષ્ટ પ્રકારની સહાનુભૂતિ છે અને તે એટલી ગૂઢ છે કે તેનો પાર પામવાનું પણ તમારાથી બની શકતું નથી. વારંવાર તમારું મન તેની તરફ આકર્ષાય છે, તમે તેને વિસરી શકતા નથી.

તેની શક્તિ ક્યાંથી આવે છે?—તેની સાથે ચંચળ સંભાષણને તમે સંભારશો ત્યારે તમને જણાશે કે તમે જ તેને તમારું સર્વ યાન આપતા હતા. તમે જ તેની સહાનુભૂતિ સંપાદન કરવાને મથી રહ્યા હતા. તમે બે જણમાં દેનાર તમે હતા અને લેનાર તે હતા. તેના મનમાંથી

જે કાંઈ પ્રકાર બને એવી તેની ધ્વજા વ્યક્ત થતી, તે જે કાંઈ આશા, વિચાર તમને દર્શાવતો તે પ્રમાણે તમે ઘુરત જ વર્તતા જેમ મદારી માકડાને નચાવે છે તેમ તમે આકર્ષક મનુષ્યની પાસે નાચતા. તમે પૂછશો કે એમ કેમ થાય ? તે એક નિયમ છે તેથી એમ થાય છે તે નિયમ તમે જાણતા નથી અને તે જાણે છે. તેણે તમને પોતાની ધ્વજાને અનુકૂળ બનાવ્યા છે. તેને પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન હતું અને તેથી તે તેમ કરી શક્યો. જેવી રીતે મધમાખી ફૂલમાથી મધ ચૂસીને ચાવતી થાય છે તેવી રીતે તમારામાથી લઈ શકાય તેટલી આકર્ષક શક્તિ તમને માલૂમ પડવા દીધા સિવાય ચૂસી લઈને તે ચાલતો ચલે છે; એટલે કે તમારા-માથી જ શક્તિ મેળવીને તે વધારે શક્તિમાન બન્યો છે અને એ રીતે તે આકર્ષક મનુષ્ય બન્યો છે.

અનાકર્ષક મનુષ્યના ગુણો—આકર્ષક મનુષ્યથી ઉનટા જ ગુણો અનાકર્ષક મનુષ્યમા હોય છે. જેને જેતા જ વ્યાપણને ચીક ઉત્પન્ન થાય એવું તેનું સ્વરૂપ હોય છે. તેનો સહવાસ જ તમને ત્રાસદાયક લાગશે. પોતાનું કંઈન કિંવા કૃત્ય લોકને ગમતું નથી એવી હમેશા તેની ફરીઆદ હોય છે. સમય, નસીમ કિંવા સોજતી એમાંના કાંઈ એક ઉપર તે હમેશા દોષારોપણ જ કરતો હોય છે તેનામા સતોષવૃત્તિ કદાપિ હોતી નથી તે જરૂર કરતા વધારે બોલનારો, પોતાની ગુસ્સ વાતો પોતાની જ મેળે ખુલ્લી કરનારો, તમેાણુણી, અશાત વૃત્તિવાળો, વિનયથી રહિત અને ગભીરતા તથા મોહકતા વિનાનો હોય છે. તેની સાચી-ખોટી સ્તુતિ કરશે એટલે તે ચડવા લાગશે અને પોતાની ગુસ્સ વાતો ખુલ્લી કરવા લાગી જશે. તેની આત્મપ્રીતિ પર આધાર કરતાની સાથે જ તે તમારા હાથમા આવ્યો સમજવો. તમારી પાસેથી તે દૂર જાય ત્યારે જ તમને સતોષ થશે. જે તમે આકર્ષક શક્તિવાળા હો તો એવા માણસના કમ જોરપણાને અને અધીરા સ્વભાવનો શયદો પણ તમે લઈ શકો. તે મનુષ્ય અનાકર્ષક છે તેનું કારણ એ છે કે તે પરાવચળી છે, અજીકતી છે, લહેરી માણસ છે તેના દેખાવ ઉપરથી જ તે અનિયમિત માણસ દેખાઈ આવે છે તે શક્તિહીન છે, તેની મન રિયતિ હમેશાં સશયિન હોય છે અને તેથી તેને કાંઈ કાર્યમા જરા મળતો નથી અને પછી તે રોદણા રડે છે. તેથી ઉલટું આકર્ષક મનુષ્ય એક અધિકૃત શક્તિરૂપ હોય છે. તે પરિચિતિનું દમન કરી શકે છે અને આસપાસની પરિચિતિનું જ્ઞાન મેળવી લે છે. જે તમારે આકર્ષક મનુષ્ય બનવું હોય તો તમારા

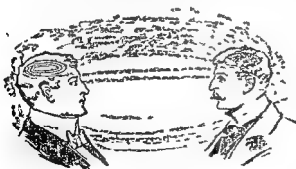
હૃદયમાં આ શિખામણ ઉતારજો કે—“તમારાં કુ:ખો તમારા જ અંતઃ-કરણમાં રાખો. સહાનુભૂતિની અપેક્ષા કરશો નહિ કિંવા ખુશામત પણ સાંભળીને તેનું પરિણામ તમારા મન પર થવા દેશો નહિ. પ્રત્યેક ઇચ્છાની શક્તિ ઓળખવાનો યત્ન કરો અને તેને તમારા તાજામાં રાખવાનો ઉદ્દેશ કરો.”

પરિચ્છેદ ૨ જો.

આકર્ષક બનવાની રીત

અંતઃપ્રવાહમાં રહેલી પ્રચંદ શક્તિ—ઇચ્છા એ અધિકાર ચલાવનારી એક શક્તિ છે. આકર્ષક મનુષ્ય જે પ્રકારનો અધિકાર ખીળી માણસ પર ચલાવે છે તે જ પ્રકારનો તે અધિકાર છે. ઇચ્છાશક્તિનું પરિણામ પણ વિદ્યતપ્રવાહના જેવું જ હોય છે. ઇચ્છા એ બધાં ત્યાં બટકનારી ઉલ્કા હોતી નથી પરંતુ સૂર્યમાળામાં નિયમબદ્ધ રીતે દરનારો એક ગ્રહ છે એમ જ સમજજો. ઇચ્છામાંની શક્તિ અંતઃપ્રવાહના બિંબ બિન્ન સ્વરૂપવડે વ્યક્ત થઈ શકે છે. અધીરાઈ, ત્વેષ, ગર્વ, ક્રોધ એ બધાં તેનાં ઉદાહરણો છે. તેમાં ગર્વનું સ્થાન સૌથી હેઠળનું છે.

તેના ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો ?—બ્યારે તમારા અંતઃકરણમાં ઇચ્છાનો પ્રવાહ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેને સહન કરવાનો પ્રયત્ન કરજો

પણ ઇચ્છાની પૂર્તિ કરવા અધીરા થશો નહિ. અધીરાઈ કરવાથી તમારી ઇચ્છાની શક્તિ ઓછી થશે પણ જો તમે ઇચ્છાને સહન કરી લેશો તો તમારી શક્તિ ઉત્તરોત્તર વધતી

ઈચ્છાનું દમન કરે છે,
એટલે શક્તિ મેળવે છે.

ઇચ્છા છૂટી મૂકે છે,
તેથી શક્તિ ખુભાવે છે.

[આકૃતિ ૧]

જશે અને તમારી આસપાસ એક આકર્ષક મંડળ રચાઈ જશે. ગુપ્તતાનું

મૂલ્ય તમે જેવું તેવું સમજશો નહિ. કાંઈ નજીવી વાત કાંઈ મિત્રને કહેવાની તમને ઇચ્છા થાય તોપણ તે તમે ગુપ્ત રાખજો કારણકે તમારે જો આકર્ષક શક્તિ વધારવી હોય તો ઇચ્છાનું દમન કરવાનો પ્રયત્ન તમારે સૌથી પહેલાં કરવો જોઈશે. દરેક ગુપ્ત વાત એ તમારા મગજની સંત્રાહક બેંટરીમાંનું એક દ્રવ્ય છે અને જો તમે તે ચોક્કસ રીતે સંભાળી રાખશો તો બેંકમાં રાખેલા પૈસા જેમ વ્યાજથી વધતા જાય છે તેમ તે વધતું જશે અને છેવટે તમારામાં પ્રચંડ શક્તિને ઉત્પન્ન કરશે. તે જ પ્રમાણે મનોવિકાર ઉપર તમારો અધિકાર જોટલો વધારે બેસશે તેટલો તમારો શક્તિભંડાર વધારે. બરપૂર રહેશે, અને પછી કાંઈ ખાસ પ્રસંગે એ ભંડારને તમારે ઉપયોગમાં લેવો હશે ત્યારે તે તમારી સેવામાં ખડો રહેશે અને તમને અત્યંત મૂલ્યવાન જણાઈ આવશે. હમેશાં નિઃશ્વ કરવાથી બેરીકેરાઈ વધે ■ એવી બીક રાખશો નહિ. ઇચ્છા ઉત્પન્ન થયા પછી તે નષ્ટ થતી નથી પણ ખાંધી રાખેલા પાણીના પ્રવાહની પેઠે તેનું બળ વધે છે.

ઇચ્છામાં રહેલી શક્તિનો પુરાવો—ધારો કે તમને કાંઈ નવી ખબર મળી છે, તો તે ખબર તમે તમારી સ્ત્રીને કે મિત્રને કહેવાને કેટલા અધીરા બની જાઓ છો! તમે તે માટે ખાસ તકલીફ વેડીને કે ઉભાગરો કરીને એ વાત જ્યારે કાંઈને કહેો છો, ત્યારે જ તમને તૃપ્તિ થાય છે. ધણી માણસોને એવો અનુભવ થાય છે કે અમુક વાત બીજા કાંઈ માણસને કહ્યા વિના તેને એન પડતું નથી. તમારા અંતઃકરણમાં ખજાના ઘાટ મચાવીને તમને કાર્યપ્રવૃત્તિ કરનારી આ શક્તિ તે ઇચ્છાશક્તિ છે. એ શક્તિ તમને બહુ ઉપયોગી છે માટે તે તમારે જાળવીને તેનો સંપ્રદ કરવો જોઈએ. આકર્ષણશક્તિને આધારે તમારે સફળતા તથા મુખ્ય મેળવવાં હોય તો ઇચ્છાશક્તિના સંપ્રદની તમને અત્યંત જરૂર છે. આકર્ષક વ્યક્તિના વિચારસાગરમાં કાંઈ કુખડી મારી શકતું નથી કારણકે તે વ્યક્તિ તમને તેમ કરવા દેશે જ નહિ. તે રીતે તમે પણ રહસ્યપૂર્ણ બનવાનો યત્ન કરો. જેમ ઉંડી નદીનાં જળ ઉપરથી અંબીર તથા શાન્ત હોય છે તેમ તમે એવા ઉંડા હૃદયના બનો કે તમારા હૃદયસાગરમાં કુખડી મારવાની હિંમત કાંઈ બીડી ચકે નહિ. તમારી ઇચ્છા વિના તમારા વિચાર કાંઈનાં જણવામાં આવવા ન જોઈએ. વર્તનમાં ઉતાવળ અને અધીરાઈ દર્શાવવાથી તમારી શક્તિની હાનિ થશે. ગમે તેમ કરીને તમારા કાંઈ વસ્તુસંબંધી જ્ઞાનને તમારા સ્વભાવ તથા કલ્પનાથી દૂર રાખો. તમારો

કાંઈ મિત્ર અધીરાઈથી તમને કાંઈ વાત કહે અને તે આશા રાખે કે તેથી તમે ચક્રિત થઈ જશો, તોપણ તમે તે વાત શાંતપણે સાંભળજો. તમારી આશ્ચર્યચક્રિતતા બહાર જતાવશે નહિ એટલે તમારે બદલે તમારો મિત્ર ચક્રિત થશે. આ રીતે તમારા સંબંધે તમારા મિત્રમાં આદરબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થશે.

ખીજની શક્તિનો ઉપયોગ ચોતે કેવી રીતે કરી લેવો ?—
શાન્ત રહેવું એટલે સહવાસમિત્ર ન બનતાં મૂળા બેસી રહેવું એમ કદાપિ સમજવું નહિ. બોલવું ખર્ચ પણ ચોગ્ય પ્રસંગે અને જરૂર પૂરવું બોલવું તે શાન્ત રહેવા બરાબર છે. શુભ વાત મનમાં રાખીને હરથડી વિચાર કરવાની ટેવ કેળવો, એટલે ખીજનો તમારા મનમાં માત્ર અનુમાનો જ કરી ચક્રશે, તેથી તેઓ અનાકર્ષક બનશે અને તમારી આકર્ષણશક્તિમાં અંદરથી તેમ જ બહારથી વધારો થતો રહેશે. ત્યાંસુધી તમારા વ્યક્તિત્વને તમારા મિત્રમંડળમાં તમે દુર્બલ રાખી ચક્રશે ત્યાંસુધી તમારી શક્તિ વધતી જશે, પરંતુ જો તમે ખીજનો ઉત્સુકતાને શાન્ત કરશો તો તમારી શક્તિ ચાલી જાય છે એમ જ સમજજો.

સાવધાન રહેો—હરેક કામમાં સાવધાન રહેજો. તમારા કદાપણનો, વિવેકશક્તિનો અને યુક્તિનો ઉપયોગ તમારે સદાચાતમાં જ કરવો. તમારા વર્તનક્રમમાં ફેરફાર થયો તે જો ખીજના જાણવામાં આવ્યું તો તમારી કીર્તિ કુંકિત થઈ ગઈ સમજજો. તમે ખીજની ઉત્સુકતાને ઉશ્કેરો છો. કિંવા તમારી ઉત્સુકતા ખબરદારીથી પૂરી કરો છો એવો ખ્યાલ પણ તમારે કાંઈને આવવા દેવો ન જોઈએ. તમારો અભ્યાસ, ગોઠવણ કે હેતુ વિષે તમારે કાંઈને એક અક્ષર પણ કહેવો નહિ, નહિતો ભોંઠાને સારથ રહેવાની તક મળશે. પોતા વિષેની માહિતી ખીજને આપીને પોતાના ગર્વનું પોષણ કરવાનું છોડી દેવું જોઈએ, નહિતો પોતાની આકર્ષણશક્તિ દ્વાસ પામતી જ જાય. આકર્ષક અનુષ્ઠ પોતા વિષે કદી બોલતો જ નથી, પરંતુ તેણે ખીજનું મન આકર્ષવામાં પ્રવીણતા દર્શાવેલી હોવાથી ખીજનો તેની સ્તુતિ કે પ્રશંસા કરે છે; પરંતુ આવી પ્રશંસાથી તમે અર્વિષ બની જાઓ નહિ તે માટે સાવધાન રહેજો. ખ્યાનમાં રાખજો કે પ્રશંસા પ્રદાને પણ પ્યારી છે એટલે તમારી અજ્ઞાનમાં પણ પ્રશંસા તમારા ચિત્તમાં સ્થાન મેળવીને તમારી આકર્ષણશક્તિનું હરણ કરી જાય નહિ.

આત્મપ્રશંસા કરતા નહિ—ધણી વાર તમને તમારાં જીવન કે

નવાં પરાક્રમોની વાતો બીજાને મ્હોંએ કરીને તેમની પ્રશંસા મેળવવાનું મન થતું હશે. કેટલીક વાર તો તમને એ માટેની ઉત્સુકતા બહુ વધી ગએલી જણાશે. આ વૃત્તિ મનુષ્યમાં સ્વાભાવિક જ હોય છે. આ ઉત્સુકતા મનુષ્યમાં એક મોટી શક્તિ છે. એ શક્તિને લીધે માણસ ઘણી વાર પોતાની ઇચ્છાવિરુદ્ધ, પોતાના હમેશના વર્તનવિરુદ્ધ, સદસહવિવેકશુદ્ધિવિરુદ્ધ અને વિવેકશક્તિવિરુદ્ધનાં કાર્યો કરવા પણ તત્પર બની જાય છે. પરંતુ આ ઇચ્છાને સંયમમાં રાખવાથી જ મનુષ્યની આકર્ષણશક્તિ ખીસે છે. કોઈ ક્ષુલ્લક પ્રસંગે પણ આવી ઉત્સુકતાને પાર પડવા દેવી નહિ. આ સૂચનાને અમલમાં મૂકવાનું તમને કહણુ લાગશે, પરંતુ તેમ કરવાથી જ તમારી એ શક્તિ તમારી અંદર રહેશે, અને નહિતો તે તેની વિરુદ્ધની શક્તિને જીતે મળશે. આ શક્તિને તમે કાયમ રાખી શકશો તો જ તમે આકર્ષક બનશો.

આ બધા નિયમો તમે આચરણમાં મૂકશો એટલે તમારામાં તમને મોટા ફેરફાર થએલો માલૂમ પડશે. તમારી યોગ્યતા માટે તમને ઉચ્ચ કલ્પના આવશે અને તમને આપોઆપ તમારામાં મહત્તા આવેલી માલૂમ પડશે. એ રીતે પ્રત્યેક ઇચ્છાશ્પ શક્તિનો નિગ્રહ તમે કરવા લાગશો. એટલે તેનો પ્રભાવ તમારા જ્ઞાનતંત્રને સ્પષ્ટ દેખાવા લાગશે, એટલું જ નહિ, પણ તમારા સહવાસવાળી વ્યક્તિઓના વર્તનમાં પણ ફેરફાર થએલો તમને જણાશે. તમારે માટે તેમનામાં પૂન્ય ભાવના ઉત્પન્ન થએલી માલૂમ પડશે. તમારા સહવાસમાં રહેવાની, તમારી સાથે વાત કરવાની અને તમારી મુલાકાત લેવાની તેમની ઇચ્છા તમારા જાણવામાં આવશે. અતૂટ ઇચ્છાશ્પ શક્તિનો એ નિયમ તમે જો ખ્યાનમાં રાખીને વર્તશો તો તમારી એ શક્તિ હમેશાં કાયમ રહેશે, એટલું જ નહિ પણ તેનો વિકાસ કરવાનું સામર્થ્ય પણ તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો.

પરિચ્છેદ ૩ એ.

આકર્ષણશક્તિ એકત્ર કરવાની તાલીમ.

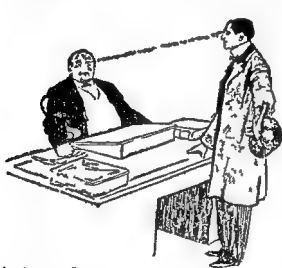
શક્તિ એકત્ર કેમ કરવી ?—ધારો કે તમને કાંઈ ઇચ્છા થઈ, ઉત્સુકતા થઈ અને કોઈ વસ્તુ પર મોહ પણ પેદા થયો. બીજે કોઈ વખતે તો તે ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતી વખતે તમારા અંતરમાં કાંઈ બળ-

બળાટ થવો જોઈએ, પરન્તુ તે એક શક્તિ છે અને તેની દ્વારા વધારે શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની છે એમ જ્યારે તમે હવે જાણવા લાગ્યા છો ત્યારે શાંતપણે તમે તે ઇચ્છાને ધારણ કરો. તમારા બધા વિચારો ગાત્ર એ એક જ ઇચ્છા વિષે ચાલવા દો. તેની ઉપર જ તમારું મન એકાગ્ર કરો અને ફેફસાંમાં જટલી શક્તિ હોય તેટલી બધી શક્તિ એકત્ર કરીને ધીરે ધીરે દીર્ઘ શ્વાસોચ્છવાસ ચલાવો. થોડીએક સેકન્ડ પૂરક કરો (શ્વાસ બંદર ખેંચવો તે પૂરક કહેવાય છે, કેટલીક વાર શ્વાસને બંદર દાબી રાખવો તે કુંભક કહેવાય છે અને તેને બહાર કાઢવો તે રેચક કહેવાય છે) અને પૂરક કરતાં મનમાં બોલો કે “મારી શક્તિના સંચયમાં હું આ શક્તિનો વધારો કરું છું.” પછી કેટલીક સેકન્ડ (આશરે આઠ સેકન્ડ) કુંભક કરો અને મનમાં બોલો “હવે એ શક્તિ મારી અંતઃશક્તિને અનુરૂપ બની અને આજથી હવે તે મારી છે.” હવે આઠ સેકન્ડમાં રેચક કરો અને મનમાં બોલો: “હવે જે આકર્ષક શક્તિ મેં મારામાં એકઠી કરી છે તેનું વજન અને માપ મારા જાણવામાં બરાબર આવ્યું છે.” આ રીતે ઇચ્છાનો તથા ઉત્સુકતાનો નિરોધ કરીને તમે પોતે પછી જે મોહને મોહ પમાડી શકો તો પછી મોહ તમારી ઉપર કશી જ માઠી અસર નીપજાવી શકશે નહિ. તેની શક્તિને હરી લઇને તેના સ્વદિત્તાર્થ ઉપયોગ કરો. એ રીતે તમે મોહને સહેલાઈથી છૂટી શકશો.

સહેલો અભ્યાસ—ઉપર જે સૂચનાઓ અને નિયમો આપ્યા છે તે વાંચીને બરાબર તે પ્રમાણે અમલ કરશો તો તમને તમારી આઠ પંચુશક્તિની ખાંભચણીની શરૂઆત માટે ખૂબ વખત રાહ જોઈ રહેવું પડશે નહિ આ વિષયનો અભ્યાસ તમે શરૂ કરશો એટલે તુરત તેના ચમત્કાર તમારા ધ્યાનમાં આવવા લાગશે. આ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીને પ્રાયઃ પાંચ દિવસમાં શક્તિસંચયનો અનુભવ થવા લાગે છે. પ્રત્યેક ઇચ્છાના નિમિત્ત પછી તુરત જ શારીરિક શક્તિવિષયક અને મજબૂતવાનો તથા જ્ઞાનવૃદ્ધિના વિકાસ વિષે તીવ્ર ભાવના મનમાં ઉત્પન્ન થવા લાગે છે. આ કાંઈ આભાસ હોતો નથી કિંવા ઉત્પન્ન થનારી ભાવના ગર્વિષ્ઠપણાની હોતી નથી, પરન્તુ શાન્તિની અને સ્થિરતાની હોય છે. શિખાઉ વ્યક્તિએ તેને પોતાના મનમાં જ શાન્તપણે ઉતારી વિચાર કરી જોવો. પોતાની આકર્ષણશક્તિમાં રહેલા કમઝોવતનો દોષ ખીખના ગર્વિષ્ઠપણાને કે દુર્વૃત્તિને માથે ચૂકવાની જૂલ કદી કરવી નહિ. ટોપ પણ ચૂક જે તમે જ કરો તો તેનો દોષ પણ તમારે જ માથે રહેલો છે. આ

અને નિશ્ચયદર્શક મુખમુદ્રા સાથે તેને મળજો, અને મનમાં ખાતરી રાખજો કે જો જરૂર પડે તો તે કરતા પણ વધારે ઉચ્ચ સિદ્ધિર્મા-વધારે ઔરવ અને આકર્ષણ સમેત તેને મળવાને તમે શક્તિમાન છો. આ ખાતરીનું વિશ્વાસુ તેજ તમારી મુખમુદ્રા ઉપર પ્રતિબિંબિત થશે, અને જે વિશ્વ શક્તિની સામે ટક્કર લેવાને તમે નીકળ્યા છો તેનું દમન કરવાને કિંવા જરૂર પડે તેનો નાશ કરવાને આ તેજનો જ તમે ઉપયોગ કરી શકશો. પહેલા તો તમે શાત અને પ્રેમાગ વાણીથી જ તેને બરાબર પકડી શકશો. તે વખતે ખરાગ સંકલ્પ કિંવા તિરસ્કારનો ક્ષવલેશ પણ તમારી વર્તણૂકમાં દેખાવો જોઈએ નહિ. કેવળ પ્રેમાળતા બતાવો. અને શાત રહો. તમારી વર્તણૂકમાં આજંવતા-મરીબીની છાયા પણ દેખાવી જોઈએ નહિ.

૧ બ્રૂમધ્ય દષ્ટિ રાખો—તમે તેની સાથે વાતચીત કરવા માટે ત્યારે તેની બે બમરની વચ્ચે બરાબર દષ્ટિને સ્થિર રાખીને બોલજો મનમાં

તે વખતે એમ જ માની લેવું કે 'એક બમરની વચ્ચે એક ટપક છે અને એ ટપક સાથે જ હું વાતચીત કરું છું' પછી તેની પાસે કાંઈ નજીવી બાંધતો વિશે વાતચીત કરો અને તેમકરતા તેના બ્રૂમધ્ય ઉપર શાત મુખમુદ્રા સમેત દષ્ટિને રાખી રાખો. તે વખતે તમારી મુખમુદ્રા ઉપર કે આવેશ-

૧ બ્રૂમધ્ય દષ્ટિ રાખો તમને એવું માલૂમ પડી
૨ આવશે કે તેની દષ્ટિ ચંચળ થતી જાય છે
૩ અને તે આમતેમ ફર્યા કરે છે

તમારી ઘટ્ટાગઢિત ૩]

૪ જો આજે થોડા જ વખતમાં તમને એવું માલૂમ પડી
૫ જો દષ્ટિ ચંચળ થતી જાય છે અને તે આમતેમ ફર્યા
૬ તમારી તરફ જ જોવાની ફરજ પડે તો તમે વર્તો જનારે

મંમદી

તમે બોલતા હો ત્યારે તેને પોતાની આંખો તમારી આંખોની સાથે મીલાવવાની ફરજ પાડો, પણ જ્યારે તે બોલવા માટે ત્યારે તમારે તેના ચહેરા તરફ ન જોતાં દષ્ટિને ખીજી ઠાઈ વરતુ ઉપર ફરાવવી. તેના ઢાટ ઉપર, અટન ઉપર, ધડિયાળના છેડા ઉપર કે હાથની આંગળીઓ ઉપર તે વખતે નજર રથાપો પણ તેના ચહેરા તરફ નહિ. તેના શબ્દો તમે આદરપૂર્વક સાંભળી હો, અને જ્યારે તમારો બોલવાનો વારો આવે ત્યારે પુનઃ તેના મુખમધ્ય ઉપર કફેલા ટપકા ઉપર જ દષ્ટિને સ્થિર કરીને બોલો. પરન્તુ આમ કરતાં ખીજી ઠાઈના ધ્યાનમાં તમારું વર્તન આવી જાય નહિ તેની માત્ર ખબરદારી રાખજો. એ માથુસ સાથે કાંઈ પણ કૃત્રિમપણું કરો છો તે અન્ય ઠાઈના જાણુવામાં આવતું જોઈએ નહિ. આમ કરવાથી તે માથુસ તમને કદી વિસરશે નહિ અને તમારું ઇષ્ટ કાર્ય પ્રતિકૂળ સંભોગો બહુ જોરદાર નહિ હોય તો પાર પડશે.

આત્મવિશ્વાસ શી રીતે વધારવો?—તમારી વર્તણૂકમાં સાહજિકપણું દેખાય, કૃત્રિમપણું ન દેખાય અને તમારો આત્મવિશ્વાસ વધે તેટલા માટે નીચે પ્રમાણે વર્તો, જ્યાં તમને કાંઈ જોઈ શકે નહિ કિંવા તમારા શબ્દો સાંભળી શકે નહિ, એવી એક જગ્યામાં જઈને માત્ર કાલ્પનિક વ્યક્તિ પર તમારો પ્રયોગ શરૂ કરો. આ પ્રયોગ ખુલ્લી હવામાં કરવો એ વધારે લાભકારક છે, પરન્તુ તમારા ઓરડાને તમારે હાથે બંધ કરીને જો એ પ્રયોગ કરશો તો કુતૂહલપ્રિય પ્રેક્ષકો તમને સતાવતા અટકશે. તમે તમારાં ફેક્સાંની બધી શક્તિ એકત્ર કરીને પાંચઃમિનિટ સુધી દીર્ઘ શ્વાસોચ્છવાસ લ્યો અને શ્વાસ છોડતાં ધીરે ધીરે અને સમતોલ રીતે છોડો. પછી ઉદાસવૃત્તિથી ઉઠો અને તમારા સ્નેહીમાંના જેની કાલ્પનિક મૂર્તિ તમે દષ્ટિ સમીપે રાખી હોય તેની સાથે વાતચીત શરૂ કરો. વાતચીતનો વિષય તમારી મરજીમાં આવે તે લ્યો, પરન્તુ કાંઈ પણ વાક્ય બોલો તે પહેલાં તેનું બરાબર મનન કરો. શબ્દો અંતઃકરણપૂર્વક રપટ હિચારો. જે બોલો તે મધુર, સાહજિક અને ધરોળો દર્શાવતા હો તેવા શબ્દોમાં બોલો. તમારો મિત્ર સામે જિજ્ઞો હોય અને તમે જેવા અભિનયપૂર્વક તેની સાથે વાર્તાલાપ કરો તેવા જ અભિનયપૂર્વક તેની કાલ્પનિક મૂર્તિની સાથે પણ વાર્તાલાપ કરો. આવા અભ્યાસથી પ્રત્યેક વ્યક્તિના મનમાં આત્મવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થશે અને જૂદે જૂદે પ્રસંગે તેથી તમને ફાયદો થશે. જે વખતે તમને હતાશ થયા જેવું લાગે, કિંવા તમારા આત્મવિશ્વાસને ઉત્તેજનની આવશ્યકતા હોય, તે વખતે આ અભ્યાસ

અધી કસાક કરવાથી અદ્ભુત પરિણામ આવેલું તમે જોશો. અંગ્રેજીમાં જોતે 'ઝોટો સન્ડેશન' કહે છે, તે સ્વયંસૂચનનો આમ પોતાની પ્રત્યે જ ઉપયોગ કરવાથી અને ઉત્સાહજનક શબ્દો ઉચ્ચારવાથી ધણી વાર શારીરિક રિયતિ પર તમે તમારી મેજે કાબૂ બેસાડી શકશો. જે કાંઈ તમને જોઈતું હોય તે ખુદ્દા મનથી માગો, પરંતુ તે યાચકની રીતે નહિ પણ અધિકારદર્શક રીતે-હક્કની રાહે માગો.

આકર્ષક હસ્તધૂનન—કોઈને મળતી વખતે 'શેકહેન્ડ' અર્થાત્ હસ્તધૂનન કરવું તે પણ મહત્વનું છે. તમારા રતેહીનો હાથ શાંતિથી મહશ્વ કરો. તેનો હાથ તમારા હાથમાં પકડો અને તેના મૂમધ્ય ઉપર સંતોષવૃત્તિથી દષ્ટિ લગાવો. તેના આંગળાં ઝીકકારશો નહિ; તરાથી અને ઉત્સાહપૂર્વક તેનો હાથ દાખીને હથેળી પરથી અને જો બની શકે તો તેના આંગળાંના છેડા પરથી તમારો હાથ સરકારીને પાડો લો. આવી જાતનું હસ્તધૂનન નૈસર્ગિક અને પ્રેમાળ છે અને તેથી તેનું સ્મરણ લાખો વખત રહેવા પામે છે.

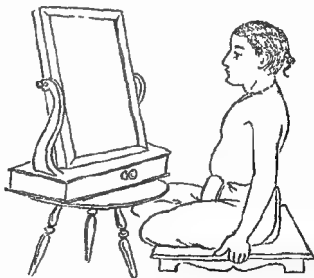
પરિચ્છેદ ૫ મો.

દષ્ટિની આકર્ષણશક્તિ વધારવાની તાલીમ.

દષ્ટિની ફેળવણી—અંતઃપ્રવાહના સંયમની ચોખ્ખતા તમારા ખ્યાલમાં આવી અને તેની તમને ખાતરી થઈ એટલે પછી તમને ખીજા કસાની જરૂર નથી એમ કહીએ તો ચાલે. તોપણ દષ્ટિની ફેળવણીના સંબંધમાં તમને થોડી સૂચના કરવાની જરૂર છે. કોઈ વાર તમારી મુખ-મુદ્રા નિશ્ચયી દેખાય છે પરંતુ તે સામા માણસને ખબરાવે છે. આ પ્રકારનો જેમ બને તેમ ત્યાગ કરો. તમારી મુખમુદ્રા અધિકારી તો હોવી જોઈએ પણ તે સાથે મોહક પણ દેખાવી જોઈએ. સંતોષ એ આકર્ષક છે એટલું વિસ્મરશો નહિ. તમારા હૃદયેશના સામાજિક સંબંધી એમાં પણ જો તમારે મોહક વૃત્તિ ધરાવવી હોય તો તમારું વર્તન શ્રદ્ધાશીલ છે એમ દર્શાવજો. વારંવાર સ્મિત કરશો નહિ કારણકે તે ધણી વાર અપ્રિય થઈ પડે છે. જે વસ્તુથી તમને આસ્થા-શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય અને તે વખતે તમારી જેવી મુખમુદ્રા બને તેવી જ મુખમુદ્રા હમેશાં

રાખવાની ટેવ પાડે. હમેશાં ભ્રમભ્રમાં જ દષ્ટિ ફેંકવાની ટેવ પાડે; પણ તેવી દષ્ટિ ફેંકતાં ચહેરા પર અધિકાર અને પ્રસન્નતાની સંમિશ્ર ઝાંખી કાયમ રાખવાનો યત્ન કરે.

દર્પણનો અભ્યાસ—એક ટેબલ પર એક સામાન્ય કદનું દર્પણ મૂકીને તેની સામે લગભગ એક હાથના અંતરે ખુરશી પર બેસો. કિંવા પાટલા અથવા આસન પર બેસો. બેઉ ભ્રમરની મધ્યમાં અને નાકની ઉપરના ભાગમાં ક્રમક્રમનું એક નાનું ટપકું કરો અને પછી દર્પણમાં જુઓ. દર્પણમાં તમારા પ્રતિબિંબ સાથે પેશું ટપકું પણ દેખાશે અને પાંપણને મટમટાવ્યા વિના એ ટપકા ઉપર દષ્ટિને ચોડી રાખો. દર્પણ અને તમારી આંખોની વચ્ચે એક હાથ જેટલું અંતર રાખો. આ અભ્યાસની શરૂઆત કરવાથી પહેલાં તો આંખમાં પાણી આવવા લાગશે, ડોકું દુઃખવા લાગશે; પરંતુ આંખોમાં આવેલા પાણીને લૂક્યા વિના કેટલીક વારસુધી જે

દર્પણનો અભ્યાસ. [આકૃતિ ૪]

અને પુનઃ હતી તેમ ને તેમ કરો, પરંતુ આંખો ખંધ ન કરો, એટલે પાંપણો મટમટાવવાથી મળતી વિશ્રાન્તિ તમારી આંખોને મળશે. આવો અભ્યાસ રોજ દસથી પંદર મિનિટસુધી કરો. આ દષ્ટિને કેળવવાનો અભ્યાસ કરતી વખતે ચરીર સ્વચ્છ હોવું જોઈએ. સિખાઉ માણસને

પહેલા તો પાંચ મિનિટમા જ કંટાળો આવવા લાગશે પરંતુ જો આકર્ષણને અભ્યાસ પૂરો કરવો હોય તો દૃષ્ટિની સ્થિરતા સાધીને પોતાના યાનતત્ત્વ ઉપર પોતાનો અધિકાર મેળવવો એ અતિ આવશ્યક છે પ્રારંભમા આ અભ્યાસ ત્રાસદાયક અને કંટાળાભરેલો લાગશે, પરંતુ પાછળથી તે લાભદાયક અને આનંદકારક માન્ય પડશે.

અભ્યાસના લાભો તથા તે માટેનો સમય—અભ્યાસને માટે સવારનો સમય બહુ સારો છે, કારણકે તે વખતે મગજ ઠંડું હોય છે, શરીર તાજું હોય છે અને યાનતત્ત્વ સિધ્ધિ હોય છે બીજો વખતે અભ્યાસ ન કરવો એમ કંઈ નથી દિવસમા જ્યારે સમય મળે ત્યારે તે અભ્યાસ કરી શકાય છે. પહેલા પાંચ મિનિટથી શરૂઆત કરીને રોજ થોડો વધારો કરી છેવટે ૧૨ થી ૧૫ મિનિટ સુધી પાપણો મટમટાવ્યા વિના દૃષ્ટિને સ્થિર કરવી રોજ એક એક મિનિટનો વધારો કરવાથી ૮-૧૦ દિવસમાં તમારી દૃષ્ટિમા સ્થિરતા આવશે અને તમારી શક્તિમા વધારો થયેનો માન્ય પડશે તે જ પ્રમાણે બીજાની ચચળ તથા શક્તિ હીન દૃષ્ટિ પણ સહજ તમારા ઓળખવામા આવશે ઉદ્ધત દૃષ્ટિના માણસને પણ તમે કહેશો કે “મારી સામે જુઓ” અને પછી તે તમારી સામે જુએ અને તમે તમારી ભૂમધ્ય દૃષ્ટિ શાન્તપણે ફેરવશો એટલે તે સિધ્ધિ બનવા લાગશે તેને તે દૃષ્ટિમા રહેલો મર્મ તથા તેનું મહત્ત્વ જાણવામા નથી ડાખી કિંવા જમણી આખ તરફ, માથા અથવા કપાળ પર દૃષ્ટિ રાખવાથી ન થઈ શકે તે કાર્ય ભૂમધ્ય દૃષ્ટિથી થાય છે અને ભૂમધ્ય દૃષ્ટિ રાખનારો પોતે બીજાની દૃષ્ટિના પરિણામથી અલિપ્ત રહે છે એ બીજો ફાયદો છે.

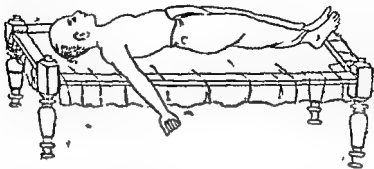
ચરમા પહેરનારના દૃષ્ટિતેજમાં વધારો—જો તમને ચરમા પહેરવાની ટેવ હોય તો ચરમાની આરપાર પણ દૃષ્ટિકટાક્ષનું પરિણામ અવશ્ય થાય છે, પરંતુ કમજોર આંખોને બહુ શ્રમ આપવો એ ઠીક નથી, માટે કમજોર આંખોવાળાએ આ અભ્યાસ ધીમે ધીમે વધારવો. ચરમા પહેરવાથી દૃષ્ટિની આકર્ષણશક્તિ વધારવામા હરકત આવતી નથી, પરંતુ તેથી ઉદ્ધત કેટલીક વાર ચરમાથી દૃષ્ટિતેજ વધારે ઝડપથી વધી શકે છે.

આકર્ષણશક્તિનો ઉપયોગ કરવાની બીજી રીતો.

અંતઃશિવ-પદ્ધતિ—એક જોરડાનાં દૂર બંધ કરી ખુલી હવાની આવગમ માટે ખારીઓ ખુલી રાખી તેમાં ચિત્તને સ્વસ્થ કરવા માટે દશેક મિનિટ શાન્ત બેસી રહેો. અથવા પડી રહેો. ચિત્ત સ્વસ્થ બન્યાની ખાતરી થાય એટલે ટેબલ પાસે જઈ, ખુરશી પર બેસી, તમારો તે સમયનો પહેલો વિચાર તમે સ્પષ્ટ અને કાળજીપૂર્વક કાગળ પર લખી કાઢો. દાખલા તરીકે “મારે કાલે મુંબઈ જવું છે અને મારે કુંદને મારી સાથે આવવા ફરજ પડવી છે” એ વાક્ય લખીને પછી ખુરશી પર બરાબર બેસો. વધુ વખત સ્થિર બેસી રહેવાથી તમને કંટાળો નહિ આવે તેની ખાતરી માટે બરાબર અઢેલીને ખુરશી પર સ્વસ્થતાથી બેસો. પછી પેલા કાગળ ઉપર એકસરખી દ્રષ્ટિ લગાવીને સ્થિરતા તથા શાન્તિને ડગમગવા દીધા વિના તમારું મન તે વાક્યના અર્થમાં એકાગ્ર કરો. આ માનસિક તાદ્કર્ષમાં જેમ અને તેમ વધુ વખત એકાગ્ર ચિત્તે રહેો. આનું નામ અંતઃશિવ. તેથી અંતઃપ્રવાહ પ્રમળ થાય છે અને વિશેષ હિતેજીત બને છે. આરોગ્યની ધીમે ધીમે સુધારણા કરવી, કાઈ હિમ્મત ગુણને પ્રદર્શ કરવો, સમરથ-શક્તિ વધારવી, એવાં બૈદિક સુખોની પ્રાપ્તિ આ રીતે સત્વર અને ખાતરીથી થાય છે. પછી જેમ જેમ તમારો અભ્યાસ આગળ વધશે તેમ તેમ વધારે મહત્વનાં કાર્યો પણ તમે એ જ પદ્ધતિથી કરી શકશો. તમારા દરજ્જામાં રહેલી ન્યૂનતા પણ તમે એ રીતે દૂર કરી શકશો.

અનાહત-ચક્ર-પદ્ધતિ—પડવાસમીપાછગની બાજુએ પૃથ્વિ-સંસ્પર્શરૂપે રજાગરત એવું એક શાન્ત-સ્થાન જાળું પ્રસરેલું છે તેને અનાહત-ચક્ર અથવા સોડર પ્લેકસસ કહે છે. આ ચક્ર (રવિચક્ર)ના તાત્કાલિક આસોચનાસ, હૃદયનું ચક્રવું ઇત્યાદિ આનંદજનક શક્તિ અને નૈતિક વર્તનની ખાખતો રહેલી છે એમ કેટલાક માને છે. આ ચક્ર આકર્ષણશક્તિનું કેન્દ્ર છે અને તેના યોગથી આપણે બીજાના મનમાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરી શકીએ છીએ કેવા બીજાનો આધાત સહન કરી શકીએ છીએ. પહેલાં કાઈ એકાંત જગ્યામાં જઈને કંટાળો આપે તેવાં જ્યાં કપડાં કાઢી નાંખો અને એક કાચ કેવા પલ્લવ ઉપર નિશ્ચય રીતે પડીને પ્રાણભ્રમની શરૂઆત કરો. પહેલાં પૂરક કરીને છાતીને ઢુલાવો અને પેટને દબાવો, પછી કુંબક

કરીને છાતીને દબાવો તથા પેટને કુલાવો. કુંબક કરેલો હોય ત્યારે જ

અનાહત-ચક્ર-પદ્ધતિ.

[આકૃતિ ૫]

એ ચાર વાર અનુક્રમે પેટ અને છાતીને દબાવો તથા છાતી અને પેટને કુલાવો. પછી રેચક કરો. (આ પૂરક, કુંબક અને રેચકમાં શ્વાસ લેવા તથા શ્વાસની બંધી ક્રિયા ધીરે ધીરે કરવાની છે.) પછી એક મિનિટ વિશ્રાન્તિ લો અને પછી પુનઃ એ જ ક્રિયા કરો. આ અભ્યાસથી અનાહત ચક્રનાં નીચેનાં અવયવો હીલચાલ કરવા લાગે છે. આ ઉત્તેજક પ્રકારની કસરત તે ચક્ર ઉપર અસર કરે છે. અભ્યાસ કરતી વેળાએ મન ઇચ્છિત વિચાર ઉપર સ્થિર કરવું એટલે અનાહત ચક્રની બેંટરી ઉત્તેજિત થશે અને એ વિચારોના આદોષન આસપાસ પ્રસરીને જે માણસનો હિત-મંબંધ તે વિષયમાં રહેલો હશે તે માણસના અનાહત ચક્ર ઉપર એકદમ અસર કરવા લાગશે. આ અભ્યાસની અસર ખીજા ઉપર થાય છે પરન્તુ પોતા ઉપર જોટલી લાભકારક અસર થાય છે તેટલી ખીજા ઉપર થતી નથી.

શ્વાસોચ્છવાસની કસરત—શ્વાસોચ્છવાસની પણ કસરત છે. શ્વાસ લેવો, રોકવો અને છોડવો તેનો ખરાબર અભ્યાસ કયો વિના તે ક્રિયા સિદ્ધ થતી નથી. ઉપર જણાવ્યા મુજબ શાન્ત રીતે સ્વર્ધ રહીને પૂરક, કુંબક અને રેચક કયો પહેલાં નીચે મુજબ શ્વાસની કસરત કરવી. ધીમેથી મોઢું બંધ રાખીને પહેલાં શ્વાસ આઠ સેકન્ડ લગી ચાલુ ખેંચવો, પછી તેને આઠ સેકન્ડસુધી રોકવો અને શ્વાસ રોકતી વખતે રોકેલા શ્વાસને એક ચાલુ ફેરામાં છાતીની પાંસળાઓસુધી દોડાવી લઈ જવો તથા પાછો પેટ તરફ દોડાવી લાવી પેટનો ભાગ કુલાવવો. પછી એ રોકેલા શ્વાસને ધીમે ધીમે નાકદ્વારા જ આઠ સેકન્ડ લગી ચાલુ અટક્યા વિના બહાર કાઢવો. જમણા નસદારાથી શ્વાસ ખેંચવો અને ડાબામાથી બહાર કાઢવો. એ પ્રમાણે ત્રણ વખત કરી બીજા ત્રણ વખત ડાબામાથી ખેંચી જમણામાથી કાઢવો અને દરેક વખત ઉપરને નિયમે ૨૪ સેકન્ડ

આકર્ષણશક્તિનો ઉપયોગ કરવાની ખીજી રીતો. ૫૩

લેવી. એ પ્રમાણે સવાર સાંજ બે વખત કરવું અને નીચે પ્રમાણે એ અભ્યાસને આગળ વધારતા જવું:—

શ્વાસ લેવો, રોકવો તથા છોડવો એ ત્રણે ક્રિયાનો એકંદર વખત.	શ્વાસ ખેંચવાનો વખત (પૂરક.)	શ્વાસ રોકવાનો વખત (કુંભક.)	શ્વાસ છોડવાનો વખત (રેચક.)
સેકંડ.	સેકંડ.	સેકંડ.	સેકંડ.
ચાર અઠવાડીયાં } ૨૪	૮	૮	૮
રોજ બે વખત } ૮૦	૧૦	૧૦	૧૦
છ અઠવાડીયાં } ૪૦	૧૫	૧૦	૧૫
રોજ બે વખત } ૫૦	૨૦	૧૦	૨૦
છ અઠવાડીયાં } ૬૦	૨૬	૮	૨૬
રોજ બે વખત } ૮૪	૩૫	૧૪	૩૫
ચાર અઠવાડીયાં } ૧૦૦	૪૫	૧૦	૪૫
રોજ બે વખત } ૧૨૮	૬૦	૮	૬૦

સ્નાયુ-પદ્ધતિ—શુદ્ધિ, કલ્પના, યુક્ત્યાકર્ષણ, વિદ્યુત કિંવા સ્નાયુની હીલચાલ વગેરેમાં કેખાતી શક્તિનો ઝરો એક જ છે. માત્ર એક જ શક્તિનાં સ્વરૂપો જૂદાં જૂદાં છે. આ અભ્યાસ કરવાને ઝારડાનું દાર બંધ કરીને સ્વસ્થ બેસો અને શાન્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવા પછી ઉઠો. ઉઠીને તમારા અંગને અચ્છડ કરો. દરેક શિરા અને સ્નાયુને અચ્છડ કરો. આ તાણ અસહ્ય થઈ પડે ત્યાંસુધી તેની પાસે વ્યાયામ કરાવો. આથી તમારી કેટલીક શારીરશક્તિ બચી જશે પણ તમારું મન એક જ અપેક્ષિત ધ્રુવ ઉપર વિકાસ પામશે અને તે સદૃશ થાવ તેવો આગ્રહ તમને થશે. આ વખતે શારીરિક શક્તિનું માનસિક રૂપાંતર થઈ જશે તેજના રૂપમાં તમારી સુખમુદ્રા ઉપર ઝળકવા લાગે તોપણ તેથી તમારા સ્નાયુમાંથી ધીરે ધીરે નીકળતી શક્તિ નાપ ઉત્પન્ન થશે. તમારા અંતઃક અને એ સ્વરૂપમાં તે ખીજી શક્તિ બચી રહેશે જાગૃએ રાખનાથી તમે પ્રયત્ન બળની શો છે. આ તમારા અંતઃપ્રવાહમાં રહેલી શક્તિનું ગાન છે. એક વીમાડપનીનો એનાના બાપણ ઉપર આકર્ષણશક્તિનો પ્રયોગ પણ સ્વસ્થ બેસી રહેતા જોવાર હોય છે એ તમારા સમજવામાં આવશે. કામની સમજાવ પહેલાં કાંઈ શ્વાસ કામ હોય તો જ તમે તેનું આકર્ષણ અને પછી કામની સમજણું; આકર્ષણશક્તિના નિયંત્રણે અભ્યાસ અને સ્વ-પાર માલક મેજ પણ તમારે તેમ કરવું એમાં કશી દરકત નથી.

આકર્ષણશક્તિને કેમ પ્રસાદવી ?

અર્થ—આકર્ષણવિદ્યાના અભ્યાસમાં શ્રદ્ધાની કાંઈ ખાસ જરૂર નથી, તોપણ ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિમાં શ્રદ્ધાથી સારી પેઠે મદદ મળે છે. માનો કે આ વિદ્યામાં તમને શ્રદ્ધા નથી, તોપણ એમ માનશો નહિ કે તેથી તમારી પ્રગતિ યવામાં મોટી અડચણ આવી પડશે. શ્રદ્ધા હોય તો સાફ, પરંતુ ન હોય તેની કાંઈ શીકર નથી. ત્યારે તમે આ વિદ્યા શીખવા માંગો ત્યારે તે ઉપર તમારો એમ અને વિશ્વાસ હોય તો વધારે સાફ. માત્ર મંદાથી બાવને ફેંકી દેશો એટલે પછી ધીમે ધીમે શ્રદ્ધા આપોઆપ ખેંચાઈ આવશે.

શક્તિની વૃદ્ધિનું જ્ઞાન—પાછળ કહેલા નિયમે મુજબ વર્તવાથી અંતઃપ્રવાહની શક્તિ અચાતપણે કે ચાતપણે ક્રમે ક્રમે વધતી જ જાય છે. જો શક્તિની વૃદ્ધિ ચાતપણે થાય છે એટલે કે પોતાની શક્તિ વધે. જો એવું માણસને જ્ઞાન થાય છે તો શિખાઉ માણસને આત્મવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય જ અને તેને પોતાને તેની માહિતી ન હોય તોપણ તેના મનજ પર તે શક્તિ અતિબિંબત થઈને તેની વર્તણૂકમાં ઉતરે છે. દેખાવમાં કુસ્તક, પણ આચરવામાં કટણ એવી એકાદી બાગત કરવાનો દંડ નિશ્ચય કરીને તે સિદ્ધ કરશો તો તમારી ઇચ્છાશક્તિને પુષ્ટિ મળશે. દાખલા તરીકે એક હાથમાં બે પેન્સીલો લો. એક જ સમયે બેમાંના બે પેન્સીલો અને બીજો હાથે ચોરસ આકૃતિ કાઢવાનો અભ્યાસ સિદ્ધ થતી નથી. ૭૨૨ કુંબક અને રેચક ક્યાં જુલાય તોપણ 'તે હું કરીશ' એવી તમારા ધીમેથી મોઢું બંધ રાખીને પહેલાં તે તમે સિદ્ધ કરશો એટલે કેવળ પછી તેને આઠ સેકન્ડસુધી રોકવો જોઈએ એમ ચોક્કસ માનજો. તમારા શ્વાસને એક ચાલુ ફેરામાં છાતીની પાંસફેરી આપો અને પછી એક તથા પાછો પેટ તરફ દોડાવી લાવી પેટને કૌટુંબિક બાંજગડ પાર રોકેલા શ્વાસને ધીમે ધીમે નાકદ્વારા જ આઠ ૨ બધી શક્તિ ખચો, વિના બહાર કાઢવો જમણા નસકેરાથી શ્વાસ અધવચથી ન છોડી બહાર કાઢવો. એ પ્રમાણે ત્રણ વખત કરી બીજા પ્રમાણે તમારાં કાપોં એવી જમણામાંથી કાઢવો અને દરેક વખત ઉપાં નજરે અને તમારે

નિશ્ચયબળ પણ વધશે. જે માણસને દાંત કચકચાવવાની કે ઝોડ ચાવવાની કે મ્હોં વાંકું-ચુંકું કરવાની અને પોતાનું કામ અનિયમિત રીતે કરવાની ટેવ હોય છે, તે માણસને પોતાના કાર્યમાં જરાજર સફળતા મળતી નથી, અને જે મળે છે તો મહાપ્રયત્ને થોડી જ સફળતા મળે છે. શાન્ત, બુદ્ધિમાન અને વિશ્વાસપૂર્ણ માણસની સરખામણીમાં તેને મળેલી સફળતા ક્ષુલ્લક હોય છે.

આકર્ષણશક્તિને બહાર કેમ પ્રસારવી ?—એક બેટરીમાંથી બીજી બેટરીમાં પ્રવાહ છોડવામાં આવે ત્યારે પહેલીમાં પણ તેટલા જ જોરથી વિદ્યુતપ્રવાહ ચાલુ થાય છે એવો વિદ્યુતશાસ્ત્રનો નિયમ છે. તમે પોતે પણ એક બેટરી છો અને જોઇએ તેટલો વિદ્યુત પ્રવાહ છોડીને બાકીનો પ્રવાહ જાળવી રાખવાની તમારામાં શક્તિ છે. તમારે તમારી આકર્ષક શક્તિને બહાર પ્રસારવી હોય એટલે કે અન્ય વ્યક્તિને તમારી તરફ આકર્ષિત કરવી હોય તો પહેલાં ભૂમધ્ય દૃષ્ટિથી તેને ધ્યાનવાનો પાન કરો, પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે તમારી દૃષ્ટિનું સ્વરૂપ અને હેતુ સાચી વ્યક્તિના ધ્યાનમાં આવી જાય નહિ. તમારી બધી શક્તિનું ઉત્સાહપૂર્વક એકીકરણ કરીને જાળપૂર્વક તેના અંતઃકરણને ભેદો. પ્રશ્ન અને પ્રત્યક્ષ સૂચના એ દ્વારોવડે અંતઃપ્રવાહ ચાલુ કરીને સહાનુભૂતિ ઉત્પન્ન કરો એટલે તમને તેની પસંદગી-નાપસંદગીની ખબર પડશે. મેંબાવણ ચાલુ હોય ત્યારે જ ચતુરાઇથી તેના વિરૂદ્ધ પ્રવાહને ક્ષોભ ઉપજાવવાનું ચૂકશો નહિ, એટલે થોડી વારમાં જ તેના અંતઃપ્રવાહની રિયલિ સમંદિલિત થશે અને તેને તમારા સહવાસ તરફ પર્મ-દગી ઉત્પન્ન થશે. પરંતુ એમ કરતાં તમારી પોતાની પ્રશંસા-આત્મ-પ્રશંસા ન કરવાની પૂરેપૂરી ખબરદારી રાખજો. વારંવાર વિચાર કરનાર ઉપર જે કદાચ કાંઈ પરિણામ ન થાય, તોપણ તેથી તમારા અદૃશ્ય સ્નેહનો અંતઃપ્રવાહ આપોઆપ ઉત્પન્ન થશે. તમારા અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થનારો બીજો સ્વાર્થ હણુબર બાળુએ રાખવાથી તમે એ સત્વ સાધ્ય કરી શકશો. તમારા અંતઃપ્રવાહમાં રહેલી શક્તિનું જ્ઞાન તમને થયું હોવાથી બીજાના બાવણ ઉપર આકર્ષણશક્તિનો પ્રયોગ કરવાનું કામ કેટલું મનદાર હોય ! એ તમારા સમજવામાં આવશે. બીજાની પાસે તમારે કાંઈ ખાસ કામ હોય તો જ તમે તેનું આકર્ષણ કરો એવું કાંઈ ન સમજવું; આકર્ષણશક્તિના નિયમોનો અભ્યાસ અને અનુભવ કરવા માટે પણ તમારે તેમ કરવું એમાં કશી હરકત નથી.

ખાવું, પીવું, કસરત કરવી, બાપણ, ગાયન, દષ્ટિ, સૂતિંગનક ખેલ અને ખીજ શીખના વ્યાપારો જેમાં એક માણસનું મન ઉત્સાહથી ગુંથાયેલું રહે છે, તેથી મગજના કોઈ એક કિંવા અધિક ભાગ વિશેષ ઉત્તર થવા લાગે છે અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવનારી ઇદ્રિયો તેથી પ્રુષ્ટ થાય છે; એટલે એક જ માણસના મસ્તકને અમુક અમુક વખતને અંતરે ફરી ફરીથી તપાસીને જાણી શકાય કે એ માણસના મગજનો કયો ભાગ પહેલાં કરતાં વધારે ઉત્તર થયો છે અને તેથી તે કેવા વ્યાપારમાં ઉત્સાહથી પડ્યો છે કિંવા તેના શીખમાં સાઈ-માર્કુ કેવું અને કયું પરિવર્તન થવા લાગ્યું છે.

મગજની રચના—સર્વ પ્રકારની માનસિક કલ્પનાનો ઉદ્ગમ વધુ-ઓછા પ્રમાણમાં મગજના ઉપરના અર્ધગોળ પ્રાંતની અંદર થાય છે. મગજની રચના જોકે બહુ ગૂંચવણભરેલી છે, તોપણ તેમાંના અનેક વિષય સંબંધી જ્ઞાનોત્પત્તિના ભાગોનાં રચાન એક ખીજથી સ્વતંત્ર છે. તે તે ભાગ પૂર્ણ સ્વતંત્રપણે તે તે જ્ઞાનોત્પત્તિના નિર્દેશક હોય છે અને મનુષ્યના મગજમાં ઉચ્ચ અથવા નીચ વિકારો ઉત્પન્ન થતાં તેનું તે અન્યને ખાન કરાવે છે એવું સર્વાનુભવે સિદ્ધ થયું છે. આ જ સિદ્ધાન્ત ઉપરથી એવું સિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે કે સર્વ પ્રકારનાં જ્ઞાનવિષયક કાર્યો કપાળના ગદ્દામાંથી જ નિર્માણ થાય છે અને તેમનું કામ કાનની આસ-પાસના અને નજીકના ભાગોમાં જ ચાલ્યા કરે છે. વિજ્ઞાનવેત્તાઓ કહે છે કે મગજના એ જૂદા જૂદા ભાગોમાંના દરેકમાં ચોક્કસ પ્રવાહી પદાર્થ રહેલો છે, જેમાંથી માનવીની દષ્ટિ માર્દત, લાગણી માર્દત, વિચાર માર્દત તથા એવી ખીજ અનેક રીતે ચોક્કસ પ્રકારના આંદોલનો તે ભાગમાં થાય છે જે આંદોલનોને મનુષ્યની દષ્ટિ જોઈ શકતી નથી. એ આંદોલનો અથવા કુજરીઓથી અમુક પ્રકારનું ચેતન્ય જ્ઞાનતંતુઓ માર્દત દરેક અવયવ ઉપર અસર કરે છે. મગજના ભાગમાં કેટલાંક એવાં મથકો છે કે જ્યાંથી ઠરેક મથક પોતાને લગતી જ જામનોની લાગણી-ઓનો સંગ્રહ કરે છે અને તે મથકોને અંગ્રેજીમાં ‘નર્વ સેન્ટર’ કહે છે. દરેક સેન્ટરમાંથી ચોક્કસ જાતની અસર શરીરના અવયવો ઉપર તેમજ તેની અંદર તથા બહારની આમડી ઉપર તથા મનુષ્યના ગુણાવગુણ ઉપર તેમજ આચારવિચાર ઉપર થાય છે.

પરિચ્છેદ ૨ નો.

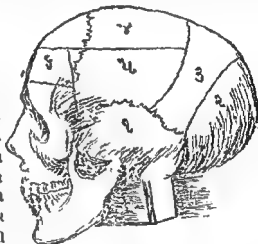
મસ્તકમાંની માનસ શક્તિઓ.

માનસ શક્તિઓ—મનુષ્યના મસ્તકમાં ને માનસ શક્તિઓ રહેલી છે તેના મસ્તકશાસ્ત્રીઓએ મોટા સાત ભાગ પાડ્યા છે. આ સાત ધીમે ધીમે ખીલતું ગયું હોવાથી પહેલાં તેના છ ભાગ પાડવામાં આવ્યા હતા અને કેટલાક મસ્તકશાસ્ત્રીઓ તેના આઠ ભાગ પણ કહે છે. આ પ્રત્યેક ભાગમાં પણ સંખ્યાબંધ વિભાગો રહેલા છે અને એ રીતે દરેક ભાગના જૂદા જૂદા સમૂહ બને છે. મસ્તકના સાત મોટા ભાગ નીચે પ્રમાણે છે.

તેના સાત વિભાગો—બાહ્યના ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણેના તેના

ભાગો પાડેલા છે. (૧)

જીવનપ્રવૃત્તિ અથવા આત્મરક્ષક વૃત્તિઓ અથવા પાશવ વૃત્તિઓ (Animal Properties). આ ભાગ મનુષ્યના કોનના ભાગની આસપાસ આવી રહેલો છે. જે મનુષ્યનો આ ભાગ ખીલેલો હોય તેને પશુના જેવી હલકા પ્રકારની શરીરની રચિ જણાય છે. પોતાની હાજતો પૂરી પાડવા માટેની જ શક્તિને ખીલવવાની વૃત્તિ તેને યથા કરે. જેવી રીતે પશુમાં આહાર-વિહારવૃત્તિ, આત્મરક્ષક વૃત્તિ અને પોષક વૃત્તિ ખીલેલી હોય છે, તેવી જ રીતે જેનો આ ભાગ પુષ્ટ હોય તેને જીવી વૃત્તિ યથા કરે છે.

હાજતો પૂરી પાડવા માનસ શક્તિઓના મુખ્ય ભાગ [આકૃતિ ૧.] માટેની જ શક્તિને

ખીલવવાની વૃત્તિ તેને યથા કરે. જેવી રીતે પશુમાં આહાર-વિહારવૃત્તિ, આત્મરક્ષક વૃત્તિ અને પોષક વૃત્તિ ખીલેલી હોય છે, તેવી જ રીતે જેનો આ ભાગ પુષ્ટ હોય તેને જીવી વૃત્તિ યથા કરે છે.

(૨) ગૃહસંસારિક અથવા સોહસંવર્ધક વૃત્તિઓ (Social quality).

આ ભાગ મનુષ્યના મસ્તકના પાછળના ભાગમાં નીચેના પ્રદેશમાં આવી રહેલો છે. જે મનુષ્યના મસ્તકનો આ ભાગ ખીલ્યો હોય તે મનુષ્યમાં ગૃહસંસારવૃત્તિ જેવી કે મંસાર મંજી ખાર, કુટુંબ પરિવાર ઉપર મમતા, મંસારી ટેવોની પ્રબળતા વગેરે ગુણો ખીલેલા જોવામાં આવે છે. (૩) ઉત્કર્ષ-

આ વૃત્તિના અવયવનું સ્થાન મસ્તકના તળીયા પાસે બ્રહ્મરંધ્રની પાસે, કાનના બરાબર અગ્ર ભાગની સામે પણ અંદરના ભાગમાં બન્ને તરફ આવેલ છે. જેનો એ ભાગ પુષ્ટ હોય તેને ખાનાપીવાની લાલસા, મિષ્ટાન્નો જમવાની અભિરુચિ ઇત્યાદિ બહુ હોય છે. સ્વાદિષ્ટ પદાર્થ ખાવાની રુચિ કરતાં વિધવિધ વાનીઓ વધારે ને વધારે ખાવાની રુચિ તેને બહુ હોય છે. (૩) પિપાસા (Bibation)—પાણી પીવાની અભિલાષા, પેય વૃત્તિ, જળમાં રહેલા કે રમવા કે ન્હાવાની વૃત્તિ, તરવાની કે વહાણ હંકારવાની વૃત્તિ, મધપાન, જળપાન, આસવપાન, દૂધપાન, ચાહ, શરબત, રસ, ફળફૂનના અર્ક વગેરે પીવાની વૃત્તિ આ પિપાસામાં સમાઈ રહેલી છે. તેનું સ્થાન યુજૂક્ષા વૃત્તિના સ્થાનના અગ્રભાગમાં આવી રહેલું છે. (૪) વિતૈષણ (Aquisition)—આ વૃત્તિનું સ્થાન યુજૂક્ષા વૃત્તિના

અવયવની ઉપર, કળા કૌશલ્યાદિ શક્તિના અવયવની લાઈનમાં, પાછળના ભાગમાં કાન પરના પ્રદેશમાં આવેલ છે. કાનના મધ્ય હિદ્રમાથી દોઢેક ઈંચ ઊભી લીંટી દોરતા અને ખીજી લીંટી કાનની ઉપરની ટોચ પાસેથી અગ્રભાગમાં દોરતાં જે સ્થળે બન્ને લીંટીઓનો સમાગમ થાય તે આ શક્તિનો વિભાગ

એક અર્થમાં ચોરની ચોપરી છે. આ શક્તિ પૂર્ણ રીતે ખીલી હોય તો વિતૈષણ [આકૃતિ ૮. કાનની આસપાસનો અને લલાટની પાછળનો

ભાગ ગોળ તથા બરાવદાર જણાઈ આવે છે.

તે અવયવની ખામીવાળું મસ્તક તે પ્રદેશમાં એટલું જણાય છે. વેપારી વૃત્તિ, ધન પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છા, કરકસર, ઉલ્લેખ. ધંધો ધાપો, પ્રાપ્ત કરેલી વસ્તુની વૃદ્ધિ કે રક્ષા, પ્રાપ્તિની અભિલાષા, સ્વામિત્વ, બ્યાજવટું, લેણદેણ અને શરારી એ બધા પ્રકારની વૃત્તિનો સમાવેશ 'વિતૈષણ'માં થાય છે. અતિલેખ, કંજુમાઈ, ચોરી એ ગુણો આ વૃત્તિના અતિયોગનું પરિણામ અને અતિ ઉદારતા, અનિયંત્રિત બ્યય, છૂટા હાથનું દાન એ આ વૃત્તિના હીન યોગનું પરિણામ છે. (૫) નિઘ્રવૃત્તિ (Secretiveness)—કાનના ઉપરના ખૂણાથી એકાદ ઈંચ ઉપર વિતૈષણની વૃત્તિના સ્થાનની પાછળ આ નિઘ્રવૃત્તિનું સ્થાન છે. જ્યારે એ અવયવ મોટું હોય ત્યારે કાનની આસપાસનો માથાનો પ્રદેશ ઉપમેલો ન જણાતા ગોળ તથા બરાવાદાર જણાય છે અને ખામી હોય ત્યારે માથાના તે પ્રદેશમાં એક આડો ઉંડાણવાળો ભાગ જણાય છે. કોઈ વાત કે વસ્તુ ઢાંકી રાખવાની,

ગુપ્ત રાખવાની વૃત્તિ, દંભવૃત્તિ, હુમ્મ્યાઈ, યુક્તિપ્રયુક્તિ, ચતુરાઈ વગેરે વૃત્તિ આ સ્થાને સમાઈ રહેલી છે. તેના અતિયોગથી માથુસ દગો, છળ-કપટ, પ્રપંચ વગેરેનાં કાર્યો કરવા પ્રેરાય છે. (૬) ઉલ્લોમવૃત્તિ અને વિનાશક વૃત્તિ (Execution and Destructiveness)—આ ભાગ ખરાખર કાનની ઉપર જ આવેલો છે. તે દ્વારા વિનાશક વૃત્તિ, સંહાર કરવાની ઇચ્છા, કોઈ કામ ખર લાવવાની વૃત્તિ, સખ્તાર્થ, હુમલો કરવાની વૃત્તિ, ઉદ્ધતાઈ વાપરવાની વૃત્તિ, કઠોર વૃત્તિ, ભાંગફેડ કરવાની વૃત્તિ, કોઈને દુઃખી કરવાની કે ચીડવવાની વૃત્તિ, વૈરવૃત્તિ આદિ ભાવો પ્રકટ થાય છે અને અનુભવાય છે. આ વૃત્તિના ઉલ્લોમ અને વિનાશક શક્તિ કે ક્રોધ એવા બે ભાગ છે. અગ્ર ભાગમાં ઉલ્લોમશક્તિ અને પાછળના ભાગમાં વિનાશક વૃત્તિ કિંવા ક્રોધનું સ્થાન છે. (૭) શૌર્ય અથવા પરાક્રમ (Force or combativeness)—આ શક્તિનું સ્થાન કાનની ઉપરના ગોળ ભાગની પાછળના ભાગમાં લગભગ એકાદ ઈંચ દૂર પર પ્રાણિપથ્યાના અવયવની ખરાખર ઉપર આવેલું છે. શૌર્યવૃત્તિ, પરાક્રમ, શારીર ખળ, સાહસ, હિંમત, બહાદુરી, મહમપણે કાર્ય કરવાની શક્તિ, રક્ષણશક્તિ, નિર્ભયતા, દગો-શીસાદ કરવાની વૃત્તિ, હત્યાદિ વૃત્તિઓ આ ભાગમાં રહેલી છે. આ શક્તિના અતિયોગથી કળખો-ટંટો અને હુમલો કરવાનો સ્વભાવ બંધાઈ જાય છે. તેના ત્રણ ભાગ છે: હિંમત, લડવાનું ખળ અને સ્વસંરક્ષણ.

(૨) બૃહસ્પતિસારિક અથવા સ્નેહસંવર્ધક વૃત્તિ.

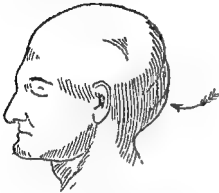
(૮) પ્રેમ અથવા સ્નેહવૃત્તિ અથવા સુંગારવૃત્તિ (Love and Ama-

tiveness)—આ વૃત્તિનું સ્થાન મસ્તકના પાછલા ભાગમાં સર્વથી નીચે આવેલું છે. કાનના મધ્ય બિંદુથી પાછળ લીંટી દોરતાં સહેજ નીચે તે માલુમ પડી આવશે. પ્રેમ, સ્નેહ, કામવાસના, સ્ત્રીત્વ, પુરુષત્વ, જનન-વૃત્તિ, પુરુષાતન, સ્ત્રીપુરુષનું પરસ્પર સ્નેહા-કર્ષણ, પ્રેમની અભિલાષા, પ્રિય થવાની ઇચ્છા, રતિરંગ, વિવાસ, સ્ત્રીઓની વિનીતતા,

ન્યૂન કામવૃત્તિ [આકૃતિ ૯] વગેરે સ્ત્રીપુરુષોની યુવાવસ્થાની સફળતાથી ખીલતા સર્વ પ્રેમભાવોનો આ વૃત્તિમાં સમાવેશ થાય છે. તેના અતિ-યોગથી પુરુષ વિધવાંધ, બાબિચારી કિંવા સ્ત્રી છીનાળ બને છે. છીન-

યોગવાળો પુરુષ સ્ત્રીને કે સ્ત્રી પુરુષને ચાહતાં નથી બલકે તેમને પરણવા ઇચ્છા થતી નથી. (૬) એકાન્તિક સ્નેહ કિંવા દામ્પત્યભાવ (Constancy or Conjugalitv)—આ વૃત્તિનું સ્થાન પ્રેમના સ્થાનની ઉપર આવેલું છે.

એકાન્તિક સ્નેહ, પતિવ્રત કિંવા પત્નીવ્રત, દામ્પત્ય ભાવ, એકનિષ્ઠા ઇત્યાદિ ભાવો તેમાં સમાએલા છે. તેનો જોને અતિ-યોગ હોય છે તેને વિરહદુઃખ બહુ સાથે છે. હીનયોગવાળાં દંપતીમાં લમસુખનો અભાવ હોય છે. તેવાં પતિપત્ની સંસારમાં દામ્પત્યધર્મ કબૂલ રાખવા છતાં આડે માર્ગે જવાને લક્ષ્યાય છે.

પ્રબળ સ્નેહવૃત્તિ [આકૃતિ ૧૦] (૧૦) વત્સલતા (Parental Love)—આ વૃત્તિનું સ્થાન એકાન્તિક સ્નેહના સ્થાનની પાછળ રહેલું છે. પોતાનાં બાળકો પ્રત્યેનો વત્સલ ભાવ—પ્યાર, મમતા, પિતૃ-માતૃ-સ્નેહ, બાળરક્ષણ કરવાની વૃત્તિ, પણ પક્ષીને પાળવાની—રમાડવાની વૃત્તિ વગેરે તેમાં રહેલાં છે. આ વૃત્તિ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓમાં મોટી ભાગે વિશેષ વૃદ્ધિ પામી હોય છે. અતિયોગવાળાં મનુષ્યો પોતાનાં બાળકોને અત્યંત ચાહે છે અને તેમના હોય હોય તોપણ અચૂકારતાં કે તેમને ઠપકો દેતાં નથી. હીનયોગવાળાં મનુષ્યો તેમનું બરાબર પોષણ-રક્ષણ કરતાં નથી, કે દરકાર રાખતાં નથી. (૧૧) મૈત્રીભાવ (Friendship)—આ વૃત્તિનું સ્થાન વત્સલ ભાવથી જરા બહારની તરફ, જરા ઉપરના ભાગમાં રહેલું છે. વિશ્વાસ, સહાયકત્વ, સહવાસશીલતા, સમાજ કે મંસ્થા સ્થાપવાની અભિલાષા, સાથે મળીને કામ કરવાની વૃત્તિ, ઐક્યવૃત્તિ, સંમેલન, મૈત્રી, ઝાળખાણુ—પિછાણુ કરવાની ટેવ, પરોપકારના કામમાં મદદ કરવાની ઇચ્છા વગેરે ભાવો તેમાં રહેલા છે. આ શક્તિના અતિ-યોગવાળાને મૈત્રીના બંધથી બહુ દુઃખ થાય અને હીનયોગવાળાને સાધુ કે ઋષિ જની આશ્રમમાં રહેવાની ઇચ્છા પ્રકટે છે, અને કેટલાકો એકલપેટા બનવામાં મોજ માને છે. (૧૨) ગૃહનિવાસેચ્છા અથવા સ્વદેશાનુરાગ (Inhabitiveness)—વત્સલ ભાવના સ્થાનની બરાબર ઉપર અને મૈત્રી-ભાવનાં બેઠે બાજુનાં અવધવાની જરા વચમાં અને ઉપરના ભાગમાં

લગભગ એકાદઈંચ પર આ વૃત્તિનું સ્થાન આવેલું છે નાના બાળકો પોતાના જન્મ પછી એક અથવા અનેક સ્થાનમાં કે ઘરમાં રહેતા છે કે કેમ તેનો નિર્ણય આ સ્થળના અવલોકનથી ઘણી વાર થઈ શકે છે. જન્મ-શૂનિ પર પ્રેમ, ગૃહપ્રેમ, માતૃશૂનિ પગનો સ્નેહ, સ્વદેશાભિમાન ઇત્યાદિ વૃત્તિઓ તેમાં સમાવેલી હોય છે જેને તેના અતિયોગ હોય છે તેને ઘર ઇાડીને પરદેશ જતા ક્યેશ માય છે અને હીનયોગ હોય છે તેને ઘરની કે દેશની કશી પરવા હોતી નથી તેઓ ચોમેર ફરતા ફરીને ખાનદ પામે છે (૧૩) તત્પરાયણતા (Continuity)—મૈત્રીભાવ અને ગૃહનિવાસેચ્છા એ વૃત્તિઓની ઉપર અવનત રાખવાળી અર્ધઅદ્રાક્ષિતા આ વૃત્તિનું સ્થાન આવેલું છે કાર્યપરપરા, એકાગ્રતા, કોઈ કાર્યમાં તત્પરાયણ બની રહેવું—લાગ્યા જ રહેવું અને શાન્ત તથા ગભીરપણે નિરતર વિચાર ચલાવ્યા જ કરવો, એ સર્વ પ્રવૃત્તિ અને બાવો આ ધ્યાનમાં રહેલા છે આ વૃત્તિના અતિયોગવાળો માણસ કોઈ કાર્યની શરૂઆત ધીરે રહીને—દીર્ઘ વિચારપૂર્વક કરે છે પરંતુ સહ ક્યો પછી તેને પૂર્ણ ક્યે જ છોડે છે, બ્યારે હીન યોગવાળો માણસ ચચળ વૃત્તિનો હોય છે તે ઘણા કામો શરૂ કરે છે પરંતુ કોઈ પૂરું ન કરતા અધ વચ છોડી દે છે

(૩) ઉત્કર્ષવૃત્તિ અથવા ઉન્નતિવિચાર.

(૧૪) માવધતા (Cautiousness)—આ વૃત્તિનું સ્થાન કપાળની બાજુએ આવેલું છે કાનની પાછળના મધ્ય ભાગમાંથી માથું સીધું રાખી એક જીભ રેવા દોરીએ તો જે સ્પર્શે મસ્તકનો ઉપર તરફ વળતો ભાગ જૂદો પડે છે ત્યાં આગળ આ શક્તિનું સ્થાન રહેલું છે સાવધાન પણ, સાવચેતી, મંભાળ, અગમચેતી, જમીનગીરી, ચોકસી, મુક્તવી રાખવું તે, ખારીક તપાસ રાખવી, દીર્ઘ દષ્ટિ ધરાવવી ઇત્યાદિ વૃત્તિઓ આ સ્થાને રહેલી છે તેના અતિયોગથી બહીકણપણું, નિરાશા, રતબ્ધતા, ત્રાસ આદિ જન્મ પામે છે અને હીનયોગથી ઉદ્ધતાઈ, વિચારરહિતતા અને આશાની અધિકતા આવે છે એવા માણસો જીવનમાં બહુ દોડરો ખાય છે (૧૫) ઉત્કર્ષાભિવાષા (Ambition)—આ વૃત્તિનું સ્થાન સાવધાનતાના સ્થાનની પાછળ અને સ્વમાનના સ્થાનની જરાગર લાઇનમાં આત્મનિષ્ઠાની નીચે આવેલું છે યશ પ્રાપ્તિની અભિનાષા, મહત્વાકાંક્ષા, ઉત્કર્ષાભિનાષા, માનપાનની ઇચ્છા, પ્રશસા, બહુ નામ મેળવવાની ઇચ્છા, કોઈ કાર્યમાં પ્રસિદ્ધ થવાની અને લોકપ્રિય થવાની ઇચ્છા, પૂજ્ય ગણવાની

કે અમણી થવાની વૃત્તિ, એ ગુણો ન્હા સ્થાનમાં રહેવા છે આ વૃત્તિના અતિયોગવાળો માણસ જો ખીજ ગુણો ન ધરાવતો હોય તો 'ચેન કેન પ્રકારેણુ' પ્રસિદ્ધ થવાના અને દ્વિજત થવાનાં દાદા મારે છે અને લોકોમાં અગ્રિય ન થવાનો દંભ કરે છે સાધારણ પ્રમાણમાં એ ગુણ સારો છે તેના હીનયોગથી માણસ લાજ-આમરની દરકાર વિનાનો બની પોતાનાં કાર્યો કરે છે (૧૬) સ્વમાન અથવા પ્રશસાગ્રિયતા (Dignity)-આ વૃત્તિનું સ્થાન દંડતાના સ્થાનની પાછળ, માથાના છેક ઉપરના ટોચવાળા

પ્રબળ સ્વમાનવૃત્તિ

[આકૃતિ ૧૧]

ભાગની બરાબર પાછળ આવેલું છે આત્મપ્રશસા, અહંભાવ, આત્મવિશ્વાસ, સ્વતંત્રતા, હોદ્દાનું અભિમાન, સ્વરાજ્યની ઇચ્છા, અધિકારેચ્છા, નેતૃત્વ આદિ સામણીઓ તેમાં સમાવેલી છે તેના અતિ યોગથી માણસમાં અભિમાન, મિથ્યાભિમાન, ઉદ્દતાઈ, તિરસ્કારવૃત્તિ, યદાધતા આદિ વિકારો જન્મે છે તેના હીનયોગથી માણસ પોતાની જાતને હમેશા હવડી માનવાને ટેવાઈ જાય છે અને તે ખીજનું દાસત્વ તથા ખુશામત કરે છે (૧૭) દંડતા અથવા ધૈર્ય (Firmness)-આ વૃત્તિનું સ્થાન મસ્તકના

છેક ઉપરના ભાગના મથાળાના મધ્યપ્રદેશમાં અને સિખાના અગ્રભાગમાં આવેલું છે કાન પાસેથી માથાનો આ ભાગ જેમ વધારે ઉંચો તેમ દંડતાની વિશેષતા સમજવી. જીઓનો એ ભાગ ઘણી વાર નીચો જ માણસ પડે શિથિલતા, દંડતા, ધીરજ ટકી રહેવાની શક્તિ, મક્કમપણું, સુનિશ્ચિનતા, અડગ વૃત્તિ, ખત વગેરે ભાવો તેમાં રહેના છે તેના અતિયોગથી માણસ હઠામઠી અથવા દુરામઠી થાય છે અને હીનયોગથી માણસ નયજ, ધીકણુ અને અરિયર વૃત્તિનો બની મંજોગોનો દાસ બની રહે છે અને વિચાર બદલાવતા વાર લગાડતો નથી

(૪) નૈતિક તથા ધાર્મિક વૃત્તિઓ.

(૧૮) ભક્તિભાવ અથવા પૂન્યવૃત્તિ (Devotion)-આ વૃત્તિનું સ્થાન મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં મધ્યપ્રદેશમાં આવેલું છે એની સારી ખીલવણીથી મસ્તકના મધ્યપ્રદેશનો ભાગ પૂર્ણ રીતે ઉપસી આવે છે અને ન્યારે એ વૃત્તિની ખામી હોય છે ત્યારે તે ભાગ તદ્દન બેઠેલો હોય છે. ભક્તિભાવ ઈશ્વરારાધન, પ્રભુપૂજા, ધર્મવૃત્તિ, વડીલો તેમજ પવિત્ર વસ્તુઓ ઉપરનો પૂન્ય ભાવ, ઈશ્વરપરાયણતા, ધર્મક્રિયાઓ પ્રત્યે શ્રદ્ધા,

શારીરિક-માનસિક વ્રત કરવાની વૃત્તિ, આસ્તિકતા વગેરે વૃત્તિઓ તેમાં રહેલી છે. તેના અતિયોગથી ધાર્મિક વહેમ અથવા ધર્મોન્ધતા જન્મે છે અને હીનયોગથી માણસ શ્રદ્ધાહીન અને નાસ્તિક બને છે. (૧૬) અધ્યાત્મરતિ (Spirituality)-આ વૃત્તિનાં સ્થાન મસ્તકની બન્ને તરફ આશાના અગ્ર-ભાગમાં અનુકરણશક્તિની પાછળ તે ભક્તિભાવની બાજુમાં અગ્રભાગમાં આવેલાં છે. જેઓમાં આ શક્તિ વધારે હોય છે તેઓનાં મસ્તક તે સ્થાનમાં ઉભલ અને ભરાવદાર તથા વિશાળ હોય છે, તે અવયવોની ખામીવાળા મનુષ્યોનાં મસ્તક તે પ્રદેશમાં ખેડેલાં હોય છે.

આધ્યાત્મિક વિષયો તરફ ભક્તિભાવની ન્યૂનતા. [આકૃતિ ૧૨] વૃત્તિ, જગતના જડ પદાર્થો છોડી આત્મા-પરગાતમા અને તેની આશ્વર્યોત્પાદક તથા અદ્ભુત રસથી ભરપૂર દીવ્ય વિભૂતિને અનુભવવાની, જોવાની કે જાણવાની ઇચ્છા, આત્મદર્શિ, દૈવી વિષયો તરફની પ્રીતિ, આન્તર ધ્યાનવૃત્તિ કે આન્તર દર્શિ એ બધા ભાવો આ વૃત્તિમાં સમાવેલા છે. જેઓમાં આ શક્તિ પૂર્ણ હોય છે તેઓ ઉચ્ચ પ્રકારનું પવિત્ર આધ્યાત્મિક જીવન ગાળનારા હોય છે અને તે જેઓમાં ન્યૂન હોય છે તેઓ આધ્યાત્મિક વિષયોનું સત્ય બહુ મંદપણે સ્વીકારે છે. અસૌકિક બાબતો પર તેઓ શ્રદ્ધાશીલ હોતા નથી. સામાન્ય રીતે તેઓ અશ્રદ્ધાળુ હોય છે. (૨૦) આશા (Hope)-આ વૃત્તિનું સ્થાન આત્મનિષ્ઠાના અવયવના અગ્રભાગમાં તથા અધ્યાત્મરતિના સ્થાનની પાછળના ભાગમાં છે. તેના બે વિભાગ છે. પ્રથમ ઉપરનો વિભાગ પારલૌકિક સાચત સુખની આશા મંબંધી કાર્ય કરે છે અને નીચેનો ભાગ અસાચત તથા અનિત્ય આ લોકનાં અગ્નિયર સુખો વિશે આશાનું કાર્ય કરે છે. શુભ બાતીની આશા, ઉદ્ધાસ, હૃદયના અભિલાષ, દરેક વસ્તુમાં આશા રાખવી, નફાની આશાથી સંદો કરવો, ભવિષ્યને બહુ જ મહત્ત્વ આપવું એ આ વૃત્તિનાં સ્વરૂપ છે. તેના અતિયોગથી મનુષ્ય હવાઈ દિશા બાંધે છે અને હીનયોગથી માણસ નિસ્ત્યાહ, નિરાશ, ઉદાસ, બેદિસ અને વૈરાગ્યયુક્ત વૃત્તિવાળો બને છે. (૨૧) આત્મનિષ્ઠા (Conscience)-આ વૃત્તિનું સ્થાન આશાવૃત્તિના અવયવની પાછળ

અને સાવધાનતા તથા દૃઢતાના અવયવની વચ્ચે છે તેનો ઉપરનો ભાગ સત્યનિષ્ઠા તથા ન્યાયપરાયણ વૃત્તિનું કાર્ય કરે છે અને નીચેનો ભાગ

આત્મનિષ્ઠાની ઊણપ

[આકૃતિ ૧૩]

પશુપ્રાણી કે મનુષ્ય તરફ આભારવૃત્તિ દર્શાવે છે આ વૃત્તિનું સ્થાન છેક પાછળના ભાગમાં જ્યાં ખોપરીનો ભાગ પાછળ તરફ વળે છે ત્યાંમુધી ફેલાયેલું છે આત્મગણ, સત્યનિષ્ઠા, સત્યપરાયણતા, ન્યાયપ્રિયતા, નીતિપરાયણતા, કર્તવ્યનિષ્ઠા, ધર્મનિષ્ઠા આભારવૃત્તિ પાપભીરતા, પદ્માત્તાપ કે પ્રાયશ્ચિત્ત વૃત્તિ ઇત્યાદિ હૃદયવિશુદ્ધિના ભાવો આ સ્થાનમાં રહેલા છે તે શક્તિ જેનામાં પૂર્ણ હોય છે તે હમેશા

ઉચ્ચ આદર્શ પ્રમાણે જ કાર્ય કરે છે હીનશક્તિવાળા માણસને આત્મનિષ્ઠ વર્તન માટે ઓછી દરકાર હોય છે તેવાઓ પોતાની પ્રમળ વૃત્તિઓને વશ થઈને વર્તે છે (૨૨) દયા અથવા પરોપકારવૃત્તિ (Kindness or Benevolence)—આ વૃત્તિનું સ્થાન મસ્તકના ઉપરના ભાગની મધ્ય રેખા પર પૂર્ણભાવની વૃત્તિના સ્થાનના અગ્ર ભાગમાં જ્યાંથી માથાના વાળ શરૂ થાય છે ત્યાંથી લઈને મસ્તકના મધ્ય પ્રદેશ સુધી આવી રહેલું છે પરોપકારવૃત્તિ, દયા, અનુકરણ સહાનુભૂતિ સમાન સુખદુઃખાનુ ભવવૃત્તિ, બદાઈ, મનુષ્યત્વ, પરગણુપણુ આત્મગણિદાન આપવાની વૃત્તિ, સહૃદયતા, કલ્યાણકર વૃત્તિ, સર્વ જીવો પર સમાન ભાવ વગેરે ભાવો તેમાં સમાયેલા છે જેનામાં એ વૃત્તિ સારી રીતે ખીતેલી હોય છે, તેની દ્યાર્દતા તીવ્ર અને મંપૂર્ણ હોય છે પોતાના હિતને ભોગે પરનું કલ્યાણ કરવાની વૃત્તિ તેનામાં બહુ હોય છે તે વૃત્તિની ન્યૂતતા વાળો માણસ પોતાના સ્વાર્થ વિના ભોગ આપવાની વૃત્તિવાળો હોતો નથી દયા કે પરોપકારના કામો તે શાન્ત રીતે કરતો નથી પરન્તુ ખડખડાટ સાથે કચવાને મને કરે છે

(૫) પૂર્ણતાકારક અથવા કૌશલ્યાન્નિ શક્તિઓ

(૨૩) કળાકૌશલ આપવા શિષ્યવૃત્તિ (Construction)—આ

શક્તિનું સ્થાન મસ્તકમાં લમણાની નીચેના આગળ પડતા ભાગમાં આવેલું છે ભરાવદાર વ્યક્તિમાં આ ભાગ ઉપર ચડતો જણાઈ આવે છે, પણ ઉચ્ચ અને લાંબા માથાવાળી વ્યક્તિમાં તે પ્રસરી ગયેલી જણાય છે જેથી તે અવયવ હોય તે કરતા દેખાવમાં ઓછું જણાય છે. તેની અદર શોધક બુદ્ધિ, હસ્તકૌશલ્ય, કાર્યદક્ષતા, યાત્રિક શક્તિ, શિલ્પ કૃતિ, ચિત્રકામ, ભરત—ગ્રંથ સીવણ લેખન આદિ કલાવૃત્તિનો સમા

વેશ થાય છે. હાથ અને આંખ આદિની પ્રધાનપણે જરૂરીઆત હોય તેવાં બધાં કાર્યોનો એક જ શક્તિમાં સમાવેશ થાય છે. આવા માણસની કલાકૃતિઓ તેની વધુ-ઓછી શક્તિના પ્રમાણમાં દોષી નીકળે છે. (૨૪)

સૌંદર્યપ્રેમ (Beauty)—શ્રમણા ઉપરના અગ્રભાગમાં જ્યાં કપાળ ઉપર તરફ વળે છે અને જ્યાંથી વાળની શરૂઆત થાય છે તેની આસપાસ આ વૃત્તિનું સ્થાન છે. શ્રમણાની બાજુ તેની વૃદ્ધિને સીધે જરા ઉપડી આવતી જણાય છે, જેથી સૂક્ષ્મ વાળ તેની ઉપર લટકી રહે છે. પવિત્રતા, ચોખ્ખાઈ, વિનય, શુદ્ધચાર, રમ્ય કલ્પનાશક્તિ, માધુર્ય-સૌંદર્યનો શોખ, કવિત્વશક્તિ યુષ્મ, ગંધ અત્તર વગેરેનો શોખ, ઉચ્ચ પ્રકારની નીતિ રીતિ કે પ્રીતિ તરફ મનનું વશણુ વગેરે ભાવો આ વૃત્તિમાં રહેલા છે. આ વૃત્તિ જેનામાં પૂરી ખીલેલી હોય છે તેઓ પૂર્ણતાને ચાહનાર, માનસિક તથા શારીરિક સૌંદર્યને વખાણનાર અને પોતે તેવા બનવાનું પમદ કરનાર હોય છે. જેઓમાં એ શક્તિ ન્યૂન હોય છે તેઓ રીતભાત વગરના હોય છે અને સારા મંસ્કારથી હીન હોય છે. (૨૫)

મહાનુભાવ વૃત્તિ (Sublimity)—સૌંદર્યપ્રેમના સ્થાનની પાછળ જ આ શક્તિનું સ્થાન રહેલું છે. આ વૃત્તિથી ક્રુદ્ધતાની અનન્તતા, અપારત્વ, અનાદિત્વ, મહત્ત્વ, ગંભીર્ય, વ્યાપકતા, સર્વશક્તિમત્તા આદિ મહત્ત્વપૂર્ણ વિચારો જન્મે છે. જેઓમાં આ શક્તિ પૂર્ણ ખીલી હોય છે તેઓનાં દિશ ઉદાર-ઉચ્ચ વિચારોથી ભરેલાં હોય છે. (૨૬)

અનુકરણશક્તિ (Imitation)—હ્યા કે પરાપકારવૃત્તિની બાજુમાં તથા અધ્યાત્મરતિના અગ્રભાગમાં આ વૃત્તિનું સ્થાન છે. સૌંદર્યપ્રેમ અને કળાકૌશલ્ય શક્તિની નજીકમાં હોવાથી પરસ્પર બન્ને અવયવોના તે સહાયકારક બને છે. ખીજાનું જોઈને અનુકરણ કરવું, નકલ કરવી, ચાળા કરવા, નાટ્યકૌશલ્ય, અભિનય, વાચા-વર્તનથી આગેદુન અનુવર્તન કરવું એ શક્તિ આ સ્થાનમાં રહેલી છે. શારીરિક અનુકરણ અથવા ચાળા, માનસિક અનુકરણ અને શાળિક અનુકરણ એવા ત્રણ વિભાગો આ શક્તિમાં રહેલા છે. બાળકોમાં આ શક્તિ શરૂઆતથી જ અધિક હોય છે. જેઓમાં આ શક્તિ સારી ખીલેલી

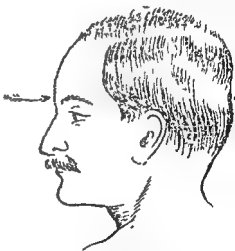

પ્રબળ અનુકરણશક્તિ. [આકૃતિ ૧૪]

હોય છે, તેઓ કેઈ પણ કળા જલ્દી શીખી શકે છે અને હીનશક્તિવાળા બહુ મુશ્કેલીએ થોડું શીખી શકે છે. (૨૭) ખુશમિજાજ વૃત્તિ (Mirthfulness)—કપાળના ઉપરના ભાગના ખૂણા પરના ઉવટના ભાગમાં આ વૃત્તિનું સ્થાન આવેલું છે. તે સ્થાનની જો વચાચોચ વૃદ્ધિ હોય તો કપાળનો આકાર લગભગ ચોરસ આકૃતિ ધારણ કરે છે. આનંદ, દહા-મસ્કરી, કટાક્ષ, ખુશમિજાજ, વિનોદી વૃત્તિ ઇત્યાદિ ભાવો આ સ્થાને રહેલા છે. આ વૃત્તિની ખીલવણીના પ્રમાણમાં માણસની ખુશમિજાજ વૃત્તિ હોય છે. આ વૃત્તિ જેઓમાં ઓછી હોય છે તેઓ મંબીર, ઓછા બોલા અને કડક સ્વભાવના હોય છે. નાટકમાં હાસ્ય રસનું કામ કરનારા ધણા એક્ટરોનું આ વૃત્તિવાળું સ્થાન ખીલેલું માલૂમ પડી આવે છે.

(૬) અવલોકન અને ધારણશક્તિ.

(૨૮) અવલોકનશક્તિ (Observation)—આ શક્તિનું સ્થાન કપાળના મધ્ય પ્રદેશના નીચેના ભાગમાં બન્ને બમ્બરના અંદરના છેડાની વચમાં અને નાસિકાના મૂળની બરાબર ઉપર આવેલું છે જ્યારે આ શક્તિનું સ્થાન વિશેષ પ્રમાણમાં ખીલેલું હોય છે ત્યારે આંખની બમ્બરો નાસિકા-પ્રદેશ તરફ નમતી જાય છે અને બન્ને બમ્બરોની વચ્ચેના આ શક્તિના સ્થાનવાળા ભાગને નીચું નાંધીકતાના પ્રમાણમાં ઉચ્ચ થએલો તથા આગળ પડતો જણાય છે. જ્યારે તે શક્તિની ખામી હોય ત્યારે આંખની બમ્બરોના અંદરના

છેડા સીધા અને બહુ નજીક પ્રજાળ અવલોકન-શક્તિ [આકૃતિ ૧૫] આવેલા દેખાય છે. પ્રત્યેક બાળકની બાલ્યાવસ્થામાં આ સ્થાન ખાસ વૃદ્ધિ પામેલું હોય છે. બારીક અવલોકનશક્તિ, વસ્તુઓની દાર્શનિક પરીક્ષા, જોવાની સ્વાભાવિક ઇચ્છા એ શક્તિઓ આ સ્થાનમાં રહેલી છે. જેનામાં એ શક્તિ ન્યૂન હોય છે તેઓ માત્ર પોતા પર આવી પડેલ પદાર્થનું ફરજિયાત અવલોકન કરે છે. મોટા ડિટેક્ટીવો, શોધકો, ખગોળવેત્તાઓ, વગેરેનું આ

શક્તિનું સ્થાન ખીલેલું હોય છે જગનમા ફરનારા ખેડૂતો, બરડાડો અને રથારીઓની આ શક્તિ પણ તીવ્ર હોય છે (૨૬) આકૃતિજ્ઞાન (Form)- બન્ને આખોની મધ્યમા અને કાર્ષક અર્થે આખની ઉપરના પ્રદેશમા આ શક્તિનું સ્થાન છે આ શક્તિની ખામી હોય તો આખો બહુ નજીક આવેલી હોય છે અને શક્તિ જ્યારે પૂર્ણ પ્રમાણમા ખીલી હોય છે ત્યારે બન્ને આખો વચ્ચેનું અંતર વિશેષ જણાય છે જૂઠા જૂઠા આકાર, મનુષ્યની સુખાકૃતિ, તે પરના ભાવોના આકાર, વિકાર અને ઓળખ, ચહેરાનું મળતાપણું અને જૂઠાપણું વગેરે ઓળખવાની શક્તિ આ સ્થાનમા રહેલી છે જેઓનું આકૃતિજ્ઞાન ખીલેલું હોય છે તેઓ ધણા વર્ષો પછી પણ એક માણસને તેની આકૃતિ પરથી ઓળખી શકે છે બાળકોનું આકૃતિજ્ઞાન ૧-૭ વર્ષે ખીલે છે માટે તે વખત પહેલાં તેમને બધુવા મૂકવા નહિ (૩૦) કદ અથવા પ્રમાણજ્ઞાન (Size)-અવનોકનશક્તિના સ્થાનની બન્ને બાજુમા પણ જરા નીચે નાસિકાના મૂળ અને બમ્બરના અંદરના ભાગના મેળાપથી બધા ખૂલે પડે છે ત્યાં આ શક્તિનું સ્થાન આવેલું છે જેનું આ સ્થાન મોટું હોય છે તેઓની બમ્બરનો અંદરના ખૂણાનો ભાગ છાપરાની ગાંધક આખની ઉપર લટકતો થઈ રહે છે આખથી જોઈને માથે કે પ્રમાણ પાદ રાખવા, નળાઈ, પહોળાઈ, ઉંડાઈ, ઉચાઈ, ખૂણા અને તે પરના ફેરફારો વગેરેનો મનથી જ અડસટો કાઢવાની શક્તિનો આ સ્થાનમા સમાવેશ થાય છે જેઓની આ શક્તિ ખીલેલી હોય છે તેઓ માપના માધનો ઉપર જ આધાર રાખીને કામ કરે છે તેઓ સાધારણ અનુમાન કરવાની હિમત બીડતા નથી અને અનુમાન કરે છે તો તે સત્ય માપથી ધણું જ વધારે-ઓછું હોય છે (૩૧) તોન (Weight)-પ્રમાણજ્ઞાનના અવયવથી બીજો નંબર નાસિકાના ઉપરના ભાગથી લમબમ અર્ધો ઈંચ દૂર પર આ તોનના જ્ઞાનની શક્તિનું સ્થાન છે આખના મધ્ય બિંદુમાંથી એક સીધી ઊભી રેખા બમ્બરસુધી દોરતા અંદરના ભાગમા આ જ્ઞાનનું અવયવ અને બહારના ભાગમા રંગજ્ઞાનનું અવયવ જરાગર વિભક્ત થતા તેના સ્થાનો સુન્દર થશે. તોનશક્તિનું અવયવ પ્રમાણજ્ઞાનના અવયવ કરતા જરા નાનું છે, પણ ખતાસીઓ, દોરડા બનાવનારા, તોનાટો વગેરેનું એ સ્થાન મોટું હોય છે તોળણ, વળન કરણ, સમતોલ રાખણ પ્રત્યેક વસ્તુના મધ્ય બિંદુને જાગવી રાખણ ઘોડે બેસણ, સાઇકલ ફેરવવી વગેરે કાર્યો જેમા સમતોલનતા જાળવવાની શક્તિ હોય છે તે આ સ્થાનમા રહેલી છે આ

જરા જરાખરના મા-
ગમાં લગભગ પોણા
ઈંચ પર આ સ્થાન
આવેલું છે. આવનો,
સંગીતનો, માથન સાં-
ભળવાનો શોખ આ
શક્તિનું મુખ્ય કાર્ય
છે. ત્રિસિદ્ધ ગવૈયા-
ઓની આંખના બાજુ
ખૂણા પરનો કપાળનો
ભાગ ઉપસેલો હોય છે.
(૩૯) વક્તૃત્વશક્તિ

પ્રબળ સંગીતશક્તિ.

[આકૃતિ ૧૬]

સંગીતશક્તિની બહુપ.

[આકૃતિ ૧૭]

(Eloquence)—આ સ્થાન નીચેનાં પોપચાંમાં રહેલું છે અને જ્યાંમાં એ
શક્તિ સારી હોય છે તેઓનો નીચેનો પોપચાંવાળો ભાગ પૂર્ણ ભરાનાદાર હોય
છે. વાતચીત કરવાની શક્તિ વિચારો જણાવવાની ભાષાશક્તિ, મનના
ભાવ શબ્દો તથા અભિનયથી પ્રકટ કરવાની શક્તિ, શબ્દસામર્થ્ય, શબ્દને
ધારણ કરવાની શક્તિ, વ્યાકરણશુદ્ધિ, ભાષણ કરવાની શક્તિ વગેરે આ
સ્થાનના ગુણો છે. તેના બે ભાગ છે: વક્તૃત્વશક્તિ અને શબ્દરમરણ-
શક્તિ. (૪૦) તર્કશક્તિ (Causalty)—કપાળના છેક ઉપરની બાજુના
વિભાગમાં, તુલનાશક્તિની આસપાસ આ શક્તિનું સ્થાન છે. તેની પૂરી
ખીલવણીથી કપાળનો આકાર લગભગ સમચોરસ અને ઉન્નત દેખાય
છે; જ્યારે અર્ધધેલા મનુષ્યો, પશુઓ અને વાનરોમાં આ ભાગ ખામી-
વાળો તથા બેઠેલો દેખાય છે. હેતુશક્તિ, કારણ શોધી કાઢવાની શક્તિ,
મનનશક્તિ, આલેખશક્તિ, કાર્યકારણવિચારની શક્તિ, પ્રણી, બુદ્ધિશક્તિ,
વગેરે આવેલો તેમાં સમાવેશ થાય છે. મનન અને ચોજના એવા આ
શક્તિના બે વિભાગો છે. (૪૧) તુલનાશક્તિ (Comparison)—કપા-
ળની ઉપરના મધ્ય પ્રદેશમાં જ્યાંથી વાળની શરૂઆત થાય છે તે સ્થળથી
જરા નીચે ઇતિહાસશક્તિના સ્થાનની જરાજર ઉપર અને તર્કશક્તિનાં
બન્ને અવધવાની મધ્યમાં આ શક્તિનું સ્થાન આવેલું છે. કપાળના
મધ્ય પ્રદેશમાંથી શરૂ થઈ ઉપરના છેક વાળસુધીના પ્રદેશ પર્યંત તે
લગભગ પ્રસરે છે. સમાલોચના, સમ્યગ્ વિવેક, વિવેચનશક્તિ, પૃથક્કરણ,
વર્ગીકરણશક્તિ, દૃષ્ટાન્તો સહિત વર્ણન આપવાની શક્તિ, સાર તારવી

કાઢવાની શક્તિ, નીરક્ષીરવિવેકવૃત્તિ વગેરે શક્તિ આ સ્થાનમાં આવી રહેલી છે. કટાક્ષમય રચના, વ્યાખ્યાન કે વિતંડા એ આ શક્તિના અતિયોગનું પરિણામ છે. જેઓમાં એ શક્તિ પૂરી ખીલી હોય છે તેઓ સારા સમાલોચક, વિવેચનકાર અને ન્યાયા હોય છે. (૪૧) અંતર્જ્ઞાન અથવા પ્રેરણાશક્તિ (Intuition)-દયા અને તુલનાશક્તિની વચ્ચે આ

વૃત્તિનું સ્થાન છે. જનસ્વભાવની પરીક્ષા, સત્ય શોધી કાઢવાની સ્વાભાવિક શક્તિ, જનસ્વભાવ અને તેઓના હેતુઓનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, મુખ્યસામુદ્રિક શાસ્ત્રનો સામાન્ય શોધ, અંતર્દર્શિ ઇત્યાદિ સ્વાભાવિક રીતે બાળ્યવાની શક્તિનો તેમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. અગમચેતી અને પ્રેરણા એવા તેના એ વિભાગ છે. જેઓમાં આ શક્તિ ન્યૂન હોય છે તેઓ જનસ્વભાવને બીજકુલ સમજી શકતા નથી પણ દરેક માણસને તેઓ પોતાના જેવા જ સમજે છે. (૪૩) સૌજન્ય (Urbanity)-

પ્રબળ પ્રેરણાશક્તિ (આકૃતિ ૧૮).

અનુકરણશક્તિ અને તર્કશક્તિની વચ્ચે આ શક્તિનું સ્થાન આવેલું છે.

આ શક્તિ જે વિશેષ ખીલેલી હોય તો કપાળની ઉપરની ખાણ તરફ વળતા ભાગને લગભગ ભરાવાદાર બનાવી કપાળને ચોરસ આકૃતિનું રૂપ આપે છે. સ્વભાવમાધુર્ય, સુજનતા, વિનય, નમ્રતા, સમ્મતા, મિલન-સારપણું, મમજાવટ કરવાનો સ્વભાવ અને સર્વ પ્રકારની સારી રીત-ભાત વગેરેનો આ વૃત્તિમાં સમાવેશ થાય છે. જેઓમાં આ શક્તિ ઓછી હોય છે, તેઓ લોકોની સારી લાગણી અને માનને પાત્ર થતા નથી, પણ બધે તેમનામાં બીજ સારા ગુણો હોય. (૪૪) આરામપ્રિયતા-આરામ, શાન્તિ, વિશ્રાન્તિ, થાક, નિદ્રા, આદિ બાવો આરામપ્રિયતામાં સમાઈ જાય છે. આ શક્તિ મનુષ્યના મસ્તકમાં રહેલી છે અને તે વર્તમાન મમજામાં નથી શોધી કાઢવામાં આવી છે. આજુ' મમજા એટીસાથે બધી શક્તિઓનું કાર્ય દબી કરતું નથી અને કરી શકતું નથી; પણ

આરામપ્રિયતા એવી વૃત્તિ છે કે જેની અસરથી બધી વૃત્તિઓનું કાર્ય એકદમ શાન્ત થાય છે. જેઓમાં એ શક્તિ પૂરી હોય છે તેઓ ઉદ્ધ-
ણુસી અને આળસુ હોય છે. જેઓમાં એ વૃત્તિ ઓછી હોય છે તેઓ
જાગરૂક, વિશ્રાન્તિને બહુ નહિ ચાહનારા અને ચક્રાર હોય છે.

(૭) પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોનો સમૂહ.

(૧) કાન, (૨) આંખ, (૩) નાક, (૪) ત્વચા, (૫) શ્રવણ : આ
પાંચ ઈન્દ્રિયો અને શરીરની અંદરનાં બધાં અવયવોનો સંબંધ પણ મસ્તક
સાથે રહેલો છે; પણ તેઓ માત્ર શારીરિક ક્રિયામાં જ પ્રવૃત્ત રહે છે,
તેથી માનસ અવયવોમાં તેની ગણના કરી નથી.

પરિચ્છેદ ૪ થો.

વૃત્તિસ્થાનોનો અભ્યાસ અને મનુષ્યલક્ષણની પરીક્ષા.

વૃત્તિઓની પરીક્ષા શી રીતે કરવી ?—મસ્તકની અંદર રહેલાં
જૂદાં જૂદાં સ્થાનોમાં કેવી કેવી વૃત્તિઓ રહેલી છે, તેનું દર્શન કરાવી
ગયા પછી હવે એ વૃત્તિઓનું પરીક્ષણ કેવી રીતે કરવું અને એ પરી-
ક્ષાનો વ્યવહારમાં કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે દર્શાવવાની જરૂર છે. જે
વૃત્તિનું સ્થાન પુષ્ટ હોય તે વૃત્તિની પ્રબળતા અને અપુષ્ટ-એટલું હોય તે
વૃત્તિની નિર્બળતા તે મનુષ્યમાં હોય છે અને તેને આધારે એક માણ-
સમાં વાત્સલ્ય બાવ કેવો છે, શૌર્ય કેવું છે, તર્કશક્તિ કેવી છે, ધારણશક્તિ
કેવી છે, અવલોકનશક્તિ કેટલી છે, લોભ કેટલો છે, મહત્વાકાંક્ષા કેટલી
છે, વગેરે ગુણો સમજી શકાય છે જે માણસની જે વૃત્તિ વધારે બળવાન
હોય તે વૃત્તિમય મનુષ્યનો સ્વભાવ બને છે એ રીતે માણસના
ગુણ-દોષ પારખી શકાય છે અને તે ગુણદોષનો લાભ ચતુર માણસ
લઈ શકે છે જેનામા ગંગીતશક્તિની વિશેષતા તેના મસ્તક ઉપરથી
પરખાય તે માણસને રીઝવવાને સંગીત સંબંધી વાતો કે ગાયન-વાદન
ઉપયોગી થઈ પડે છે. જે માણસમા જે વૃત્તિ કે શક્તિની ખામી હોય
તે જાણીને તેને વશ કરવાનું સહેલું થઈ પડે છે.

મસ્તકવિદ્યા એ મનુષ્યની પરીક્ષા કરવામાં જેમ ઉપયોગી છે, તેમ
આનંદ ઉપજવનારું સાધન છે કોઈ પણ માણસનો સ્વરૂપ પરિચય થતાં તેની
મુખમુદ્રામાં જડાએલો તેનો સ્વભાવ કેવો છે તે જાણવાનું સ્ફુરણ થઈ
આવે છે. સામાન્ય મનુષ્યો જે કંઈ જાણતાં નથી તે મસ્તકશાસ્ત્રી અદસ્ય

રહીને જાણી શકે છે અને એ રીતે બહુ અભ્યાસ અને પરિચયથી તે મનુષ્યના સ્વભાવ જાણવાની દિવ્ય શક્તિ ધરાવનાર માણસના જેવો બની જાય છે. નાની વયનાં બાળકો અને કિશોર વયના છોકરાઓનાં મસ્તક તપાસવાથી, તેમની કંઈ વૃત્તિ ખીંચેલી છે તે જાણવાથી, તેને કયા ક્ષેત્રમાં જોડવાથી તેનું મમજ વધારે સારું કામ કરી શકશે તે જાણી શકાય છે, અથવાનો કોઈ અનિષ્ટ વૃત્તિની બહુ ખીંચવણી થઈ હોય તો તેને સાગ વાતાવરણમાં મૂકીને તેની વૃત્તિનો ફેરબદલો કરવાનો ઉદ્દેશ પણ સેવી શકાય છે.

વૃત્તિઓનું મિશ્રણ—પરંતુ એટલું વિશેષ જાણવાનું રહે છે કે મસ્તકની જૂઠી જૂઠી વૃત્તિઓ મંયુક્ત રીતે મનુષ્યના સ્વભાવમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. કોઈ મનુષ્યમાં શૌર્ધવૃત્તિ સુપ્રુષ્ટ હોય અને તે સાથે મંગીતશક્તિ પણ સુપ્રુષ્ટ હોય તો તે બેકના મંયુક્ત કાર્યની ગણતરી કરીને મસ્તકચાત્રી કહી શકે છે કે તે માણસને વીરતાભર્યા ગીતો ગાવાનું કે સાંભળવાનું બહુ મહે છે. કોઈ મનુષ્યમાં શરીરશક્તિ બહુ હોય, પણ તેનામાં પ્રેમવૃત્તિની ન્યૂનતા હોય તો તેની બેઢ વૃત્તિના મિશ્રણથી કહી શકાય કે તે માણસ પોતાની ઊંડું રક્ષણ કરશે નહિ. કોઈ માણસમાં શૌર્ધ અને કાર્તિની પ્રમળ ઈચ્છા હોય પણ ધનની અભિલાષા ન્યૂન હોય તો તે માણસ પોતાની કાર્તિની રક્ષા માટે ગમે તેટલા પરિશ્રમ કે પરાક્રમો કરે છે, પણ તેમ કરવામાં ધનની ફરકાર કરતો નથી.

એ જ પ્રમાણે આશા, વિત્તેષણા, માન, બકિત વગેરે શક્તિઓના અનેક પ્રકારના પરસ્પર મંડળો અને વ્યવહારો જન્મ પામે છે અને જ્યારે તે બધાના મંયુક્ત મંડળનો વિચાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે મનુષ્યના આચાર, વિચાર, વર્તન તથા ચારિત્ર્યનું રહસ્ય સમજી શકાય છે અને તે રહસ્યનો લાભદાયક રીતે ઉપયોગ કરી શકાય છે. મનુષ્યની અંદરની મૂળ શક્તિઓ અભ્યાસથી અને પ્રયત્નથી અનેક રીતે કેળવી શકાય છે અને તેમાં વધારોપટાડો કરી શકાય છે. આ ઉદ્દેશથી મનુષ્ય ઇષ્ટ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે તેટલા માટે તેણે મસ્તકવિદ્યાનો અભ્યાસ કરીને પછી આગળ વધવું જોઈએ.

માનસ સંદેશવિદ્યા અથવા મેન્ટલ ટેલિપથી.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

મનનું અપૂર્વ સામર્થ્ય.

મનનું સામર્થ્ય—મન એ મનુષ્યાણાં કારણે વંધમોહયોઃ
એટલું બધું મનનું સામર્થ્ય થી ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે. પૂર્વે આપેલી
માનસ વિદ્યા અથવા મેન્ટલ સાયન્સ, અને પર્સનલ મેનેજીંગ અથવા
આકર્ષણવિદ્યાના અભ્યાસીને મનની શક્તિનો ખ્યાલ સારી પેઠે આવ્યો
હોવો જ જોઈએ. મનના સામર્થ્યથી યોગશક્તિનો વિકાસ કરીને પૂર્વે
મહાન ઋષિ-મુનિઓએ અનેક કષ્ટનાતીત શાસ્ત્રો નિર્માણ કર્યા છે.
'નર જો કરણી કરે તો નરકા નારાયણ હો જાય' એટલું સામર્થ્ય એક
મનમાં રહ્યું છે. સો વર્ષ પૂર્વે જે પાશ્ચાત્ય પંડિતો અને શાસ્ત્રવેતા યજ્ઞ
ગયા તે વિજ્ઞાની કરતાં સૂક્ષ્મ એવું કોઈ જ તત્ત્વ નથી એમ માનતા
હતાં. પછી ચાળીસ વર્ષે તેમને એમ લાગવા માંડ્યું કે વિજ્ઞાની કરતાં,
પણુ શુભ તેજ જગતમાં હોવું જોઈએ. માત્ર પચીસ વર્ષ પૂર્વે તો વિદ્વા-
નોએ એવું સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે આકાશમાં જે ઘૌ (ઈથર) તત્ત્વ
છે તે વિજ્ઞાની કરતાં પણુ સૂક્ષ્મ છે અને જે એ તત્ત્વને માને નહિ તે
શાસ્ત્રી જ નથી. ચેતન્યશક્તિનો એક પરમાણુ ૨૪૦-૨૫૦ મહુ વજન
હોયકી શકે છે. મનનાં કાચી દૂરસુધી પહોંચાડવા માટે, મનનો સંદેશ
મોકલવા માટે કિંવા દૂર રહેલા માણસમાં વિચારની પ્રેરણા કરવા માટે
માનસિક શક્તિ કરતાં બીજી કોઈ વધારે જળવાન શક્તિ આ જગતમાં
અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી. પૃથ્વીનો વ્યાસ ૮૦૦૦ માઈલનો છે. એટલું
અંતર કાપવા માટે ચેતન્યને ફક્ત સેકન્ડ લાગે છે. આ ઉપરથી મન
કિંવા ચેતન્ય કેટલું વેગવાન છે તેની ખાતરી થશે. મનની શક્તિ એવી
છે કે તે ચાહે ત્યાં, ચાહે ત્યારે, ચાહે તેટલી ગતિથી અને ચાહે તે
કામ સહજ કરી શકે છે.

આવા પ્રકારનું માનસિક સામર્થ્ય હોવા છતાં અને એ સામર્થ્ય પ્રત્યેક
મનુષ્યમાં હોવા છતાં મનુષ્ય અજ્ઞાનાંધકારમાં પડીને હમેશાં દુઃખ, દારિદ્ર્ય,

મંકટ, કલેશ ભોગવ્યા કરે તે શું આશ્વર્ષની વાત નથી? અભ્યાસવડે મનની અનુકૂળ સ્થિતિ સહજ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, એટલું જ નહિ પણ મનને હમેશાં ઠેરી સ્થિતિમાં રાખવું તેનું પૂર્ણ જ્ઞાન અભ્યાસવડે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. એક નિશ્ચિત સ્થિતિમાં મન હોય એટલે મનુષ્ય સદૈવ સુખી બની શકે છે, પણ પ્રથમ મનને સિદ્ધ કરવું જોઈએ અને તે કેમ કરવું તેનું સૂચન આ ખંડમાં કરવામાં આવશે.

મનના વિચારના પ્રકાર—મનમાં જે કાંઈ વિચારો ઉદ્ભવે છે તેમાંના કેટલાક મારક છે, કેટલાક સૌખ્યપ્રદ છે, કેટલાક આયુષ્યવર્ધક છે અને કેટલાક દુઃખદાયક છે. ચિંતા, બીતિ, મંથન, ક્રોધ અને કામ એવા વિચાર મારક નીવડે છે અને શ્રદ્ધા, સત્ય, આનંદ તથા ઉદ્ધાસ એ આયુષ્યવર્ધક તથા સૌખ્યપ્રદ વિચારો છે. ચિંતાથી કિંવા બીતિથી એક જ રાતમાં માથાના વાગ કાળાના ધોળા ચપાનાં ઉદાહરણો મળે છે, તે જ પ્રમાણે મનુષ્ય મરણ પણ પામે છે. મંથનથી નાશ થાય છે, ક્રોધથી આયુષ્યની હાનિ થાય છે, ક્રોધી માણસનું લોહી ઝેરી બને છે અને આનંદી પ્રાણીનું મોહી સત્વશીલ હોય છે. ક્રોધથી અનેક ભ્રાંતના રાગો ઉત્પન્ન થાય છે એ સિદ્ધ થયેલું છે. મનની શક્તિ વધારવા ઇચ્છનારે ક્રોધ, ચિંતા, ભય આદિ વિકારો પૂર્ણ રીતે છૂટવા જોઈએ. શ્રદ્ધા એ મનની એક મોટી શક્તિ છે. યોગમાં અને મંત્રવિદ્યામાં શ્રદ્ધાને પ્રથમ નમન કરવામાં આવે છે. ખરી શ્રદ્ધાથી કરેલું કાર્ય સિદ્ધિપ્રદ નીવડે છે. ‘પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક હું આ કાર્ય કરીશ’ એવા મંત્રરૂપમાં શ્રદ્ધા જોઈએ પણ ગર્વ કે અહંકાર ન જોઈએ.

વિચારશક્તિ અને તેનું તત્ત્વજ્ઞાન—ભવિષ્યકાળ અને તેમાંની સર્વ શુભ વાતો એ મનુષ્યની જીવિની ગર્ભાદા બહાર નથી જ કારણકે તેનું બીજ મનમાં પહેલેથી જ વસાયેલું હોય છે એવું વિચારશક્તિના સિદ્ધ થયેલા જાણ પરથી માલૂમ પડે છે. મુક્તરત્ની જે એક અદ્ભુત શક્તિ આ આપ્યા વિશ્વમાં બ્યાપી રહેલી છે અને જે મનુષ્યના દેહરૂપી જમ-તમાં સંચરી રહી છે તે ઇચ્છાશક્તિ (Will power) કહેવાય છે. એ શક્તિનો ઉપયોગ વિચારદ્વારા આકર્ષણવડે કરી શકાય છે. એક વીર પુરુષ રણક્ષેત્રમાં પોતાના હથિયારો જેમ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વાપરે છે તે જ પ્રમાણે મનુષ્યનો જીવ પોતાના દેહ અને મગજને તેના ઉપયોગને સાર પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વાપરે છે. જેવી વિચારશક્તિની દૃઢતા-એકીકરણ (Concentration) હોય છે, તેવો જ વધુ-ઓડો પ્રભાવ તે મનુષ્યના

બામ્બ ઉપર પડે છે. મનુષ્ય પોતાના દૃઢ વિચારથી જ હમેશાં વિજયી થાય છે. સંદેહયુક્ત વિચારોથી તે જ્યાં ત્યાં ઠેસા ખાય છે. ‘મારા હાથથી શું થાય? જે પ્રશ્ન કરે તે ખર્ડ!’ એમ કહીને જે દતાસ થાય છે તેનું બામ્બ તેને કદાપિ વિજય અપાવતું નથી. મન દૃઢ હોય તો કામમાં ફતેહ મળે જ મળે, તેથી ઉલટું ચિંતાથી માણસ કંમાલ, ધેસો, રોગી બને છે, તેના હાથે અનેક પાપ થાય છે અને તેના સર્વસ્વનો નાશ થાય છે. ચિંતા એ સર્વ દુઃખનું મૂળ છે. ચિંતા જેવો ખીજો કોઈ રોગ નથી. ચિંતા એ મનુષ્યને ધીરે ધીરે હાર કરે છે. ચિંતાયુક્ત મન પ્રયત્ન છતાં સામર્થ્ય ધારણ કરી શકતું નથી.

વિચારની આકર્ષણશક્તિ—મનની દૃઢતાથી મનુષ્ય નિજ વિચારોના એકીકરણને એટલું દૃઢ કરી શકે છે કે તે અનેક રજકણના બનેલા કંકણ પત્થરના જેવું બને છે અને પછી એવા એકીકૃત વિચારનું આકર્ષણ પણ ધણું થાય છે. એવી દૃઢ વિચારશક્તિ એક વિજ્ઞાનીના યંત્રના જેવી બની જાય છે અને વિજ્ઞાનીના જેમ હીવા ચર્પી શકે અને તેથી પંખા પણ ચલાવી શકાય એ રીતે વિચારશક્તિ અનેક પ્રકારનાં કાર્યો કરવાને શક્તિમાન બને છે. ધાતુના પાત્રનો અચાજ એક સેકન્ડમાં ૪૦ હજાર માઇલથી ૪ જલધિ માર્કસ જેટલો ઢોડે છે, તે જ પ્રમાણે ૭ જલધિ કરતાં પણ વધારે માઇલસુધી એક સેકન્ડમાં મનુષ્યની શક્તિનો પ્રવાહ ઢોડે છે. ધાતુના પાત્રમાંથી નીકળેલા અવાજને બંધ કરી શકાય છે, પણ વિચારશક્તિના વેગને થોભાવી શકાતો નથી. અંધકારમાં વિચારશક્તિનો વેગ ધણો હોય છતાં અને તેમાં આકર્ષણ પણ ધણું જોરદાર હોય છે. વિચારશક્તિ જેટલી દૃઢ અને એકાગ્ર (Concentrative) હોય છે, તેટલું વધારે ફળ માલૂમ પડી આવે છે. દૃઢ એકાગ્રતાથી કદિ કુદૃઢ કરવાની ઇચ્છા કરવી નહિ.

પરિચ્છેદ ૨ એ.

—કાંવા ચિંતન્ય ઇચ્છાશક્તિ અને તેનું બળ.

છે કે તે ચાહે કેવી રીતે કરવો?—મનુષ્ય જે શ્વાસનળીદારા ફેફસાં સહજ કરી જ્વાસની ક્રિયા કરે છે, તેનું પરિણામ ધાતુરંધ્રદારા આવા પ્રકારનું કોઈ શ્વાસની સાથે મનમાં જૂદા જૂદા ત્રણ નવા મનુષ્યમાં હોવા છતાં

વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે એ પ્રમાણે દર મિનિટે ૪૮ થી ૫૪ નવા વિચારો મનુષ્યના વિચારમંડળમાંથી બહાર પડે છે એ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે મનુષ્યનું મન ગમે તે કામ કરવાને યોગ્ય છે અને આસપાસના દુઃખરો વિપર્યેતે એક જ સમયે પોતામાં સંગ્રહિત કરવાને તેમજ બહાર કાઢવાને યોગ્ય છે આ બામન સાથે મનુષ્યના ફેફસાંનો વિશેષ મનઃ રહેલો છે તેટલા માટે ફેફસાંને પોતાના કમળમાં રાખવા એ અતિ આવશ્યક છે ફેફસાંને કળમમાં રાખવા એટલે તેની શ્વાસોચ્છ્વાસક્રિયાને પોતાના તાત્કાલિક રાખવાનું કામ આ મારે પ્રાણાયામ શીખવાની જરૂર છે પ્રાણાયામથી એક જ વિચાર દંડ કરી શકાય છે અને પ્રાણાયામ શરૂ કર્યો પૂર્વે જે એક વિચાર મનમાં ધારણ કર્યો હોય છે તે સિવાય બીજો કોઈ વિચાર પ્રાણાયામ દર્મ્યાન મનમાં આવતો જ નથી એવો પ્રાણાયામનો પ્રભાવ છે તે વિચારને ‘શાન્તિ’ કહેવામાં આવે છે તે વિચાર પ્રાણાયામના યોગે કરીને શાન્તતામાં દંડ થતો જાય છે અને તેની ધ્રુવ પ્રમાણે ફળપ્રાપ્તિ થાય છે

પ્રાણાયામ કરવાની રીત—કમલાસન પર અચ્છદ બેસીને ડાબે હાથ હૃદય પર રાખવો અને દક્ષિણાસાગ્રે રાખીને જમણા હાથના અંગુઠાથી જમણું નસકોરું દાબીને ડાબા નસકોરથી, મનમાં ગાયત્રી મંત્ર બહુતા-બહુતા આખી ગાયત્રી બણી રહેવાય ત્યાં સુધી ધીરે ધીરે ઉચે શ્વાસ ખેંચવો ગાયત્રી મંત્ર બહુતા રહે એટલે અંગુઠાથી દાબેલા જમણા નસકોરા ઉપરાંત પાસેની આંગળીવડે કાણુ નમકોર પશુ દાબી રાખવું. આ ક્રિયાને ‘પૂરક’ કહેવામાં આવે છે પછી એક ગાયત્રી મંત્રનો જાપ થાય ત્યાં સુધી તેથી જ સ્થિતિમાં બેસવું આ પ્રમાણે શ્વાસને રૂધી રાખવાની ક્રિયાને ‘કુબક’ કહેવામાં આવે છે પછી જમણા નસકોરા પરનો અંગુઠો ધીમેથી ઉપાડી લેવો અને ધીમે ધીમે મનમાં જ ગાયત્રી બહુતા શ્વાસ હોડવો આ ક્રિયાને ‘રેચક’ કહે છે કુબકમાં જોટલો વખત શ્વાસ રૂધી શકાય તેટલી વિચારશક્તિની દંડતા થતી જાય છે, મન નિષ્કલંક થતું જાય છે અને આત્મસામર્થ્ય વધીને આયુષ્ય પશુ વધવા લાગે છે આ પ્રણાયામને સમયે પ્રારબ્ધી જે સારો-માઠો વિચાર હૃદય રચ કર્યો હોય તે જ વિચારનું ફળ મળે છે આ ક્રિયામાં કોઈ પશુ જાતનું દુષ્ટાન વર્ણ છે દુષ્ટાન એટલે જે સાર્ત્તિક અન્ન ન હોય તે, અયોગ્ય ટાડું અજ, મધ-માસ ગાળો, અશીષ, ચરસ, તમાકુ વગેરે પદાર્થો દુષ્ટાન કહેવાય છે આ વિધાનો અભ્યાસ કરનારે દૂધ, ફળ,

ધાન્ય, શાક વગેરે સાત્ત્વિક પદાર્થો ખાવા જોઈએ. તામસી વૃત્તિ અને ચિંતાનો ત્યાગ કર્યો વિના આ વિદ્યામાં પ્રગતિ થઈ શકતી નથી.

વિચારશક્તિનું બળ—જે કોઈ મનુષ્ય સ્વભાવની મધુરતા, શાશ્વતતા અને ખીમ અનેક સદ્ગુણોના માનસ વિદ્યાની દૃષ્ટિએ અભાસ કરે છે તેને હિતમ પ્રતિનું મંડળ પ્રાપ્ત થાય છે અને જે દુર્ગુણી વિચારોનું દહી-કરણ કરે છે, તેને દુર્ગુણી પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. તારકારા જે પ્રમાણે આપણને જોઈએ તે દૂરની વસ્તુની માંગણીનો સંદેશો મોકલી શકાય છે, તે જ પ્રમાણે આપણે આપણી વિચારશક્તિના બળદારા આપણને જોઈએ તે દૂરની વસ્તુ આપણી તરફ મોકલી દેવાને દૂરના મનુષ્યના મનમાં પ્રેરણા ઉત્પન્ન કરી શકીએ છીએ. એ જ વિચારશક્તિનું આકર્ષણરૂપ બળ લેખાય છે. વિચારશક્તિમાં લોહચુંબક જેવી અદ્ભુત શક્તિ રહેલી છે. ઇષ્ટપ્રાપ્તિના જે શત્રુ છે એક નિર્મળ વિચાર અને બીજી ચિંતા. ‘મારાથી એ કેમ થશે ? હું તે હાથમાં લઉં તો થશે કે નહિ ?’ એવા નિર્મળ વિચાર ઇષ્ટપ્રાપ્તિ ને આપણી વચ્ચેના અંતરને વધારે છે. પરંતુ ‘હું અમુક કામ કરીશ જ કરીશ’ એવી હિંમતમાંથી જે મનોબળ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઇષ્ટપ્રાપ્તિને આપણી નજીક લાવે છે અને જ્યારે તે ઇષ્ટપ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે આપણને લોકો ‘ભાગ્યશાળી’ કહે છે અને પેલા રાતક્ષ વિચારવાળાને ‘દુર્ભાગી’ કહે છે ! મારે કોઈ પણ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે જાગ્રત થાઓ, વિચારશક્તિને ચેતાવો, બાળસને લાત મારીને ઢાંકી કાઢો, રાતક્ષ વિચારો મૂકી દો અને પ્રયત્ન કરો એટલે તમારા દહ વિચારોના બળવડે જ પ્રેરાઈને દૂર રહેલી વસ્તુ પણ તમારી સામે હાથ જોડીને જીભી રહેશે. ચિંતાશી રોમ મનુષ્યના મનને નિર્મળ કરે છે અને નિર્મળ મનના વિચારો એટલા નિર્મળ હોય છે કે તેનું આકર્ષણ થતું નથી. સામાન્ય રીતે જોતા કામો કરનાર માણસને જ હમેશાં ચિંતા થાય છે.

પરિચ્છેદ ૩ એ.

ઇષ્ટપ્રાપ્તિ અને ઇચ્છાશક્તિ.

ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ—મનુષ્યની ઇચ્છા એ અતકર્ષ શક્તિની એક પરાકાષ્ટા છે. ઇચ્છાશક્તિ એટલી બળવાન છે કે સામાન્ય મનુષ્ય તો તેને દાખી રાખી શકતો પણ નથી. એક વાત તમારા મનમાં આવી, તે અન્યને

કહેવાને તમે કેટલીક વાર બહુ અધીરા બનેા છો તેનું કારણ તમારી ઈચ્છામાં રહેલી શક્તિ જ છે. આ જ ઈચ્છાશક્તિથી યંત્રને જો બીજી દિશાએ લગાડવામાં આવે તો તે દિશાએ પણ તે પોતાની શક્તિ-વડે કાર્ય કર્યો વિના કેમ રહે? વિચાર દઢ કરીને તેને સરળ માર્ગે વલણ આપવાથી ઈષ્ટ હેતુ પાર પડે છે. અનેક વાર એક જ વાત સંઘે બોલતાં તે જ વાત અંતઃકરણમાં તેનું રૂપ ધારણ કરે છે. પ્રસિદ્ધ સેંડો નામનો મદ્ય પહેલાં બહુ કુખળો હતો પરંતુ સુદૃઢ ચવાની એક જ પ્રખળ ઈચ્છા મનમાં ધારણ કરીને તે ઇચ્છાને વારંવાર સરળ માર્ગે દારવાથી તે જગ-પ્રસિદ્ધ મદ્ય થયેા તેના સરીરમાં અદ્ભુત સામર્થ્ય આવવાને તેની દૃઢ ઈચ્છા જ કારણીભૂત થયું અને તેની ઈષ્ટ વસ્તુ હેવટે તેને પ્રાપ્ત થઈ.

માંગો એટલે મળશે—માંગો એટલે મળશે જ. માંગવાની રીતો જો નૂદી નૂદી હોય છે તોપણ તેનું કામ સર્વથા માનસિક દૃઢ વિચાર ઉપર જ અવલંબી રહે છે. મન દૃઢ કરવાને આસક્તિયા મૂનાધાર છે, તેટલા માટે મન દૃઢ કરવાને પ્રાણાયામથી સરજ્યાત કરવી. તમારી ઈચ્છા અને ભાવના પવિત્ર થતાં તમે માંગશો તે વસ્તુ તમારી પાસે આવ્યા વિના રહેશે નહિ. અદસ્ય એવી સામાજિક કિંવા સમાજઅતિરિક્ત વસ્તુ ઉપર આપણા મનઃસામર્થ્યનો પ્રભાવ પાડવાની આપણામાં શક્તિ રહેવી અને તે જ શક્તિના બળથી આપણે માંગેલી વસ્તુ મેળવી શકીએ છીએ. તમે રાત્રે સૂતી વેળાએ એવો દૃઢ વિચાર કરો કે પહેાડમા ત્રણ કે ચાર વાગતાં જાગીને અમુક કામ કરવાનું છે. એ જ વિચારને મનમાં દૃઢ રીતે ધારણ કરીને સૂઈ જાઓ, બીજે કશો વિચાર ન કરો, એટલે પછી તમે જુઓ! મળતું! બરાબર ત્રણ કે ચાર વાગતાં જ તમે ઊંઘમાંથી તમારી મેજ જાગી જશો! તમારી દૃઢ ઈચ્છાશક્તિએ જ તમને તે વખતે જગાડ્યા એમ નહીં માનજો. આકરની પેઠે ઈચ્છાશક્તિ મનુષ્યની સેવામાં હમેશાં હાજર રહે છે. ધન, કીર્તિ, મંતલિ જે કાંઈ જોમએ તે ઈચ્છા શક્તિથી મળે છે; પણ તે ક્યારે? દૃઢ શ્રદ્ધાધુક્ત ઈચ્છા બને ત્યારે જ.

કાર્યસાધક વિચારશક્તિ—મનુષ્યનો વિચાર કદિ બેદામ, તો કદિ ઉમ્મંત્રણ, કદિ વિચારવંત તો કદિ અવિચારી, કદિ શાન્ત તો કદિ ઉદામ, કદિ કુઃખી તો કદિ સુખી, કદિ દિઃસક તો કદિ પાથક, કદિ પોષક તો કદિ હારક, કદિ તોષક તો કદિ રોષક, એવો નાનાવિધ દોષ છે અને તેની અતિ પણ વેગવાન હોય છે. તેને તે વેગમાં કાર્યસાધક વિચારશક્તિ કહેવામાં આવે છે. આ શક્તિ આસપાસજોએ હોય તેઓની

ઉપર પણ સ્પર્શજન્ય રોગની પેઠે પોતાનો પ્રભાવ પાડીને તેની પણ પોતાની પેઠે તદ્દપ સ્થિતિ કરી નાંખે છે. કાંઈ કાર્યમાં વિજય પ્રાપ્ત કરી લેવાની દૃઢ ઇચ્છા ધરાવનાર મનુષ્ય આસપાસના પ્રાણી તરફથી સાહજિક જ ઉત્તેજિત થાય છે અને તેમાં તેને યશઃપ્રાપ્તિ થાય છે. તે પોતાને જો જોઈએ તે ચીજ રવેચ્છાથી આકર્ષા લે છે. શોધક, વિદ્યાર્થી, લેખક અને શાસ્ત્રજ્ઞ એમને જો માનસિક શક્તિ ઉપર દાગ રાખવાની કલા ઉપલબ્ધ હોય તો તેથી તેમને પ્રુષ્કળ ફાયદો થવા પામે. જો મનુષ્ય પોતાની અદ્ભુત વિચારશક્તિદ્વારા સૂચનાની રીતિ પ્રમાણે પોતાની યુક્તિઓ, યોજનાઓ, પોતાની સામેના કિંવા પોતાથી દૂર રહેલા માણસને ભાષણ ન કરતાં સમજાવીને, પોતાના મનની સાથે તેના મનનું ઐક્ય કરી શકે તથા તેને પોતાના મદદગાર બનાવી તેની મદદથી કાર્યસિદ્ધિ કરી શકે, તો માણસ મંપૂર્ણ વિચારશક્તિવાળો કહેવાય અને તેની વિદ્યા તે જ 'માનસ સંદેશવિદ્યા' અથવા 'મેન્ટલ ટેલિપથી.'

વિચારનાં આંદોલન અને તેની ક્રિયા—મનુષ્ય પોતાના વિચારનાં આંદોલનો બીજા મનુષ્ય ઉપર ફેંકીને તે મનુષ્યના મનમાં પ્રેરણા કરે છે, પછી ભલે જોઈ મનુષ્યો ગમે તેટલા અંતર પર બેઠા હોય. આ પ્રેરણાવડે તેઓ જો કાંઈ રવેચ્છાપૂર્વક કરી લે છે તે કાંઈ અદ્ભુત સામર્થ્યના યોગે જ બની શકે છે. આ કાર્ય મોહિની વિદ્યા અથવા મેરમેરિઝમનો ભાગ છે. તેમાં માત્ર આત્મવિશ્વાસ અને ખાસ કરીને આત્મ સંયમની જરૂર પડે છે. પોતે જો કાંઈ પ્રયોગો કરે છે તેમાં સિદ્ધિ મળશે કે નહિ એવી જાતનો આત્મવિશ્વાસઘાતક સંશય જો મનમાં ઉદ્ભૂત થયો તો તે કામમાં જય નહિ મળે એમ નહીં માનવું તમારે જો ઇચ્છા પૂર્ણ કરવી હોય તો પહેલાં બહુ જ સાવધાનપણું રાખીને તમારો વિચાર દૃઢ કરશો તો જ જો વસ્તુ તમને જોઈતી હશે તે પ્રાપ્ત થઈ શકશે. હિંમત નહિ હોય તો હિંમત મળશે, પૈસા નહિ હોય તો પૈસા મળશે, સ્ત્રીસુખ નહિ હોય તો સ્ત્રીસુખ મળશે. મનુષ્યમાં જો કુદરતી આકર્ષણશક્તિ છે તેના જોરથી વિચારના પ્રવાહની દિશા ન બદલવા દેવાની ખચરદારી માત્ર રાખવી. દૃઢ વિચાર કદિ નિષ્ફળ થતા નથી અને જો મનના વિચાર નિષ્ફળ થાય છે તેના કારણુ તેઓ પોતે જ છે. જોઓ બ્યર્થ શંકા-કુશંકા નહિ કરતાં અને મનને સ્થિર રાખી દૃઢ વિચારનાં આંદોલનો ફેંકતાં એવું ઇચ્છે કે અમુક વસ્તુ મને પ્રાપ્ત થવી જ જોઈએ, તેઓ કદિ પોતાની ધારણામાં નિષ્ફળ જતા નથી.

પરિચ્છેદ ૪ થો.

વિચારશક્તિ અને મંત્રશક્તિ

મનનાં બે સ્વરૂપ—મનુષ્યનું મન બે પ્રકારનું છે, એક સંક્રાંત (Objective Mind) અને બીજું નિઃશંક (Subjective Mind). સાધારણ રીતે મનુષ્ય આખો દિવસ કોઈ ને કોઈ વ્યાપારમાં ગુંથા-એસો જ રહે છે. તે વખતે આસપાસની દરેક વસ્તુ મંત્રધે વિચાર કરે છે, પણ તેના તે વિચારો અસ્થિર હોય છે, તે વખતે તે સંક્રાંત મનવાળો હોય છે; પણ તે વિચારમાં ને વિચારમાં તેના મનમાં જે વસ્તુમંત્રધે વિશેષ વિચાર ચલાવે છે તે વસ્તુની તેના મન ઉપર છાપ બેસે છે. તે જ છાપ તે જો પોતાના મન ઉપર દઢ દસાવે તો તેને અવશ્ય કાર્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ જ આત્મિક શક્તિ છે. મનુષ્યનો સ્વભાવ તે મનુષ્યનું ગુણ-નિઃશંક મન (Subjective Mind) જ છે. આ જ મન કોઈના જોવામાં આવ્યા વિના આખા વિશ્વમાં રમણ કરે છે. તે જે ધારે છે તે કરી શકે છે, એટલું તે જાણાય છે.

વિચારની બે દિશાઓ—મનુષ્ય જે વિચાર પ્રકટ કરે છે તેને બે દિશાઓ હોય છે. મનુષ્યની મંત્રયાત્મક વિચારપ્રવૃત્તિ (Negative Thought) અને નિઃશંકાત્મક વિચારપ્રવૃત્તિ (Positive Thought), એવી બે પ્રકારની બિન્ન બિન્ન દિશાની વિચારની પ્રવૃત્તિઓ છે, તેમાંની નિઃમંત્રયાત્મક વિચારપ્રવૃત્તિથી મનુષ્ય સુખી થાય છે અને મંત્રયાત્મક વિચારપ્રવૃત્તિથી તે દુઃખી થાય છે. નિઃમંત્ર વિચારપ્રવૃત્તિ મંત્રથી વિચાર-પ્રવૃત્તિ કરતાં પોતાનો પ્રભાવ વધારે પાડે છે. દરેક વિચારશક્તિ અથવા અદ્દ વિચારશક્તિ એ મનુષ્ય પ્રાણીમાં જન્મથી જ હોઈ શકે છે; પરંતુ જ્ઞાનવડે તેમાં ફેરફાર કરી શકાય છે. દરેક વિચારનો માણસ પોતાના સુહૃદ્યાત્મક, સખ્ય વર્તનથી, દરેક વિચારશક્તિથી, બાળપણથી વગેરે અનેક પ્રકારની આકર્ષણશક્તિથી વિજ્યપ્રાપ્તિ કરી શકે છે, પરંતુ મંત્રથી માણસની રચિત તેથી ભિન્ન જ હોય છે. દેહાકર્ષણ (Law of attraction) ના નિયમ મુજબ દરેક આકર્ષણથી અદ્દ દરેક બને છે અને અદ્દના આકર્ષણથી દરેક અદ્દ બને છે. નાની વસ્તુ પર મોટી વસ્તુનો પ્રભાવ વધારે પડે છે એ તો સ્વાભાવિક નિયમ છે.

વિચારલહરિ અને મંત્રશાસ્ત્રનો સંબંધ—જગતના પ્રત્યેક પદાર્થમાં વિચારલહરિનું જળ ભરેલું છે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં જ્વન, ચરતી,

મરમી, મંતાપ, વગેરે બધી બાજતોનો સમાવેશ થાય છે. મનુષ્ય કિંવા અન્ય કોઈ પ્રાણી જે શબ્દ કરે છે તેનો અર્થ વીણાના શબ્દ સરખો જ હોય છે. વીણાના તાર પર આંગળીનો આઘાત થતાં તે અઘાત હવા ઉપર ઊછળીને તેની જે ઝંકારલહરિ આપણી કર્ણદ્રિયમાં પ્રવેશ કરે છે, તે જ પ્રમાણે મનુષ્યના મુખમાંથી જે જ્વનિ નીકળે છે તે વાયુની સાથે મળીને કાનમાં પ્રવેશ કરે છે. તળાવના પાણીમાં એક પથરો ફેંકતાં પાણીની સપાટી ઉપર જેમ વર્તુળાકાર મોજાં ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શબ્દ થતાંની સાથે વાયુમાં શબ્દલહરિ ઉત્પન્ન થાય છે અને એ જ નિયમે પ્રત્યેક વિચાર ઉત્પન્ન થતાંની સાથે તે વિચારક મનુષ્યની આસપાસ વર્તુળાકાર વિચારલહરિ પણ ઉત્પન્ન થાય છે. વિચારલહરિ ઉત્પન્ન થવાનું સ્થાન મન છે અને તે લહરિની ગતિ વાયુ કરતાં પણ વધારે વેગવતી છે. વિચાર-લહરિની અસર મનુષ્ય ઉપર વિશ્લેષણ પ્રભાવ પાડે છે. મંત્રપ્રયોજકો પોતાના મનોમત માંત્રિક વિચારની જાળ માણસ ઉપર નાંખીને તેને પોતાની મંત્રજાળમાં અનેક પ્રકારે ગૂંચવે છે, તેમાં પણ વિચાર-લહરિનું તથા શબ્દલહરિનું જ રહસ્ય રહેલું છે. દૃઢ વૃત્તિની શબ્દરૂપ વિચારલહરિમાં એ અદ્ભુત સામર્થ્ય રહેલું છે. માંત્રિકો જે કાંઈ મનો કરે છે અને નિયમે પાળે છે તેનો અંતર્ભાવ સુચિશૂતપણામાં થએલો હોય છે. કોઈ પણ વિચારલહરિનું કાર્ય કરતાં પહેલાં મૌન ધારણ કરીને એકાગ્ર મન કરવું જોઈએ. આસપાસની જગ્યા સ્વચ્છ, એકાંત અને ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી જોઈએ. મંત્રના સ્વરો વાલ્મીકીના ઝંકાર જેવા, અનુસ્વારોથી યુક્ત અને શબ્દલહરિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિવાળા ચોળખા હોય છે તે પણ આ રહસ્યને સમજાવે છે. આ સર્વનું આદિ કારણ મનની દૃઢતા અને નાદબ્ધિનું પૂર્ણ આકલન જ છે એ રીતે નાદબ્ધિમાં કરેલો દૃઢ વિચાર અને તેનું વિશેષણ એ ઇષ્ટ વસ્તુની તાત્કાલિક સિદ્ધિમાં મદદ-આર બને છે. મંત્રશાસ્ત્રમાં ચોડામાં પુષ્કળ અક્ષરળીજોતી યોજના કરી હોય છે તે મદદાત્મક સિદ્ધિએ સિદ્ધ કરીને રાખી હોય છે, પરંતુ તે ઉપર જેમને આરથા કે વિશ્વાસ હોતો નથી તેમને વસ્તુમાસિ થતી નથી. ચોગીઓએ આપણા ઋષિ મેળવી રાખેલી વસ્તુએ આપણે યોગ્ય રીતે પ્રાપ્ત કરીને આરથાપૂર્વક તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ અને તેમ કરવાથી જ વિજયી થવાય છે. મનોદ્બૂત વિશ્વાસ (Emotional Belief) અને બુદ્ધિદ્બૂત વિશ્વાસ (Intellectual Belief) એવા જે આરથા અથવા શ્રદ્ધા અથવા વિશ્વાસના જે પ્રકાર છે, તેમાં જ મનુષ્યના વિચારસર્વ-

સ્વનો અંતર્ભાવ થએલો હોય છે અને તેનો પ્રાયો સર્વથા મનની શંકાકુલ (Objective) અને નિઃશંક (Subjective) સ્થિતિ ઉપર જ રહેલો છે. મનુષ્યનું મન હમેશાં અનેક તર્કવિતર્કમાં ગ્રંથાલું હોય છે તેથી એકાદ નજીવી ગાળત પણ તેના મનમાં નિશ્ચયરૂપે જિંમિત ઘર્ષ શકતી નથી તેનું કારણ તેના મનનું કમળોરપણું છે.

પરિચ્છેદ ૫ મો.

ઈચ્છાની ગુપ્તતામાં રહેલું બળ.

મનુષ્યસ્વભાવની નિર્બંજતા—ઈચ્છાશક્તિનાં કાર્યો સિદ્ધ કેની રીતે કરવાં અને ઈચ્છાશક્તિમાં રહેલો ભેદ શો છે? જે માણસને પોતામાં રહેલી આકર્ષણશક્તિની માહિતી હોતી નથી તે માણસ અચાનકે કારણે પોતાની આકર્ષણશક્તિનો હાસ જ કરે છે. જે માણસ તે શક્તિને પિછાણે છે તે પોતાની મનની વિકટ વાતોને પણ કેવળ સરળ બનાવી શકે છે. કારણકે તેના મગજનાં ફિરજોની અને તેની એકતાનતા થએલી હોય છે. તે માણસ પોતાના કદા રાત્રીને પણ પક્ષો દોસ્ત બનાવી શકે છે. સત્યાસત્યનો વિચાર કર્યો વિના જાણે કે પોતે મોટા વિકાસ હોય તેમ કેટલાક માણસો અમવિવશતાથી કોઈ પણ ગાળતમાં એકદમ પોતાનો મત આપી દે છે, પણ તે કાર્ય ટૂંકી દૃષ્ટિનું છે. મનુષ્યસ્વભાવની એ નિર્બંજતા અનેક છટ કાર્યો સિદ્ધ કરવામાં હરકતરૂપ બને છે; માટે એ નિર્બંજતાનો ત્યાગ કરીને દીર્ઘ વિચારપૂર્વક જ કોઈ પણ મત વ્યક્ત કરવો. એથી મનુષ્યની આકર્ષણશક્તિ વધે છે અને ઈચ્છા ઉપર અંકુશ શાખવાની શક્તિ કેળવાય છે.

માનસિક આકર્ષણના નિયમો—આકર્ષણના નિયમો જોડે અનેક પ્રકારના છે, તોપણ પ્રત્યેક મનુષ્યનું મન અને તેની ઈચ્છાશક્તિ પોતા પોતાના ગુણોને જુદે જુદે પ્રકારે પ્રકટ કરે છે; તેટલા માટે દરેક મનુષ્યે પોતાના સ્વભાવને ઉપયોગી ઘર્ષ પડે તે નિયમો જ ઉત્તમ રીતે પાળવા અનેક નિયમોમાં નીચે જણાવેલા સાત નિયમો મુખ્ય છે: (૧) એકાન્ત (Privacy), (૨) ગુપ્તતા (Secrecy), (૩) ગૂઢતા (Mystery), (૪) માનસિક સાન્નતતા (Moderation), (૫) એકાગ્રતા (Concentration), (૬) સૂચકતા (Suggestiveness), (૭) એકાગ્ર દૃષ્ટિ (Fixed Gaze). આ સાત વસ્તુઓનો અભ્યાસ પૂરો થાય તો જ

આંગળ જતાં માનસિક શક્તિ વિચારશક્તિદ્વારા જે કાર્યો ઇચ્છે તે કરાવી લઈ શકે, નહિ તો બધો શ્રમ બ્યથા જાય.

એકાન્ત અને તેમાં રહેલી ગુપ્તતા—મનુષ્યમાં માર્મિકતાનો ગુણ અવશ્ય હોવો જોઈએ. અધીરામ્, ઉતાવળાપણું, કેષિ વગેરે દુર્ગુણો છોડીને પ્રત્યેક બાબતનો સારી પેઠે વિચાર કરવો. અતિ સાવધાનતાથી મિત્ર બાપણું કરવું. ખીઝનો ભેદ કિંવા તેના હૃદયનો મર્મ કળા લેવો અને પોતાનું આંતર મન ઠાઈનાં ખણ્ણમાં આવવા દેવું નહિ. આપણે ભવિષ્યમાં શું કરીશું તે ગુપ્ત રાખવું અને પ્રત્યેક ઇચ્છાને અંતઃકરણમાં ગુપ્ત રાખવી. અર્થ, હઠ, વગેરે મનોવિકારથી અલિપ્ત રહીને હલકા મનના મનુષ્યની પેઠે અધીરામ્થી મનોગત વિકારો કદિ પ્રકટ કરવા નહિ. વિચાર હમેશાં દૃઢમૂળ રાખવા; તેથી તમે પ્રત્યક્ષ લોહચુંબકના જેટલી આકર્ષણશક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકશો. તેથી હલકા મનના, ઉતાવળા, ઓછી સમજના વગેરે લોહો તમારી ઇચ્છાશક્તિથી આકર્ષિત થઈને તમારા ગુલામો બનશે. જે માણસ બહીકણ, ઉતાવળો, હલકા મનનો અને શંકાખોર હોય તે તમારી સમક્ષ લોહ જેવો બનીને તમારી ચુંબકશક્તિ તરફ આકર્ષાશે. ધારો કે એક બહીકણ, દુર્ગુણ અને અભરાએલા મનના માણસે ઉતાવળે આવીને તમને ખૂનના જેવી કાંઈ બચાંકર વાત કહી અને તમે તે અતિશયન્ત ચિત્તથી સાંભળી લઈને તેને મહત્ત્વ ન દેતાં બેસીકરપણે માત્ર સ્મિત કર્યું; તેથી પેલી હકીકત કહેનારો માણસ આશ્ચર્યચકિત થઈને તમારા તેજમાં અંજવા લાગશે અને ખિન્ન તથા શાંતચિત્ત બનીને તમારી તરફ આકર્ષાશે, કારણકે તમારી શાન્ત વૃત્તિનો કાળુ તેની ઉપર ખરાબર બેઠો હોય છે. તે તમને તમારા વર્તનને માટે તમને પ્રશ્નો પૂછવા લાગી જશે, તોપણ તમારે તમારી વૃત્તિ જરાએ કળાવા દેવી નહિ. જેમ જેમ તમે તમારી વૃત્તિને દૃઢ રાખશો તેમ તેમ તે પૃચ્છકનું મન તમારી વૃત્તિ તરફ વધારે ને વધારે આકર્ષિત થતું જશે.

ગુપ્તતામાં રહેલી શક્તિ—દરેક મનુષ્યે પોતાનો મનોગત ભાવ ઠાઈ પછી રીતે ગુપ્ત રાખવો જોઈએ. પોતાની નિશાંત વાત પણ ઠાઈએ ઠાઈની પાસે જુદી કરવી જોઈએ નહિ. એ પ્રમાણે વર્તન રાખવાથી જે માણસ તમારી પાસે આવશે તે તમારી વૃત્તિના તેજમાં આકર્ષાશે, તમારી પાસે નવી નવી વાતો પોતાની મેળે કહેવા મંડી જશે અને તમારી પાસેથી પ્રત્યુત્તર મેળવવા માટે અધીર બની જશે. મૌનવ્રતનો એવો જ પ્રભાવ છે. આપણી પાસે આવીને ખગર આપનારને અને પ્રશ્નોના

ઉત્તરે। માગનારને આપણે થોડા જ શબ્દોમાં, થોડા માલીયથી ત્રુટક અને બેદક પ્રશ્નો પૂછવા એવું વર્તન રાખવાથી તમારી ધમ્માશક્તિને કાબૂ વધતો જશે અને પ્રત્યેક વાતમાં ઈષ્ટિસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી જશે તમે મૌનવ્રત ધારણ કરીને જેટલું જોઈ તમારા મનમાં સાચવી શકશો તેટલી વિચારશક્તિની તમારી પ્રમળતા વધતી જમ્ને તમારા શબ્દપ્રામદ્યથી અથવા નેત્રપ્રભાવથી તમે આખા જગત્ ઉપર હકુમત ચલાવી શકશો જેટલા પ્રમાણમાં તમારા અગમ્ય ધમ્માશક્તિનું મળ તમે સંમંદી રાખ્યું હશે તેટલા પ્રમાણમાં જ તમારી સત્તા જગત્માં ચાલવા લાગશે આવી તરેહની અદ્ભુત શક્તિ બનતાસુધી ઝોછી વાપરવાની ખમરદારી રાખજો તો તે શક્તિ તમારી દાસીરૂપ મની રહેશે એમાં જરા પણ શંકા રાખશો નહિ

નિર્મળતા આવવાના માર્ગો કયા છે?—આકર્ષણશક્તિ વધાવવાની સાથે નિર્મળતા આવવાના માર્ગો પણ મધ કરવા જેમજે શાન્ત ચિત્ત, મિત બાધણ અને નમ્ર વર્તન રાખવાથી તમે ખીજની છુદ્ધિને બેગીને તેનો મર્મ જાણી શકો અને તમારો ભેદ ખુલ્લો થતો અટકાવી શકો વળી તમે તમારું કુખ ખીજની પાસે ખુલ્લું કરશો નહિ અને ખુલ્લું કરવાની ધમ્મા પણ દર્શાવશો નહિ તમારા વિચાર, તમારા આચાર, તમારી બાવી કૃતિ અથવા ઇચ્છાને કાંઈને પત્તો લાગવા દેશો નહિ પ્રસંગે મિત કરજો પણ ડગખેરી કે હાખ્ય કરશો નહિ, કારણકે તેથી તમારી ધમ્માશક્તિની શુભતાનું બળ દરાર્દ જશે મનના પ્રત્યેક વિકારને કાબૂમાં રાખજો કાંઈની ખુશામત કરજો નહિ અને તમારી કાંઈ ખુશામત કરે એવું ઇચ્છજો નહિ પ્રત્યેક ઇચ્છાને હટ કરજો મયીદા ન હોયતા તમારે માટે લોકોની જિજ્ઞાસા વધે એવી આસ્તે આસ્તે ટેવ પાડજો બડાઈખેરી કરતા નહિ અને લોકો તમારી વાતવાદ કરે એવી ઇચ્છા મનમાં ધારણ કરશો નહિ, કારણકે તેમ કરવાથી મસ્તકના પ્રભાવકિરણો નાચ પામે છે કાંઈ પણ તરેહની લાનમાને અન કરણુમાંથી હાકા કાઢવી જો તમે સર્વ પ્રકારની લાતમાં છૂતી શકો, તો તમે જરૂર જનત ના મન આકર્ષી શકો વિજળીના યત્રમાં જે રીતે પોત્રીગિત નેત્રીગિત આકર્ષણ કરે છે, તે રીતે તમે કરી શકશો. આવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરીને પણ કાંઈ વસ્તુ મેળવવાને માટે અધીરાઈ દર્શાવશો નહિ કારણકે તમારી તરફ આવતી વસ્તુ પણ તમારી અધીરાઈથી પાછી હમી જશે.

પરિચ્છેદ ૬ કો.

માનસિક ક્રિયાકરણ.

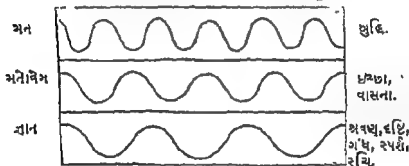
[પૂર્વે આપેલી 'માનસ વિદ્યા' અને 'મસ્તકવિદ્યા'ના અભ્યાસીએ મગજ સાથે રહેલો જૂદાં જૂદાં અવયવોનો સંબંધ, તેમનાં કાર્યો અને જૂદી જૂદી વૃત્તિઓનું આવિષ્કરણ ઇત્યાદિ સારી રીતે સમજ્યા હશે. મનનું, વિચારનું અને વિચારની ગુપ્તતાનું જળ સમજાવ્યા પછી હવે મન કેવી રીતે ક્રિયાઓ કરે છે અને વહેવાર રીતે એ ક્રિયાઓને કેવી રીતે પિછાણવી તે વિષેની સમજૂતી આપવામાં આવે છે.]

મનનો ધર્મ—મનનો ધર્મ દ્વિવિધ છે. નિદ્રાગ્રમણ (Somnambulism), મોહન (Mesmerism), સ્વયંલેખન (Automatic Writing), માનસસંદેશ (Mental Telepathy), સ્વપ્ન (Dreams) વગેરે જે અદ્ભુત બાબતો માલુમ પડી આવે છે, તે ઉપરથી મનોધર્મના એ બેદ માનવામાં આવે છે: (૧) પ્રાથમિક એટલે જાગૃતાવસ્થાનો અને (૨) દ્વિબાહ્યુત એટલે સુષ્પ્તાવસ્થાનો. મનના એ બેઉ ધર્મો સ્વતંત્રપણે વર્તે છે, તેમને એક બીજાની સહાયની અપેક્ષા કદિ રહેતી નથી; તે જ રીતે પરસ્પરનું જ્ઞાન પણ હોતું નથી. જાગૃતાવસ્થામાં જે ક્રિયા આપણે કરીએ છીએ તેનું પૂર્ણ અથવા અપૂર્ણ જ્ઞાન આપણને હોય છે જ, અને તેથી જ આપણને જ્ઞાનોપપત્તિ થાય છે; પરંતુ જ્ઞાનના પ્રકાશિત ભાગમાંથી જે ભાગ અર્ધપ્રકાશિત હોય છે અથવા અધિકરણનિષ્ઠ (Subjective) હોય છે તે ભાગ આપણી બાહ્ય દૃષ્ટિની સમીપે નહિ પણ તેના પૃષ્ઠ ભાગમાં હોય છે એટલે આપણાં ચર્મચક્ષુથી તે જોવામાં આવતો નથી; તોપણ ખ્યાન, ચિંતન અથવા ભાવાનામાં જ્યારે કલ્પના જાગૃત થાય છે ત્યારે અને નિદ્રાગ્રમણ, મોહન, મધ્યમતા વગેરેની લહરિ આવે છે ત્યારે તે ભાગ આપણા જોવા-જાણવામાં આવે છે. ઉચ્ચ ગણિત, ઉચ્ચ તર્કશાસ્ત્ર વગેરે અત્યંત ક્ષિપ્ર બૌદ્ધિક કલ્પનાના વિચાર આ મનના કર્તૃત્વ (Subjective Mind) થી આવે છે, અને તેથી તે મનને કર્તાનું મન કહેવામાં આવે છે. આ મનમાં એક એવી વિશિષ્ટતા છે કે તે બોધ અથવા સૂચનાની પ્રજ્ઞા પોતાની ઇચ્છામાં આવે તેટલા વિસ્તૃત પ્રમાણમાં પાડી શકે છે. મનોધર્મ અને દેહની અવસ્થા અથવા ગંવેદના ઉપર એ વિશિષ્ટતા પોતાનો અધિકાર ચલાવી શકતી હોવાથી માનસ શક્તિ

(Will-Power) વડે અનેક પ્રકારના શારીરિક રોગ મટાડી શકાય છે.

માનસિક સંદેશ—હવે સમજી શકાશે કે ‘માનસિક સંદેશ’ એ એક પ્રકારની અધિકરણનિધ મનની જ ક્રિયા છે. જ્ઞાન, વિવેક અને તર્ક એ ત્રણની ભિન્નિભિન્ન સંધ અતિસૂક્ષ્મ સ્વતંત્ર કક્ષામાં હોય છે, બાહ્ય પ્રદેશમાંથી એટલે આપણા જડ દેહની આસપાસના આકાશમય પ્રાંતમાંથી આપણી તરફ અનેક પ્રકારનાં આદોષનો દોડતાં આવે છે એવું આપણા અનુભવમાં જોઈ શકાય છે. સત્યતાથી આવે છે તેટલી જ સત્યતા એ સંધમાં હોય છે અને તેથી જ આપણને તેની પદ્ધતિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. એ વિચાર કેવી રીતે ઉદ્ભવે છે અને તેની મતિની પદ્ધતિ કેવી હોય છે તેની કલ્પના માટે નીચે ચિત્ર આપવામાં આવેલું છે.

વિચાર-સમભૂમિ (Planes of Thought)

[આકૃતિ ૧૯.]

ઉપરની સ્પર્શમતિની રેખાઓ માનસિક આદોષનોની પ્રતિસમયની ઉત્પત્તિદર્શક સમભૂમિ છે. મનમાં આવતી પ્રત્યેક કલ્પના આદોષન અથવા ભોગ ઉત્પન્ન કરે છે. બૌદ્ધિક અંશના રસતાથી તે વડે છે અને તેની મતિમાં જો બીજા કોઈની કલ્પનાનો અવરોધ થતો નથી, તો બીજાનાં મન ઉપર આપણી શક્તિનો પ્રભાવ પડે છે. આ ઉપરથી જ માનસિક મંદેશનું એકબીજાના મનમાંથી જો ગમનાગમન થાય છે તેની ક્રિયા દસ્તમન કરી લેવાની સામક્ષા ઉત્પન્ન થાય છે.

રંગની અગતી મંદારના આકારની કોઈ એળ વસ્તુ ચોડવી અગર ટાંકવી કિંવા અમાઉથી ત્યાં એક ટપકું કરી રાખવું. અને તે ઝારડીમાં જઈને તેનાં બેઠે દાર બંધ કરીને પેલા ટપકા ઉપર એકની પાછળ બીજાએ એ પ્રમાણે નજર રિપર કરવી. એથી બેઠેનાં મુખ પાંચમાભિમુખ રહેશે, પરંતુ બીજાની પાછળના માણસ કરતાં તેની પાછળના માણસે પોતાનું આસન જરા ઉંચું રાખવું. બેઠેનાં આસનોની ઉંચાઈનું પ્રમાણ એક વેંત કરતાં વધારે ન હોવું જોઈએ. પૂર્વ દિશાની બીંતે રાખેલા દીવાનો પ્રકાશ તે બેઠે જાણી પીડે ઉપર અને મોં ને તરફ દરી તે તરફની દિવાલ ઉપર પડશે અને તેથી બીંત ઉપરનું ટપકું એક જણના જોવામાં

ગ્રેજુલરિ, રાજાવત્સા પ્રયોગ. દુઆકૃતિ ૧૦ ૧

સારી રીતે આવશે. પ્રયોગની શરૂઆત કર્યા પહેલાં બેમાંથી પહેલાં કોણે કોને સંદેશો મોકલવા તે કરાવી રાખવું. હંચા આસનવાળો કે નીચા આસનવાળો બેમાંથી હરકોઈ શરૂઆત કરશે તો ચાલી શકશે, પરંતુ શરૂઆત કોણે કરવી તે અમાઉથી કરાવી રાખવું. ઝારડીનાં દાર બંધ

કર્મી છતાં બહારની બાજુએ જરા પણ ધોધાટ અથવા માનસિક ત્રાસ થાય તેવો પ્રકાર કિંવા મન ચલિત થાય તેવો પ્રમંથ ન હોવો જોઈએ. બીજા ઉપરના ટપકા તરફ પહેલા બેઠાએ નજર સ્થિર રાખવી-ઠેટલો વખતે ધડિમાળના અવાજ ટક-ટક થાય છે તેની ગતિને અનુસરીને મનમાં એક-બે-ત્રણ-ચાર એ પ્રમાણે ગોણામાં ગોણા ૨૦૦ થી ૩૦૦ સુધી ગણાય એટલો વખત દષ્ટિને ટપકા તરફ સ્થિર રાખવી. પછી અગાઉથી દરાવી રાખ્યા પ્રમાણે જેણે પ્રથમ માનસિક સંદેશ મોકલવાનો હોય તેણે તે મોકલવાની-પોતાના બીજા સોમતીને આપવાની તે દષ્ટિના ધ્યાનની દર્મિયાન જ રાજઆત કરવી સંદેશો લાભો હોવો જોઈએ નહિ તે હમેશા થોડાં શબ્દોમાં બહુ અર્થનો સમાવેશ કરવા જેવો હોવો જોઈએ ઉપર ૨૦૦ થી ૩૦૦ સુધી ગણવા એટલું કાળમાન આપ્યું છે તેમાં ૧૦ અંક ગણવા એટલા કાળમાનથી વધુ કાળનો સંદેશો હોવો જોઈએ નહિ સંદેશ ગ્રહણ કરનારને જો તેનો ઉત્તર આપવો હોય તો એક મિનિટ સુધી વિશ્રાન્ત લીધા બાદ આપવો સંદેશો બેનારે કે દેનારે પોતપોતાના આસન પર અઠ્ઠક કે એવી કષ્ટમય સ્થિતિમાં બેસવું નહિ. સર્વ માનો દીના હોવા જોઈએ માત્ર પ્રયોગ કરવાને બેસતી વખતે પદ્માસન સિવાય બીજી કોઈ જાતના આસને બેસવું નહિ. જેની ઉપર બેસવાનું હોય તે માટેનું આસન પાટલો, પાટ, ઢાંચ વગેરે ગમે તે ચાકી ચકરી પરન્તુ તે આસન લાકડાનું જ હોવું જોઈએ. પ્રયોગ સિદ્ધ કરતી વખતે લાકડાના આસન ઉપર દબોસન, રેશમી આસન અથવા જીનનું આસન કિંવા વાળ સાથેના વાધના ચામડાનું આસન આવશ્યક છે હરણના ચામડાનું આસન રાખવું નહિ બકરીના વાળનું આસન ચાલશે પરન્તુ તેમાં ફના સૂતરનો જરા પણ અથ હોવો જોઈએ નહિ બકરીના વાળ સહિતના ચામડાનું આસન ચાલશે કપડામાં રેશમી ધોતિયું કે રેશમી લગોની સિવાય સરીર પર બીજું કશું વસ્ત્ર ન હોવું જોઈએ. ચોરડીમાં અગરમતી સળગાવી નહિ પણ એક ખૂણામાં એક તળકમાં થોડાં સુગંધી ફૂલો પડ્યા હોય તો ઠીક. સૂર્યોદય થવા પછી થોડી વારે અથવા સૂર્યોદયને સમયે જ રનાનાદિથી પરવારીને આ પ્રયોગનો રોજ અભ્યાસ કરવો. આ સમયે સગવડ ન હોય તો મધરાત પછી રનાનાદિથી ચચિર્જીત થઈને પ્રારબ્ધ કરવો એકાદ મનથી જો આ અભ્યાસ લીમથી ત્રીસ દિવસ સુધી વચમાં ખાચો પડવા દીધા સિવાય આતુ રાખવામાં આવે તો પ્રયોગ અવશ્ય સિદ્ધ થાય છે પ્રયોગ સિદ્ધ થવાનું પ્રત્યંતર બેઠને ધીમે ધીમે

મિત્રાચારી કરવી હોય તો તે ઉપયોગી થઈ પડે છે. પોતાના દેહ ઉપર જે સૂચનાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તેવો જ આભેદ્ય આ ત્રીજા પ્રકારની સૂચનાનો ઉપયોગ નિદ્રિત માણસ પર પણ કરવામાં આવે છે. એ પ્રકારની સૂચનાથી ખીજના રોગ પણ દૂર કરી શકાય છે, એટલે કે ખીજના શરીરના જે ભાગ પર દુઃખ થયું હોય તે જ પોતાના શરીરના તેવા ભાગના દુઃખરૂપ છે એવી કલ્પના કરીને પોતાના ભાગ પર સૂચના કરવાથી ખીજનો રોગ સારો કરી શકાય છે. એક ચાંત, નિર્મળ, એકાન્ત સ્થળે એ દુઃખવાળા માણસને બેસાડીને અથવા મિઠાના પર સુવાડીને આપણે તેની પાસે બેસવું; તેનું દુઃખ શું છે તે આપણે પ્રકટ રીતે આપણી આંખોથી જોવું અને પછી તેના દેહના જે ભાગમાં તે દુઃખ થતું હોય, તે જ આપણા દેહના તે ભાગમાં થાય છે એવું મનમાં કલ્પીને આપણી આંખો મીચવી અને પછી આપણી અંતર્દષ્ટિ તે માંદા માણસના ભાગ પર ફેંકીને, આત્મવિશ્વાસપૂર્વક, એ દુઃખતા ભાગમાંના દુઃખને “ચાલ જઈ નીકળી જા” એવો માનસિક હુકમ કરવો. માનસિક આંતરોનનો હુકમ એ પ્રમાણે કરતાંની સાથે માંદા માણસની પાસે થઈ ને વિજ્ઞા સરખી ગતિથી કોઈની મૂર્તિ ગવાતો માંદા માણસને ભાસ થાય છે. હુકમ એક વાર જ કરવાથી ચાલતું નથી. દસથી સો વાર રોગના ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં હુકમ કરવો પડે છે. એવો હુકમ થવા લાગે છે, એટલે રોગીનો રોગ પ્રમાણમાં ઓછો થતો જાય છે અને છેવટે રોગનો નાશ થાય છે. આ સાચી થાય છે ? શબ્દોચ્ચારમાંના ગંભીરપણાની-વર્ણોચ્ચારની લહરિથી એ બધો પ્રકાર બને છે. સાધુ સંત વગેરે હાથ ફેરવીને, દષ્ટિપાતથી કિંવા શબ્દોચ્ચારથી રોગ દૂર કરે છે તેનું રહસ્ય પણ આ જ છે. તેમનું વર્તન શુદ્ધ હોય છે તેવું જો આપણું વર્તન શુદ્ધ હોય તો આપણે પણ તેવી શબ્દસિદ્ધિથી રોગ સારા કરી શકીએ. એ જ પ્રમાણે નિદ્રિત માણસના મગજ પર પણ પ્રયોગ કરી શકાય છે.

મંત્ર અને વાચિક સૂચનાનો સંબંધ—ધારો કે એક માણસ મુખમાં છે અને ખીજે માણસ અમદાવાદમાં છે. બેમાંના એકની ઇચ્છા ખીજ સાથે મિત્રાચારી કરવાની છે અને અમદાવાદના માણસને પ્રયોગ કરતાં આવડે છે. પહેલાં, તો તે માણસ રાત્રે અગીયાર-બાર વાગે સ્વસ્થા-તઃકરણે એક એકાંત-ચાંત જગ્યામાં બેસે અને પ્રાણાયામની શરૂઆત કરે. પહેલાં કેટલીક વારસુધી આયત્રીમંત્રમાંની સૂચોપાસનાનો પ્રાણાયામ વિધિ કરે અને પછી પૈરકદારા શાસ ખેંચતાં મૈત્રીના વાક્યનો ઉચ્ચાર

ગાયત્રીના મંત્રને જલ્દી મનમાં ફરીને, તેનો પૂર્ણ કુંબક કરે અને છેલ્લે રેચકવડે એવો હુકમ કરે કે " જા, ઇચ્છિત કાર્ય કર. " આમ કરવાથી તે વખતે મુગધમા નિદ્રિત માણસના મગજ પર તે હુકમની શબ્દવદરિની અસર તરફાળ મશે અને તે અંધો તોવા લાગશે. ^૧એ પ્રમાણે રોજ એક અટવાડીવાસુધી પ્રયોગ કરવાથી-અરાજક એક જ સમયે કરવાથી, અને પછી સમય બદલીને પરાંડના ત્રણ-ચાર વાગતાંની અદર એક અટવાડીવાસુધી તે જ પ્રયોગ કરવાથી જરૂર ઇષ્ટસિદ્ધિ થાય છે આમા ઉચ્ચારેલા સાંકેતિક શબ્દો જ મંત્રરૂપ છે અને ખીજા મંત્રોમા રહેલી શક્તિ પણ એ જ રીતે કામ કરે છે. નિર્ણય મન (Subjective Mind) ની સાશક મન (Objective Mind) ઉપર અસર કરવા માટે જે કાંઈ ખીજબૂત શબ્દગ્યના જૂદા જૂદા વસ્તુઓ સિદ્ધ કરવા માટે તૈયાર કરવામા આવી હોય છે તે મંત્ર કહેવાય છે, અને તેવા મંત્રોને માત્રિકા મોઢી કુશળતાથી ઉચ્ચારીને વહેવાર રીતે તેનો ઉપયોગ કરે છે. માત્રિકની માનસિક શક્તિની વિચારવદરિ નેટલી ઓછી-અધિક બળવતી હોય છે તેના પ્રમાણમા તે કામમા તેને ઓછી-અધિક સફળતા મળે છે.

પેશાકની વિશિષ્ટતા—પેશાકમા પણ આકર્ષણશક્તિ રહેલી છે. ધર્મશુર, ન્યાયાધીશ, વકીલ, રાજા, રાણી, પ્રધાન, શાહુકાર, સૈનિક, ચોર, બિશુક, ગ-માસી વગેરે જૂદા જૂદા દરજ્જાના લોકો પોતાના દરજ્જાને અનુસરતો પેશાક પહેરે છે કારણકે તે પેશાકમા તેમની યોગ્યતાનું આકર્ષણ રહેલું છે સુદર અને બામકાબપી પેશાકની હાપ નેટલી ખીજના મન પર બેસે છે તેટલી કેવળ સાદા પેશાકની હાપ બેસતી નથી એકાગ્રતા માટે સાધુ-સત જેમ સમાધિ લેમાવે છે તેમ સાધકો પોતાની કાર્યસિદ્ધિ માટે પેશાકની એકાગ્રતા કરે છે.

સારબૂત ત્રણ સૂચનાઓ—(૧) આપણા શરીરમાના સ્નાયુ દબેલા વહેવારમા ઉપયોગી થાય છે, તેપણ વહેવારમા એકાગ્રતાથી તેમને આપણા તાગમા રાખવા જોઈએ (૨) આપણું શરીર અને આપણા વિચારને આપણા કાજમા રાખીને આપણી છાંછા પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ કરી લેવાનો પરિપાક રાખવો તેમને આપણા કાજની બહાર જવા દેવા નહિ (૩) કાંઈ પણ માનવ સમયે ઉતાવળે વિચાર કરીને આપણો મત પ્રકટ કરવો નહિ. જે બોનવું તે વિચાર કરીને થોડા સપ્તેહમા પણ બહુઅર્થો બોનવું

પરિચ્છેદ ૮ મો.

સ્નાયુ પર સ્વેચ્છાનો અંકુશ.

સ્વેચ્છાના તાબામાં સ્નાયુ—એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરવા સાર પહેલાં આપણે વિચાર, અવાજ અને બધા ભાગોમાંથી અનિષ્ટ વસ્તુ દૂર કરવી વગેરે બાબતોની અવશ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ. મનુષ્યની ઇચ્છાશક્તિ ઠીક પણ પ્રકારની નાની અગર મોટી વસ્તુ પર પોતાનો અંકુશ અથવા કબજો રચાવી શકે છે; પરંતુ વિચારનો વેગ બહુ જ જોરદાર હોવાથી આપણે આપણી ઇચ્છાશક્તિને પણ તેવા જ પ્રકારની બનાવવી જોઈએ. એટલે આપણા વિચારોનો વેગ આપણે આપણા કાળમાં રાખી શકીએ. મનુષ્યનું મન હમેશાં અસ્થિર હોય છે અને તેથી એક વિચાર દીર્ઘ કાળ ટકતો નથી. તે ટકાવવા માટે આપણી ઇચ્છાશક્તિની ઊપ તે ઉપર બેસાડવી જોઈએ. સ્નાયુની બાબત પણ તેવી જ છે. તેમને સ્વેચ્છ ગતિથી હીલચાલ કરવા દીધાથી આપણી એકાગ્રતામાં વિદ્ય આવી જાય અને સમાધિનો ભંગ થાય છે, અને તેથી વિચારશક્તિનું જોર ઘટી જાય છે. તેટલા માટે એકાગ્રતામાં પહેલાં આપણે આપણા દેહ ઉપર માનસિક કાળુ મેળવવો જોઈએ, એટલે પછી તેના અંકુશ સ્નાયુ પર પણ આપોઆપ આપણે કાળુ બેસશે.

શરીર પર માનસિક કાળુ કેમ મેળવવો ?—પ્રયોગ પહેલાં—શાન્ત ચિત્તથી બેસવું એ એક અજબ કામ છે, એ કામ જરા કઠણ છે. પરંતુ એ કઠણ કામ સાધ્યા પહેલાં આપણું કામ આગળ વધે તેમ નથી માટે એ સાધવું તો જોઈએ જ. એ માટે નીચે મુજબ અભ્યાસ કરવો. પહેલાં એક આરામખુરશીમાં એકાન્તમાં આપણાં સર્વ ગાત્રોને શિથિલ કરીને ઠીક એક જ બામનો વિચાર કરતાં પાંચ મિનિટ પડવું. એ સ્થિતિમાં શરીરના ઠીક પણ ભાગની ખેંચતાણ થવી જોઈએ નહિ અગર તો ઠીક તરેહની ચપળતા-સ્ફૂર્તિ પણ આવવી જોઈએ નહિ. આ તરેહનો અભ્યાસ પાંચથી પચાસ મિનિટ સુધી કરતાં આવડ્યો એટલે તે માણસ એકાગ્રતાથી વિચાર કરવામાં અને તે વિચાર પ્રમાણે કૃતિ કરીને તે વિષયમાં વિજયી થવાની યોગ્યતાવાળો થયો એમ સમજી લેવું. આ પ્રકારનો અભ્યાસ જેવી રીતે કાવે તેવી રીતે કરવો. છાકડાના પાટલા પર અથવા દબોસન પર બેસીને એ અભ્યાસ કરવો એ વિશેષ ઠીક છે.

બિછાના પર પડીને કરવામાં પણ કશી હરકત નથી, પણ તેમ કરતાં નિદ્રા આવી જવી જોઈએ નહિ કારણકે નિદ્રા એ આ એકામતાના અભ્યાસની વિધાતક છે.

પ્રયોગ બીજો—ખુરશી, પાટ, પાટલો કે આસન ઉપર સીધા (Erect)—અછક બેસીને આપણો એક હાથ ખભાથી સીધો લંબાવવો; પછી તે હાથનાં સીધા આંગળાંમાંની વચ્ચી આંગળીના છેદના ટેરવા ઉપર આપણી નજર સ્થાપવી. હાથને જરા પણ હાલવાયાલવા દેવો નહિ. એક મિનિટસુધી એ પ્રમાણે દૃષ્ટિને સ્થિર કરતાં શીખવું. પછી પહેલા હાથની યેઠે જ બીજા હાથને સીધો કરીને વચ્ચી આંગળીના છેદના ટેરવા ઉપર એક મિનિટ નજર સ્થાપવી. એ પ્રમાણે વારંવાર કરવાથી જે કાંઈ ચમત્કાર તમારી નજરે પડશે તે અહીં લખવામાં આવેલો નથી, કારણકે જો લખીએ, તો તે વાંચીને જ તમે બેસી રહેશો, પણ નહિ લખવાથી તે ચમત્કાર જાતે અનુભવવાને તમે જરૂર એ પ્રયોગ કરશો અને તેનો લાભ તમે ઉઠાવશો. આ હાથની કસરતની યેઠે જ ખમ, નાક, બમરનું મધ્યખિંદુ વગેરે કસરતોનો પણ અભ્યાસ કરવાથી સારી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે. આપણે રાત-દહાડે શરીરને સિધિશાવરધામાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો, શરીરનો કોઈ પણ ભાગ ખેંચાવ-તણાવ કે કષ્ટિત થાય એવો શ્રમ કદી કરવો નહિ.

સ્વેચ્છા પ્રમાણે અવધવાનો ઉપયોગ કરવો—એકામતાને આગળ વધારવા માટે નીચે પ્રમાણે પ્રયોગ કરવો—ખુરશી પર બેસીને ટેમણ ઉપર આપણા હાથની મૂઠી વાળીને મૂકવી અને તે પર આપણી દૃષ્ટિ લગાડવી. ટેટલીક વારે મૂઠીનો અંગૂઠો ઊડવો અને પછી એક પછી એક સર્વ આંગળીઓને બંધનરહિત કરવી; પણ પ્રત્યેક આંગળીને ઊડતી વખતે તમારી નજર માત્ર તે મૂઠીની આંગળીઓની કીલચાલ ઉપર બહુ જ સૂક્ષ્મતાથી સ્થાપવી—જાણે કે તે આંગળીઓની કીલચાલ કોઈ મહરરનો ખનાવ ન હોય ! એ પ્રમાણે ડાબા અને જમણા હાથની બેઠે મૂઠીનો—એક પછી બીજો એમ રોજ પાંચ વખત અભ્યાસ કરવાનો પરિપાક રાખવો. એ અભ્યાસ કરતાં જો તમને કંટાળો આવે તો તે કંટાળાની હરકાર ન કરો, કારણકે આ અભ્યાસથી તમને એકામતાથી હરકોઈ વસ્તુ પર તમારો દૃષ્ટિપાત અત્યંત જોરદાર રીતે ફેંકવાનો અભ્યાસ પડશે અને એ રીતે એ વસ્તુ સહજ તમારા કાળુમાં આવી શકશે. આ અભ્યાસમાં ખાસ ધ્યાન એટલું રાખવાનું છે કે દૃષ્ટિને બીલકૂલ અંચળ થવા દેવી નહિ.

૧. કેાઇ વસ્તુ પર દષ્ટિને એકાગ્ર કેવી રીતે કરવી ?—જો વસ્તુનેા આપણી સાથે કેાઇ પ્રકારનો સંબંધ નથી, તે વસ્તુ પર આપણે આપણો વિચાર એકાગ્ર કેવી રીતે કરવો તે હવે દર્શાવવામાં આવે છે. હાથમાં કેાઇ વસ્તુ લેવો—દાખલા તરીકે એક માત્ર ટાંકણી જ લેવો. ટાંકણી લઇને એક ચાંત રથળે એકાન્તમાં બેસો. પછી ટાંકણી એ શું છે ? ચાની ખનાવેલી છે ? કેાણે તૈયાર કરી છે ? તેનાથી કાપદા શા છે ? વગેરે નાના પ્રકારના વિચાર કરતાં તે ઉપર આપણી એકાગ્ર દષ્ટિ સ્થાપવી. દુનિયામાં જાણે કે આપણે પોતે અને એક આ ટાંકણી એવી બે જ વસ્તુ છે અને બાકી આપણું જન્મત્ સ્થૂળ છે, એવી જ આપણી ભાવના તે વખતે થએલી હોવી જોઇએ. આ પ્રમાણે કરવું સહેલું તો નથી જ. તમારું ચંચળ મન તમને વારંવાર પરાવૃત્ત કરવાને મોહ ઉત્પન્ન કરશે અને તમારા વિચારમાંથી તમને વ્યુત કરવા માટે તમારું ચંચળ મન તમને બીજા વિષય પર ખેંચી જવાનેા જોરથી પ્રયત્ન કરશે, પરન્તુ તમેા તમારા મનને દૃઢ વિચારથી ખસવા દેશો નહિ. એ પ્રમાણે રોજ એકાન્તમાં એકાગ્રતાથી ઠેઠલોક વખત વિચાર કરતા રહેવાનેા ક્રમ ચાલુ રાખશો એટલે તમારી ધ્વજાશક્તિ (Will-Power) અતિદૃઢ થશે અને તમે છેવટે મહત્તમ વિચારના એક ખજાનારૂપ જ બનશો. આ અભ્યાસથી સર્વ પ્રકારની ચિંતાઓ અને મોહ તમને છોડી જશે અને તમે દૃઢનિશ્ચયી બનશો. આ જ અભ્યાસથી તમે તમારી વિચારશક્તિના કિરણ દરકોઇ વસ્તુ પર ફેંકીને તેને તમારી પોતાની કરી શકશો.

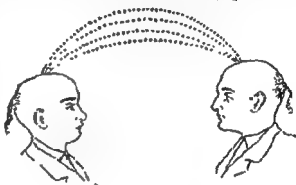
પરિચ્છેદ ૯ મો.

વહેવારુ માનસ સંદેશ.

દોરડા વિનાના તાર અને માનસ સંદેશનેા સંબંધ—પૂર્વે જણાવવામાં આવ્યું છે તે મુજબ શબ્દ અથવા નાદના આદોલનેા ઉત્પન્ન થાય છે. તેવી જ રીતે મનોલહરિ મનસ્માંથી ઉત્પન્ન થાય છે. મનોરૂપ મીથુના તારની ઝંકારલહરિ ઘી (Ether-ધ્વર)માં વહે છે એ વાત ખરી છે. મન એ માનસિક કલ્પનાલહરિનું મંચારક છે અને તે કેાઇ ને કેાઈ રીતે નાદલહરિનેા ઉપયોગ કરી લેવાનું સ્થાન અથવા દ્વાર છે ધરો કે બે મનુષ્યોનાં મનઃસ્થાનેા એક બીજાથી જલ્દી દૂર રહેલાં છે અને તે એક જ પ્રકારના સંદેશગ્રાહક તથા સંદેશપ્રેરક બનેલાં છે; તેા અમા-

ઉપી દરાવી રાખેલે વખતે જો પોતાને રથજેથી એકબીજાને તેઓ સંદેશ મોકલવા લાગે તો વીણા અને સારંગીના ઝંકાર પ્રમાણે જ તે પરસ્પરમાં વિલીન થાય તેમાં નવાઈ શી છે? હાથની રેડિયોની, વાઈરેસ ટેલીગ્રાફી અથવા દોરડા વિનાના તારની શોધ, એ ઘો અથવા ઇથરદ્વારા દૂરસુધી સંદેશ પહોંચાડી શકાય છે,

તેવું સિદ્ધ કરે છે. એ જ રીતે ઘોડારા માનસ સહરિઓ એક બીજાને આવી મળે છે, મંદેશગ્રાહક તથા મંદેશપ્રેરકને તે માનસ સહરિઓનું જ્ઞાન થાય છે, તેને જ અનુસરીને એ માનસસહરિઓ.

માનસ સંદેશ.

[આકૃતિ ૨૧]

માનસિક સંદેશમાં કેવી રીતે વહન કરે છે તે ઉપર આપેલા ચિત્ર પરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજવામાં આવશે.

સંદેશગ્રાહક તથા સંદેશપ્રેરકને સૂચના—આ પૂર્વે જણાવેલી રીત પ્રમાણે જે ઠાઠ માનસિક મંદેશનો ગ્રાહક અથવા પ્રેરક બનવા ઇચ્છે તે હાથ લેણું પોતાના દૈહિક સ્નાયુની અથવા માત્રોની પ્રયોગ કરતી વેળાએ, તાણાતાણુ કે અછડાઈ રાખવાનું છોડી દેવું અને સહજ-વસ્થામાં જ પોતાનાં માત્રોને શિથિલ કરીને પ્રયોગ કરવાની શરૂઆત કરવી. દેહની સ્થિરતા અને પૂર્ણ એકાન્ત એ જાગતો આ પ્રયોગ માટે ખાસ જરૂરી છે. ગ્રાહક અને પ્રેરક તદ્દન ભોળા નહિ પણ ચતુર છતાં સહજ હોવા જ જોઈએ. પરસ્પર માનસિક વિરહતાવાળા મનુષ્યો સંદેશનું ગ્રહણ કે પ્રેરણા કરવામાં સફળ થતા નથી. પૂર્વે દર્શાવેલી રીતે પ્રયોગ કરનારે પોતાનું મન પોતાના તાણામાં સંપૂર્ણપણે રાખવું જોઈએ અને નાસ્તિકતા, સંશયપણું, નિંદકતા વગેરે દુર્ગુણોના ત્યાગ કરવો જોઈએ. એ પ્રકારની આત્મશુદ્ધિ ધારણ કરી પછી બેઠે મિત્રોએ પરસ્પર માનસ સંદેશના પ્રયોગો કરવાને તે શીખવાનું પ્રત ગ્રહણ કરવું અને પૂર્વે કહેલી પદ્ધતિએ આસનસ્થ થઈને પ્રયોગનો પ્રારંભ કરવો. પ્રયોગ કરતી વેળાએ બેઠે જણાએ મનમાંથી ત્વરા, સંભ્રમ, અધીરાઈ, ચિંતા ઇત્યાદિ વિકારોને દૂર કરવા.

કાયો થઈ રહે છે. પાણી મંત્રીને પાવાથી રોગ નાશ પામવાની વાતો સૌ જાણે છે. એ પાણીમાં પણ વિચારકિરણનું જ પ્રક્ષેપણ કરવામાં આવેલું હોય છે અને જોડલાં એ કિરણ તેજસ્વી હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં એ મંત્રેણુ પાણી અસર કરે છે. આ વિદ્યા હસ્તગત કરવાને મંસારત્યાગ કરવાની કાંઈ બહુ જરૂર નથી. મંસારમાં રહીને પણ શાન્ત ચિત્ત કરવાથી અને પ્રેમપૂર્વક આ વિદ્યાનો અભ્યાસ સત્યવેલા પ્રયોગાનુસાર કરવાથી તે વિદ્યા સિદ્ધ થઈ શકે છે; પરંતુ વિદ્યાનો ઉપયોગ કુદ્દ કમોમાં ન કરવો એ જ વિદ્યાની સાર્થકતા છે.

પરિચ્છેદ ૧૦ મો.

શક્તિઐશ્વર્ય વાક્યો.

માનસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરનારે પોતાના જ્ઞાનની પરીક્ષા કરીને વિજય પ્રાપ્ત કરવા સાર પોતાની મેળે, સ્વચ્છાની પરિપૂર્ણતા માટે એકાદ વાક્ય તૈયાર કરવું અને ઇચ્છાશક્તિથી તે દૃઢ કરવું તે વાક્ય ઉપર જ પોતાનું ચિત્ત એકાગ્ર કરવું. આ નીચે આપેલાં ૨૧ વાક્યો એકાગ્ર મનથી હૃદયમાં દૃઢ કરવાથી (Concentration કરવાથી) બહુ ફાયદો થાય છે.

- (૧) માફ મન માલેક નથી, પણ વિચાર એ જ મારી શક્તિ છે.
- (૨) આકર્ષણશક્તિના અનુદાનથી હું વર્તુ હું તેથી પરમ શાંતિમાં જ સ્વાભાવિક ઇશ્વરી શક્તિ મેળવીશ.
- (૩) હું ઇશ્વરી શક્તિથી પરિપ્ત છું, હું એ જ શક્તિનો અંશ છું. એટલે કોઈ પણ માફ અનિષ્ટ કરી શકનાર નથી.
- (૪) હું ઇશ્વર સરખો નિર્મોલ્ય થયો છું.
- (૫) હું અમરત્વના તત્ત્વોનો જ એક અંશ છું.
- (૬) હું જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરીશ, તે તે વસ્તુ મને અવશ્ય પ્રાપ્ત થશે.
- (૭) સર્વ કોઈ મારા પર પ્રેમ કરીને મને મદદ કરશે જ.
- (૮) મારા પર સર્વ જાણુ વિશ્વાસ રાખીને માત્ર કહેવું કબૂલ કરશે જ.
- (૯) પ્રત્યેકનું મન મારી તરફ આકર્ષાયેલું છે.
- (૧૦) પુરાવા સિવાય હું કોઈનો દોષ માન્ય રાખીશ નહિ અને એક જાણુના કથનનો વિચાર ક્યો સિવાય હું મારો મત પ્રકટ કરીશ નહિ.

(૧૧) પ્રત્યેક વસ્તુ સંજ્ઞા કેવળ સૂક્ષ્મ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવામાં મને અતિ આનંદ થાય છે, અને તેથી જ હું તે દિશાએ પ્રયત્ન કરું છું.

(૧૨) હું દૃઢનિશ્ચયી, પૂર્ણવિચારી અને સચકત છું.

(૧૩) હું ઉત્સાહપૂર્ણ છું, જીવિત ચૈતન્યથી પરિપ્લુત છું.

(૧૪) હું પૂરે દિનમતવાન છું અને કોષ્ઠથી કે કચાથી બ્હીતો નથી.

(૧૫) મને કોઈ પણ કસાવી શકનાર નથી, મારા પર કોઈ દાગ રાખી શકનાર નથી, મને કોઈ ધમકાવી શકનાર નથી અને કોઈ પણ મારી નાશકરી કરી શકનાર નથી.

(૧૬) મને જે સાફ અને વાજગી લાગશે તે જ હું કરીશ.

(૧૭) હું મારા કાર્યમાં જેવી રીતે લીન છું, તેવી રીતે પ્રત્યેક પોતાના કામમાં લીન રહેવું એવી મારી ઇચ્છા છે.

(૧૮) હું જે કંઈ ખાઉં છું, તેથી મને ઉત્તમ શક્તિ સાથે નવ-યોવન પ્રાપ્ત થાય છે.

(૧૯) હું કદી ગુસ્સે થતો નથી અને પ્રત્યેક કામ શાન્ત ચિત્તે કરું છું.

(૨૦) હું પ્રત્યેક વસ્તુના ઉત્તમ ભાગ તરફ લક્ષ આપીને હમેશાં આનંદી રહું છું.

(૨૧) પ્રત્યેક જાણ મારો મિત્ર છે, એવું હું સમજું છું.

એ પ્રમાણે ૨૧ વાક્યો હૃદયમાં સ્થિર થયા પછી નીચેનાં દસ મંત્રોનું મનન કરીને તે સ્થિર કરવાં.

(૧) હું પરમાત્મા સ્વરૂપ છું.

(૨) હું પરમાત્મા જ છું.

(૩) પરમાત્મા હું જ હોવાથી હું આનંદસ્વરૂપ છું.

(૪) આખું વિશ્વ મારું જ છે.

(૫) નામરૂપાત્મક બેદ નિર્માણ કરનારો હું જ છું.

(૬) મારી બેદભાવના હું જ દૂર કરીશ.

(૭) હું જ સર્વસ્વ હોવાથી મને કોઈનો ભય નથી.

(૮) ચિંતા મને કોઈ તરફની નથી.

(૯) આત્મા અવિનાશી તથા અખંડ છે અને તે જ હું છું.

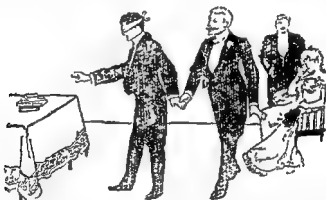
(૧૦) સર્વત્ર આનંદનું સામ્રાજ્ય પ્રસરેલું છે.

એ પ્રમાણે ૩૧ વાક્યોનું મનમાં દઢીકરણ થવાથી આપણા ઇષ્ટ કાર્યમાં આપણને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી લેવાની પૂર્ણ શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.

તર્કવાચન અથવા માઈન્ડ રીડિંગ.

મનુષ્યનું મન જે પ્રકારે વાંચી શકાય છે—એક તર્કશક્તિથી અને બીજું વિચારશક્તિથી. એક તર્કવાચન (Mind Reading) અથવા (Muscle Reading) કહેવાય છે અને બીજું વિચારવાચન (Telepathy અથવા Thought Reading) કહેવાય છે. તર્કવાચન પદ્ધતિમાં જેવી માણસને માણસની જરૂર પડે છે, તેવી વિચારવાચન પદ્ધતિમાં જરૂર પડતી નથી. તર્કવાચનના અભ્યાસથી મનઃશક્તિ પરિપૂર્ણ થવા સિવાય વિચારવાચન સમજી શકાતું નથી.

પહેલાં ચાર પાંચ મિત્રોએ એકત્ર થવું. શીખનારે પોતાની આંખો રૂમાલથી આંધવી. પછી એકઠા થએલા મંડળમાંના માણસોએ કોઈ પણ

તર્કવાચન : તે વસ્તુ રાખેલી જગ્યા તરફ જવાને તે માણસ આદુર થએલો ■ એમ તેના પકડેલા હાથની માસપેશીઓ અથવા રેનાયુઓના ચલનવલન ઉપરથી સ્પષ્ટ તમારા કળવામાં આવશે. [આકૃતિ ૨૩]

જે જુદી જુદી વસ્તુઓ પસંદ કરવી અને તેમાંની એક વસ્તુને જમીન પર ઠેકાણે તેના અવાજ કરવો. પછી એ જોઈ વસ્તુઓ એકઠી કરી ઠાઠ રથળે મૂકી દેવી, અને પેલી જમીન પર અવાજ કરેલી વસ્તુ શોધી કાઢવાનું અભ્યાસીને—આખો પર રૂમાલ બાધ્યો છે તેને—કહેવું. અભ્યાસી આંખો બંધ હોવાથી કશું જોઈ શકતો નથી પણ તે એટલું તો સમજે છે કે એ વસ્તુ જે રથળે અવાજ થયો ત્યાં અથવા અન્ય ઠાઠ રથળે છે અને

પોતાને તે શોધી કાઢવાની છે. એ ઉપરથી તે વસ્તુ જ્યાં હોય ત્યાં દષ્ટિને એકાગ્ર કરવી. દષ્ટિ એકાગ્ર થવી રીતે કરવી તે આગળ જણાવેલું છે. એકાગ્ર થએલા માણસમાંથી જોણે તે વસ્તુ ઠોકરીને અવાજ કર્યો હોય તેનો જમણો હાથ અભ્યાસીએ પોતાના ડાબા હાથમાં લેવો અને તેને કહેવું કે 'જે જગ્યા પર તે વસ્તુનો અવાજ કર્યો હોય તે જગ્યા ઉપર સરળ દષ્ટિ રાખ.' એમ કહેતાં તેણે તેમ કર્યું એટલે તેને તેના હાથ ન છોડતાં જો ત્રણ ડમણાં ચાલવાનું કહેવું. જે દિશાએ તે વસ્તુ ઠોકરી હતી તે દિશા તરફ જ તેનાં પગલાં આપોઆપ ભીપડશે. અભ્યાસીએ તે વખતે પોતાની એકાગ્ર દષ્ટિ એ માણસના પકડેલા હાથ ઉપર જ રાખવી. એ ક્રિયાથી સ્વાભાવિક રીતે જ તેના હૃદયમાં તે વસ્તુ ઠોકવાની જગ્યા તરફ તેના હાથ વાળવાની રજૂતિ ઉત્પન્ન થશે. તેની તરફ અભ્યાસીએ બરાબર દષ્ટિ રાખવી. એ પ્રમાણે અવાજ નીકળવાની જગ્યાની દિશા થોડી વારમાં તમારા લક્ષમાં આવશે એટલે ફક્ત તે વસ્તુ શોધી કાઢવાનું જ કામ રહ્યું તમારી અને તેની એ વખતે એકતાનતા થઈ હોવાથી તે વસ્તુ રાખેલી જગ્યા તરફ જવાને તે માણસ આતુર થએલો છે એમ તેના પકડેલા હાથની માંસપેશીઓ અથવા સ્નાયુઓ (Muscles)ના ચક્ષનવક્ષન ઉપરથી સ્પષ્ટ તમારા કળવામાં આવશે; પછી તે સ્થળે રહેલી પ્રત્યેક વસ્તુ પર તમારે તમારો હાથ ફેરવવો. એમ કરતાં કરતાં ખરી વસ્તુ પર તમારો હાથ ફરતાં તેના પકડેલા હાથની હકારસૂચક સૂચના-રક્તવાહિનીમાંના ધક્કાની નૈસર્ગિક સૂચના અને તે વસ્તુનો અવાજ જે તમારા કાનમાં ધૂમી રહેલો હોય તેની સાથે તમારે તાદાત્મ્ય ધમને 'આ તે જ વસ્તુ' છે એમ કહેવું. આ બધું કરવામાં એકાગ્ર દષ્ટિ અને આતુર્ય એનું માત્ર યથાયોગ્ય મિશ્રિત્રણ થએલું હોવું જોઈએ. અભ્યાસીને તેમાં એકદમ સફળતા તો નહિ મળે, તેણે એવો અભ્યાસ દસ-પંદર દિવસ સતત અગપૂર્વક કરવાથી જ વિજય મળવાની શરૂઆત થશે. આ અભ્યાસ વિચારવાચનમાં બહુ જ ઉપયોગી સાધ છે.

પરિચ્છેદ ૧૨ મો.

વિચારવાચન અથવા ઘોંટ રીડિંગ.

વિચારવાચનના અભ્યાસમાં કાઢના ઇદ્રિવસ્પર્શની આવશ્યકતા રહેતી નથી. તેમાં ફક્ત પરસ્પર મનોમત વિચાર એક બીજાએ જણાવવાના હોય છે. વિચાર છોડનાર એ વિચારવિક્ષેપક અને બીજો વિચાર વાંચનાર

વિચારગ્રાહક કહેવાય છે. વિચારવાચનશક્તિવડે ખીજના મન પર આકર્ષણક્રિયાથી, સજ્જોથી કિંવા ચિત્રરૂપે સંદેશાની રવાનગી કરી શકાય છે અને તે સંદેશવિદ્યેષક જે રીતે મોકલ્યો હોય તે જ રીતે વિચારગ્રાહક મહણ કરી શકે છે. આ બંને ક્રિયા સર્વથા શાંત મનોવૃત્તિ અને એકાગ્રતા ઉપર અવલંબી રહેલી છે.

સંદેશવિદ્યેષક અને સંદેશગ્રાહક બેઉ વચ્ચે કોઈ જાતનું વૈમનસ્થન હોવું જોઈએ અને ખાસ પ્રેમ હોવો જોઈએ. પ્રેમ વિના મનાકર્ષણ થતું નથી. ધારો કે આપણો કોઈ સ્નેહી પરદેશમાં માંદો પડ્યો છે અને આપણે તે કાંઈ જાણતા નથી; પરંતુ નિઃસર્ગદેવતા આપણા મનમાં ભીતિ ઉત્પન્ન કરે છે અને જ્યારે આપણે ખરી વાત જાણીએ છીએ ત્યારે જ પેલી કારખી ભીતિનું કારણ આપણા સમજવામાં આવે છે. ભીતિ જે નૈસર્ગિક રીતે ઉત્પન્ન થાય છે, તે સ્નેહના આકર્ષણનું પરિણામ હોય છે.

વિચારવાચનની પહેલી રીત—વિચારવાચન કરતાં પોતાનું ચિત્ત એકાગ્ર કરવું. એ કામમાં દુર્બોધનો બહુ ઉપયોગ થાય છે. કાચના દુર્બોધની જરૂર નથી. ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ કાગળનું બૂંગળું—એક છેડે સાંકડું અને ખીજે છેડે ગ્રામોફોનના હોર્ન જેવું પહોળું ચાલશે. તે બૂંગળામાં થઈને એકાગ્ર દષ્ટિથી અને એકાગ્ર મનથી એક આંખ મીચીને ખીજ આંખે જોવા લાગવું. એ બૂંગળું વિચારવિસ્તરણમાં બહુ ઉપયોગી થાય છે.

ખાજીના ચિત્રમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે બે પ્રેમાળ માણસોએ એક ઓરડામાં એકાન્તમાં એકાગ્ર અંતઃકરણથી શાંતિમાં બેસવું. એકે પોતાની આંખે ચિત્ર-

માં બતાવ્યા મુજબનું દુર્બોધન - બૂંગળું રાખવું અને ખીજાએ કામળ ચેન્સીલ લઈને બેસવું. પાછી ટેબલ પર કામળ રાખીને બેસનારે દુર્બો-

વિચારવિસ્તરણ અને મહણ [આકૃતિ ૨૪]

નના પહેળા મ્હોં તરફ કેવળ શાન્તપણે અને એકાગ્રતાથી પોતાની દષ્ટિ સ્થિર રાખવી. દષ્ટિ એકાગ્રતામાં પૂર્ણ સ્થિર થયા પછી આંખો મીચીને દષ્ટિની એકાગ્રતા તેમ ને તેમ કાવચ રાખવી અને “તમારો કયો મંદેશ હું કાગળ પર લખું ?” એવો પ્રશ્ન વિચારવિશેષકને શાન્ત ચિત્તે સ્વ-મત જ પૂછવો. કેટલીક વાર થયા પછી વિચારવિશેષક તરફથી કેંદ્ર-યજ્ઞ વિચારોનાં આંદોલનો તમારા મગજ પર અથડાવા લાગશે. તમને જે વિચારો તે વખતે તમારું મગજ કાગળ પર લખવાનું કહે, તે વિચાર તમારે તમારી સામેના ટેમ્પલ પરના કાગળમાં ઉતારવળ ન કરતાં ચાંત ચિત્તે લખવા. શરૂઆતમાં પહેલાં ચૂકો થશે, પરંતુ અભ્યાસની એ ટેવ વૃદ્ધિ પામતાં આંત્રીથી યશઃપ્રાપ્તિ થશે.

ધારો કે એક મિત્ર કાશીમાં છે અને બીજો મિત્ર અમદાવાદમાં છે. તેમને પરસ્પરના મનોગત વિચારો રોજ અમુક સમયે જાણવા આવશ્યક છે. વિચારવિશેષણથી અને વિચારમહણથી એ પ્રકાર પણ કરી શકાય છે. માત્ર તે પ્રયોગ કરવા માટે બેસવાની તે બેઠ જણતી રોજની વેળા અગાઉથી ઠરાવી રાખવામાં આવી હોવી જોઈએ, અને સંદેશો કાણે કાને મોકલવો તથા કાણે સ્વીકારવો, એ પણ અગાઉથી ઠરાવી રાખેલું હોવું જોઈએ. એવે વખતે દુર્બીનના જૂંઝાણાનું પહેાળું મ્હોં ગ્રાહક પોતાની સામેની દિવાલ પર પોતાની તરફ રાખીને તે ટાંગવું અને તે તરફ એકાગ્રતાથી, શાન્તપણે, પાછળ જણાવ્યા પ્રમાણે જોતા રહેવાથી મગજમાં વિચારસહારિ ઉત્પન્ન થવા લાગે એટલે લખવાની શરૂઆત કરવી. વિચારવિશેષકે પોતાની આંખે દુર્બીન લગાવીને ગ્રાહક સામે છે એવી કલ્પના-પૂર્વક પાછળ બતાવ્યા પ્રમાણે એકાગ્ર ચિત્તથી વિશેષણનું સ્વગત કામ શરૂ કરવું. આ પ્રયોગ બહુ જ અભ્યાસ અથવા આ વિદ્યામાં વિશેષ પ્રગતિ થયા વિના થઈ શકતો નથી.

આ વિદ્યાનો અભ્યાસ રોજ એક કિંવા દોઢ કલાકથી વધુ વખત કરવાનો શ્રમ લેવો નહિ, કારણકે તેમ કરવાથી માંદા પડવાનો સંભવ રહે છે. શરૂઆતમાં મુરકેલી જણાય કે નિષ્ફળતા મળે તો તેથી હતાશ થઈને અભ્યાસ છોડી દેવો નહિ, પણ પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો.

બીજી રીત—વિચારવર્ધનની બીજી એક રીત એવી છે કે આપણે રાત્રે એકાન્તમાં બેસવું અને મન એકાગ્ર કરીને કોઈ પુસ્તકનાં પાનાં ગણવાવિના પુસ્તક ઉઘાડવું અને પાના પરનો આંકડો જોયા વિના તે પાનાં કેટલાં છે તે વિશે મનમાં ને મનમાં પાંચ મિનિટસુધી એકાગ્ર

વિચારથી અનુમાન કરવું વિચારને અંતે જે આકડો પહેલા મનમાં ઉદ્ભૂત થાય તે કામળ પર લખવો અને પછી પુસ્તકના પાનાનો આકડો જોવો. શરૂઆતમાં ચાર-પાંચ આંકડાનો ફેરફાર માલુમ પડશે, પણ આગળ વધતાં એ ફરક જોણો થતો જશે અને અભ્યાસથી એ આંકડો બરાબર કહેતાં આવડી જશે.

ત્રીજી રીત—વિચારવર્ધનની ત્રીજી રીત એવી છે કે, જે મિત્રોએ એક એરડીમાં એકાન્તમાં એકાગ્રતાથી સ્વસ્થાન્ત કરશે શાન્તચિત્ત બનીને બેસવું અને તેમાંના એક પોતાના મનમાં વિચાર કરવાની શરૂઆત કરવી તથા બીજાએ તેના તે વિચારો પોતાના મનમાં પર વાચવાની શરૂઆત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. એ પ્રમાણે રોજ અભ્યાસ કરવાનો પરિપાક રાખવાથી ૬ માસની અદર જ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. બેઠેએ ઉલટ-સુલટ વિચારવિક્ષેપણું અને વિચારગ્રહણું એ બેઉ ક્રિયાનો અભ્યાસ કરવો. આવા અભ્યાસથી સિદ્ધિ થવા બાદ બેઠે જણું એક બીજાથી ગમે તેટલા દૂર હોવા છતાં પરસ્પરના ગુપ્ત વિચારો જણી શકશે. પ્રયોગ ચાલતો હોય ત્યારે મધ્યમાં જે આપણી વિચારશક્તિ થાકી મઈ હોવાનો ભાસ થાય તો તુરત પ્રયોગ બંધ કરવો.

પરિચ્છેદ ૧૩ મો.

માનસિક છાયાચિત્રવિદ્યા અથવા મેન્ટલ પ્રોટોગ્રાફી.

માનસિક છાયાચિત્ર એ પણ માનસ વિદ્યાનો જ એક પ્રયોગ છે આ પ્રયોગના સ્પષ્ટીકરણ અર્થે નીચે જે ચિત્ર આપ્યું છે તે જોવું. એક એરડીમાં એકાન્તમાં એકાગ્ર મનથી આરામમાં બેસવું. શરીરનો પ્રત્યેક અવયવ શાન્ત તથા દીલો (Passive and Relax) રાખવો શરીર કપડાં ન હોય તો સાઈ અને કપડાં કાઢવાની ઇચ્છા ન હોય તો કપડાં દીર્ઘ રાખવા કામળના એક સરેદ દુકડા પર માર્શ રથને કાળી સાદીનું એક ટપકું કરવું તે ટપકું કરીને ટપકામાં જ અમુક માણસનું તે ચિત્ર છે અથવા તો એ ટપકું જ પ્રત્યક્ષ માણસ છે એવી દૃઢ ભાવના મનમાં કરીને તેની સાથે મૈત્રી થાય એ ઈષ્ટ છે, અથવા અમુક માણસે મારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તવું કિંવા અમુક માણસને દુઃખ મારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તવા ફરજ પાડીય, એવી તરેહની દરકોઈ સુવિચારી કલ્પના

તે ટપકાની હેઠળ લખવી અને પછી તે કાગળ હાથમાં પકડી રાખીને પાછળ કલા પ્રમાણે એકાગ્ર ચિત્તથી તે વાક્ય વારંવાર વાંચવું અને ટપકા તરફ સતત્ક દષ્ટિપ્રદેશ કરવું. આ પ્રયોગ કરતાં કદી ઉતાવ-

ળાપણું કરવું નહિ. તે વાક્યનું વિચારપ્રદેશથી ઇચ્છા પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી રોજ એ પ્રમાણે કરવું. આ પ્રયોગની સિદ્ધિ ૧૦-૧૫ દિવસમાં સેંકડે પંચોતર ટકા પ્રાપ્ત થવાનું અનુભવ ઉપરથી માલૂમ પડ્યું છે. આ વિદ્યાનો ઉપયોગ હક્ત ચેતાને મટે અતિ શુભપણે કરવો અને તે પ્રકટ ન થવા દેવાની અખરદારી રાખવી, કારણ કે આપણા અંતઃકરણનો વિચાર જો કેળવના સમ-જનામાં આવે તો તે ખાર ન પડવા દેવાનો ઉદ્દેશ

માનસિક છાયાચિત્ર. [આકૃતિ ૨૫]

પ્રયોગ કરવામાં આપણા હિતશત્રુઓ પછાત રહેતા નથી.

એક હેવટની સૂચના એટલી જ કરવાની છે કે આ અપૂર્વ શક્તિ કેળવીને તેનો ઉપયોગ ફુલ માર્ગે કરી ફુલ હેતુ સાધવા માટે યત્ન કદાપિ કરવો નહિ, કારણકે તેમ કરવાથી કદાચ સાર્વજાતમાં ફાળી ચકાશે પરંતુ ઉત્તરોત્તર તેથી શક્તિનો હાસ થશે જરૂર અને હેવટે ચેતાની જ વિદ્યા ચેતા ઉપર આકૃત લાવનારી ચર્ચ પડશે.

મોહિની વિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

મેસ્મેરિઝમ એટલે શું ?

યોગવિદ્યા અને મેસ્મેરિઝમ-મોહિની વિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ એ આપણી પુરાતન યોગવિદ્યાનો જ એક ભાગ છે. મેસ્મેર નામના એક વિદ્વાને યુરોપમાં તે પહેલવહેલી શોધી કાઢી તે ઉપરથી તેનું નામ 'મેસ્મેરિઝમ' પડ્યું છે. શ્રીમત્ સંકરાચાર્યે અમર નામના રાગના મૃતદેહમાં પ્રવેશ કરીને કામશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હતો અને તે દ્વારા મંડનમિશ્રની સ્ત્રી સરસ્વતીનો પરાજય કર્યો હતો એ વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. એ પરકાયપ્રવેશવિદ્યા પણ યોગશાસ્ત્રનો જ ભાગ છે. દરેક મનુષ્યમાં એ શક્તિ રહેલી છે, પણ જે વિશિષ્ટ નિયમો, સાધનો વગેરે દ્વારા પોતાની શક્તિને કેળવે છે તે એ શક્તિદ્વારા આશ્ચર્યજનક કાર્યો કરી શકે છે. એ વિદ્યાના બે પ્રકાર છે: (૧) આરોગ્યકારક અને (૨) અસૌકીક કાર્યસાધક. પહેલા પ્રકારથી સ્ત્રીવિદ્યા વિના અનેક મોટા રોગોને સારા કરી શકાય છે, અને બીજા પ્રકારથી ચિત્ર-વિચિત્ર પ્રયોગો લોકોને બતાવીને આશ્ચર્ય તથા વિનોદ પ્રમાણી શકાય છે.

ત્રણ અવસ્થા—મેસ્મેરિઝમની ત્રણ અવસ્થા છે. (૧) જાગ્રતાવસ્થા (Waking State), (૨) નિદ્રામજ્જાવસ્થા (Somnambulism) અને (૩) પેરાક્ષ્ણશિલ્પતાવસ્થા (Clairvoyance). મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરનાર પ્રયોક્તા અથવા વિદ્યાયક (Operator) અને જેના દેહ ઉપર પ્રયોગ કરવામાં આવે છે તે પાત્ર અથવા વિધેય (Subject) કહેવાય છે. જાગ્રતાવસ્થામાં પાત્રના બાહ્ય અવયવ ઉપર પ્રયોક્તાનું આધિપત્ય હોય છે, પાત્રનું જ્ઞાન સાઈ રહે છે અને પ્રયોક્તા જે જે કહે છે તે તે કરે છે. પાત્ર જાગ્રતાવસ્થામાં હોવા છતાં તે પોતાના દેહ ઉપર અધિકાર ચલાવી શકતો નથી. સ્ત્રીક્રિયાના દુઃખનું પરિણામ પણ તેના ઉપર થતું નથી. નિદ્રામજ્જાવસ્થામાં શરીરનું રક્તાભિસરણ અને આંતર જ્ઞાન વ્યવસ્થિત હોય છે, પરંતુ પાત્ર પ્રત્યક્ષ નિદ્રાવસ્થામાં દેખાય છે. તેની આંખો

મોંઘેલી હોય છે અને અંતર્ગતથી જ તે જોઈ તથા સાંભળી શકે છે. અંતર્ગતથી અતિદુઃસાધ્ય કાંયો પણ આ અવસ્થામાં પાત્ર કરી શકે છે. પરાક્ષદર્શિતાવસ્થામાં પાત્રને જગત્ ક્ષુદ્ર જણાય છે. તે પોતાની શક્તિથી ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય ત્રણે કાળ જોઈ શકે છે. આ અવસ્થા થોડા જ યોગીઓ સિદ્ધ કરી શકે છે.

અભ્યાસની તૈયારી—‘આકર્ષણવિદ્યા’ અને ‘માનસિક મંદેશ-વિદ્યા’ માં જે જે વિધિ પ્રયોગ બતાવ્યા છે તે બધા મેસ્મેરિઝમના અભ્યાસીને ઉપયોગી છે. ‘ઈન્દ્રિયાશક્તિ’ અથવા ‘વીક્ષપાવર’ ઉપર જ એ વિદ્યાનું બંધારણ રચાયું છે. મનુષ્યમાં જે વિદ્યુતશક્તિ રહેલી છે, તે જ પ્રેમદ્વારા બીજાના દેહમાં પ્રવેશ કરીને ઇન્દ્રિયત કાર્ય કરવા લાગે છે. આ જ મોહિની વિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ કહેવાય છે. તેટલા માટે પ્રત્યેક અભ્યાસીએ ઇન્દ્રિયાશક્તિની કેળવણી ‘આકર્ષણવિદ્યા’ તથા ‘માનસિક મંદેશવિદ્યા’ ના ખંડોમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે કર્યા પછી જ આ વિદ્યાના અભ્યાસમાં આગળ વધવું. એમ કરવાથી ‘મેસ્મેરિઝમ’ માટેનો અભ્યાસ ટૂંકો તથા સરળ થવા પામશે.

અભ્યાસીએ હમેશાં અભ્યાસ માટેનો એક જ વખત નહીં કરવો. નહીં કરેલે વખતે બીજા સેંકડો કામો હોય તોપણ તે પામાં મૂકીને અભ્યાસમાં બેસવું. વળી અભ્યાસ માટેનું સ્થાન પર્મદ કરવામાં ફેટકુંક ખ્યાન રાખવાનું છે. તે સ્થાન સ્વચ્છ તથા શુદ્ધ હોવું જોઈએ. તે સ્થાન બાદમાફક, અધિકાર વિનાનું અને બહુ જ ઉગ્રાસ આવે તેવું પણ ન જોઈએ. અભ્યાસના સ્થાનની આસપાસ બહુ વસતી ન જોઈએ—ખિસ્કુલ ન હોય તો વધારે સાફ. હવા સારી રીતે આવળ કરે તેવું સ્થાન પર્મદ કરવું. તે સ્થાન ઉત્તરાભિમુખ કિંવા પૂર્વાભિમુખ હોવું જોઈએ. દુર્ગન્ધ, બહુ ઠંડ કે બહુ તાપ અંદર આવવો ન જોઈએ. અભ્યાસીનો ઓરડો સ્વેત રંગથી રંગેલો હોય તો વધારે સાફ; તેમાં ચિત્રો કાઢેલાં કે તરબીરા બાંધેલી ન હોવી જોઈએ. ઉપર છત બાંધેલી હોવી જોઈએ અને તે સફેદ રંગથી રંગેલી હોવી જોઈએ.

પરિચ્છેદ ૨ એ.

પ્રયોક્તા અને પાત્ર કેવાં હોવાં જોઈએ ?

પ્રયોક્તા કેવો જોઈએ ?—(૧) પ્રયોક્તાનો સ્વભાવ હમેશાં સ્થિર, નિર્ભય, પરાયકારી, ધાર્મિક અને સત્યબાણી હોવો જોઈએ. (૨) પ્રયોક્તા

જો પોતાના કાર્યમાં એક-એ વાર અક્ષય થાય, તો તેણે નિરાશ થઈને કાર્યનો ત્યાગ કરવો નહિ. (૨) સ્વાર્થ સાધવા માટે મેરમેરિઝમના પ્રયોગો કરવાની ઇચ્છા કદી પણ રાખવી નહિ. (૪) પ્રયોક્તાએ પાત્ર એવું બનાવવું જોઈએ કે જે પોતાની મેળે સ્વયંસિદ્ધતાથી પ્રયોગ કરવા દેવાને તત્પર હોય. (૫) પ્રયોક્તાએ રોજ અલ્પ ભોજન કરવું અને સ્નાન-ધ્યાનાદિનાં ધાર્મિક કૃત્યો યથાવિધિ કરવાં જોઈએ. (૬) પ્રયોક્તાએ માદક અને ઉષ્ણ વસ્તુનો સ્વીકાર કરવો નહિ. (૭) પ્રયોગ કરવો હોય તો અત્યંત મોટી મંડળીની વચ્ચે કરવો નહિ, કારણકે તેથી પ્રયોક્તાનું એકાગ્ર ધ્યાન નષ્ટ થવાનો સંભવ હોય છે. (૮) લોકોને ચમત્કાર દર્શાવવાના હેતુથી મેરમેરિઝમનો પ્રયોગ કરવો નહિ. (૯) પ્રયોગની અસર બહુ જોરદાર હોય અને અનેક ઉપાયોથી પણ પાત્રની નિદ્રાનો ભંગ થઈ શકતો ન હોય, તો પ્રયોક્તાએ ગભરાવું નહિ. ઠેડસાક વખત પછી પ્રયોગનું જોર આપોઆપ ઓછું થતું જશે અને પાત્ર પોતાની નૈસર્ગિક સ્થિતિમાં આવશે, એવો આત્મવિશ્વાસ પ્રયોક્તાએ રાખવો. એવે વખતે જો પ્રયોક્તા ગભરાઈ જાય અને અસ્વસ્થ ચિત્તાવસ્થામાં આવી જાય, તો પાત્રનું મન અનેક વિચારયુક્ત થઈને તેને અત્યંત કष्ट થવા પામે. (૧૦) પ્રયોક્તાએ જમ્યા બાદ થોડી વારે પ્રયોગ કરવો પણ ક્ષુધિતાવસ્થામાં તો પ્રયોગ કદી ન કરવો. (૧૧) કસરત કરીને પ્રયોગ ન કરવો. (૧૨) અધિક શીત કે અધિક ઉષ્ણ એવી ઋતુમાં પ્રયોગ કરવો નહિ. (૧૩) એક જ દિવસ એ પાત્ર કરતાં વધારે પાત્રો પર પ્રયોગ કરવો નહિ. (૧૪) પોતાથી વધારે બળવાન પાત્ર ઉપર પ્રયોગ કરવો નહિ. (૧૫) રોગી અવસ્થામાં રોગ ઉપર પ્રયોગ કરવો નહિ.

પાત્ર કેવું જોઈએ ?—(૧) જેના કેસ ખીળા અથવા ખૂરા હોય, મુખમુદ્રા અપ્રસન્ન હોય અને ઘેઘાછાભરી દેખાતી હોય, જે સન્નિધિમાં દુર્બળ હોય, દેહથી રોગગ્રસ્ત હોય અને જેની સરીરકાન્તિ નેત્રને અપ્રસન્ન કરનારી હોય એવા પાત્રને પસંદ કરવું નહિ. (૨) જેનો સ્વભાવ પ્રયોગના સ્વભાવથી વિરુદ્ધ હોય અને જે બળમાં પણ તેનાથી ન્યૂન હોય તેવા પાત્રની પસંદગી કરવી નહિ. (૩) જે માણસની આંખની પૂતળાઓ ઠાંધક સફેદાઈ ઉપર હોય, તે પ્રયોગને માટે અયોગ્ય હોય છે. (૪) જે માણસ પરોપકારી, ઇશ્વરપ્રત્યે શ્રદ્ધા રાખનાર, દુઃખિતનું દુઃખ દરણ કરવામાં તત્પર અને અપવિત્ર માનેલી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરનારો હોય, એ પાત્રને પ્રયોક્તાએ પ્રયોગ માટે પસંદ કરવું. (૬) સુક્રમાર કામગાંગી સ્ત્રીઓ

અને નાની વયનાં બાળકો પ્રયોગ માટે અયોગ્ય હોય છે.

રોગનિવારક પ્રયોક્તા કેવો જોઇએ?—(૧) રોગનિવારણ કરનારો પ્રયોક્તા એવો જોઇએ કે જે મહાત્મા, જિતેન્દ્રિય, પરાપકારી, અને નિરપેક્ષ હોય. (૨) પ્રયોક્તા આત્મસ્થાયા કરનારો ન હોવો જોઇએ, અને ક્રાંતિ મેળવવાની ઇચ્છાથી પ્રેરિત થઇને હરકોઈ માણસના કેખતાં પ્રયોગ કરવાને તત્પર ન હોવો જોઇએ. (૩) રોગનિવારણ કરવા માટે પ્રયોગ કરવા બેસવા માટેના સ્થાને પાત્ર અને પ્રયોક્તા એ બે સિવાય બીજું કોઈ હોવું ન જોઇએ. (૪) રોગનિવારણ પૂર્ણ થાય ત્યાંસુધી પ્રયોક્તાએ પાત્રથી દૂર જવું ન જોઇએ, નહિતો કરેલો પ્રયોગ નિષ્ફળ જાય છે. (૫) ચિકિત્સા કરતી વખતે રોગીને હરેક પ્રકારે સાવધયિત રાખવો અને મધુર બાવણથી તેના ચિત્તને સંતુષ્ટ રાખવું. (૬) પ્રયોક્તાએ સદા સર્વદા સાવધાન રહીને સ્થિરચિત્ત તથા આનન્દી રહેવું જોઇએ. (૭) જો પ્રયોક્તા અને પાત્ર વચ્ચે કથિરસંબંધ હોય છે એટલે કે બેઉ વચ્ચે કોઈ સમાધાન-સંબંધ હોય છે અથવા અંતઃકરણપૂર્વકના પ્રેમનો સંબંધ હોય છે, તો તત્કાળ આરોગ્યપ્રાપ્તિ થાય છે. (૮) ચિકિત્સા હમેશાં અમુક હરાવેલે વખતે જ નિયમિત રીતે કરવી, કારણકે વખત ઉચ્છેદપાશ્વટ કરવાથી વિપરીતાવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે. (૯) રોગનિવારક પ્રયોગ બે કલાક કરતાં વધુ કલાક કરવો નહિ વળી એક વખતે એક કરતાં અધિક માણસો ઉપર આ પ્રયોગ કરવો નહિ. (૧૦) ચિકિત્સા કરતી વખતે પ્રયોક્તાએ નિર્ભય, સ્વચયિત્ત, આત્મવિશ્વાસયુક્ત, હૃદયિત્ત, ધૈર્યવશંબી, કાર્યક્ષમ અને સ્થિરબુદ્ધિ રહેવું.

પરિચ્છેદ ૩ જે.

મેરમેરિઝમના અભ્યાસનાં સાધનો.

અભ્યાસીના ગુણો—મેરમેરિઝમનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનાર બી-પુરુષે પહેલાં સક્ષમાં રાખવું જોઇએ કે પોતે સર્વ પ્રકારે નીરાગી, સ્વચ્છ અને સુવાતરચામાં શ્રદ્ધાવારી રહેવું. દૃષ્ટિ સ્થિર રાખીને નેત્ર-જ્યોતિમાં આકર્ષણશક્તિ ઉત્પન્ન કરવી એ મેરમેરિઝમનું મૂળ સાધન છે. મેરમેરિઝમનો જિજ્ઞાસુ પહેલાં પોતાની દૃષ્ટિ સ્થિર કરીને, દૃષ્ટિ-શક્તિની તીવ્ર ધારણા થવા પછી, પોતાના નેત્રમાં જે તેજ ઉત્પન્ન કરી શકે છે, તેની પ્રમાણા જોરથી બીજા મનુષ્ય પાસેથી પોતાની ઇચ્છામાં

આવે તે કાર્ય કરાવી લઈ શકે છે. એવી રીતે દર્શિતું તેજ ઉત્પન્ન થયા પછી અભ્યાસથી વધારવામાં આવે અને પ્રયોગ વખતે મનમાં જે ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તથા ક્રોધપૂર્વક સાચી વસ્તુ પર દર્શિપાત કરવામાં આવે તો તે વસ્તુ બળાને બરમીશૂત થઈ જાય છે.

દર્શિતેજ—જે વશીકરણશક્તિનો ઉપયોગ પ્રયોક્તા પાત્ર ઉપર કરે છે, તે વશીકરણશક્તિ પણ નેત્રમાં જ રહેલી છે. એ શક્તિ ન્પનાધિક પ્રમાણમાં પ્રત્યેક મનુષ્યના નેત્રમાં રહેલી છે, પરંતુ સૌ તે કળી શકતા નથી. એક બાળક રડતું હોય અને આપણે જે પ્રેમપૂર્ણ દર્શિથી તેની તરફ જોઈએ તેની સમીપે બેઠે હાથ પડોળા કરીએ તો તે બાળક રડતું અટકીને આપણા બાહુપાશમાં આવે છે એ વાત સૌ જાણે છે. પણ જે એ જ દર્શિમાં ક્રોધ દર્શાવીએ તો તેથી બાળક વધારે રડવા લાગે છે. આ બેઠમાં માત્ર દર્શિ જ કારણીશૂત છે.

વિચારશક્તિ—મનુષ્યની શક્તિઓમાં વિચારશક્તિ અતિ પ્રબળ છે. મનુષ્યના મનમાં જે કાર્ય કરવાની લહેર ઉત્પન્ન થાય છે તે પહેલાં વિચારશક્તિની સાથે ટક્કર લે છે અને પછી વિચારશક્તિ તેનો નિર્ણય કરીને તેના કાર્યમાં તેને પરિણત કરવાને પ્રેમાલિંગન આપીને તેવી આજ્ઞા કબૂલ કરે છે અને પછી જ તે લઢરિતું કાર્ય થએલું દર્શિએ પડે છે.

મનુષ્યના શરીરમાં જે વિદ્યુત્શક્તિ છે તે જ સંચાલનશક્તિ છે. જગતના પ્રાણીમાત્રને પોતપોતાના કાર્યમાં નિમગ્ન કરી મૂકનારી એ જ શક્તિ છે. મેસ્મેરિઝમનું કાર્ય કરનારને એ શક્તિનો બહુ જ ઉપયોગ કરવો પડે છે. વિદ્યુત્શક્તિની સહાયથી સંયુક્ત વિચારશક્તિ સર્વ માનસિક વિચારકામના પૂર્ણ કરે છે. આ વિદ્યુત્શક્તિનો પ્રભાવ એવો છે કે તેની દ્વારા મનુષ્યનું મન અગણિત ગાઉના અંતસુધી નિમિષ માત્રમાં જઈ શકે છે અને ત્યાંની સર્વ વાતો જુએ છે. શરીરનાં સર્વ કાર્યો આ જ શક્તિ દ્વારા પરિપૂર્ણ થાય છે. વિદ્યુત્શક્તિ સિવાય વિચારશક્તિ પાંગળી છે.

મેસ્મેરિઝમમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પહેલાં દર્શિનું બળ વધારવું જોઈએ, અને દર્શિનું બળ વધારવાના ઉપાયો* 'આકર્ષણવિદ્યા' તેમ જ 'માનસ મંદેશવિદ્યા'માં દર્શાવ્યા છે તે પ્રમાણે વર્તવું. પછી વિચારશક્તિ અને ઇન્દ્રિયશક્તિ દૃઢ કરવી જોઈએ અને તેના માર્ગો પણ એ ખડોમાં દર્શાવેલા છે. આ એ શક્તિને ડેળબ્યા પછી તમારે વાળીનું બળ ડેળવવું જોઈએ

* જુઓ ખંડ ૨ ને, પરિ. ૫ મો, અને ખંડ ૪ થો, પરિ ૭ મો.

× જુઓ ખંડ ૨ ને, પરિ ૨ ને અને ખંડ ૪ થો, પરિ ૨-૩-૪-૫.

જેનો માર્ગ પણ ઉપયુક્ત વિદ્યાના ખંડોમાં આપેલો છે.* એટલે શક્તિની ટેળવણી કરી પછી જ તમે મેસ્મેરિઝમ અને હિપ્નોટિઝમમાં આગળ વધી શકશો. મેસ્મેરિઝમના અભ્યાસ માટે તમારે આ પૂર્વે આપેલા ચાર ખંડનો અભ્યાસ કરવો, તેમાંની સૂચનાઓને તમારે મેસ્મેરિઝમ માટેના પ્રાથમિક અથવા પ્રાવેશિક પાઠો જ સમજી લેવા અને પછી આગળ વધવું. પૂર્વોક્ત સૂચનાઓનું અહીં ફરીથી પિષ્ટથેષણ કરી કાળક્ષેપ નહિ કરવા માટે અત્રે આટલું સૂચન કરેલું છે.

મેસ્મેરિઝમથી શું શું કરી શકાય?—મેસ્મેરિઝમના જોકે અનેક લેહ અને પ્રકાર છે, તોપણ મુખ્યત્વે કરીને મેસ્મેરિઝમના પ્રયોગ બે પ્રકારના જ હોય છે. મેસ્મેરિઝમથી જોકે અનેક બાબતો કરી શકાય છે તોપણ નીચેની સાત બાબતો તેમાં મુખ્ય છે:—(૧) રોગનું નિવારણ કરવું. (૨) મૃતાત્માઓ સાથે વાતોલાપ કરવો અને તે જાણવો. (૩) જીવ, ભવિષ્ય અને વર્તમાનની વાતો જાણવી. (૪) ઘેર બેઠાં અનેક ગાઉ પર બનેલા બનાવો જાણવા. (૫) ગુપ્ત વાત પ્રકટ કરવી. (૬) મૃતાત્માઓને બોલાવીને તેમને બધી વાતો સમજાવી દેવી. (૭) વ્યાપાર વહેવાર સંબંધી બાબતો, ચોરી વગેરે પકડવાના પ્રયોગો.

પરિચ્છેદ ૪ થી.

પ્રયોક્તા અને પાત્ર વચ્ચેનું તાદાત્મ્ય.

ગ્રેમ અને તાદાત્મ્ય—મન એ અદશ્ય પદાર્થ છે—સુક્ષ્મ તત્ત્વ છે, તોપણ તેમાં પરસ્પર આકર્ષણ કરવાનો ધર્મ રહેલો છે. બે મન એકત્ર થાય છે—તેનું તાદાત્મ્ય થાય છે—તે થોડા વધુ પ્રમાણમાં તો એક બીજીથી તદાત્મ જ થાય છે અને તે કેટલોક વખત એકત્ર રહે, તેમનું સંગઠન થાય એટલે તો તેમનું સાદું તાદાત્મ્ય થાય છે. મિત્ર-મિત્રનો સ્નેહ જામે છે, તરુણ-તરુણીનો પ્રેમ જોડાય છે અને વિયોગથી દુઃખ થાય છે, એ અનુભવ સર્વ ઠામને હોય છે. માતા અને પુત્રનું મંધટન ઠેક ગર્ભથી શરૂ થાય છે અને તેથી પરસ્પર જે તાદાત્મ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે લોભાત્તર હોય છે. તેવું જ તાદાત્મ્ય ખરાં ગ્રેમી દંપતીમાં માણસ પડે છે. પ્રયોક્તા અને પાત્રની વચ્ચે જ્યારે તાદાત્મ્ય થાય છે, ત્યારે જ પ્રયોક્તા પાત્ર ઉપર પ્રયોગ કરી શકે છે અને એ તાદાત્મ્યની પૂર્વે પાત્રને પ્રયોક્તા ઉપર ગ્રેમ, વિશ્વાસ અને અધીન વૃત્તિ હોવાં જોઈએ.

ગોકળગાયનું તાદાત્મ્ય અને તેનું તારયંત્ર—ચોમાસાના દિવસોમાં ગોકળગાય નામના જંતુઓ સ્ત્રીની જગ્યામાં પેદા થાય છે, એમાંની બાવન ગોકળગાયો લઈને તેમાંની બબ્બે ગોકળગાયોને એક એક દીનની કિંવા લાકડાની દાખડીમાં ચૂકવી, એટલે એકંદર છવીસ દાખડીઓ થશે. દાખડીઓમાં હવાની આવજા માટે નાનાં છિદ્રો રાખવાં અને તેમના છવનને ઉપયોગી શેવાળ જેવો પદાર્થ પણ અંદર ચૂકવો. એ બધી દાખડીઓને એકાદ મહિનો દાંડી રાખવી. જોઈએ તો દાંડવાર તેનાં દાંડણું ઉઘાડી ખુસ્તી હવા તેમાંની ગોકળગાયોને ખાવા દેવી, માત્ર તેમાંની એછે ગોકળગાયને હલાવવી નહિ. ખ્યાન રાખજો કે એ એ ગોકળગાયો ધણો વખત એક બીજાને વળગીને જ રહેલી હશે. એક મહિનો થાય એટલે દરેક દાખડી ઉપર એ. બી. સી. ડી. એ પ્રમાણે છવીસ અંગ્રેજી અક્ષરોની ચીઢીઓ ચોડી દેવી. પછી તેવી જ બીજી છવીસ દાખડીઓ લાવવી અને તે ઉપર પણ છવીસ અક્ષરોની ચીઢીઓ ચોડવી. એ પ્રમાણે બાવન દાખડીઓ થાય, એટલે ‘એ’ અક્ષરવાળી દાખડીમાંની બે ગોકળગાયોમાંની એકને લઈને ‘એ’ અક્ષરવાળી ખાલી દાખડીમાં ચૂકવી. એ પ્રમાણે છવીસે ખાલી દાખડીઓમાં પેલી છવીસ દાખડીઓમાંની ગોકળગાયોને પૂરવી. પહેલી દાખડીઓની પેઠે જ આ દાખડીઓમાં પણ થોડો કાદવ, શેવાળ વગેરે રાખવું અને હવાની આવજા માટે કાણું રાખવું. એ પ્રમાણે છવીસ-છવીસ દાખડીઓના બે સેટ તૈયાર થયા એટલે તેમાંના એક સેટ એક મિત્ર પાસે રાખવો અને બીજો સેટ બીજો મિત્ર પોતાને ત્યાં-બીજો ગામ કે પાંચ સો ગાઉ જેટલા દૂર બીજા દેશમાં બંધે લઈ જાય. બેઉ મિત્રોએ એક દિવસ ઠરાવી રાખવો. તે દિવસે જ્યારે કિંવા સવારે એ ગોકળગાયના તાર-યંત્રવડે અમુક સંદેશો મોકલવાનું ઠરાવી રાખવું. બેઉ રમણે બેઉ મિત્રોએ નીમેસે વખતે તે સર્વ દાખડીઓ ઉઘાડવી અને એક જણે એક દાખડી હાથમાં લઈને તેમાંની ગોકળગાય હાસે ત્યાંસુધી તે દાખડીને હલાવવી. ગામ કરવાથી ચમત્કાર એ થશે કે બીજા ગામમાં રાખેલી દાખડીઓમાંની તે જ અક્ષરમાંની ગોકળગાય પણ હાલવા લાગશે! દાખલાતરીકે ‘એસ’ અક્ષરવાળી ગોકળગાયને હલાવવાથી બીજો ગામ રહેલી ‘એસ’ અક્ષરવાળી દાખડીમાંની જ ગોકળગાય હાલવા લાગશે કારણકે એ બેઉ ગોકળગાયોનું તાદાત્મ્ય ચર્ચિત્વે છે. એ જ પ્રમાણે ‘ધ’ અક્ષરવાળી ગોકળગાયને હલાવવાથી બીજો રમણે પણ ‘ધ’ અક્ષરવાળી દાખડીમાંની ગોકળગાય હાલવા લાગશે. એ જ પ્રમાણે ‘એન’ અને ‘ડી’, અક્ષર

વાળા પણ ગોકળમાય હાથવા લાગે એટલે સમજવું કે એક મિત્રે (send) સખ્દ ગોકળમાયના તારવંત્ર મારફતે રવાના કર્યો ! એ જ પ્રમાણે જો એક દાખડીને તાપ ઉપર મૂકીને ગોકળમાયને મારી નાખવામાં આવે તો ખીજા મામની એ જ અદ્ધરવાળા દાખડીમાંની ગોકળમાય પણ મરી જશે ! આટલેસુધી એ જાંતુઓનું તાદાત્મ્ય થએલું હોય છે ! તાદાત્મ્ય થવાની જે વૃત્તિ ગોકળમાયમાં રહે છે તે ખીજાં કાષ્ટ પ્રાણીઓમાં નહિ હોવાથી આવું તારવંત્ર ખીજાં કાષ્ટ પ્રાણીઓનું થઈ શકતું નથી. ગોકળમાય એકત્ર રહેવાથી એક જીજીને બેટીને જ પડી રહે છે અને સહજમાં તે છૂટી પડી શકતી નથી. ખીજાં પ્રાણીઓમાં એ ગુણ હોતો નથી. આવું તાદાત્મ્ય મેસ્મેરિઝમના પ્રયોક્તા અને પાત્રમાં ત્યારે થાય છે ત્યારે પ્રયોક્તાની ઇચ્છાને વશ પાત્ર થઈ રહે છે.

શ્રદ્ધાની જરૂર—તાદાત્મ્યમાં સમ્પત્તિકપણું, પ્રેમાળપણું, શાન્તતા અને પવિત્રતા જેમ કારણીભૂત છે, તેમ શ્રદ્ધા પણ છે. શ્રદ્ધાથી પણ પુણ્ય અમતકાર દેખાય છે. ત્રિકળત્રયી આવેતો કે વીંટી કે કાલજીમાં જોનાર તથા દેખાડનાર વચ્ચે તાદાત્મ્ય થયું હોય છે અને જોનારમાં શ્રદ્ધા હોય છે તેથી જ દેખાડનાર પોતાની મરજી પ્રમાણેનાં દર્યો બતાવી શકે છે. શ્રદ્ધા નાની વયના ઊઠરાઓમાં વિશેષ હોય છે તેથી જોવા માટે નાની વયના ઊઠરાને પસંદ કરવામાં આવે છે. એ જ રીતે મંત્રો પણ સિદ્ધ થાય છે.

વાકસિદ્ધિ—આ વિદ્યામાં મૂળ એ વાત છે. એક વાત હાથ ઉતારા કરીને મનુષ્યને પોતાના કલામાં આણવો અને જીજી વાંત વાકસિદ્ધિ. આપણા આપણથી, આઘાથી કિંવા વાણીજળથી તેના મન ઉપર અમુક અસર કરવી તે વાકસિદ્ધિ કહેવાય છે. આ ગુણ સાધુર્મતમાં બહુ જ હોય છે. આ વાકસિદ્ધિમાં કિંવા પ્રયોક્તાના પવિત્ર આશીર્વાદમાં એવો કાષ્ટ વિશ્વશ્રુ અમતકાર છે કે તેના ચોમથી કાષ્ટથી ન કહી શકાય તેવું બવિધ્ય પણ તે કહી શકે છે અને તે ખરું હોય છે. મરેલાને જીવતા કર્યાના દાખલા અને અપુત્રને પુત્ર આપ્યાના દાખલા ઇતિહાસમાં જણીતા છે તે આ સિદ્ધિનો જ અમતકાર છે.

પરિચ્છેદ ૫ મો.

હાથ ઉતારા અથવા પાસીઝ.

કેવી રીતે બેસવું ?—મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરવા માટે પહેલાં એકાન્ત શાન્ત જગ્યા પસંદ કરવી અને ત્યાં જ એ પ્રયોગ કરવાનું દરાવવું.

મન વ્યગ્ર થાય એવું
કાંઈ પણ ત્યાં હોવું
જોઈએ નહિ પછી
આપણા રોગીને કિંવા
જેના ઉપર પ્રયોગ કર
વાનો હોય તે પાત્રને
આપણી સામે ખુરશી
પર બેસાડવો ને બીજી
તેના કરતા જરા ઉંચી
ખુરશી લઈને આપણે
તેની સામે એવી રીતે
બેસવું કે જેથી આપણા
પગતેના પગથી બહાર
પડતા રહે અને તેના
પગને જરા અડકે

કેવી રીતે બેસવું [આકૃતિ ૨૬]

પાત્રની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરો—આપણે તેની સાથે સંભાષણ કરવું
તે ધીમેથી, શાંત અને મૃદુતાભર્યાં ગ્વરે કરવું તે નારિતક છે, પાખડી છે,
એવી વાત મનમાં પણ લાવવી નહિ તે ભક્તિમાન અને શ્રદ્ધાળુ માણસ
છે એમ માનીને જ આગળ આવવું તેનો મંશય કિંવા નાસ્તિકપણું દૂર
કરવાનો યત્ન ખાસ કરવો નહિ શાંતિ, ધીમાશ, મૃદુ સ્વભાવ અને આત્મ
વિશ્વાસ રાખવો એ આપણું કામ છે તે લક્ષમાં રાખવું આપણે
પાત્રને કહેવું કે આ પ્રયોગ થવામાં કાંઈ અશક્યતા જેવું છે જ નહિ,
તમારામાં જે આત્મશક્તિ છે તેનો જ ઉપયોગ તેમાં કરવાનો છે, પરંતુ
તે હમેશની વહેવાર પદ્ધતિ કરતા કાંઈક જુદી રીતે કરવાનો છે વિશેષમાં
તેને કહેવું કે આમાં તમારી ઇચ્છાવિરુદ્ધ કશું કરવાનું નથી એમ કહેવાથી
તેનો તમારા પર વિશ્વાસ બેસશે અને તેનું લક્ષ તમારી તરફ લાગી
રહેશે અટકું ધ્યાનમાં રાખવું કે એ પ્રયોગનો અનુભવ લેનારને એ કેમ
અને છો તેની પરિપૂર્ણ માહિતી મળે ત્યાંસુધી તેના ઉપર પ્રયોગ કરવો નહિ
અને એટલું પણ યાદ રાખવું કે જો તે એકદમ ઉદ્ધમાથી જાગ્રત થાય
નહિ તો તેને જગાડવાની અટપટમાં પણ પડવું નહિ પણ તેને સ્વસ્થ
રીતે ઉઘવા દેવો, એટલે કેટલીક વારે તે પોતાની મેળે જાગ્રત થશે

હાથ ઉતારાની પહેલી પદ્ધતિ—હાથ ઉતારાને કેટલાકે માર્ગન

પણ કહે છે. અંગ્રેજીમાં તેને પાસીઝ (Passes) કહે છે. આ પ્રયોગમાં જરા પણ ઉતાવળ કરવી નહિ. મસ્તક હમેશાં ઠંડું રાખવું. પ્રયોગના સ્થાનમાં બહુ ગરમી કે બહુ ઠંડી હોવી ન જોઈએ. પ્રત્યેક બેઠક વખતે મન ચલવિચલ ન થાય એવી તળીજ રાખવી. રોગીને છૂટથી-ઢીલાં આંત્રો સાથે બેસવા કહેવું અને આપણે તેની સાથે બેસવું. આપણી બેઠક તેના કરતાં કાંઈક ઊંચી રાખવી. તેના પગ આપણા બે-પગની વચ્ચે આવી જાય અને આપણા પગ બહાર પડતા રહે એવી રીતે બેસવું. તેને કહેવું કે તું હવે બીજા કરાનો વિચાર મનમાં લાવીશ નહિ. હવે શું થશે, મને કેવું લાગશે, એવું પણ મનમાં લાવીશ નહિ અને બીજી વગેરે છોડી દેજે. આ પ્રયોગથી તને જરા પણ દુઃખ થશે નહિ. એમ કહ્યા પછી એના હાથના બેઉ અંગુઠા આપણી બે આંગળીઓની ચપટી-ઓમાં પકડવા, એવી રીતે કે આપણા અંગુઠાની અંદરની બાજુ તેના અંગુઠાની અંદરની બાજુને અડે અને પછી આપણી દષ્ટિ તેની તરફ લગાડવી. એ પ્રમાણે બેથી પાંચ મિનિટ સુધી સ્થિર રહેવું. તેટલી વારમાં આપણા અંગુઠાની અને તેના અંગુઠાની ઉખ્ખતા એકસરખી થઈ જશે. ઉખ્ખતા એકસરખી થાય એટલે આપણા હાથ પાછા બેઠી લેવા અને તે જમણી તથા ડાબી બાજુએ પસારવા. પછી તે એવી રીતે ફેરવવા કે અંદરની બાજુ બહાર આવે. પછી બેઉ હાથ મસ્તક પર અને બેઉ ખભા ઉપર થોડા ઊંચા ધરી રાખવા અને પછી તુરત જ ખભા ઉપર મૂકવા. ત્યાં એકાદ મિનિટ સુધી હાથ મૂકી રાખીને તે હાથ ખભાના છોડાસુધી તેને થોડો થોડો સ્પર્શ કરતાં કરતાં નીચે લાવવા. એ પ્રમાણે પાંચ-છ વાર હાથ ઉતારા કરવા. દરેક વખતે હાથ થોડા ઝાડીને થોડા ઉલટા ફેરવીને પુનઃ તે મસ્તક પર ધરી રાખવા. ત્યાં એક ક્ષણભર હાથ ધરી રાખીને તે નીચે લાવવા અને લગભગ બે ક્ષણનું અંતર રાખીને મ્હોંની સામેથી પેટ હેઠળની કુંટી સુધી લાવવા. ત્યાં બે મિનિટ હાથ ધરી રાખવા. આપણા અંગુઠા કુંટી પર રાખવા અને બાકીની આંગળીઓ પાંતળીઓની નીચે રાખવી. પછી તે હાથ ધીમે ધીમે નીચે લાવતાં પાત્રના છુંટણુ કિંવા પગનાં તળીયાં સુધી લાવવા. પહેલો હાથ ઉતારો થઈ રહ્યો કે તુરત આપણા હાથ પુનઃ તેના મસ્તક પર લઈ જવા અને પછી બાકીના ઉતારા પણ એ જ પ્રમાણે કરવા. એમ કરતાં છતાં જો અધી કલાક સુધીમાં કાંઈ જ પરિણામ ન આવે તો પછી બેઠક બંધ કરવી અને બીજો-ત્રીજો દિવસે તેવી જ બે-ત્રણ બેઠકો કરવી. એ પ્રમાણે બે-ત્રણ બેઠકો કિંવા

એક બે વધારે બેઠકો થયા પછી તેનું પરિણામ પાત્ર ઉપર થયા વિના રહેશે નહિ. આ પદ્ધતિ જરા મોડી સિદ્ધ થાય તેવી છે પણ બહુ ગુણકારી છે અને એક વાર એ પદ્ધતિથી પ્રયોગ લાગુ પડ્યો, એટલે પછી ખીજી શીઘ્ર પદ્ધતિ કરતાં પણ વધારે જલ્દીથી તે અનુભવમાં આવવા લાગે છે.

બીજી પદ્ધતિ—અંગુઠાનું ટેરવું અને અનામિકાનું ટેરવું એ બેની વચ્ચે પાત્રનું કાંઈ પકડવું એટલે આપણે અંગુઠો હથેળાની બાજુની તેની મધ્ય નાડીની ઉપર જ બરાબર આવશે. એ મધ્ય નાડીની શાખા અનામિકા અને દમ્બી આંગળીની મધ્યમાં જ પ્રસરીલી હોય છે. એ પ્રમાણે તેને હાથ પકડીને તેને આપણી તરફ નજર રાખવાનું કહેવું અને તેને એવી ભાવના મનમાં રાખવા જણાવવું કે ‘હવે મારી ઉપર પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.’ આવી સ્થિતિમાં અર્ધો મિનિટ કિંવા થોડી વધારે વાર થાય એટલે તેને પોતાની આંખો બંધ કરવા કહેવું. તે પોતાની આંખો મીંચે એટલે આપણા છૂટા રહેલા ખીજા હાથની આંગળીઓવડે તેની આંખોની પાંપણો દબાવવી. પછી તે હાથ તેના મસ્તક પર રાખવો અને અંગુઠો તેના કપાળ ઉપર નાકના મૂળને અડકાડીને રાખવો. ખીજા હાથનો અંગુઠો મધ્યનાડી ઉપર જ રહેવા દેવો. પછી તેને ખાતરીપૂર્વક કહેવું કે હવે તારાથી આંખો ઉઘાડી શકાશે નહિ. જો એમ કરવાથી તે ન બંધવા લાગે તો તેની આંખોની પાંપણો પર બે ત્રણ વાર હાથ ફેરવવો, અને મનમાં એવી દૃઢ ઇચ્છા રાખવી કે તે નિદ્રિત થાય.

ત્રીજી પદ્ધતિ—પ્રયોક્તા અને પાત્ર એક ખીજાની સામે બેસવું. હવે પોતા ઉપર પ્રયોગ કરવામાં આવનાર છે એવી પાત્રની પ્રતીતિ કરાખ્યા બાદ પ્રયોક્તાએ પાત્રનો ડાબો હાથ પોતાના જમણા હાથમાં અને જમણો હાથ ડાબા હાથમાં લેવો. પછી તેના કાંડાના સાધા ઉપર મધ્યમાં જ આપણા અંગુઠાના ટેરવાં રાખવાં અને બાકીની આંગળીઓ પાછળ રાખવી. એમ કરવાની પ્રયોક્તાના અંગુઠા પાત્રની મધ્યનાડીને દાખવા લાગશે. આ મધ્યનાડી મનજમાંની જ એક નાડી છે. એ નાડીનો ધર્મ માત્ર જ્ઞાનતંત્રમાં અતિ તથા જ્ઞાન એ બે સ્વરૂપ કરવાનો છે. પછી જરા આગળ વધીને આપણી નજર પાત્રની ઉપર એકસરખી રીતે લગાડવી અને એ પ્રયોગ જરૂર અસર કરશે એવો વિશ્વાસ મનમાં રાખીને પાત્રને કહેવું કે ‘હવે તારી આંખો મીંચ.’ તે આંખો મીંચે એટલે બંધ આવશે એવી ખાતરી રાખીને એવા હાથ ઉતારા કરવા કે તેને બંધ આવે

૪. પાત્રનું શરીર સ્વસ્થ જ હોવું જોઈએ અને પ્રયોગતાના મનમાં પ્રયોગ સિવાય બીજી કલ્પના પણ હોવી જોઈએ નહિ.

ચોથી પદ્ધતિ—પાત્રને આશાએશથી એક સમવડવાળી ખુરશીમાં બેસાડવું અને તેને પોતાના શરીરને તદ્દન દીધું તથા મનને તદ્દન શાન્ત કરવા દરમાવવું. પાત્રનું મોં ઉત્તર દિશા તરફ અથવા ઇશાન કેણું તરફ રાખવું અને પાત્ર સામે ઊભા રહીને હાથ ઉતારા કરવા. પાત્રના માથા તરફ તમારા બન્ને હાથ

લઈ જઈ, ધીમે ધીમે તેના મોં, ગળા અને છાતી આગળ લાવવા તથા હલ્કા ભાગ આગળ લઈ દૂરથી હાથ રાખવો. બીજા ભાગો તરફ સહેજ નજીકથી પણ શરીરને લાગે નહિ એમ હાથ ઉતારા કરવા. છાતીથી હાથ તરફ ને ત્યાંથી છેક પગ તરફ થઈ પગના ઊંડાસુધી જઈ એક ઝટકાની સાથે બન્ને પગનાં તળાપામાંથી નીકળતા

લાંબા હાથ ઉતારા [આકૃતિ ૨૭.]

કોઈ પ્રવાહી પદાર્થને તમે પકડતા હો તેમ સહેજ તમારા આંગળાં વાળી, તમારા હાથ તમારી પીઠ પાછળ લઈ જઈ, ત્યાંથી તમારા માથા ઉપર થઈ પાછા પાત્રના માથા પર ખુલ્લા કરી, ફરીથી તે પ્રમાણે બીજા હાથ ઉતારો કરવો. ત્રણ ઉતારા તેવા કરવા. પછી એવા ઉતારામાં પાત્રના હાથનાં આંગળાં પાસે આવતાં તેને જરા હાથ લગાડવો, એવી રીતે કે બન્ને તેનાં આંગળાંમાંથી કોઈ પ્રવાહી પદાર્થને કાઢી નાંખતા હોઈએ અને પગનાં આંગળાં પાસે આવતાં પણ તે જ પ્રમાણે કરવું. એ પ્રમાણે દરેક હાથ ઉતારામાં અર્ધા મિનિટ લેવી અને એકંદરે એવા ૩૦ હાથ ઉતારા કરવા. એમ કરવાથી પાત્ર અર્ધ જાગૃત અને અર્ધ

જિંધમાં એવી શાન્ત હાથતમાં આવી જશે. કદાચ વધારે જિંધમાં પાત્ર પડી જાય તો તેને રૂમાલથી પવન નાંખીને જાગ્રત કરવો. કદાચ બેશુદ્ધ થઈ જાય તોપણ મબરાવું નહિ. “જાગ્રત થાઓ” એમ કહીને રૂમાલથી પવન નાંખવાથી તે જાગ્રત થશે. આને “લાંબા હાથ ઉતારા” કહે છે. આ હાથ ઉતારા સામાન્ય દર્દનાં દર્દીઓની ઉપર પ્રયોગ કરવા માટે કામ લાગે છે. દર્દી માટેના પ્રયોગમાં પાત્રને જિંધમાં નાંખવાની જરૂર પડતી નથી, એ જ પ્રમાણે જૂદાં જૂદાં દર્દીને માટે જૂદા જૂદા પ્રકારના હાથ ઉતારા કરવામાં આવે છે.

પ્રયોક્તાને સામાન્ય સૂચના—હાથ ઉતારા કરતી વખતે હાથ તદ્દન સ્વચ્છ અને સૂકા રાખવા. નખ વધેલા હોવા ન જોઈએ, બલકે ઉતારીને ટુંકા રાખવા. મોઢું સુગંધી તથા હોજરી સાફ રાખવી. કપડાં સ્વચ્છ તથા સાદાં રાખવાં. દર્દી ઉપર પ્રયોગ કરવો હોય તો પહેલાં માયાણુપણે તેની તબિયત પૂછવી, તેના દર્દની હકીકત પૂછવી, ઝાડાની કબજીઆત વિશે પૂછવું અને જેમ અને તેમ માયાણુપણે પ્રશ્નો કરીને તેનું દર્દ પીછાણી લઈને તે દર્દ પોતે મટાડશે જ એવી દર્દીમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવી. હાથ ઉતારા કરતાં જો હાથ દુઃખવા લાગે તો એક હાથ પાત્ર ઉપર મૂકીને તેને વિશ્રાન્તિ લેવા દેવી અને બીજો હાથ ઉતારા કરવા તથા હાથ અદલ-બદલ કરવા.

પ્રયોગ સફળ થવાનાં ચિહ્નો—મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ પાત્ર ઉપર લાગુ પડવા માંડ્યો એટલે પાત્રના હાથની ગરમી ઓછી થવા લાગે છે, આંગળાઓ અને અંગુઠા ઠંડાં પડવા લાગે છે અને ક્ષેત્રે તો હાથ બીજાનું લાગે છે. પાત્ર આપણી ઇચ્છિત સ્થિતિમાં આવ્યો, એટલે તેની આંખોની પાંપણો વિલક્ષણ રીતે મીંચાવા લાગે છે. તેની સામેથી હાથ ઉતારા કરવાથી તેની પાંપણો અમત્કારિક દેખાવા લાગે છે. ધીમે ધીમે મીંચાઈને તે એટલી ગાઢ બંધ થઈ જાય કે પાત્ર તે ઉઘાડી શકતો જ નથી. કેટલાંક પાત્રો તો આંખો ખુલ્લી રાખવા છતાં નિદ્રાને વચ થઈ જાય છે, તોપણ તેની આંખોનાં ટેરવાં ઠંડાં જણાવા લાગે છે, એટલે તે જાગે છે એમ તુરત સમજી શકાય છે. બેઠક રમિયાન જ ફરીથી હાથ ઉતારા થવા લાગે, અથવાતો આંખો જિંધમાંથી બંધ પડવા લાગે, તેમ જ તે સારી પેઠે જાગ્રત થાય, બેઠક એકદમ બંધ થઈ જાય તો કિંવા શરીરમનિ પ્રવાહ એકદમ નષ્ટ થાય તો પછી આગળ પ્રયોગ કરવાનું તમને દાવશે નહિ, એમ સમજી લેવું; પણ નિરાશ થવાની જરૂર

નથી. બીજી બેઠક વખતે તેની ઉપર પ્રયોગ કરવાનું તમને કહેલું માલુમ પડશે. મેરમેરિકનમાં એટલું ધ્યાન રાખવાનું છે કે પ્રત્યેક પ્રયોગમાં થોડું પથ્થુ જો પરિણામ આવે તો તે ફેક્ટ જરૂં નથી. બીજા પ્રયોગ માટે તે ઉપયોગી થાય છે. આ માટે પ્રત્યેક બેઠકમાં થોડો થોડો અનુભવ લેતા જવું. આ અનુભવ ૩૦ થી ૪૦ મિનિટ કરતાં વધારે લેવો નહિ. નિખાલસ નિદ્રાની સ્થિતિ લાવવા માટે ફક્ત ૫૬૨ કિંવા સો બેઠકો પથ્થુ કરવી પડે છતાં નિરાશ થવું નહિ.

પાત્રને કેવી રીતે સૂચના કરવી?—એક અમેરિકન મંથકાર કહે છે કે પ્રયોગ કરનારે પાત્રને કેવળ હલકા સ્વરે 'તું બિંધી જા' એવું કહેવું અત્યંત ઘટે છે. "તું બિંધો, બિંધો, બસ હવે તારાથી ખાંખો બિંધ-ડશે નહિ; હવે તને ગાઠ નિદ્રા આવી-આવી-જરૂર આવી" આવા ખાતરીના શબ્દોની છાપ પાત્ર ઉપર પાડવાથી અસર થાય છે, પરંતુ આધુનિક મંથકારો એવી સૂચના કરવાની હવે જરૂર માનતા નથી. એવી આજ્ઞા કરવી તે વાહસિદ્ધિનો જ એક પ્રકાર છે, કેમ્પ્લ નામનો મંથકાર એવી રીત સૂચવે છે કે પાત્ર આપણને જોઈએ તેની સ્થિતિમાં આવે, એટલે તેને શાન્ત સ્વરે જે કાંઈ કહેવું હોય તે કહેવું; પથ્થુ એ બધાની પકેક્ષાં તેને એટલું કહેવાનું બૂલવું નહિ કે "તું અમુક વખતે જાગત થઈશ." એમ કહેવાનું વિસરી જવાથી મોટા ઘોટાળા થાય છે; પથ્થુ તમે જો એવું કહી રાખ્યું હોય તો તમે કહેલ વખતે જ જરાબર તે જાગત થશે. માંદા પાત્ર ઉપર પ્રયોગ કરતાં તમારે જે કાંઈ કહેવું હોય તે અવશ્ય કહેવું જોઈએ. તેને કહેવું કે "તું હવે સાંજે થયો છે-તારો રોમ મયો છે; હવે ફરીથી જો રોમ આવનાનો નથી." વેદના થતી હોય તો તેને કહેવું કે "હવે તું જાગશે. એટલે તને કોઈ પ્રકારનું દુઃખ થશે નહિ અને ફરીથી તે કદિ ઉદ્ભવશે જ નહિ." જો પાત્ર કોઈ વ્યસનથી દુઃખ પામતો હોય તો તેના મનમાં તે માટે બીલિ કિંવા તુચ્છકાર ઉત્પન્ન થાય તેમ કરવું અને તે વ્યસનથી તો મરાડુમુખ થાય એવી યુક્તિ ચોળી. દાખલા તરીકે તે દારૂખાજ હોય તો તેને કહેવું કે 'હવેથી દારૂની ગંધ જ તારાથી ખમશે નહિ, તને તે ઉપર તિરસ્કાર આવશે, સૂઝ યડશે અને તને જકારી આવશે.' એમ કહેવાથી ફરીથી તે દારૂની સામે પથ્થુ નહિ જીએ. પાત્રમાં કોઈ ખાસ મુશ્કેલી હોય તો તેને ખાતરી-પૂર્વક સ્વરમાં કહેવું કે "તને જે શુષ્ક જોઈતા હવો તે શુષ્ક હવે તારામાં આવી મયો છે." ધારો કે એક માણસને ગણિત આવડતું નથી અને તેને

તેમાં કરવામાં આવે છે. પ્રયોક્તાને વારંવાર પાત્રના અંગમાંથી કાંઈ પણ ગ્રુહ વસ્તુ કાઢી લઇને હવામાં ફેંકવા જેવા હાવભાવ તેમાં કરવા પડે છે.

રિવર્સ અથવા પ્રતિલોભિક ઉતારા—રિવર્સ (Reverse) અથવા પ્રતિલોભિક હાથ ઉતારા એ યોગનિદ્રાને જાગ્રત કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. યોગનિદ્રા લાવવા માટેના ઉતારાને લોભિક ઉતારા કહેવામાં આવે છે. આ પ્રતિલોભિક ઉતારા પાત્રની છાતીથી મસ્તક તરફ કરવામાં આવે છે. એ ઉતારાને ડીમેસ્મેરાઈઝિંગ (Demesmerising) ઉતારા પણ કહે છે. તેની ક્રિયા દીર્ઘ હાથ ઉતારાથી બિલકુલ હોય છે. દીર્ઘ ઉતારાનો પ્રભાવ તેથી ઉતરતો જાય છે.

દીર્ઘ હાથ ઉતારા—દીર્ઘ હાથ ઉતારા અથવા વર્તુળાકાર ઉતારા અથવા લોંગ (Long) રિવર્સ (પ્રતિલોભિક પાસીઝ સર્વ હાથ ઉતારામાં મુખ્ય છે. તેના ઉતારા [આકૃતિ ૩૦] ઉપયોગ ઘણી વખત કરવામાં આવે છે. નિદ્રા લાવવાના કામમાં કિંવા શરીરના કોઈ અવયવ બંધીર કરવાના કામમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. પાસેની આકૃતિ ઉપરથી સમજશે કે પ્રયોક્તા પાત્રની સામે બેસી રહીને પોતાના ખુશ્કા હાથ પોતાના મસ્તક પર લઇને પાત્રના મસ્તક-પગમુધી લઈ જાય છે અને પગ પાસે કાંઈ પણ ગ્રુહ વસ્તુ હોય તે હાથમાં પકડવાનો ભાવ કરીને મુકી ઘટ્ટ વાળાને તે પોતાની કમર મુધી લે છે અને પછી હાથમાંથી વસ્તુ ફેંકી દેવાનો આવીર્ભાવ કરે છે. એ પ્રભાવે પાંચથી ત્રીસ મિનિટ મુધી પ્રયોક્તાને હાથ ઉતારા કરવા પડે છે.

દીર્ઘ હાથ ઉતારા [આકૃતિ ૩૧]

હાથ ઉતારાનો પ્રાથમિક અભ્યાસ—ઉપર જણાવ્યા મુજબ પાંચ પ્રકારના હાથ ઉતારા સમજી લઇને એકાંતમાં એક ખુરશી પર એક તકીયો રાખીને તેને જ પાત્ર સમજીને તે ઉપર હાથ ઉતારા કરવાનો પ્રાથમિક અભ્યાસ કરવો. શરૂઆતમાં થાક લાગશે, પરંતુ જેમ જેમ અભ્યાસ આગળ વધે તેમ જશે, તેમ તેમ તેવી ટેવ પડી જવાથી થાક લાગવો બંધ થશે. થાક લાગ્યા સિવાય ઓછામાં ઓછા અર્ધ કલાક સુધી હાથ ઉતારા કરતાં આવડી જવું જોઈએ, કારણકે કેટલીક વાર પાત્રને યોગનિદ્રા આવતાં સમય લાગે છે. એવે પ્રસંગે પ્રયોક્તા પોતાની શક્તિ-મંત્રથી શંકાકુલ થઈને થાકી જાય છે, તેટલા માટે અભ્યાસ અને ટેવથી લાંબો વખત દીર્ઘ ઉતારા કરતાં થાક લાગતો નથી. આવી મહેનત રાજ કરવાની પ્રયોક્તાએ ટેવ પાડવી.

પરિચ્છેદ ૭ મો.

યોગનિદ્રામાંથી જાગૃત કરવાની રીતો.

પહેલી રીત—યોગનિદ્રા કેમ લાવવી અને તેનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે જણ્યા પછી પાત્રને જાગૃત કરીને પુર્વસ્થિતિમાં શી રીતે લાવવો તે જણવાની જરૂર છે. યોગનિદ્રા લાવતાં જેવા હાથ ઉતારા કરવામાં આવે છે તેવા જ હાથ ઉતારા પરંતુ ઉલટી રીતથી કરવાથી પાત્રની નિદ્રાનો બંધ થાય છે અને મનુષ્યને જાગૃત કરતી વખતના ઉતારા માયાથી પગ સુધી કરવા.

બીજી રીત—બીજી રીત એવી છે કે પાત્રને પહેલાં પૂછવું 'હવે જાગૃત થવાને તૈયાર છે કે ?' એમ પૂછવાથી પાત્ર તુરત જવાબ આપશે. માત્ર આ પ્રશ્ન પૂછ્યા પૂર્વે તેને આપણા વિદ્યુતશક્તિવાળા હાથને થોડો સ્પર્શ કરવો અને ઉતારા ઉપર જણાવ્યા છે તે મુજબ કરવા. અત્યેક હાથ ઉતારાને અંતે આપણી આંખોએ તેને લગાડવી કેંવા આપણા હાથમાંનો રૂમાલ તેની સમક્ષ હલાવીને તેને "હવે જાગો" એમ મોઢેથી કહેવું. એટલું કરવાથી પણ જો તે જાગૃત ન થાય તો તેને કાંઈએ જગાડવો નહિ, પણ તેની જિંઘ પૂરી થાય ત્યાંસુધી તેને જાગવા દેવો. એમ ન કરતાં વચમાં પાત્રની જોઈ ભાગીને કાંઈ વિરૂદ્ધ પ્રકાર બન્યો અને યોગનિદ્રાની કિંવાની વિરુદ્ધનો કાંઈ જનાવ બન્યો તો ફરીથી તેને

નિદ્રા લાવવાનું કાર્ય તમારે માટે મુશ્કેલ થઈ પડશે. એ કામમાં જો તમારી નજરચૂક થઈ જશે તો તમે મંકટમાં પડશો, તે પાત્ર તમારી વિરદ્ધ કાર્ય કરવા લાગશે અને તે બીજાકુલ ઠેકાણે આવશે નહિ. તે પાત્ર મર પશુ પ્રયોગનું અનિષ્ટ પરિણામ આવશે.

ત્રીજી રીત—ત્રીજી રીત રૂઢ પાત્રના મસ્તક પર અથવા મ્હોં પર કુંક મારવાની અથવા તો તેને પંખાવડે પવન નાંખીને જગાડવાની છે. પરન્તુ એવી રીતે જાગ્રત કરવામાં આવે છે તો પાત્રને આંખો ઉઘાડવામાં બહુ જ પ્રયાસ કરવો પડે છે. જો તેવું બને તો પ્રયોક્તાએ રૂઢ પોતાના અંશુદાનાં ટેરવાં તેના નાકના મૂળથી આંખોની પાંપણોના છેડા સુધી જરા જોરથી ધસવાં તથા કુંક મારતા રહેવું એટલે પાત્ર આંખો ઉઘાડવા લાગશે. પાત્રની આંખો ઉઘડે ત્યાંસુધી આ ક્રમ ચાલુ રાખવો.

ચોથી રીત—મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરનારા કેટલાક લોકો પોતાના પાત્રને ઉઠાડતાં તેનો હાથ પકડીને તેને મદદ કરે છે અથવા તેની સાથે ચાર ડગલાં ચાલે છે, અને તમે ખરેખર તેને યોગનિદ્રા આણી હોય કિંવા ન હોય પણ એક વાર તે તમારા કબજામાં આવ્યો એટલે તમારે તેની ઉપર ઉલટા ઉતારા કરવા. હમેશાં પોતાપર પ્રયોગ થવા દેનાર માણસ યોગનિદ્રામાં જ હોવાનો વધારે સંભવ છે અને તે વિષયનું તેને કાંઈ જ્ઞાન હોતું નથી. પ્રયોગ કરનાર અને પ્રેક્ષક બંધા તેથી અનભિચર હોય છે.

પાંચમી રીત—હાથ ઉતારા પૂરા કરવાની પણ એક રીત છે. આપણો હાથ પાત્રના મ્હોની તફત નજીક લઈ જઈને આસ્તેતેની ચોળવો અને પછી નીચેથી ઉપરસુધી ઉતારા કરવા તે ઉલટા હાથ ઉતારા કહેવાય છે. થોડા કે વધુ હાથ ઉતારા તેના ઉપર લાગુ ન પડે તો નીચેની સૂચના ધ્યાનમાં રાખવી. પાત્ર પ્રયોગ વિષે કાંઈ બોલે કિંવા ઉતાવળ કરે તો તે ઉપર ધ્યાન આપવું નહિ. “હું હવે કાંઈ આંકડા મણું છું. હું એક, બે અને ત્રણ કહું, તેમાં ત્રણ બોલતાં જ તાણી જાગવીશ. એટલે તું તતકાજ જાગ્રત થઈશ. કેમ તું જાગ્રત થવાને તૈયાર ને ?” એમ પાત્રને પૂછતાં જ પાત્ર જ્યારે કહે કે “હું તૈયાર છું” ત્યારે ઉચ્ચ સ્વરે એક, બે, ત્રણ બોલીને તાણી જાગવી, એટલે પાત્ર તુરત જાગ્રત થશે; પરન્તુ આ પદ્ધતિથી પાત્રના જ્ઞાનતંત્રને થોડો ધક્કો લાગે; એટલે હમેશના પ્રયોગમાં તેનો ઉપયોગ ન કરતાં યોગનિદ્રા આવી હોય તેવા પાત્રને મઘે તેવો ઉપયોગ કરવો એ ઠીક છે. એમેરિકામાં માનવામાં આવે છે કે પંખાના પવનથી પાત્રને જગાડવો એ વધારે સાફ

પશુ-પક્ષી પર મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરવાની રીત. ૧૩૩

છે, પરંતુ તે રીતે પાત્રને જાગ્રત થતા કાંઈ અડચણ જણાતા લાગે તો આ કૃતિથી તેની બિંધ છુટત દૂર થાય છે. કેટલીક વાર એવું બને છે કે પાત્ર એ રીતે જાગ્રત થતા જ તેનું મસ્તક જડ થઈ જાય છે કિંવા માથું કુંપવા લાગે છે, તેટલા માટે તેને જાગ્રત કર્યા પહેલાં એમ કહી રાખવું સારું છે કે “તું હવે જાગ્રત થઈશ, ત્યારે તારું મસ્તક સારું થશે અને આ પ્રયોગથી તારા મસ્તકને કોઈ વિકાર થશે નહિ.” એમ કહેવાથી ઉપર જણાવેલા પ્રકારથી થતી હાનિ દૂર થઈ જાય છે ઉપર જણાવેલી રીતોમાંથી જેને જે રીત હાવે તે રીતનો ઉપયોગ પૂરી સાવચેતીથી કરવો.

પરિચ્છેદ ૮ મો.

પશુપક્ષી પર મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરવાની રીત.

હાથી-ધોડા જેવાં મોટાં પ્રાણીઓ ઉપર પ્રયોગ—મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ મનુષ્ય પર જ કરી શકાય છે એમ નથી, પરંતુ હાથી, ધોડા, બળદ, બિનાડા, કૂતરા, પોપટ, ચકલા વગેરે પશુપક્ષી ઉપર પણ પ્રયોગ કરી શકાય છે. મારકણી ગોધો, હઠીસો ધોડો, માતેસો હાથી વગેરે ખીજા ઉપાયોથી ઠેકાણે ન આવે તો મેસ્મેરિઝમથી ઠેકાણે આવે છે અને નરમ બને છે. કેટલાક ધોડાને ડેળવનારા લોકો આ પ્રયોગ કરી જાય છે. એવા માણસોની નજર જ એ જાનવર પર પડે એટલે બસ, કિંવા તે એવા જાનવર ઉપર એક વાર સવારી કરે છે કે દુરત તેને વશ બની જાય છે. તોફાની ધોડા પર તેવો પ્રયોગ કરીને એક વાર તેને ઠેકાણે આવ્યો એટલે પછી તે પોતાની ખોડને બૂલી જાય છે. ધોડા ઉપર પ્રયોગ કરવાની રીત એવી છે કે—તમેસો હાથીને એકદમ ધોડા તરફ સીધા જવું અને જરા પશુ ડર રાખવો નહિ તેના ગળામાં બાંધેલું દોરડું છોડવું તેનું માથું પાસે ને પાસે જ રાખવું તેને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલવા દો, ખોખારવા દો કે બિછાવવા દો પછી જમણા હાથે તેના મસ્તક પરની યાજી મજબૂત પકડવી અને ડાબા હાથના અગ્રડા તમા આગળની ચપટીમાં તેના નસકેરા વચ્ચેનો પડદો મજબૂત પકડવો. એ ચપટી ગમે તેમ કરતા પશુ છોડવી નહિ પછી ધોડાનું મોઢું નીચું નમાવવું અને સુમારે પાંચ મિનિટ તેના કાન પર જોરથી ઠોસા મારવા. એમ કરતા જ તે બિછળવાનું કે તોફાન કરવાનું બંધ કરશે અને યરયર કુંપનો બિંબો રહેશે પછી તેની બાંધ પર ખે-જલુ થપાટો ધીમે ધીમે

મારવી અને કાંઈ માણસની સાથે બોલતા હોઈએ, તેની સાથે મૃદુતાથી—
લાડકવાઈ વાતો કરતા હોઈએ તેમ બોલવું અને કાનથી પીઠસુધી હાથ
પહોંચી ત્યાંસુધી હાથ ઉતારા કરવાની શરૂઆત કરવી. માત્ર ડાબા હાથ-
માને નસઠારાને પડદો છોડવો નહિ. એ જ ધોડો જો ફરીથી તોફાન
કરવા લાગે તો તે જ પ્રકારના હાથ ઉતારા ફરીથી કરવા, એટલે તે પૂર્ણ
રીતે તમારા કાજૂમા આવી જશે. પછી તેને લગામ ચડાવીને કામમાં
લેવો. એક અઠવાડિયાસુધી રોજ એ પ્રમાણે કરશો એટલે તે વધારે
ત્રાસ આપશે નહિ. એ જ તરેહના હાથ ઉતારા જો વધારે લાંબા કરવામાં
આવશે તો તેથી ધોડાને જિંધ આવવા લાગશે. જિંધ આવ્યા પછી તેનું
નામ લઈને તેને બોલાવવાથી કિંવા રૂમાલને છેડો તેના પરથી ઝાડ-
વાથી તે તુરત જ જાગત થશે. આ પ્રયોગ સફળ કરવા માટે જનવરને
સ્વભાવ અને તેની ખોડ, વગેરે સર્વ બાળતોનો સારો અભ્યાસ હોવો
જોઈએ. એ જ રીતે હાથી, બજાદ વગેરે જનવરોને પણ તેમનાં તોફા-
નનો અભ્યાસ કરીને મેસ્મેરિઝમ દ્વારા વશ કરી શકાય છે.

કૂતરાં—ખિલાડાં વગેરે નાનાં પ્રાણીઓ ઉપર પ્રયોગ—કૂતરાં,
ખિલાડાં, સસલાં વગેરે નાનાં પ્રાણીઓની પીઠ ઉપર હાથ ફેરવતાં જ તે
નરમ બની જાય છે. તેની આંખોથી નાકસુધી હાથ ઉતારા કરવાથી તેને
જિંધ આવે છે. એક વાર તેને જિંધ આવી એટલે તેને હરકોઈ સ્થળે ફેરવો.
કે તેની સામે દીવો ધરો તોપણ તેને તેની ખજર પડશે નહિ. જો એકલા
હાથ ઉતારાથી તેને નિદ્રા આવે નહિ તો તેની આંખો સામે એકસરખી
રીતે જોઈ રહેવું એટલે તુરત જ તેને જિંધ આવવા લાગશે. જિંધમાંથી પ્રા-
ણીને જગાડવું હોય તો રૂમાલ લઈને તેના શરીર પર થોડો પવન નાંખવો
અને તેને નામ લઈને બોલાવવું એટલે તુરત જિંધ ઊતરવા લાગશે.

પક્ષીઓ ઉપર પ્રયોગ—આલ્બટ^૧ મોક્ષ એક મુરઘી ઉપરના યોગ-
નિદ્રાના પ્રયોગની વાત કહે છે. તે કહે છે કે એક મુરઘીને જમીન પર
પાડીને તેનું મસ્તક અમુક રીતે દાખી રાખ્યું; પછી જમીન પર ખડીથી
એક રેપા કાઢી. રેપાનો પ્રારંભ મુરઘીની ચાંચથી કયો હતો, તે રેપા
એટલે વર્તુળની રેપા પૂરી થતા જ મુરઘી નિશ્ચેષ્ટ થઈ પડી ગઈ. ખરી રીતે
ખડીથી કાઢેલી રેપા સાથે મુરઘીનો કાંઈ મંબંધ નહોતો, કારણકે મુરઘીને
*આઠડની પદ્ધતિવડે મેસ્મેરાઈઝ કરવામાં આવી હતી. ફક્ત તેની
આંખો સામે એક ચક્રચક્રિત પદાર્થ ધરી રાખ્યો હતો એટલે તે કાલુખર

સ્વચ્છ બિંદી મધ. આ પ્રયોગમાં મુરઘીને હાથ લગાડવાની પથ્થુ જરૂર પડી નહોતી. એ જ રીતે બતક, કબૂતર, પોપટ વગેરે ઉપર પ્રયોગ કરી શકાય છે. પુષ્કળ પ્રયોગમાં બોલવાનો નિયમ છે, પરંતુ બોલ્યા વિના પથ્થુ પ્રયોગ કરી શકાય છે. આવા પ્રયોગમાં પ્રયોગ કરનાર મનથી-ચેતાની ઇચ્છાશક્તિથી-તેની ઇચ્છાશક્તિને વાળીને કામ લેતો હોવાથી મનમાં જ બેસે છે અને તેથી તેનું ઇચ્છિત કાર્ય પાર પડે છે; મ્હોં-માંથી શબ્દો કાઢવાની જરૂર રહેતી નથી.

પરિચ્છેદ ૯ મો.

હિપ્નોટિઝમ એટલે શું ?

હિપ્નોટિઝમ—હિપ્નોટિઝમ એ મેસ્મેરિઝમની એક શાખા છે. મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરનાર એનો પ્રયોગ કરી શકે છે; ખીને ઠાણ તે કરી શકતો નથી. હિપ્નોટિઝમમાં રોગનિવારક શક્તિ રહેલી છે. તેમાં પાત્રને અચેતન કરીને તેની ઉપર પ્રત્યક્ષ ક્રિયા કરવામાં આવે છે. હિપ્નોટિઝમમાં ટ્રેવળ પાત્ર પાસે જ કામ કરાવવામાં આવે છે. પાત્ર ન હોય તો હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ થતો નથી. મેસ્મેરિઝમની વાત તેવી નથી, તેમાં પાત્રની જરૂર જ હોય છે એમ કાંઈ નથી. મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કરનાર પોતે પોતાની શક્તિના પ્રભાવથી ચેતાને જોઈએ તેવું પાત્ર બનાવી શકે છે. મેસ્મેરિઝમ કરનારો પોતાની પ્રમળ શક્તિથી સર્વનો બંધમોક્ષ કરી શકે છે.

હિપ્નોટિઝમ કરનારને સૂચનાઓ—હિપ્નોટિઝમમાં મેસ્મેરિઝમના પાત્રના જેવા જ યુષ્ઠ ધરાવનાર પાત્ર જોઈએ છે, તોપણ નીચેની સાત બાબતો ખાસ કરીને લક્ષમાં રાખવી: (૧) પ્રયોગને માટે દરેક સ્થળે દરેક સમયે એસવું. એકાદ બે વાર કાર્યમાં સફળતા ન મળે, તોપણ પ્રયોગ કરવાનું છોડી દેવું નહિ (૨) લોકોના મોઢા સમુદાય વચ્ચે, અશાંતિવાળે સ્થળે અને સ્વાર્થસાધનાના હેતુથી હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ કરવો નહિ (૩) ચમત્કાર બતાવવાના ઉદ્દેશથી હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ કદી કરવો નહિ. પ્રયોગ એક જ દિવસે અનેક પાત્રો ઉપર કરવો નહિ; છતાં કરવો જ હોય તો પ્રયોગતાએ પોતાના હાથ સ્વચ્છ પાણીથી ધોઈ નાંખીને અને આંખો પરથી પાણીવાળો હાથ ફેરવીને શાન્તચિત્ત થયા પછી થોડી વારે પ્રયોગ કરવો. (૪) પ્રયોગના પ્રભાવથી

પાત્ર મૂર્ચિત થયા પછી સાવધ ન થાય તો પ્રયોક્તાએ મળરાવું નહિ. ધૈર્યપૂર્વક સાવધ રહીને પાત્રને અચેતન ન થવા દેવા માટે પ્રકૃતિને કાર્યમાં ગૂંથી રાખવી. (૬) રોગપીડિત ઉપર પ્રયોગ કરવો નહિ; કરવો જ હોય તો એથી દર્દનાળા માણસ ઉપર તો પ્રયોગ ન જ કરવો. (૮) પ્રયોક્તા કરતા પાત્ર જે વધારે બળવાન હોય તો તેના પર પ્રયોગ કરવાથી લાભ થશે નહિ. મેરમેરિઝમના પ્રયોગને માટે અને અભ્યાસને માટે જે સ્થાન, સમય, મનઃસ્થિતિ વગેરે સંબંધી નિયમો કહેવામાં આવ્યા છે તે બધા હિપ્નોટિઝમમાં પણ ઉપયોગી છે.

હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ-પહેલી રીત—જેને હિપ્નોટિઝમનો અભ્યાસ કરવો હોય, તેણે મેરમેરિઝમમાં દર્શાવેલા શુભોવાળા પાત્રની પસંદગી કરીને તે પાત્રને પોતાની સન્મુખ દક્ષિણાભિમુખ બેસાડવું અને પ્રયોક્તા તથા પાત્ર ઉભયે પોતાની દૃષ્ટિનું પરસ્પર સંમિલન એવી તરેહથી કરવું કે જેથી પાત્રને મૂર્છા આવવા લાગે. મૂર્છા આવે એટલે પ્રયોક્તાનું વિધાન સિદ્ધ થયું એમ સમજવું. પછી પ્રયોક્તાએ પાત્રના દેહને સ્પર્શ ન કરતાં તેના મસ્તકથી પગમુધી પોતાના હાથવડે હાથ ઉતારા આરતે આરતે કરવાની શરૂઆત કરવી. ટેટલીક વારે એ ઉતારા પાત્ર ઉપર પ્રભાવ પાડે છે અને તે પાત્ર પૂર્ણ મૂર્ચિત થાય છે. પૂર્ણ મૂર્છા પ્રાપ્ત થયા પછી તેને પૂછવામાં આવેલી વાતોનો તથા રોગોનો પરિચ્છેદ કરવા લાગે છે.

બીજી રીત—પ્રયોક્તાએ પાત્રના ચિત્તને નિદ્રિત કરીને તેના માથાના નીચેના ભાગ પર તિર્થંક બાવથી અનુભોમન કરવું એટલે પાત્રને નિદ્રા આવવા લાગે છે. એવે વખતે પ્રયોક્તાએ પાત્ર પાસેથી પોતાનું અબીજ સિદ્ધ કરી લેવું.

ત્રીજી રીત—પ્રયોક્તાએ પાત્રને પોતાની સન્મુખ બેસાડીને બેઉએ પોતપોતાની દૃષ્ટિ એક બીજાની દૃષ્ટિમાં સરસ તથા દૃઢપણે એવી કેન્દ્રા-બૂત કરવી કે પાત્રને તુરત નિદ્રા આવવા લાગશે. ટેટલાક પ્રયોક્તાઓ આ પ્રયોગમાં પાત્રના હાથના અંગુઠા પોતાના અંગુઠા અને તેની પાસેની તર્જની આંગળાની વચ્ચે પકડીને ધીમે ધીમે દાબવાની શરૂઆત કરે છે. એ રીતે પાત્રને ઊંઘ આવવા લાગે એટલે તેના અંગુઠા છોડી દધને તેજના ૧ સ્પર્શ ન કરતાં તેના મસ્તકથી પગમુધી પોતાના હાથના આંગળા સામે એક ત્રે છે અને તેથી પાત્રને પૂર્ણ મૂર્છા આવ્યા બાદ પ્ર-

ફરી મોરપીંછની સમાજની વડે કરે છે મોરપીંછમા નૈસર્ગિક આકર્ષણ શક્તિ રહેવી છે.

હિપ્પોટિઝમમાં હાથ ઉતારા—હિપ્પોટિઝમમા જે હાથ ઉતારા કરવાના હોય છે, તેમા પ્રધાન પદ હાથની આગળીને આપવામા આવેલું છે. મેરમેરિઝમમા પડેના દષ્ટિનું બળવર્ધન બહુ જ સારી રીતે કરવું પડે છે, તે પ્રમાણે હિપ્પોટિઝમમા હાથ ઉતારા અથવા હાથનો ચક્રાવ ઉતારા કરવાનું બળ વધારવું જોઈએ છે મેરમેરિઝમમા જે હાથ ઉતારાનો પ્રમાણ દર્શાવી શકે નથી, તેને હિપ્પોટિઝમનો પ્રયોગ કરતા કદિ આવડતું નથી હાથ ઉતારાનો અભ્યાસ કરવા માટે સ્થળ અને કાળ નિશ્ચિત કરીને રોજ નિયમિત રીતે દરાવેના પાત્ર પર એવી તરે-હતું સાધન કરવું કે જેથી યોગ્ય કાળે યોગ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવા પામે. પાત્રને આપણી સન્મુખ ઉભામને દક્ષિણાબિમુખ બેસાડવું અને તેનું ચિત્ત એકાગ્ર કરવું પાત્રના પગ નીચે લગ્નકતા રખાવવા અને હાથ બેઠે બાજુએ છૂગા લટકતા રખાવવા પછી મસ્તક જીંચુ રાખીને છાતી બહાર કાઢીને આછક બેસવા કહેવું આપણે પાત્ર કરતા જરા ઉચ્ચ આસને બેસવું અને પાત્રની દષ્ટિની સાથે આપણી દષ્ટિને મેળવવી પાત્રને પગ નિશ્ચય રાખવાનું કહીને આપણે એની આગળીઓ આપણી આગળી-ઓવડે દાખવાની શરૂઆત કરવી દષ્ટિ કેવળ દૃઢ—અચળ રાખવી આ ક્રિયા ચાનુ રહેશે એટલે પાત્રની આખો મીંચાવા લાગશે, એટલે આપણે આપણી દષ્ટિનું બળ અધિક કરીને તેનું તેજ અંકદશ પાત્ર ઉપર નાખવું પાત્રની આખો જરાગર મીંચાવ એટલે તેના માત્રા શિથિલ થઈ જશે પાત્રને કાર્ક અચેતન અવસ્થામા મૂકેલું જોતા જ પાત્રના હાથ છોડી દેવા અને એમ્મ તેની સામે જીભા થઈને, તેના દેહને સ્પર્શ થવી વિના, દાઘને તેના દેહથી ચાર આગળે છેટે રાખીને, ધીરે ધીરે, મનઃકથી પમુધી લાખા હાથ ઉતારા કરવાની શરૂઆત કરવી. એ પ્રમાણે સાતથી વીસ વખત કરવું માત્ર પડેનેથી જેની સરળ અને સદૃઢ દષ્ટિ રાખી હોય છે તેવી જ તે કાયમ રાખવાનું વિમરવું નહિ. હાથ ઉતારા કરતી વેળાએ પોતાના આમનેથી જીવે જીભા થવા પશુ દષ્ટિ કાયમ રાખીને જ જીવું, એમ કરતા પાત્ર અચેતન થાય એટલે કાર્પ મદન નીવડ્યું એમ સમજવું આ સિદ્ધિ કેવળ પાત્ર-દશ દિવસના અભ્યાસથી મળતી નથી, પરન્તુ ઓછામા ઓછા ૪૦ દિવસમુધી અભ્યાસ કરવો પડે છે અને અભ્યાસમા કાર્વ કસર રહે તો તે લખા

વેળા પડે તેથી પ્રયોક્તાએ કંટાળીને અભ્યાસ છોડી દેવો નહિ.

અનુલોમિક અને પ્રતિલોમિક હાથ ઉતારા—એ પ્રમાણે અભ્યાસ કરતાં પ્રયોક્તા અને પાત્ર એ બેજેને યોગ્ય શક્તિની પ્રાપ્તિ થયા બાદ પ્રતિલોમિક ઉતારા કરવા, મસ્તકથી પગસુધીના ઉતારા અનુલોમિક કહેવાય છે અને પગથી મસ્તકસુધીના ઉતારા પ્રતિલોમિક અથવા ઉલટા ઉતારા કહેવાય છે. અનુલોમિક ઉતારાથી પાત્રને મૂઝાં આવે છે અને પ્રતિલોમિક ઉતારાથી મૂઝાં વળે છે. પ્રતિલોમિક ઉતારાથી પાત્ર જે ઉતાવળે સચેતનાવસ્થામાં ન આવે તોપણ પ્રયોક્તાએ મજરાવું નહિ. એ ક્રિયા ચાલુ રાખવાથી પાત્ર સચેતનાવસ્થામાં આવ્યા વિના રહેતું નથી. અનુલોમિક અને પ્રતિલોમિક હાથ ઉતારા કરવાના નિયમો હિપ્નોટિઝમમાં એકંદરે ૧૧ છે: (૧) હાથ ઉતારા ધીરે ધીરે કરવા પછી ઉતાવળે કરવા નહિ. (૨) હાથ ઉતારા કરતાં પાત્રના દેહને સ્પર્શ ગિલકુલ કરવો નહિ. (૩) એક મિનિટમાં આઠથી દસસુધી ઉતારા કરવા, વધારે ન કરવા. (૪) મસ્તકથી પગસુધીના અનુલોમિક ઉતારા પાત્રને મૂઝાં લાવે છે, અને (૫) પગથી મસ્તકસુધીના પ્રતિલોમિક ઉતારા મૂઝાંને વાળે છે. (૬) હાથ ઉતારા એવી રીતે કરવા જોઈએ કે જેના યોગથી મસ્તક પર તેનો સંપૂર્ણ પ્રભાવ પડે. એક વાર કામો અને એક વાર જમણા એવા હાથના પસારેલા પંજા ઉલટાવી-મુલટાવીને બેઉ તરેહના હાથ ઉતારા કરતા જવા. (૭) હાથ ઉતારા કરતાં થાક લાગે તો પાત્રના પગના અંગુઠાને આપણા પગના અંગુઠા અને તેની પાસેની આંગળીની વચ્ચે પકડી રાખીને વિશ્રાન્તિ લેવી. (૮) હાથ ઉતારાથી પ્રભાવિત થએલા પાત્રના શરીરને અન્ય કોઈની પુરુષ સ્પર્શ કરવો નહિ. (૯) પાત્રને અચેતન અવસ્થામાં એક કલાકથી વધારે વખત રાખવો નહિ. (૧૦) અનુલોમિક કે પ્રતિલોમિક હાથ ઉતારા કરતાં પ્રયોક્તાએ પોતાની ઈચ્છાશક્તિને સ્થિર રાખીને તે નેટલી બળવત્તર જની શકે તેટલી કરવી, એટલે હાથ ઉતારાનો પ્રભાવ વધારે સારો પડે છે. (૧૧) પાત્રનાં અવયવો ન્યાસુધી ચલનવલ્લનાદિ ક્રિયા કરવા લાગે નહિ, ત્યાંસુધી પાત્રની સ્થિતિ અચેતન એમ જ સમજવું. આ હાથ ઉતારા કરવાની ક્રિયા પાત્રના ચિત્તને બેશુદ્ધ કરીને જેમ કરવામાં આવે છે, તેમ આવશ્યકતાનુસાર પાત્રને બેશુદ્ધ કરીને પણ કરી શકાય છે. રોગીને રોગમુક્ત કરવામાં આ ક્રિયાનો બહુ ઉપયોગ થાય છે.

પરિચ્છેદ ૧૦ મો.

મેસ્મેરિઝમ અને હિપ્નોટિઝમનો સંબંધ.

મેસ્મેરિઝમની ચાર ક્ષણો—મેસ્મેરિઝમની ક્ષણો (Phases) મુખ્યત્વે કરીને ચાર છે. (૧) મેસ્મેરિઝમના આરંભથી લાવવામાં આ-વતી યોગનિદ્રાની પહેલી સ્થિતિને 'એનિમલ મેગ્નેટિઝમ' અથવા પ્રાણાકર્ષણ કહે છે. (૨) ઇલેક્ટ્રો બાયોલોજી (Electro Biology) અથવા ફ્રેનોમેસ્મેરિઝમ (Phreno-mesmerism) અથવા કપાલ-મોહનમાં પાત્રના મગજના જ્ઞાનતંત્રના જૂદાં જૂદાં કેન્દ્રમિદુઓ (Nerve centres) ને મોહિત-મેસ્મેરાઈઝ કરવામાં આવે છે. (૩) ક્લેઅરવોયન્સ (Clairvoyance) એટલે નિદ્રાજામણાવરથા યોગનિદ્રામાં પાત્રને બહુ સારી પ્રાપ્ત થાય છે, એવી સ્થિતિમાં પાત્રની આંતરદષ્ટિ સાબૂત રાખીને પ્રયોક્તા તેના ઉપયોગ બહુ સારી રીતે કરી લે છે. (૪) નિસર્ગનિર્મિત બિન બિન શક્તિઓના યોગથી જેનું આકર્ષન થાય છે તેને ટ્રાન્સ (Trance) કહેવામાં આવે છે. જે વખતે પ્રયોક્તાને પાત્રને યોગનિદ્રા લાવતાં સાધનચિત્ત રહેવું પડે છે તે વખતની સ્થિતિને એક્સટેસિસ (Ecstasis) કહે છે.

મેસ્મેરિઝમ અને હિપ્નોટિઝમ વચ્ચેના ભેદ—મેસ્મેરિઝમ અને હિપ્નોટિઝમ બેઉ પિલાને બેકે એક જ તરત ઉપર ધટાવવામાં આવેલી છે, તોપણ તે બેઉમાં પાત્રને યોગનિદ્રા લાવવાના પ્રકાર બિન બિન છે. હિપ્નોટિઝમમાં પાત્રનું લક્ષ્ય કોઈ પણ વસ્તુ પર એકાગ્રતાથી ઘૂંચવીને પ્રયોક્તા પોતાના દષ્ટિબળના બલવત્તર સામર્થ્યથી યોગનિદ્રા લાવે છે અને મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોક્તા ફક્ત માનસિક શક્તિના જોરથી પોતાની સમીપે રહેલા પાત્ર પર પોતાની દષ્ટિનું આકર્ષણ ફેંકીને હાથ ઉતારાવડે પાત્રને યોગનિદ્રાવશ કરે છે.

એનિમલ મેગ્નેટિઝમ અથવા પ્રાણાકર્ષણ—તેમાં પાત્રને પહેલાં યોગનિદ્રાવશ કરવામાં આવે છે, અને પછી શરીરના અવયવોનું ચેતન્ય જાગ્રત કરીને રોગી ભાગ પર પ્રયોગ કરી તેને રોગમુક્ત કરવામાં આવે છે. પાત્ર યોગનિદ્રાવશ થવા પછી તેની જે પ્રથમાવસ્થા થાય છે તેને મેગ્નેટિક સ્લીપ અથવા આકર્ષિત નિદ્રા કહેવામાં આવે છે. ત્યારપછી પાત્ર એક પછી એક એવી જૂદી જૂદી અવસ્થામાં ચઢેને યોગનિદ્રામાં પરિવ્રમણ

અથવા પ્રવાસ કરે છે. પાત્રને એ સ્થિતિમાં લાવવા માટે તેને પૂર્ણ મેસ્મે-
રાઇઝ કરવો જોઈએ અને નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે તેની સાત રીતો છે:

મેસ્મેરાઇઝ કરવાની સાત રીતો—(૧) એક એકાન્ત જગ્યામાં પાત્રને એક ખુરશી પર બેસાડવો. તેનું શરીર અને નેત્રો દીધાં રાખવાનું તેને કહેવું. પછી તેના હાથમાં એક રૂપિયો દેવો. એ રૂપિયા ઉપર સીધી-એકાગ્ર દષ્ટિ રાખવાનું તેને કહેવું. આંખોનાં ચોપચાં એકઠાં ન કરવાનું તેને હરમાવવું. એકાગ્રતાથી પાત્રને તંદ્રા (Drowsiness) આવવા લાગે, એટલે ધીરા પણ નિશ્ચયાત્મક સ્વરે તેને કહેવું: "તારી આંખો હવે બંધ જ બારે થતી જાય છે, હવે તને યોગનિદ્રા આવવા લાગે છે. હાથમાંના રૂપિયા ઉપરથી દષ્ટિ ખેંચી લેવી એવું તને થવા કરે છે. અહીં બધે શાન્તતા છે, તાગ હાથ-પગ-મસ્તક એ શાન્ત અને ઠંડાં થતાં જાય છે, તારા હૃદયના ધનકારા ધીરે ધીરે થતા જાય છે અને તને યોગનિદ્રા લાગે છે." એમ કહીને બે સેંકડ યોગ્યું અને પછી શબ્દક સૂચના કરવાનું શરૂ કરવું. પાત્ર આંખો મીંચી જાય એટલે તેને કહેવું: "હવે તારી આંખો બરાબર મીંચ અને ઊંઘી જ. જરા પણ વખત ગુમાવીશ નહિ. તુરત જ તું યોગનિદ્રામાં નિમગ્ન થઈશ." એટલું બો-લીને પાત્રને ઊંઘવા દેવું. તેને યોગનિદ્રા આવીને પાંચ મિનિટ થયા પછી તેનાથી જરા અંતર થર આપણે ઊભા રહેવું અને આપણી ઇચ્છાશક્તિના એકાગ્ર વિચાર મનમાં કરવા તથા પાત્રને લાગે. લખત નિદ્રાવશ રાખવા માટે આપણી ઇચ્છા તેના ઉપર છોડવી એટલે પાત્રને તેની નિદ્રામાં શાંતિ મળશે. પછી તેને જાગ્રત કરવાને તેની પાસે જઈને તેને "ખીજ વખત તું બંધ જ ઉતાવળે ઊંઘમા પડીશ, ખીજ વાર તારા હાથમા રૂપિયો પડતાં જ તું નિદ્રાવશ થઈશ," એમ કહીને એક રૂમાલવડે પાત્રના મોઢાં પર ઘવન નાખવો. એટલે તે જાગશે. પહેલે દિવસે એ પ્રમાણે પાત્રને નિદ્રામાં લાવીને તેની ઉપર આપણુ સ્વામિત્વ સ્થાપિત કરવું. પછી બીજે દિવસે અથવા બીજે કોઈ પ્રસંગે એ જ રીતિથી તેને નિદ્રા

દાંડનો ઠાકટર અને દર્દી

[આકૃતિ ૩૨]

પછી બીજે દિવસે અથવા બીજે કોઈ પ્રસંગે એ જ રીતિથી તેને નિદ્રા

લાવીને બીજી કોઈ પણ શાબ્દિક સૂચના કરવી. દાંતના ઝાકટરો દર્દીની આંખો ઉપર રૂપિયો કિંવા કાંઈ ચળકતી વસ્તુ ટાંંગીને તે ઉપર તેની દષ્ટિ એકાગ્ર કરાવે છે અને પછી દર્દી જીંધમાં પડતાં સૂચનાવડે તેનું મોં જીધાવી દાંત ખેંચવાનું કે બીજું કાંઈ ઓપરેશન કરે છે કે જ્યો દર્દીને બહુ દર્દ થતું નથી. [જુઓ આકૃતિ ૩૨]. (૨) બીજી રીત એવી છે કે હાથમાં રૂપિયો આપવાને બદલે પેન્સીલ અથવા કોઈ ચમકદાર વસ્તુ, ચાદીનું બટન કિંવા બીજી કોઈ નાની વસ્તુ પાત્રની દષ્ટિ સમક્ષ તેના નાકના મૂળથી ત્રણ ઈંચના અંતર પર રાખવી અને તે વસ્તુ પર સરળ એકાગ્ર દષ્ટિ રાખવાનું પાત્રને કહેવું. પાત્રને નિદ્રા આવવા લાગતાં જ પહેલી રીતમાં કલા પ્રમાણે બાકીનો બધો વિધિ કરવો. (૩)

ત્રીજો પ્રકાર એ કે પાત્રના મસ્તકપર પ્રયોક્તાએ પોતાનો એક હાથ રાખીને બીજા હાથની બે આંગળીઓ તેનાં નેત્રોની સામે ગોળ ગોળ ફેરવવી. પાત્રને માત્ર પોતાની દષ્ટિ સરલ, એકાગ્ર અને પસકારા માયી વિના પેલી આંગળીઓ તરફ જ લમડી રાખવા કહેવું એમ કરવાથી પાત્રને ચક્ષર આવવા લાગશે અને ધેન આવશે. ધેન ચડ્યા પછીનો બધો વિધિ પહેલી રીતમાં દર્શાવ્યા મુજબ કરવો. (૪) પાત્રને શાંત ચિત્તે બેસાડીને તેની સામે પ્રયોક્તાએ બેસવું, અને પાત્રની દષ્ટિની સાથે પોતાની દષ્ટિ મેળવવી. પછી પ્રયોક્તાએ

આંગળીઓ ગોળ ફેરવવી [આકૃતિ ૩૩]

પોતાની મનોવાસનાથી એવી ઈચ્છા પ્રેરિત કરવી કે “હવે તું જીધી જા” આ રીત મેસ્મેરિઝમની છે. જો કોઈ આ રીતનો સારો અભ્યાસ કરે છે તો તે પોતાના દષ્ટિમૂળથી મોટાં કાર્યો કરી શકે છે. અરીસાવડે નેત્રશક્તિ ટેળવી શકાય છે * આ બાબતમાં ચિત્તની માત્ર એકાગ્રતા

* જુઓ ખંડ ૨ જો, પરિ. ૫ મો.

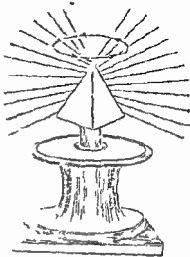
બરાબર રાખવી પડે છે. કેટલીક વાર પ્રયોક્તા કરતાં પાત્રની દષ્ટિ વધારે સનેજ હોય છે. એવે વખતે પ્રયોક્તાએ અભરાવું નહિ પણ પાત્રની બે બ્રમરની વચ્ચે પોતાની નજરને દઢ ચોટી રાખવી અને પાત્રને પોતાની આંખોની સામે જોઈ રહેવા કહેવું એટલે પાત્ર યોગનિદ્રામગ્ન થવા લાગશે. પછી પહેલી રીતમાં કલા પ્રમાણે સૂચનાઓ વગેરે કરવું. (૫) પાંચમી રીતમાં પાત્રને પોતાનાં માત્રો દીધાં કરીને બેસવાનું કહેવું અને પછી પ્રયોક્તાએ તેના મસ્તકથી પગસુધી લાંબા હાથ ઉતારા* કરવા. દરેક ચાર ઉતારા થવા પછી પાંચમો ઉતારો મોઢાથી છાતી અને હાથ-સુધી લાવીને હાથનાં આંગળાં આગળ પૂરો કરી ફરીથી ચાર દીધું ઉતારા ચાલુ કરવા. એથી પાંચથી ત્રીસ મિનિટમાં પાત્ર તદ્દન બેમાન થશે, પછી તેને સૂચના કરવી. આવી રીતથી પાત્ર જે જીંધમાં પડે છે તે અતિ-સૂક્ષ્મ પ્રકારની જીંધ હોય છે અને મેરમેરિઝમની ચાર સ્થિતિમાંની કોઈ પણ સ્થિતિમાં માત્ર એક જ સૂચનાથી તેને જીંધમાં પાડી શકાય છે.

(૬) છઠી પ્રકાર એવો છે કે પ્રયોક્તાએ પાત્રની સામે જીભ રહીને પાત્રનું માથું બે હાથમાં બેઠે કાનની બાજુએથી પકડીને ખૂબ ધુણાવવું-હલાવવું, એટલે પાત્રને ફેર આવશે અને તે બેશુદ્ધ બનશે. પછી પહેલી રીતમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે સૂચનાઓ કરવી. પાત્રનું માથું હલાવ્યા પહેલાં બે ત્રણ મિનિટસુધી પાત્રને કાંઈ ચળકતી ચીજ એકાગ્ર દષ્ટિથી જોવા આપવી. (૭) સાતમા પ્રકારમાં વિજ્ઞાનિક પ્રવાહનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તેને માટે, અમેરિકામાં 'હિપ્નોટિક બોક્સ' કિંવા તેના જેવા બીજા કાંઈ પદાર્થો ગણે છે કે જેમાં વિજ્ઞાનિક પ્રવાહ હોય છે. તે પદાર્થ પાત્રના મસ્ત-

માથું ધુણાવવું [આકૃતિ ૩૪].

કના જ્ઞાનતંતુને લગાડવાથી તે તુરત બેભાન થાય છે. પણ આ રીતિ પસંદ કરવા જેવી નથી કારણકે તેથી પાત્રના જ્ઞાનતંતુને નુકસાન થાય છે અને જો પાત્ર નમળું હોય છે તો વિજળીનો ઝાટકો તેને બહુ નુકસાન કરે છે કિંવા ઠાઈ વાર મૃત્યુ પણ લાવે છે. જો પાત્ર દસ પાત્રોને એકી સાથે હિપ્નોટાઇઝ કરવાના હોય છે તો તે માટે સોમ્નોસ્કોપ(Somnoscopes)નામનું એક યંત્ર વપરાય છે, અને તે જરા પણ નુકસાન કરતું નથી. એ યંત્ર બાળુમા દર્શાવેલા ચિત્ર મુજબનું હોય છે અને તે વિલાપતમા વેચાતું મળી શકાય તેવું છે. આમેરિઝનનું સાધ્વાકામ જેમ ગોળ ફરે છે તેવા સાધ્વા પર શંકુના આકારમા ત્રણ આરસીઓ ગોઠવવી, સાચો ફરતો જગે એટલે એ આરસીઓ પણ ગોળગોળ ફરશે. પાત્ર દસ પાત્રોને અર્ધ અંદા-કૃતિમા બેસાડીને એક નજરે તાકી રહેવા કહેવું એમ કરવાથી પાત્રો એક પછી એક ધેનમા પડવા લાગશે અને કેટલાક તો સૂચના વિના પણ નિદ્રાવશ થઈ જશે હિપ્નોટિક નિદ્રા લાવવાની બીજી અનેક રીતો છે પણ આ ગીત સરળ અને મુખ્ય છે

સોમ્નોસ્કોપ [આકૃતિ ૩૫]

પ્રયોક્તાએ પાત્રને કરવાની સૂચના ઉપર પણ ફતેહનો ધણો આધાર રહે છે. આ સૂચના કેવી રીતે કરવી તે માટે આગળ એક ખાસ પરિચ્છેદ આપવામા આવેલો છે

ઇલેક્ટ્રો-બાયોલોજી અથવા કપાલભોજન—મનુષ્યના મગજમા જૂદી જૂદી શક્તિઓ રહેલી છે તે 'મસ્તકવિદ્યા'ના અભ્યાસીથી અનુભવ્યુ નથી પાત્રની ઇદ્રિયોને કાબૂમા લીધા પછી પ્રયોક્તા પાત્રના મસ્તકમા રહેલા જૂદા જૂદા શક્તિસ્થાનો અથવા નર્વસેન્ટર્સ (Nerve Centres) ને હિસ્ટરીને પાત્રને અમુક વિશેષ શક્તિવાળો બનાવી શકે છે ખાસ કરીને જે સ્થાન ખામીવાળું હોય તેને હિસ્ટરીને પૂરી શક્તિવાળું કરવું એ પ્રયોક્તાનું કામ છે. આ સંબંધી વિશેષ સમજૂતી એક જૂદા પરિચ્છેદમાં આગળ આપવામા આવી છે.

કલેઅરવોયન્સ અથવા આંતરદષ્ટિ—કલેઅરવોયન્સને આંતરદષ્ટિ પણ કહેવામાં આવે છે. બીજી સ્થિતિમાંથી પસાર થવા પછી પાત્ર ત્રીજી સ્થિતિમાં દાખલ થાય છે. જૂદા જૂદા પ્રયોગોમાંથી પસાર થવાથી પાત્રની કેટલીક માનસિક છૂપી શક્તિઓ ખીલે છે જેથી તે નિદ્રાગ્રમણ જેવી હાલતમાં આવે છે, તેની આંતરદષ્ટિ ખુલે છે અને તે અદ્ભુત ચીજો જુએ છે, સમજે છે તથા તેનું વર્ણન કરે છે. આ સ્થિતિ પાત્રને સૂક્ષ્મ ભુવનમાં લઈ જાય છે. આ સંબંધી વિશેષ સમજુતી આગળ જૂદા પરિચ્છેદમાં આપવામાં આવી છે.

ટ્રાન્સ અથવા જડ સ્થિતિ અથવા તન્મયાવસ્થા—આ પાત્રની ચોથી અવસ્થા છે, તે સ્થિતિમાં પાત્રની મહાત્મિક શક્તિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. આગળ વધેલું પાત્ર આ હાલતમાં દિવસોના દિવસો અને મહિનાના મહિના સુધી પડી રહે છે જેને યોગવિદ્યામાં જડ સ્થિતિ અથવા તન્મયાવસ્થા કહે છે. આ સંબંધી પણ વિશેષ સમજુતી આગળ આપી છે.

પરિચ્છેદ ૧૧ મો.

સૂચના કેવી રીતે કરવી ?

સૂચના એટલે શું ?—જેના તરફથી ઐચ્છિક ક્રિયા કરાવી લેવાની હોય, તેના મનમાં તે ઐચ્છિક ક્રિયાની ભાવના ઉત્પન્ન કરવી, એટલે સૂચના (Suggestion) કરવી. સૂચનાથી ક્રિયા થાય છે તે માત્ર તલજન્મ કલ્પનાનું પરિણામ છે. એટલે સૂચનાનો અર્થ ભાવી પરિણામનું ચિહ્ન એ પ્રમાણે કરવામાં હરકત નથી. સૌ ઉપર સૂચનાનો અમલ એક સરખો થતો નથી. મનની એક પ્રકારની વિશેષ સ્થિતિ થવા વિના સૂચનાનું પરિણામ યત્ન નથી. એ પ્રકારની સ્થિતિ ઉપર સૂચનાનું પરિણામ થાય છે. મેન્ટલ ઇન્સર્શન (Mental Insertion) અથવા માનસ શૈથિલ્ય અને માનસાતિશ્લેષણ શૈથિલ્ય, એ બેમાંની પહેલી સ્થિતિમાં અંતઃકરણ એટલું સુસ્ત થાય છે કે વિવેકશક્તિ બંધી થાય છે અને તેથી સૂચનાનો પ્રતિકાર અથવા નિગ્રહ કરી શકાતો નથી. એ સ્થિતિમાં ઇચ્છાસ્વાતંત્ર્ય નષ્ટ થવાની સૂચના ખરી છે કે ખોટી, અને યોગ્ય છે કે અયોગ્ય તેનો વિચાર કરવાની પ્રવૃત્તિ થતી નથી. કદાચ પ્રવૃત્તિ થાય છે તો પ્રતિકાર કરી શકાતો નથી. બીજી સ્થિતિમાં ઠાંધ પણ કુદ્દલકારણથી અંતઃકરણને બહુ જ શોભ થાય છે. આ સ્થિતિ કેટલાક રોગોમાં

જેવી થાય છે તેવી જ લગભગ હોય છે. કામળ મનવાળાની, હિતાવળા સ્વભાવવાળાની કિંવા ભોળા માણસની રિચિતિ એવી જ હોય છે. મોહનિ-
દ્રામા મન શિચિત્ત બને છે તેથી તેની જુદી જુદી અવસ્થામાં સૂચનાનું
સાર પરિણામ થાય છે. તે સિવાય નૈસર્ગિક નિદ્રામાં કિંવા માદક વ-
સ્તુથી ઉત્પન્ન થતા કેદમાં સૂચનાનું જેવું પરિણામ થાય છે તેવું જાગ્રત
અવસ્થામાં પણ થાય છે. જે પાત્ર ઉપર એક માણસે લખેલા વખત
મોહનિદ્રા આણી હોય છે તે પાત્ર પછી એ માણસની મનોવૃત્તિના તા-
બામાં એટલે મુખી બાવી જાય છે કે પાત્ર જાગ્રત હોય તોપણ તે
જેવી સૂચના કરે તેવી અસર પાત્ર પર થાય છે. દેહનો કોઈ ભાગ
લૂંચે પાડવે, સ્નાયુનું આકુચન-પ્રસારણ કરવું, વેદના ઉત્પન્ન કરવી કે
હર કરવી, એવા પ્રયોગો જાગ્રત પાત્રો પર ઘણી વાર સફળ નીવડેલા છે.
પ્રાચીન કાળમાં શાપ અને આશીર્વાદના મોઢા પરિણામો આવતા એવું
આપણે વાંચીએ છીએ તે આખા જગતને મોહ પમાડવાની શક્તિ ધરા-
વનારા મહાત્માઓની સૂચનાનું જ ફળ છે.

સૂચનાના બે પ્રકાર—લેખી કિંવા મ્હોની એવી બે પ્રકારની
સૂચના હોય છે, તેમાંની મ્હોની સૂચના હિતમ છે. હાથમાં પદાર્થ મહણ
કરીને અભિનય સાથે મ્હોની સૂચના કરવામાં આવે તો ઇષ્ટસિદ્ધિ બહુ
હિતાવળે થાય છે. હાથમાં કામળને કુકડો લઈને “લ્યો, કેરી ખાઓ,”
એવું કહેવાથી પરિણામ બરાબર આવે છે. સૂચનાનું પરિણામ મોહિત
પાત્રની નેત્રાદિ ઈન્દ્રિયોદ્ધાર પછી મન ઉપર થાય છે. મોહિતના કાન
પાસે કોઈ અવાજ કરીને મ્હોથી સૂચના કરવામાં આવે કે “તું હવે
ધંદાનાં સામળશે,” તો પાત્ર કહે છે કે “હું દેવાનપના ધંદના જેવો
અવાજ સામળું છું.” મુખમાંથી શબ્દોત્તાર કરીને સૂચના કરવાનો
નિયમ બહુ જ લાભકારક છે. સ્નાયુદ્ધાર જુદા જુદા પ્રકારના મનોવિકાર
પ્રયોગતા જાગ્રત કરી શકે છે. મોહિત પાત્રના હાથમાં ચેન્સીન આપવાથી
તે લખવા લાગે છે અને સોય આપવાથી તે સીવવા લાગે છે. બેઉ હાથ
તેના મ્હો પર ધરવાથી તેની મુઠા દુ ખી થતી દેખાય છે. મોહિત સ્ત્રીના
બેઉ હાથ તેની છાતી પાસે લઈ જવામાં આવે, તો તે હાથમાંનું બા-
ળક સ્તનપાન કરે છે એવું તેને લાગે છે તાત્પર્ય એ છે કે જે જે
રિચિતિમાં સ્નાયુને રાખવામાં આવે છે તે તે રિચિતિના મનોવિકારની જ
શૃતિ યથાને તે પ્રમાણે મોહિત પાત્ર ક્રિયા કરવા લાગે છે.

સ્વગત સૂચના અથવા એટો-સજેશન—પ્રયોગતા મોહિત મ-

નુપ્પને-પાત્રને સૂચના કર્યા વિના પોતાની જ કલ્પનાથી કિંવા સૂચનાથી ભ્રમ ઉત્પન્ન કરી શકે છે અને તદનુસાર પરિણામ પણ આવે છે. આ પ્રકારને સ્વગત સૂચના અથવા ઑટોસજ્જેશન (Auto-suggestion) કહે છે. જૂતો-માદગ્રસ્ત સ્ત્રીઓને જે પદ્માઘાત થાય છે તે તેને તેની પોતાની કલ્પનાથી જ થાય છે. આ પ્રકાર ઘેલછા લાગુ પડી હોય એવા માણસમાં જોવામાં આવે છે. તેને જે જૂદા જૂદા ભ્રમ થાય છે તે સર્વ તેની સ્વગત સૂચનાનું જ પરિણામ હોય છે. એ જ પ્રમાણે પોતાના શરીર ઉપર સારી અસર કરવાને અમુક સૂચનાનું મનન કર્યા કરવું તે પણ સ્વગત સૂચનાનો જ પ્રકાર છે. તે માર્ગે આપણી જૂંડી ટેવો તેમ જ શરીરના જૂદાજૂદા અવયવો ઉપર આપણી આત્મિક શક્તિ લઈ જઈ શકીએ છીએ. ઑટો હીલ્થિંગ સજ્જેશન એટલે રોગનિવારક સ્વગત સૂચનાવડે પોતાનો રોગ પણ મટી શકે છે. શરીરમાં કોઈ રથળે દુઃખાવો થતો હોય, તો એક શાંત જગ્યામાં બેસવું અથવા બિછાનામાં સૂવું અને પછી આંખ બંધ કરી, ન્યાં દુઃખતું હોય તે તરફ આપણે આપણી માનસિક આંખથી જોતા હોઈએ તેમ આપણે વિચાર તે જગ્યા ઉપર મોકલવો અને તે વખતે મનથી વિચારવું કે “આ જગ્યા ઉપર જે દુઃખાવો થાય છે, તે એકદમ નરમ પડી જાય.” તો તે વખતે દુઃખતા ભાગ આમળ એક વિજ્ઞાનિક ઝડપથી કોઈ સ્ત્રીજ આવીને પસાર થઈ જતી માણસ પડશે અને દુઃખાવો મિલકુલ લાગશે નહિ. એમ આશુ ૫૦ થી ૧૦૦ વખત એવાં વિજ્ઞાનિક આદેશનો તે દર્દીવાળા ભાગ ઉપર વારંવાર આપ્યા કરવાથી ત્યાનો દુઃખાવો તરત નરમ પડી જાય છે.

મૂક સૂચના—સ્નાયુનો ક્ષોભ કરવો એટલે કે તે સ્નાયુનો સ્પર્શ કરવાની સાથે તેનું આકુંચન થાય, એવી પ્રત્યક્ષ સૂચના કરવી તે મૂક સૂચના (Dumb suggestion) કહેવાય છે. મોહનિદ્રામાં જે કોઈ જૂદા જૂદા પ્રકાર દર્શિએ પડે છે તે સર્વ મૂકી સૂચનાનાં પરિણામ હોય છે. મોહનિદ્રામાં ઉત્પન્ન થતાં પરિણામો જે બિન્ન પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે, એક શારીરિક કિંવા બાહ્ય ઇન્દ્રિયના ક્ષોભથી અને બીજો માનસિક ક્ષોભથી અથવા સૂચનાથી. આ બેઉ પ્રકારમાં સરખુંજ પરિણામ થાય છે.

અજ્ઞાત સૂચના—મોહનિદ્રામાં સર્વ ઇન્દ્રિયો બહુ તીક્ષ્ણ બને છે. સૂચના થયા પૂર્વે જ જાણે કે સૂચના થી છે તે સમજી જવાયું હોય એવા ભાવથી ઇન્દ્રિયોનો બાપાર શરૂ થાય છે. તેથી ઘણી વાર

ચૂક થઈ જવાનો સંભવ રહે છે. આવા પ્રકારને અજ્ઞાત સૂચના (Unconscious suggestion) કહે છે. આ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થતી અજ્ઞાત સૂચનાથી શુદ્ધ પ્રયોગમાં બગાડો થાય છે, માટે પ્રયોક્તાએ બહુ સાવધાન રહેવાની જરૂર છે. કેટલાક લોકો પ્રયોક્તાને ફસાવવાને તે કહે તે પ્રમાણે ખાસ ઢોંગ કરે છે; ખરી રીતે તેની ઉપર પ્રયોગનું કશું પરિણામ થતું નથી. ઢોંગ અને અજ્ઞાત સૂચના બેઉથી એકસરખાં પરિણામ આવતાં માલૂમ પડે છે માટે વસ્તુતઃ કયો પ્રકાર ચાલી રહ્યો છે તે બાબત પ્રયોક્તાએ બારીકાથી તપાસવી. ઢોંગનો નિશ્ચય કરવા માટે માનસ શાસ્ત્ર, હૃદયવિજ્ઞાન શાસ્ત્ર, રોગનિદાન વગેરે જ્ઞાન પ્રયોક્તાને હોવાં જોઈએ. અંધત્વના ભ્રમની કિંવા પક્ષલાતની સૂચના પ્રયોક્તાએ પાત્રને કરવી અને તેનું પરિણામ ખરેખર્ આવે છે કે નહિ તે જોવાથી ઢોંગની પ્રતીતિ થઈ આવશે. આ વાત તર્કશક્તિથી જ જાણવી પડે છે.

નિષેધ ભ્રમ—સૂચનાનો અમલ મગજ અને જ્ઞાનતંત્ર ઉપર જેમ થાય છે, તેમ જૂખ, તરસ, રુધિરાભિસરણ, શ્વસોચ્છ્વાસ, ઉષ્ણતા, મળમૂત્ર અને જનનેદ્રિયો ઉપર પણ થાય છે. જે ક્રિયા ઇચ્છાને અધીન નથી એવી પણ કેટલીક ક્રિયાઓ સૂચનાદ્વારા કરી શકાય છે. વેદનાશ્મત્વ, બધિરતા વગેરે તો સારી રીતે કરી શકાય છે. શાકોના એક શિષ્યે એક મનુષ્યની બાંબલી (જમણમાંનું મુખકું) સૂચનાથી વેદનાશ્મત્ય કરીને ફેડી હતી. સૂચનાથી હરગોઈ અંમની વેદનાશક્તિ દૂર કરી શકાય છે. ૧૮૩૫ માં કલકત્તામાં ડૉ. ઇસ્ટલે ધણા રોગીઓને મોહનિદ્રામાં નાંખીને સત્ત્વક્રિયા પણ કરી હતી. સૂચનાથી પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોની વેદનાશક્તિ પણ દૂર થઈ શકે છે, એટલે અંધત્વ, બધિરતા, રસજ્ઞાનાભાવ, સ્પર્શજ્ઞાનાભાવ અને સ્મૃત્યભાવ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે, જે નિષેધભ્રમ કહેવાય છે. એને સાકો શક્તિનાથ કહે છે.

નજરબંધી—મોહનિદ્રામાં અદસ્ય વસ્તુ પણ સૂચનાથી દેખાવા લાગે છે. ગાર્ડીઓ જે નજરબંધીના ખેલો કરે છે તે પણ આ જ શક્તિથી. પ્રાચીન કાળમાં આ શક્તિ સર્વત્ર જાણીતી હતી. ઈદ્રજળના પ્રયોગો મોહનિદ્રામાં નાખેલા મનુષ્યોને એક પ્રયોક્તા પોતાની મરજીમાં આવે તેવા બતાવી શકે છે.

રંગાન્ધત્વ—શૂતો-માદમરત સ્ત્રીઓને આકસ્મિક વેદનાશ્મત્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આ વેદનાશ્મત્ય અને સૂચનાજન્ય વેદનાશ્મત્યમાં એટલો જ ફરક રહેલો છે કે સૂચનાજન્ય વેદનાશ્મત્ય કાંઈ નિશ્ચિત

વસ્તુ સંબંધે હોય છે અને જૂતો-માદમાં કાઈ કાઈ વાર રંગાન્ધત્વ (Colour-blindness) ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી એક કિંવા સર્વ રંગ બિલકુલ દેખાતા નથી. સૂચનાથી ચતુર રંગાન્ધત્વ એક જ રંગ સંબંધી હોય છે. આ પ્રકારની સ્થિતિ કાઈ કાઈ વાર રોજના વ્યવહારમાં પણ દષ્ટિએ પડે છે. કાઈ કાઈ વાર વસ્તુ આપણી દષ્ટિ સામે જ હોય છે, છતાં આપણે તેને શોધ્યા કરીએ છીએ. ‘કેડે છોકર્ડ અને મામમાં શોધ્યું’ એ કહેવત તો જાણીતું છે. આ પ્રકાર અને સૂચનાજન્ય અંધત્વમાં એક-સરખાપણું રહેલું છે.

હૃદયનાજનિત પક્ષાઘાત—વેદનાશક્તિ પ્રમાણે ગતિશક્તિનો પણ સૂચનાવડે નાશ કરી પક્ષાઘાત ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. હૃદયનાથી રેહ ઉપર થતા જૂદી જૂદી જાતના આઘાત એ હૃદયનાજન્ય સૂચનાજનિત હોય છે. તેને અંગ્રેજીમાં ‘સાઇકીકલ પેરેલીસીસ’ (Psychical Paralysis)—હૃદયનાજનિત પક્ષાઘાત કહે છે. સૂચનાથી અવગવનો સંપૂર્ણ પક્ષાઘાત તથા એકદેશીય-અંધતા: પક્ષાઘાત ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. કાંઈ કાંઈ વાર એક પ્રદેશનો શક્તિનાશ કરવાથી તેની નજીકના પ્રદેશનો પણ શક્તિપાત થાય છે. ઈન્દ્રિયવિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો એવો સિદ્ધાંત છે કે શરીરની જમણી બાજુના પ્રદેશ પર મગજના ડાબા ભાગનો અમલ હોય છે; એટલે જમણી બાજુનો અર્ધાંગવાત થયો હોય તો ડાબી બાજુના મગજના કેટલાક ભાગમાં પણ રોગ ઉદ્ભૂત થાય છે. જમણા હાથ પર ડાબી બાજુના મગજના જે ભાગનો અમલ છે, તેની પાસે જ વામિન્દ્રિયનું સ્થાન રહેલું છે; એટલે જે વખતે જમણી બાજુનો પક્ષાઘાત થાય છે, ત્યારે વાયા અંધ થાય છે. એ જ સ્થિતિ સૂચનાથી થાય છે સૂચનાજનિત પક્ષાઘાત ગમે તેટલો વખત રાખી શકાય છે. આ પક્ષાઘાત વારંવાર કરેલી સૂચનાથી દૂર કરી શકાય છે.

એકદેશીય પક્ષાઘાત—આનુષંગિક વ્યાપાર કરવાની જે શક્તિ સ્નાયુમાં રહેલી છે તેને યોજનાશક્તિનો (Power of Co-ordination) કહે છે. સૂચનાવડે આ યોજનાશક્તિનો નાશ કરવાથી તે સ્નાયુમાંની શક્તિ સ્વતંત્ર વ્યાપાર કરવાને સમર્થ રહેવા છતાં આનુષંગિક વ્યાપાર કરવાને અસમર્થ નીવડે છે. એકદેશીય પક્ષાઘાતથી એ જ સ્થિતિ થાય છે. એકદેશીય પક્ષાઘાત એટલે સ્નાયુની યોજનાશક્તિનો નાશ અને તેથી ઉત્પન્ન ચતુર આનુષંગિક વ્યાપાર—દૌર્બલ્ય આ પક્ષાઘાતથી જોકે ગતિનાશ થતો નથી, તોપણ વિશિષ્ટ કાર્ય માટે જોઈતી ગતિપરંપરા નષ્ટ થાય છે. આ સિવાય પક્ષાઘાતનો એક ત્રીજો પ્રકાર છે તેને ઇચ્છાશક્તિનાશ

(Abonlia) કહે છે. એ પ્રકાર સૂચનાથી ઉત્પન્ન કરવાથી તેમાં એક-દેશીય પદ્ધતિનાં સર્વ ચિહ્નો માલુમ પડે છે. સૂચનાથી કેવળ શરીર પર કિંવા સ્નાયુના સ્વતંત્ર વ્યાપાર પર જ અસર થાય છે એમ નહિ, પરંતુ હસવું, રડવું, લખવું, વગેરે વ્યાપાર પર પણ અસર નીપજે છે.

કલ્પના-પરંપરા—મનુષ્યના જૂદા જૂદા મનોવિકારનાં લક્ષણો ચહેરા પર પ્રકટે છે, અને તદનુસાર શરીરના આવીર્ભાવ થાય છે; એ જ સ્થિતિ મોંથી શબ્દ ન કાઢતાં કેવળ સ્નાયુમત સૂચનાથી પણ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. સ્નાયુ અને મનનો તે ક્રિયામંથ્ર એટલો નજીકનો મંથ્ર જેડાયેલો હોય છે કે આપણાથી અગ્રણ્યતાં પણ આપણે ક્રિયા કરતા હોઈએ એવો ભાસ થાય છે. કોઈ પણ ક્રિયા કર્યા પહેલાં અંતઃકરણમાં તેનું જ્ઞાન થાય છે. ત્યાંથી જ ધ્વજાસક્રિતની પ્રેરણા થાય છે. નવીન ક્રિયા કરતાં અંતઃકરણને જ્ઞાન થઈને ધ્વજાસક્રિતની પ્રેરણા થાય ત્યાંસુધી જે કોઈ વખત જાય છે તેનું આપણને જ્ઞાન હોય છે અને સૂચનાજનિત સ્થિતિમાં જ્ઞાન હોતું નથી એટલે તે જલ્દી થાય છે. આ પ્રમાણે કલ્પનાની પરંપરા ઉત્પન્ન થઈને તે ક્રિયા બને છે. આ સ્થિતિને કલ્પના-પરંપરા-Association of Ideas કહે છે.

પેરસ્ટિફિનોટિક સૂચના—હિપ્નોટિક નિદ્રામાંથી પાત્રને જાગ્રત કર્યા પહેલાં કોઈ પણ વસ્તુ જેવી કે વીંટી, પેન્સીલ, બટન, અથવા કામળનો દુકડો પાત્રના હાથમાં આપી સૂચના કરવી કે “આ તમારા હાથમાંની ચીજ ખાનથી જોઈ મોઝાઈકની જેમ ચીજ, દિવસે કે રાત્રે, કોઈ પણ જગ્યાએ કોઈ પણ વખતે દેખાઈ અથવા કોઈ પણ માણસની મંથાવે મોકલું, ત્યારે એ ચીજ તમે જુઓ કે હાથમાં લ્યો કે તુરત જ તમે મનજૂત હિપ્નોટિક નિદ્રામાં પડજો; યાદ રાખજો કે આ ચીજ જોતાં તમે જીંવમાં પડશો જ.”

પેરસ્ટિફિનોટિક સૂચના : ઉપ.

[આકૃતિ ૩૬]

આ સૂચનાને પેરસ્ટિફિનોટિક અથવા મોલ્ડનિદ્રા-પદ્ધતિ સૂચના કહે છે.

પ્રયોક્તા ન્યામુધી પાત્રની પાસે હોય નહિ, ત્યાંમુધી એવી ચીજથી પાત્રને જિંધમાં નાંખવો નહિ, કારણ કે જે વખતે સૂચનામાં કહેલી ચીજ પાત્રના જોવામાં આવે અને તે વખતે પાત્ર કોઈ સલામત જગ્યા પર ન હોય તથા જિંધમાં પડે અને પ્રયોક્તા પણ પાસે ન હોય તો અકસ્માત થવાનો અને પાત્રને નુકસાન થવાનો ભય રહે છે. માટે પાત્રની સલામતીની પાકી ખાતરી થવા સિવાય પોસ્ટ માર્શલે અથવા પ્રયોક્તાએ દૂર રહીને પાત્રને જિંધમાં નાંખવો નહિ.

ટેલિપથિક હિપ્નોટિક સૂચના—પાત્રને જાગૃત કર્યા પહેલાં પ્રયોક્તા નીચે મુજબ સૂચના કરે છે: “ તમે મારા કાનૂમાં છો. તમે જ્યાં જાઓ, જે જગ્યાએ હો, તે જગ્યાએ જ્યારે મારા વિચાર તમને પહોંચે ત્યારે તમે હિપ્નોટિક જિંધમાં પડજો. હું ગમે તે રથભેથી જ્યારે વિચાર અને મારા વિચાર તમારી તરફ મોકલું કે તુરત તમે બરજિંધમાં હો. એવી રીતે જિંધમાં પડજો.” આ સૂચનાને ટેલિપથિક હિપ્નોટિક સૂચના અથવા મોહનિદ્રામાં સંદેશવાહક સૂચના કહે છે. આ જાગૃતમાં પણ પાત્રની સલામતીની ખાતરી કરવી જોઈએ.

ક્રિયાપ્રાદુર્ભાવ અને ક્રિયાનાશ—ક્રિયાપ્રાદુર્ભાવ અને ક્રિયાનાશ એવાં બે પરિણામ સૂચનાથી ઉત્પન્ન થાય છે એવું આ બધા વિવેચન ઉપરથી સમજાવું હોવું જોઈએ. મોહિત મનુષ્ય પર-પાત્ર પર સૂચનાની અસર કરવા માટે પહેલાં તેના ધ્યક્ષસ્વાતંત્ર્યનો નાશ થવો જોઈએ અને સૂચના કરવાની હોય તે જોઈથી કરેલી હોય, મૂક સૂચના હોય કે કાંઈ વસ્તુના સ્મરણરૂપ સૂચના હોય, પરંતુ તે સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ, કે જેથી સૂચનાનું ચિત્ર પાત્રના મગજમાં સ્પષ્ટ રીતે અલેખાધ જાય સૂચનાની કલ્પના એક વાર પાત્રના અંતઃકરણમાં સારી રીતે પ્રતિબિંબિત થઈ એટલે તે કલ્પનાપરંપરાથી આનુષંગિક બનીને તદ્દનરૂપ સર્વ ક્રિયા બને છે.

પરિચ્છેદ ૧૨ મો.

કપાલમોહન અથવા ક્રેનોમેરમેરીઝમ.

કપાલમોહન એટલે શું ?—ઇદ્રિયવિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ એવું સપ્રયોગ સિદ્ધ કર્યું છે કે મગજનાં જૂદાં જૂદાં કાયોનો અમલ શરીરના જૂદા જૂદા ભાગ ઉપર થાય છે અને જૂદી જૂદી ઇદ્રિયોનાં ઉત્પત્તિ સ્થાનો જૂદા જૂદા-ભાગોમાં હોય છે, એટલે જે ભાગમાં જે ઇદ્રિયનું

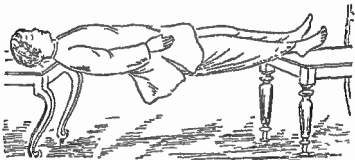
સ્થાન હોય છે, તે ભાગનો ક્ષોભ કરવાથી તે ઇન્દ્રિયનો વ્યાપાર રાદ થાય છે અને તે ભાગનો ક્ષોભ નષ્ટ કરવાથી તે ઇન્દ્રિય નિર્ગળ બને છે. આ સિદ્ધાન્ત સર્વગ્રાહ્ય થયેલો છે પૂર્વે આપેલી મસ્તકવિદ્યાનો અભ્યાસ કરવાથી સમગ્ર શકાશે કે મગજના કયા કયા ભાગમાં મનુષ્યની કેવી કેવી શક્તિઓ કેટલા પ્રમાણમાં રહેલી છે કપાલમોહન એ એક મોહિની વિદ્યાનો જ પ્રકાર છે કપાળ પર મોહનપ્રયોગ કરીને મગજમાં રહેલી જૂદી જૂદી શક્તિઓ૨૫ ઉપેદ્રિયોનો ક્ષોભ કરવો તેનું નામ કપાલમોહન

કપાલમોહન કેમ કરવું ?—જેની ઉપર પ્રયોગ કરવાનો હોય તેને મોહિત કરીને ગાઢ જાગ્રમા પડવા દેવો પછી જે ઉપેદ્રિયનો ક્ષોભ કરવાનો હોય, તે ઉપર ઇચ્છાશક્તિની ગ્રેરણા કરવી અને તે ઉપેદ્રિયના સ્થાનને હાથપડે સ્પર્શવું, એટલે મોહિત મનુષ્યનું લક્ષ તે સ્થાન તરફ જશે એમ કરવાથી મગજના તે પ્રદેશમાં નાદીગત શુદ્ધ રક્તનો-તત્સ્થાન મત ઉપેન્દ્રિયના વ્યાપારનો હિંચ થશે પ્રત્યેક સમયે એક પ્રવાહ જોરથી વહેતો જશે અને તેથી તે સ્થાનનો ક્ષોભ થશે એ જ રીતે અધિક ઉપેદ્રિયનો પણ ક્ષોભ કરી શકાય છે હાખવા તરીકે અતુકરણ અને ભાષાગાનના જે સ્થાનો મગજમાં રહેલા છે તે સ્થાનોનો ક્ષોભ કરવાથી આવડતી ન હોય એવી અનેક ભાષામાં મોહિત મનુષ્ય બોનવા લાગે છે । ભાષા નાદ અને આનંદ એ ત્રણ સ્થાનોનો ક્ષોભ કરવામાં આવે તો મોહિત પાત્ર એકાદ મુંદર માનવ ગાઇ શકે છે ભાષા પૂજ્યતા અને અધ્યાત્મ એ સ્થાનોનો ક્ષોભ કરવાથી પાત્રનો અહેરો મજીર બનીને તે પ્રેમથી ઇશ્વરમગ્ન કરવા લાગી જાય એ મહારસ્થાનનો ક્ષોભ કરવાથી તે આદેશમાં આવીને દૂર કામ કરવાને તૈનાર બની જાય છે એ પ્રમાણે જે જે સ્થાનનો ક્ષોભ કરવામાં આવે તે તે સ્થાનના વિકાર જન્ય થાય છે મનુષ્યની યોગી દેવો અને દુર્ગુણો પણ આ રીતે દૂર કરી શકાય છે કપાલમોહન કરવાને એટલે મગજના જૂદા જૂદા સ્થાનોનો ક્ષોભ કરવાને યથાયોગ્ય સૂચનાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવવો જોઈએ કપાલમોહનનો પ્રયોગ બ્યારે જાણ કરવો હોય ત્યારે જે સ્થાનનો ક્ષોભ કર્યો હોય તે સ્થાન ઉપર એન્ડરપી રીતે દૂકા માર્યા કરવી એટલે મોહિત મનુષ્યનું મગજ પૂર્વવત્ સ્થિતિમાં આવવા લાગશે પછી તેને નિદ્રામાંથી જાગ્રત કરવાની રીતે જાગ્રત કરવો

નાઓમુધી પડી રહે છે. એ હાલતમાં દુનીઆઇ અવસ્થા છોડી દેવાને તેને શોખ થાય છે અને કેટલીક વખત પ્રયોક્તાના ગમે તેવા હુકમે છતાં તે નાશરમાન થઇને જાગ્રત અવસ્થામાં આવતો જ નથી. જોકે એવા બંનાવો જવલ્લે જ બને છે, તો પણ તેથી પ્રયોક્તાએ ગમરાતું જોઇએ નહિ, પણ તેને કુદરતના હાથમાં સોંપવો; માત્ર તેને એવી સૂચનાઓ કરવી કે “તમે તમારી ઈચ્છાનુસાર આનંદમાં જીંધ કાઢો અને તમને ગમે તેવા પ્રદેશોમાં ફરી તંદુરસ્તી સાથે પાછા જીડો” આ સૂચના પછી પાત્ર કોઇ વખતે છ કલાકે અથવા વધારેમાં વધારે ત્રણ દિવસમાં કુદરતી રીતે જાગ્રત થાય છે; પરન્તુ બનતાં મુધી એટલી હદમુધી પોતાના પાત્રને જવા દેવો નહિ તથા સાધારણ પ્રયોગમાં બનતી હાલત ધ્યાનમાં રાખીને પાત્રને સંભાળવો અને તેનું યોગ્ય રીતે રક્ષણ કરવું.

જડ સ્થિતિ—પહેલી અવસ્થાની જીંધમાંથી બીજી અવસ્થાની

જડ સ્થિતિ. [આકૃતિ ૩૭]

જીંધમાં આવવાને વખતે પાત્રની જડ સ્થિતિ થાય છે; એમાં શરીરમાં એક અવયવથી બીજા બધા અવયવો જડ કરવામાં આવે છે. (જુઓ ઉપરનું ચિત્ર). પાત્ર જ્યારે ભરજીંધમાં હોય છે, ત્યારે પ્રયોક્તા તેના શરીર ઉપર બે ચાર દીર્ઘ હાથ ઉતારા કરીને સૂચના કરે છે કે “તમારું આખું શરીર લોખંડની પેઠે જડ થઇ જાઓ, અને તે બીલકુલ વળે નહિ તેવું થાઓ.” આ રીતે પાત્રનું શરીર તદ્દન જડ બની જાય છે. એ હાલત ધણી મંજીર છે. તે સ્થિતિમાં પાત્રને એક કે બે મિનિટથી વધારે વખત રાખવો નહિ. બનતાંમુધી એ સ્થિતિ અજમાવવી જ નહિ. ખેલાડીઓ ધણી વાર પાત્રને આવી જડ સ્થિતિમાં લાવી તેને બે પુરથી-ઓની વચ્ચે સોટાની પેઠે સુવાડે છે અને તેના શરીર પર બે ત્રણ માણસોને બેઠા રાખી ત્રેક્ષકોને આશ્ચર્ય પમાડે છે. પરન્તુ એવા પ્રયોગો ધણી

જોખમભરેલા છે. કેટલાક પાત્રો પોતાની ઘરોજની રાતની કુદરતી જીવમાં એમ વિચારે છે કે પોને જડ હાલતમાં છે. એવા વિચારથી પાત્ર ખરેખર જડ હાલતમાં આવી જાય છે અને જો પ્રયોક્તા પાસે ન હોય, તો ત્યાંસુધી તે કુદરતી રીતે જાગૃત ન થાય ત્યાંસુધી તે એમ ને એમ પડી રહે છે. ઘણી વાર પાત્રો આવી સ્થિતિને લીધે લક્ષા, બહેરા કે દીવાના પણ જની જાય છે. પૈસા કમાવા માટે આવા પ્રયોગો કરવા એ કામ તો પણું હલકું છે.

પરિચ્છેદ ૧૫ મો.

હિન્નોટિઝમના પાત્ર તથા પ્રયોક્તાને સૂચનાઓ.

પ્રયોક્તાએ પાત્રના મન વિરૂદ્ધ અને તેને હાનિકારક થાય એવું કાંઈ જખરદસ્તીથી તેની પાસે કરાવવું નહિ, કારણકે પાત્ર વિશ્વાસપૂર્વક પ્રયોક્તાને અધીન થયો હોય છે, તો હમેશાં સાચી નિઠાથી જ કામ કરવું. વિશ્વાસપાત્ર કરવાથી કુદરત પાત્રના જવાબમાં કામ કરશે અને પ્રયોક્તાની બદલાવત કાવશે નહિ.

(૨) પ્રયોક્તા અને પાત્રો જીવ એક જ છે એમ સમજીને પાત્રને જરા પણ ઈર્ષા થવા ન દેતાં પ્રયોક્તાએ પોતાનું કાર્ય કરવું.

(૩) ખીળતે મેલ્મેરાઈઝ-હિન્નોટાઈઝ કરતાં પ્રયોક્તા કોઈ કોઈ વાર પોતે જ તે સ્થિતિમાં આવી પડે છે, તો પ્રયોક્તાએ બહુ ખબરદારીથી પ્રયોગ કરવો જોઈએ.

(૪) કુદૃષ્ટ મનોવૃત્તિ ધારણ કરીને પ્રયોક્તાએ પ્રયોગ કરવો નહિ. પ્રયોક્તાનું અંત કરણ કેવું છે તેની પાત્રને ખબર હોતી નથી; તો પાત્રે પોતા પર પ્રયોગ થવા દીધા પહેલાં પોતાના મનમાં એવો દૃઢ સંકલ્પ અને વિચાર કરીને પ્રયોગમાટે બેસવું કે ‘પ્રયોક્તાના મનમાં જો કાંઈ કુદૃષ્ટ વાસના ઉત્પન્ન થાય અને કોઈ રીતે મને ઈર્ષા કરવા તે યત્ન કરે, તો અણ માફ રક્ષણ કરવાને મારી યોગનિદ્રા તત્કાળ દૂર કરીને માફ રક્ષણ કરે.’ વિષયી પ્રયોક્તાના બદલવસમાંથી પણ સ્ત્રીઓ આ જ રીતે રક્ષણ પામી શકે છે.

(૫) પ્રયોક્તા પ્રયોગ કરતાં કાંઈ કારણની ગભરાય ખબર ખીલે તો પાત્રની સ્થિતિ પણ તેવી જ થાય છે, કારણકે પ્રયોક્તા અને પાત્ર એ

ત્રા- હૃદયની પદ્ધતિ—ત્રા. હૃદયની પદ્ધતિ વળી કેવળ જૂદી જ છે. તે એકાદી તરબીર બતાવીને મને તેટલા માણસો પર એકદમ હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ કરી શકે છે, કિંવા તેની સમક્ષ એકાદ અરીસો હાથ વીને પ્રયોગ કરે છે અને સર્વને એકદમ હુકમ કરે છે કે “ તમે તમારા સર્વ વિચાર કિંવા પોતપોતાનાં મન ફલાણુ ફલાણુ રોગીને સારો કરવા તરફ વાળો. ” એટલે તે રોગી ત્યાં હાજર હોય કે દસવીસ ઠાસ દૂર હોય, પરન્તુ એવી રીતે કેટલાક માણસોનાં મન એકી સાથે એકામ થાય અને તે સર્વનાં મન એક જ રોગી તરફ વળે તો તેનું ફળ ઘણું સાફ નીવડે એ સ્વાભાવિક છે.

લામોટેસેજની પદ્ધતિ—હાં ઉપર હિપ્નોટિઝમનો અમલ ચડતો હોય અને પ્રયોક્તાએ હાંની નજર કાચના એકાદ સોલક તરફ અથવા ખીજી કાંઈ ચક્રચકિત વસ્તુ તરફ લગાવી રાખી હોય, ત્યાં જ તેને હાથ ઉતારા કરવા મંડવું અને જે કાંઈ કહેવાનું હોય તે કહેવું. લામોટેસેજની અનેક પદ્ધતિઓમાંની આ એક છે.

લામોટેસેજની ખીજ પદ્ધતિ—ડાયા હાથનાં આંગળાં હાંના મસ્તક પર રાખવાં અને કપાળના મધ્ય ભાગમાં જે ભ્રમરની વચ્ચે અંગૂઠો રાખવો; પછી જમણા હાથનાં આંગળાં મસ્તક પર કપાળની મધ્યમાં રાખવાં તથા કપાળ પરનો ડાયા હાથનો અંગૂઠો લઈ લેવો. અને રોગીના મસ્તક પરથી ભ્રમરની ઉપર રાખવો. આ અંગૂઠો લઈ લેતાં જમણા હાથનો અંગૂઠો રોગીના કપાળ પરથી નીચે લાવવો અને નાકની દાંડીસુધી કિંવા તેથી પણ થોડે નીચે લાવવો. એ ક્રિયા પુનઃ પુનઃ કરવી. પ્રત્યેક વખતે એક અંગૂઠા હલાવવા અને પાત્રને કહેવું કે “ જસ, આવી, જિંધ આવી, માઠ જિંધ આવી મહ!! ” કેટલીક વાર આ ક્રિયા કર્યા પછી પ્રયોક્તાએ હાથ લઈ લઈને પાત્રના અંતરે રૂપરૂ ન કરતાં જિંધ આપવાના હાથ ઉતારા પૂર્વે કલા મુજબ કરવા. લામોટેસેજની આ ખીજ પદ્ધતિ છે.

જિંધમાં હિપ્નોટિઝમ—પાત્ર જિંધમાં હોય ત્યારે તેને હિપ્નોટાઇઝ કરવાની આ પદ્ધતિ પણ લામોટેસેજની છે. જોધેલા પાત્ર પાસે ધીમે ધીમે જવું અને તેના મોં પરથી રૂપરૂ ન કરતાં થોડા હાથ ઉતારાનો પ્રારંભ મસ્તક પાસેથી કરતાં આંખોએ પાત્રથી પોણો ઈંચ દૂર રાખવી. પછી તેના મસ્તક પાસેથી હાથને ધીમે ધીમે નીચેની બાજુએ લેતા જવો અને ચહેરાથી હૃદયના ભાગ તરફ લાવવો અને પુનઃ પુનઃ તે જ ક્રિયા કરવી. માત્ર આપણી આંખોએ પાત્રને અડકે નહિ એટલું બાંધવામાં રાખવું. એ

ત્રણ હાથ ઉતારા. થયા એટલે હલકે સ્વરે તેને કહેવું કે “ ઊંધ, ઊંધ, માઠ ઊંધમાં પડી જા.” કેટલીક મિનિટ બાદ આપણે હાથ ધીમેથી પાતના કપાળ પર રાખવો અને મૂળાં મૂળાં હાથ ઉતારા કરવા. પછી તેને પૂર્વે કલા મુજબ ફરીથી સૂચના કરવી અને કાંઈ પ્રશ્નો પૂછવા. તે ઉપરથી તેને યોગનિદ્રા લાગી કે નહિ તે માણુપ પડશે.

૩૧. ફેલોઅરની પદ્ધતિ—રાગી શાન્ત થાય એટલે હમેશની રીત પ્રમાણે તેની અને આપણી દષ્ટે દષ્ટ મેળવવી અને આપણે ધીમે ધીમે ૧-૨-૩ એમ આંકડા ગણવા મંડુ. એમ કરવાથી દરેક આંકની સાથે તેની આંખો મીચાતી જશે અને વચમાં ક્રોધ ક્રોધ વાર ઊધડશે. તેને ઊંધ બાવવા માટે એટલે હમેશ પ્રમાણે કાર્ય કરવું.

દૂર રહેલા મનુષ્ય પર પ્રયોગ—કેટલેક અંતરે રહેલા મનુષ્યને નિદ્રા લાવવી હોય તો આપણે શાંત રીતે એકાન્તમાં બેસવું અને જેની ઉપર પ્રયોગ કરવાનો હોય તેની મૂર્તિ પૂર્ણ રીતે મનમાં લાવવી. તે મૂર્તિ જો બરાબર મનમાં નહિ આવે તો પ્રયોગ લાગુ પડશે નહિ. મનમાં મૂર્તિ બરાબર દેખાવા લાગે એટલે એ દૃશ્ય મૂર્તિ પર પ્રયોગ કરવો અને જે કાંઈ કહેવું હોય તે તેને કહેવું. આ કૃતિને એકાગ્રતાની વિશેષ આવશ્યકતા છે અને તે અભ્યાસથી સિદ્ધ થાય છે.

પત્રદ્વારા યોગનિદ્રાનો પ્રયોગ—આપણી જે કાંઈ આસુ હોય તે એક કામળ પર લખીને મોકલવાથી પણ આ પ્રયોગ લાગુ થાય છે. જેની ઉપર પ્રયોગ ઉતાવળે લાગુ થતો હોય, તેના ઉપર જ આ પ્રયોગ થઈ શકે છે. પાત્ર એ પત્ર બોલીને વાંચે છે કે ઘુરત જ તેના ઉપર હિંમો-દિગ્મની અસર થાય છે અને તે બંધમાં પડે છે અભ્યાસવડે સર્વ કાંઈ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

પરિચ્છેદ ૧૭ મો.

આત્મપ્રયોગ.

આત્મપ્રયોગની અસર—આત્મપ્રયોગ કિંવા આત્મસંયમનો જો અભ્યાસ કયો હોય તો તેથી મન એટલું પૂર્ણાવસ્થાએ પહોંચે છે કે આપણે પોતાની મેળે જાનેકે ચમત્કાર કરી સકીએ છીએ અને આપણો વ્યાધિ આપણી મેળે જ સારો કરી સકીએ છીએ. આત્મર્મયમન કરનારો મનુષ્ય પોતાની ઈચ્છાને પોતાના તાત્કાલિક એટલી હદસુધી લાવી

શકે છે કે 'મારે કશી ઇચ્છા કરવી નથી' એવું જોસતાની સાથે જ તે નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં પહોંચી જાય છે. તે એટલો દુઃખમુક્ત બને છે કે તેના શરીરમાં સોય ધોંચવાથી પણ તેને કશી ઇચ્છા થતી નથી. તે પોતા પર જ હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ કરે છે. એક વાર ઇચ્છા તાગામાં આવી એટલે મન અને આત્મા તે ઇચ્છાનાં તાગેદાર બને છે. અને શરીર પણ તેને અનુસરીને વર્તે છે. આપણે જેવી રીતે બીજાં દર્દીઓને સૂચના કરીએ છીએ તે પ્રમાણેની સૂચના આપણે આપણા પ્રત્યે કરવી જોઈએ. અને આપણે કહીએ તે પ્રમાણે મન કરવું થાય ત્યાંસુધી આપણે તેનો પીઠો છોડવો નહિ. એમ કરવાથી તમે માંદા હશે તો સાજા થશો, તમે દરિદ્રી હશે તો શ્રીમંત થશો અને તમે દુર્બલ સ્ત્રી હશે તો બલસન-મુક્ત બનીને સદ્ગુણી બનશો.

પ્રયોગ કેવી રીતે કરવો ?—આત્મપ્રયોગ કરવા મટે એક શાન્ત સ્થળે જઈને સૂવું. પછી પોતાના મનમાં જોશવું: "હું હવે જીંધી જઉં છું. મને ગાઢ નિદ્રા આવે છે. એકદમ ઊંઘી જઉં છું. હું જાગ્યો. હવે મારી આંખો મારાથી ખુલ્લી રખાતી નથી. હવે હું યોગનિદ્રામાં પડીશ." એ જ કલ્પના મનમાં દઢ કરવી. એ જ વાક્યો પુનઃ પુનઃ મનમાં ઉચ્ચારવાં અને તે પ્રયોગ તરફ જ બધું લક્ષ રોકી રાખવું. બીજી રીત એ છે કે આંખોની સામે થોડે અંતરે એક ચક્રચિત્ર, પદાર્થ, પકડી રાખવો. અને તે તરફ એકાદિસે જોઈ રહેવું. એટલે પ્રયોગ એકદમ લાગુ પડવા માંડશે. પોતા પર હિપ્નોટિઝમનો પ્રયોગ કરતાં હમેશાં એ જ પ્રમાણે કરતા રહેવું અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ એકામ્ર, ચિત્તથી મનોગત બાપણ કરવું. આપણને જરૂર હોય તેટલી જ આગ્રાઓ કરવી, એટલે એકદમ જાગ્યો જાગ્યો આવવા લાગશે. પોતે હવે જીંધવાની તૈયારીમાં છે એમ લાગવા માંડે એટલે 'જીંધ, જીંધ, જીંધ' એમ કહેવું. પોતાનો ડાઈ વ્યાધિ મટાડવો હોય, કિંવા ડાઈ ખોટી ટેવ છોડવી હોય તો તેનો માર્ગ આત્મપ્રયોગ કરવાનો છે. બીજો-ડાઈ-માણસ તમને જોટલી ત્વરાથી દુઃખમુક્ત કરશે, તે કરતાં તમે પોતે તમારી જાતને વધારે ત્વરાથી દુઃખમુક્ત કરી શકશો. આ પ્રયોગની પાછળ ધણી ખંતથી મંડવું જોઈએ અને જરા પણ અવિશ્વાસ રાખવો નહિ. જ્યારે તમે આ પ્રયોગનો અભ્યાસ કરો, ત્યારે મનને તમારે હુકમ કરવો કે "તારે જરા પણ ડગવું નહિ. તારે કશો સંશય ધારણ કરવો નહિ." જ્યારે તમારું મન જરાજર એકામ્ર થવા લાગે, એટલે એકા સાથે બે-ત્રણ વસ્તુઓ સામે રાખીને તેની ઉપર

એકાગ્રતા કરવાનો અભ્યાસ કરવો. જો એ સિદ્ધ થશે તો તમારી કોઇ પણ ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થવા વિના રહેશે નહિ. વધુ નહિ તો એ ત્રણ મહિના આ એકાગ્રતા કેળવવાનો અભ્યાસ કરી જુઓ, અને પછી તેમાં શો ચમત્કાર રહેશે છે, તે તુરત તમારા ધ્યાનમાં આવશે. કેટલાક લોકો થોડા દિવસ અભ્યાસ કરે છે અને પછી તે છોડી દે છે અને પુનઃ શરૂ કરે છે. આવી રીતે કોઇ ફળપ્રાપ્તિ થાય નહિ. ત્રિપતની પાછળ ખંતથી મંડવા રહેવું જોઇએ, તે સિવાય સફળતા મળતી નથી.

વિશેષ સૂચના—નાનસીનો ડા. એમાઇસ એવી બધામણુ કરે છે કે આત્મનિગ્રહનો અભ્યાસ અને ચિત્તની એકાગ્રતા કરતાં જો વખત બચાવેા હોય તો એ અભ્યાસ રહવારે અને સાંજે કરવો, કારણકે તે વખતે માનસિક સ્થિતિ અત્યંત ગ્રાહક હોય છે. એ વખતે ધણાખરા માણસો અર્ધનિદ્રા અને અર્ધજાગૃત સ્થિતિમાં હોય છે. આત્મપ્રયોગમાં મનને કરવાની આગા મોટે સ્વરે બોલવાની કાંઇ જરૂર નથી, કારણકે મીચેલી આખોની સમક્ષ પણ એ આગા મોટા અક્ષરે સ્પષ્ટ રૂપમાં તરવરી રહેલી જ હોય છે. હેનરી વૂડ એમ કહે છે જે આગા કરવી હોય તે મોટા અક્ષરે છાપીને કે લખીને દૃષ્ટિની સામે રાખવી એટલે તેનો પ્રભાવ આંખો ઉપર વધારે સ્પષ્ટ પડે છે અને પછી તે મગજ ઉપર અસર કરવા લાગે છે. લેવી કહે છે કે પહેલાં શબ્દો મનમાં લાવવા, પછી તે ધામેથી બજાવવા, પછી તે આસ્તેથી ઉચ્ચારવા અને પછી મોટેથી બોલવા. છેલ્લે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જૂદા જૂદા સ્વરમાં તેની પુનરાવૃત્તિ કરવી. આ માર્ગ પણ સારો છે, કારણકે એવી ટેવ રાખવાથી તે હરકોઈ સમયે અને હરકોઈ સ્થળે લાગુ થવાનો સંભવ છે. આમાની જે કોઇ રીતે જોને સુમમ્મ લાગે તે 'ગ્રહણ' કરીને આત્મપ્રયોગ કરવામાં કશી હરકત નથી.

સૂચક ઉપચાર—સૂચનાથી કિંવા આગાથી દર્દી ઉપર ઉપચાર કરેા તે જેમ બીજાની દારા થાય છે, તેમ પોતાની મેજે પણ પોતાના પર ઉપચાર થઇ શકે છે. એ વિષે હેનરી હેરીસન બાઇડ કહે છે કે પોતે કોઇ ખરાબ કામ કરવું નહિ, એવી પોતાની મેજે પોતાને આગા કરી હોય, તોપણ તે પ્રયોગ કરનારનો મૂળનો સ્વભાવ-ચોરી કરવી, જુર્કુ બોલવું, કુબૂત્ય કરવું—એ તરફ વળેલી ટેવ છૂટતી નથી. જ્યાંસુધી યોગનિદ્રામાં તે ઝુંચાએલો હોય છે, ત્યાંસુધી એ બધું તે કબૂલ રાખે છે, પરંતુ તે જાગૃત થઇને વ્યવહારમાં પડે છે એટલે પુનઃ પોતાની જૂની ટેવો

પ્રમાણે જ વર્તવા મંડી જાય છે. તેટલા માટે આ પ્રયોગ પુનઃ પુનઃ કરીને તે આજ્ઞા પણ પુનઃ પુનઃ કરવી જોઈએ, તે એટલેસુધી કે મનને એ વાતનો પૂરેપૂરો કંટાળો આવવા લાગે છે. થોમસ એ. એટ-કિન્સ કહે છે કે મેં સભામાં અને ખાનગી રીતે મળીને ૧૫૦૦૦ માણસો-પર હિપ્નોટિઝમના પ્રયોગો કરી જોયા. મયા ૧૪ વર્ષમાં ૨૫૦૦૦ માણસોને મેં હિપ્નોટિઝમની સ્થિતિમાં ગએલા જોયા છે, પણ તેમાં કદિ પણ જરાએ મારું પરિણામ નીવડેલું જોવામાં આવ્યું નથી. મેં હજાર વખત યોગનિદ્રા અનુભવી પરન્તુ તેથી મને જરાએ હાનિ થઈ નથી.

પરિચ્છેદ ૧૮ મો.

વિનોદના ચમત્કારિક પ્રયોગો.

પ્રયોગ કરવાની તૈયારી—યોગનિદ્રાથી અનેક સત્કાર્યો થઈ શકે છે. દર્દીનાં દર્દ મટાડી શકાય, ખરાબ ટેવો છોડાવી શકાય, દૂરની માહિતી મેળવી શકાય, પરન્તુ તેથી નિર્દોષ ચમત્કારિક પ્રયોગો પણ કરી શકાય છે. પ્રેક્ષકોમાંથી જેમની ઉપર પ્રયોગ લાગુ પડતો હોય એટલે કે જે પાત્ર તરીકે સારી પેઠે તૈયાર થએલો હોય તેને શોધી કાઢવો. તેના માથાની પાછળના ભાગ પર પ્રયોજતાએ એક હાથ રાખવો અને બીજો હાથ કપાળ પર રાખવો. ડાબો હાથ પાછળ અને જમણો હાથ આમળ રાખવો. ડાબો હાથ જરામર મગજના છેડા પર રાખીને ધીમેથી મરતકને બેઠે હાથ વચ્ચે દબાવીને આરોધી કહેવું કે ‘હું હાથ લઈ લઉંશ એટલે તું પાછળ પડવા લાગશે’ પછી કહેવું કે ‘તું હવે પાછળ પડીશ-જેર પડીશ.’ એમ કહેતાં પાછળનો હાથ ધીમે ધીમે જેવતા જવું એટલે તે ધીમે ધીમે તમારા ડાબા હાથ પર પડવા લાગશે, અથવાતો પાત્રના બેઠે હાથ પાછળ રખાવવા અને એ જ રીતે કહેવું કે “ તારા બેઠે હાથ એક ઠેકાણે બાધેલા છે અને હવે તે તારાથી છોડાવી શકાશે નહિ.” આ પ્રયોગ પાંચ-છ માણસ પર એકી સાથે પણ થઈ શકે છે. એ પ્રમાણે જેની જેની ઉપર તમારો અમલ જરામર બેસે, તેને તેને અર્ધવૃત્તમાં ફેરા ફેરવીને બેસાડવા કિંવા બેભા કરવા; પછી ચક્રચકિત પદાર્થ કિંવા અરીસો તેમની સમક્ષ રાખીને તેમની પર યોગનિદ્રાનો પ્રયોગ કરવો.

કેવા પ્રયોગો કરવા?—આપણા પ્રયોગથી જેને નિદ્રા આવ્યા જેવું લાગે તેની દ્વારા નાના ચમત્કારો કરી જતાવવા. તેને ગાવાનું કહેવું.

નાચવાનું કહેવું, દળવાનું કહેવું, રોટલી વણવાનું કહેવું કિંવા કાંઈ વિલક્ષણ બાપણ કરવાનું કહેવું એટલે તે તે પ્રમાણે કરશે. પછી એકથી નારી શકાય નહિ એમ દરવું અને બીજાથી બોલી શકાય નહિ એમ દરવું કાઢને કહેવું કે તું ખેડૂત છે, અને તેની પાસે હળ પકડાવવું, કાઢને બળદ કહીને તેને હળ સાથે જોડવા એટલે તેઓ જનાવરની જ એજા કરવા લાગશે. પછી તેમને બિનાડા બનાવવા અને એકને હિદર બનાવવો અને તે બધા મિલાડને હિદરનો શિકાર કરવા કહેવું એટલે તેઓ બેશમ બનીને હિદરની પાછળ દોડદોડ કરી મૂકશે. કાઢને બારીક ખાડેલું મીઠું 'સાકર' કહીને ખાવા આપવું, કિંવા ચપટી ભરીને કવી નાઇન 'સાકર' કહીને આપવું એટલે તે એ ખારી કે કડવી વસ્તુને સાકર ખાવાની પેરે આનંદપૂર્વક ખાઈ જશે. કડવી કાકડીને મીઠું આરીયું કહીને ખાવા આપશે તોપણ તે કયાકચ ખાવા લાગી જશે. 'ટેદી, તડબૂચ કે પપૈયાની ચીરીઓ પાત્રને ખાવા આપવી અને તે ખાવા લાગે એટલે "અધ્યા થૂકી નાખ, કડવું ઝેર છે, ખાતો નહિ, થૂકી નાખ" એમ કહેતાની સાથે પાત્ર થૂ થૂ કરવા લાગી જશે. 'અરે વીંછી આવ્યો. જો, જો, તારી પાછળ જ છે' એમ કહેતા જ તે પોતાની પાછળ જોવા લાગશે અને આમથા તેમ ફેરા ખાવા લાગી જશે. પછી એકને કહેવું કે વીંછી તારા જમણા પગને ઓગૂંટે કરડ્યો બીજાને કહેવું કે તારા ડામા હાથે વીંછી ચડ્યો એટલે તેઓ મજરાઇને હાથ ખ બેરવા કે પગ પછાડવા મંડી જશે. વીંછી ચડ્યો હશે તે તો મેટિથી રડવા પણ લાગી જશે. ધઉને આટો ચાળ્યા પછી ચુલું ખાવા આપશે તો તે પાત્ર તમારા કલા મુજબ 'સુતરફેણી' માનીને આનંદપૂર્વક ખાશે. 'અધ્યા, તારા ખેસને આગ નાગી' અરે, કાદ પણ સળગ્યો, કાદ કાદ' એમ કહેતાની સાથે જ પાત્ર એક પછી એક કપડા કાઢીને ફેંકવા લાગી જશે એ જ રીતે બીજી ગમ્મત પણ કરી શકાય, પરંતુ ધ્યાનમાં રાખવું કે તે નિર્દોષ હોય જોઈએ.

પરિચ્છેદ ૧૯ મો.

પાણી, કપડું કે કાગળ મંત્રવાનો પ્રયોગ

પાણી મંત્રવાની રીત—પાણી, રમાલ, ફલાનલનો ટૂંકડો, મધ લર વગેરે પદાર્થોમાં મેરમેરિક્રમનો પ્રયોગ ભરવાની પદ્ધતિથી તે મંત્રીને

તેનો ઉપયોગ કરવાથી પણ રોગનું નિવારણ કરી શકાય છે. એ પદાર્થો મંત્રી-
ને તેનો ઉપયોગ મોહિની શક્તિની પ્રેરણા રોગીના શરીરમાં ઉતારવા
માટે કરવામાં આવે છે. હાથ ઉતારાથી જોમ રોગીના શરીર પર યોગ-
વિદ્યાની અસર થાય છે, તે જ રીતે મંત્રેલા પદાર્થની પણ અસર થાય
છે. મંત્રવા માટે ઉત્તમ પદાર્થો રત્ન કાપડ, રૂમાલ, ઉનના કપડાનો ટુકડો,
મફલર વગેરે છે. ઝરણું નિર્મળ જળ મંત્રવા માટે સર્વોત્કૃષ્ટ છે. તેવું
જળ ન મળે તો વાવનું, કુવાનું કે નળનું પાણી પણ ચાલી શકે, ખતી
શકે ત્યાંમુધી ઝરણું નિર્મળ જળ પ્રાપ્ત કરીને તેને સ્વચ્છ બળજાથી
માળાને એક ચોખ્ખા ગ્લાસમાં અથવા ચાંદીના ચોખ્ખા ધાત્રામાં ભરવું.
પછી તે વાસણ ડાળા હાથની હથેળીમાં મૂકવું અને તે જ હાથની આંગ-
ળાઓ વડે તેને મળખૂત પકડવું. પછી જમણા હાથના આંગળાને સ્વચ્છ
કરીને તે વાસણમાંના પાણી ઉપર ધરવા અને પોતાની ઇચ્છાશક્તિની
પ્રેરણા તે પાણી પર કરવી એટલે આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે તે જળમાં સારક,
બળવર્ધક, અવદ્યંતક, રોગનાશક વગેરે ગુણો ઉત્પન્ન થશે. તે પાણીમાં
સાધારણ રીતે શામક ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી દાહ, ત્રાસ, ચામ-
દીના રોગો, દમ વગેરે અનેક રોગોથી થતો ત્રાસ ઓછો થઇને રોગીને
શુભ હુશિયારીમાં આવશે.

બીજી રીતો—પાણીથી ભરેલું વાસણ લઇને તેના તળીયાથી ઝેં-
મુધી બેઠે હાથ વારંવાર ધણે વખત ફેરવવા; પછી પાછળ ઢાળા પ્રમાણે
પાણી પર આમળાં ન ધરતાં બેઠે હાથ ફેરવતાં ઇચ્છાશક્તિની અસર તે
પાણીમાં દાખલ કરવા માટે મનોનિમિત્તથી ઝેંમુધી ફરે તે પાણી ઉપર
મારવી. ફૂંક મારતી વખતે થૂંક પાણીમાં ન પડવા દેવાની ખખરદારી
રાખવી. પછી હાથનો અંગૂઠો પાણીમાં કુખાવીને કેટલીક વાર તે પાણીને
અંગૂઠાથી હલાવવું; કિંવા એક હાથમાં પાણીનું વાસણ પકડીને ઇચ્છાશ-
ક્તિની પ્રેરણા કરતાં બીજા હાથથી પાણી બીજા વાસણમાં રેડવું એટલે
તેમાં મેરમેરિઝમની શક્તિ દાખલ થાય છે. એ કરતાં પણ વધારે સારી
રીત એ છે કે એક બાટલીમાં પાણી ભરીને તે બાટલીને આપણા ખો-
ળામાં મૂકવી અને તેના ઝેંમાં પાસે આપણું ઝેં લાવીને તે પાણીમાં
ફૂંક મારવી. ફૂંક મારતી વખતે બાટલી પર બેઠે હાથથી હાથ ઉતારા
કરવા. આ રીતે મંત્રેલા પાણીમાં મોહક શક્તિ બહુ જ ઉત્પન્ન થાય છે,
એક ગ્લાસ ભરીને પાણી મંત્રતાં એક મિનિટ થાય છે અને તાંબડી

જેટલું, પાણી મંત્રતાં ત્રણ-ચાર મિનિટ થાય છે. સ્વચ્છ પાણી ન મળે તો સાકરનો દુકડો પણ હાથમાં પકડીને તેના ઉપર ફૂંક, મારી મંત્રવાથી તેમાં શક્તિ દાખલ થઈ શકે છે.

એક અનુભવસિદ્ધ પ્રયોગ—નાભિકમળ ઉપર ચાર આંગળ દૂર અને બેઢ પગના ઢોંચણમાં એક દર્દીને સાત વર્ષથી ગળકર્ણનું દર્દ લાગુ પડેલું હતું. અનેક ઔષધવેસઃ કર્યા છતાં રોગ દૂર થયો નહિ, પણ માત્ર ૩ દિવસ મંત્રેણા પાણીના પ્રયોગથી દર્દીનો રોગ ગયો તે ગયો જ. પ્રયોક્તાએ નીચે મુજબ પ્રયોગ કર્યો હતોઃ મ્હોંસુધી શીતળ જળથી ભરેલી એક તપેલીમાં પ્રયોક્તાએ પોતાનો ડાબો હાથ કુળાળ્યો અને પછી મ્હોંથી કાંઈ રવમત મંત્ર બણ્યો. એક મિનિટ પછી તેણે એ પાણીને ન્હાવાના પાણીમાં મિશ્રિત કરી તેથી સ્નાન કરવાનું દર્દીને કહ્યું. એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ કરવાથી રોગ દૂર થયો.

બીજા પદાર્થો મંત્રવાની રીત—એ ઉપરાંત લોખંડની સાંકળા, સોનાની વોટી, કાચની ખંગડી, હરકોઈ ધાતુની સળાઓ, લોહચુંબકના દુકડા વગેરેને પણ હાથ ઉતારાવડે મંત્રીને તેનો ઉપયોગ દર્દીના શરીર પર યોગ્ય રીતે કરવાથી દર્દી રોગમુક્ત થાય છે. એ વસ્તુમાં ભરેલી શક્તિ રોગીના શરીરમાં જીતે છે અને રોગને દૂર કરે છે. શાકો અને તેના શિષ્યોએ આવા પ્રયોગવડે સારી પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે. સ્નાયુનું આકુ-અન અથવા પક્ષાઘાતથી થતી સૂચનાઓનાં લક્ષણો લોહચુંબકના મંત્રેણા દાંડાથી પણ થાય છે એવું સિદ્ધ થયું છે. પ્રયોક્તા અને દર્દીનો મેળાપ જો થઈ શકે તેમ ન હોય, તો દૂરથી પણ આ પ્રયોગ થઈ શકે છે. એવે વખતે મંત્રેણો કાગળ, કાપડ, વગેરે પદાર્થો વાપરવા પડે છે, અને તેની દર્દી પર સારી અસર થાય છે. માત્ર આ દૂરનો પ્રયોગ કર્યા પહેલાં રોગી અને પ્રયોક્તાનો મેળાપ એક વાર થવો જોઈએ અને પરસ્પર ચિત્તનો મંયોગ થવો આવશ્યક છે.

કંપકુંડ મંત્રવાની રીત—રમાલ, મહલર, રેશમી વસ્ત્ર, કાગળ, સોનું, ચાંદી, લોખંડ વગેરે ધાતુનાં પૂતળાં, વોટીઓ, કંઠી વગેરે વસ્તુઓ મંત્રવાની હોય તો તેની ઉપર હાથ ઉતારા કરીને તે ઉપર ફૂંક મારવી. કમરપટ્ટા, મોળાં, જખમ ઉપર બાંધવાના પાટા, રમાલ વગેરે વસ્તુઓ પણ એ જ રીતે મંત્રાય છે. અનાજ ઉપર અરચિ થઈ હોય તેવાને ચોખ્ખા મંત્રીને અવરાવવાની પણ એ જ રીત છે. જ્યાં પદાર્થોમાં પાણી

મંત્રીને તેનો ઉપયોગ કરવાની રીત વધારે સારી છે કેમકે પાણી પીવાથી રૂધિરાભિસરણુ ખરાબ થાય છે અને રોગવાળા બામનું શમન થાય છે. પેટનું દર્દ હોય છે તો એ જ પાણીથી બેચાર દરત થાય છે અને રોગનું શમન થાય છે.

સ્ત્રીજાતિની નૈસર્ગિક શક્તિ—સ્ત્રીઓનું અંતઃકરણ બહુ કામળ હોય છે અને તેઓ બહુ માયાળુ હોય છે તેથી તેઓને હાથે રોગીની શુશ્રૂષા સારી થાય છે. તે ઉપરાંત સ્ત્રીઓમાં મોહકત્વ રહેલું છે, તેથી તેમનામાં બીજાનું મન મોહિત કરવાથી અથવા આકર્ષિત કરવાની શક્તિ નૈસર્ગિક રીતે પુરુષો કરતા વિશેષ હોય છે. એટલે જો સ્ત્રીઓ આ શક્તિ કેળવે તો પુરુષો કરતાં તેઓ વધારે સફળ થાય.

કપડું મંત્રવાની રીત [આકૃતિ ૩૮]

પરિચ્છેદ ૨૦ મો.

મેરુમેરિઝમથી દર્દીને સાજા કરવા વિધે.

પ્રયોગની પ્રાથમિક તૈયારી—જે સ્થળે રોગી ઉપર પ્રયોગ કરવાનો હોય તે સ્થળની અરમી ૬૦ ફીટી ફેરનહીટ નેટલી હોવી જોઈએ. પવનનો સપાટો એ સ્થળની અંદર ચઢી પસાર થવો જોઈએ નહિ. રોગીના શરીર પર કાંઈ બારે કપડાં હોય તો હિતરાવી નાંખવાં. પુરુષના શરીરને ડગલો કે અંગરખું હોય તો તે હિતરાવી નાંખવું અને પહેરણ, ઘાતીયું વગેરે રહેવા દેવું. સ્ત્રી દર્દી હોય અને તેનાં કપડાં ઓછા વળનનાં તથા લીલાં હોય તો હરકત નથી. દર્દીને આરામખુરશી પર બેસાડવો અને તેના ધુંટણને આપણા ધુંટણની વચ્ચે રખાવવા. આપણે તેના

કરતા સહેજ હંમે આસને તેની સામે બેસવું કદાચ દર્દીની સામે બીજા રહેવું પડે તોપણ હરકત નથી ગાળીને પોતાનું મન સ્થિર કરવાનું કહેવું અને મનમા કશો વિચાર નહિ લાવવાની સૂચના કરવી પ્રયોગ પંદરેક મિનિટ કિંવા થોડી વધુ મિનિટ કરવો પડે તો કરવો.

હાથ ઉતારા સંબંધી સૂચના—હાથ ઉતારા કરવાથી રોગીને સાફ લાગવા માડશે એ હાથ ઉતારા આગળાથી કરવા આગળા થોડા પસારીને ઉતારા કરવા એવી રીતે હાથ ઉતારા કરવા કે જેથી રોગીના શરીરને કિંવા વસ્ત્રોને સ્પર્શ થઈ ન જાય. આગળા જરા અડકે કિંવા શરીરથી એક ઇંચ જેટલે દૂર રહે અને ઉતારો થાય તોપણ હરકત નથી. ખતતાસુધી ન અડકે તો સાફ હાથ ઉતારા કરવાથી આપણા શરીર-માને આત્મરસ નીકળવા લાગે છે અને આગળાના ટેરવામાંથી બહાર પડે છે તે રસ દર્દીના શરીરમાના દ્વિપિત આત્મરસને બહાર કાઢી નાખી ને તેના દુ ખતા બાગને સારો કરે છે તમે એક હાથ ઉતારો કરે અને દ્વિપિત આત્મરસ તમારા આગળામા આવે, તે તુરત જ તમારે પાછો નીચેવી નાખવો જોઈએ તે માટે પ્રત્યેક ઉતારો પૂરો થતા આગળાને જમીન તરફ ઝીડકારી નાખવા પછી ખીજો ઉતારો કરતા આપણા હાથ થોડા તીરકસ કરવા અને તે પુનઃ જ્યાંથી ઉતારાનો પ્રારંભ કર્યો હોય તે ઠેકાણે રોગીની પાસે લાવવા હાથ ઉતારા હળવેથી કરવા ઉતારા જૂદા જૂદા પ્રકારના હોય છે. ઉપરથી નીચેના ઉતારા (મસ્તકથી પેટ સુધી અને પેટથી મસ્તકસુધી), નીચેથી ઉપરના ઉતારા (પગથી પેટ-સુધીના ઉતારા), આડા ઉતારા (એક હાથથી જમીન હાથ તરફના ઉતારા, ડાબા ખભાથી જમણા ખભાસુધી અને જમણાથી ડાબા ખભાસુધીના ઉતારા અથવા જમણાથી ડાબા અને ડાબાથી જમણા હુટણસુધીના ઉતારા) સર્વ પ્રકારના વિકારોમા મસ્તકથી પેટસુધીના ઉતારા કામે લાગે છે અને દરેક ઉતારો પૂરો થતા હાથ ફેરવીને જમીન પર ઝીડકા રવો પછી પુનઃ પહેલા પ્રમાણે ઉતારા ચાલુ કરવા આથી દર્દીને સાફ લાગવા માડશે અને દુ ખની વેદના ઝોણી થશે આવા પ્રયોગથી ૫૬ રેક મિનિટસુધી તમારા અને દર્દીના આત્મરસનો સંસર્ગ થશે અને એ દ્વિપિત સંસર્ગ દૂર કરવો જોઈએ, તે માટે ખાલી ચૂકી ઉઘાડીને જમીન તરફ લઈ જઈને આખો હાથ ઝીડકારી નાખવો એ જ રીતે જમણો હાથ પણ ઝીડકારી નાખવો ૫૬ મિનિટમા આ પ્રમાણે દરેક હાથ દસ-બાર વખત તો ઝીડકારી નાખવો જોઈએ પ્રયોગ પૂરો થવા પછી હાથને સારી પેઠે ધોઈ નાખવા, એટલે મસર્જનન્ય દોષ દૂર થશે

દર્દની પ્રયોક્તા પર અસર—રોગીના શરીરથી હાથ દૂર રાખીને ઉતારા કરવા છતાં પ્રયોક્તાનો હાથ દર્દીના રોગગ્રસ્ત ભાગ પરથી પસાર થતાં આંગળાંનાં ટેરવાંમાં અથવા હથેળીમાં શીતતા, ઉષ્ણતા, યજ્ઞ અથવા અધિરતા—એ ચાર લક્ષણો ભાસમાન થાય છે અને તે ઉપરથી કેઈ ઇંદ્રિયમાં કયો રોગ છે તે માલુમ પડે છે. રોગીના શરીરમાંની જે ઇંદ્રિયો બગડેલી હોય છે, તે જ પ્રયોક્તાની ઇંદ્રિયોને કળતર, દાહ વગેરે લક્ષણોને અનુભવ થાય છે. કોઈ કોઈ વાર તો તે ઇંદ્રિયની નજીકની ખીજ ઇંદ્રિયમાં પણ વેદના થાય છે. આવે સમયે ખરેખર કદાચ ઇંદ્રિયમાં રોગ છે તે નિશ્ચિન કરવા માટે પહેલાં ધીમે ધીમે રોગીની પાસે જવું અને પછી પાછળ હટવું ‘એમ’ કરવાથી વેદના પહેલાં તીવ્ર થાય છે અને પછી તે કभी થતાં જે ભાગમાં રોગ હોય છે તે જ ભાગમાં કાયમ રહે છે. રોગીનું ધૃત (લીવર) બગડેલું હોય છે, તો તેની ડાબી બાજુએ જે બરોડા (સ્પ્લીન) હોય છે તે સ્થળે કોઈ કોઈ વાર પ્રયોક્તાના શરીરમાં વેદના થાય છે; તેટલા માટે ખરો રોગ ક્યાં છે તે શીધી કાઢવાને પ્રયોક્તાને રોગીની પાસે જવું પડે છે અને ત્યારે જ રોગનું ખરૂં સ્થળ તેના જાણવામાં આવે છે. કોઈ વાર તેથી ઉપરોક્ત પ્રકાર પણ અનુભવાય છે. રોગીના ડાબા પડખામાં રોગ હોય છે તો પ્રયોક્તાના જમણા પડખામાં દુઃખવા લાગે છે. આમ થવાનું કારણ એ છે કે રોગીના શરીરમાંથી પ્રયોક્તાના શરીરમાં આકર્ષક દ્રવ્યનો પ્રવાહ વહે છે અને બહુધા તે નિયમિત દિશામાં નિયમિત ઇંદ્રિયોમાં જઈને ત્યાં સ્થિર થાય છે. આ પ્રવાહ શરીરમાં વહેતાં જે વિકાર થાય છે, તે નવાસ્તવા પ્રયોક્તાના સમજવામાં આવતો નથી બહુ પ્રયોગો કયા બાદ અનુભવથી તે વિકારનો બોધ થાય છે અને તે ઉપરથી રોગનિદાન અને ચિકિત્સા કરવામાં વિશેષ સાદાશ્ય મળે છે.

ઠંડી ફૂંક અને ગરમ ફૂંક—દર્દીમાં કોઈ કોઈ સ્થળે ઠંડી ફૂંક અને ગરમ ફૂંકનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર પડે છે. શ્વાસને રોગી રાખીને—કુંબક કરીને મગજને શાન્તિ તથા શાન્તતંત્રુઓને ઠંડક આપવા કેટલાક શીટ દૂર રહીને પ્રયોક્તા ધીમે ધીમે ફૂંક મારે છે તે ઠંડી ફૂંક કહેવાય છે. આ ફૂંક સામાન્ય રીતે દર્દી મટાડવાના કામમાં આવતી નથી, પરંતુ પ્રયોગ કરી રહ્યા પછી દર્દીના અમરાયેલા જીવને શાન્ત કરવાને કપાળ તથા આખની પાંપણો ઉપર ફૂંક મારવામાં આવે છે. છતાં કેટલાંક દર્દી માટે પણ આ ફૂંકનો ઉપયોગ થાય છે અને તે દર્દીના ઉપચાર માટેની વિગતોમાં દર્શાવેલું છે. ગરમ ફૂંક બહુ ઉપયોગી છે. દર્દીના દર્દવાળા

અવયવને પહેલાં પાણીથી સાફ કરી તે ઉપર અરમ કપડાનેા કકડો મૂકી પ્રયોક્તાએ કુંભક કરીને ગરમ કપડા ઉપર પોતાનું મોઢું રાખી જોરથી એકેસરણું ફુંકવા માંડવું. આસ નાક વાટે લઇને મોઢા વાટે એક સરખી રીતે ફુંક માપી કરવી. આ ગરમ ફુંક કહેવાય છે.

લક્ષણ ઉપરથી રોગનિદાન—જૂદાજૂદા પ્રકારના વિકારના ભાસ ઉપરથી પ્રયોક્તાએ રોગીના રોગનું નિદાન કેવી રીતે કરવું તેનાં મુખ્ય આઠ લક્ષણો છે: (૧) રોગીના પેટમાં જીવડાં હોય છે તો પ્રયોક્તાનાં આંગળાને ચુંટીઓ ખણુવા જેવો ભાસ થાય છે. (૨) રોગીના શરીરનો કાઈ ભાગ જે સણુકા નાંખતો હોય અને ડુઝપતો હોય તો પ્રયોક્તાને હાથ જડ થઇને સૂઝ્યા જેવો લાગે છે. (૩) યાનતંત્રની શક્તિ નષ્ટ થએલી હોય છે તો પ્રયોક્તાનું કાંકું અને આંગળાં ગળી ગયા જેવો ભાસ થાય છે. (૪) રોગીનું પેટ તથા ફેફસાં કઠવિકારાદિ થઇને પગડયાં હોય છે તો પ્રયોક્તાનાં આંગળાં અકડાઈ જાય છે અથવા આંગળાં પર સૂતળીનો ટુકડો મળજૂત રીતે બાંધ્યો હોય એવો ભાસ થાય છે. (૫) પ્રયોક્તાનાં આંગળાંમાં બધિરતા હિત્પન્ન થાય તો જણવું કે રોગીનું રુધિરાભિસરણ મંદ થયું છે. (૬) આંગળાંનાં ટેરવાંમાં સુખા ધોંચવા જેવું ભાસવાથી એમ સમજવું કે રોગીનું રક્ત દૂષિત થયું છે. (૭) ઉષ્ણતાનો ભાસ થઇને પેટમાં આમ લાગવા જેવું જણાય તો રોગીને ઇદ્રિય-દાહનો વિકાર થયો છે એમ સમજવું. (૮) પ્રયોક્તાની જે ઇદ્રિયોને શીતતાનો ભાસ થાય તે જ રોગીની ઇદ્રિયોમાં અવરોધ, વૃદ્ધિ અથવા મંદતા આવી છે એમ સમજવું. આ પ્રયોગો મનુષ્યો ઉપર કરી શકાય છે, તેમ જાનવરો પર પણ કરી શકાય છે.

પરિચ્છેદ ૨૧ મો.

જૂદા જૂદા રોગો અને તે પેરના પ્રયોગો.

રોગીના પ્રકાર—રોગ ત્રણ પ્રકારના છે. (૧) તીવ્ર (acute), (૨) સૌમ્ય (sub-acute) અને વિલંબી (chronic). જે રોગનાં લક્ષણો બદલતર હોય છે અને થોડા વખતમાં જ રોગનો અંત થાય છે કિંવા રોગોપશ્ચમ થાય છે તે તીવ્ર રોગ કહેવાય છે. નવજનર, ફેફસાંનો દાહ, મરડી, અધિક સન્નિપાત વગેરે રોગ તીવ્ર છે. જેનાં લક્ષણો પહેલેથી

સૌમ્ય હોય છે અને જ્યેષ્ઠ ઉતાવળે પ્રાણનાશ ન થતાં હળવે હળવે ઉત્પન્ન થાય છે, તે સૌમ્ય રોગ કહેવાય છે. ઉધરસ, સળેખમ, વગેરે રોગો એવા કહેવાય છે. ક્ષય, મધુમેહ, ઉપદંશ એ વિલંબી અને જીર્ણ રોગ કહેવાય છે. વિલંબી અને તીવ્ર રોગ નિયમિત કાળે ઉત્પન્ન થતા હોય, તો તે રોગોની પાળી ચૂકવવા માટે અને તે લંબાવવા માટે મોહ-નિદ્રા ઉત્પન્ન થાય ત્યાંસુધી હાથ ઉતારા કરવા. તે જ પ્રમાણે માનસિક રોગમાં પણ નિદ્રા આવે તેમ કરવું. નિદ્રા લાવવા માટે દર્દીને બિછાના પર કિંવા કોચ પર સુવાડીને માથાથી પગસુધી હાથઉતારા કરવા અને તેથી તેના પર શી અસર થાય છે તે જોવું. રોગીને જો શાન્તિ મળતી હશે તો તે પુનઃ પ્રયોગ કરાવવાની ઉતાવળ કરશે અને તેથી અર્ધાથી વધુ કામ પતી જવા પામશે. જોને પ્રયોગથી ત્રાસ થતો હોય તેના પર પ્રયોગ કરવો નહિ. પ્રયોગ બે પ્રકારે કરવા. શરીરના કોઈ એક ભાગ પર પ્રયોગ કરવો અથવા આખા શરીર પર હાથઉતારા કરવા. પહેલાંને 'સ્થાનિક પ્રયોગ' અને બીજાને 'સર્વાંગપ્રયોગ' કહે છે. શરીરના કોઈ એક ભાગમાં રોગ થાય છે તેને સ્થાનિક રોગ કહે છે. સોજો, ગ્રમકું, વગેરે સ્થાનિક રોગ છે. જખમ, અકસ્માતથી થતો રોગ, દાહ, આમવાત, વાત-રક્ત, સંધીવા, કર્ણશૂળ, કળતર, આધાશીશી વગેરે સ્થાનિક રોગો તે ભાગ ઉપરથી હાથઉતારા કરવાથી શાન્ત થાય છે. આ પ્રયોગ દિવસમાં એક કિંવા બે વાર કરવો. પાંચથી પચીસ મિનિટસુધી એ પ્રયોગ કરી શકાય છે. રોગ જો બહુ જ તીવ્ર હોય અને વેદના બહુ થતી હોય તો પાંચે આંગળીઓ એક દિશાએ ધરીને તે ભાગ પર કેટલીક વારસુધી ધરી રાખવી અને તે જ ભાગ પર હાથ ઉતારા કરવા, પરંતુ તે બામને સ્પર્શ માત્ર કરવો નહિ. જો તે ભાગ પ્રયોગથી બહુ અછડ કિંવા જડ થઈ જાય તો ત્યાં હળવે હળવે ફૂંક મારવી કિંવા તે ઉપર હિલટા હાથ ઉતારા કરવા, અથવા હળવે સ્પર્શ કરીને ચાપટો મારવી. કોઈ કોઈ વાર બીજા બામને સ્પર્શ કરીને કિંવા મૂઠું ધર્પણ કરીને હાથઉતારા કરવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

ટાડીયો તાવ—ટાડ વાળને તાવ આવવા જોવું થાય કે દુરત પ્રયોગ શરૂ કરવાથી ટાડ તાવડોગ જંધ થાય છે. તાવ બરાબા પછી પણ પ્રયોગ ચાલુ રાખવાથી દાહ શાન્ત થાય છે. પ્રથમ ખભાથી લાંબા ઉતારા કરવા; પછી પેટ ઉપર થોડી વાર હાથ રાખીને નીચે પગસુધી હાથ ઉતારા કરીને હાથ ઝીડકારવા. તાવ ન હોય તે દિવસે પણ પ્રયોગ કરવો. ત્રણ થી છ વારસુધી પ્રયોગ કરવાથી તાવ દડી જાય છે. તાવ બિતર્યા પછી

મંત્રેણુ પાણી કેટલાક દિવસ પીવા આપવાથી તાવ ફરીથી આવતો નથી.
ઉત્તે તાવ—હિના અને જોરવાળા તાવમાં બાજુએ દર્શાવેલા ચિત્ર

મુજબ માથા પર વર્તુળાકારના હાથઉતારા કરવા અને તે વખતે ઇન્ધ્રાશક્તિથી હંડકનો જોરદાર વિચાર કરવો. તાવમાં બેશુદ્ધિ અને સ્ત્રિપાત હોય તો થોડા લાંબા હાથ ઉતારા અને બરાડાની કરોડ ઉપર ઊતરતા થોડા ઉતારા કરવા. જો હૃદય ધણું જોરમાં ચાલતું હોય તો હૃદય ઉપર જમણે હાથ મૂકીને મનોગત રીતે “ હૃદય કુદરતી ધીમે ગતિએ ચાલે ” એવા વિચારનો દૃઢ પ્રવાહ હોડવો, જેથી ધબકારા નરમ પડશે અને તાવ જતો રહેશે. કેટ-

વર્તુળાકાર હાથઉતારા [આકૃતિ ૩૩]

લીક વાર પ્રયોગ શરૂ કરતાં જ સાધારણ તાવ જતો રહે છે અને ફરીથી આવતો નથી. કેટલીક વખતે પ્રયોગ દરમ્યાન તાવ અર્ધો કે એક ડીમી વધે છે અને પછી પરત્રેવે. થકને એકદમ તાવ ઊતરી જાય છે. પ્રયોગતાએ પહેલાં સાધારણ તાવના દર્દીઓને રોગમુક્ત કર્યા પછી મંજીર દર્દીને હાથમાં લેવાં.

જીર્ણ જનર—શરીરના કોઈ ભાગમાં મધુ ચમેા હોય અને તેમાં પર ચવાથી અથવા ઝાનતંતુ બગડવાથી જીર્ણ જનર લાગુ પડ્યો હોય, તો ત્યાં-સુધી એ મૂળ કારણનો નાશ થતો નથી ત્યાંસુધી તાવ ઊતરતો નથી; પરન્તુ બીજાં કોઈ કારણથી જીર્ણ જનર લાગુ પડ્યો હોય, તો તે આ પ્રકારના પ્રયોગથી દૂર થાય છે.

મરતકશૂળ—(૧) માથા પર ફૂંદા મારવાથી રક્ત નીચે ઊતરે છે. માથા પર થોડી વાર હાથ રાખીને પછી કેટલીક વારસુધી પગસુધી લાંબા હાથ ઉતારા કરવા. રોગને બેસાડીને તેની પાછળ આપણે ઊભા રહેવું અને તેના કપાળ પર બેઉ હાથ રાખીને તે હળવે હળવે કપાળ પરથી માથાની પાછળની બાજુએ લાવવા. હાથ ઉતારા કરતી વખતે કાન,

માથું અને માથાની પાછલી બાજુએ ધીમે ધીમે હાથનો દાગ દેવો અને હાથ પાછળ લીધા પછી તે 'ઝીડકારી' નાંખવા. એ-પ્રમાણે પાંચ-દસ મિનિટ કરવાથી માથું દુઃખતું મટે છે. (૨) કાંઈ કાંઈ વાર પિત્તથી માથું દુઃખવા લાગે છે, તે ઉપર પણ આ પ્રયોગ જ સાફ કામ કરે છે. રોગીને પ્રયોગગૃહમાં લઈ જઈને ખુરશી પર બેસાડવો. પછી તેને આંખો બંધ કરવાનું કહી ચિત્તની એકાગ્રતા કરવા સૂચના કરવી. પછી પ્રયોક્તાએ દર્દીની પાછળ ઉભા રહીને પોતાની બેઉ હથેળીથી દર્દીની આંખો દાખી રાખી, હાથની આંગળીઓથી કપાળ યોગીને માથાની પાછલી બાજુ તરફ ઉતારા કરવા અને પ્રત્યેક ઉતારે પૂરો ચર્તા જમીન તરફ હાથ ઝીડકારવો. (૩) વાતજન્ય મસ્તકથળ પણ હાથ ઉતારા કરવાથી દૂર થાય છે. આ હાથ ઉતારા માથાની ઉપર ચારે બાજુએ કરવા અને હાથ માથાથી થોડી ઈંચ દૂર રાખવા. માથાની આસપાસ પ્રયોગ કરતાં કરતાં નીચે ઊતરતા જવું. એ પ્રમાણે પાંચ મિનિટ કપી પછી હાથ ફૂટ-ફોટ ફૂટના અંતર પર લઈને હાથ ઉતારા કરવા એટલે માથું દુઃખતું બંધ થશે. એ પ્રમાણે કરવાથી માથું દુઃખતું બંધ થાય તો માથાની પાછળની બાજુએ અને માથાને સ્પર્શ કરીને હાથ ઉતારા કરવા અને દુઃખતા ભાગ પર ધીમે ધીમે ફેંકા મારવી. આ બધું મેહનિદ્રામાં દર્દીને નાંખ્યા પછી જ કરવાનું છે.

(૪) જો કદી મસ્તકથળ ધણું જૂનું હોય અથવા પછાડ વાળવાથી માથાના દુઃખાવાનો રોગ લાગુ પડ્યો હોય તો તે રોગ મટતાં વધારે વખત થાય છે, અને પાત્રને નિદ્રામાં નાંખીને તેને મોટી સૂચના કરવી પડે કે 'હવે તારું મસ્તકથળ મટી ગયું.'

આધાશીશી-દુઃખતા ભાગ પર માત્ર હાથ ઉતારા કરવા. તેથી જો આધાશીશી ન ઊતરે તો આખા શરીર પર હાથ ઉતારા કરીને દુઃખતા ભાગને સ્પર્શ ન કરતાં હાથ

ઉતારા કરવા. એટલું કરવાથી પણ જો માથું ન જિતરે તો મોહનિદ્રામાં દર્દી હોય ત્યારે જ દુઃખતા ભાગનો સ્પર્શ કરીને હાથ ઉતારા કરવા. દાંતની પીડા પણ આ પ્રકારના પ્રયોગથી જ દૂર થાય છે.

ક્ષયરોગ—(૧) આ રોગ ત્રીજી સ્થિતિમાં હોય તો મટી શકતો

નથી પરંતુ જો પહેલી-બીજી સ્થિતિમાં હોય તો મોટા પ્રયત્ને મટી શકે છે. બાળકના ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ દર્દીને આરામખુશીમાં બેસાડવો. તે તેને તદ્દન શાન્ત તથા ઢીલા અવયવે બેસવા કહેવું. તેના દર્દની હાલત અમાઉથી પૂછી રાખવી અને તે ધ્યાનમાં રાખી યોગ્ય સૂચનાઓ કરવી, દર્દીને શાન્ત બેસાડ્યા પછી પ્રયોક્તાએ પોતાનો જમણો હાથ દર્દીનાં ફેફસાંની નળી ઉપર મુકવો અને શાન્ત રીતે લાંબો શ્વાસ ખેંચી, તે શ્વાસને રોકી, માનસિક સૂચન

ક્ષયરોગ તથા છાતીનાં દર્દો મટાડવાની રીત [આકૃતિ ૪૧]

કરવું અથવા વિચારશક્તિથી મનમાં એમ વિચારવું કે કુદરતનું દૈનન્ય મારા હાથ મારફતે દર્દીના શરીરમાં દાખલ થઈ તેનાં ફેફસાં, શ્વાસની નળી તથા હૃદય અને છાતીની દરેક રંગમાં ફરતું થાય. એ પ્રમાણે આશુ ૩૦ મિનિટ ઇચ્છાશક્તિનો પ્રવાહ ફેફસાંમાં ઉતારવો અને તેથી દર્દીને ફેફસાંમાં તેમજ છાતીમાં અરમી થવા લાગશે, એટલે જાણવું કે ધરેલી અસર થવા લાગી છે. એ પ્રમાણે ફેફસાંના અવાજ અએલા બાગ આગળ ચેતન્યને આકર્ષવા પછી સ્થિરાભિસરણને હૃદય તરફથી જમણા હાથના ઉતારાવડે માથાના ડાબા બાગ ઉપરથી લઈ જઈ જમણા બાગ ઉપર ચઢને જમણા હાથ તરફના ફેફસામાં દોડાવવું તથા તે વખતે ફેફસાં, હૃદય તથા છાતીનાં બધા અવયવોમાં લોહીનો ફેલાવો દરેક વ્યાધિને ધોઈ નાંખતો હોય એવો મનમાં વિચાર કરવો તથા દર્દીની જગ્યા ઉપર કામ કરતી નાચકારક શક્તિની કાલ્પનિક મૂર્તિ ચિત્તવૃત્તિમાં ઊભી કરીને મનોભાવનાથી તંદુરસ્તીના

વિચાર માર્ગે જીવનશક્તિ મોકલી તે નાશકારક શક્તિને નાબૂદ થવા માટે મજબૂત ધ્વજાશક્તિનો પ્રવાહ મોકલવો એમ દિવસમાં બે વખત ચૈતન્ય અને લોહીનો ફેલાવો દર્દીમાં દાખલ થવાથી ફેફસા તે જ વખતથી તદુરસ્ત થવા માડશે ક્ષયરોગમાં પગ ઠડા રહે છે માટે શ્વિરો બિસરણુ બરાબર કરવું ફેફસા ઉપર આવીને ઠરી જતું લોહી વિખેરી નાખવું તાવ આવતો હોય તો તાવનો ઉપચાર પણ કરવે. ઉધરસ બધ કરવામાં, લોહીનો ફેલાવો કરવામાં, શરીરમાં સૂકી હવા જેવી અસર દાખવ કરવામાં, લોહી પડતું અટકાવવામાં, બળખાતું પ્રમાણુ ઓછું કરવામાં, પરસેવો ઓછો કરી તાવ ઉતારવામાં આ ઉપચારપદ્ધતિ સારા કામ કરે છે માત્ર ઉપચાર ઘણી ખતથી કરવો જોઈએ (૨) બીજી રીત એ છે કે દર્દીને સામે બેસાડવો અને તેનો એક હાથ આપણા હાથમાં લઈને હાથ ઉતારા કરવા. છાતી પર આડા હાથ ઉતારા સારી અસર કરે છે જ્યાં હું ખતું હોય ત્યાં ધીમી ફૂક મારવી

ફેફસાનો વરમ અથવા ન્યુમોનીયા—આમાં પણ ઉપર પ્રમાણે મોહનિદ્રા આવે ત્યાંસુધી પ્રયોગ કરવો આડા હાથ ઉતારા વધારે પ્રમાણમાં કરવા પ્રયોક્તાએ પોતાના બેઉ હાથ એક તરફ કરીને રોગીની છાતીના મધ્ય ભાગમાં લાવવા અને પછી છૂટા કરવા આ દર્દીમાં ફેફસા ઉપર લોહીનો બરાવો બહુ હોય છે, માટે લોહીના ફેલાવાને બરાબર કરી શરીરના નીચલા ભાગ તરફ લઈ જવો એટલે ફેફસાં પરથી લોહીનો બાર ઓછો થશે એ માટે દીર્ઘ હાથ ઉતારા સારા કામ કરે છે દર્દીનું જોર વધારે હોય તો દિવસમાં ત્રણ વખત એ પ્રમાણે કરવું ઉપર આગળના છાતી તરફ લઈ જઈને હાથ હલાવવો, એટલે પ્રયોક્તાના આગળામાંથી જીવનપ્રવાહ રોગીની છાતીમાં પ્રવેશ કરશે અને રોગી હોશિયારીમાં આવશે પ્રયોક્તાની શક્તિ શ્વાસ લેવામાં વધારે ઠેગવાઈ હોય અને તે સારી રીતે કબજા કરી શકતો હોય તો આ દર્દીમાં તે વધારે ગુણકારક થઈ શકે છે

દમ અને હાફ્ટ—આ દર્દીને દર્દી પોતે સ્વમત સૂચના કરવાની ટેવવાળો હોય તો જલ્દી મટે છે પ્રયોક્તાએ દર્દીને ખેંચી સૂચનાઓ તથા માનસિક સૂચનાઓ કરવી જોઈએ જો બળ ન આવતી હોય તો બાંધ લાવવાની ક્રિયા કરવી છાતીના ઉપર જણાવેલા દર્દી માટે કરવામાં આવતી બધી ક્રિયા આ દર્દીમાં ઉપયોગી છે જો દમ બહુ જૂનો હોય તો લાંબો વખત ક્રિયા ચાલુ રાખવી.

ઊંઘ ન આવવાનું દર્દ—દર્દને રાત્રે ઊંઘ ન આવતી હોય તો તેના ઉપર નીચે પ્રમાણે પ્રયોગ કરવો. દર્દને ખુરશીમાં શાન્ત બેસાડવો, પછી તેના માથાની ઉપર એકથી દસ ઈંચ ઉંચે જન્ને દાથોને રાખી વર્તુળાકાર હાથ ઉતારા કરવા, અને હાથના આંગળાં તે ઉતારા કરતી વખતે માથા તરફ સટકતા જ રાખવાં કે જોથી વિચાર માર્ગત ફેરેલું ચેતન્ય આંગળાંના છેડા માર્ગત દર્દના માથામાં દાખવ ઘરો અને ઉતારા કરતી વખતે પ્રયેકતાએ પોતાના શ્વાસ સહેજ રોકીને વિચાર એકાગ્ર કરીને ફેંકવો તથા દર્દને મોઢેથી સૂચના કરવી કે આજે તમને ઊંઘ જરૂર આવશે અને શાન્તિ મળશે. એ પ્રમાણે ચાતુ ૧૫ મિનિટસુધી પ્રયોગ કરવો. જોકે કોઈ વખત દર્દ પ્રયોગ વખતે ઊંઘમાં પડે છે અને નથી પણ પડતો, તોપણ તે રાત્રે તેને થોડી ઊંઘ અને શાન્તિ તો જરૂર મળે છે. એ પ્રમાણે દસ-બાર દિવસ પ્રયોગ કરવાથી દર્દ સાફ થાય છે. પેટની કમજોશીયત દૂર કરવી એ પણ ઊંઘ આવવામાં મદદગાર નીવડે છે.

ગતિપાત—અકરમાત અથવા બીજા કોઈ કારણથી ન્યારે બહુ જ રક્તસ્રાવ થાય છે અને મનુષ્ય મરણોન્મુખ બની જાય છે, ત્યારે એક સ્વચ્છ કમાલ લઈને તેને ચોંટકો કરવો અને તે હૃદયપ્રદેશ ઉપર રાખવો; પછી તે ઉપર ઢળવે ઢળવે ફૂંક મારવી. તે કમાલ મ્હોમાંના બાફથી ગરમ થાય, ત્યાંસુધી તેમ કરવું. આ કૃતિથી થોડી વારમાં જ નાડી સુધરવા લાગશે, ગ્લાનિ ઓછી થશે, આંખોએ અંધારા આવતા અથવા કાનમાં અવાજ ધતા અટકશે, તથા રોગીમાં હોશિયારી આવશે. પછી તેને થોડી ગરમ કોશી પાવી અને પુનઃ પૂર્વવત્ત કરવું.

આમવાત અને વાતરક્ત—આ બેઉ રોગ રક્તરોપથી થાય છે. તે શીઘ્ર અને વિચંબી હોય છે તે રોગોમાં શરીરના સાંધા મૂઝાળાય છે અને અસહ્ય વેદના થાય છે. આ બેઉ રોગમાં ફક્ત સૂજેલા સાંધા પર હાથ ઉતારા કરવા એટલું જ બસ છે, પણ રોગ જો તીવ્ર હોય, તો આખા શરીરે હાથ ઉતારા કરીને મોહનિદ્રા લાવવી. હાથ ઉતારા અધોગામી કરવા અને તે દૂરથી કરવા. કોઈ કોઈ વાર અધો કયાક પ્રયોગ કરવાથી સહુકા બંધ થાય છે, રોગીને શાન્તિ મળે છે અને સુખે જીવ આવે છે. બેઉ રોગ ઘણું કરીને એક જ પ્રકારના પ્રયોગથી સારા થાય છે. એ ઉપરાંત પાર્શ્વચળ, કટિચળ અથવા ગૃધ્રસી અને નિત મથળ તેમજ શરીરના કોઈ પણ ભાગને લચક અથવા બીજા પ્રકારનો દુઃખાવો લાગુ પડ્યો હોય નો તે તે ભાગ પર સ્થાનિક પ્રયોગ કરવો. ગૃધ્રસીના રોગીને

મોહનિદ્રા પ્રાપ્ત થયા પછી તેને જીવો કરીને તેની પીઠે ગર્દનથી કમર- સુધી હાથ ઉતારા કરવા કિંવા એ પ્રકાર તેને નિદ્રા આપ્યા પૂર્વે કરવો.

લક્યો, ગૃધ્રસી અને સંધીવા—આ દર્દો જેને હોય તેને ગુરદાને લગતાં દર્દો જેવો ઉપચાર કરવો કારણકે ઘણું કરીને એ દર્દો ગુરદાના (Kidney) ખમણથી થાય છે. દર્દને ણિછાના પર ઉલ્લેટા સુવાડી, તેના ગુરદા પર હાથ મૂકી, ખૂબ એકાગ્રતાથી સાંજે થવાનો ચાલુ વિચાર કરવો તથા ગુરદાને સહેજ મસળવો. લોહીનો ફેલાવો કરવાનો ઉપચાર પણ તેમાં લાભ કરે છે. બીજી રીત એ છે કે દર્દીના ગુરદાને તથા ક- રાડને ખૂબ યોળવાં, ગરમ કપડું મૂકી ગરમ ફૂંક મારવી તથા ચાલુ ધીમા ધીમા હાથ ઉતારા ગરદનથી માંડીને આખી કરોડ ઉપર કરવા. હુંડી ઉપર પણ ગરમ ફૂંક મારવી. સૂજેલા ભાગ ઉપરથી લોહીને વિખેરી નાંખવાનો ઉપચાર કરવો. ઝાડાની કળણ્યાત દૂર કરવાનો ઉપ- ચાર પણ કરવો અને હાથ ઉતારા કરતી વખતે મજબૂત ઇચ્છાશક્તિ- દર્દ મટાડવાની ભાવના સાથેનો વિચાર હોડવો.

રક્તપિત્ત—આ રોગ રક્તદોષથી થાય અને જે રોગ જૂનો થયો હોય છે તો તે મટાડતાં મુશ્કેલી પડે છે. આત્માકર્ષણના પ્ર- યોગથી તેમાં બહુ ફાયદો થાય છે અને તેના યોગથી બીજા ઔષધોપ- ચાર પણ સારી રીતે લાગુ પડે છે.

વિસ્ફોટકનો જખર—વિસ્ફોટક, ઝોરી, થીતળા વગેરેનો જખર પણ મેરમેરિઝમના પ્રયોગથી ઊતરે છે, શરીરમાં રહેલો દોષ બહાર કાઢ- વાની ભાવના સાથે પ્રયોગ કરવો.

ગુમડાં, મણુ અને ચાંદાં—ગુમડાંને પકવી નાંખવા માટે તે ઉપર ગોળ હાથ ઉતારા જમણા હાથે કરવા અને વારંવાર ગરમ ફૂંક મારવી. લોહીના ફેલાવાને નિયમિત કરવો અને તે સાથે લોજરી તથા ગુરદાને નિયમિત રાખવાનો ઉપચાર પણ કરવો. જે ઉપદંશ અથવા ગંડમાગાનો મણુ હોય તો તે મટે ત્યાંસુધી ખંતથી ધણા દિવસ સુધી પ્રયોગ કરવો પડે છે.

હૃદરોગ—હૃદયના ઘટકાવયવનો જે દાવ થયો હોય અને તેથી હૃદરોગ લાગુ પડ્યો હોય તો તે આ ચિકિત્સાથી સારો થશે નહિ, પરંતુ ચસકો, કળતર, ફેડાડી, શ્વાસ વગેરે જે ત્રાસદાયક લક્ષણો જેવામાં આવે છે તે આ પ્રયોગથી ઓછાં થાય છે. આવી રિથિતિમાં પ્રયોગ બહુ સાવધાનતાથી કરવો જોઈએ, કારણકે આત્માકર્ષણના પ્રયોગથી હૃદયની ગતિ વધે છે અને રૂધિરાબિસરણુ જોરથી થવા લાગે છે. આ

કારણથી અશકત થએલા હૃદય ઉપર જોર પડવાથી અકરમાત્ હૃદય બંધ પડી જવાનો સંભવ છે. આવી સ્થિતિમાં એકાએક પ્રયોગ કરવો એ બહુ જાપાગમરેલું છે. આવી સ્થિતિમાં આખા શરીરે ઉતારા કરવા અને મોહનિદ્રા લાગ્યા બાદ મસ્તક પર અને હૃદયપ્રદેશ પર ઢૂંકો મારવી. પ્રયોગ કરતાં જો હૃદયે હેડકી આપવા લાગે તો પ્રયોગ બંધ કરવો.

જઠરરોગ અને અણર્થ—(૧) હાથ ઉતારા કરવાથી મોહનિદ્રા

આવે, એટલે જઠર પ્રદેશ ઉપર આડ અને ઊભા હાથ ઉતારા કરવા અને ચક્તિ પ્રેરેલું પાણી વારંવાર હૃદયે પીવા આપવું. પ્રત્યેક એક વખતે એ પ્રમાણે જ કરવું. કપાલમોહનનો પ્રયોગ પણ કરી જોવો. આ પ્રયોગ મગજના ક્ષુધા-સ્થાન પર કરવો એટલે રોગીને તુરત જ તૃપ્તા લાગશે. એ વખતે થોડું અન્ન અને થોડું

જઠરરોગ, અણર્થ વગેરે પેટના દર્દો

મટાડવાની રીત. [આકૃતિ ૪૨]

પાણી હૃદયે આપવું. એ બધું હૃદયે મોહનિદ્રામાં લોપ ત્યારે જ કરવું, એટલે તેને એક-બે દલાક બિંધ આવશે અને તે જગશે તેટલી વાર-સુધીમાં ખાધેલું બધું તેને પચી જશે. આ પ્રયોગ કરતાં મગજમાંના ક્ષુધાસ્થાનને વધારે શોભ ન થાય એવી ખમરદારી રાખવી. એ સ્થાન ઉપર આંગળાંનું દબાવું કરવાથી ક્ષુધા ઉત્પન્ન થશે. તે દામ માફકસરે દેવો એટલે સાધારણ જૂખ ઊપડશે રોગીને ખાવા માટે આપવાનું અન્ન હાથ ઉતારાથી મંત્રી-પ્રેરીને આપવું. આ હાથ ઉતારા ઉપરાંત માથાથી પીઠની કરોડ ઉપર અને છાતીથી પેટ સુધી પણ હાથ ઉતારા કરવા. (૨) ઉપરના ચિત્રમાં જતાબ્યા પ્રમાણે હૃદયે ઊંચું રાખી તેના બેઉ હાથ પ્રયોક્તાએ પોતાના હાથમાં પકડેથી પકડવા પછી તેને હૃદયના માથા

તરફ જોયા હાથ જવા અને આસ્તે આસ્તે હાથોના પેટ તરફ નીચે ઉતારી પેટમાં ફુંટી આગળ ચારે હાથ નરમાશથી દાબેલા રાખી ત્રીસ સેકન્ડસુધી માનસિક આદોષનવડે 'તંદુરસ્ત,' 'મજબૂત' એ જ વિચાર ચાલુ મોકલવો. એ રીતે વીસથી પચીસ વખત ચાલુ કર્યા કરવું. અજીર્ણના ભારે દર્દ પણ તેથી ૧૫ દિવસમાં મટે છે. રોજ એ પ્રમાણે ઉપચાર કરવો જોઈએ.

ઉદરરોગ—ઉદરના કેટલાક રોગ સ્વતંત્ર થાય છે અને કેટલાક જઠરવિકારથી થાય છે. પેટમાં યજ્ઞ આવતું હોય તો મોહનિદ્રા લાવીને ખીખ ભાગ પર હાથ ઉતારા કરવા. પેટચળ અને જઠરનો દાહ થવાથી યજ્ઞ ઉત્પન્ન થયું હોય તો પેટ પર હાથ રાખવો અને પછી હાથ ઉતારા કરવા.

યકૃતનો વિકાર—કલેમની ગતિ ઉપર મનુષ્યની તંદુરસ્તીને મોટો આધાર છે. જો તે ગતિ મંદ હોય તો તેથી ખોરાક ખરાબર પચતો નથી અને કબજામાં થાય છે. તે ઉપર સોજો ચડે છે ત્યારે તેમાંથી પાંકુરોગ જલોદર વગેરે વિકારો થાય છે. આ વિકાર પર સ્થાનિક પ્રયોગ કરવો અને મોહનિદ્રા લાવવી. પછી પાછળ કણા પ્રમાણે મમજમાંના ક્ષુધારથાનને ક્ષેત્ર ઊપગ્રવવાના પ્રયોગની શરૂઆત કરવી.

મૂત્રપિંડ અથવા ગુરુદાનાં દર્દો—(૧) આ દર્દોમાં સર્વાંગપ્રયોગ

કરીને વિકૃત ભાગ પર પણ પ્રયોગ કરવો. વિકૃત ભાગ પર કેટલીક વાર હાથ રાખીને પછી હાથ ઉતારા કરવા તે ભાગ પર આંગળીનાં ટેરવા ધરી રાખીને આડા તથા ઊભા હાથ ઉતારા કરવા તથા તે ભાગ પર ફૂંક મારવી દરમ્યાન મંત્રેણ પાણી પીવા આપવું. રોગ બહાર પાડવા માટે એ પાણીમાં સૌમ્ય રસક વિચારથી મંત્રેણ પાણી આપવું મૂત્રનળીના રોગથી પિસાવનો અવરોધ થયો હોય અને ઈદ્રિયના ઘટકા- મૂત્રપિંડનાં દર્દો મટકવાની રીત [આકૃતિ ૪૩]

વયવનો ક્ષય થયો હોય તો આ પ્રયોગથી ઉદ્વિગ્ધ ઉપર તેની શક્તિ કરતાં વધારે કાર્ય કરવાનો બોલો પડશે અને અકરમાલ શક્તિપાત થશે, માટે કુશળ વૈદ્યની સલાહ લઇને પ્રયોગની દિશા કરાવવી. (૨) જો મીઠી પીસાળનું દર્દ હોય તો ચુરદાને સહેજ ચોળવા, ને પછી ઉપરના ચિત્રમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે હિતારા કરીને માનસિક વિચારો છોડવા. દર્દીને મોઢેથી સૂચના કરવી કે આજે તમને રાત્રે પંદર વખત પેસાળ ન થતાં ૧૨ વખત થશે; એમ રોજ રોજ પિસાળ ઝોઠો ચતો જવાનું સૂચન કરી છેવટે એક વખત પર આવી અટકવું. આ ઉપચારમાં ચુરદાને ખૂબ મસલ્યા પછી તે ઉપર હાથ મૂકીને તેમ જ હાથ દ્વર રાખીને વર્તુળાકાર હાથ હિતારા કરી તંદુરસ્ત થવાનું સૂચન મનોભાવનાથી દૃઢ રીતે કરી કરવું જોઇએ. મીઠી પિસાળ અથવા મધુપ્રમેહનું દર્દ એ રીતે પાંચ-છ ઉપચાર રોજ અર્ધો ઠલાક કરવાથી મટે છે.

મરડો અને અતિસાર-પેટમાં જમણી બાજુ કલેજનું, ડાબી બાજુ બરોલ તથા વચ્ચેના નાનાં મોટાં આંતરડાં અને ઉપર હૈભરી એવી રીતે ગોઠવાયેલાં છે. એ અવયવો ખોરાક પાચન કરવાનું કામ કરે છે, તેથી એ અવયવો ઉપર સરખી રીતે ચાણ કુંડાળામાં હાથ ફેરવ્યાથી મહિ ગરમી ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી કલેજ માંહેનું પિત્ત આંતરડાંમાં પડે છે તેમ જ ખોરાક પાચન કરી તેનો કુચો મળદાર તરફ ખેંચી જાય છે અને ઝાડો લાવે છે. આ રીતે ઝાડો લાવવા અને ખોરાક પચાવવા માટે જમણો જ હાથ જમણી તરફથી ડાબી તરફ ગોળ ગોળ ફેરવવો. એથી ઉલટી રીતે જો હાથ ગોળ ગોળ ફેરવવામાં આવે તો અતિસાર અને મરડો મટી શકે છે. અતિસાર માટે હાથ ઉલટી રીતે ફેરવવો અને મરડા માટે બરડા ઉપર મળદારથી ઉપર ચડતા હાથ હિતારા કરવા તથા પેટ ઉપર અને મળદાર ઉપર હાથ મૂકી મનોભાવનાથી મનજૂત ચિત્તન્યપ્રવાહ તંદુરસ્તીની મનોગત સૂચના સાથે છોડવો. મસા પથુ એવી જ રીતે મળદાર ઉપર ઉલટા હાથ હિતારા કરવાથી અને લોહીના ફેલાવાને સમ-તોલ કરવાથી સાગ થાય છે.

લોહીનો ફેલાવો—મનુષ્યના દરેક દર્દ વખતે લોહીના ફેલાવાને સમતોલ કરવાની સૌથી પહેલી જરૂર છે. નીચેના ચિત્રમાં બતાવ્યા મુજબ માથાથી પગસુધી લાળા ધીમા હાથ હિતારા ચાણ કરી કરવા. ૨૦-૩૦ હિતારા કરવાથી દર્દીના શરીરના છેડા કે હાથના આંગળાં, પગના છેડા, વગેરેમાં લોહીનો પ્રવાહ દોડતો દર્દીને માનુષ પડશે, અને

પ્રયોગો હાથ ઉતારાથી કરવા અને લોહીનો ફેલાવો સમતોલ કરીને લાખા હાથ ઉતારા માયાથી પગસુધી, અને જરડાની કરેડ ઉપર પથ્થુ કરવા.

ભૂતોન્માદ—ભૂતોન્માદ પથ્થુ ગ્લાનતંતુની નિર્મળતાનો જ એક રોગ છે. હિસ્ટીરિયાના જેવા પ્રયોગથી તે દૂર થાય છે. સ્ત્રીઓને પુરૂષો કરતાં જલ્દી-ઠેકાણે લાવી શકાય છે.

સ્ત્રીઓનાં ગુપ્ત દર્દો—રોગેદર્શનનું ઓછું અથવા વધારે થવું, પેદા માહેલા ભાગ, ઉપર સોળે આવવો, ગર્ભાશયમા અડચણ થવી વગેરે ધણી જાતનાં સ્ત્રીઓના, દર્દો ઉપર, આ ઉપચાર લાભ કરે છે. સ્ત્રીઓનાં યોનિના દર્દોમાં, દર્દીને ઊંચું રાખીને દૂરથી, હાથ ઉતારા કરવાથી તેમજ તે અવયવ ઉપર પ્રુફ સ્ત્રી દર્દીને પોતાનો જમણો હાથ મૂકાવી તે હાથ ઉપર પ્રયોગતાએ પોતાનો, હાથ મૂકવો. દર્દીએ તેમજ પ્રયોગતાએ બન્ને જણે એકી વખતે દર્દી, સાળુ થવાનો દંઢ વિચાર તે જગ્યા પર છોડવો, જેની જેવડી અસરથી ફાયદો, થાય છે. તત્તુલુ લોહી બહુ જલું હોય તો એ અવયવ ઉપર દૂરથી ઊલટા અને ચડતા હાથ ઉતારા કરવા. ખાસ કરીને હોજરી તથા લોહીના ફેલાવાનો, ઉપચાર પથ્થુ કરવો.

ગર્ભવતી સ્ત્રી પર પ્રયોગ—ગર્ભવતી સ્ત્રી ઉપર પ્રયોગ કરી શકાય છે. કાંઈ કારણથી અકાળે પ્રસૂતિ થવાનો સંભવ ઉત્પન્ન થાય, તો તે આ પ્રયોગથી બંધ થાય છે, અને પ્રસૂતિસમયે આવતાં વેગનો ત્રાસ થતો નથી, તેમજ જોર ઓછું કરવું પડે છે અને જલ્દી છૂટકો થાય છે. પ્રસૂતિ પછી અકસ્માત્ સ્તનમા દૂધ આવતું બંધ થાય તો તે ભાગ પર હાથ ઉતારા કરાવાથી દૂધ આવે છે. બાળકનો જન્મ થયા પછી તે કેવળ ફુગાળ હોય તો તેનાથી આસોશ્વાસ, લઈ શકાતા નથી અને બાળક મરણ પામે છે એવે વખતે તેની છાતી પર ધીમેથી ધર્ષણ કરવું, હાથ ઉતારા કરવા અને ફૂકો મારવી એટલે બાળક મરતું બચે છે.

પક્ષાઘાત—પક્ષાઘાત મટાડવા માટે કરેડ ઉપર હાથ ઉતારા કરીને ધીમેથી ધર્ષણ કરવું. સર્વાંગમોહન પ્રયોગ કરવો. અર્ધાંગવાયુ થયો હોય તો હિસ્ટી બાળુના મગજ પર હાથ ઉતારા કરવા. ત્યાંથી જુગ પર થઈને હાથ પર અને પછી પગસુધી એકસરખા ઉતારા કરવા એક જ અવયવ લેણી મનુષ્ય થયો હોય તો તેને સ્પર્શ કરીને મૂળથી છેડાસુધી હાથ નાંખવું મૂત્રનળીના રોગો જલ્દી જલ્પાય તો પ્રયોગતાએ જેઉ હાથે હાથ ઉતારા કરવા. યોનિ લાખે તો પ્રયોગાગ્રસ્ત બંધ કરવો.

મૂળાપણું—જન્મથી બહેરા હોય છે તે જ મૂળો રહે છે. તેની અવજોન્દિય સુધારતાં 'બહુ' જ 'અમ' લેવો પડે છે. 'ઘણા મહિના સુધી' આણું પ્રયોગ કરવાથી તે ઇન્દ્રિયો પોતાનાં યોગ્ય કામો બજાવવા લાગે છે. વાગિન્દ્રિયના ઘટકાવયનો નાશ ન થતાં જો કેવળ આકર્શક બચ્શોકાદિ પ્રયજન મનોવિકારથી તે બાળનો પક્ષવાત થયાથી મૂળાપણું પ્રાપ્ત થયું હોય તો આ ચિકિત્સાથી તે દર્દ સાફ થાય છે. એ રોગ પર પ્રયોગ કરતાં પ્રથમ સર્વાંગપ્રયોગ કરીને વાગિન્દ્રિય સામે તર્જની આંગળાઓનાં ટેરવાં ધરી રાખવાં. કપાલમોહનનો પ્રયોગ કરીને 'અનુકરણ' તથા 'બાપા' એ રચાનોતો ક્ષેપ કરવો. કાનની પાસે ધીમેથી બોલવું અગર ખાતું એટલે દર્દી બોલવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગશે. એમ કરવાથી થોડા દિવસમાં બહેરાપણું તથા મૂળાપણું દૂર થશે. જન્મથી મૂળા હોય તેમના પર વર્ષ-એ વર્ષ પ્રયોગો કરવા પડે છે. પહેલાં મોહનિદ્રા આવે ત્યાં સુધી હાથ ઉતારા કરીને પછી કાન પાસે ક, ખ, ગ, એવા અક્ષરો બોલવા તે જાગ્રત થવા પછી તે જ અક્ષરો ઉચ્ચારવા. અક્ષરો તે ઉચ્ચારવા લાગે એટલે બીજા અક્ષરો બોલવા. આ પ્રમાણે ક્રમેક્રમે બધા અક્ષરો શીખવવા. એ જ પ્રયોગની પુનરાવૃત્તિની તે બાપા સમજવા લાગશે.

બહેરાપણું અને કણ્ઠરોગ—કણ્ઠોન્દ્રિયમાં જો કાંઈ ગંભીર ઇજા હોય છે તો આ પ્રયોગ કામ લાગતો નથી, પરંતુ કાનના દર્દથી ધીમે ધીમે બહેરાપણું આવતું જતું હોય તો તે મટી શકે છે. પહેલાં કાન પર હાથ ઉતારા કરવા, પછી બેઠે હાથની તર્જની આંગળાઓનાં ટેરવાં કાનના છિદ્ર સામે અર્ધા ઈંચના અંતર પર ધરવાં અને જાડીની આંગળાઓ તથા અંગૂઠા વાળી દેવાં. કાનમાં ફૂંકો મારવી. એ પ્રમાણે દરેક બેઠકમાં વીસથી ત્રીસ મિનિટ સુધી કરવું. ધીમે ધીમે બેઠે હાથ કાન પાસે લાંબા કરવા અને આંગળાઓ કાન સામે એકી સાથે ધરવી. કાનમાં અવાજ થવા, કાન પૂટીને પરુ વહેવું વગેરે સર્વ વિકાર તેથી સુધરે છે.

આંખનાં દર્દો—આંખો આવવી, આંખો સૂજ જતી, આંખો ગળતી વગેરે આંખનાં દર્દો આ ચિકિત્સાથી મટે છે. મોનીયો મટતો નથી. નવાં પડેલાં રૂલાં પણ સારાં થાય છે. અસકિન્દ્રી આવેલું દષ્ટિનું ત્રાંખાપણું પણ મટે છે. પ્રયોક્તાએ રોગીની આંખો તરફ સ્થિર દષ્ટિથી જોવું. આંખોની પાછલી જાગુએ માથા પર હાથ ઉતારા કરવા, કારણકે નાનું મગજ તે રથને છે અને તે જ રથગ નેત્રોનું સ્થાન છે એવો ઠેટલાકનો અભિપ્રાય છે. આ ઉતારા માથાને સ્પર્શ કરીને કરવા. આંખો પર પ્રયોગ

કરનારે પોતાના હાથ મંત્રેલા પાણીથી ભીંજવીને પ્રયોગ કરવો અને તે જ પાણીથી રોગીને આંખો ધોવા સૂચના કરવી. હાથ ઉતારા નીચે મુજબ કરવા : આંખો સામે તર્જની એક ઈંચને અંતરે રાખવી, કિંવા પાંચે આંગળીઓ એકઠી કરીને તેનાં ટેરવાં આંખો સામે ધરવાં અથવા અંગૂઠો આંખો સામે રાખીને કાન ઉપર બીજી આંગળીઓ રાખવી. આંખો પર મૃદુ ધર્ષણ પશુ કરવું પરંતુ તે બહુ સાવધાનતાથી કરવું. ધર્ષણથી આંખોને ત્રાસ થવા લાગે તો તે બંધ કરવું.

લૂ લાગવી—ઉતાવળથી લાંબા હાથ ઉતારા માથાથી ઊતરતા બરડા પર તેમજ શરીર પર કરવાથી તથા હોળરીને લમતો ઉપચાર કરવાથી અને લોહીના ફેલાવાને સમતોલ કરવાથી દર્દ નરમ પડે છે.

બરોલ વધવી—આ અવયવ શરીરના ડાબા હાથ તરફ નીચલા ભાગમાં છેલ્લી પાંસળાની હેઠળ આવેલું છે. તાવવાળા દર્દીને તથા પિસામના રોગીઓને એ અવયવ તકલીફ આપે છે. ગુરદા અને લોહીના ફેલાવા તથા પાચનશક્તિના ઉપચારો કરવા તથા બરોલને આરતે આરતે ચોળવી.

દાંતનાં દર્દો—જેના દાંત અથવા દાઢ દુઃખતાં હોય તેને પુરથી પર આરામથી બેસાડવો અને આંખો મીંચી દેવા કહેવું. પછી જે રથજે દુઃખાવો હોય તે રથળથી જરા ઉપર હાથ ઉતારા કરવા માંડવા. નીચેની દાઢ દુઃખતી હોય તો મ્હોંની બેઉ બાજુએ હાથ ઉતારા કરતાં હાથ નીચે હડપચી સુધી લાવવા અને પછી હાથને ઝીડકારી નાંખવા. એ પ્રમાણે દસ મિનિટ સુધી ક્યો પછી ગરમ ફૂંકનો ઉપયોગ કરવો. જે બાજુના દાંત દુઃખતા હોય તે બાજુના કાન ઉપર અને જે આમળના દાંત દુઃખતા હોય તો તે બાજુના કાન પર ગરમ ફૂંક મારવી. એ પ્રમાણે ચાર ફૂંકો માર્યા પછી નીચેના જડબા ઉપર દસ હાથ ઉતારા કરવા. પછી જે બાજુના દાંત દુઃખતા હોય તે બાજુના જડબાના ભાગ પર જમણા હાથની હથેળી એકાદ મિનિટ રાખવી અને તે વખતે પ્રયોગતાએ પોતાની પ્રાણશક્તિનો ઉપયોગ કરીને હથેળીમા કંપ ઉત્પન્ન કરવો. પછી રોગીને કહેવું કે “અત્યંત ઊંડો દીર્ઘ શ્વાસ નાકથી પેટમાં થયો અને પછી બને તેટલી ત્વરાથી મુખથી શ્વાસ છોડો.” એ પ્રમાણે ત્રણ વાર શ્વાસ-નિશ્વાસની ક્રિયા કરાવવી. પછી તેની સમીપે બિમારહીને તેને આંખો ઉઘાડવા કહેવું. તે આંખો ઉઘાડે કે તુરત તેના નાકના મૂળ તરફ રિથર દૃષ્ટિથી જોઈ નિશ્વાત્મક સ્વરે કહેવું: “હવે તમારા દાંત દુઃખતા નથી.” જે રોગી કહે કે “દુઃખે છે” તો પ્રયો-

ક્રતાએ ચહેરા પર આશ્ચર્ય દર્શાવવું અને પુનઃ એ જ પ્રમાણે પ્રયોગ કરવો. બીજા પ્રયોગથી તો જરૂર દાંતનું દર્દ બોલું જણાયા વિના રહેશે નહિ. દાંતમાં જંતુઓ હોય તો તે દૂર કરવાની સલાહ આપવી.

કંપ—દર્દને ઉધો સુવાડવો અને આંખો મીંચી દેવા કહેવું. ડોકની પાછલી બાજુથી પગનાં તળીયાંસુધી હાથ ઉતારા કરવા અને હાથ ત્રીડકારવા. એ મુજબ દસ મિનિટસુધી હાથ ઉતારા કર્યા પછી તેને ચત્તો સુવાડવો અને તેના કપાળથી માંડીને મોં, છાતી, પેટ, વગેરે અવયવો પર થઈ આખા શરીર પર હાથ ઉતારા કરવા. એ મુજબ દસ મિનિટ કર્યા પછી તેના હૃદય ઉપર મરમ ફૂંકા મારવી અને તેને ઉધો સુવાડીને તેના મગજના પાછલા ભાગ પર તથા પીઠ પર મરમ ફૂંકા મારવી. પછી તેને ચત્તો સુવાડીને “તમારા શરીરમાંથી કંપ દૂર થાય છે,” “તમને હવે સાઈ જણાય છે,” એવી સૂચના યોગ્ય રીતે કરવી. પછી દીર્ઘ શ્વાસ લેવરાવવો અને ત્વરાથી નિઃશ્વાસ મુકાવવો, એ પ્રમાણે ત્રણ વાર કરાવવું. પછી એક, બે, ને ત્રણ કહી આંખો ઉઘાવા કહેવું. તે આંખો ઉઘાડે એટલે તેના નાકના મૂળ તરફ જોઈને તે તરફ તર્જની આંગળી કરી નિશ્ચયદર્શક સ્વરે કહેવું: “હવે તો સાઈ લાગતું જ હશે.”

ગભરામણ—દર્દને સુવાડીને તેને આંખો મીંચી દેવા કહેવું, પછી ‘કંપ’ના દર્દમાં સૂચવ્યા પ્રમાણે આખા શરીરે સાદા અને કંપયુક્ત હાથ ઉતારા કરવા. પછી દર્દને અતિશય નિશ્ચયાત્મક સ્વરે કહેવું: “તમે આંખો ઉઘાડશો. એટલે તમને આરામ લાગશે. તમારી ગભરામણ મટી જશે. રોજ રાત્રે તમને સરસ લોધ આવશે. તમને કદી બ્લીક લાગશે નહિ. રોજ તમને વધારે ને વધારે આરામ જણાતો જશે.” પછી દીર્ઘ શ્વાસ લેવરાવીને ત્વરિત નિઃશ્વાસ મુકાવવો. એ પ્રમાણે ત્રણ ચાર શ્વાસ-નિઃશ્વાસ થયા પછી એક-બે ને ત્રણ બોલતાં આંખો ઉઘાડાવવી. તે આંખો ઉઘાડે એટલે તેના નાકના મૂળ તરફ દ્રષ્ટિ કરીને તર્જની આંગળી તેની સામે ધરી નિશ્ચયાત્મક સ્વરે કહેવું: “કેમ હવે સાઈ લાગે છે ને !”

અત્યંત ત્રડત્રસાવ—રોગદર્શનમાં જે સ્ત્રીને ઘણું લોહી વહેતું હોય તેને હાથ ઉતારાથી સારો લાભ થઈ શકે છે. સ્ત્રીને ચત્તો સુવાડીને આંખો મીંચાવવી. તેની ડાબી બાજુએ તેના પગનાં તળીયાં તરફ પ્રયોગ કરાવું મોં રહે એ રીતે બિનાં રહેવું ક્રિયા બેસવું. પછી તેના નીચેના અવયવ ઉપર બેક હાથ જોરથી ડાબી રાખવા અને અર્ધ મિનિટ

હાથમાં કંપ ઉત્પન્ન કરવો. પછી હાથનો દાળ દીલો, કરવો. અને હાથ ઉપર લેતાં, પેટના નીચેના ભાગસુધી હાથ ઉતારા કરવા. પેટના જે ભાગની નીચે ગર્ભાશય રહેલું છે તે ભાગ પર દષ્ટિની એકાગ્રતા કરવી અને ઇચ્છાશક્તિનું, જોર કરીને મનમાં બોલવું: “આ સ્થાન અટકવો જ જોઈએ,” “ગર્ભાશયમાં સર્વ સ્નાયુનો સંકેત થવો જોઈએ,” “આ દર્દ મટવું જોઈએ.” હાથ ઉતારા પંદર મિનિટ કરવા, અને તે કરતાં ઉપર કહેલી સૂચનાઓ ઉપર ઇચ્છાશક્તિની એકાગ્રતા કરવી. પછી સ્ત્રીના નીચેના અવયવથી ગર્ભાશયના ભાગસુધી પેટ ઉપર ચાર ઠંડી ફૂંકો મારવી. પછી તેના કપાળ પર જમણો હાથ રાખીને ઉપર કહેલી સૂચના ઉતાવળથી તથા નિશ્ચયાત્મક સ્વરથી છ વાર બોલવી. અને સ્ત્રીને કહેવું કે “હવે હું તમને આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ એટલે તમારું દર્દ દૂર થશે...તમારું દર્દ ઉતાવળે મટી જશે.” દીર્ઘ શ્વાસની ક્રિયા સ્ત્રી પાસે કરાવવી નહિ. પછી એક-બે ને ત્રણ, બોલી તેને આંખો ઉઘાડવા કહેવું અને, તે આંખો ઉઘાડે એટલે તેના નાકના મૂળ તરફ દષ્ટિ કરીને તજની આંગળી જોડી કરી નિશ્ચયદર્શક સ્વરે કહેવું કે “હવે તમને સાઈ થવું જોઈએ.” કાંઈ હીલચાલ ન કરતાં અને, તેટલો વધારે વખત ચત્તા પડી રહેવાનું તેને કહેવું. આ બાધિમાં સ્ત્રીનું સરીર તકન ઉધાકું કરાવીને ઉપચાર કરવાથી વધારે ત્વરાથી લાભ થશે. તે શક્ય ન હોય અને આકું વસ્ત્ર રાખીને ઉપચાર કરવાનો હોય તો ઠંડી ફૂંકનો ઉપયોગ માત્ર કરવો નહિ. બાકીનો બધો ઉપચાર કરવો.

કંઠમાળ—કંઠમાળ અથવા મલગડના દર્દમાં દર્દીને એવી રીતે સુવાડવો કે જેથી પ્રયોક્તાનો હાથ દર્દના ભાગને અડકી શકે. કંઠ-માળની ઉપર ૬ ઇંચ અને નીચે ૬ ઇંચ એ બધા ભાગ ઉપર હાથ ઉતારા કરીને દરેક ઉતારા પછી હાથ ઝીઝકારવા વીસ મિનિટસુધી હાથ ઉતારા કર્યા પછી કંઠમાળ ઉપર પાંચ છ ગરમ ફૂંક મારવી. પછી વીસ કંપ-યુક્ત હાથ ઉતારા કરવા અને તે પૂરા ચતાં કંઠમાળ પર જમણો હાથ મૂકવો તથા દર્દી પાસે દીર્ઘ શ્વાસ અને ત્વરિત નિશ્વાસ ચાર વાર કરાવવા તેના પ્રત્યેક નિશ્વાસ વખતે પ્રયોક્તાએ પોતાનો હાથ એકદમ નીચે ઉતારીને ઝીઝકારવો. પછી તેના કપાળ પર જમણો હાથ મૂકીને દર્દીને સૂચના કરવી કે “જ્યારે હું તમને આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ, ત્યારે તમારું દર્દ જોખું થઈ જશે;” “હવેથી તમારો કંઠમાળ નાની થવી જશે;” “તમને સારી પેઠે આરામ થતો જશે.” પછી તેને આંખો

ઉઘાડવા કહેવું, અને નિશ્ચયદર્શક સ્વરે પૂછવું કે, “ તમારું દર્દ હવે સારી પેઠે, ઝોણું થઈ ગયું છે ને ? ”

કેન્સર—આ દર્દ, ઉપર ઉપચાર કરતાં મુખ્ય બાબત એ બાબતમાં રાખવી કે રોગીના અંતરે સ્પર્શ ન કરતાં તેના શરીરથી અર્ધી ઈયના અંતરે હાથ રાખીને હાથ ઉતારા કરવા અને ગરમ કૂંકને બદલે ઠંડી કૂંકનો ઉપયોગ કરવો. બાકીનો બધો ઉપચાર કંઈમાળની પેઠે જ કરવો. આ દર્દ ધણું મંજીર હોય છે એટલે ઘણી કાળજીથી વર્તવું અને દર્દીની અવસ્થા અત્યંત મંજીર હોય તો તે વિષયના અભ્યાસી ડોક્ટરની પણ મદદ જરૂર લેવી.

બીડીનું વ્યસન—હાથ, બીડી, ચાહ, કેકેન છત્પાદિનાં ખોટાં વ્યસન તથા ટેટલીક ભતની કુટેવો આ ઉપચારપદ્ધતિથી મટી શકે છે. મોહનિદ્રા લાબ્યા પછી કિંવા મોહનિદ્રા લાબ્યા વિના પણ ઉપચાર થઈ શકે છે. ધારો કે એક માણસને બીડી પીવાનું વ્યસન છે, તો તેને પહેલાં તે વ્યસનનું દુષ્પરિણામ સારી પેઠે સમજાવવું. પછી તેને આંખો મીંચવાનું કહીને પ્રયોગતાએ પોતાનો જમણો હાથ તેના કપાળ પર રાખી તેની વ્યસનયુક્તતા પર પોતાની ઇચ્છાશક્તિથી ટેટલોક વખત એકાગ્રતા કરવી. પછી તેને કહેવું: “ હવે હું તમને આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ કે તુરત તમારી બીડી પીવાની ઇચ્છા બહુ જ ઝોણી થઈ જશે. બીડી પીવાની તક્ષણ તમને બીસંકુલ થશે નહિ. રોજ હું તમારી ઉપર ઉપચાર કરીશ એટલે તમે બીડીઓ પીવાનું ઝોણું કરતા જશો અને તેના કેદની તમારા શરીરને બિલકુલ જરૂર જણાશે નહિ. બીડી છેડતાં તમને જરા પણ મુશ્કેલી પડશે નહિ. પછી તો બીડીની મધ આવતાં જ તમારું માથું ભ્રમવા લાગશે અને બીડી પીવા ઉપર તમને એવો કંટાળો આવશે કે તમને બીડી પીવાનું કહેવામા આવતાં તમારા પેટમાં ગભરામણ થવા લાગશે. ” આ સૂચનાનો અનેક વાર ઉચ્ચાર કરવાથી એ વ્યસન ઝોણું થવું જશે.

ચાહનું વ્યસન—એવી જ રીતે ચાહનું વ્યસન દૂર કરવું હોય તો ચાહનાં નુકસાનો તેને સારી રીતે સમજાવવાં, પછી તેને ખુરશી પર બેસાડીને આંખો મીંચાવવી અને પ્રયોગતાએ જમણો હાથ તેના કપાળ પર રાખી અત્યંત એકાગ્ર મિત્તથી મનમાં એવી સૂચના કરવી કે “ તમારું આ વ્યસન જવું જ જોઈએ. ” પછી તેને સંખોધીને એવી સૂચના કરવી કે “ હવે તમારી આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ એટલે તમારી ચાહ

હાથમાં કંપ ઉત્પન્ન કરવો. પછી હાથનો દાબ દીલો, કરવો. અને હાથ ઉપર લેતાં પેટના નીચેના ભાગસુધી હાથ ઉતારા કરવા. પેટના જે ભાગની નીચે ગર્ભાશય રહેલું છે તે ભાગ પર દષ્ટિની એકાગ્રતા કરવી. અને ઇચ્છાશક્તિનું જોર કરીને મનમાં બોલવું: “આ સ્થાન અટકવો જ જોઈએ,” “ગર્ભાશયમાં સર્વ સ્નાયુનો સંકેત યવો જોઈએ,” “આ દર્દ મટવું જોઈએ.” હાથ ઉતારા પંદર-મિનિટ કરવા, અને તે કરતાં ઉપર કહેલી સૂચનાઓ ઉપર ઇચ્છાશક્તિની એકાગ્રતા કરવી. પછી સ્ત્રીના નીચેના અવયવથી ગર્ભાશયના ભાગસુધી પેટ-ઉપર ચાર ઠંડી ફૂંકો મારવી. પછી તેના કપાળ પર જમણો હાથ રાખીને ઉપર કહેલી સૂચના ઉતાવળથી તથા નિશ્ચયાત્મક સ્વરથી છ વાર બોલવી અને સ્ત્રીને કહેવું કે “હવે હું તમને આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ એટલે તમારું દર્દ દૂર થશે...તમારું દર્દ ઉતાવળે મટી જશે.” દીર્ઘ શ્વાસની ક્રિયા સ્ત્રી પાસે કરાવવી નહિ. પછી એક-બે ને ત્રણ બોલી તેને આંખો ઉઘાડવા કહેવું અને તે આંખો ઉઘાડે એટલે તેના નાકના મૂળ તરફ દષ્ટિ કરીને તજની આંગળી ઊંચી કરી નિશ્ચયદર્શક સ્વરે કહેવું કે “હવે તમને સાર થવું જોઈએ.” કાંઈ હીલચાલ ન કરતાં અને તેટલો વધારે વખત ચત્તા પડી રહેવાનું તેને કહેવું. આ બાધિમાં સ્ત્રીનું શરીર તદ્દન ઉધાકું કરાવીને ઉપચાર કરવાથી વધારે ત્વરાથી લાભ થશે. તે શક્ય ન હોય અને આકું વસ્ત્ર રાખીને ઉપચાર કરવાનો હોય તો ઠંડી ફૂંકો ઉપયોગ માત્ર કરવો નહિ. બાકીનો બધો ઉપચાર કરવો.

કંઠમાળ—કંઠમાળ અથવા મલગંડના દર્દમાં દર્દીને એવી રીતે સુવાડવો કે જેથી પ્રયોક્તાનો હાથ દર્દના ભાગને અડકી શકે. કંઠ-માળની ઉપર ૬ ઈંચ અને નીચે ૬ ઈંચ એ બધા ભાગ ઉપર હાથ ઉતારા કરીને દરેક ઉતારા પછી હાથ ઝીડકારવા. વીસ મિનિટસુધી હાથ ઉતારા કર્યા પછી કંઠમાળ ઉપર પાંચ છ ગરમ ફૂંક મારવી. પછી વીસ કંપ-મુક્ત હાથ ઉતારા કરવા અને તે પૂરા થતાં કંઠમાળ પર જમણો હાથ મૂકવો તથા દર્દી પાસે દીર્ઘ શ્વાસ અને ત્વરિત નિઃશ્વાસ ચાર વાર કરાવવા. તેના પ્રત્યેક નિઃશ્વાસ વખતે પ્રયોક્તાએ પોતાનો હાથ એકદમ નીચે ઉતારીને ઝીડકારવો. પછી તેના કપાળ પર જમણો હાથ મૂકીને દર્દીને સૂચના કરવી કે “જ્યારે હું તમને આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ, ત્યારે તમારું દર્દ ઓછું થઈ જશે;” “હવેથી તમારી કંઠમાળ નાની થતી જશે;” “તમને સારી પેઠે આરામ થતો જશે.” પછી તેને આંખો

ઉઘાડવા. કહેવું, અને નિશ્ચયદર્શક-સ્વરે પૂછવું કે, “ તમારું દર્દ હવે સારી પેઠે ઝોણું થઈ ગયું છે ને ? ”

કેન્સર—આ દર્દ ઉપર ઉપચાર કરતાં મુખ્ય બાબત એ ધ્યાનમાં રાખવી કે રોગીના અંગને સ્પર્શ ન કરતાં તેના શરીરથી અર્ધા ઈંચના અંતરે હાથ રાખીને હાથ ઉતારા કરવા અને ગરમ ફૂંકતે બદલે ઠંડી ફૂંકનો ઉપયોગ કરવો. બાકીનો બધો ઉપચાર કંઠમાળની પેઠે જ કરવો. આ દર્દ માણું ગંભીર હોય છે એટલે ધણી કાળજીથી વર્તવું અને દર્દીની અવસ્થા અત્યંત ગંભીર હોય તો તે વિષયના અભ્યાસી ડોક્ટરની પણ મદદ જરૂર લેવી.

બીડીનું વ્યસન—દારૂ, બીડી, ચાહ, કેકેન ઇત્યાદિનાં ખોટાં વ્યસન તથા કેટલીક જાતની કુટેવો આ ઉપચારપદ્ધતિથી મટી શકે છે. મોહનિદ્રા લાખ્યા પછી ઠિવા મોહનિદ્રા લાખ્યા વિના પણ ઉપચાર થઈ શકે છે. ધારો કે એક માણસને બીડી પીવાનું વ્યસન છે, તો તેને પહેલાં તે વ્યસનનું દુષ્પરિણામ સારી પેઠે સમજાવવું. પછી તેને આંખો મીચવાનું કહીને પ્રયોગતાએ પોતાનો જમણો હાથ તેના કપાળ પર રાખી તેની વ્યસનયુક્તતા પર પોતાની ઇચ્છાશક્તિથી કેટલોક વખત એકાગ્રતા કરવી. પછી તેને કહેવું: “ હવે હું તમને આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ કે તુરત તમારી બીડી પીવાની ઈચ્છા બહુ જ ઝોળી થઈ જશે. બીડી પીવાની તકષ્ણ તમને બીલંકુલ થશે નહિ. રોજ હું તમારી ઉપર ઉપચાર કરીશ એટલે તમે બીડીઓ પીવાનું ઝોણું કરતા જશો અને તેના કેદની તમારા શરીરને નિષકુલ જરૂર જણાશે નહિ. બીડી ઉઘાડતાં તમને જરા પણ મુશ્કેલી પડશે નહિ, પછી તો બીડીની અંધ આવર્તા જ તમારું માથું ભ્રમવા લાગશે અને બીડી પીવા ઉપર તમને એવો કંટાળો આવશે કે તમને બીડી પીવાનું કહેવામાં આવતાં તમારા પેટમાં ગભરામણ થવા લાગશે. ” આ સૂચનાનો અનેક વાર ઉચ્ચાર કરવાથી એ વ્યસન ઝોણું થતું જશે.

ચાહનું વ્યસન—એવી જ રીતે ચાહનું વ્યસન દૂર કરવું હોય તો ચાહનાં નુકસાનો તેને સારી રીતે સમજાવવાં, પછી તેને ખુરશી પર બેસાડીને આંખો મીચાવવી અને પ્રયોગતાએ જમણો હાથ તેના કપાળ પર રાખી અત્યંત એકાગ્ર ચિત્તથી મનમાં એવી સૂચના કરવી કે “ તમારું આ વ્યસન જવું જ જોઈએ. ” પછી તેને સંજોશીને એવી સૂચના કરવી કે “ હવે તમારી આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ એટલે તમારી ચાહ

પીવાની ઇચ્છા નાશ પામશે અને એ ઉત્તેજક વસ્તુની તમને બિલકુલ જરૂર રહેશે નહિ. ચાહ ઉપર તમને તદ્દન કંટાળો આવશે. કોઈ તમને ચાહ પીવા આપે તો તમે તેને સાફ ના કહી દેજો. તમને તેની જરૂર જ નથી. રોજ રોજ તમને તે વધારે ને વધારે ત્યાગ્ય માણ્ય પડવા લાગશે.” આ સૂચન આઈ-દસ વાર કરવી.

દાર્નું વ્યસન—દાર્નું વ્યસન દૂર કરવાને પણ એવા જ પ્રકારની સૂચનાઓ કરવી. માત્ર તે વ્યસન દૂર થઈ જાય ત્યાંસુધી દારૂ પીનાર ઉપર રોજ ઉપચાર કરવાની જરૂર છે. એ જ રીતે અપ્રીય, આગે વગેરે પદાર્થોના વ્યસનનો ઉપચાર પણ કરી શકાય છે.

કુટેવો—આ ઉપચારપદ્ધતિથી, અનેક જાતની કુટેવો પણ મટાડી શકાય છે. ધારો કે એક માણસને આંખોના દાંત કરડી ખાવાની કુટેવ છે, તો તે માણસને ખુરશી પર બેસાડવો અને આંખો મીચાવવી. પછી તેના કપાળ પર જમણા હાથ મૂકીને એકાગ્ર ચિત્તથી હ્રિય સ્વરે સૂચના કરવી કે “હવે તમને હું આંખો ઉઘાડવાનું કહીશ, એટલે નખ કરડી ખાવાની તમારી ટેવ દૂર થઈ જશે. નખ કરડવાની તમને ઇચ્છા જ નહિ થાય. તમારી તે ઇચ્છા દૂર થઈ ગઈ છે. એક-એ-તથા, આંખો ઉઘાડો.” તે આંખો ઉઘાડે એટલે તેના નાકના મૂળ તરફ રિધર દષ્ટિ કરીને નિશ્ચયદર્શક સ્વરે કહેવું: “કેમ, તમારી એ ટેવ નાબૂદ થઈ ગઈ ને ?”

ત્રેતાવાહનવિદ્યા અથવા સ્થિરચિત્રચુએલિઝમ.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

જૂત-ત્રેત એટલે શું ?

જૂત-ત્રેત શું જગતમાં સાચાં છે ? કોઈ જૂત-ત્રેત વિષેની માન્યતાને મનુષ્યના મનનો ભ્રમ કહે છે, જ્યારે કોઈ તેનું અસ્તિત્વ જગતમાં રહેલું છે એવું કહે છે. હિંદુસ્તાનમાં જ જૂત-ત્રેતની માન્યતા છે એમ નહિ, પરંતુ અરબસ્તાન, ચીન, યુરોપ અને અમેરિકા જેવા દેશોમાં પણ જૂત-ત્રેતના અસ્તિત્વને માનવામાં આવે છે અને તે સંબંધી સેંકડો પુસ્તકો લખાયાં છે, એટલું જ નહિ પણ જૂતોને બોધવવાના સાચા પ્રયોગો કરી બતાવનારા વિદ્વાનો પણ રહેલા છે. આમ હોવા છતાં જૂતવિદ્યામાં રહેલા ચમત્કારને કારણે કેટલાક ધૂતારાઓ પણ એ વિદ્યાને નામે લોકોને ભરમાવે છે અને પૈસા ધૂતી ખાઈ છે. યુરોપ અને અમેરિકામાં પણ એવા ધૂતારા છે ખરા; પરંતુ તે ઉપરથી જૂત-ત્રેતનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ થવામાં કે ત્રેતાવાહન વિદ્યાના સત્ય મંત્રધે કશી હરકત આવતી નથી.

જૂત-ત્રેત ખરું છે ?—આપણા આર્થ શાસ્ત્રો તો જૂતોને માને છે જ. જાણીતા યીઝોસોફીસ્ટ મી લેડબિટરે “ધી અધર સાઇડ ઓફ ડેથ” (જૂતનું પેલું પાર) એ નામનું પુસ્તક લખ્યું છે, તેમાં તે જણાવે છે કે બ્રાહ્મણ પોતાનો દેહ છોડી દે છે એટલે એક ઠમસો ઉતા-રીતે ફેંટા દે છે અને તે કાલના સિવાયનાં બીજાં વસ્ત્રોથી પોતાનું કામ ચલાવે છે. આ કાલના સિવાયની મનુષ્યના જીવની સ્થિતિ તે તેના ત્રેત-દેહ છે. યીઝોસોફીનો મત પણ તે જ છે. ‘ગરુડ પુરાણ’માં પણ મનુષ્યના ત્રેતદેહની જ વાત આવે છે. મનુષ્યના ચાર દેહ છે (૧) રથૂળ દેહ, (૨) સૂક્ષ્મ દેહ, (૩) કારણ દેહ, (૪) મહાકારણ દેહ.

રથૂળ દેહ—ચર્મચક્ષુથી જે મનુષ્યનો દેહ દેખાય છે તે પંચતત્ત્વનો બનેલો રથૂળ દ્રવ્યરૂપ દેહ એ રથૂળ દેહ કહેવાય છે.

સૂક્ષ્મ દેહ—લિંગદેહ કિંવા વાસનાત્મક-દેહ કરતાં તેજોરૂપ, અંગૂ-
દાના પ્રમાણનો, જડ ઇદ્રિયથી રહિત, આ સર્વ દેહની સાથે હિદ્મૂત કિંવા
અનુદ્મૂત તેજપ્રતિમા ધારણ કરનારો, મન, -બુદ્ધિ, ઇદ્રિયોની શક્તિ
અને પંચ-પ્રાણ જેને છે અને જે જીવંતપણે આ જડ શરીરમાં રહે છે
અને શરીરનો ત્યાગ થવા પછી જે સ્વતંત્ર સ્વરૂપી થાય છે તેને સૂક્ષ્મ
દેહ કહે છે. સ્વપ્નમાં મનુષ્યનો જે દેહ સ્વતંત્રપણે વ્યવહાર કરે છે તે
જ આ સૂક્ષ્મ દેહ છે.

કારણ દેહ—કારણદેહને આકાર નથી. અરૂપ કહેતાં પોતાના સ્વરૂપ
વિષે અજ્ઞાન હોઇને ત્યાગી બધું જ્ઞાન અનુદ્મૂત સ્થિતિમાં જેમા મરણ
હોય છે, તે કારણ દેહ કહેવાય છે.

મહાકારણ દેહ—સર્વજ્ઞાનમય, જ્ઞાનરૂપ દેહ તુલ્યસ્થામાં અનુભવમાં
આવનારો તે મહાકારણ દેહ છે. આ ચારે દેહ એકની અંદર એક રહીને
એક બીજાની સહાયથી સર્વ વ્યાપાર કરે છે.

પ્રેત એટલે શું ?—જે વિદેહ ચૈતન્યશક્તિને જ કોઇ વિદ્યુત શરીર,
કોઇ માનસિક વિદ્યુત શરીર, કોઇ તેજ-શરીર, કોઇ વાયુરૂપ શરીર
(ધ્યેરીક બોડી) એ પ્રમાણે જૂઠાં જૂઠાં નામોથી ઓળખે છે તે સર્વ
નામોનો અર્થ તે 'વાસનાત્મક-લિંગદેહ' થાય છે અને તેને જ વિશિષ્ટ
અવસ્થામાં પ્રેત, પિશાચ કિંવા જૂતને નામે લોકો વ્યવહારમાં ઓળખે છે.

પ્રેતાવસ્થા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ?—મનુષ્ય મરવા લાગે છે
એટલે ધીમે ધીમે તેની નાડીઓ બધ પડવા લાગે છે, શરીર ઠંડું થવા
લાગે છે અને પ્રાણ-ચૈતન્ય જવા લાગે છે એટલું જ માત્ર સાધારણ
માણસ સમજે છે, પરંતુ મરણની ક્રિયા વખતે-ને કરતાં કેવળ જૂઠાં
જ પ્રકાર ચાલી રહ્યો હોય છે. સ્થૂળ દેહને છોડીને સૂક્ષ્મ, વાસનાત્મક
કિંવા લિંગદેહ છૂટો પડે છે, પરંતુ વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં આ વાયુરૂપ
દેહ પહેલા આ શરીરમાંથી જોડે છૂટો પડે છે તોપણ તુરતાતુરતે તે
પોતાનો સંબંધ છોડતો નથી પરંતુ તેને ચોટીને રહે છે. કેટલીક વાર
તો આ દેહ તેની ફરિનિ અંદર આવી રહેવા માટે નિરુપયોગી થયો હોય
છે-મુડક બની ગયો હોય છે-તોપણ તેથી અલિપ્ત થઇને જ જવાનું
તેને બહુ કઠણ માન્ય પડે છે. એવે વખતે તે સૂક્ષ્મ દેહ-આ સ્થૂળદેહ
જેવી જ બરાબર પ્રતિમાના સૂક્ષ્મ-તેજરૂપ દેહ તે મુડકાની આસપાસ
પોતાની ભૂમિકામાં બમણું કરે છે લિંગદેહ કિંવા સૂક્ષ્મ દેહ બહાર નીકળ્યા

પછી પણ મનુષ્યનું એ સ્થૂળ શરીર તે, લિંગદેહને, અંદર આવીને રહેવા-
સરખું-સુરચિતમાં જણાય છે અને સૂક્ષ્મ દેહને અંદર આવવા માટેના
દાર, બંધ ચએલાં હોતાં નથી અને સ્થૂળની સાથેનો લિંગદેહનો મંબ-
તંત્ર તૂટેલો હોતો નથી. એ લિંગદેહ પુનઃ સ્થૂળ શરીરમાં પ્રવેશ કરે
છે અને દેહમાં એતના લાવે છે; એવે વખતે લોકો 'મએલો જીવ પાછો
આવ્યો' એવું કહે છે. જ્યારે એ સ્થૂળ દેહનો નાશ થાય છે એટલે કે
દેહને બાળવામાં કે દાટવામાં આવે જ્યારે લિંગદેહનો મંબંધસૂત્ર તૂટે
છે અને તે જ વખતે એ સૂક્ષ્મ શરીરનો પણ અંત આવે છે, અને તે
સાથે તેમાંથી-પ્રાણુદેહ બહાર નીકળે છે. સ્થૂળ મનુષ્યના સરખો જ
આબેદૂબ પ્રતિમાવાળો સૂક્ષ્મ દેહ આકાશ તત્ત્વના જગત્માં પ્રાણુરહિત
ચક્રને પડેલો હોય છે. તેમાંથી કામ વેગવેગ ચતાં પ્રાણુ પણ ક્ષય પામે
છે. એ રીતે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને પ્રાણુ એ ત્રણે દેહોનો સંબંધ છૂટતાં
વાસનાતમક દેહ, જેને કામમાનસ દેહ કહે છે તે કામલોકમાં શરીર
ધારણ કરીને રહે છે. આ કામલોકમાંનું શરીર કેવળ હલકું પાતળું
અને સૂક્ષ્મ દ્રવ્યોનું બનેલું હોય છે અને તે સ્વેચ્છા મુજબ આકાર ધારણ
કરી શકે છે. બૂલોકમાંનાં દ્રવ્યો જૂદાં અને આ લોકમાંનાં દ્રવ્યો જૂદાં
હોવાથી આ બૂલોકમાંના મનુષ્યો અને આ દેહધારી પ્રેતો કેવળ પાસે-
હોવા છતાં, કંઈ વિશિષ્ટ અવસ્થા સિવાય એક બીજાને મળી શકતાં નથી.
સાધારણ માણસના કામરૂપમાં વિશેષ જોર હોય છે, કારણકે અધોમાનસ
અને કામ એકબીજામાં ગુંથાઈ રહેલાં હોવાથી એ કામરૂપને બૂલોકમાંના
આત્મ ઇષ્ટ વગેરેના તેના સંબંધી મનોવિકારથી પુષ્ટતા મળે છે. એ
પ્રમાણે અપ્રત્યક્ષ કિંવા પ્રત્યક્ષ મનોવિકારથી કામલોકમાં આ રૂપ ધણો
વખત રહે છે; તેને જ જૂત-પિચાત્ર કહે છે.

જૂદાં જૂદાં જીવનોનું સ્પષ્ટીકરણ—આપણી આ પૃથ્વીમાં ધન
દ્રવ્યથી ભરેલું જગત્ છે. આ ધન દ્રવ્યના જગત્માં પણ એક પાતળા
દ્રવ્યનું જગત્ છે. તે સિવાય એક વાયુનું જગત્ છે. તે જ રીતે પ્રકા-
શનું, એક સ્વતંત્ર રાત્ર્ય અને તેનું જીવન છે. વિદ્યુતનું પણ એક સામ્રા-
જ્ય છે અને તેનો કારભાર સ્વતંત્ર રીતે ચાલી રહેલો છે. સ્થૂળ દષ્ટિને
આ બધાં જગત્ દેખાતાં નથી. એક વસ્તુમાં જ રીતે સ્પર્શજેવ સૃષ્ટિ છે,
તેથી ટુંકું-ઊંડું સમજાય છે, તે રીતે તેમાં બીજી પણ વિવિધ સૃષ્ટિ છે.
રસને દ્રવ્યથી જાણવામાં આવતી રસસૃષ્ટિ પણ તેમાં છે, મંથસૃષ્ટિ પણ
તેમાં છે, નાદસૃષ્ટિ પણ તેમાં છે અને રંગાકારની સૃષ્ટિ પણ તેમાં છે.

તે જ રીતે મનુષ્યના પિંડમાં અને ઘડાંડમાં એક જ ભૂમિકાને વ્યાપીને, એક કરતાં એક શ્રેષ્ઠ, સૂક્ષ્મ અને હ્રિય એવી જૂની જૂની રચિત્તે કિંવા જીવનો રહેલાં છે અને અંતરિન્દ્રિય યોગી લોકો જ બધાં જીવનોને એકી સાથે જોઈ જાણી શકે છે. આ જૂલોક અથવા પૃથ્વીની સાથે રચૂળ દેહનો મંબંધ છે, જીવલોકની સાથે સૂક્ષ્મ દેહનો સંબંધ છે, તેજ્જ્વલોક (એરૂલ ૧લેન)ની સાથે પ્રાણ દેહનો સંબંધ છે, વાસના દેહ સાથે કામલોકનો સંબંધ છે અને દેવલોક સાથે માનસ દેહનો સંબંધ છે. આ ઉપરથી સમજાશે કે જૂત-પિશાચ એ કામલોકના નિવાસી છે અને એ કામલોક પણ આ જગતમાં જ વ્યાપી રહેલો છે. પરંતુ જેમ કાન મંબંધને પારખી શકતો નથી પરંતુ મંબંધને પારખવા માટે બીજી વિશિષ્ટ શક્તિ મનુષ્યે પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ, તેવી રીતે વાસનાદેહની વિશિષ્ટતા પ્રાપ્ત થવા વિના મનુષ્ય કામલોકમાં વ્યાપી રહેલા જૂત-પ્રેતને જોઈ શકતો નથી, જોકે એ જૂતો પોતાની પાસે પણ રહેલાં હોય છે. આ કામલોકમાં પૃથ્વી-ઉપરના જીવોની પેઠે અનેક પ્રકારના કામમાનસ જીવોની વસતી છે. આ કામમાનસ લોકના જીવો એટલે જૂત-પિશાચોના દેહ જ વાસનામય હોય છે અને તેમાં અનેક પ્રકારની હલકી-હંચી વાસનાઓ રહેલી હોય છે. વિષયભોગનાં સાધનરૂપ જે રચૂળ ઇન્દ્રિયો છે તે રચૂળ દેહની સાથે નજીક થઈ હોવાથી કામજન-સરજન-ભોજા-નિર્મળ મનના મનુષ્યના શરીરમાં તેઓ દાખલ થાય છે અને પોતાની વિષયવાસના તૃપ્ત કરી લે છે.

જૂત-પ્રેતનો પૃથ્વી સાથે વ્યવહાર—કામલોકના જીવોની વાસના-રહિત શાન્ત સ્થિતિમાં પણ પૃથ્વી પરના ઈષ્ટ મિત્રોની વાસનાનું અને સુખદુઃખનું આકર્ષણ થાય છે. તે લહરિ જો જોરદાર અને વેગવાન હોય છે તો તેના ધક્કાથી કામદેહ જાગ્રત થાય છે, તેને જૂલોકમાં જન્મનું સ્મરણ થાય છે અને તેને એવી વાસના થાય છે કે એકાદ વખત પોતાના સૂક્ષ્મ દેહમાં દાખલ થઈ પોતાનું રૂપ ધારણ કરી કિંવા બીજા કામના નાંખી દીધેલા સૂક્ષ્મ શરીરમાં પેસીને તેનું રૂપ ધરીને કિંવા રચૂળ શરીરમાં (પૃથ્વી પરના માણસના) પેસીને કાંઈ બોલું તો સારું; અથવા એ રીતે રચૂળ ક્રિયાદારા મારા મનોવિકાર દસીવું તો સારું. આમજનોના દુઃખના વિકાર કે મરેલાને મંભારીને વિલાપ કરવાના પ્રકાર મૃત જીવને આ પ્રમાણે જાગ્રત કરીને તેની ઇંદ્રિયલોકની વાસનાને પ્રદીપ્ત કરે છે અને તેથી કામલોકમાંથી જીવે ચડવાનો એટલે કે વધારે સારા લોકમાં-દેવલોકમાં જવાનો તેનો માર્ગ કુદિત થાય છે, તેની મતિ

મંદ બને છે અને તેનું વસ્તુતઃ અકલ્યાણ જ થાય છે; તેટલા કારણથી મરેલાને સંભારીને બહુ વિલાપ કરવો એ તેનું અકલ્યાણ કરવા બરાબર છે એવું આર્ષ શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે. જૂનો બકરાં બિલાડાં કે કૂતરાંના રૂપમાં દર્શન દે છે, તે પણ તે તે જીવોના સૂક્ષ્મ દેહમાં દાખલ થઈ, હલકી વાસનાને તૃપ્ત કરવાનો જ તેમનો ઉદ્દેશ હોય છે. કામલોકમાં આ સ્થિતિમાં લાંબો કાળ ગયા પછી એ જીવને સુષુપ્તાવસ્થા આવે છે અને જો પૃથ્વી પર રહેતા લોકોની આકર્ષક અને હિતજનક વાસનાથી કામદેહની કામલોકમાંની નિદ્રાસ્થિતિનો ભંગ થતો નથી તો પછી કામદેહનું ધોરે ધીરે મરણ થાય છે, અને નહિતો તે પુનઃ પુનઃ જન્મત થઈને વાસનાઓથી ઘેરાયેલો જ રહે છે; વાસનાજન્ય પ્રતોની સ્થાપના કરવાનો લોકોમાં શિવાજ છે, અને તેવાં પ્રેતોને વારંવાર બોલાવવાના ચતોથી તેઓ જન્મત રહ્યા કરે છે, તથા જો તેમને લાંબો કાળ બોલાવવામાં આવતા નથી તો તેઓ દેવલોકમાં ચાલ્યા જાય છે અને તેથી આવાહન કર્યા છતાં આવતા નથી એ બધું આ સ્થિતિને આભારી છે. જૂતપ્રેતનો પૃથ્વી સાથેનો આ બધો વહેવાર જોમ બને તેમ છોડાવવો તેમાં જ એ આત્માઓનું કલ્યાણ રહેલું છે.

પરિચ્છેદ ૨ જો.

જૂત-પ્રેતના પ્રકાર.

કામલોકમાં રહેતાં જૂત-પ્રેત—જેવી રીતે આ લોકમાં મનુષ્યોની વસતી છે, તેવી રીતે કામલોકમાં જૂત-પ્રેતની વસતી છે અને એ લોકની વ્યવસ્થા કરવા માટે દેવી કારભારીઓ છે, જેમને દેવતા કહેવામાં આવે છે. એ જૂત-પ્રેતોમાં (૧) કામદેવ, (૨) રૂપદેવ, (૩) દેવદૂત અને (૪) દેવરાજ એ ચિત્ર વર્ગના જૂતો અથવા દેવતાઓ છે. તેથી હલકા વર્ગનાં જૂતોમાં (૫) ખનિજ તથા (૬) વનસ્પતિનાં કામશરીરો અને (૭) પશુઓના કામશરીરો રહેલાં છે. તે કરતાં જરા ઉપરના વર્ગના (૮) મરણ પામેલા મનુષ્યનાં નિજીવ થઈને પડેલાં સૂક્ષ્મ દેહનાં કવચ, (૯) કામશરીરનાં રાજ, (૧૦) પૃથ્વીમાંથી આવેલા વિકાસથી (માનસિક વિષયકરોથી) સજીવ ચએલા કામકવચો, (૧૧) કામવાસનાનાં છાયારૂપો, (૧૨) કામમાનસનાં પ્રતિબિંબરૂપો, (૧૩) મરેલાંનાં કામમાનસ રૂપો (પિરાઓ), (૧૪) સાધારણ માર્ગમાં રહેલાં

નિદ્રાસ્થ કામચરીરા, (૧૫) લોભી, સ્વાર્થી, વિષયાસક્ત ઇત્યાદિનાં બધા-
નક સ્વરૂપો, (૧૬) આકસ્મિક હત્યાથી અથવા આત્મહત્યાથી મરેલાં
મનુષ્યોનાં બધાનક સ્વરૂપો, (૧૭) ચેટક અને જાદુ કરનારા લોકનાં
વિલક્ષણ સ્વરૂપો, (૧૮) યોગ્ય અભ્યાસથી જિંદગી જવાને તૈયાર થઈ
રહેલા યુરુના હુકમની રાહ જોતા શિષ્યો, (૧૯) અને કામલોકમાના
યોગ્ય રહીશોને જિંદગી લઈ જવા માટે ઉપરના લોકમાંથી આવેલા મહા-
ત્માઓ, સિદ્ધો વગેરે આ પૃથ્વીમાં મરણ પામેલામાંના હોય છે. તે
ઉપરાંત પૃથ્વી પરનાં મનુષ્યોએ ઉત્પન્ન કરેલાં કામરૂપો પણ કામલોકમાં
છે. (૨૦) સાધારણ મનુષ્યો ન સમજી શકે તેમ પોતાની કલ્પનાથી
ઉત્પન્ન કરેલાં રૂપો, (૨૧) અજ્ઞાન અને જંગલી માંત્રિકાએ ઉત્પન્ન
કરેલાં ચિત્રવિચિત્ર રૂપો, (૨૨) મંત્રાકૃતિરૂપો, (૨૩) પંત્રાકૃતિરૂપો,
(૨૪) જ્ઞાનરૂપો અને આશીર્વાદરૂપો, (૨૫) અને સાધુ કિંવા સત્પુરુષોને
છળ કરવાથી તેમના કોષમાંથી ઉત્પન્ન થએલાં બધાનક રૂપો ઇત્યાદિ
જૂલોકમાંના દેહધારીઓએ નિર્માણ કરેલાં રૂપો છે. તે ઉપરાંત જૂલોક
એટલે આ પૃથ્વીમાં રથૂગ દેહે રહેવા છતાં આ કામલોકમાં લિંગદેહથી
આવતાં સ્વરૂપો ગણતાં (૨૬) સાધારણ લોકો પોતાની થોડી અથવા
પૂરી બેશુદ્ધિની સ્થિતિમાં, કિંવા નિદ્રિત સ્થિતિમાં અથવા માદગીની
સ્થિતિમાં ક્વચિત્ કામલોકમાં લિંગદેહવડે ઠેકઠોક વખત આવે છે તે
રૂપો, (૨૭) કૃત્રિમ સાધનોની સહાયથી ધર્મિયોને ઉત્તેજકતા આપીને
કિંવા પિશાચો સાથે સંપર્ધ રાખીને કામલોકમાં આવે છે તે લિંગદેહ,
(૨૮) જૂલોકની જનમૃતિમાં જ આ લોકસુધી સૂક્ષ્મ દેહે આવીને પાછા
જવાનું સામર્થ્ય જન્મતઃ જ પ્રાપ્ત થયું હોય એવા અધિકારી લોકો, (૨૯)
પોતાના સૂક્ષ્મ રૂપને જૂદું કરીને ઉપર લઈ આવનારા નવશિખાઉ તપ-
સ્વીઓ અને (૩૦) પોતાની માનસિક શક્તિથી કામરૂપનું માયાવી સ્વરૂપ
ધારણ કરનારા ચોળી, ઇત્યાદિ જૂલોકમાં જીવતા હોવા છતાં કામલોકમાં
દષ્ટિએ પડે છે. જેઓએ ગૃહ શક્તિને અનેક વાર અનુભવ લીધો છે, તપાસ
કરી છે, વિચાર કર્યો છે, એવા શૌધ્ધોએ કામલોકમાંનાં જૂત-પ્રેતોની
માહિતી એ પ્રમાણે આપી છે. સાધારણ મનુષ્યો તે અનુભવી શક્તી નથી.

જૂત કિંવા પિશાચ—કામલોકમાંના જ્યાં સાધારણ રૂપોને જૂત કે
પિશાચ તરીકે સામાન્ય રીતે ઓળખવામાં આવે છે તેઓ શક્તિમાં અને
અધિકારમાં જિતરતાં હોય છે. તે સ્વતંત્ર હોતાં નથી. તેઓ કાંઈ પણ
સ્વૂક્ષ્મ પદાર્થની ઈચ્છા પૂર્ણ કરી લેવા માટે માણસોને પીડા લેખ્યે છે.

માંદા પાડે છે અને તેઓ તીખા પદાર્થો, ઠંડી ભાખરી, ઈંડાં વગેરે પદાર્થો બલિદાનરૂપે આપવાથી ચાલ્યાં જાય છે.

રાક્ષસ—ભૂતોમાંના અધિક શક્તિમાન વર્ગમાં રાક્ષસ રહેલો છે. રાક્ષસોનાં સ્વરૂપો બાધાનક અને કાળા હોય છે. તેઓ ઘણે ભાગે મોટાં ઝાડો પર, વગડાના ઉજ્જડ ભાગમાં રહે છે અને તેની ઇચ્છા બહુ મોટી હોય છે. તે દારૂના પૈસા ઉપર પણ રહે છે.

બ્રહ્મરાક્ષસ—એ રાત્રિએ ૩ દિવસે ગમે ત્યારે મનુષ્યના જીવું કપ ધારણ કરીને મોટા વિસ્તીર્ણ મકાનમાં એક ખૂણાના ભાગમાં, કિંવા ઘણા દિવસ નિર્જન રહેલા મકાનમાં, કિંવા જૂના પીપળાના વૃક્ષ પર એસીને સ્નાન મેળ્યા કરે છે અને પાઠ કરે છે. તે કાઠને બહુ હરકત કરતો નથી.

મુંજ—એ બ્રહ્મચારી હોકરાનાં સ્વરૂપનો અને લંગોટી વાળનારો હોય છે તેમ જ પીપળા પર રહેનારા ભૂતવર્ગમાંનો છે.

પિતર—આ ભૂતોની નાની જાત છે અને તે હમેશાં એકઠી દરે છે તેઓ બહુધા મોતામાંના કાઠના દિત અથે થોડો-ઘણો ત્રાસ આપે છે તેમ જ બહુધા કલ્યાણ પણ કરે છે.

વીર—એ ભૂત બહુ શરા હોય છે અને સિપાઈને વેશે લાલ તલ-વાર લઈને દરે છે.

ખીર—ખીર નામે ઝાળખાતાં ભૂતો બહુ શક્તિમાન હોય છે અને તેઓ સત્તાધારી અધિકારીઓના સેવક હોય છે.

વેતાળ—આ ખીરોનો અધિકારી અને ભૂતોનો સેનાપતિ હોય છે. તેની પાસે બધાં ભૂતોને રોજ હાજરી આપવી પડે છે.

એ પ્રમાણે પુરુષવર્ગમાંનાં મુખ્ય ભૂતો છે. સ્ત્રીવર્ગમાંનાં મુખ્ય ભૂતોની માહિતી નીચે મુજબ છે.

ચૂડેલ—ચૂડેલ એ સ્ત્રીનું ભૂત છે. તે બહુ ક્રુદ્ધ હોય છે. તે માણસોને ઝુંઘર રૂપે જાતલીને ઠગે છે અને બાળકોને પીડા ઉપજાવે છે.

કાકિણી અને શાકિણી—એ બંધકર જાતિની નિર્દય સ્ત્રીઓમાંની હોય છે. તે પ્રેતો અને મરેલા બાળકોને ખાય છે. કાકિણી કરતાં શાકિણી જરા જીંવી પંકિતની હોય છે.

જહિણી—એ બહુધા વૃદ્ધ સ્ત્રીના રૂપમાં જામે છે. તેના વાળ સફેદ રંગના અને વિખરાયલા હોય છે. સારા માણસોને તે કલ્યાણકારક સાધન આપે છે.

એ ઉપરાંત પીર, ખલીસ, જીન વગેરે પુરુષભૂતોના અને વંત્રી,

મેલડી, જળદેવી, માવડી, માતી વગેરે સ્ત્રીજૂતોનાં પણ પ્રકાર હોય છે. તે બધાં રાત્રે ફરે છે. નિર્જન સ્થળે, ખરે ખપોરે, સંધ્યાકાળે, મધરાત્રે અંધારામાં તેઓ નાનાં પ્રકારના સ્વરૂપે દેખાય છે, અને પશુ-પક્ષીનાં રૂપો પણ ધારણ કરે છે. એકલા માણસને તેઓ પકડે છે, ભય બતાવે છે અને ખાસ કરીને અમાસ કે પૂર્ણિમાને દિવસે તેઓ જૂદા જૂદા યાજ્ઞો એટલા કરે છે, રડે છે, ખૂમાખૂમ કરે છે. તેઓ માણસોનાં શરીરમાં દાખલ થાય છે, છાતી પર ચડી બેસે છે અને અંગમાં આવીને ધૂણે છે. તેમનો પડછાયો પડતો નથી અને તે વાયુરૂપ હોય છે. બધાં જૂતો મરેલાં માણસોનાં જ થાય છે.

સાધારણ અને વિશિષ્ટ જૂતો—ફરેક માણસ મરીને જૂત થાય છે, પરંતુ જેઓ સામાન્ય વાસનાવાળાં હોય છે તેઓ થોડું ભ્રમણ કરે છે, તથા ઓછી વાસનાવાળાં ભ્રમતાં નથી અને જેઓની કાંઈ વિશિષ્ટ વાસના હોય છે તેઓ ઉપર જણાવેલાં વિશિષ્ટ કુટાકુટ સ્વરૂપો ધારણ કરે છે. પૈસાવાળો કિંવા લોભી માણસ રાક્ષસ થાય છે. વિદ્યાના અભિમાનવાળો માણસ મરીને બ્રહ્મરાક્ષસ થાય છે. વાસનાવાળો બ્રહ્મચારી મરીને મુંજ થાય છે. બાળકો ઉપર પ્રેમ રાખનારો સદાચારી કુટુંબી પિતર થાય છે. લડાઈમાં મરેલો માણસ વીર થાય છે. વિષવાસકત સ્ત્રી ચૂડેલ થાય છે. કુષ્ટ સ્ત્રી ડાકિની થાય છે. દેવદૂત પણ એ જ વર્ગમાંના હોય છે. વેતાળ સેનાપતિ ઉપર હનુમાન અથવા બળરંગ પ્રધાન હોય છે. એ સર્વનો અધિકારી રમણાનવાસી શંકર હોય છે.

પરિચ્છેદ ૩ નો.

જૂત-પ્રેતનું આવાહન કરવાની રીત.

આવાહન કરવાની યોગ્યતા—મનુષ્યને મતો અનુભવ તેની જ્ઞાનેન્દ્રિય પર અને તે જ્ઞાનેન્દ્રિયના સામર્થ્ય પર અનલંબી રહેલો છે, છતાં તેમાંજે અભ્યાસની જરૂર રહે છે. ઇન્દ્રિયોને પણ કેળવી શકાય છે અને તેની શક્તિ વધારી શકાય છે. મનુષ્યની એક ઇન્દ્રિય કામ કરવાને અસમર્થ બને છે એટલે તેમાંની શક્તિ બીજી ઇન્દ્રિયમાં દાખલ થઈને જ ઇન્દ્રિયના સામર્થ્યમાં વધારો કરે છે. આધ્યાત્મિક સ્પર્શન્દ્રિય અને પ્રાણેન્દ્રિય કેટલી પ્રબળ હોય છે તે સૌ જાણે છે. એ જ નિયમ પ્રમાણે બાકી જ્ઞાનેન્દ્રિયોની શક્તિ ઉત્તેજિત કરીને મારે એકાદી બાકી જ્ઞાનેન્દ્રિ

યની ક્રિયાને તાણું છતે બાકાની ઉદ્વિગ્નતા શક્તિ વધારે ઉત્તેજિત કરવાથી બાહ્ય વિષયજ્ઞાન ઓછું થાય છે અને સૂક્ષ્મેન્દ્રિયની (બાહ્ય જ્ઞાનેન્દ્રિયને ક્રિયાસામર્થ્ય આપનારા અને જ્ઞાન ગ્રહણ કરનારા જ્ઞાનતંત્રુપિંડની) શક્તિ વધીને અર્તોન્દ્રિય જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. આ શક્તિ કેળવવાનો માર્ગ પ્રાણાયામ, ચિત્તવૃત્તિની એકાગ્રતા, દષ્ટિની સ્થિરતા, ઈચ્છાબળની વૃદ્ધિ, વિચારનિરોધણની શક્તિ વગેરેમાં રહેલી છે અને તે માટે માનસ વિદ્યા, માનસિક સંદેશવિદ્યા તથા મોહિની વિદ્યા જે આ પહેલાંના ખંડોમાં આપેલી છે તેનો અભ્યાસ કરી તેમાં આગળ વધવું. એવી રીતે શક્તિ કેળવવાથી મનુષ્યને અર્તોન્દ્રિય જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને કામ-લોકમાંનાં જૂતોને પોતાની ઈચ્છાના બળે જ આકર્ષવાની, તેમનું કલ્યાણ કરવાની તથા તેમની દારા પોતાનું ઈહલોકનું કલ્યાણ કરવાને તેમને વશ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ જ માર્ગે અર્થાત્ યોગવિદ્યાને માર્ગે જ જૂતોનું આવાહન કરવાની યોગ્યતા પણ આવે છે.

આવાહન કરવા માટેનું મંડળ—પિશાચશક્તિના આકર્ષણ માટે એક મંડળ બનાવવું પડે છે. અંગ્રેજીમાં તેને સીઆંસ (seance) અને પ્રાકૃત સમાજમાં તેને બેઠક કહે છે. એ મંડળમાંના કોઈ એકના શરીરમાં તે પિશાચનો પ્રવેશ થવા જેવું અને તે રીતે ચમત્કાર બતાવવા જેવું અનુકૂળપણું ઉત્પન્ન કરવું પડે છે. એ કાર્ય માટે કેટલાક મનુષ્યો વિશેષ અનુકૂળ હોય છે અને કેટલાકો પ્રયત્નવડે યોગ્ય અનુકૂળ સ્થિતિમાં આવે છે, જ્યારે કેટલાકોને અનુકૂળ સ્થિતિમાં લાવવા માટે બહુ શ્રમ કરવો પડે છે. કોઈ પણ રીતે અનુકૂળ સ્થિતિમાં આવેલા અંગ્રેજીમાં મીડિયમ્ (મધ્યસ્થ), સાધારણ લોકોમાં પેઠીયો (વાહન) અથવા જૂઓ અને શાસ્ત્રીય બાપામાં આવેશ્વ કહે છે. આ પ્રયોગ માટે મંડળ પાંચથી આઠ માણસનું બનાવવું અને તે માણસોમાં કોઈ એકો ન હોવો જોઈએ કે જેના ઉપર આપણો વિશ્વાસ ન હોય, જેટલું જ નહિ પણ કથી હુઆઈ ન કરે તેવો તે આપણો મિત્ર હોવો જોઈએ, કિંવા વધારે ખાતરીને માટે આપણા કુટુંબમાંના તે બધા હોવા જોઈએ, પ્રયોગ જોવાનો નિર્ણય કર્યા પછી બધી મંડળીએ ઝોલામાં ઝોલા ૧૧ દિવસ તે પ્રયોગનો અનુભવ લેવાનો નિશ્ચય કરવો જોઈએ, અને તે દર્મિયાન અનુભવ મળી જાય તો વળી વધારે સારું. મંડળ માટે પમંદ કરવામાં આવેલા માણસોમાં અધોર્અર્ધ જેટલે પાંચમાં ત્રણ અથવા આઠમાં ચાર ત્રણ પ્રકૃતિના (નેગેટીવ), શાન્ત સ્વભાવતા, ખાસ કરીને કુટડા, નાનૂક,

પ્રસંગ ન જોઇએ, પરન્તુ એકબીજાના મનની - પ્રેમાળ એકતાનતામાં વિરોધ આવે નહિ એવી 'સાદી રીતે સંભાષણ કરવું. મંડળમાંના કોઈ માણસના મનમાં કોઈ શંકા આવે, તેથી કોઈ અનુભવ આવવામાં હરકત આવતી નથી, પરન્તુ જોરદાર ઈચ્છાશક્તિનો માણસ જો પોતાના મનનો નિશ્ચય દૃઢ રીતે વિરુદ્ધ કરીને બેસે અને તેવો જ મનોનિગ્રહ રાખે, તો મંડળ અનુકૂળ થવામાં તેમજ અનુભવ મળવામાં વિલંબ લાગે, કિંવા પૈશાચિક વ્યવહારમાં પ્રતિબંધ થાય અથવાતો ચાલુ કાર્યમાં કોઈ પણ વિલંબ ઉત્પન્ન થાય. થોડી વારે વાતચીતથી કંટાળેા કિંવા નીરસતા આવવા લાગે તો બાળુએ જોવા એટલામાંથી કાઢીએ મંજુલ વાદ્ય બજાવવાનું શરૂ કરવું, કિંવા મૃદુ સ્વરે ગાયન ગાવું. આ પ્રયોગ કરતાં જરા પણ ઉતાવળાપણું કે અધીરાઈ રાખવી જોઈએ નહિ, પરંતુ ધીમાશ રાખવી જોઈએ. એક કલાક એ પ્રમાણે બેઠક ચલાવીને તે પૂરી કરવી અને પછી બીજે દિવસે તે જ પ્રમાણે, તે જ જગ્યાએ, તે જ મંડળે અને તે જ સમયે એક કલાકની બેઠક કરવી. એ પ્રમાણે અગીઆર બેઠક ચતાંસુધી કાર્ય ચાલુ રાખવું.

નિષ્ફળતા મળે તો શું કરવું?—જો સાત બેઠકમાં કોઈ પણ જોવામાં આવે નહિ, તો પ્રયોગમાં ક્યાં અને શાની ચૂક થાય છે તે બારીકાઈથી તપાસીને ચૂક દૂર કરવી. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મંડળ બરાબર બનાવ્યું છે કે નહિ, પોતે બરાબર બેઠા છીએ કે નહિ, પરિસ્થિતિ બરાબર છે કે નહિ અને બેઠા પછી પોતે બરાબર વર્તીએ છીએ કે નહિ તેની તપાસ કરવી. અનુકૂળ ન જણાય તેવા માણસોને મંડળમાંથી દૂર કરવા અને તેને બદલે તેવી જ (ઋણ કે ધન) પ્રકૃતિનાં મનુષ્યોને મંડળમાં દાખલ કરવાં. પછી મંડળનું કામ ફરી આગળ ચલાવવું. જો કોઈ દોષ કે ન્યૂનતા માલૂમ પડે નહિ, છતાં પિશાચનો અનુભવ થાય નહિ તો પહેલું બધું મંડળ બદલીને પુનઃ બીજું મંડળ બનાવવું. તેમાં પહેલી વારનાં ડેટલાંક મનુષ્યો અને બીજી વારનાં ડેટલાંક મનુષ્યો લેવાં, અને તેમને એક ઋણ ને એક ધન એવા અનુક્રમે બેસાડવાં. બાર વર્ષ ઉપરની વયના છોકરા-છોકરીઓ, કિંવા સ્ત્રીઓ અને પુરુષો, અથવા ઋણ અને ધન પ્રકૃતિની સ્ત્રીઓ અમર ઋણ અને ધન પ્રકૃતિના પુરુષો એમાંથી કોઈ પણ પ્રતિનું મંડળ બનાવવાથી કામ ચાલી શકે છે; પરન્તુ એકલી સ્ત્રીઓના કિંવા એકલા પુરુષોના મંડળ કરતાં સ્ત્રી પુરુષ મિશ્રિત મંડળમાં અદૃષ્ટ વ્યક્તિનો વ્યવહાર ઉત્તોવજે થાય છે."

પિશાચના પરિચયની નિશાની—મંડળમાંનાં મનુષ્યોની એકત્ર સમક્રિયાના યોગથી પિશાચના બ્વહારનો માર્ગ મોકળો થાય છે, અને તે આપણી સાથે સંબંધ રાખવાને તૈયાર થવાની પહેલી નિશાની એ છે કે હાથ પર યધને ઠડો પવન વાતો હોય એવો અનુભવ થાય છે, મેજમાં અથવા ગામરમાં કિંવા હાથ નીચેની વસ્તુમાં અંદરથી ચક્કન આવ્યું હોય કિંવા કાંઈ સ્ફુરણ થયું હોય એવો અનુભવ થાય છે, કિંવા મંડ-ળમાંના માણસમાંના કાંઈનો હાથ આપોઆપ પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ અચકાયો છે એવો તેને ભાસ થાય છે. પહેલાં તો આ ચિહ્નો એટલાં સૂક્ષ્મ હોય છે કે આ માત્ર મનની જ કલ્પના છે, કિંવા માત્ર ભાસ છે, એવો સંશય આવે છે, પણ ધીમે ધીમે તેનું સ્પષ્ટપણું વધતું જાય છે, અને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થવા લાગે છે, સારી પેઠે સ્પષ્ટતા આવતાં મેજ હાલવા લાગે તો હાથનો દાબ તેના પૃષ્ઠભાગ પર કેવળ હલકો અને માફકસરનો રાખવો. ફક્ત હથેળાઓ બરાબર મેજને સ્પર્શ કરે અને તે ઉપરથી છૂટી જાય નહિ એટલો સાધારણ સ્પર્શ રાખવો. તે મેજની અગર વસ્તુની ગતિને પોતા તરફથી મદદ મળતી નથી એવી પોતાની આતરી થાય એટલાપૂરતો હાથનો દાબ હલકો રાખવો. પોતાના દાબથી તેને ગતિ મળતી નથી કિંવા તેની ગતિનો પ્રતિબંધ પણ થતો નથી એટલી ખાતરી માટે જોઈતો દાબ રાખવો. તેમાં ગતિ ઉત્પન્ન થતાં પોતાની હથેળાઓ સ્પર્શ કરતા ભાગને છોડી દે નહિ તે માટે કાળજી રાખવી; કારણકે જો તે મેજમાં જોરદાર ગતિ ઉત્પન્ન થઈ નહિ હોય તો બધા હાથ છૂટા થતાં અત્યારસુધીનો શ્રમ વ્યર્થ જશે અને પુનઃ તેટલી ગતિ આવતાં કેટલોક વખત લામશે. આવી ગતિ જ્યારે વારંવાર ઉત્પન્ન થવાથી જોરદાર થાય છે, ત્યારે આ રીતે ભાસતી ગતિ આપણા જ્ઞાનતંતુમાંની નથી અગર આપણા સ્નાયુમાંની નથી કિંવા આપણા મનને લગતો ભ્રમ નથી, પણ આ બીજા વિદેહ ચૈતન્યશક્તિમંથારનો જ ખેલ છે, એવી ખાતરી કરી લેવા માટે તે બહુ જોરદાર થતાં-સુધી ધીરજ રાખીને પણ આમળ અનુભવ જોવો. મેજને હાથનો સ્પર્શ ન કરતાં સૌ પોતાની હથેળાઓ તે વસ્તુ ઉપર કાંઈક જીએ ધરી રાખશે તોપણ તે મેજની કિંવા બીજી કાંઈ હાથ નીચેની વસ્તુની (ગામરની) ગતિ ચાલતી જ માલૂમ પડશે, તો તેમ કરી જોવું; પરન્તુ શરૂઆતથી જ એવી ગતિ ઉત્પન્ન થવાનો ચમત્કાર જોવા માટે હાથ ઊંચા કરી જોવા નહિ.

પિશાંચ સાથે વાતચીત કેવી રીતે કરવી ?—આપણા શરીરની શક્તિ સિવાય બીજી કોઈ અદૃશ્ય શક્તિ આ સ્થળે હોવી જોઈએ. એવી પૂર્ણ ખાતરી થયો પછી એ અદૃશ્ય શક્તિની સાથે—પિશાચ કિંવા જૂતની સાથે આપણે કઈ રીતે વાતચીત શરૂ કરવી તે નક્કી કરવું જોઈએ. આપણા મનની વાત કિંવા આપણી બાષા તે પિશાચ સમજવું હોય, તોપણ તેનું કયન આપણા સમજવામાં આવે તે માટેની કોઈ પદ્ધતિ દર્શાવી રાખવી જોઈએ, અને તે પદ્ધતિથી વહેવાર જોડવો જોઈએ. આટલા માટે મંડળમાંના એક હોશિયાર માણસે મંડળના આગેવાનનું કામ માથે લઇને મંડળને પોતાના તાગમાં રાખવું જોઈએ. એ આગેવાને ધીરે ધીરે, શાંતિથી અને ધીમાશયી તે પિશાચની સાથે વાતચીતની શરૂઆત કરવી. તેને પૂછવું કે આ મંડળ તો બરાબર છે ને ? આ પ્રમાણે ચાલુ વિષય સંબંધી વાતચીતની શરૂઆત થતાં પિશાચ મેજના પાયાવડે ઠક કરીને અવાજ કરશે, અથવા બીજી કોઈ વસ્તુ પર દીચકી મારીને અવાજ કરશે. મેજના પાયાનો અવાજ તે કરવા લાગે તો મેજ પરના હાથ માફકસરના દબાણવાળા હશે તો જ તે ઊંચકીને તેનો અવાજ કરશે. પિશાચની સાથે એવો મંત્રેત કરવો કે હકારમાં જવાબ માટે તે એક ઠોક મારે અને નકાર માટે બે ઠોક મારે, કિંવા એવી જ રીતે બીજી કોઈ જાતનો મંત્રેત ઠરાવવો. પહેલા પ્રશ્નો જવાબ મળે કે મંડળ બરાબર છે તો બીજા પ્રશ્ન પૂછવો અને જો મંડળ બરાબર ન હોય તો તેને પૂછીને મંડળ બરાબર કરી લેવું. નંબર એકનો માણસ ચમનલાલ બરાબર છે કે નહિ, એમ પૂછતાં જો તે બરાબર હોય તો રહેવા દેવો અને બરાબર ન હોય તો તેને કાઢીને બીજાને દાખલ કરવો. એ પ્રમાણે દરેક જણને માટે પ્રશ્નો પૂછી જોવા અને તેની સૂચના મુજબ વ્યવસ્થા કરવી. અમુક માણસ અમુક નંબરે ન જોઈતો હોય તો જે ઠોકણે તે જોઈતો હોય તે ઠોકણાને માટે જોટલામો તે નંબર હોય તેટલા ઠોક માંમવા. એ પ્રમાણે મંડળને બરાબર દુરસ્ત કરી પછી એ પિશાચ કોણ છે અને શું છે તે પૂછવું. તું સ્ત્રી છે, પુરુષ છે, બ્રાહ્મણ છે, અમારા કુટુંબમાંના છે, એવી રીતે પ્રશ્નો પૂછવાથી જે ઉતરે મળે તે ઉપરથી તેની સ્થિતિ સમજવામાં આવશે. આ મંડળમાંથી કોના શરીરમાં તું પ્રવેશ કરીશ, મધ્યસ્થ કોણ છે, તું કોની પાસે રહીશ, એ પણ પૂછી જોવું. ઠોકની દ્વારા આ મંભાવણ ચાલુ હોય, ત્યારે એકાદ ઠોક કોઈ વાર કોઈ ખૂણામાં કે બાજુમાં થવા લાગે, ત્યારે તેને કહેવું કે અમારા

એજ ઉપર બરાબર સંભળાવ એવી રીતે અવાજ આપ. જો પિશાયનો વિચાર તમારી સાથે સારી રીતે વાતચીત કરવાનો હશે તો વચમાં કાંઈ ગોઠાણો ઉત્પન્ન થતાં ધીમેથી તે પોતે જ તે દૂર કરશે અને વાતચીત કરશે; પરંતુ તમે તેને ત્રાસ થાય એવી રીતે ઉતાવળ કરશો, કિંવા તેના ઉપર તમે બહુ બોળે નાંખશો તો તે વાત કરવો અટકી જશે, માટે તેમ કરવું નહિ. જો એ શાન્ત પિશાય હોય અને તમરી સાથે વાત કરવાને તે તૈયાર છે એવી તમારી ખાતરી થાય તો પછી વાત કરવાની બીજી કોઈ બાબત હરાવવી. હાખલા તરીકે બારાખડીના મેળના અફરોના ઠોક હરાવીને તે એ કબૂલ રાખે તો તેને તેનું નામ પૂછવું અને એ પ્રમાણે તેની સાથે વાતચીત કરવી.

તોફાની જૂત—તે મંડળમાં કાંઈ પણ તોફાન કે જબરદસ્તી કરવાનો પિશાયનો ઉદ્દેશ માલુમ પડે તો તેને એવી વિનંતિ કરવી કે અહીં પિશાયવિદ્યામાં (મંત્રાદિમાં) પ્રવીણ કોઈ માણસ નથી માટે તારે કાંઈ તોફાન કરવું નહિ કિંવા એવો માણસ આવી પહોંચે તે પહેલાં તારે કાંઈ કરવું નહિ. આ વિનંતિને જો પિશાય માન ન આપે અને કોઈ માણસના શરીરમાં પ્રવેશ કરીને તેને ત્રાસ આપવાનો કિંવા તોફાન કરવાનો યત્ન કરે, તો જો દિવસ હોય તો બારણાં ખોલી નાંખવાં અને રાત હોય તો દીવો કરીને કિંવા દીવો મોટો કરીને પ્રકાશ વધારવો અને મંડળ વિખેરી નાંખવું. બીનઅનુભવી માણસોને જૂતના તોફાનથી બહુ ત્રાસ થાય છે માટે એવો અનુભવ લેવો નહિ. શાન્ત સંભાળજી કરનાર પિશાય હોય તો જે કાંઈ અનુભવ મળે તેની વિચારથી અને કસોટીથી પરીક્ષા કરી જોવી. પિશાયના કથન વિષે થોડી ઘણી ખાતરી થઈ હોય તોપણ તેના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો નહિ કારણકે જૂતોમાં પણ હુમ્મ્યા, ઢોંગી, કમારા અને સ્વાર્થી હોય છે; તેટલા માટે જૂત કહે કે હું અમુક માણસ છું કિંવા અમુક સાધુ કે મહાત્મા છું તો તે પરથી હસાઈ જવું નહિ. આ પ્રયોગોમાં પોતાની સારાસાર વિચારશક્તિનો ત્યાગ કરવો જ નહિ. કેવળ બાળમેજાથી કિંવા કુતુહલ જેવાની દૃષ્ટિથી પ્રયોગ કરવો નહિ પણ સત્યજ્ઞાન મેળવવાનો અનુભવ લેવા માટે જ કરવો.

પિશાય સંબંધી શાસ્ત્રીય નિયમો—પ્રયોગની શરૂઆતમાં અંધ-કારની આવશ્યકતા હોય છે. પિશાયશક્તિનો સ્થૂળની સાથે મંત્ર થયા સિવાય તેના ચમત્કારનો અનુભવ થતો નથી. મીડિયમ અથવા મધ્યમ જુવાદારા સંબંધ જલ્દીથી થવા પામે છે. પ્રયોગના કાર્ય માટે

એકજીવ મએલો મિત્રમંડળના યોગથી જ પિસાયશક્તિ ઉત્તરિત, આકર્ષિત કિંવા કાર્યકર્તાક યાવ છે અને તેનો સંબંધ આ જગત સાથે જોડાવાની અનુકૂળતાઉત્પન્ન થાય છે. જોરાવર મનઃશક્તિના કિંવા ધ્વજાશક્તિના સામર્થ્યથી આ પૈસાચિક શક્તિને વશ કરી શકાય છે.

પરિછેદ ૪ થો.

પ્રેતાવાહન કરનારને ચેતવણી અને સૂચના

સ્થળ સંબંધી સૂચના—પ્રયોગ કરવા માટેનું સ્થળ શાન્ત, એકાન્ત, બદ્ધો વિનાનું, પવિત્ર હોવું જોઈએ વળી સ્થાન સુંદર, રમણીય, ચારે બાજુથી બંધ કરેલું, આપણા કાર્યમાં કોઈ તરફથી હરકત ને થવા પામે તેવું, વાળી ઝાડીને સાફ કરેલું હોવું જોઈએ પ્રયોગ વેળાએ અગરખત્તીનો અગર યુગળનો ધૂપ કરવો કે જેથી સ્થાન વિશેષ શુદ્ધ બને અને પ્રેતના આકર્ષણની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય.

સમય સંબંધી સૂચના—પ્રયોગ માટે રાત્રિનો સમય વધારે સારો છે, તે પછી રાત્રિના દસથી બે વાગ્યા સુધીનો. સાંજના ત્રણથી રાતના દસ વાગ્યાસુધીનો સમય મધ્યમ છે. જાગેરે બાર વાગ્યાનો સમય સારો છે. રાત્રીના બે વાગ્યાથી દિવસના બાર વાગતા સુધીનો સમય શરૂઆતની કાર્યસિદ્ધિમાં વિલંબ કરનારો તથા નિરુપયોગી છે.

મંડળની યોગ્યતા તથા શુદ્ધતા—પૂર્વે કહેલા નિયમ પ્રમાણે ચાર કરતા વધુ માણસોનું મંડળ બનાવવું. મંડળની જગ્યાને મયોદિત કરવી અને મંડળ સિવાયના બીજા માણસો તેને સ્પર્શ નહિ એટલી ખબરદારી રાખવી મંડળની જગ્યાની અદર કોઈને આવવા દેવો નહિ અને મંડળ બનાવ્યા પછી મંડળમાંના માણસે અન્ય કોઈનો સ્પર્શ કરવો નહિ.

આસન સંબંધી સૂચના—બેસવાને માટે જો ખુરસીઓ પર્થક કરવામાં આવે તો વચ્ચેનાં મેજ તેના પ્રમાણમાં ઊંચું હોવું જોઈએ. જો નીચે બેસવાનું હોય તો બાજુ, ત્રિપાઈ કે આગર છત્યાદિ વસ્તુ મંડળની વચ્ચે રાખવી આ કામ માટે ત્રણ અથવા ચાર પાયાનું ગોળ ટેમલ હોય તો વધારે સારું વળી એ ટેબલની સપાટીની સાથે મળી જાય અને સૌની હથેળીની વચ્ચે નીચે આવે એવી રીતે એક લોખંડનો તાર તેમાં સજ્જડ બેસાડેલો હોય તો તે જુદું ઉપયોગી થઈ પડે છે.

પ્રકાશ સંબંધી સૂચના—બેસવા પહેલાં દિવસ હોય તો ખારણું બંધ કરીને અંધારું કરવું; રાત હોય તો ખારણું બંધ કરીને દીવો ધીમે કરવો કિંવા હોલવી નાંખવો; પરંતુ પાસે મીણુખત્તી, દીવાસળી, પાણીનો હોટો અને બળવવા માટે શંખ, ઝંઝ અથવા ખંજરી એમાંનું કંઈ રાખવું.

પિશાચતુઃ આકર્ષણ—પછી મંડળમાં સૌએ સ્વસ્થતાથી અને શાન્તતાથી એકાગ્ર મન કરીને પિશાચતુઃ આકર્ષણ (આવાહન) કરવાની શરૂઆત કરવી. અદૃષ્ટ શક્તિનું આકર્ષણ કરવાની ઇચ્છા કરીને કોઈ મૃત મનુષ્યનું ધ્યાન કરવામાં હરકત નથી, પરંતુ તેમ કરતાં દરેક જણુ જૂદી જૂદી વ્યક્તિ મનમાં ધારણ કરે તો તેથી કાર્ય સરતું નથી. તેટલા માટે કશી ભીતિ કે ચિંતા કયો વિના એક જ ચોગ્ય વ્યક્તિનું ધ્યાન કરવું એટલે સૌની એકરૂપ ઇચ્છાશક્તિના કેંદ્રીભૂત જોરવાળા ધ્યાન-પ્રવાહથી તે અદૃષ્ટ વ્યક્તિનું આકર્ષણ થવા પામશે.

મંડળના આગેવાનને સૂચના—એ પ્રમાણે શરૂઆત કર્યા પછી કોઈ વ્યક્તિનો અભિનિવેશ-આગમન થવાનાં ચિહ્નો દેખાવા લાગે તો, એટલે કોઈનો શ્વાસ લાગે ચાલવા લાગે કિંવા હાથમાં કંપ આવવા લાગે કિંવા હાથ હેઠળની વસ્તુમાં સારી પેઠે ગતિ માલુમ પડે તો મંડળના હોશિયાર પ્રમુખ અથવા આગેવાને મંડળનો મેખંધ તોડવા વિના પોતાની બાજુના માણસનો હાથ પોતાના ખભા ઉપર રખાવીને પછી પોતાના બેઉ હાથ ઉપાડી લઈ હાથવડે દીવો મંદ હોય તો જરા સતેજ કરવો અથવા ન હોય તો દીવાસળી સળગાવીને દીવો કરવો. પછી હાથ જેમના તેમ કરીને, સ્વસ્થપણે બેસીને અથવા સાધારણ વાતચીતમાં થોડો વખત ગાળીને અદૃષ્ટ શક્તિનો વધતો જતો સંબંધ જોરદાર થવા દેવો અને પછી પ્રશ્ન પૂછવાની શરૂઆત કરવી.

પ્રશ્નો સંબંધી સૂચના—હાથ હેઠળની વસ્તુમાં ચપત કિંવા કંપ આવે એટલે સમજવું કે તે દારા અદૃષ્ટ વ્યક્તિ સાંકેતિક સંભાષણ શરૂ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવે છે કિંવા મંડળમાંના કોઈની સાથે મેનધ રાખીને સંભાષણ કરવાની ઇચ્છા તે દર્શાવશે. તે વખતે મંડળમાંના ધૈર્યથી, નીતિમાન અને સદાચારી મનુષ્યે પ્રમુખ કિંવા આગેવાન બનીને પ્રશ્ન પૂછવાની શરૂઆત કરવી. તેના સિવાય બીજા કોઈએ વચ્ચે બોલવું નહિ. બીજાએ પણ પોતાના પ્રશ્ન આગેવાનની માર્ગદર્શન પૂછવા. પૂછકે કોઈ પણ બાજતમાં ઉતાવળ કરવી નહિ, કિંવા ઉતાવળાપણું કરવું

નહિ, પણ શાન્તતાથી, સખ્યનાથી અને મધુરી નમ્ર ભાવામાં પ્રશ્ન કરીને ઠોકવડે જવાબો મેળવવા જે કાનના શરીરમાં પિશાચ દાખલ થાય અને આવેશ બતાવે અને મંડળ ગભરાય તેવું ન હોય તો પહેલાં જેને પિશાચે મધસ્થ દિવા આવેશ તરીકે ગ્રીકાયો હોય તેના હાથમાં પેન સીન આપવી તે વખતે તેને ઠોકવડે કે આપ કાણુ છે અને અહીં કયે સ્થળે આવ્યા છે? તેનો જવાબ ઠોકથી અથવા ભાવજીથી કિંવા પેન્સીન વડે લખીને આપવાની કૃપા કરો. પછી તે ઉત્તર આપે ત્યાંસુધી શાન્તિથી રાહ જોવી પહેલાં એક બીજાની મૈત્રી જામે તેટલા માટે સાંન પ્રશ્નોત્તરો કરીને સારી રીતે સંમધ જોડવો, એટલે પછી અને તરફના શુચવણવાળા પ્રશ્નો પણ પૂછીને તેના જવાબ ઠોકથી કિંવા સમાય જીથી કિંવા લેખનથી મેળવી શકાશે.

લયમાંથી બચવા નિષે સૂચના—જૂત શાત અને કાઈ સમજ નહું હોય તો સારૂ તેની દ્વારા મનુષ્યને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ આકર્ષણશક્તિથી જે કાઈ દુષ્ટ જૂત બેચાઈ આવ્યું તો તે આવે શિતને કિંવા મંડળમાના કાંઈને અગર સર્વને કાઈ પણ ત્રાસ દેવાની શરૂઆત કરે છે એવે વખતે એક બે વખત તેને શાંતિથી તોડાન નહિ કરવાની વિનંતિ કે સૂચના કરવી, પણ તેનો ત્રાસ દૂર થાય નહિ, તો તે અદૃષ્ટ વ્યક્તિને નસાડવાનો મત્ત કરવો જોઈએ તેટલા માટે પ્રમુખે દીવાનો પ્રકાશ વધારવો, તેથી તે નાસે નહિ તો મંડળને સંમધ તોડી નાખવો. આવેશિત મનુષ્યના કાન આગળ સખ ફૂકવો કિંવા ઝાઝ બંધવી, અને પછી આહ્વાદકારક પ્રશ્નરમરણ કરીને લોપામાનું ઠંક પાણી તેની આંખે છાટવું આમ કરવાથી બધો બપ દૂર થશે.

જૂતને ચાળે ચડવા પહેલાં ચેતવણી—જૂતને પ્રશ્નો પૂછતાં કાઈ પ્રશ્નોના જવાબ આવતા વાર થાય તો તે પ્રશ્નો છોડી દેવા તેના ઉપર જબરદસ્તી ધેવી નહિ અને તેની મસ્કરી પણ કરવી નહિ પુનઃ એ રીતે ૨-૪ બેઠક કરવી ઉત્તર આવવા લાગે તોપણ ૪-૫ બેઠક સુધી શુચવણવાળા પ્રશ્નો કરવા નહિ અને પૂરી ખાતરીવાળો જોરદાર સમધ સધાયા પહેલાં અનતાસુધી વધારે પ્રેક્ષકોને દાખલ કરવા નહિ મંડળને યથેને જૂતને અનુભવ કિંવા પરિચય એ મનોભ્રમનો નથી, કલ્પનાનો નથી પરંતુ તે અદૃશ્ય શક્તિનો જ છે તેવી ખાતરી થયા પછી જૂતની પાછળ વધારે લાગવું નહિ જૂતને ચાળે ચડવાનો હેતુ હમેશ

પિશાચનું આવાહન કરવાનો કે તેની પાસે કામો કરાવવાનો હોવો જોઈએ નહિ કારણકે તેથી જૂતનું તેમજ આવાહકનું અકલ્યાણ જ થાય છે.

પરિચ્છેદ ૯ મો.

પિશાચશક્તિના ચમત્કારો.

પિશાચશક્તિમાં રહેલી વિશેષતા—જનતમાં ચમત્કારો અનેક રીતે બતાવાય છે. એ ચમત્કારોમાં ઢોંગ, હુઆઈ, હાથચાલાકી, જાદૂ, શરીરમાંનું વિદ્યુત્તત્ત્વ, જ્ઞાનવંતુનો વિકાર, મગજના સામર્થ્યનું ઉત્તેજન, દ્વિધ્નોદિઝમ, મેસ્મેરિઝમ ઇત્યાદિ કારણો હોય છે, પરંતુ એ બધી શક્તિઓના તત્ત્વથી કાંઈક નિરાણું જ તત્ત્વ પિશાચશક્તિમાં રહેલું છે અને તે સાચું છે.

પિશાચશક્તિની અદ્ભુતતા—કોઈ આવેશ્ય અથવા મધ્યસ્થદ્વારા પિશાચનો જે હુદ્દિગ્રભાવ જોવામાં આવે છે તે મનુષ્યની હુદ્દિથી આગળ પડતી ક્રિયા છે એવું નહીં થયું છે. આવેશ્યના હાથથી દક્ષ લેખન-સાધનની સહાયથી લખાએલા લેખ લખનાર આવેશિત માણસને આવડતી ન હોય તેવી ભાષામાં કિંવા સિપિમાં લખાએલા મળી આવેલા છે. કોઈ કોઈ વાર મંડળમાં કોઈને ખબર ન હોય એવા કોઈ ગદ્ય વિષય પર પણ લેખ લખાએલા છે. ટેટલીક વાર બંધ પેટીમાં માત્ર કાગળ-પેન્સીલ રાખવાથી પેન્સીલવડે લખાએલા લેખો જોવામાં આવ્યા છે, અને ટેટલીક વાર લેખનસાદિતો વિના લખાએલા લેખો પણ જણાયા છે. કોઈ કોઈ વાર જૂદી જૂદી જાતનાં વાદિત્રોના સ્વર એવાં વાદિત્રોનું દર્શન પણ થયા સિવાય સાંજળવામાં આવે છે અને કોઈ કોઈ વાર દ્વાર બંધ હોવા છતાં કોઈ બહારના પદાર્થો અંદર આવેલા જોવામાં આવે છે. આ ઉપરથી પિશાચની અદક્ષ શક્તિમાં અદ્ભુત સામર્થ્ય રહેલું માલૂમ પડી આવે છે અને તેના પ્રયોગો અનેક મનુષ્યોએ પોતાને હાથે કરેલા છે.

પિશાચ અંધકારમાં જ કેમ દેખાય છે?—બધી વસ્તુઓ પ્રકાશમાં દેખાય છે છતાં પિશાચ અંધકારમાં જ કેમ દેખાય છે? કોઈ પણ પદાર્થનું સ્પષ્ટ દર્શન સ્વાને માટે તે પદાર્થ સ્વજાતીય પદાર્થ ઉપર હોય તો તે જરાજર દેખાતો નથી. લાલ કામળ ઉપર લાલ રંગથી ચિત્રેલું ચિત્ર જરાજર દેખાતું નથી; તે માટે તેની આશુઆશુની જૂમિકા વિજ્ઞાતીય હોય તો તે જરાજર દેખાય છે. દીવો દિવસના પ્રકાશમાં ડેવો

દેખાય છે ? આરંભમાં આકર્ષિત થઇને આકાર ધરનાર પૈશાચિક દ્રવ્ય કેવળ મૂઢમ તેજોરૂપ હોય છે, તેથી તેના સ્પષ્ટ દર્શન માટે અંધ-કાર જ આવશ્યક હોય છે. તેનું તે રૂપ જેમ જેમ ધન થવા લાગે છે, તેમ તેમ અંધકાર ઓછો હોય તોપણ તે દેખાય છે, પરન્તુ પ્રયોગના આરંભમાં પિશાચ ધન સ્વરૂપ ધારણ કરી શકતું નથી તેથી તે માટે અંધ-કારની જરૂર પડે છે. પિશાચ ધનાકાર ધારણ કરે છે અને તેના શરીરમાં નાદ કિંવા શબ્દચમત્કાર દર્શાવવાનું સામર્થ્ય ઉત્પન્ન થાય તે માટે પણ અંધકારની જ આવશ્યકતા રહે છે. ફોટો બરાબર જો તે માટે લાલ બત્તીના ઝાંખા પ્રકાશની જરૂર પડે છે તેમ પિશાચની પ્રતિમાને માટે પણ અંધકારની જરૂર પડે છે.

મધ્યસ્થ (મીડિયમ) કોણ બની શકે ?—પ્રયોગાનુભવ જો-નારાઓની સાથે આ શક્તિનો સંબંધ માનસિક તેજદ્વારા થાય છે અને તે સંબંધ ઉતાવળે થવા માટે છાયારૂપ અને પ્રતિબિંબરૂપ તેનું દર્શન અને માનસિક તદ્દલીનતાથી એ આવરણ વધારે યોગ્ય બને છે. જે મનુ-ષ્યનું એ માનસિક શક્તિનું આવરણ સ્વાભાવિકપણે જ વિશેષ યોગ્ય હોવાથી તેના લિંગશરીરની સાથે સંબંધ ઉતાવળે જોડાય છે તે મનુષ્ય મધ્યસ્થ (મીડિયમ) અથવા આવેશ્ય બની શકે છે. એક છુવતી અથવા એક વિચારની મિત્રમંડળી એકત્ર સંબંધ રાખીને બેઠી હોય તો સર્વના માનસિક આવરણના મંથનથી લિંગશરીરધારી પિશાચનો સ્થૂલની સાથે સંબંધ થવાયોગ્ય સામર્થ્યવાળા માનસિક શક્તિનું મંડળ બને છે, અને તેથી જ પૈશાચિક શક્તિનો અનુભવ જોવામાં આવે છે. પિશાચોને જો કે સર્વ સૃષ્ટિસાત્ત્વનું જ્ઞાન હોય છે, અને તે પ્રમાણે તેમને ઉતાવળે પરિણામ આણવાનું સામર્થ્ય હોય છે, તોપણ સૌને તે ઉપયોગમાં લેવા-યોગ્ય સાધનો ઉપલબ્ધ નહિ હોવાથી તે કવચિત્ પ્રાપ્ત થાય છે.

જૂત પત્થર કેવી રીતે ફૂટે છે ?—દાર બંધ હોવા છતાં જૂત અંદર પત્થર, ફળ કિંવા બીજા પદાર્થો ફૂટે તે કેવી રીતે ? (૧) કેટલીક વાર આવી ઓછે બંધ દારવાળા મકાનમાં પડતી દેખાય છે પર-ન્તુ ખરેખરી ધનાકારની વસ્તુ દેખાતી નથી. માત્ર જોનારના નેત્ર ઉપર તેવી વસ્તુની પ્રતિમા જ ઉત્પન્ન કરવામાં આવી હોય છે, અગર બાહ્ય પ્રકાશનહરિમાં તેવો ફરક થવાથી આંખો પર પ્રતિમા પડેલી હોય છે. (૨) પણ બ્યારે કોઈ વસ્તુ અંદર ખરેખર આવી હોય છે અને તે વસ્તુ સૌને

જગતમાંની વસ્તુઓ પ્રમાણે કાયમ દેખાય છે, ત્યારે તે સ્થળના વાતા-વરણમાંથી રજકણનું આકર્ષણ કરીને બનાવેલી હોય છે. જેમ વૃક્ષમાં ઑક્સીજન, કાર્બન ઇત્યાદિ વાયુનું આકર્ષણ થવાથી તેનાં કણોનું સંમેલન થઇને એ ઘટક દ્રવ્યો કળના રૂપમાં એકત્ર થવાથી અસુક કાળે સ્થૂળ ફળ બંધાએલું વૃક્ષ ઉપર દેખાય છે, તે પ્રમાણે બધી ક્રિયા અતિત્વરાથી વૃક્ષ સિવાય પોતાના જીવનરાસાયનિક ગ્વાનથી કરીને વાતા-વરણમાંનાં તત્ત્વો મેળવી ફળ બનાવી જૂત ફળ, પત્થર કિંવા ખીજ પદાર્થો ફેંકે છે. (૩) તે ઉપરાંત બહારનાં ખરાં ફળો કિંવા વસ્તુઓ જૂત અંદર નાંખે છે. દારૂ ભિંધે તે જોવાને નેત્રને જોડેલો કાળ જોઇએ તે કરતાં પણ અતિસૂક્ષ્મ કાળમાં દારૂ ઉઘાડીને વસ્તુ અંદર નાંખવા જૂત સમર્થ હોવાથી આપણી આંખોને તો દારૂ ભિંધડ્યાનું જ્ઞાન થતું જ નથી અને વસ્તુઓ અંદર પડે છે.

બંધ પેટીમાંથી વસ્તુઓ બહાર કાઢવા વિષે—એક બંધ તીજેરી કે ભોખડની પેટીમાંથી વસ્તુઓ બહાર કાઢવાનું જૂતોનું સામર્થ્ય હોય છે. તે કાર્ય જૂત ઠેવી રીતે કરે છે કે ધાતુના પતરાનાં કણોમાંથી સ્નેહાકર્ષણ દૂર કરીને તે કણ છૂટા પાડી તે દ્વારા વસ્તુ બહાર કાઢી પુનઃ તે કણ જોમનાં તેમ જોડીને તે તેમ કરી શકે છે. અથવાતો વિદ્યુત-શક્તિની મદદથી પેટીના ઠોઈ ભાગ તોડી, વસ્તુ બહાર કાઢી, તે ભાગ પાછો તે જ શક્તિથી જોમ ને તેમ કરી શકે છે, અથવા અંતર્ગતનદિષ્ટિથી ચતુર્થ પરિમાણ (કેઈ ડાયમેન્શ) દ્વારા ક્રિયા કરે છે. દરેક વસ્તુને હંખાઇ પહોળાઇ અને જડાઇ હોય છે, પરંતુ તે ઉપરાંત આંખોથી ન દેખાતું એક ચોથું પરિમાણ પણ હોય છે. કાવ્યની બાટલીમાંથી સૂક્ષ્મ વાયુ પણ બહાર આવી જઇ શકેતો નથી, છતાં પ્રકાશનાં કિરણો સર્વ બાજુથી આવળા કરે છે. આ પ્રકાશ જવા આવવાના સ્થૂળ ઉદાહરણ પ્રમાણે જ જે દારૂથી પદાર્થમાં પ્રતિગંધક સ્થિતિ જ રહેતી નથી તેને ચતુર્થ પરિમાણ કહે છે. આ પરિમાણના દારૂમાંથી વસ્તુને લાવવા યોગ્ય સ્વરૂપ આપીને તે બહાર લાવી પછી મૂળના સ્વરૂપે એકાદી વસ્તુ પિશાચ બહાર લાવી શકે છે.

પિશાચદર્શન—(૧) ડેટલીક વાર પિશાચનું સ્થૂળ સ્વરૂપમાં દર્શન થાય છે, તે વખતે તે પિશાચાકૃતિની પાછળના પદાર્થો તેમાંથી પારદર્શક પ્રમાણે પરંતુ અરપષ્ટ દેખાય છે (૨) દીવાના પ્રકાશથી કિંવા દિવસના પ્રકાશથી તેનો પડખો પડનો દેખાતો નથી. કનચિત્ત તે

અરપટ બાસમય જ હિતપન્ન થાય છે. (૩) જેમ જડ દેહ પૃથ્વીને અડકેલો દેખાય છે તેમ તે દેખાતો નથી પરંતુ પૃથ્વીને અડક્યા સિવાય તે અધવચ દેખાવ દે છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે તેને પ્રત્યક્ષ સ્થૂલતા કિંવા જડાઇ નથી, છતાં કોઇ વાર તે સ્થૂલ રૂપે દેખાય છે ખરાં. આ બધાં સ્વરૂપો તે કેવી રીતે ધારણ કરે છે તે નીચે જણાવેલું છે.

પિશાચ કેવી રીતે સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ?—(૧) સ્થૂલ પ્રકાશમાં ફેરફાર કરીને પોતાના આકાર જોટલા ભાગના પ્રકાશાકારમાં આંદોલન હિતપન્ન કરીને અરીસામાંના પ્રતિબિંબ સરખો પ્રકાશાકાર પિશાચ દર્શાવે છે, ત્યારે તે આકૃતિ વિશિષ્ટ ઠેકાણે દેખાય છે. (૨) જોનારના નેત્ર ઉપર સંસ્કાર કરીને પણ તે આકાર દર્શાવે છે, ત્યારે આકૃતિ કોઇ વિશિષ્ટ સ્થળે ન દેખાતાં જ્યાં જ્યાં નજર ફેરવીએ ત્યાં ત્યાં તે સામે જ જોભેલી દેખાય છે. (૩) પોતાના સૂક્ષ્મ દેહને એકત્ર કરીને કિંવા જેનું સ્વરૂપ બતાવવાનું હોય તેના સૂક્ષ્મ દેહના બાકી રહેલા કોશ એકત્ર કરીને તે સ્વરૂપ દર્શાવે છે. (૪) પોતાના કામરૂપને જ ગમે તે આકાર આપીને તે આકાર તે દર્શાવે છે. આ પ્રમાણે તે સ્વરૂપ દર્શાવે છે પરંતુ તેમાં જડ સૃષ્ટિદ્રવ્યનો અભાવ હોય છે, તેથી પાર્થિવ વસ્તુના સૃષ્ટિ નિયમ પ્રમાણે એ રૂપો સ્થૂલ દેહપરીક્ષામાં બરાબર હોતાં નથી, તેથી તેને પ્રત્યક્ષ દેહધારિત્વ હોઇ શકતું નથી; તોપણ કોઇ કોઇ વાર જડ સ્વરૂપ પણ તે ધારણ કરે છે. (૫) ઉપર જણાવેલા પોતાના કામરૂપને બદલે આ જડ વાતાવરણમાંથી યુગ્મકનાં અને વિદ્યુત્તાં કણ એક સ્થળે એકત્ર કરીને તેને રાસાયનિક કૃતિથી ધનાકાર આપીને અને તેમાં મરજી મુજબ ફેરફાર કરીને તે જડ દેહ બનાવે છે. તોપણ તેનાથી પૂર્ણ સ્થૂલ દેહ પ્રમાણેનાં દ્રવ્યોથી મુક્ત જડ દેહ ધારણ કરી શકતો નથી. કોઇ જ વાર તેના દેહમાં સૂક્ષ્મ દ્રવ્યનું પ્રમાણ વધારે હોય છે.

બૂતને કોણ જોઇ શકે ?—આ પાંચ રીતોમાંની કોઇ પણ રીતથી પિશાચ પોતાનો દેહાકાર બતાવી શકે છે; પણ તે જોને બતાવવો હોય તેના શરીરની સાથે એ શક્તિનો સંબંધ યદ્યપે તેના સ્થૂલ દેહમાંનાં પરમાણુ આકર્ષિત કરીને ધારણ કર્યાં સિવાય તે આકાર બતાવી શકતું નથી; એટલે જે મનુષ્યના શરીરમાં મનજમાંના સૂક્ષ્મ તેજ ઉપર એ પિશાચશક્તિનું આકર્ષણ થતું નથી, તે મનુષ્યને પિશાચ પોતાનું સ્વરૂપ બતાવવાને સમર્થ થતું નથી. તે જ કારણથી ઘણી વાર એક જાણુને જૂત દેખાય છે અને તેની પાસે જોભેલા બીજને તે દેખાતું નથી.

[આદિત ૪૭]

The Busy Life Beyond Death

નામના મી જીવન લોગ
કૃત પુસ્તકમાંથી આ મેલ
જીવનના ચિત્રો લીધા ૬
મી જીવન લોગની માથે
તેના પ્રેતમજના એક
પ્રેતનો ફોટો લેવામાં આ
વેલો આ ચિત્રમાં જોવામાં
આવે ૩

આ ચિત્ર મી જીવન નામે
એ પ્રેતની પગાગીથી
જોતાના પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ
કથા ૭ તે પ્રેત પ્રેતમજ
મની શોધખોળો કર
વામાં મી જીવન યાત્રે
સારી સદાય કરે છે એમ
તે જોતાના પુસ્તકમાં જ
લાવે છે

(પૃષ્ઠ ૨૧૧)

[આદિત ૪૮]

જૂતોના ફોટોગ્રાફ—જૂત જ્યારે સ્થૂળ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ત્યારે તેને ચર્મચક્ષુથી જોઈ શકાય છે અને તેના ફોટોગ્રાફ પાડી શકાય છે. જૂત મનુષ્યની દૃષ્ટિને ન દેખાય તોપણ તેના ફોટો કેમેરાથી પડે છે. આ સાથે આપેલા જૂતોના ફોટોગ્રાફ એક અંગ્રેજી પુસ્તકમાંથી લીધા છે. મી. જ્હોન લૉખ જે પિશાચવિદ્યામાં નિપુણ ગણાય છે તેને માટે એ ફોટોગ્રાફ મી. બોર્સનેલે દિવસના ખુલ્લા પ્રકાશમાં લીધા હતા. એવા સંખ્યાબંધ ફોટોગ્રાફોની મૂળ નકલો મી. જ્હોન લૉખ પાસે છે.

પરિચ્છેદ ૬ કો.

જૂતોને વશ કરવા વિધે.

વશ થતાં જૂતો—જૂતોને જો વશ કરવામાં આવે તો તેથી જૂતો તેના માલેક કે ઉપરીનું કામ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરે છે એ વાત અસત્ય તો નથી. પૂર્વે કહ્યું તેમ જૂતોની શક્તિ આપણી પૃથ્વીના પ્રમાણમાં ઘણી છે અને એ શક્તિથી તે અનેકવિધ ચમત્કાર કરી શકે છે. એટલે તે જેને વશ થાય છે તેની સેવા જૂતો બજાવે છે અને તેને અનેક ઐહિક લાભો કરી આપે છે; પરંતુ એવા ફાયદાથી લોભાઈને જૂતોની પાછળ પડવામાં તો કોઈએ સાર કાઢ્યો નથી. જૂતોને કામદેહ હોય છે અને તેઓ કામની તૃપ્તિ માટે બ્રમે છે. પૃથ્વીબદ્ધ જૂતો (Earthbound Spirits) સ્થૂળ ભોગો માટે હવાતીર્થા મારતા કંગાલ દશામાં બટકે છે અને જો તેમની વાસના પૂરી થાય એવું સ્થાન તેમને કોઈ મળી આવે છે તો ત્યાં તે ધ્રુસી જાય છે અને પછી મનુષ્યોને પીડા કરીને પોતાની વાસનાની તૃપ્તિ કરે છે. આવાં બ્રમતાં હસકી વૃત્તિનાં જૂતોને જો કોઈ પિશાચસાધક મળે છે તો એ સાધક તેમની સ્થૂળ વાસનાઓની તૃપ્તિ માટે બલિદાન વગેરે સાધતો. અર્પે છે અને જૂતો તેમને વશ થઈને સહી સાધક જે ઈશ્તાનિષ્ટ કાર્યો બજાવવાનું ફરમાવે છે તે યથાશક્તિ બજાવે છે.

મંત્રાધીન જૂતો—પિશાચો મંત્રાધીન હોય છે એ સત્ય છે. પૂર્વે જણાવ્યું છે તેમ મંત્ર-મંત્રાદિનાં કામસ્વરૂપ પણ કામદેહમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એ મંત્ર-મંત્રાદિ જો પૂરાં બજવાન હોય, એક બજવાન ઇચ્છાશક્તિવાળા મનુષ્યદ્વારા પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તો જ તે મંત્ર-મંત્રાદિનું બજવાન કામસ્વરૂપ ધડાય છે અને તે કામલોકમાંથી

પિશાચને ધક્કેલી કિંવા આકર્ષીને સાધકની સમીપે હાજર કરે છે. સાધકની જેની એકતાનતા મંત્રાદિમાં થાય છે તેના પ્રમાણમાં પિશાચનું આકર્ષણ પણ થાય છે. નિર્ગળ મનવાળાઓ ગમે તેવી રીતિમાં ગાત્ર મંત્ર બોલી જાય તેથી કાંઈ જૂત આકર્ષિત થતું નથી પરંતુ એ મંત્રોચ્ચાર અને મંત્ર પ્રતિનું સાધકનું ધ્યાન બળવાન બેઠાએ; અને ત્યારે જ તેની અસર થાય. આ માટે પણ પૂર્વે માનસિક આકર્ષણવિદ્યા, માનસિક મંદેશવિદ્યા અને મોહિની વિદ્યામાં કહ્યા મુજબ વિચારશક્તિ, ઇચ્છાશક્તિ, આકર્ષણશક્તિ વગેરે આંતર શક્તિઓને કેળવવી બેઠાએ.

હમેશનો સંબંધ હાનિકારક છે—પરંતુ કાંઈ પણ પિશાચની સાથે હમેશનો સંબંધ બાંધવો તે અતિશય ઘાતક છે, કારણકે પૈશાચિક પ્રયોગોની પાછળ લાગનારાઓનું વર્ચસ્વ ધીમે ધીમે નષ્ટ થઈ જઈને છેવટે તે પિશાચ જ તેને પોતાનો તાબેદાર બનાવે છે. પિશાચસાધકો જન્મત્માં પોતાની ઉત્તરાવરધામાં અત્યંત પીડિત થાય છે તેનું કારણ એ છે કે એ અવસ્થામાં પિશાચ ઉપરનો તેનો અંકુશ દીલો પડે છે અને તે વખતે પિશાચ સાધકને વશ કરી લઈ તેની શક્તિઓનું શોષણ કરે છે. વળી પિશાચ પોતાના સાધકદ્વારા પોતાની નીચ વાસનાઓ જે આ જન્મત્માં અનૃપ રહી હોય છે તે તૃપ્ત કરી લેવાનો યત્ન કરે અને તેથી તે બીજાઓને પોતાના સપાટામાં લઈને પોતાની નીચ વાસનાઓનો ભોગ બનાવી છેવટે બ્રહ્મ, પતિત અને દુરાચારી બનાવે છે. આ જન્મત્માં કાંઈ રથૂળ વિષયનો ઉપયોગ તેનાથી રથૂગ દેહધારી મનુષ્યનો સંબંધ કપી વિના થઈ શકે નથી, તેટલા માટે પોતાને લાયક ધરાઈ શોધીને તેને પોતાના ઉપયોગમાં લેવા માટે તે એકસરખો પ્રયત્ન કરે છે.

બહીવાની જરૂર નથી—આમ હોવા છતાં કાંઈએ પિશાચથી બહીવાની જરૂર નથી. પુષ્કળ મનુષ્યોનાં માનસિક આવરણોની દબલાયી તેને માટે વાસનાદ્વારા પ્રવેશ કરવો એ અશક્ય બને છે; અને વાસનાદ્વારા પ્રવેશ કરવાનાં કાંઈ દ્વારો તેને માટે ખુલાં હોય તોપણ વિશિષ્ટ વાસના સિવાય તે મનુષ્યના રથૂળ દેહની સાથે સંબંધ કરીને તેને યાતના કિંવા ત્રાસ દેવાનું સહેલું બનતું નથી. જેની સાથે પૂર્વે જ તેવો કાંઈ સંબંધ બંધાયો હોય છે, અગર જે પોતાની મેળે તેવો સંબંધ બંધાવા દે છે અથવા બંધાવી લે છે અને વળી તે સંબંધ ધણી વખત ચાલે છે; કિંવા જે દુષ્ટ મનુષ્ય પિશાચને સ્વાધીન કરીને પોતાની ઇચ્છાશક્તિના ભેરથી હાકડી ઇચ્છાશક્તિના માણસને તે પિશાચને અધીન કરી દે

છે, તે મનુષ્યને જ તે પિશાચ ત્રાસ આપી શકે છે. આ સિવાય જો કોઈ વાર માંજસ કાંઈ પૈશાચિક ચમત્કાર જુએ, કિંવા પિશાચની આકૃતિ દેખાય, કિંવા કાંઈ ભયંકર દેખાવ નજરે પડે અથવા ભાષણ ચમત્કાર સાંભળવામાં આવે, તોપણ જ્યાંસુધી તે મનુષ્યના મનનું સ્થૈર્ય કાયમ હોય ત્યાંસુધી પિશાચથી તે ઉપર કાંઈ જ અનિષ્ટ પરિણામ નિપજાવી શકતું નથી, એવો માનસ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે.

જૂતને શી હાનિ થાય છે?—પિશાચને વશ કરીને તેની પાસેથી કામ લેવું તેમાં બેઝને નુકસાન ચલા પામે છે. સાધકની ઉન્નતિ તો તેથી નથી જ થતી અને તે છેવટે અવનતિમાં જ સમડે છે. કોઈને પ્રારંભમાં કદાચ કાંઈ ઐહિક ફાયદો દેખાય, તોપણ છેવટે તે પુષ્કળ દિવસના પિશાચશક્તિના સાહચર્યથી તે શક્તિના તાબામાં જઈને પોતાનું ઐહિક અને આધુનિક અકલ્યાણ જ કરે છે; વિશેષમાં ખુદ એ પિશાચનું પણ તેથી અકલ્યાણ થાય છે. વારંવાર સ્થૂળ ભોગો તરફ તેને આકર્ષવાથી તે પૃથ્વીગદ્ રહે છે અને કામલોકમાં તેના આત્માની ઉન્નતિ થતી નથી—તે ઉચે ચડી શકતું નથી. કેટલાકો પોતાને ઘેર જૂતોનાં સ્થાનક કરીને તેમની સ્થાપના કરે છે પરન્તુ તેથી જૂતોનું કલ્યાણ નહિ પણ અકલ્યાણ થાય છે. કદાચ કોઈ પોતાનો કુટુંબી જૂત થાય અને તેને પ્રગળ વાસનાને લીધે સ્થાપિત ચવાની ઇચ્છા થાય, તોપણ તેનું યોગ્ય ઉપદેશ, ઉપચાર કે ક્રિયાવડે સાંત્વન કરવું પરન્તુ અને ત્યાંસુધી તેની સ્થાપના કરવાને અધીરા થવું નહિ.

પરિચ્છેદ ૭ મો.

ભૂવા અને ધૂણુનારા : તેમના ઢોંગ.

ધૂણુતા ભૂવા—ત્રેતવિદ્યાને નામે ઢોંગ-ધુતારાવેડા પણ પુષ્કળ ચાલે છે; મોટે ભાગે ઢોંગી લોકોથી સાવધ રહેવું. ગામડામાં દેવીના મંડિરા નાંખીને હલકા લોકોમાં ભૂવા ધૂણુ છે, ઘેરાં ધૂણુ છે, તેમાં મોટે ભાગે ઢોંગ જ હોય છે અને અજ્ઞાન લોકોમાંના કેટલાક એ ઢોંગને સમજવા છતાં દેવી કે માતાનું કુટું પડશે એવી જીકથી તે બધું ચાલવા દે છે. ભૂવાના કે ધૂણુનારાના ઢોંગ પકડવા મોટે એ માણસને થોડો કોવચનો રસ કોઈ જગ્યાએ જાનોમાનો-જ્યારે તે લોકારા કરવાની કે ધૂણુવાની ધૂનમાં હોય ત્યારે ચોપડી દેવો; એમ કરવાની એ ગામમાં

તેને અગન બળવા લાગશે અને તે ખખવાળવા લાગશે, એટલે તેને ઢાંચ બરાબર કરવાનું જ્ઞાન રહેશે નહિ અને તે પકડાઈ જશે.

એક રમૂજ દર્શાવે—એક બાઈ એવી ઉસ્તાદ હતી કે તે ધૂણીને તેનાં કુટુંબીઓને બહુ ત્રાસ આપતી પણ કોઈની પકડાતી નહિ. એક જાદૂગરે તેને પુષ્કળ ભીતિ દેખાડવાનો યત્ન કર્યો પણ તે બ્યર્થ ગયો. છેવટે તે જાદૂગરે એ બાઈના સરીરમાંના જૂતને ઉદ્દેશીને કહ્યું: “તું આ પોડીયાને છોડી જતું નથી, તો તને અથવા જો પોડીયો ઢાંચ કરતો હશે તો તેને મારા મંત્રસામર્થ્યથી બાળા નાંખીશ.” એમ કહીને તેણે એક મોટો કાકડો સળગાવી તેની સામે ધર્યો. જાદૂગરે પોતાના મોંમાં તેણે અને રેકટીકાઈડ સ્પીરીટનો કાગળો ભરી તે પેલા બળતા કાકડા તરફ ઉડાડ્યો એટલે તેનો કેટલોક ભાગ કાકડા ઉપર અને બીજો ભાગ તે સ્ત્રીનાં કપડાં પર પડ્યો. તે સાથે તે સ્ત્રીનાં કપડાં અને પગ પર પીળા રંગની જ્વાળા દેખાવા લાગી. આથી તે સ્ત્રી ગભરાઈ અને તે સમજી કે મંત્રથી જ આગ લાગી અને “હું જઈ છું, હું જઈ છું” એમ કહેતી જમીન પર ઢગી પડી. કપડાં હોથવી નાંખવામાં આવ્યાં અને બાઈનો ઢાંચ પકડાઈ ગયો. (સ્પીરીટની જ્વાળાથી કાંઈ બળતું નથી એમ કાંઈ નથી. આમળા સ્પીરીટમાં બોળાને સળગાવવાથી જ્યાં સુધી ચામડી પર સ્પીરીટ હોય છે ત્યાંસુધી તે બળે છે પરંતુ સ્પીરીટ ઊડી જતાં જ્વાળા હોથવાઈ જાય છે; છતાં જો સ્પીરીટનું પ્રમાણ વધારે હોય છે તો તેથી ચામડી દાઝવા લાગે છે; મરિ ઢાંચીને બધા પમાડવાનું કાર્ય પૂર્ણ થતાં જ જ્વાળા ઉપર રાખ નાંખીને હોથવી નાંખવી.)

જ્ઞાનતંત્રનો ઉન્માદ—કેટલીક સ્ત્રીઓ અમાસ અને પૂનમને દિવસે ધૂણવા લાગે છે. આમાં જેમ ખરો પૈશાચિક ત્રાસ હોતો નથી તેમ તે કેવળ ઢાંચ પણ હોતો નથી. અમાસ અને પૂનમને દિવસે જેમ દુરિયામાં ભરતી ઓટ થાય છે તેમ જગતની દરેક વસ્તુના વાતાવરણમાં વિશિષ્ટ ફેરફાર થઈ જાય છે. એ ફેરફાર મનુષ્યના જ્ઞાનતંત્ર પર અસર કરે છે. જેમ ચોથીઓ તાવ બરાબર ચોથે દિવસે આવે છે, આધાશીથી બરાબર અમુક વખતે જ રોજ ચડે છે, તેમ આ જ્ઞાનતંત્રનો ઉન્માદ પણ પૂનમ અને અમાસને દિવસે જ અથવા ચોક્કસ દિવસોને નિયમિત અંતરે જ ચડે છે. કોઈના જ્ઞાનતંત્ર અમુક ઝાંઝ, પખાજ કે ડાખલાનો અવાજ સાંભળીને ઉત્તેજિત થાય છે, કોઈના જ્ઞાનતંત્ર અમુક જાતના ધૂપની મધ-ગુગળની કે લોખાનની-આવતાં ઉત્તેજિત થાય છે અને તેનું શરીર

કંપી જીંઠે છે. આ જેમ ખરો ભૂતોન્માદ નથી તેમ ઢોંગ પણ નથી. ભૂવા અને ધૂણનારામાંના સાચા થોડા હોય છે અને પૈશાચિક અત્યાચારના જે બનાવો લોકો માને છે તેમાંથી સેંકડે નેવું ઢોંગના, ધારીરિક કારણથી જન્મેલા, માનસિક કારણથી જન્મેલા અને જ્ઞાનતાંત્રના વિકારના પરિણમરૂપ હોય છે.

પરિચ્છેદ ૮ મો.

ભૂતના વળગાડનો ભ્રમ.

લાક્ષણિક ભ્રમ—આપણા લોકોમાં પૈશાચિક ત્રાસ અથવા ભૂતના વળગાડનો વહેમ એટલો બધો વ્યાપી જ્યેલો છે કે કોઈ બાળક અકસ્માત્ માંદું પડે તો કહેશે કે એને કોઈની નજર લાગી છે કે એને ભૂત વળગ્યું છે. કોઈ સ્ત્રીને હિસ્ટીરિયાનું દર્દ થયું તો કહેશે કે એને ચૂડેલ વળગી છે; પરંતુ આ બધા ધારીરિક વિકારો હોય છે. શરીરમાં તાવ બહુ આવ્યો હોય અને મગજ ઉપર ગરમી ચઢી ગઈ હોય તો માણસને ભ્રમ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એવા ભ્રમને પણ ફેટવાક લોકો પૈશાચિક ત્રાસ માને છે. જો ભ્રમમાં પ્રવેશના ઉત્તર ખરાખર પણ ધીરે ધીરે આવે તો તે સુસ્તી, જડતા (લેથરજી) છે. ઉત્તર પૂરતી જ તેનામાં જાગૃતિ આવે તો તે નિદ્રાભ્રમ (સોમનોલ્પ્સી) છે. મોટેથી હાક મારીને કિંવા હસાવીને જાગૃતિમાં આણવામાં આવે તેને તંદ્રા (રટૂપર) કહેવામાં આવે છે. હસાવવાથી પણ જાગે નહિ તે બેશુદ્ધિ (કોમા) છે અને થોડી વાર શુદ્ધિ આવી જાય ત્યારે મૂર્છા (ફેટીમ) છે. આ સ્થિતિ જ્ઞાનતાંત્રના બગાડથી થાય છે. જ્યારે અમગદ પ્રલાપ, વિચિત્ર કલ્પના અને વિલક્ષણ ઇમ્પ્રિફિક્શા કોઈ કરે ત્યારે તેને ભ્રમ (ડિસિસ્મ) થયો કહેવાય છે. જ્યારે દર્દી હિલચાલ ન કરતા પોતાના મનમાં જ બડબડ કબી કરે ત્યારે તેને આત્મગત વિચારભ્રમ (ટૅરિપિડ ડિસિસ્મ) કહે છે. બિજાનામાં પડીને તે જ્યારે મોટેથી બડબડે છે ત્યારે તેને સાદો ભ્રમ (સિંપલ ડિલિરિયમ) કહે છે. દર્દીને બિજાનામાં જોરથી દાબી રાખવો પડે તો તેને ઉત્તાન ભ્રમ (ક્રિયિસ ડિલિરિયમ) કહે છે.

બાહ્યભ્રમ—બાળકોને તાણ કે આચડી આવે ત્યારે પણ તેને ધારીરિક દર્દ સમજવું. તે કોઈ પૈશાચિક ત્રાસ હોયો નથી. બાળકને મસ્તક પર મરમી ચઢી જવાથી તે એકદમ આંખોના ડોળા ફેરવી નાંખે

છે અને આંચકી ખાવા લાગે છે. દાંત આવતી વખતે જ્ઞાનતંત્ર પર માઠી અસર થતી હોવાથી પણ બાળકને આંચકી આવે છે. પછાડ વાગવાથી પણ તેમ જ થાય છે. બાળકોની પાચનક્રિયા જરાજર ન થવાથી યકૃત જરાજર કામ કરતું ન હોવાથી પણ બાળકને નજર લામવાનો ભ્રમ ધણીને થાય છે કારણકે તે વખતે બાળક કુચળું* પડવા લાગે છે. મામાપની અશક્ત પ્રકૃતિથી અને ખાસ કરીને પુરુષના અશક્ત વીર્યથી ઉત્પન્ન થએલાં બાળકોનાં મગજ અને જ્ઞાનતંત્રમા આવેલો વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે. બાળક પન્નવતું હોય ત્યારે માતાના હૃદયમાં ત્રાસ, દ્રેષ, માળ દેવાની વૃત્તિ ઇત્યાદિ તરેહના વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે અને એ વિચાર-ક્રિયાના મેરકારથી દૂષિત થએલું દૂધ બાળકના કેમળ મગજ ઉપર ખરાબ પરિણામ નીપજાવે છે અને બાળકને પીડે છે. બાળકની તબીબત સંબંધી મામાપની ચિંતાના વિચારો પણ બાળકને ત્રાસ આપનારા થાય છે. આ બધાં કારણો સમજીને તેને પૈશાચિક ત્રાસ ન સમજતાં યોગ્ય શારીરિક તથા માનસિક ઉપચારો જ કરવા.

હીરટીરિયા—પુરુષ કે સ્ત્રીને હીરટીરિયા થાય છે ત્યારે તેા તેને બૂતોન્માદ સમજનારા માણસો ધણા હોય છે, પરન્તુ આ દર્દનો વિકાર સ્ત્રીઓના ગર્ભાશયમાથી, મગજમાથી અને મનોવાસનામાથી ઉત્પન્ન થએલો હોય છે* તેટલા માટે શરીરને લગતાં દર્દોના તથા મેરમેરિક્ઝ મના ઉપાયોથી એ 'દર્દ' મટાડવું.

બેગુલિ—એકદમ ચકરી આવવાથી બેગુલિ થઇને પડવું, વાઇ આવવી, લુક લાગવી, વગેરે દર્દો પણ પૈશાચિક નથી. એવે વખતે આમેનીયા સુપ્રાડવાથી કે નવસારચૂનાના મિશ્રણથી નીકળતા બાફનો ઉચ્છ્વાસ દર્દીને લેવા દેવાથી કિંવા ઠંડા પાણીનો મગજ પર છંટકાવ કરવાથી દર્દી શુદ્ધિમાં આવે છે.

ગાંડપણ—ગાંડપણ એ પણ મગજનો જ એક વિકાર છે મગજની વૃદ્ધિ જરાજર થવા પછી તેમાં જગાડો થવાથી ગાંડપણ લાગુ પડે છે, તેમજ મૂળથી મગજની વૃદ્ધિ જરાજર નહિ થવાથી પણ ઘેવછા આવે છે. તે મટાડવા માટે માનસિક અને શારીરિક ઉપચારો કરવા.

બ્રામક વિકાર—જો વિકાર પિશાચના ન હોવા છતાં પૈશાચિક હશે એવો મંશય માત્ર ઉત્પન્ન કરે તે માનસિક ભ્રમવિકાર કહેવાય છે.

તેની અસર મગજ પર, ગ્લાન્ડ તંતુ પર, અને શરીર પર લાંબો વખત ચાલુ રહે, તો તે ઠેકાણે બગાડો કરીને ખાસ કરીને ચક્રો ઉપર સોમનસ જેવા રૂપમાં દેખાઈ આવે છે. માટે યોગ્ય ઉપચાર કરવો. આ પ્રકારનો મગજનો બગાડો વંશપરંપરા ભિતરે છે. ગાંડા ગાણુસની સોમતથી તેનું અનુકરણ કરવાની ટેવ પડી જવાને લીધે પણ મનમાં બ્રામક વિચાર પ્રવેશ કરે છે. કોઈની ખોડની નકલ કરવાની ટેવથી, કોઈના ચાળા પાડતાં તોતડું બોલવાની ટેવથી, જૂત-આવ્યું હોય નેમ બોલું ધૂણવાની ટેવથી, તે ટેવના સંસ્કારથી આમળ જતાં તે ખડું જીવો જમ ઉત્પન્ન થાય છે. સારા સચક્ત માણસોને પણ કોઈ વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં એક પછી એક કંઈપના આવવા લાગે છે અને તેની અસર મન ઉપર થવાથી જૂત પિશાચ સંબંધી કંઈપનાનુભવનો જમ પેદા થાય છે. મેસ્મેરિઝમ કે હિપ્નોટિઝમ વિદ્યાનો પ્રયોગ કોઈ ઉપર કરતાં જો તેને ક્ષણિક પૈશાચિક જમ ઉત્પન્ન થયો હોય તો તે જમ પ્રયોગતાના અગાળથી કે બુદ્ધથી કોઈ વાર વધુ વખત રહી જવાથી પણ એ પ્રકારનો જમ થાય છે. આવા બ્રામક વિચાર ખુલ્લી હવામાં કસરત કરવાથી અને મમજના ગ્લાન્ડ તંતુ સુદૃઢ કરવાના અન્ય ઉપચારો કરવાથી મટે છે; પરંતુ તેમાં પૈશાચિક ત્રાસ હોવાની જમણા કદિ કરવી નહિ.

પરિચ્છેદ ૯ મો.

જૂતનો સાથો વળગાડ.

પૈશાચિક ત્રાસના પ્રકાર—જે વિકાર કે ત્રાસનું પરીક્ષણ કયા પછી માલુમ પડે કે તેમાં શારીરિક વિકાર, માનસિક વિકાર, હુમ્મ્યાઈ વગેરે પ્રકારો રહેલા નથી અને જેનું અદ્વિજાતપણું મર્પીદા બકાર રહેલું માલુમ પડે, તેને પૈશાચિક શક્તિનો ત્રાસ સમજવો આવો. સાથો પૈશાચિક ત્રાસ જોકે કોઈ જ વાર જણાય છે, તોપણ તે ઉત્પન્ન થવામાં કોઈ પણ વ્યક્તિની સાથે પૈશાચિક શક્તિનો સંબંધ થવો જોઈએ છે. આ-સંબંધ બે પ્રકારનો છે: (૧) કૃત્રિમ, (૨) સ્વાભાવિક.

કૃત્રિમ સંબંધ—પૈશાચિક ત્રાસ ઉત્પન્ન થવાનું જાણી-જૂઝીને આપણી કાંઈ કૃતિ કારણરૂપ થઈ હોય, તો તે સંબંધને કૃત્રિમ તરેહથી બંધાએયો. પૈશાચિક સંબંધ કહે છે. (૧) મેસ્મેરિઝમ, હિપ્નોટિઝમ વગેરે વિદ્યાઓનો પ્રયોગ કરતાં પાત્ર અંતગાનદષ્ટિની અવસ્થામાં ક્રિવા તેથી

વધારે આમળની અવસ્થામાં મરેા હોય, તો તે સ્થિતિમાં કોઇ વાર તેની સાથે પિશાચશક્તિનો સંબંધ બંધાય છે. (૨) પિશાચશક્તિનો અનુભવ લેવાનો પ્રયોગ કરતાં કોઇ અશક્ત માનસપ્રકૃતિના મધ્યસ્થ-મીડિયમની સાથે પિશાચશક્તિનો સંબંધ જોડાય છે. (૩) આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રમાંની ઉચ્ચ તરેહની શક્તિના અનુભવ માટે પ્રયત્ન કરતાં એટલે ગાનસ, મંત્ર, ઉપાસના, યોગ, ઇત્યાદિક પ્રયોગો કરતાં વિશિષ્ટ તરેહની શારીરિક અને માનસિક ઉત્તેજકતા પ્રાપ્ત થાય છે; એવે વખતે યોગ્ય સાવધાનતા રાખી ન હોય, તો પિશાચશક્તિનો સંબંધ જોડાય છે.

સ્વાભાવિક સંબંધ—પિશાચશાસ્ત્રના નિયમ મુજબ આપણી સાથે પિશાચનો મંબંધ જોડાવા સરખી શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ બનવાથી આકર્ષિક યોગાયોગથી જે આપોઆપ સંબંધ બંધાય છે તે સ્વાભાવિક સંબંધ કહેવાય છે. (૧) જ્યારે હમેશની નિદ્રા કરતાં કોઇ વાર ખાસ જૂદી જ જાતની આઠ નિદ્રા આવે છે, ત્યારે આપણી માનસિક સ્થિતિ પિશાચશક્તિના સંબંધને યોગ્ય બને છે. આવે વખતે કોઈ વાર તે શક્તિનો સંબંધ જોડાવાથી સ્વપ્નમાં બીતિદાયક દેખાવાથી અને કૃત્યોથી ત્રાસ ઉત્પન્ન થાય છે. (૨) જગૃતિમાં થતો સ્વાભાવિક સંબંધ હમેશાં માનસિક ક્ષીણતાથી થાય છે. અતિ હાસ્યથી, અતિશય રડવાથી, હૃષીતિશય થવાથી અથવા એવા જ કોઈ કારણથી વૃત્તિની ઉત્તેજકતાનો અતિરેક થાય છે, ત્યારે માનસિક ક્ષીણતા આવવાની શરૂઆત થાય છે : તેવે વખતે પૈશાચિક શક્તિના સ્થાનમાં એકલા જવાથી પિશાચ પ્રવેશ કરી શકે છે. વિકારમાંથી સાજા થતાં આવેલી અશક્તતા, બીતિ, ઉદાસીનતા, ઇત્યાદિક કારણોથી જ્યારે વૃત્તિવિલીનતાની સ્થિતિ આવીને માનસિક ક્ષીણતા નિર્મોલ થાય છે ત્યારે પૈશાચિક સ્થાને એકલા જવાથી તે વળગે છે. કોઈનું દ્રવ્ય, વૃત્તિ, પ્રાણ ઇત્યાદિક હરણ કરવાની કક્ષના મગજમાં જન્મીને જ્યારે તદ્દપ ચર્ચ જવાય છે ત્યારે પણ મન નિર્બળ બને છે; ત્યારે જે કોઈ વ્યક્તિ એવા જ કોઈના કૃત્યથી પ્રાણત્યાગ કરીને વિદેહ ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં રહેલી હોય કિંવા પૂર્વજન્મમાં તેનું હરણ કરનારની સાથે તેને પોતાનો સંબંધ બાંધવાનું સાધન મળતું ન હોય, તો તે મંબંધી વસ્તુમાત્રને તે ધારણ કરી રહેલી હોઈને એવી વસ્તુમાત્રથી સંબંધ થતાં તેને પિશાચશક્તિનો મંબંધ બંધાય છે.

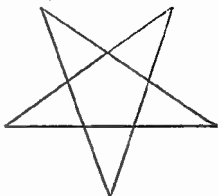
પૈશાચિક સંબંધથી થતો ત્રાસ—આ પ્રકારે કૃત્રિમ કે સ્વાભાવિક સંબંધ બંધાવાથી શારીરિક, માનસિક, ઉભયમિશ્ર અને અચેતન

ચેતનાત્મક ત્રાસ થાય છે. શારીરિક ત્રાસમાં શરીર અથવા ઇદ્રિયની વેદના, મારવું, ખાધવું, ખાળવું વગેરે યાતનાનો સમાવેશ થાય છે. માનસિક ત્રાસમાં વિલક્ષણ શબ્દોનું અંતરીક્ષમાંથી શ્રવણ, વિલક્ષણ રૂપદર્શન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ઉભયમિશ્ર-એક પ્રકારનો ત્રાસ સાથે પણ થાય છે. અચેતન ચેતનાત્મક ત્રાસ એટલે ધરમાંની કાંઈ જાણસોની હીલચાલ, ભાંગ-ફાડ, માર-પછાડ, વગેરે વસ્તુઓનો નાશ-નુકસાન થાય છે.

બૂતના સાચા વળગાડના ઉપાયો—બૂતનો સાચો વળગાડ હોય કિંવા ખરો પૈશાચિક ત્રાસ હોય તો (૧) વાસનાપૂર્તિ, (૨) સંબંધ-માર્ગોવરોધ, (૩) સંબંધનાશ અને (૪) પિશાચનેહમુક્તિ એ માર્ગોરૂઢે તેના ત્રાસમાંથી છૂટવું (૧) જો કાંઈ થોડી ઇદ્રિયવિવેક વાસના કિંવા ઇચ્છા પૂર્ણ કરી લેવા ચોટે પિશાચનો વળગાડ પેડો હોય તો તેની વાસનાપૂર્તિ કરવી એટલે કે બલિદાનથી અને જીવનૃત્તિથી તેને તૃપ્ત કરવો જોતે ત્રાસ યોગ્ય હોય તેના શરીર પરથી ખાવાપીવાની વસ્તુઓ, અન્ન, કિંવા ખીજી કાંઈ વસ્તુઓ ઉતારીને કાંઈ ખાસ ઠેકાણે મૂકી આવવી તેને બલિદાન કે ઉતાર કહે છે. કેળાં લીંબુ વગેરે ફળ, મોઢકના લાકડાં કિંવા કાંઈ હલકું બૂત હોય તો માંજી, ઈંદાં, દારૂ વગેરે પદાર્થો પણ માર્ગ છે. ઉતારવાની ચીજો ત્રણ વાર ઉતારવી અને ત્રણ વાર જોતો પરથી ઉતારી હોય તેની દૃષ્ટિ સામે એક એક લાલ રાખવી. તેના શરીરમાંનું પિશાચ એ પદાર્થમાં આકર્ષિત થઈને આવે છે, એવી ભાવના તે ઉતારા વખતે રાખવી ઉતાર મૂક્યા પછી હાથ પગ અને આંખો ધોયા પછી ધરમાં પેસવું. જીવનૃત્તિ કરવાની રીત એવી છે કે કુમાર, કુમારી, બ્રાહ્મચારી, વિધવા, ગોસાંધ, બ્રાહ્મણ અથવા પશુને અન્નદાનથી તૃપ્ત કરવું. એ જીવનૃત્તિ કરતી વખતે તે તે વ્યક્તિમાં અદૃષ્ટ શક્તિ આપીને પોતે તૃપ્ત થાય એવી ભાવના રાખવી. (૨) જો માનસિક આવરણની વિશિષ્ટ કોમળતાથી પિશાચનો ત્રાસ થાય છે તે કોમળતા, અસકતતા દૂર કરવાથી તે સંતોષનો માર્ગ બંધ થાય છે તેને સંબંધ-માર્ગોવરોધ કહે છે. આ ઉપાય એ રીતે થાય છે—તંત્રશાસ્ત્રીય રીતે અને માનસિક દૃઢતાવાળા પવિત્રાચરણી મનુષ્યની માનસિક શક્તિની સહાય, સૂચના, આજ્ઞા કિંવા આશીર્વાદ લેવાની રીતે. તંત્રશાસ્ત્રીય રીતોમાં સ્વર્ગબંધવિસેપન, વ્યાદિ ધૂપ, જેલતુલસીગદ જલસિંચન, અષ્ટમંગલધૂત-પ્રાશન ઇત્યાદિ ઉપચારો રહેલા છે. કેસર, કાળો અગર, કપૂર (વિશુદ્ધ-અગર નહિ), શુદ્ધ કસ્તૂરી, ઉંચું ચંદન એ પદાર્થો સમાન વળને

લક્ષને બનાવેલા મધને સર્વમધ કહે છે. તત્ત્વશાસ્ત્રીઓ આ મધને ઉપ-
 યોગમાં લે છે બીજી રીતમાં શાંતિપાઠ સરખી ધર્મોપાધ્યાયોએ કરેલી
 પ્રાર્થના અથવા સ્તોત્રપાઠનો સમાવેશ થાય છે બ્યારે પિશાચનો સંગ્રહ
 થવાના કારણે હોય છે ત્યારે એકલા માર્ગાવરોધથી પતી જતું નથી પણ
 પિશાચના સબધનો નાશ કરવો પડે છે (૩) કૃત્રિમ સબધ મેરમેરિઝમ
 કરતા કે પિશાચવિદ્યાના પ્રયોગો કરતા બધાય અને એવો સબધ
 તોડવાની રીતો એ વિષય ઉપરના વિવેચનમાં બતાવી છે સ્વાભાવિક
 સબધનાશ અનેક રીતે થાય છે પિશાચને પ્રિય એવી કાંઈ વસ્તુ
 કિંવા દ્રવ્યના યોગથી આપણને ત્રસ થતો હોય તો તે વસ્તુનો ત્યાગ
 કરવો કિંવા તેનું દાન કરવું રથૂન પચ્ચૂતાત્મક શરીર પર અને સૂક્ષ્મ
 ચૈતન્યજૂતાત્મક શરીર પર વિશિષ્ટ રથૂન કાર્યના આદિ પરમાણુનો સમુ-
 વ્યય કરીને ઇષ્ટ પરિણામ નિપજાવનાર રેષાકૃતિનો યત્રનો ઉપયોગ કરવો
 અથવા યત્રને ધારણ કરવો વિશિષ્ટ વર્ણરચનાના તાબમદ સરકાર
 લહરિથી વાસુ અને ગ્રાણુ એ દ્રવ્યોમાં વિશિષ્ટાકાર નિર્માણ કરીને તેને
 યોગે ઇષ્ટકાર્ય નીપજાવનાર શબ્દોચ્ચારનો-મત્રોચ્ચારનો ઉપયોગ કરવો
 માનસ દ્રવ્યમાં સામર્થ્યવાન દેવતા નિર્માણ કરીને તે વડે ઇષ્ટ પરિણામ
 નીપજાવવું સર્વવ્યાપી અધ્યાત્મશક્તિસામર્થ્યમાનું જોર અંતરાત્મા
 પાસથી લઈને ઇષ્ટ કાર્ય પાર પાડવું આ ઉપરાંત તેમના એકથી વધારે
 ઉપાયોનો એકી સાથે ઉપયોગ કરી શકાય જૂતનો સમ્બંધ તોડવા
 માટે એ ૬ માર્ગો ઉપયોગમાં લેવાય છે આ સબધનાશ મત્રીને અથવા
 દાદીને કરવામાં આવે છે જેના શરીરમાં જૂત દાખલ થવાથી પીડા
 થતી હોય (અભિનિવેશિત), અને જેના શરીરમાં જૂત આવીને તેને
 ધુણાવતું હોય (આવેશિત) અને જે રથળે જૂતનો નિવાસ હોય, તે બધાને
 જૂતના વળગાડથી મુક્ત કરવા માટે સબધમાર્ગાવરોધનો ઉપચાર કરીને,
 યત્રનો વિચાર કરીને અને મત્રોરડે પ્રતિમધક મંત્રકાર ફેકતા રહીને
 એ રીતે યત્ર-મત્રની શક્તિ જોડીને-એ યત્રને ધારણ કરવો કિંવા જૂત
 પીડિત રથળે રાખવો કિંવા તે મનુષ્ય અગર તે રથળ ઉપર મંત્રેલા
 પાણીનું સિંચન કરવું જૂદી જૂદી જાત પથ અને ધર્મમાં આ વિધિમાં
 કાંઈ ફેરફાર માન્ય પડે છે પરંતુ તેની રચના સામાન્ય રીતે એક જ
 તત્ત્વ ઉપર અવલંબી રહેલી છે આધિબ્યાધિહરણને માટે પચ્ચૂણુ
 યત્ર, આઠ પાખડીનું કમળ અગર સ્વસ્તિક એ શુભ યત્રો છે એ
 યત્રો કિંવા બીજા સારા યત્રો શોધીને જૂમિ, કાગળ કે મોજપત્ર પર

કેસર, કસ્તૂરી કે ગોરોચનથી દોરીને તે પર પિશાચબ્યાધિમ્વરતનું નામ, વ્યાધિનિરાકરણનો હેતુ સ્પષ્ટ લખીને યંત્રપૂર્તિ કરવી. એટલાથી ન પતે તો તે ઉપર મંત્રોચ્ચાર સંસ્કાર કરવો, અગર લોણુ, પાણી વગેરે પદાર્થો મંત્રીઆપવા મંત્રરચનામાં અકૃષ્ણ ધાર્મિક મંથમાંની સખ્દ-રચનાનો ઉપયોગ કરવામાં આવેછે, એવું આપખત, કુરાન, વેદમંત્રો અને તંત્રમંથોમાંનાં કવચો ઉપ-રથી જણાય છે. આ કરતાં વધારે સુસ્કેષ પ્રસંગે જવાનુકાન અને પુરસ્કરણથી કોઈ સમર્થ દેવતા પંચકોણ ચંત્ર [આકૃતિ ૪૯].

નિર્માણ કરીને અને ઉપાસનાના નિયમથી તે દેવતાકારમાં સૃષ્ટિમાં કાર્ય કરતી સામર્થ્ય ભૂતબ્યાપી હૃદયશક્તિમાંનું પ્રાણનેજ સંગ્રહિત થઈ રહે એવી એકનિષ્ઠા ધારણ કરીને કોઈ મંત્ર પર અમર વસ્તુ પર દેવતાની સ્થાપના કરીને પિશાચનો સંબંધ તોડવામાં આવે છે. આ ઉપાયો કરતાં છતાં પિશાચનો સંબંધ તૂટે નહિ, કિંવા ફરી ફરીને બંધાય તો પિશાચને બાંધી રાખવાનો ઉપાય કરવો. આ ઉપાય નીચે પ્રમાણે કરવો. આવેશિત કિંવા અભિનિવેશિત મનુષ્ય પર જેનું વર્ચસ્વ બેઠું હોય એવા હિપ્પોદિસ્ટે, પિશાચવિદ્યા જાણનાર જૂરાએ, માનસશાસ્ત્રવેત્તાએ અથવા સિદ્ધ મંત્રશાસ્ત્રવેત્તાએ જ જૂતને બાંધવા તૈયાર થવું. એક શીશીમાં દુધસી જેવી પવિત્ર વનસ્પતિના સ્પર્શથી પવિત્ર કરેલું જળ લઈને તેમાં સુવાસિત પદાર્થો-સર્વગંધાદિ નાંખવા, અને પછી તે શીશી આવેશિત સમક્ષ ધરીને તેમાં તેના મુખ કે નાકવાટે ધીરે ધીરે ઉચ્છ્વાસ છોડવાનું કહેવું. એ વખતે 'આ ઉચ્છ્વાસની સાથે જૂત શીશીમાં જાય' એવી તે જૂતને સાદા સ્પષ્ટ સખ્દોથી અગર મંત્રોચ્ચારથી આદ્ય કરવી અને મનની ધારણાના જોરથી તે ઉચ્છ્વાસની સાથે તે શીશીમાં દાખલ કરે છું એવું ધ્યાન કરવું. એ પ્રમાણે ત્રણ ઉચ્છ્વાસ છોડાવતા, પછી તેને મજબૂત જૂથ મારવો અને પાણી જરા પણ બહાર ઝમે નહિ એવો બંદોબસ્ત કરવો. આવેશિત એ શીશીમાં ઉચ્છ્વાસ છોડવાની ના કહે તેવી સ્થિતિ હોય તો તેના શરીર પરથી હાથગડે માર્બન આવર્જન (આકર્ષક હાથ ઉતારા) શીશીના મ્હોંસુધી, ઉપર દસોવેલા સખ્દોચ્ચારથી-

તે માળાનું ચલન કરવાની માંગણી કરે છે. તેમાં પૂજેલા પ્રશ્નો ઉત્તર હકારમાં હોય તો પૂર્વપશ્ચિમ ચલન અને નકારમાં હોય તો ઉત્તરદક્ષિણ ચલન આપો એમ તે કહે છે; એવી સંકેતભાષાથી તે ત્રણે કાળની વાતો પ્રેતાવાહનની રીતે જણે છે. બીજી રીતે પ્રેતાવાહન કરનાર કરતાં આવી ક્રિયા સાધનારમાં આધ્યાત્મિક સામર્થ્ય વિશેષ હોવાની જરૂર છે.

હજરત બોલાવવા—બાળકના અંગૂઠાના નખ ઉપર કાજળ લગાવી તેમાં પિશાચને બોલાવી ત્રિકાળની વાતો જાણવામાં આવે છે.

પાત્રાંદાલન—જેમનાં લગ્ન થયાં ન હોય એવી કુંવારી છોકરીઓ અને નાના છોકરા આઠથી બાર વર્ષમુધીના જોઇને તેમને ન્હવરાવવા તથા એક પત્રાવળી પર ચોખા પાથરી તે ઉપર પાણી ભરેલી ગામર મૂકી તેની આસપાસ એક બાજુએ ત્રણ છોકરીઓ અને બીજી બાજુએ પાંચ છોકરા અગર પાંચ છોકરીઓ અને ત્રણ છોકરા એવી વિષમ સંખ્યાથી બેસાડવા. પૂર્વે મરણ પામેલા નામાંકિત વૃદ્ધ પૂર્વજોની અગર કાંઈ સાધુ પુરુષ કિંવા દેવતાની પ્રાર્થના કરીને તે ગામર પર ચોખા નાંખીને ગામરના મધ્ય ભાગને તેમની કક્તા આંગળીઓ અડાડીને બેસવા કહેવું. પ્રશ્નના હકારમાં કે નકારમાં જવાબને માટે એ વાસણ જમણી બાજુએ કે ડાબી બાજુએ ડાલે એવી સંકેતભાષા ઠરાવવી. તે ઉપરથી ત્રિકાળ સંબંધી પ્રશ્નોના ઉત્તરો મળે છે.

કાજળી—હાથમાં કાજળ લખાવીને અથવા ચાળીમાં કાજળ લખાવીને કાજળી કરી તેમાં નાની વચનાં બાળકોને દેવતાઓ બતાવી તે દેવતાને પ્રશ્નો પૂછી ત્રિકાળ સંબંધી જવાબો મેળવી શકાય છે.

અંજન—ઉલૂક, મથૂર, કાક છત્વાદિ, કદ્દપમાં કહેલી જૂદી જૂદી પદ્ધતિથી તૈયાર કરેલું કાજળ હાથે લગાડીને બોળા હૃદયના માણસને તેમાં જોવાનું કહીને તે ઠેકાણે દેખાતી અદૃષ્ટ વ્યક્તિ પાસેથી પ્રશ્નોના ઉત્તરો મેળવી કિંવા તેમાંનો દેખાવ જોઈને ત્રણે કાળની વાત જાણવી.

ત્રિકાળદર્શી આચનો—કાળા આયનાની સામે દીવો મૂકી તેમાં નાની વચના છોકરાને જૂદા જૂદા દેખાવો બતાવી જૂત, વર્તમાન, ભવિષ્યની વાતો જાણવી.

કર્ણપિશાચ—કાંઈ અચોત વાત કિંવા લોકીકત આપણે પૂછી હોય અને પિશાચ આવીને આપણા કાનમાં તેનો જવાબ આપી જાય તે પિશાચને કાંઈ ખાસ માધનોથી પોતાને વશ કરવાથી તેમ બની શકે છે.

પિશાચવશીકરણ—મુડદાને દોરેલું કાઢીને તે ઉપર કાંઈ વિચિત્ર વિધિયુક્ત સંસ્કાર કરીને અગર બીજા સાધનોથી આપણી ઇચ્છા હોય

ત્યારે તે આપણી પાસે આવે તથા આપણે માંગીએ તે પદાર્થ લાવી આપે અમર આપણું કામ કરે; એ માટે પિશાચને વશ કરવામાં આવે છે તેપણુ ત્રણે કાળની વાત જાણી શકાય છે.

કિરેટલ ગેઝીંગ—કાજળા અને ત્રિકાળદર્શી આવના પ્રમાણે કાચના બનાવટી ગોળામાં પિશાચદર્શન કરાવવું અને તેની પાસેથી ત્રણે કાળની વાત જાણવી તે.

ટેબલ ટીપીંગ—ત્રણ પાયાના ગોળ મેજની આસપાસ પ્રેતાવાહનની પેઠે મંડળ કરીને પ્રેતને બોલાવી તેની સાથે ટેબલના પાયાના ઠોકવડે વાતચીત કરી માહિતી મેળવવી તે.

પ્લેન્સેટ—પ્લેન્સેટ નામનું એક સાદું યંત્ર છે. તે કાગળ ઉપર સવાલના જવાબ લખીને ત્રણે કાળની માહિતી આપે છે. હજરત, કાજળા, આવનો અને પ્લેન્સેટના વિશેષ વિવેચન માટે જૂદા પરિચ્છેદો આપ્યા છે.

પરિચ્છેદ ૨ નો.

હજરત બોલાવવાની વિધા.

હજરત લેરવાની રીત—આ મુસલમાની ઇસ્મ છે. એક સુંદર સફેદ પહેાળા રકાબીની વચમાં કપુરના કાજળાનું નાની બેઆની જેવડું ટપકું કરવું અને તે ટપકા ઉપર દીવેલનું ટપકું પાડવું. પછી તે રકાબીની સામે દષ્ટિ રાખીને પલાંઠી વાળી બેસવું અને એકાગ્ર દષ્ટિથી પેલા કાળા ટપકામાં જોવું. એકાગ્ર દષ્ટિમાં જેમ વધારે સ્થિરતા હશે તેમ તેમાં વધારે જલ્દીથી ચમત્કાર દેખાવા લાગશે. દષ્ટિ સ્થિર હોવા છતાં જો જોનારનું મન અધવિચલ હશે તો દેખાવામાં વિલંબ થશે. આ પ્રયોગ ત્રાટક સુદાનો છે. જેણે દષ્ટિને સ્થિર રાખવાની ઠગવણી લીધી હશે તેને આ પ્રયોગમાં સુફોલી જણાયશે નહિ. ચાતી વચનાં નિર્દોષ અને સરલચિત્ત છોકરા-છોકરીઓને હજરતમાં ઉતારવે ચમત્કાર દેખાય છે. જેતાં જેતાં નજર ફેરવવી નહિ કારણકે તેમ કરવાથી પ્રયોગ નિષ્ફળ જાય. આ પ્રયોગ વખતે ઝાઝાં માણસોને બેસવા દેવાં નહિ; માત્ર જેનું કામ હોય તે, પ્રયોગ કરનાર અને પ્રયોગ કરાવનાર એ ત્રણ ચાર માણસોને બેસાડવાં. તે બધાને આ વિદ્યામાં અદા હોવી જોઈએ. બહુ અજવાળાવાળી જગ્યા પણ ન જોઈએ.

પરિચ્છેદ ૩ જો.

કાજળી.

કાજળી બનાવવાની રીત—પ્રયોગ કરનાર પોતાની હથેળીમાં કપૂરનું કાજળ લગાવે છે અને તે ઉપર તેજ ચોપડે છે એટલે એ કાજળનો પટ ચળકે છે. કપૂરનું કાજળ ઠંડું હોય છે અને ખીજ પ્રકારનું કાજળ ગરમ હોય છે. જોનારને તે કાજળ ઉપર સ્થિર દષ્ટિ રાખવાની હોય છે તેથી જો ખીજું કાજળ હોય છે તો તેમાંની ગરમીને લીધે જોનારની આંખોની નસો ખેંચાય છે અને તુકસાન થાય છે. એ પ્રમાણે ક્યાં ખજી જોવા માટે નાની વયના છોકરાને કે છોકરીને બેસાડવા અને એ કાજળી ઉપર સ્થિર દષ્ટિથી જોવા કહેવું.

કાજળી જોવાની રીત—માથુસ જ્યારે એક જ વસ્તુ તરફ દષ્ટિને એકાગ્ર રાખી રહે છે અને આંખોને મીંચાવા દેતો નથી, ત્યારે તેની દષ્ટિ તે વસ્તુ પર સ્થિર થતાં ખીજ વસ્તુઓ ઉપરથી પાછી ફરે છે એ રીતે ધીમે ધીમે તેને જોઈ આવવા જેવું થાય છે અને એ માનસિક નિર્મળતાની અવસ્થામાં પ્રયોગ કરનારના મનની છાપ જોનારના મન ઉપર પડે છે અને તેના મનની પ્રતિભાઓ દેખાય છે. આ રીતે કાજળીમાં સ્થિર જોઈ રહેવાથી અને હજરતમાં જેવો વિધિ કરવામાં આવે છે તેવો વિધિ કરવાથી અદ્ભુત દશ્યો દેખાય છે. આ દશ્યો જ્યારે મનુષ્યની કલ્પનામાં આવી ન શકે તેવા અદ્ભુત હોય છે ત્યારે તેમાં દેવતાઈ અને મંથ જોડાએલો ભોજા માનવા લાગે છે. કાજળી જોવાની, પ્રજ્વો પૂજવાની અને ખીજ મંથી રીત હજરત બોલાવવાની રીત મુજબ જ હોય છે. કાજળીમાં જોનાર જો જોતાં થાકી જાય તો પ્રયોગ લંબાવવો નહિ. પ્રયોગ કરવાનું સ્થળ સ્વચ્છ, ધૂપથી સુવાસિત કરેલું, શાન્ત, એકાન્ત હોય તો તે વધારે ઇચ્છાવાળો છે. જો પ્રયોગ કરનાર પરમ યોગી કે પાક ફકીર હોય છે તો કાજળીમાં જોઈને પૂજામાં આવતા સરાસોના જવાબો કેટલેક અંશે ખરા પડે છે.

પરિચ્છેદ ૪ થો.

ત્રિકાળદર્શી આયનો.

આયનો બનાવવાની રીત—કપૂરની મેથને દિવસમાં કાશ્વરીને એક સ્વચ્છ કાચના ટુકડા પર તેનો ચર એવી રીતે કરવો કે જ્યાં ખીજ

બાળુએ લીસોટા ન દેખાતાં એકસરખી કાળાશ દેખાય. એ કાચને ફેમમાં મઢીને તેનો આયનો તૈયાર કરવો. સાધારણ આયનામાં જે સ્થળે કલાષ કરવામાં આવે છે, તે સ્થળે આ આયનામાં કાળજી લગાડવાનું હોય છે. મેક દીવેલમાં ન ચોપડવી હોય તો ગુંદરના પાણીમાં કાલવીને પણ ચોપડી શકાય છે જેથી તે તરત સુકાઈ જાય.

આયનો જોવાની રીત—આ દર્પણને જોનારની દષ્ટિ સામે મૂકવું અને દીવો એવી રીતે મૂકવો કે જેથી દીવાની જ્યોત એ દર્પણની બ-રાબર મધ્યમાં જ પડે. પછી જોનારને એ જ્યોતના પ્રતિબિંબની સામે એકાગ્ર દષ્ટિથી જોઈ રહેવા કહેવું આગુબાળુએ આંખ ફેરવવી નહિ કે આંખો ઉઘાડ-મીંચ કરવી નહિ. જોનાર સમજણો અને બારવર્ષની ઉંમરની આસપાસનો હોવો જોઈએ. સરલ હૃદયની સ્ત્રી પણ તે જોઈ શકે છે. આસપાસ બહુ માણસોએ ખેસવું નહિ અને થોડા ખેડા હોય તેમણે ઘોંઘાટ કરવો નહિ કે જેથી જોનારનું ચિત્ત વિશિષ્ટ થવા પામે નહિ. જોનાર આયનામાં દીવાની જ્યોતના પ્રતિબિંબ સામે પંદરેક મિનિટ જુઓ, ત્યારપછી પ્રશ્નો પૂછવાની શરૂઆત કરવી.

પ્રશ્નો પૂછવાની રીત—આમાં પણ પ્રશ્નો પૂછવાની રીત હજ-રત બોલાવવામાં વપરાતી રીતના જેવી જ છે. તેમાં પણ જોનારને મેદાન જેવું દ્રશ્ય દેખાય, એટલે એક જણ વાળીઝાડીને સાફ કરતો દેખાશે, પછી પાણી 'ઝાંટનાર આવશે, ગાલીચા પાયરનાર આવશે, આસનો અને સિંહાસન મુકાશે, રતુતિપાકકો આવશે, દેવ-દેવતાએ આવશે અને છેલ્લે મણુપતિ મહારાજ પધારશે, અતે તે સંમંધી જોનારને પ્રશ્નો પૂછવામાં આવશે એટલે તે એ પ્રકારના જવાબો આપ્યા કરશે. પછી કોઈ ચોરી થઈ હોય તો તે મંબંધી, રોગીને રોગ મટવા મંબંધી, જૂત પ્રેતને બો-લાવવા મંબંધી, જૂતના વળગાડ સંબંધી, વળગેલી ચૂડેસને બોલાવી તેને બાળી મેકવા મંબંધી, એવા એવા પ્રશ્નો પૂછવાથી તે બધાના જવાબો મળે છે. જરાબ સાચા ખોટા હોવા વિષે પહેલાં ખાતરી કરી જોવી અને વધુ સવાલો પૂછી જવાબ મેળવવા. જોનાર શ્રદ્ધાળુ જોઈએ અને પ્રયોગ કરનાર પૃથ્વક દદ મનોબળવાળો તથા અનુભવી જોઈએ.

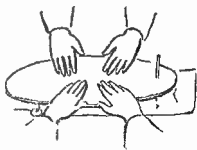
ત્રિકાળદર્શી વીંટી—ત્રિકાળદર્શી આયનાની પેઠે ત્રિકાળદર્શી વીંટી બનાવી શકાય છે. સફેદ સ્ફટિકનું નંગ લઈને તેને વીંટીમાં બેસાડતાં પહેલાં નીચે કપૂરનું કાળજી અથવા રમણનમાંનો કાપલો અને કાળા સાપની કાંચીની રાખ ગુંદરમાં કાલવીને ભરી દેવું અને ઉપર નંગ

બેસાડવું એટલે સફેદ નંગ કાળું દેખાશે. કેટલાકે વીંટીમાં નંગ જડતી વખતે તે ઉપર ચમેલીના તેલનું ટીપું મૂકે છે અને તે ઉપર નીચેનો મંત્ર બોલ્યોને પછી નંગ બેસાડે છે: ॐ હ્રીં રમણનવાસિતિ મહાકાલિકે આત્મચ્છ માત્મચ્છ અવતર અવતર વિતુન્ દર્શય દર્શય હ્રીં સ્વાહા ॥ મંત્ર બોલ્યાની રીતે નંગ બેસાડવું હોય તો ખાસ શનિવારનો દિવસ પસંદ કરવો. આ વીંટી દાણે પહેરવામાં દરકત નથી. જ્યારે તેનો ઉપયોગ હોય ત્યારે વીંટીના નંગ તરફ એકી દષ્ટે જોતાં એક છોકરાને કે સ્ત્રીને બેસાડવા અને કાળા નંગમાં સફેદ ભાગ દેખાવા લાગે એટલે ત્રિકાળદર્શી આપનાની પેડે પ્રજા પૂછીને જવાબો મેળવવા.

પરિચ્છેદ ૫ મો.

ખેંચેટની પદ્ધતિ

ખેંચેટની બનાવટ—પ્રેતાવાહનદ્વારા ત્રણે કાળની વાત જાણવાની આ પદ્ધતિ છે. પ્રેતાવાહનવિધામાં જેવી રીતે મેજના પાયાના અવાજથી ભૂત જવાબ આપે છે, તેમ આમાં ખેંચેટ કાગળ ઉપર લખીને જવાબ આપે છે અને એ જવાબમાં ભૂતની શક્તિના પ્રમાણમાં ત્રિકાળની વાત હોય છે. ખેંચેટનાં પાટીયાં યુરોપના દેશોમાંથી તૈયાર બનાવેલાં આવે છે અને તે સાગ કિંવા ઓકનાં બનાવેલાં હોય છે. તેવાં પાટીયાં આ દેશમાં બનાવવાં હોય તોપણ બની શકે તેનો આકાર ત્રિકોણાકાર હોય છે પરન્તુ તેના ખૂણા ગોળ હોય છે. તેની નીચે બે સીપનાં બટનના જેવાં અને જેવડા પેડા હોય છે અને તે પેડા જડી લીધેમાં નહિ પણ દરકોઇ દિશામાં ફરી શકે તેવા (જેમ પલંગના પાયાની નીચેની ગરગડીઓ દરકોઇ દિશાએ ફરી શકે છે તેવાં ગોળ) હોય છે. સાકડા ખૂણાને મોખરે એક ગોળ કાણુ હોય છે અને તેમા અણી કાઢવી પેન્સિન ખોસવામાં આવેલી હોય છે. પાછળ ખેંચેટના પેડા અને આગળ પેન્સિનનો નીચેનો ભાગ એ ત્રણના ટેકા ઉપર ખેંચેટ

ખેંચેટ [આકૃતિ ૫૦]

પ્લેચેટને વાપરવાની પદ્ધતિ—એક સુંવાળા ટેબલ પર, અથવા આરસના લીસા ટેબલ પર અથવા હોર્નધ જમીન પર એક ફોરો કાગળ પાથરીને તેના ઉપર આ પ્લેચેટના પાટીયાને મૂકવું. પ્લેચેટ પાસેથી જવામ મેળવવા કમ્પનનારા જે મનુષ્યોએ પાટીયા ઉપર પોતાના જે હાથનાં આંગળાં ચિત્રમા દર્શાવ્યા મુજબ મૂકવાં અને દર સંકલ્પપૂર્વક ભાવના ધારવી કે આ પાટીયામાં અદૃષ્ટ ત્રિકાળદર્શક શક્તિ ધીમે ધીમે પ્રવેશ કરે છે. પ્રયોગ કરનારાઓનાં મન શાન્ત અને શ્રદ્ધાયુક્ત હોવાં જોઈએ. વાતાવરણમાં ખળભળાટ થાય તેવો કાંઈ જાતનો ધોધાટ કે તોફાન નજીકમાં થવાં ન જોઈએ. દસથી પંદર મિનિટ એ પ્રમાણે શાન્તિથી બેસી રહ્યા પછી પાટીયું તેની મેજ સહિત થઇ ચાલવા લાગશે. પ્લેચેટ ચાલવા લાગે એટલે ઉપરના આંગળાં પોતાં રાખવાં પણ જરાએ જોત્તરવાં નહિ. 'પ્લેચેટ થોડું' ચાલે એટલે પછી પ્રશ્નો પૂછવાનું શરૂ કરવું.

પ્રશ્નો પૂછવાની રીત—“મિસ્ટર પ્લેચેટ ! કૃપા કરીને કહો કે મારા મિત્રનો રોગ મટશે કે નહિ ? ગુજરાતીમાં જવાબ આપશો.” આ પ્રમાણે વિનયપુરઃસર પ્રશ્ન કરવાથી પ્લેચેટ કાગળ ઉપર ચાલતાં ‘હા’ કે ‘ના’નો જવાબ લખશે. ધીમે ધીમે તેની ગતિ વધવા લાગશે અને તમે જે સવાલનો જવાબ જે ભાષામાં માગશો તે જ ભાષામાં તમને જવાબ મળશે. પ્લેચેટમાં કંઈ અદૃષ્ટ શક્તિનો પ્રવેશ થયો છે તે સંબંધી સવાલ પૂછવાથી પ્લેચેટની મરજી હશે તો તે વિષે પણ તે જવાબ આપશે. ઉપરાઉપરી બહુ પ્રશ્નો પૂછીને તેને પંજવું નહિ, ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય ત્રણે કાળ સંબંધી સવાલોના જવાબો તે આપી શકે ■ પણ તેણે આપેલા બધા જવાબો હમેશા ખરા પડતા માલૂમ પડ્યા નથી. પ્રેતાવાહનદ્વારા ત્રિકાળ જાણવાની જ આ પદ્ધતિ છે. પ્લેચેટની શોધ અમેરિકા દેશે કરી છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ આવા તૈયાર પાટીયાં વેચાતાં મળે છે અને તેની કૌમલ થોડી હોય છે.

પરિચ્છેદ ૬ શ્લોકો.

વિચારશક્તિદ્વારા ત્રિકાળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ.

વિચારશક્તિદ્વારા ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય જાણવાની વિધા—આ વિધાને અંગ્રેજીમાં સાઈકોમેટ્રી (Psychometry) કહે છે. એ શક્તિવડે એક મનુષ્ય પોતાના મનને એક ચીજના સમાગમમાં લાવે

છે, તે ચીજ તે પોતાના હાથમાં પકડે છે, અથવાતો તે ચીજની આ-
સપાસના કિરણમંડળ (ઝારા—Ara) માં પોતાના ચિત્તને દાખલ કરે છે
અને એમ ક્યાં પછી જે જે લાગણી અને અસરો તેના મન પર થાય
છે, તે તે લાગણીઓના આધારે તે તેની ખાસીયત વગેરેનું વર્ણન આપે છે.
ઠેટલીક વાર આ શક્તિ આંતર દષ્ટિથી જેથી વસ્તુઓ જોવાની (કલ્પઅર-
વાયન્સ) અને જેથી અવાળો સાંભળવાની શક્તિ (કલ્પઅરઓડીઅન્ટ)
અથવા માનસમંદેશની શક્તિ ધરાવનાર માણસમાં જોવામાં આવે છે, જેથી
સ્વાદ અને સ્પર્શશક્તિ બહુ ખીલે છે. અપંગ મનુષ્યોમાં સામાન્ય રીતે આ
શક્તિનો અંશ જોવામાં આવે છે. જ્ઞાનતંત્રુઓની સંવેદનશક્તિ અપંગ મનુ-
ષ્યોમાં તીવ્ર હોય છે અને તેથી તેઓની વિચાર શક્તિમાં વિશેષતા હોય છે.

શક્તિને કેવી રીતે કેળવવી?—આ શક્તિ કેળવવાના ઉમેદવારે
પોતાની સ્પર્શશક્તિને ખીલવવી જોઈએ કે જેથી કોઈ પણ ચીજને
અડકતાં તે તેનું વર્ણન કરી શકે. આ શક્તિને કેળવવાને થોડી નાની
જાણસો જેવી કે કપડાના ટુકડા, ફલાલીન, છોટ, રેશમ, જીન, જાતજાત-
ના પથરા, કોમલો, ખરખરડા અને લીસા કાકરા, આડની છાતો વગેરે
પાસે રાખવી. પહેલાં એક ચીજને હાથમાં લેવી અને તે બરાબર તપા-
સવી; એમ ધણી ચીજોનું અવલોકન ક્યાં કરવું અને પછી કોઈ પણ
જાણસ જોવા વિના આંખ બંધ રાખીને ઉઘાડવી; પછી તે શું ચીજ
છે તેનો વિચાર કરવો. ધારીએ કે તે છાલ છે, તો તે કયા આડની છે,
ક્યાં તેની ઉત્પત્તિ થઈ, તેની વિશેષતા શી, વગેરે જેટલું બને તેટલું વિ-
ચારીને મનન કરવું. એ જ પ્રમાણે પથર, કોમલા, સોનું, રૂપું, તાંબું
ઈત્યાદિ વસ્તુઓ હાથમાં લઇને અપ્તરા કરવા. દરેક ચીજ તપાસવાનો
મહાવરો રાખવો. કારણકે હરકોઈ ચીજ કોઈ તમારા હાથમાં લાગીને
મૂકશે અને તે વખતે તમારે તે તપાસીને જવાબ આપવો પડશે. એ
મુજબ કપડાં, રેશમ, જીન વગેરે ઉપર શક્તિ અજમાવવી. જેમ ચીજોની
મંખ્યા વધારે થતી જશે, તેમ શક્તિ સારી રીતે ખીલતી જશે જે
તમે કોઈ અજ્ઞ જોવી અસર જુઓ તો તે માટેની નોંધ તમારી ડાય-
રીમાં કરી લેવી. જે મંત્રદરશન કે પ્રદર્શનમાં તમે એવી ચીજો જુઓ
તો તે સાથે તમારે અપ્તરા કરી જોવા. ચીતારા, વાઘ બળવનારા,
વાડકાપ કરનારા ડાકટરો, ધડીવાળી, ઝવેરી, કોતરકામ કરનારા, દબ્બો,
દલાલો, પીંજરા, ૩ કાંતનારા એવા માણસોમાં આ શક્તિ ખીલેલી હોય
છે. બેઠે હાથે વસ્તુઓ પારખવાની શક્તિ કેળવવી જોઈએ.

બંધ કાગળ ઉપરના અખતરા—જે બંધ થએલા કાગળો ટપાલમાં આપણા પર આવે, તે હાથમાં લઇ, ઉધાડ્યા વિના તે ઉપર એકચિત્ત થઇ, તે કાગળ આપણા પર શું અસર આત્મિક પ્રભાવથી ઉપજાવે છે તે જોવું. એમ જેણે હાથે હમેશાં અખતરા કરવાનું ચાલુ રાખવું. એમ કરતાં કેટલીક વખતે તે કાગળ હાથમાં લેતાં જ ખુશાલી કે દિલગીરી કે ગુસ્સાની લાગણી જોવાયેલી થઇ આવશે, તે ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય છે કે તે કાગળમાં લખેલા સમાચાર સારા છે કે માફા છે અને એ પ્રમાણે કાગળ ખોલ્યા વિના તેની મતલબ જાણી શકાય છે. આ ખાખતના અખતરા શાન્ત રચે—એકાન્તમાં કરવા. આ શક્તિ કેળવાઇ જતાં હરકોઇ વસ્તુ હાથમાં લઇને તમે તેનો ત્રિકાળ વૃત્તાંત જાણી શકશો.

અસર અને તેની સમજ—એક ચીજ હાથમાં લઈ તેની મન પર થતી અસર નીચેની વિગત પરથી સમજવી

ખુશાલીની અસર થાય તો તે વસ્તુમાં તંદુરસ્તીના સમાચાર સમજવા.

ધિક્કાર	,,	,,	અસ્વચ્છતાના	,,	,,
વૈરવૃત્તિ	,,	,,	અણુજનાવ, કુસંપ	,,	,,
મેાજ	,,	,,	આશાજનકતા	,,	,,
કપકાપાત્ર	,,	,,	અદેખાઈ, અંટસ	,,	,,
જંધ	,,	,,	અજીણ્યતા કિંવા સરમાળપણા,	,,	,,
નાહિંમત	,,	,,	અસ્વચ્છ લોહી	,,	,,
દિલગીરી	,,	,,	કાળજીની પીડા	,,	,,
સ્વપ્ન	,,	,,	તર્ક કરનાર	,,	,,
હેરાન	,,	,,	બેચેની, અનિદ્રા	,,	,,
નાસીપાત્રી	,,	,,	ધમ્મ કરવી, હાંફાં મારવાં	,,	,,
ધીક	,,	,,	કળ્યાણોરી	,,	,,
ઉદાસી	,,	,,	કાઈ માફો પ્રસંગ	,,	,,
નિસાસો	,,	,,	લોભ	,,	,,
સાંધા દુઃખવાની	,,	,,	લકવો, સંધીવા	,,	,,
જાંગ-કમર દુઃખવાની	,,	,,	લકવો, સંધીવા	,,	,,
માથું દુઃખવાની	,,	,,	મગજનું નળનું પડવું, મેદ	,,	,,
પેટમાં દુઃખવાની	,,	,,	અજીણ્ય	,,	,,
છાતીમાં ચુંક આવવાની	,,	,,	ચાંદુ, ફાલ્લો	,,	,,
શરીર પર સોજા આવવા જેવી	,,	,,	ગુમડાં	,,	,,

શરીરે ગરમીની અસર થાય તો તેમાં	તાવના સમાચાર સમજવા.
શ્વાસ લેવા ડચકાં બરવા ,,	ફેફસાંનાં દરદ ,, ,,
માથામાં બેચેની ,,	નખખાઈ, શરમાળપણું ,,
ચીડ ચડવાની ,,	ઉઠાંછળાપણું ,, ,,
અણુગમતું લાગવાની ,,	મેલું, બંદું ,, / ,,
વિચારવંત ,,	પ્રેમધેલછા ,, ,,
દિલસોજી ,,	નિમકહલાલી ,, ,,
મ્હોં શીકકું પડવાની ,,	પોતાનું કે પ્રિય જનનું મોત.
ખમાસું ખાવાની ,,	સમજ નહિ પડવાથી સામે મા-
	ણસ આપણું આકર્ષણ કરે છે
	અથવા બેઉ જણ એક ખીજા ઉપર
	એંચાણુ કરે છે એમ સમજવું.

ઉપર જણાવેલી અસરો જ્યારે કાંઈ ચીજ કે કામળ કે માણસનો સ્પર્શ કરતાં થાય ત્યારે સમજવું કે તેમાં અસરની સાથે બતાવેલો સારો કે નરસો ગ્રુણ રહેલો છે. એક બંધ કામળ હાથમાં લેતાં મોજની અસર થાય તો સમજવું કે તે કામળમાં કાંઈ આશાજનક સમાચાર છે. ~

કેળવણી કેમ આણું રાખવી ?—એક પત્ર કે વસ્તુ પહેલાં જામણા હાથમાં પકડો. જે કાંઈ અસર માલૂમ પડે, પણ તે ઉપર જણાવેલા કાદામાંની ન હોય તો જણવું કે તે ધણી અથવા ચીજ ધીમે ધીમે તમારા સમાગમમાં આવે છે, કારણકે તે માણસ લખતી વખતે બહુ જ ઉતાવળો થયો હશે, પણ તે ઉપરથી તેની ખાસીયત કે તંદુરસ્તી ધીમે ધીમે માલૂમ પડશે. જે તે અસર ખુશાલીવાળી હોય તો સમજવું કે તે તંદુરસ્તીમાં હશે પણ ઊલટી અસર થાય તો સમજવું કે તે નખજી તંદુરસ્તીવાળો હશે. આ રીતે પારખનાર માણસ પોતાની શક્તિથી દરેક ખાખતની ઉત્પત્તિ શોધી કાઢે છે. લગભગ દરેક ચીજ પરથી અસરને ઉત્પત્તિ શોધી કઢાય છે. અમેરિકા અને યુરોપમાં ચકિત કરી નાંખે તેવા સાઇકોમેટ્રીસ્ટો પડેલા છે નીચેની ગ્રીજોથી એ શક્તિ ખીસવવાની ચરખાત કરવી સારી છે : એક પત્ર, ખાલનો ઝુમખો, કાંધર, ખમીસ, નેકટાઇ, ઘડીયાળ, છેડો, બદન, ઘડીયાળની ચાવી, વોંટી, ચાપુ, નખ મગેરે. જે અસરો તમને લાગે તે માટે હમેશાં ખરું જણાવી દેવું. કાંઈ ચીજ પકડતાંની સાથે જન્મ, લગ્ન, મરણ, અકસ્માત, માદગી, વગેરે સારી માડી રિયતિ જણાય તોપણ તે ધાસ્તી વિના કહેવી.

સાઇકોમેટ્રીસ્ટ થવાની રીત—પોતાની મસ્તકવિદ્યા મુજબની વિશિષ્ટ શક્તિનો ખ્યાલ રાખીને ચોક્કસ રીતે આ શક્તિને ઠેળવવાનો જે માણસ અભ્યાસ કરશે તે વધારે આગળ વધી અમત્કારિક પરિણામો નીપજવી શકશે. દાખલા તરીકે જેનામાં વિતેલણની શક્તિ ખીલેલી હોય તે માણસ ચોરાયેલી ચીજ કે ધન ચોક્કસાઇથી શોધી કાઢશે. જેની રચનજ્ઞાનશક્તિ અને દેશાભિમાનવૃત્તિ ખીલેલી હશે તે માણસ પાણીની તાંગીવાળા પ્રદેશમાં કયા ખોદવાથી પુષ્કળ મીઠું પાણી નીકળશે તે જમીનની પરીક્ષા કરીને કહી શકશે. આરા અખ્તરા કરવા માટે રાતનો વખત સારો છે. આશરે એક કપાકમુધી અખ્તરા કરવા પહેલાં બીજી ચીજે માફતે અજમાવણ કરવી અને ત્યારપછી પત્રોના અખ્તરા કરવા. તમે તમારા મન ઉપર એકાગ્રતાથી પૂરતો કાબુ મેળવી શકશો. દરેક અખ્તરો અજમાવતા શાન્ત રહેવું અને ચીજ ઘણી અલગ પકડવી જેથી વિજ્ઞાની માફક લાગણીઓ થવા માડશે દરેક પારખવામાં ફક્ત જમણે હાથે દરદીના વાળ પકડીને જોવું કે શી અસર થાય છે તરત તમને તમારા પોતાના શરીરના કોઇ ભાગમાં દુઃખાવો માલુમ પડશે, જે ઉપરથી હૃદય કયા ભાગને લગતું છે તે જાણી શકાશે. વળી કેટલીક વખતે તે ઉપર થુ થુ ઉપાયો લેવા તે માટે તમને તમારા મનમાં સૂચના થશે. જે સાઇકોમેટ્રીસ્ટની આતર દષ્ટિ ખુલેલી હોય અથવાતો તે ટ્રાન્સ અથવા સમાધિ દશામાં જઈ શકતો હોય તો તે પૂરો ત્રિકાળજ્ઞાની બને છે.

આ વિદ્યાનો ઉપયોગ—આ વિદ્યાથી આપણે આપણી પોતાની શક્તિ અને ચાલચલગત સમજી શકીએ છીએ, અને તે ઉપરાંત વેપાર કે સટ્ટી કરવામાં લાભ છે કે નહિ, કોઈની સાથે ધધામાં બાગીદાર થવું કે નહિ, અથાક દસ્તાવેજો કે વીસ ખરા છે કે ખોટા, મિત્રો સાચા છે કે દુશ્મનો છે, વગેરે માલુમ પડે છે. ધન ચોરાઈ ગયું હોય છે તો તેનો પત્તો મળે છે કેઈવેળા ગ્રેમની બાબતમાં, વિવાહ, કોર્ટ-દરબાર, મરણ, પૈસા સંમધી બાબતોમાં આ વિદ્યા ઉપયોગી નીવડે છે. દુઃખ દર્દો જાણ્યા પછી ઉપચાર કરતી વખતે જે ઉપચાર મનમાં સ્વપ્ન રીતે આવે તે વેધ કે ડાકનરની સલાહ લીધા વિના કરવો નહિ.

એ રીતે ત્રિકાળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની કૃત્રિમ તથા કુદરતી રીતો આપવામાં આવી છે.

નિયમિત રીતે કરવાનું કરમાન કરતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જો હિ મન્ત્રોઽક્ષરન્યૂનો નિહન્તિ વિપવેદનામ્ । મંત્રના ઉચ્ચારની શુદ્ધિ વિના મંત્રનો ગમે તેટલો જાપ નિરર્થક છે.

દેવતા મંત્રને વશ કેમ હોય છે ?—જૂદા જૂદા દેવતાઓના આવાહનમાં જૂદા જૂદા મંત્રોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જે દેવની ભક્તિ કરવા આપણે ઈચ્છતા હોઈએ તે દેવના મંત્રનું વારંવાર ઉચ્ચારણ કરવાથી ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર અર્થાત્ સૂક્ષ્મ-માનસિક સૃષ્ટિ ઉપર તે દેવનો આકાર બંધાય છે અને તે દેવની પવિત્ર તથા શુભ શક્તિઓને આપણી તરફ આકર્ષવાનું તે કેન્દ્ર અથવા મધ્યગિંદુ બને છે, અને તે માટે જ મંત્ર વિના દેવતા છે જ નહિ એવું કથન આર્ય મંથોમાં કરેલું છે. તાત્પર્ય એ છે કે અમુક દેવ-દેવીને અમુક મંત્ર બરાબર શુદ્ધ રીતે ઉચ્ચારાય છે, ત્યારે તે મંત્રથી ઉત્પન્ન થતાં આદોષનો એક આકાર ઉત્પન્ન કરે છે અને તે આકારમાં તે દેવ એટલો વખત આવીને નિવાસ કરે છે તથા ભક્તની મનઃકામના પૂરી કરવાને પોતાની શક્તિને તે તરફ મોકલે છે.

પરિચ્છેદ ૨ જો.

મંત્ર સાધવાની રીતિ.

મંત્ર સાધવાની-સિદ્ધ કરવાની જરૂર—મંત્રની પૂર્ણ સાધના એક વાર કરવાથી તે મંત્ર સિદ્ધ થાય છે, અને એ સિદ્ધ થએલો મંત્ર જ ઇષ્ટ ફળદાયક નીવડે છે વિધિપુર સર સાધના પણ કરવી જોઈએ. યથા-વિધિ સાધના કરનારા આસ્થાશીલ સાધકોને તે ઇષ્ટ ફળદાયક થાય છે. મંત્રજાપ પૂર્વે સાધના આવશ્યક છે અને સાધના સિવાયનો જાપ પૂર્વે ફળ આપતો નથી.

શ્રદ્ધાની જરૂર—પ્રથમ જરૂર શ્રદ્ધાની છે. કોઈ દેવની કે માણસની સ્તુતિ કરવામાં આવે પણ જો એ સ્તુતિની પાછળ શ્રદ્ધા કે આસ્થાનું જળ હોતું નથી, તો તે સ્તુતિના ગમે તેવા સુંદર શબ્દો પણ સામા માણસનું કે દેવતાનું આકર્ષણ કરનારાં આદોષનો ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી. આજ ન્યાય મંત્રસિદ્ધિને લાગુ પડે છે. કોઈ પણ અશ્રદ્ધા-યુક્ત કર્મ સફળ નીવડતું નથી.

શુદ્ધિની જરૂર—અદાવડે માનસિક શુદ્ધિ સ્થાપ્યા પછી બાહ્ય શુદ્ધિ પણ જાળવવામાં આવવી જોઈએ. મંત્રસાધના કરવાને સ્થળે કાંઈ પણ અશુદ્ધ વસ્તુ રહેવી ન જોઈએ. લોહીનાં ણિ-દુ, અશુદ્ધિથી ખરડા-એલાં વસ્ત્રો અથવા ઉપાનહ (જોડા), રજસ્વલા સ્ત્રી, ઇત્યાદિ અશુદ્ધિઓ એ સ્થળેથી ધણે દૂર રાખવી જોઈએ અને મંત્રસાધના કર્યા પૂર્વે એ સૌભાગ્યવતી, પુત્રવતી, આનંદી અને શુદ્ધિ વસ્ત્રાલંકારભૂષિતા સ્ત્રી પાસે લીંપાવી શુદ્ધિતા સિદ્ધ કરવામાં આવવી જોઈએ; તેમજ મંત્રસાધના કર્યા પૂર્વે ૧૦-૧૨ ઘડી પૂર્વે જ એ શુદ્ધિતા સિદ્ધ કરેલી હોવી જોઈએ. શુદ્ધિતા સિદ્ધ થયા પછી એ સ્થાનની હદ બાંધી, મંડળ કરી, તેનું નિમંત્રણ કરવું.

સ્થિરાસન—સાધકનું આસન સ્થિર હોવું જોઈએ, એટલે જમ્મિ ઉપર જ તેણે સાધના કરવી જોઈએ. માળ ઉપર સાધના કદાપિ થાય જ નહિ, કારણકે માળ એ અસ્થિર આસન લેખાય છે. ખુરશી કે એવું બીજું આસન કે જેના પાયા ડગમગવાનો સંભવ છે તેનો પણ બનતાંસુધી ત્યાગ કરવો. માત્ર શુદ્ધિ વસ્ત્રાસન, દબાસન કે ઊર્જાસન વિશેષ હિતકર છે.

સાધન—માળા, ધૂપ, દીપાદિ સાધન સાધનામાં આવશ્યક છે, પરંતુ એ સાધનોમાં કરી જ અપૂર્ણતા રહેલી ન જોઈએ. જ્યાં ધૂપ કે માળાનો પ્રકાર કિંવા રંગ સૂચ્યો હોય ત્યાં તે પ્રકાર કે રંગ જાળવવો જોઈએ અને તેની પ્રાપ્તિમાં પ્રમાદ સેવવો અનિષ્ટ છે. મંત્ર માટે બનતાંસુધી બોજપત્રનો તથા પવિત્ર વસ્તુઓની બનેલી શાહી, અષ્ટ-મંથાદિનો ઉપયોગ કરવો.

ઉપસાધક—કાંઈ નિર્જાન મનના સાધકો સાધના વખતે ભય પામી ભય છે અથવા સાધનાનાં સાધનોમાં કાંઈ અપૂર્ણતા માત્રમ પડતાં મંત્ર-જ્ઞપ્તિ ચિત્તનું રખડન થવા દે છે આથી ઇષ્ટસિદ્ધિમાં વ્યતિકર નીપજે છે, તેટલા માટે સાધકે શુદ્ધિવસ્ત્રયુક્ત અદાળુ ઉપસાધકને પાસે રાખવો જે ધૂપ-દીપાદિ યથાસ્થિત જાળવે, સાધકને કશો ભય લાગવા ન દે અને તેના જાપને સ્થિર ચિત્તે ચાલવા દે. ઉપસાધકને દરેક સૂચના અમા-ઉધી આપી રાખવી કે જેથી સાધના વખતે તે સાધકને કરી પૂચ્છા ન કરે. ઉપસાધકે તે વખતે પોતાની પામે તત્વાર કે કટાર જેવું શક્તિ-સૂચક કાંઈ હથેલીયાર રાખવું.

સાધક સાથે મંત્રનો સંબંધ—પ્રત્યેક મંત્રનો મંત્રંધ પ્રત્યેક વ્યક્તિ સાથે હમેશાં જ હોતો નથી. એક મંત્ર સાથે એક વ્યક્તિનો સંબંધ સુસાધ્યતાનો હોય છે, તે જ મંત્ર સાથે બીજી વ્યક્તિનો મંત્રંધ કષ્ટ-સાધ્યતાનો હોય છે, ત્રીજી વ્યક્તિનો મંત્રંધ અપૂર્ણ સાધ્યતાનો હોય છે અને ચોથી વ્યક્તિનો મંત્રંધ શત્રુત્વનો—અનિષ્ટકારક હોય છે; તેટલા માટે મંત્ર સાથે સંબંધ વિચારીને તેની સાધના કરવી.

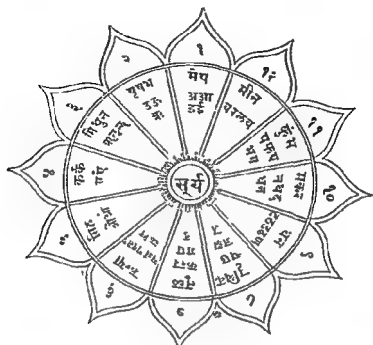
સાધના વિષે વિશેષ સૂચના—મંત્રને સિદ્ધ કરવા માટે આદ્યમ, ચૌદશ અને શનિવારના દિવસો વધારે યોગ્ય મનાય છે. મધરાતે જ મંત્રનો જાપ કરવાનો હોય છે તે મંત્રનો જાપ મધ્યાહને કરે તોપણ ચાલી શકે. નમઃ ચર્મ મંત્ર જાપવાનો હોય ત્યાં કાઝડી વિનાનું છૂટું ધાતીકું પહેરી બેસવાથી ચાલી શકે. જ્યાં મનુષ્યના માથાની ખોપરીનો ઉપયોગ હોય, ત્યાં નાળાથેરની કાચલીનો ઉપયોગ કરી શકાય. જ્યાં ચાર રરતા આમળ બેસીને જાપ કરવાનો હોય ત્યાં ચોપટની પેડે ચાર આગુએ માખંની પેડે લોટીઓ દોરી તે ઉપર બેસી જાપ કરી શકાય. મુઝદા પર બેસી જાપ કરવાનો હોય તો તેને બદલે મશાલુમાંની રાખ પાચરીને તે ઉપર બેસવાથી ચાલી શકે; તોપણ મૂળ વિધિ પ્રમાણે વર્તન કરી શકાય તો વધારે સારું.

પરિચ્છેદ ૩ નો.

સાધક સાથે મંત્રનો સારોમાઠો સંબંધ.

પૂર્વે જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ મંત્રનો અને સાધકનો સંબંધ જો સારો હોય તો જ એ મંત્રને સિદ્ધ કરવા પાછળ શ્રમ લેવો; નહિતો જો મંત્ર સાધકને શત્રુભાવે રહેલો હોય તે મંત્ર સાધવો અનિષ્ટ છે સાધક સાથે મંત્રનો સારોમાઠો સંબંધ વિચારવા માટે જુદી જુદી રીતો છે, તેમાંથી થોડી રીતો નીચે આપી છે. કોઈ પણ એક રીતે એ સંબંધ વિચારીને તેની સિદ્ધિ કરવી.

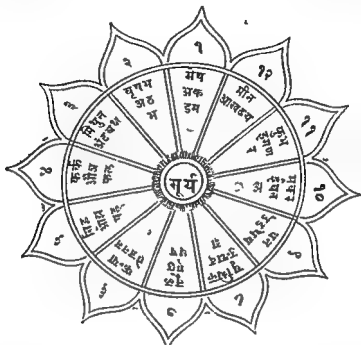
રાશિચક્રથી સંબંધનિર્ણય—આ ચક્રમાં દરેક રાશિમાં જો અસરો લખ્યા છે તે મંત્રરાશિના છે. સાધકની જો રાશિ હોય તે રાશિથી મંત્રરાશિ અર્થાત્ જો રાશિમાં મંત્રનો પ્રથમાક્ષર આ ચક્રમાં માલૂમ પડે તે રાશિસુધી ગણતરી કરતાં જો મંત્રરાશિ જન્મરાશિથી છંડા, આદ્યમા અથવા બારમા ધરમાં આવે તો મંત્રને ગ્રહણ કરવો નહિ. જો જન્મ-

રાશિચક્ર [આકૃતિ ૫૧]

રાશિ માદ ન હોય તો નામના પહેલા અક્ષરની જે રાશિ હોય તેને અલ્પ કરવી. દાખલા તરીકે, 'દામોદર' નામના સાધકની જન્મરાશિ 'મીન' છે. દ, ચ, જ, થ અક્ષરો મીન રાશિના છે. એ દામોદર રક્ત-ચામુડાનો મંત્ર સિદ્ધ કરવા માગતો હોય. રક્તચામુડાનો મંત્ર આ પ્રમાણે છે:-ૐ શ્રી હ્રીં ક્લીં રક્તચામુડે સ્વપ્ને કયય કયય જુમાશુભં ૐ કટ્ સ્વાહા ॥ આમા ૐ શ્રી હ્રીં ક્લીં એ મંત્રના બીજાક્ષરો છે તેને બાદ કરતાં મંત્રનો પ્રથમ અક્ષર ર છે અને એ ૧ મંત્રરાશિચક્રમાં મીન રાશિમાં જ આવેલો છે એટલે તે 'દામોદર' ને માટે એ મંત્ર નિષિદ્ધ નથી, પરંતુ તુલા રાશિવાળાને નિષિદ્ધ છે, કારણકે તે રાશિવાળાથી ર અક્ષર આઠમે ઘેર આવેલો છે. પહેલી, પાચમી અને નવમી રાશિમાં રહેલા મંત્રને અલ્પ કરવાથી તે મંત્ર ગંધુની પેડે દિત કરે છે. બીજી, છઠી અને દશમી રાશિમાં રહેલા મંત્રની સેવા કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્રીજી, અગીયારમી અને સાતમી રાશિમાં રહેલો મંત્ર સાધકની પ્રૃષ્ઠિને વધારે છે.

અકડમ ચક્ર—સાધક અને મંત્રનો મંબંધ જોવાની ખીણ રીત
અકડમ ચક્રની છે. સાધકના નામનો પહેલો અક્ષર જે ધરમાં હોય તે ધરથી

અકડમ ચક્ર [આકૃતિ પર]

મંત્રના પહેલા અક્ષરસુધી સિદ્ધ, સાધ્ય, સુસિદ્ધ અને અરિ એમ ચાર પ્રકાર મળતાં મંત્રાક્ષર જે અરિ ઉપર આવે તો તે મંત્રનો લાભ કરવો. 'ચ' અક્ષરવાળાને 'ર' થી શરૂ થતા મંત્ર સાથે કેવો મંબંધ છે? મળતરી કરતાં 'સાધ્ય'નો મંબંધ આવે છે માટે તે પ્રદણ કરવામાં હરકત નથી પરંતુ 'જમજીવન' નામના માણસની સાથે 'રક્તચામુંડા' ના મંત્રનો સંબંધ 'અરિ' નો છે માટે તેને તે ત્યાગ્ય છે.

ઝણી-ધની ચક્ર—ત્રીજી રીત ઝણી-ધની ચક્રથી સંબંધનો નિર્ણય કરવાની છે. આ નીચે ચક્રમાં ઉપરના અંક સાધ્યાંક અને નીચેના સાધકાંક છે અને તે બેઉની વચ્ચે અમુક નિયમ પ્રમાણે અક્ષરો લખેલા છે. પહેલાં સાધકના નામના અક્ષરોમાં સ્વર વ્યંજન જૂદા જૂદા કરવા અને એમાંના દરેક સ્વર વ્યંજનના જેટલા સાધકાંક હોય તેટલાનો સરવાળો કરવો. પછી જે દેવ કિંવા દેવીનો મંત્ર સાધવો હોય તે દેવ-દેવીના નામના

સાધ્યાંક:

૬	૬	૬	૦	૩	૪	૪	૦	૦	૦	૩
અ આ	ઇ ઈ	ઉ ઊ	ઋ ઋ	ૃ ૃ	એ	ઐ	ઓ	ઔ	અં	અઃ
ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	છ	જ	ઝ	ઞ	ટ
ઠ	ડ	ઢ	ધ	ન	ત	થ	દ	ધ	ન	પ
બ	ભ	મ	ય	ર	લ	વ	શ	ષ	સ	હ
૨	૨	૫	૦	૦	૨	૧	૦	૪	૪	૧

સાધકાંક.

સ્વર-વ્યંજન જૂદા કરીને તેની સામેના સાધ્યાંકનો સરવાળો કરવો. સાધકાંકના સરવાળાને ૮ થી ભાગતાં જે શેષ વધે તે અને સાધ્યાંકના સરવાળાને ૮ થી ભાગતાં જે શેષ વધે તે બેઢિમાં જો મંત્રાંક ઓછો હોય તો તે ધની મંત્ર અને સાધકાંક કરતાં મંત્રાંક વધુ હોય તો તે ઋણી મંત્ર થાય. તેમાં ધની મંત્રનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. હાખલા તરીકે 'દામોદર'ના સ્વર વ્યંજન છૂટા કરતાં હ-આ-મ-ઓ-હ-અ-રૂ-અ, એ પ્રમાણે થાય. હવે તેના સાધકાંક ગણીએ: હ=૧, આ=૨, મ=૫, ઓ=૦, હ=૧, અ=૨, રૂ=૦, અ=૨, એ બધાનો સરવાળો ૧૩ થયો. હવે સાધ્યાંક ગણીએ. તે 'કુમ્ભી' નો મંત્ર સિદ્ધ કરવા માંગે છે. તેના સ્વર-વ્યંજન આ પ્રમાણે થયા: હ-ઉ-રૂ-મ્-આ. તેના સાધ્યાંક:- હ=૪, ઉ=૬, રૂ=૩, મ્=૬, આ=૬, તેનો સરવાળો ૨૫ થયો. ૧૩ ને આઠથી ભાગતાં શેષ ૫ વધે છે અને ૨૫ ને આઠથી ભાગતા શેષ ૧ વધે છે, એટલે સાધકાંક કરતા સાધ્યાંક (મંત્રાંક) ઓછો ■ એટલે તે ધની મંત્ર થયો અને તેથી દામોદર કુમ્ભીનો મંત્રગ્નપ કરી શકે નહિ. કરે તો તે અનિષ્ટોત્પાદક નીવડે છે. બેઢિ અંક સમાન હોય તો તે સિદ્ધ કરવામાં હરકત નથી.

પરિચ્છેદ ૪ થો.

બીજમંત્રો

જે દેવતાનું ધ્યાન કરવામા જે બીજમંત્રનો જાપ કરવો જોઈએ તે આ નીચે આપવામા આવે છે. મંત્રના બીજા ભાગોના અર્થો થઈ શકે છે, પરંતુ બીજમંત્રનો કાઈ અર્થ થતો નથી.

બીજમંત્ર—ૐ ॥ ઐકાર આદિ બીજ છે અને ઐકાર બ્રહ્મસ્વરૂપ છે.

અજપા ગાયત્રી મંત્ર—હસ । હૃદિ પરમહસદેવતાયૈ નમ ॥ લિંગે હ વીજાય નમ ॥ આચારે સ શક્તયે નમ ॥

ભુવનેશ્વરી મંત્ર—હ્રીં ॥

દક્ષિણકાલિકા મંત્ર—ક્રીં ક્રીં ક્રીં હુ હુ હ્રીં હ્રીં દક્ષિણકાલિકે ક્રીં ક્રીં ક્રીં હુ હુ હ્રીં હ્રીં સ્વાહા ।

રથામા મંત્ર—ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં દક્ષિણકાલિકે ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં સ્વાહા ॥

ગુણકાલિકા મંત્ર—ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં ગુણકાલિકે ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં સ્વાહા ॥

ભદ્રકાલી મંત્ર—ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં મદકાલ્યૈ ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં સ્વાહા । હ્રીં કાલિ મહાકાલિ તિલિ કિલિ પટ્ સ્વાહા ॥

રમશાનકાલિકા મંત્ર—ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં રમશાનકાલિ ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં સ્વાહા । (અથવા) ઐ હ્રીં થ્રીં ક્રીં કાલિકે ઐ હ્રીં થ્રીં ક્રીં ॥

મહાકાલી મંત્ર—ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં મહાકાલી ક્રીં ક્રીં ક્રીં હૂ હૂ હ્રીં હ્રીં સ્વાહા ઓં મ્રેં મ્રેં ક્રીં પશ્યન્ ગૃહાણ હુ પટ્ સ્વાહા ॥

તારા મંત્ર—હ્રીં થ્રીં હૂ ઐ વઝ્રવૈરોચનીયે હુ હુ પટ્ સ્વાહા ॥

રમશાનભૈરવી મંત્ર—રમશનભૈરવિ નારઘિતારિયવસામક્ષિણિ શિદ્ધિ મે દેહિ મમ મનોરયાન્ પૂરય ॥ પટ્ સ્વાહા ॥

સમ્પન્નભૈરવી મંત્ર—સદ્યૈ હસદ્ધતી હસતી ॥

કૈલેશભૈરવી મંત્ર—સદૈરૈ સદ્ધત્તરી સદૈરૈ ॥

અયધિધ્વંસિનીભૈરવી મંત્ર—હસૈ હસદ્ધતરી હસૈ ॥

सकलसिद्धिलैरवी भंत्र—सहै सहकलहीं सहों ॥

यैतन्यलैरवी भंत्र—सहै सहकलहीं सहों ॥

क्षामेश्वरीलैरवी भंत्र—सहै सहकलहीं नित्यक्लिन्ने मददवे सहों ॥

अट्टकलैरवी भंत्र—डालक सहै डरलक सहि डरलक सहों ॥

नित्यलैरवी भंत्र—हसकलरहैं हसकलरहीं हसकलरहों ॥

रुद्रलैरवी भंत्र—हसैं हसकलहीं हसों ॥

सुवनेश्वरीलैरवी भंत्र—हसैं हसकलहीं हसों ॥

अन्नपूजालैरवी भंत्र—ॐ ह्रीं धीं ह्रीं नमो भगवति महेश्वरि

अन्नपूर्णे स्वाहा ॥

सकलैश्वर्यी भंत्र—सहै सकलहीं सहों ॥

त्रिपुरआला भंत्र—ऐं ह्रीं सों ॥

नवदूताआला भंत्र—ऐं ह्रीं सों । हसैं हसरलहीं हसों हसरैं हसक-

लहीं हसरों ॥

छिन्नभस्त्रा भंत्र—श्रीं ह्रीं हूं ऐं वज्रचरोचनीये हूं हूं फट् स्वाहा ॥

धूमावती भंत्र—धूं धूं स्वाहा ॥

भातगिनी भंत्र—ॐ ह्रीं ह्रीं हूं मातंग्यै फट् स्वाहा ॥

अगलाभुषी भंत्र—ॐ ह्रीं वगलामुखी सर्गदुष्टाना वाचमुणं स्तम्भय

जिह्वां कीलय युद्धि नाशय ह्रीं ॐ स्वाहा ॥

महालक्ष्मी भंत्र—ॐ ऐं ह्रीं ह्रीं हसों जगत्प्रसूतये नमः ।

त्रिपुरा भंत्र—श्रीं ह्रीं ह्रीं ॥

त्यरिता भंत्र—ॐ ह्रीं हूं येष्टे क्षत्री हूं क्षे ह्रीं फट् ॥

नित्या भंत्र—ऐं ह्रीं नित्यक्लिन्ने मददवे स्वाहा ॥

वज्रप्रस्तरिणी भंत्र—ऐं ह्रीं नित्यक्लिन्ने मददवे स्वाहा ॥

दुर्गाभंत्र—ॐ ह्रीं हूं दुर्गायै नमः ॥

महिषमर्दिनी भंत्र—ॐ महिषमर्दिनी स्वाहा ॥

जयदुर्गा भंत्र—ॐ हुगें हुगें रक्षणि स्वाहा ॥

शूलिनी भंत्र—जल जल क्षलिनि दुष्टग्रह हूं फट् स्वाहा ॥

पागीश्वरी भंत्र—वद वद वाग्नादिनी स्वाहा ॥

पारिजात सरस्वती भंत्र—ॐ ह्रीं हसों ॐ ह्रीं सरस्वत्यै नमः ॥

सारस्वत षीजभंत्र—ऐं ।

नील सारस्वती भंत्र—ॐ ह्रीं छीं हु फट् ॥

कात्यायनी भंत्र—ऐं ह्रीं छीं चौं चण्डिकायै नमः ॥

गौरी भंत्र—ह्रीं गौरि रुद्रदयिते योगेश्वरि हु फट् स्वाहा ॥

विशालाक्षी भंत्र—ॐ ह्रीं विशालाक्ष्यै नमः ॥

गणेश षीजभंत्र—ग ।

हिरण्य षीजभंत्र—ॐ गूं नमः ॥

हरिद्रागणेश षीजभंत्र—ग्ल ।

भङ्गागणेश षीजभंत्र—ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वर
वरद सर्वजन मे वक्षमानय स्वाहा ॥

सूर्य षीजभंत्र—ॐ घृणि सूर्यं आदित्य ॥

श्रीराम षीजभंत्र—रा रामाय नमः जानकीवल्लभाय हुं स्वाहा ॥

विष्णु षीजभंत्र—ॐ नमो नारायणाय ॥

श्रीकृष्ण षीजभंत्र—गोपीजनवल्लभाय स्वाहा ॥

वासुदेव भंत्र—ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

भालगोपाल भंत्र—ॐ क्लीं कृष्णाय ॥

लक्ष्मीवासुदेव भंत्र—ॐ ह्रीं ह्रीं श्रीं लक्ष्मीवासुदेवाय नमः ॥

दधिधामन भंत्र—ॐ नमो विष्णवे कुरपतये महाबलाय स्वाहा ॥

हृद्यश्रीव भंत्र—ॐ उद्गीरतु प्रणवोद्गीय सर्वयोगीश्वरेश्वर सर्ववेदमया-
विन्य सर्व बोधय बोधय ॥

नृसिंह भंत्र—उग्रं वीर महाविष्णु ज्वलन्त सर्वतोमुखम् । नृसिंह
भीषण भद्र मृत्युमृत्यु नमः ॥

नरहरि षीजभंत्र—भां ह्रीं खौं ॥ फट् स्वाहा ॥

हरिहर षीजभंत्र—ॐ ह्रीं ह्रीं शङ्करनारायणाय नमः ह्रीं ह्रीं ॐ ॥

वराह भंत्र—ॐ नमो भगवते वराहरूपाय भूर्भुवस्व पतये भूपतित्वं
मे वेदि दापय स्वाहा ॥

शिवभंत्र—ह्रीं ॥

पूजभंत्र—ह्रीं ॐ नमः शिवाय ह्रीं ॥

भृत्यंजय भंत्र—ॐ जु सः ॥

દક્ષિણામૂર્તિ ધીજમંત્ર—ૐ નમો મગવત્યૈ દક્ષિણામૂર્ત્યૈ મહામેઘાં
પ્રયચ્છ સ્વાહા ॥

ચિન્તામણિ ધીજમંત્ર—ર દા મ ર ઘ ળૌ કં ॥

નીલકણ્ઠ મંત્ર—ૐ માં ઠઃ નમઃ શિવાય ॥

ચણ્ડ મંત્ર—હ્રસ્વ ફટ્ ॥

ક્ષેત્રપાલ મંત્ર—ૐ હૌં ષટ્કાય આપદુદરણાય કુરુ કુરુ ષટ્કાય હૌં ॥

તારિણી મંત્ર—ક્રીં ક્રીં કૃષ્ણદેવિ હૌં ક્રીં ઐ ॥

બ્રહ્મશ્રી મંત્ર—હૌં નમો બ્રહ્મશ્રીરાજિતે રાજવૃજિતે જયે વિજયે શૌરિ
ગન્ધારિ ત્રિભુવનશઙ્કરિ સર્વલોકવશઙ્કરિ સર્વછીણરૂપવશઙ્કરિ હ્રુપદદુર્યોરવાયે હૌં
સ્વાહા ॥

વીરસાધન મંત્ર—હું પવનમન્દગાય ॥

ઈન્દ્ર મંત્ર—ઈં ઈન્દ્રાય નમઃ હ્રાહા ॥

હનુમદ્ ધીજમંત્ર—હે હનુમતે રુદ્રામકાય હું ફટ્ ।

ગરુડ મંત્ર—શિવ ૐ સ્વાહા ॥

જે દેવતાનું ધ્યાન કરવામાં જે ધીજમંત્રનો જાપ કરે. તેમજ તે
મંત્ર દેવ-દેવીના નામ સાથે હિપર આપ્યા છે, તેનો વિધિપુરઃસર જાપ
કરીને સિદ્ધ કરવાથી તે ઇષ્ટ ફળદાયક થાય છે.

પરિચ્છેદ ૫ મો.

વિધવિધ મંત્રપ્રયોગો

ધનપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ નમો બ્રાગ્મચ્છ સુરસુન્દરી સ્વાહા ॥
રનાન કરી, શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી, આ મંત્રનો ૬૦૦૦ જાપ કરવા, પંચ-
ખાદ્ય (મેવો) નો દશાંશ હવન અને તેનું દશાંશ તર્પણ કરવું. પુરશ્વરજી
પૂરૂં માથે ત્યાંમુધી જૂઝિ પર શયન કરવું, વાણીનો નિરોધ કરવો, થોડા
દૂધભાતનું ભોજન કરવું. તેથી યક્ષિણી દેવી સિદ્ધ થઈને રોજ સુવર્ણ-
મુદ્રા આપે છે.

ધનદા યક્ષિણીનો મંત્ર—હાં હૌં હૂં હૈં હૌં હઃ ॥ એ ધનદા યક્ષિ-
ણીનો મંત્ર સવાસાખ વાર જાપવાથી દેવી ધન આપે છે.

ભૂત-પ્રેતને વશ કરવાનો મંત્ર—ઠઠ હાં હીં શ્રીં ક્લીં નમઃ ॥ પોપળાના ઝાડ નીચે જઈને આ મંત્ર ૬૨૦૦૦ વાર જપે, ઘી-દૂધનું નૈવેદ્ય ધરાવે તો તેની સિદ્ધિ થાય, ભૂત-પ્રેત વશ થાય અને રાતદિવસ સેવા કરે. પોતે પિશાચ-ચક્ષોનો અધિપતિ થાય.

રાજલક્ષ્મીની પ્રાપ્તિના મંત્ર—ઠઠ હીં ક્લીં માતૃજ્યેષ્ઠે નમોનમઃ ॥ પોતાના ઘરમાં દીવાની સન્મુખ બેસીને આ મંત્ર એક લાખ વાર જપવે, રાજનો દયાંચ હવન કરવે, એટલે દેવી પ્રસન્ન થઈને સ્ત્રીભાવમાં સ્ત્રી, રાજલક્ષ્મી વગેરે તથા અન્ધાદિની પ્રાપ્તિરૂપ સિદ્ધિ આપે છે.

ઉચ્છિષ્ટ ગણપતિ એટક—ઠઠ નમો હૃદિતમુક્તાય લમ્બોદરાય ઉચ્છિષ્ટમહારમને ક્ષા ક્ષીં હાં ષે ષે ઉચ્છિષ્ટ સ્વાહા ॥ કડવા લીંબડાના મૂળનો દુકડો લાવી, તેની ગણેશની પ્રતિમા બનાવી કોઈ માસના કૃષ્ણપક્ષની આઠમથી અમાસમુધી રાજ ૫૦૦ જપ કરે અને પોતે ઉચ્છિષ્ટ-એટ મુખે ગણેશની આગળ એક થાળીમાં લાલ ચંદન, પુષ્પ, અક્ષત ધરીને તેની પૂજા કરી એંઠા મુખથી જપને પ્રારંભ કરે. એ પ્રમાણે સાત દિવસ કયાં પછી આઠમે દિવસે એંઠા મુખથી જ પંચખાદ્ય વસ્તુઓની ૫૦૦ આહુતિ આપે, તો ગણેશજી અભિક્ષિપિત વસ્તુ આપે છે, તે પુરુષનો મહિમા વધે છે. જે સ્ત્રીની ઇચ્છા થાય તેની ઉપર એટલે તેની પ્રતિમા-ચિત્ર ઉપર ગણેશને બેસાડીને રાજ ૧૦૮ જપ કરે તો ત્રણ દિવસમાં તેનું આકર્ષણ થાય છે અને ગણેશને ઉઠાડી મૂકવાથી તે પાછી ચાલી જાય છે. ફરીથી બોલાવવી હોય તો ૧૦૮ જપ કરવા. જે તે ફરીથી ન આવે તો ગણેશને ઉચ્છિષ્ટ મુખથી આગળ રાખીને ૧૦૮ જપ જપે. ગણેશને નદીમાં લઈ જઈને પ્રક્ષાલન કરી ફરી પોતાના મુખથી ચાર વાર પ્રક્ષાલન કરી તેથી નીચે પડતા પાણીને એક ઘડામાં ઝીલી લઈ રાખવાથી તે પાણીને જે કોઈ પીએ તે વશ થાય છે. તે ગણેશને દ્વાર પર સારા વૃક્ષની શાખામાં રાખીને પૂજન કરી ૧૦૮ મંત્ર જપે તો ઘરમાં અખંડિત અન્ન રહે છે, અને તે ગણેશને ત્રાંચા-ચાંદીના તાવીજમાં રાખીને કમરે બાંધવાથી સ્ત્રી વશ થાય છે, તથા શત્રુગણ સ્તંભિત થાય છે. એ ગણેશને હાથમાં રાખીને તસ્વારથી સંગ્રામ કરવા જાય તો વિજયી થાય છે તથા ૧૦૦૦ ઉપર છત મેળવે છે. એ ગણેશને કોઈ અન્ન પર સ્થાપન કરીને ૧૦૮ વાર મંત્ર જપે તો ઉદરપૂરણાર્થે અન્ન મળે, અને એ ગણેશને હાથમાં

ધોષ તે જળનું પાન કરે ને સાથે ચત્રનું નામ લેતો જાય તો ચત્રનો નાશ થાય

રતિરાજ ચેટક—ઠઠ હાં હીં હૂં વિટપાય સ્વાહા ॥ પહેલા ચેટકનું નામ મહાજી કરીને ધરમા બેસી પાંચ લાખ જાપ કરવા એટલે સિદ્ધિ થાય છે. ખાસા સ્ત્રી સાથેના રમણના સમયે ૨૮ વાર જપવાથી કામોદીપન થાય છે, સ્ત્રી દ્રવે છે અને વશ થઈ રહે છે.

અગ્નિચેટક—ઠઠ સ્વાધિષ્ઠાનમણિપૂરદહનાય ક્ષરુપિણે સ્વાહા ॥ મંત્ર ખાર હગર વાર જપવાથી સિદ્ધિ થાય છે દશાશ હવન કરીને તેની બરમ મંત્ર પઢી જેના ધર પર નાખે તે નષ્ટ થાય છે ચત્રનું હિચ્ચાટન થાય છે

સુવર્ણમુદ્રાપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ઠઠ શશધારિણી શાલામરણે હા હીં હ્રીં હ્રીં ધ્રીં સ્વાહા ॥ મંત્રને વડના વૃક્ષની નીચે એક લાખ વાર જપે અથવા સૂર્યોદયથી ૧૦ હગર જાપ કરે, શખમલ્લિનકાના ફૂલોથી ઘી સહિત દશાશ હવન કરે તો દેવી પાંચ સુવર્ણમુદ્રા અને પ્રાર્થિત વસ્તુ રોજ આપે છે

અમૃતપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ઠઠ હીં ચન્દ્રિકે હસ સ્વાહા ॥ આ મંત્ર શુક્રનપક્ષની આદનીમા એક લાખ જપે તો યક્ષિણીદેવી અમૃત આપે છે

અજનપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ઠઠ હૂં મદનમેલલે નમ સ્વાહા ॥ આ મંત્રને મધુવૃક્ષની નીચે ૧૪ દિવસ એક લાખ જપે તો મદનમેખલા પ્રમન્ન થઈને અજન આપે છે

રાજ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ઠઠ ઈં માતિતિ હીં ઇંદ્રોદિ સુન્વરિ હસહસમિહ સગમહ સ્વાહા ॥ આ મંત્રને ચાર રસ્તામા ઊભા રહી સવાલાખ જપે, લાલ કમળનો દશાશ ઘીની સાથે હવન કરે તો માનિની સિદ્ધ થઈને દિવ્ય ખડ આપે છે જેથી ખડ રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે લાન ફૂલ અને ઘીના દશાશ હોમથી દેવી ખડ્ગ આપે છે જેથી રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે

રસાયનપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ઠઠ ઈં લક્ષ્મી વ ધ્રીં કમલધારિણી હસ સ્વાહા ॥ એનો પોતાના ધરમા એક લાખ જાપ કરે, કરેણના પુષ્પ અને ધૂતનો દશાશ હવન કરે તો લક્ષ્મી યક્ષિણી રસાયન આપે છે

સૌભાગ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ઠઠ વજ્રાક્ષ વિલાસિની આગચ્છાગચ્છ હીં પ્રિયા મે અવ પ્રિયા મે અવ વર્લ સ્વાહા ॥ નહીના ખિનારે આ મંત્રને

૫૦ હળાર વાર જપે, ધૂત ગુમળનો દશાશ હોમ કરે તો દેવી સૌભાગ્ય આપે છે.

-નટી યક્ષિણીનો મંત્ર—ૐ હ્રીં નટિ મહાનટિ સ્વરૂપતિ સ્વાહા ॥ પૂર્ણિમાએ અશોકવૃક્ષની નીચે જઈને ચંદનથી સુંદર મંડળ બનાવીને દેવીની પૂજા કરે, ધૂપ દે, એ પ્રમાણે એક મહિનાસુધી હળાર મંત્ર જપે, રાત્રે ભોજન કરે, ફરી પૂજા કરી અર્ધી રાત્રે જાગ કરે, તો નગી દેવી આવીને નિધિરસ અને અંજન આપે છે તથા બધા દિવ્ય પ્રયોગ આપે છે, જાપમા ચંદનની માળા બનાવવી.

દીર્ઘાશુબ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ હ્રીં આગચ્છ આગચ્છ મુરસુન્દરી સ્વાહા ॥ એકલિંગ મહાદેવની સમીપ જઈને મિષ્ટ ગુમળ તથા ઘીનો હવન કરવો, ત્રણે મંથાઓમા નિત્ય ૩૦૦૦ જાપ કરે તો એક મહિનામા મુરસુન્દરી યક્ષિણી આવે છે. તેને અર્ધ આપીને પ્રસ્થામ કરવા, જ્યારે તે કહે કે શી ઇચ્છા છે? ત્યારે કહેવું દેવિ કારિરપદાધો-ડસ્મિ તન્મે નાશય સ્તરમ્ ॥ એટલે તે પ્રસન્ન થઈને નિધિ તથા ચિરજીવન આપે છે.

કામનાપૂર્તિનો મંત્ર—ૐ હ્રીં નલકેશી વનકવતી સ્વાહા ॥ ગંધર્વને ઘેર જઈને ૨૨ દિવસસુધી દેવીની પૂજા કરી ૧૦૦૦ મંત્ર પ્રતિદિને જપે, મધાવિધિ પૂજા કરે, રાત્રે ભોજન કરે, એકચિત રહે, તો અર્ધી રાત્રે આવીને દેવી કામના પૂર્ણ કરે છે.

કાલિકા દેવીનો મંત્ર—ૐ કાલિકાદેવ્યે સ્વાહા ॥ ગોશાળામા જઈ આ મંત્ર એ લાખ જપે, દશાશ હોમ ઘીની સાથે કરે તે મધરાત્રે દેવી ધર આપે છે.

કર્ણપિશાચિનીનો મંત્ર—ૐ કર્ણપિશાચિતિ વિંગલ્લોચને સ્વાહા ॥ જપરથાન-પૂજારથાનમા આ મંત્ર એક લાખ વાર જપે, દશાશ ઘીનો હોમ કરે, એક વખત તલનો તળવટ ખાય, તો દેવી કર્ણપિશાચિની પ્રસન્ન થઈને ત્રણ લોકની પાત કહી છે, અને પાતાગતું દ્રવ્ય બતાવે છે.

નૃસિંહ મંત્ર—ૐ નમ. નારસિંહાય માનમદાય કોપાય વીર પહરે ફીરે નાવ પન વેગ શાઙ પાઠવી પુજાય ઠ ઠ સ્વાહા ॥ સર્વ વસ્તુનો હોમ કરે, શુદ્ધ તીર્થમાં હોમ કરે, બોપરાત્રુ નૈવેદ્ય ધરે, અંધારી ચૌદસ અથવા દિવાળી અથવા નવરાત્રિમા ૧૨૦૦૦ હોમ કરે, તો જેટલી વસ્તુ હોમે તેટલી વસ્તુ લાવી આપે છે, પરન્તુ પોતે તેમાંથી કશું ખાય નહિ.

વિભ્રમા દેવીના મંત્ર—ૐ હ્રીં વિભ્રમહ્યે વિભ્રમે કુહ કુહ एवોદિ
મગવતિ સ્વાહા ॥ સાધક સ્મશાનમાં જઈને નિર્ભય થઈ આ મંત્રને બે
લાખ વાર જપે, દશાંશ ઘીનો હવન કરે, તો વિભ્રમા દેવી પ્રસન્ન થઈને
પચાસ માથુસો જાને એટલું બોજન નિત્ય આપે છે.

રતનાપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ નમો મગવત્રુદ દેહિ રતનાનિ જલરાશે
નમોસ્તુ તે સ્વાહા ॥ આ મંત્ર સાગરને કિનારે રાજ રાત્રે જપવાથી
એક લાખ ગ્રામ પૂરા થતાં સિદ્ધ થઈને સાગર એટકે આપે છે તથા
૩ રતનો આપે છે.

ચિરંજીવી બનવાનો મંત્ર—ૐ હ્રીં મહામયે હુ ફટ્ સ્વાહા ॥
મનુષ્યના ગળા, કાન અને હાથના હાડકાંની માળા બનાવીને સ્મશાનમાં
એ માળાને ધારણ કરી નિર્ભય બનીને એક લાખ વાર મંત્ર જપવે,
તેથી મહાભયા સિદ્ધ થઈને રસાયન આપે છે. તેના બક્ષણથી પવંતોને
પણુ ચ્ચિત કરી શકાય છે. વળી તે મનુષ્ય સફેદ વાળથી મુક્ત થઈને
ચિરંજીવી બને છે.

જરા-મૃત્યુ નિવારવાનો મંત્ર—ૐ હ્રીં સઃ સર્વલોષનાનિ વન્ધય
વન્ધય દેવી આજ્ઞાપયતિ સ્વાહા ॥ આ મંત્ર રાત્રે સાવધાન થઈને જપે
તો બમવતી પ્રસન્ન થઈને જરામૃત્યુવિનાશક યોગ આપે છે. આ
દસમક એટકે છે.

વાદ્સિદ્ધિનો મંત્ર—ૐ નમો લિંગોદ્ભવ દ્ય દેહિ મે વાચાસિદ્ધિ
વિના પર્વતગતે દ્રી દ્રી દ્ દ્રી દ્રઃ ॥ માથા પર ડાબો હાથ રાખીને આ
મંત્ર એક લાખ વાર જપે તો વાદ્સિદ્ધિ મળે છે.

ધાન્યવૃદ્ધિનો મંત્ર—ૐ નમો જાતાદિ પુણ્ય અન્ન હ્રીં રાણી ઠામ
કોઠાર મજારફી તાલા કુઝી સોલ દો અન્ન દો સ્વિક દો પૂન દો અન્ન
પૂનરી પૂન કરો ચીક દેડન મેલ મુદાલિ આગે મેલ ॥ આ મંત્ર ૧૦૮
વાર સત્તાવીસ દિવસ જપે તો ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય.

ઈન્દ્રાપૂર્તિનો મંત્ર—ૐ ધીં હ્રીં ધ્રીં પ્લ કમલસોમ્દયે નમઃ
વિસ્તર વિસ્તર સ્વાહા ॥ એક લાખ વાર જપે, દીપ-ધૂપ કરે, તો જો
ઈન્દ્રા કરે તે થાય.

મુદ્રિકાચ્ચક્રન મંત્ર—ૐ હ્રીં હ્રીં હ્રીં ધીં મુદ્રિકાયા ચલિચલિ દ્રવ્ય
આકર્ષય આકર્ષય મહો જાહે સો રક્ષલ મિશાફી ગાન વીર દન્ડમત્તી આન

વિદ્યાધર ગધર્વકી આન ઠઠ આ હા એ કૌં ફટ્ સ્વાહા ॥ રમશાનમા જમ, અડઢ અને મધ લઈ સાત વાર આ સિદ્ધ મંત્ર પઠવાથી મુદ્રિકા ચાલે છે. એકવીસ વાર ચોખા મંત્રીને તેનાથી મુદ્રિકાને ઢાકે તો તે સમયે મુદ્રિકાચલન થાય છે.

પ્રુદ્ધિમાન્ થવાનો મંત્ર—ઠઠ નમો દેવિ કામાક્ષિકે ત્રિશૂલચ્છન્દ-
હસ્તે પાદ. પાતિ ગદહર્ષમક્ષી તવ પર્વતે સમાગત તતો ચિન્તામણિ તૃસિંહ
ચલ ચલ છપ્પત કોટિ કાત્યાયની તાલુ પ્રસાદકે ઠઠ હૌં હૌં કૌં ત્રિમુક્ત
ચાલય ચાલય સ્વાહા ॥ આ મંત્ર એકવીસ દિવસસુધી ૧૦૮ વાર
જપે, પછી એ મંત્રથી અભિમંત્રિત કરેલી વસ્તુ ખાવાથી મનુષ્ય
પ્રુદ્ધિમાન્ થાય છે.

અનન્તપૂર્ણાનો મંત્ર—ઠઠ હૌં શ્રી કલોં ર્શ્વરપ્યાનમ્ । અન્નપૂર્ણા
નમઃ । ઠઠ હૌં શ્રી કલોં હૌં હૌં હુક્લિ કુહ સ્વામિની જય વિજય અપ્રતિમ
ચક્રે મમ કર્પય સિદ્ધિ કુહ કુહ સ્વાહા ॥ આ મંત્ર એક સો આઠ વાર
જપી ખાદ્ય વસ્તુભંડારમાં નાખે તો અનન્ત ધાન્ય થાય

લક્ષ્મીસિદ્ધિનો મંત્ર—ઠઠ શ્રી હૌં કલોં મહાલક્ષ્મ્યે નમઃ ॥ આ
મંત્ર પીળા વસ્ત્રો ધારણ કરીને પીપળાના પાદ્મમાં પર એક લાખ લખીને
પાણીમાં વહાવવાથી લક્ષ્મી સિદ્ધ થાય છે.

સ્વપ્નસિદ્ધિનો મંત્ર—ઠઠ શ્રી હૌં ક્ષી રક્ષાચામુન્ડે સ્વપ્ને કથય
કથય શુભાશુભ ઠઠ ફટ્ સ્વાહા ॥ આ મંત્ર ૧૦૮ વાર ૨૧ દિવસસુધી
જપવાથી સ્વપ્નસિદ્ધિ થાય છે.

પ્રતિભાચલનનો મંત્ર—ઠઠ હૌં રક્ષકમ્બલે મહાદેવિ મૃતકમુર્યાપય
પ્રતિમા ચાલય પર્વતાન્ કમ્પય નીલય વિલસત્ હુ હુ ॥ આ મંત્ર ૩ માસ
જપવાથી રક્તકમ્બલા પ્રસન્ન થાય છે. તેની સિદ્ધિથી મૃતકે ઉત્થાપન
અને પ્રતિભાચલન થાય છે.

વાઈ મટાડવાનો મંત્ર—ઠઠ વ્રહ્મા દન્દ રક્ષ રક્ષ સ્વાહા ॥ દીવાના
તેડને ૭ વાર મંત્રીને તેના મર્દનથી વાઈનો રોગ મટે છે.

શત્રુ પર માર પડવાનો મંત્ર—મહારાજજલકી મૌજ, કુતુબકી
છીર મહમ્મદકી મજબ, છુદાદકા પાક હરયા જવર, મારે મારે ફલાનેકે શિર
પેજાર ॥ મંત્રને જોડાના તળીયા પર લખી રાખવો. શત્રુની મૂર્તિ બનાવી,
તેનું નામ લઈ, મૂર્તિ પર જોડો મારવો એટલે શત્રુ પર માર પડે છે.

રાજાને અનુકૂળ કરવાનો મંત્ર—ૐ નમો ચોનિમદાય દંષ્ટ્રાક-
રાલાય શતુલબલપરાક્રમાય વિકલાદપાય ૐ ઈર્ધ્વકેશાય ક્રેકાતિમાયે છાતી
દુષ્ટ દુર્જન છેદય છેદય રાજસમં જયં કુલ કુલ શત્રુણાં મુક્તં વંધય વંધય
સ્વાહા ॥ આ મંત્ર ૧૦૦૦૦ વાર જપવાથી રાજા અનુકૂળ થાય છે.

મહાવશીકરણ મંત્ર—ૐ પુલ્લક્ષ્મણી સર્વશત્રુવિશવળી ૐ માં
કોં હોં ઐ જો હિ મોહય મોહય ક્ષોમય ક્ષોમય અમુકં વશીકુલ વશીકુલ
સ્વાહા ॥ રાત્રે નગ્ન થઈને આ મંત્રનો જપ ૩૦૦૮ વાર કરવાથી મહા-
વશીકરણ સિદ્ધ થાય છે.

સ્વપ્નની અનિષ્ટતા દૂર કરવાનો મંત્ર—ૐ નમો માં ૐ મોટા
કોરા ઘોનોં માર્હ, નીકસવાળા આવ સુમાર્હ, સુહો ફૂલફલ નીપર્જ; પાની
પવિયા પૈ ૧. તો હીતારામજીકી ગાવા કુરે ॥ આ મંત્ર ૧૧ વાર પઢવાથી
સ્વપ્નની અનિષ્ટતા દૂર છે.

ફળફૂલ બગાડવાનો મંત્ર—ૐ નમો મેઘવર્વત વાર્હ વાઢા બાયે
હનુમંત દે ગપા જાઢા, ફુલ જુઢે ફલ કીરા પૈ ૧ તો હનુમંતકી બાન ॥
આ મંત્ર પઢીને સાત વાર સાત કંકરી બામમાં નાંખે તો ફળ-ફૂલ
બગડી જાય.

સ્ત્રીનો લાભ થવાનો મંત્ર—મ ગણપતયે નમઃ ॥ કુંભારને
ત્યાથી માગી લાગી તેની મજૂરીની ભૂતિ બનાવી પંચોપચારથી પૂજા
કરી રોજ આ મંત્ર ૧૦૦૦ વાર જપે તો ગાત દિવસમાં શાન્તિ થાય
છે અને ૭૦૦૦ થી વધુ જપે તો પરમ શુદ્ધિનો લાભ થાય. એક માસ
સુધી જપવાથી સ્ત્રીનો લાભ થાય.

બુદ્ધિ અને સ્મૃતિપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ દે નમઃ ॥ આ મંત્રને
વિધિપૂર્વક જપે, ધૂપ-દીપ નૈવેદ્યથી શ્વેત પુષ્પોદારા પૂજન કરે, શ્વેત
મંધનું અનુલેપન કરે તથા હવિષ્ય અન્ન ભોજન કરી મંત્ર જપે તો
એક સપ્તાહમાં શુદ્ધિ તથા સ્મૃતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

સ્ત્રીને આકર્ષવાનો મંત્ર—હા હીં હોં માં હા સ્વાહા ॥ આ મંત્રને
દસ હજાર વાર જપવો. લાલ વસ્ત્રો અને કુંકુમની રંગીન માળા ધારણ
કરવી, એથી એકાન્ત નિર્જન સ્થાનમાં સ્ત્રી આકર્ષિત થાય છે.

પાપમુક્તિનો મંત્ર—ૐ નમઃ ॥ આ મંત્રને દસ લાખ જપવાથી
સર્વ પાપથી રહિત થઈ આકાશગામી થવાય છે.

કપાલિની સાધવાનો મંત્ર—ૐ હું હાં કાલીકાલિની હોં કાં
હીં કોં ફટ્ ॥ આ મંત્ર ૧૦૮ વાર જાપીને અગ્નિમાં અને લાલ
ફૂલની બલિ આપે, રમણનામાં જાપ કરીને બલિ નિવેદન કરે, તો
સાત દિવસમાં કપાલિની સિદ્ધ થાય છે. જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે તે
તે વસ્તુ તે લાવી દે છે અને તે વસ્તુ દેવતા, અગ્નિ, ગુરુજન તથા
બ્રાહ્મણોમાં ખર્ચો નાંખવી. જે પૃથ્વીમાં દાટી રાખી હોય તો દેવી
હરીથી આપતી નથી.

ભયનિવારણનો મંત્ર—ૐ હોં કાં કાં કાં કાં કોં કોં કોં કોં
અથવા ૐ કોં કોં કોં કોં કોં કોં કોં કોં ॥ આ મંત્રને સૂર્યની સન્મુખ
મંદિરમાં પવિત્ર થઈને ૧૦ હજાર જાપ કરે તો સિંહ, વાઘ, જ્વરમઠ
અને મનુષ્યોથી થતા ભયનું નિવારણ થાય છે.

સ્વાસ્થ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ હંસં હંસઃ ॥ આ મંત્ર ૨૦ વાર
જાપીને તેથી પાણી મંત્રી પાવાથી એક પ્રહરથી બાકુળ થએલો માણસ
સ્વસ્થ થઈ જાય છે.

જૂત-ડાકણને નસાડવાનો મંત્ર—ૐ નમો મગવતે હ્રાવ હીં હું
હઃ હું ફટ્ સ્વાહા ॥ અથવા ૐ નમો મગવતે હ્રાવ હું ફટ્ સ્વાહા ॥
આ મંત્ર દસ હજાર જાપે તો બધાં જૂત-ડાકણ, જેમણી વગેરે પલાયન
કરી જાય છે.

વરસાદ લાવવા-હર કરવાનો મંત્ર—ૐ હાં હીં કોં કાં કોં
હીં હું હું હું હું હોં કોં કોં કોં કોં કોં કોં કોં ॥ આ મંત્રને પૂર્વ દિશા
તરફ મુખ કરીને એક લાખ જાપે તો માણસ વૈશ્વાનરની માફક બને
છે. ધૂત અને સમિધની ૧૦ હજાર આદુતિ આપવાથી સિદ્ધિ થાય
છે. તેથી જે વાદળાં જોઈ લે તો વાદળાં નષ્ટ થઈ જાય ॥ અને
વરસાત નથી. નદીઓ સુકાઈ જાય છે. જે વરસાદ ન થયો હોય તો
પાણીમાં ઊભા રહીને જાપ કરવાથી અનાટ્ટિકાળમાં મહાવર્ષ થાય છે.

રાજ્યપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ હાં માજાતે પ્રયચ્છ મે ઘન સ્વાહા ॥
આ મંત્રથી ધી અને સરસવતી ૧૦૦૦ આદુતિ આપવાથી
સિદ્ધિ થાય ॥ તથા શેરડીના રસની લાખ આદુતિ દેવાથી મનુષ્યને
રાજ્યપ્રાપ્તિ થાય છે.

શત્રુનાશનો મંત્ર—ૐ હું જમુકં હન હન સ્વાહા ॥ આ મંત્રથી

૧૦૦૦ હવન કરવા તેવ અને લાલ કણેરથી હવન કરે અથવા ૧૦ હળર જાપ કરે તો શત્રુનો નાશ થાય.

અદૃષ્ટ વસ્તુ મેળવવાને મંત્ર—ઐ માતંગિવિ વિમલગતિ કરાલી હૌં ષે ષઃ ॥ આ મંત્ર જાપના પુખ્ત પર ૧૦૮ જપે તો સિદ્ધ થાય ॥ અને ૨૧ દિવસમાં અદૃષ્ટ વસ્તુ મળે છે.

વીંછી ઉતારવાનો મંત્ર—ૐ પશ્વિ સ્વાહા અથવા ઐ દ્રં જં ક્ષીં જં સ્વાહા ॥ ૧૦ હળર જાપવાથી સિદ્ધ થાય છે અને ૨૧ વાર જાપવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

ગાય-ભેંસનું દૂધ વધારવાનો મંત્ર—ૐ હૌં કરાલોં પુષ્પ-મુલ્લહવા ઠં ઠઃ ॥ આ મંત્ર ૧૦૮ વાર જાપવાથી કષ્ટરહિત થવાય છે અને ૨૧ વાર જાપ મંત્રીને ગાય-ભેંસના આંચળ પર લગાવવાથી તેનું દૂધ વધે છે.

સાપનું ઝેર ઉતારવાનો મંત્ર—ૐ હૌં હંસઃ વા હા હસઃ ॥ આ મંત્ર પઢીને કુશાઓના માર્જનથી સાપનું ઝેર ઉતારી શકાય છે.

વસ્ત્રપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ હં હા હિં હીં હું હું હેં હેં હોં હોં હં હઃ હૌં હૂઃ હુઃ ઠઃ ઠઃ ॥ આ મંત્રનો પાઠ કરવાથી વસ્ત્રલાભ થાય છે.

શત્રુપીડાનો મંત્ર—ૐ હુ રસદ અમુક ફટ્ સ્વાહા ॥ ખેરની સમિધા લાગે તેને વિષ તથા રૂધિરમાં ભીંજવી જે શત્રુનું નામ લઈ હવન કરે તે મહાજ્વરથી પ્રસિદ્ધ થાય. તેનો ધુમાડો પેતાનાં નેત્રોમાં ન લાગવો જોઈએ. ૐ રાર રારઃ સ્વાહા ॥ આ મંત્રના ૧૦ હળર પાઠથી ચાન્તિ થાય છે-જર દૂર થાય છે.

વરસાદ લાવવાનો મંત્ર—ૐ ઐ કાલિ કાલિ ઐ સ્વાહા ॥ આ મંત્રથી પીપળાની સમિધા અને ઘીનો હવન કરે તો ૧૦૦૦ હવનથી અનાવૃષ્ટિકાળમાં મહાવર્ષા થાય છે.

ત્રિકાળ જાણવાનો મંત્ર—ૐ હૌં યાજ્ઞે સ્વયંશ્વરિ વિચાર્ય વિદ્યે વપટ્ વપટ્ સ્વાહા ॥ પવિત્ર યજ્ઞ હવિષ્ય અન્નનું ભોજન કરી આ મંત્ર ૧૦ હળર જપે, ગંધાસમયે પૂજા કરે, તો રાત્રે સમયે જૂત-મવિષ્ય-વર્તમાનની સર્વ શુભાશુભ વાતો વિદિત થાય છે.

ડાકિની-શાકિનીનો નાશ કરવાનો મંત્ર—ૐ હૌં કાકુલે સ્વાહા ॥ આ નાગદમની મહાવિદ્યા છે. તેના રમરજુમાત્રથી ડાકિની-શાકિની-રાક્ષસ વગેરેનો નાશ થાય છે.

લવંગ મંત્રવાનો મંત્ર—ૐ કામાતુરા કામ મે સ્વત્પહિ ઘોષની
લલની અમુકં વસ્યં કુઠ હ્રીં નમઃ ॥ આ મંત્રથી પોતાના ભક્ષ્ય દ્રવ્યને
સાત વાર મંત્રીને સાત દિવસ જે સ્ત્રી પુરુષ ખાધ તે વશીભૂત થાય
છે અથવા સાત વાર પઢીને લવંગ મંત્રી દેવાથી વશીકરણ થાય છે.

અપમૃત્યુનો નાશ કરવાનો મંત્ર—ૐ જં ષઃ ॥ આ મંત્ર
ત્રણે કાળની સંધ્યામાં ૧૦૦૦ જપે તો કેટલેક દિવસે શત્રુ નાશ પામે
છે અને તે નિત્ય જપવાથી અપમૃત્યુનો નાશ થાય છે.

તાવ મટાડવાનો મંત્ર—ૐ હ્રીં હ્રીં હુ હ્રીં હું હઃ ॥ એના ૧૦
હજાર જપથી તાવ મટે છે.

વેતાળ સાધવાનો મંત્ર—ૐ છાં છાં હ્રીં હ્રીં ફટ્ ॥ આ મંત્ર
સ્મશાનમાં ૧ લાખ જપવાથી વેતાળ સિદ્ધ થાય છે.

ભૂતને વશ કરવાનો મંત્ર—ૐ હુ નમઃ. ૐ હ્રીં નમઃ ॥ નર
તેલ લઈને મનુષ્યની ખોપરીમાં રાખી તેમાં દીવેટ મૂકી દીવો કરવો.
અંધકૂપ અથવા સ્મશાન અથવા ભૂતોને બલિ આપીને કાળજી મહણ
કરવાથી અને તેને નેત્રમાં આંજવાથી સર્વ ભૂતાદિ વશ થાય છે.

વિષ નષ્ટ કરવાનો મંત્ર—ૐ ઠઠ ઠઠ ઠઠ ઠઠ હ હ હ હ હ હ ષઃ
ષઃ ષઃ ષઃ ષઃ ॥ આ મંત્રને ૧૨૦૦ વાર જપવાથી રથાવરજંગમ
વિષ નાશ પામે છે.

વિષને સ્તંભિત કરવાનો મંત્ર—ૐ હ્રીં ॥ આ મંત્રને ૧૨૦૦૦
વાર જપવાથી વિષ સ્તંભિત થાય છે.

કવિ બનવાનો મંત્ર—ૐ એં હ એં હ વદ વદ સ્વાહા ॥ આ
મંત્ર ૧૦૦૦૭ વાર જપવાથી મનુષ્ય કવિ બને છે.

શાન્તિકરી વિદ્યાપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ હ્રીં ષઃ હ્રીં ફટ્ ઠ ઠ ઠ ॥
આ મંત્રના ૧૨ હજાર જપથી શાન્તિકરી વિદ્યા મળે છે. દૂધની ૧૦૮
આદુતિ દેવી અથવા ૧૦૮ ચરની આદુતિ દેવી.

ઉચ્ચાટનનો મંત્ર—હ્રીં હ્રીં હં ફટ્ ઠઃ ઠઃ ॥ મનુષ્યના અરિયનો
૭ આંગળો દુકડો લઈ તેને ૧૦૦૦ વાર આ મંત્રથી અભિમંત્રી
નામ લઈને જેના ધરમાં નાંખે તેનું સહકુટુંબ ઉચ્ચાટન થાય. તે ઉપ-
વાથી અથવા ત્યાંથી દૂર ફેંકી દેવાથી શાન્તિ થાય.

સંતાનપ્રાપ્તિનો મંત્ર—ૐ હં ૐ સઃ ॥ આ મંત્રનું સદા રમરણુ કરવાથી સંતાન થાય છે.

કર્ણપિશાચિની સાધવાનો મંત્ર—ૐ અરવિન્દે સ્વાહા ॥ એના ૧૦ હજાર જાપથી કર્ણપિશાચિની સિદ્ધ થાય છે.

સરસ્વતીને પ્રસન્ન કરવાનો મંત્ર—ૐ હ્રીં ધ્રીં ઈં વામ્વાદિતિ અગતિર્ઘર્હન્ મુહુર્ધિવાસિની સરસ્વતિ ધમાસો પ્રકાશ કુરુ કુરુ સ્વાહા ઈં નમઃ ॥ દિવાળીની રાત્રે પવિત્ર ચંદને સ્નાનકરી ઉત્તરાભિમુખ રહી શ્વેત માળા, શ્વેત વસ્ત્ર ધારણુ કરી, ભગવતીની શ્વેત મૂર્તિ સ્થાપન કરી, સન્મુખે તાલુલ ધરી ૧૨૦૦૦ મંત્રજપે તો સરસ્વતી પ્રસન્ન થાય.

લક્ષ્મીને પ્રસન્ન કરવાનો મંત્ર—ૐ હ્રા હ્રીં હ્રું વમલધારિણી શાન્તિ ધૃતિ કીર્તિ વાન્તિ બુદ્ધિ લક્ષ્મી હ્રીં અપ્રતિમચક્રે કુન્દ્ર વિનમ્રાય સ્વાહા ॥ દિવાળીને દિને પવિત્ર ધરતી હોંપીને અખંડ ૧૨૦૦૦ જાપ કરે, ૫૦ થી ૫૦૦ વારથી સ્વર ચક્રધરીની પૂજા સ્થાપન કરે, ચોખાની ખીર ખનાવી ખાય, એક વાર ભોજન કરે તો લક્ષ્મી પ્રસન્ન થાય દિવાળી પછી પણ તેને હમેશા જપે.

બેડી તોડવાનો મંત્ર—ૐ ચોરઘટે સ્વાહા ॥ આ મંત્ર ૧૦ હજાર જપે તો બેડી તૂટી પડે અથવા જપાવે તો ઠેકથી છૂટે.

એકાંતરીયો તાવ ઉતારવાનો મંત્ર—ૐ વજ્રદસ્તો મહાકાયો વજ્રપાર્ણિર્મહૈશ્વરઃ તાહિતો વજ્રદણ્ડેન મૂમ્યા ચચ્છ મહાજ્વર ॥ આ મંત્ર ૧૦૮ વાર જાપ્યા પછી નાગરવેશનું પાન ખાય તો તે જ દિનથી એકાંતરીયો તાવ જાય.

ગર્ભ ઝરતો અટકે—ૐ હ્રા હ્રીં વલ વલે હુઃ વલ મલ હુઃ ઠઃ ઠઃ ઠઃ સ્વાહા ॥ ૨૧ ગાઠનો દોરો ખનાવી, એકેક ગાંઠે મંત્ર જાપી, કમરે બાધવાથી ગર્ભ ઝરતો અટકી જાય.

હરસ મટાડવાનો મંત્ર—સુપ્તસાનકો ટીની સાય સ્ત્રી ઘાટી દોનોં જાય ॥ આ મંત્ર ત્રણ વાર પઢીને પછી પાણી લેવું. રોજ એ પ્રમાણે કરે તો ખૂની અને બાદી બેઠે પ્રકારના હરસ મટે.

અન્ન પચાવવાનો મંત્ર—અર્ચિત્તું કુંમર્વર્ણ ચ દર્શોં ચ વદવાનતમ્ ॥ શાહારં પાચનાર્યાય સ્મરેદ્રીમ ચ પચમમ્ ॥ ભોજન કરીને આ મંત્ર બોલી પેટ પર જમણા હાથ ફેરવવાથી અન્ન પચે.

આધાશીશીના મંત્ર—વનમેં જાઈ વાદરી જો ઢાઘાફલ્લ ખાઈ ॥
સઢે મુહમ્મદ હાંક દે આઘાસીસી જાઈ ॥ શુકલ પક્ષમાં પહેલા ગુરુવારને
રોજ ૧૦૧ વાર મંત્ર પઢીને સિદ્ધ કરવો. પછી રોગીના મરતક પર
ત્રણ વાર મંત્ર પઢીને ફૂંક મારવી એટલે આધાશીસી ઉતરી જાય.

પ્રવાસમાં આરામ પામવાનો મંત્ર—ગચ્છ ગોતમ શીઘ્ર ત્વં
પ્રામેષુ નગરેષુ ચ ॥ આસનં વસનં શય્યા તામ્બૂલં વત્ત કલ્પયેત્ ॥ પ્રવાસમાં
જ્યારે આમની નજીક પહોંચાય ત્યારે સાત વાર આ મંત્ર પઢીને પછી
બધા સાથીઓને કહેવું કે ગોતમ ઋષિને નોતયા છે. પછી ધરોને ૫૦
બાંધી આમમાં જાંઘને ઉતરવું જેથી આરામ મળે.

ચોરીનો પત્તા મેળવવાનો મંત્ર—ઘડમુહજલજલાલ પવર ચોટી
ઘર પટાઢ મેં જકુહા હ્યાવ મુહા યા કહાર યા કહાર ॥ આ મંત્રને નદી-
કિનારે અથવા કુવા પર રાત્રિને સમયે ૧૨૧ વાર પઢીને સૂઈ રહેવું.
એટલે એક રાત-દિવસમાં બધા બેઠ માલૂમ પડી જાય જ્યાં ચોરીનો
માલ રાખ્યો હોય અને જે ચોરી ગયો હોય તે બધી વાત સ્વપ્નદ્વારા
જાણવામાં આવે.

ચોરને પકડવાનો મંત્ર—ઠઠ હા ચક્રેશ્વરિ ચક્રચારિણી ચક્રવેગિ
કોટિ બ્રામાબ્રામી ચોરગ્રાહિણિ સ્વાહા ॥ આ મંત્રથી ૨૧ વાર ચોખા
મંત્રીને જેની ઉપર ચોરીની શંકા હોય તે માથુસોને તે ચોખા ચવ-
રાવવા; એટલે ખરા ચોરના મોંમાંથી લોહી નીકળશે.

પતિવશીકરણનો મંત્ર—ઠઠ નમો મહાયશિણી પતિ મે વશ્ય કુહ
કુહ સ્વાહા ॥ (૧) યોનિરક્ત, ડેળનો રસ અને ગોરોત્પનનું મિશ્રણ કરી
મંત્ર જપીને તિલક કરે તો પતિ વશ થાય (૨) સર્વોગ અને શુભનો
મેલ મંત્રીને ખવરાવે તો પતિ વશ થાય.

સ્ત્રીવશીકરણનો મંત્ર—ઠઠ નમો કામાક્ષાદેવી અમુકી મે વશીકુહ
કુહ સ્વાહા ॥ સોમવાર અને મૃગશર નક્ષત્રમાં વીર્યમાં સોપારી મેળવી
મંત્ર જપી પાનમાં રાખીને સ્ત્રીને ખવરાવવાથી તે વશ થાય ‘અમુકી’
શબ્દને રથાને સ્ત્રીનું નામ બોલવું.

અગ્નિ હોલવવાનો મંત્ર—હિમાલયોત્તરે પાર્થે મરીચો નામ રાક્ષસ. ॥
તસ્ય મૂત્રપુરીપામ્યાં દુતાર્ધ સ્તમયામિ સ્વાહા ॥ આ મંત્રથી સાત વાર
પાણી મંત્રીને આંગમાં છાંટવાથી આગ હોલવાય.

મંત્ર-ચંત્ર-તંત્રનો પ્રભાવ દૂર કરવાનો મંત્ર—હલદત્ત દેવ
પલદત્ત કાયા ઉત્તર આવ ચત્તમ ગુરુને શુભાયા દેવ સત્ય નામ આદેશ ગુરુકા
શબ્દ સાચા પિંઢ કાચ કૂરો મંત્ર દેશ્વરો વાચા ॥ ચાર શેરીએ ન્યાં મળતી
હોય ત્યાંના ચોકમાં એક પતાસું મૂકી તેના ઉપર જરા દાઢ રેડી મંત્ર
પઢીને ઘેર આશ્વા આવવું. જરૂર પડે ત્યારે એ ચોકમાંથી સાત ઠાંકરી
લેવી અને ૧૨ વાર મંત્રવી. તેમાંની ૪ ચારે દિશાએ ફેંકવી અને બાકીની
ત્રણ પોતાની પાસે રાખવી; જેના દેહમાંથી મંત્ર-ચંત્ર-તંત્રનો પ્રભાવ
(ચોટ) દૂર કરવો હોય તેના શરીર પર એક-બે ઠાંકરી મંત્રીને મારવી
એટલે તેને લાગેલી ચોટ દૂર થઈ જશે.

નજર ઉતારવાનો મંત્ર—ૐ નમો મગવતે શ્રી પાર્શ્વનાથાય હ્રીં
ધરણેન્દ્ર પદ્માવતી સહિતાય આત્મચક્ષુ પ્રેતચક્ષુ પિશાચચક્ષુ સર્વપ્રહનાશાય સર્વ-
જ્વરનાશાય ૧ ત્રાસય ત્રાસય હ્રીં નાયાય સ્વાહા ॥ આ મંત્રથી સાત વાર
પાણી મંત્રીને પાવાથી લાગેલી નજર ઉતરી જાય છે.

આંખ મંત્રવી—ૐ નમો જ્વલમલ જહરમરી તમાઈ । અસ્તાચલ પર્વ-
સત્તે આઈ ॥ તહાં બેઠા હનુમતા જાઈ ॥ ફૂટ ન પકે કરે ન પીઠા । હનુ-
મંત રાલે હીઠા ॥ શબ્દ સાચા પિંઢ કાચા કૂરો મંત્ર દેશ્વરો વાચા ॥
હોંધુની ડાંખણીથી સાત વાર મંત્ર જપતાં ત્રણ દિવસ આડે તો આંખનું
દર્દ દૂર થાય.

કમળાનો મંત્ર—ૐ નમો કીરવૈતાલ અસરાલ નારસિંહ દેવ સ્વાદીશુ
શ્વાદી સુમાલતુમાલ પીલિયા મેદતો કાઠે શારે પીલીયા રહે ન નેક નિશાન
જો રહ જાય તો હનુમતકી આન ॥ શબ્દ સાચા પિંઢ કાચા કૂરો મંત્ર
દેશ્વરો વાચા ॥ કડવું તેલ વાડકીમાં લધને રોગીના માથા પર ધરી મંત્ર
પઢીને ધરોથી તેલ હલાવતા જવું; જ્યારે તેલ પીણું થઈ જાય ત્યારે
ઉતારવું. બે દિવસ એમ મંત્રવાથી દૂર થાય.

દાઢ મંત્રવી—ૐ સમો. અગ્નિદેવ. ગુરુદેવ. વજ્રો. ચર્યદે. અંતરી. જિજ્ઞા-
સાયા હનુમત કીઠા મકુદા એ તોનો મત્સંત ॥ ગુરુકી શક્તિ મેરી
મક્તિ કૂરો મંત્ર દેશ્વરો વાચા ॥ દીવાળી અથવા મહાજીને દિવસે મંત્ર
સિદ્ધ કરી લધને હોંખડાની ડાંખણીથી આડે તો રાગ જાય.

દાંતના કીડા દૂર કરવાનો મંત્ર—ૐ હ્રઃ હ્રઃ જ્વરઃ જ્વરઃ
રહ રાહા ॥ રવિવારે ૨૧ સોપારી વહેંચવી અને તેમાંની એક ખાઈને
દાંતના કીડા કઠાવવા એટલે દાંતનું દર્દ મટે.

ગર્ભરક્ષાનો મંત્ર—ૐ કં ॥ મીં દ્રવ હોં હાં હઃ હઃ ૐ હ્રીં ॥
રવિ યા મંગળવારે સાંજે ગુગળનો ધૂપ કરી ગર્ભવતીને સામે બેસાડી
૧૨૧ વાર મંત્ર પઢવેા એટલે તેના ગર્ભનું રક્ષણ થાય અને કોઈ
જાતની ખાધા નડે નહિ.

ચૂડેલની ખાધા દૂર કરવી—ૐ હોં હ્રીં વકાલ કપર્દિની કુટ-
મ્બરિ કામ્બરી હ્રાર ચકાર ષઃ ષઃ ॥ લીંગડાનાં પાંદડાંની ધૂણી દહને
રવિ અથવા મંગળવારે આ મંત્રથી જાડે તો ચૂડેલ કે પ્રેતની ખાધા
શાન્ત થાય.

કંઠમાળાનું નિવારણ—ૐ નમો નારસિંહાય ॥ આદેશ ગુલકા પાર્શ્વ
કરાર્દિયા ચક્ર ચલંતા વદન કરતા વજ્રછેદન એવન ૐ ઠઃ ઠઃ ॥ હિરણ-
મિત્રુખ બેસીને એક પુરુષના એક હાથથી ખોદેલા કુશોવડે રવિવારે
પુખ્ત નક્ષત્રમાં આ મંત્ર પઢીને જાડવાથી કંઠમાળા મટે.

માથું દુખવું મટે—સહસ્ર ઘર ચાલે એક ઘર જાય આગે ચલંતા
પીછે જાય મંત્ર સાચા કૂતો વાવા ॥ હાથથી પકડીને માથા પર કુંક મારવી
એટલે માથાની પીડા મટે.

પરદેશ ગએલો પાંછો ફરે—ૐ રાગ રાત્રી રત્ન ૐ શ્રીં હોં મીં
હોં હઃ હઃ ॥ પીપળની નીચે કાળા મૃગચર્માસન પર બેસી શ્રવંતી અને
શ્રીફળની ખીર બનાવી મંત્ર પઢીને આકૃતિ દેવાથી પરદેશ ગએલો
માથુસ જલ્દી ઘેર પાછો ફરે.

આંખનું ફૂલ કાપવું—ૐ હજારજવાલા હજારહાર ષઃ ષઃ ॥ રવિ
યા મંગળવારે સવારે મંત્ર પઢીને હરીથી જમીનમાં દેખા કરવી,
એટલે ૧૫ કપાતું જશે. જ્યાંસુધી ૧૫ પૂરેપૂરું કપાય ત્યાંસુધી મંત્રનો
પ્રયોગ કરવો.

શૂળનિવારણનો મંત્ર—ૐ વાહિ વાહિ ગુલ્લોલેવકશ્ચલ વિશ્વલ ત્રીં
ત્રીં ત્રા ॥ રવિ કે મંગળવારે મંત્ર પઢી મરચું ગોળમાં લપેટીને અવ-
રાવે તો શૂળ મટી જાય.

ઋષ્યાધાનું નિવારણ—ૐ ઈં હોં હ્રીં વદ વદ ॥ સોમપ્રદોષથી
સાત દિવસ રોજ માલપુઆ અને કચ્છરીની ૧૦૮ આકૃતિ મંત્ર જપતાં
આપે તો ઋષ્યાધા દૂર થાય.

ઘેર બેઠાં ધનપ્રાપ્તિ—ૐ ત્રીં શ્રીં શ્રીં ષઃ ષ્વઃ ॥ મૃગશિર
નક્ષત્રમાં મારેલા કાળા મૃગના ચર્માસન પર સુરોવર તટે ઠનકાંચુડી
વૃક્ષની નીચે બેસી રહ્મિકની માળાથી જપે, તો અનાયાસે ધન મળે.

તીડ દૂર દરવાનો મંત્ર—ૐ આમીર આમીર જગલજા તીર ઝલટા
ઢાયા ઘીપા જાય અમ્દ. અમ્દઃ ॥ મંત્ર પઢી ટીડ પકડી પૃથ્વીમાં
દાટવું તેની ઉપર ઉપર બેજા રહી પદતાં અધિગનાં બીજ ફેંકવાં જેથી
તીડ દૂર થશે.

દેવઆધાતું નિવારણ—ૐ સર્વેશ્વરાય હુમ્ ॥ સોમવારથી નવ દિવસ-
સુધી મંત્ર પઢી ત્રણ માળા ગણવી અને ગળી તથા ઠાળા તલની
આહુતિ દેવી એટલે દેવઆધા દૂર થાય.

ખાહન મંત્ર—ૐ રક્તચામુઢે સર્વજનાન્મોહય મોહય મમ વશ્ય કુહ
કુહ સ્વાહા ॥ મંત્રને સવા લાખ વાર જપવાથી સિદ્ધિ થાય છે.

દેવણુ મંત્ર—ૐ નમો નારાયણ અનયોન્નિદેષ કુહ કુહ દેં હીં હ્રીં
ફડ્ સ્વાહા ॥ આ મંત્ર ચાર લાખ જપવાથી સિદ્ધિ થાય છે અને અનયો
શબ્દને રથાને જેમની વચ્ચે તૂટ પડાવવી હોય તેમનાં નામ બોલવાથી
તે બેઉ જણ વચ્ચે કલહ થાય છે.

હાન્તિ વધારવાનો મંત્ર—ૐ હીં હ્રીં ઘીં કકાલી કાલી મધુમત્તા
માતંગી મદવિહ્લી મનમોહિની મહરણ્ણે સ્વાહા ॥ આ રનાનનો મંત્ર છે.
તે બણીને રનાન કરે તો હાન્તિ વધે.

મંત્રપ્રયોગ કરનારને ચેતવણી—મંત્રશાસ્ત્ર અર્થે વિશાળ છે
અને તેમાં અનેક મંત્રો આપેલા છે. તેમાંથી સરળ, ઉપયોગી અને
વિધિ સમગ્રજ તેવા મંત્રો ઉપર આખ્યા છે. તેમાં સારા-માફા મંત્રો છે,
પરંતુ માફા મંત્રોના પ્રયોગથી અનતા સુધી દૂર રહેવું. મંત્રપ્રયોગમાં
મારણ-ઉચ્ચાટનના વિધિ છે, હતા તે તે સાથે ચેતવણી છે કે—

મૂર્જેણ તુ કૃતે તત્રે સ્વસ્મિન્નેવ સમાપયેત્ ।

તત્સમદ્રવ્યં સદાત્માન મારણ ન કવિશ્ચરેત્ ॥

મૂર્ખજન અજ્ઞાનથી પ્રયોગ કરે તો તે તેના પોતાના પર જ પડે છે,
તેટલા માટે તેણે પોતાની રક્ષા કરતાં મારણનો પ્રયોગ કદિ કરવો નહિ.

જાદી પચી જાય એવી ઠગ્ગા હોય તો તે ચર કાર્ય સમજવું. આકર્ષણ, મારણ, ઉચ્ચાટન, બ્યાપાર, નિદ્રા શીખવી, એ બધાં રિયર કાર્યો છે કારણકે બહુ વખત રહેવાનાં છે. મકાન બનાવવું, બાગ બનાવવો, માદીએ બેસવું, વશીકરણ કરવું, ગામ વસાવવું એ બધાં રિયર કાર્ય જાણવાં. કોઈ મંદાન્તિમાં રવિવાર અને સાતમ હોય તો તે અતિ શુભ છે અને તેમાં કરેલું કાર્ય નિઃસંદેહ સિદ્ધ થાય.

સામાન્ય સૂચના—ઉપરની બધી સૂચના મંત્ર અને યંત્ર બેઠિતે માટે છે. જેટલા દિવસ મંત્ર અને યંત્રનો જાપ કે લેખન કરવાનું હોય તેટલા દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળવું, પૃથ્વી પર સૂવું, હલકું બોજન કરવું, અને જાપ કે લેખન રોજ એક જ સમયે કરવું. જલકુંબની રચાપના કરવી. શાન્તિકર્મમાં સોનાનો, અભિચારમાં લોહનો, મોહનમાં ચાંદીનો, ઉચ્ચાટનમાં માદીનો અને તાંબાનો ઘડો બધાં કર્મોમાં રચાપન કરવો શુભ છે. છેવટે યંત્રનું પૂજન કરી નૈવેદ્ય અને પુષ્પ ધરાવવાં.

વિશેષ વિધિ—કરેક યંત્રનો વિશેષ વિધિ તો યંત્રની સાથે લખેલો હોય છે, છતાં જ્યાં કોઈ નિર્દેશ કરેલો ન હોય ત્યાં ઉપર આપેલો સામાન્ય વિધિ તો સમજી જ લેવો જોઈએ. મિત્રતાને માટે યંત્ર લખવો હોય તો સાકર અથવા ગાયનું ઘી મ્હોંમાં રાખીને લખવો, તથા અગર, તગર, ચંદન, કચૂરો, યુગળ, સાકર, ગાયનું ઘી, મધ, કપૂર, જાપફળ, મેવો એ બધું એકત્ર કરીને ધૂપ દેવો. મારણ અને ઉચ્ચાટનને માટે સૌંધાણુ, લીંબડાનું પાંદડું મુખમાં રાખવું, અને તેનો ધૂપ દેવો. જીમ બંધ કરવાને યંત્ર લખવો હોય તો મુખમાં મીણ રાખવું અને તેનો ધૂપ દેવો. સ્વપ્ન જાણવાને લખવો હોય તો મુખમાં લવણ રાખવું. યંત્ર લખતી વખતે સ્નાન કરીને પવિત્ર થવું અને સીખ્યા વિનાનું એક વસ્ત્ર પહેરવું. યંત્ર લખવાના સાધનમાં જો યંત્રની સાથે કોઈ વિધિ ન દર્શાવેલો હોય તો સામાન્ય રીતે બોજપત્ર ઉપર દાઢમની ડાંખણીની બનાવેલી કલમવડે અષ્ટમંધથી યંત્ર લખવો.

હવન વિધાન—હવન કરવાનું સૂચન યંત્રમાં જો જુદું ન આપ્યું હોય તો સામાન્ય રીતે નીચે પ્રમાણે તે સૂચન સમજવું. શાન્તિકર્મમાં તલ, ઘી, દૂધ અને આમૃતક્ષનાં લાઠડાંથી હવન કરવો. પુષ્ટિકર્મમાં ઘી અને ખીલીપત્રથી હવન કરવો. લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ માટે તલ, ખીર અને મેવાનો હવન કરવો. સુખ મેતાનને માટે અમરફલ, તલ, ચોખા અને

ધીનો હવને કરવો. આકર્ષણમાં ચિરોંછ અને બિલીફળનો હવન કરવો. વશીકરણમાં રાઈ અને આકડોનાં પાંદડાંનો હવન કરવો. ઉચ્ચાટનમાં ધતુરાના ફળનો અને મારણમાં ખીળા સરસવ અને તેલનો હવન કરવો.

માલાનિર્ણય—વશીકરણાદિ મંત્રોમાં હીરાની માળાથી, આકર્ષણમાં મોતીની માળાથી, મારણ ઉચ્ચાટનમાં કાળી જિનની માળાથી અને બીજાં બધાં કાર્યોમાં રુદ્રાક્ષની માળાથી મંત્રજાપ કરવો. અર્થસિદ્ધિ માટે સ્ફટિકની માળા સારી છે. મોતી કે સ્ફટિકની માળા ૨૭ કે ૫૨ દાણાની જોઈએ અને રુદ્રાક્ષની માળા ૧૦૮ દાણાની જોઈએ. શાન્તિકર્મ, સ્તંભન અને વશીકરણમાં તર્જનીથી માળા ફેરવવી, આકર્ષણમાં અંગૂઠા અને અનામિકાથી, વિદ્યેષણમાં અને ઉચ્ચાટનમાં અંગૂઠા અને તર્જનીથી અને મારણમાં કનકા અને અંગૂઠાથી માળાના દાણા ફેરવવા જોઈએ. આ વિધિ મંત્રપ્રયોગમાં મંત્રજાપ કરવાનો હોય ત્યારે અને યંત્રપ્રયોગમાં પણ ઉપયોગી બનશે.

પરિચ્છેદ ૨ જો.

પંદરા યંત્રના વિધવિધ પ્રકારો.

હિંદુ પદ્ધતિના પંદરા યંત્રો—જેવી રીતે હિંદુઓમાં ચાર જાતિ છે: બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર; તેવી રીતે પંદરા યંત્રો પણ ખાકી, બાદી, આખી, આતશી એવા ચાર જાતિના છે.

બ્રાહ્મણ : ખાકી ક્ષત્રિય : બાદી વૈશ્ય : આખી શૂદ્ર : આતશી

૮	૧	૬
૩	૫	૭
૪	૯	૨

[આકૃતિ ૫૩]

૮	૭	૪
૧	૫	૯
૬	૭	૨

[૫૪]

૨	૭	૬
૯	૫	૧
૪	૩	૮

[૫૫]

૪	૯	૨
૩	૫	૭
૮	૧	૬

[૫૬]

યંત્ર સિદ્ધ કરવાનો વિધિ—શુભ મુહૂર્ત જોઈને યંત્ર સિદ્ધ કરવો. સવા પાચેર લાવથી, પુરી, દાડમની ડાંખળીની કલમ, અષ્ટગંધ, ચોખા, શુગળ, મૂઘ, ખોપરાના ૨૧ દુકડા, ૨૧ પાન, ૨૧ સોપારી, ઘીનો દીવો, એ બધી વસ્તુઓ તૈયાર રાખવી. પછી વિધિપૂર્વક ઘટ

સ્થાપન કરીને ભોજપત્ર નીચે બિછાવવું. ભોજપત્રની ઉપરના ભાગમાં ધીને દીવો મૂકવો અને નીચેના ભાગમાં ધૂપ કરવા માટે અગ્નિ રાખવો. અગ્નિમાં ચુગળનો ધૂપ કરવો. લાવસી, પૂરી વગેરે નૈવેદ્ય ભોજપત્રની ડાબી બાજુ તથા જમણી બાજુ અર્ધ અર્ધ મૂકવું. પછી દાડમની ડાંખ-ળીની કલમથી ચંત્ર લખવો અને ચંત્ર લખતી વખતે પંચાક્ષર કે નવાક્ષરી મંત્ર પઢવો. પંચાક્ષરી મંત્ર-ૐ હ્રીં ધ્રીં હ્રઃ ॥ નવાક્ષરી મંત્ર-ઓમ્ ઈં હ્રીં ધ્રીં ક્લીં શામુંદાયૈ ॥ ચંત્ર લખ્યા પછી ચંત્રનું પૂજન કરવું પછી ચોખા, ફૂલ, ખોપરાનો ટુકડો, પાન, સોપારી એક એક ચડાવવાં અને ધૂપ કરતા રહેવું એ પ્રમાણે એક ચંત્ર લખીને પછી બીજો ચંત્ર લખવો અને એ જ રીતે પૂજન કરવું. એ પ્રમાણે ૨૧ ચંત્ર લખીને બધાનું પૂજન કરવું. આ ચંત્રો લખાઈ રહ્યા પછી પંચાક્ષરી કે નવાક્ષરી મંત્રના ૬૦૦૦ જાપ કરવા. એ મુજબ ૨૧ દિવસ કરવાથી ચંત્ર સિદ્ધ થશે અને મંત્રો પણ સવાલાખ થઈ જશે. મંત્રના દશાંશ હોમ, તેના દશાંશ માર્જન, તેના દશાંશ તર્પણ, અને તેનો દશાંશ બ્રહ્મ-ભોજ કરવો. પછી રોજ એક ચંત્ર લખીને એક માળા મંત્રની જપ્પા કરવી એટલે ચંત્રસિદ્ધિ રહ્યા કરશે.

વારના અનુક્રમે ચંત્રનું ફળ—(૧) રવિવારે આકાશના પાંદ ઉપર આકાશના દૂધ અને રમણાનની ભરમ મેળવી ચંત્ર લખીને ચિતામાં નાખવાથી જોના નામથી મંત્ર જપે તે વિક્ષિપ્ત થાય. (૨) સોમવારે ધરોના રસમાં ઠેસર ઘોળી ચણોડી અને સફેદ ગાયનું દૂધ મેળવી તેથી ભોજપત્ર પર ચંત્ર લખી જમણે હાથે અથવા ગળે બાધે તો જો સમાર્માં જાપ તે સમા વશ થાય. (૩) મંગળવારે કાગડાના સોહીથી તેની પાંખવડે મુડાના કકન પર ચંત્ર લખે અને જોને બારણે દાટે તેનું ઉચ્ચાટન થાય. (૪) બુધવારે નાગઠેસર અને ગોરોચનને સરશીયામાં મેળવી તેનો દીવો બાળી માણસની ખોપરી પર ચંત્ર લખી તે ખોપરી પર કાજળ પાડે અને કાજળ આંખમાં લગાવે તો જગન મોહ પામે (૫) ગુરુવારે હળદર, દારૂહળદર, ગોરોચન, તગર, ગાયનું-ધી મેળવીને ચંત્ર લખી આસન નીચે દાટે તો આકર્ષણ થાય. (૬) શુક્રવારે કપૂર, મજ, ઉપલેટ તથા મધથી ચંત્ર લખી ઓંતે જતાવે તો તે દેખતાં જ વશ થાય. (૭) રાનિવારે ચિતાના લાકડાની કલમથી મુરધાના લોહીવડે ચંત્ર લખે અને મસાણામાં દાટે તો વેરીનું મૃત્યુ થાય.

કામનાસિદ્ધિ—ધર્મધર્મ—કામ—મોક્ષને માટે વડના વૃક્ષ હેઠળ પૂજી-

પર વડની ડાંખણીની કલમથી કૃષ્ણપદ્મની ૧૪ ને રોજ દસ હજાર યંત્ર લખે તો કામનાસિદ્ધિ થાય.

દરિદ્રતા દૂર થાય—દાઢમની ડાંખણીની કલમથી પૃથ્વી પર રોજ પાંચ હજાર યંત્ર લખે તો દરિદ્રતા દૂર થાય; અને જો દસ હજાર યંત્ર લખે તો ડેદી છટે.

વાયાસિદ્ધિ—ખીલીનાં પાંદડાંનો રસ, હરતાળ, મણુસીતથી ખીલીની કલમચડે પૃથ્વી પર રોજ ૨૦૦૦ યંત્ર લખવાથી વાયાસિદ્ધિ થાય.

શત્રુનાશ—આકડાના પત્ર પર આકડાની કલમથી ૧૦૮ યંત્ર રોજ લખી તે પત્રો બાવળની ડાળે બાંધે તો શત્રુનો નાશ થાય.

તાવ મટે—અંધેડાના રસથી અંધેડાની કલમચડે ભોજપત્ર પર યંત્ર લખી દહીંને બાંધે તો રોજીદો, એકાંતરીએ, તરીયો કે ચોથીયો તાવ મટે.

ચોર પકડવો—યંત્ર લખીને રંટીયા સાથે બાંધી રંટીયો ઉલટો ફેરવવો એટલે ચોર પોતાની મેળે આવે.

લક્ષ્મીપ્રાપ્તિ—લક્ષ્મીપ્રાપ્તિને માટે રોજ ૨૦૦૦ યંત્રો લખવા.

દેવતાની પ્રસન્નતા—પ્રભુ કે દેવતાને પ્રસન્ન કરવા માટે રોજ ૪૦૦૦ યંત્રો લખવા.

વશીકરણ—વશીકરણ માટે રોજ ૩૦૦૦ યંત્રો લખવા.

ચોરાએલી વસ્તુ મેળવવી—ચોરાએલી વસ્તુ પાછી મેળવવા માટે રોજ ૫૦૦૦ યંત્રો લખવા.

ઉદ્યોગપ્રાપ્તિ—ધંધો, વેપાર કે ઉદ્યોગ મેળવવા માટે રોજ ૪૦૦૦ યંત્રો લખવા.

વંધ્યાને પુત્રપ્રાપ્તિ—વંધ્યાને પુત્રપ્રાપ્તિ માટે રોજ ૫૦૦૦ યંત્રો લખવા.

મિત્રમેળાપ—મિત્રના મેળાપ માટે રોજ ૩૦૦૦ યંત્રો લખવા.

રાજાની પ્રસન્નતા—રાજાને પ્રસન્ન કરવા માટે રોજ ૪૦૦૦ યંત્રો લખવા.

સુખપ્રાપ્તિ—સુખપ્રાપ્તિ માટે ૨૦૦૦ યંત્રો લખવા.

વિશેષ સૂચના—શુભ કાર્યને માટે શુક્લ પદ્મમાં અને અશુભ કાર્ય માટે કૃષ્ણ પદ્મમાં લેખનનો પ્રારંભ કરવો. મેષ, સિંહ અને ધન રાશિવાળાએ આતશી, વૃષ, કન્યા અને મકર રાશિવાળાએ ખાડી, મિથુન, તુલા અને કુંભ રાશિવાળાએ બાદી અને કર્ક, વૃશ્ચિક તથા મીન રાશિવાળાએ બાખી યંત્ર લખવો. જ્યાંસુધી યંત્ર લખે ત્યાંસુધી

અહાયર્થ પાળવું અને મગની દાળ તથા ભાત ખાવા. જ્યાં ખાસ સૂચના ન હોય ત્યાં યંત્ર ખાડી અષ્ટમંધથી, બાદી રક્તચંદનથી, આખી શાહીથી અને આતશી મળી કે ભીમસેની કપૂરથી લખવો. શુભ કાર્ય માટે ઉત્તર દિશાએ અને અશુભ કાર્ય માટે દક્ષિણ દિશાએ મ્હોં કરીને બેસવું.

પંદરા યંત્રનો મુસલમાની પ્રયોગ—યંત્રના નવ કોઠાના નવ મંત્રો જૂદા જૂદા નીચે મુજબ છે:—(૧) અજવોયા ધર્માદિલ વહલ્લ યા

અક્ષાહો. (૨) અજવોયા જિપ્પાઈલ વ-

હલ્લ યા સુહૃદ. (૩) અજવોયા કિલ્કા-

ઈલ વહલ્લ યા જિમિયો. (૪) અજવોયા

દરદાઈલ વહલ્લ યા દાઈમો. (૫) અ

જવોયા દૌરાઈલ વહલ્લ યા હાદિયો. (૬)

અજવોયા રક્ષમાઈલ વહલ્લ યા સુહૃદો.

(૭) અજવોયા સરક્ષલ વહલ્લ યા જાકિયો.

(૮) અજવોયા તમ્કશીલ વહલ્લ યા હસીમો.

(૯) અજવોયા ઇરમાઈલ વહલ્લ યા તાહિરો.

યા સુહૃદ ૬	યા જાકી ૭	યા સુહૃદ ૨
યા અક્ષા ૧	યા હાદી ૫	યા તાહર ૯
યા હસીમ ૮	યા જીમી ૩	યા દાનમ ૪

[આશ્તિ પૃ.]

વિધિ—ઉત્તમ માસના પહેલા ગુરુવારે કૂમંચક પર આસન બિ-
છાવી વાર, દિશા, ચંદ્રમા, ચોમિનીનો વિચાર કરી ચોમિનીને પીઠ પાછળ
રાખી બેસવું. જળપાત્ર, દીવો, લોભાનનો ધૂપ છત્વાદિ તૈયાર કરવાં નવ
કોઠાના જૂદા જૂદા મંત્રો છે, તેમાં પહેલાં પાછળ મંત્ર પર પુષ્પ,
અત્તર, મીઠાઈ વગેરે ધરાવવું. એ પ્રમાણે ૯ કોઠા પર અનુક્રમે ઉત્તરથી
મૂકવું. પછી એક વાર બિરિમલાહ પઢવી (બિરિમલાહિરંદમાનિરંદીમ).
પછી નવે કોઠાના એક એક મંત્રને ૧૦૧ વાર પઢવા અને મંત્રના આદિ
તથા અંતમાં ૧૧-૧૧-૬૧૬ પઢવી (૬૧૬:-અલ્લા હુમ્મા સફતે અલ્લા
મુહમ્મદિન વ અલ્લા આલે હી મુહમ્મદિન વ બારક વ સફમ). આ
પ્રમાણે એક દિવસ કયો પછી બાકીના ૧૪ દિવસ એ પ્રમાણે કરી
પ્રયોગ પૂરો કરવો. મગે તેવો મનોરથ પણ તેથી ૪૦ દિવસમાં સિદ્ધ થાય.

પરિચ્છેદ ૩ નો.

વિધિવિધ યંત્રો.

વીસો યંત્ર—આમનો કોઈ પણ એક યંત્ર લખવો. સ્નાનવડે

શુદ્ધ ચંદ્રને દાડમના પાન ઉપર કા-
યાની શાહીથી યંત્ર લખવો. રોજ
લખતાં ૨૧ દિવસસુધી લખવો અને
રોજ ૧૦૦૦ માયત્રી મંત્રો જપવા.
પછી તેને મંગળજળ છાંટીને શુદ્ધ
કરવો. પછી સોનાના માણીયામાં
મઢાવીને માણીયું ગળામાં બાંધવાથી

૮	૪	૭	૧
૬	૨	૭	૫
૩	૬	૨	૬
૭	૫	૪	૮

[આકૃતિ ૫૮]

૨	૮	૬	૪
૬	૪	૨	૮
૪	૬	૮	૨
૮	૨	૪	૬

[૫૯]

ધન, પુત્ર, બળ અને દરેક કાર્યમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.*

ઇસલામી વીસો યંત્ર—આ ઇસલામી વીસો યંત્રને બોજપત્ર

ઉપર લખીને માણીયામાં મઢાવીને અથવા ચાંદીના પતરા ઉપર કાત-
રાવીને ભોખાનના ધૂપ દીપાદિ-
થી વિશુદ્ધ કરી બાળકને ગળે
બાંધવાથી બાળકની ભૂતપીડા
દૂર થાય છે અને બાળકને
આરામ થાય છે. તે કામના
સિદ્ધિ કરી આરનારો યંત્ર છે.

યા ફરમાન	૨	યા જાનરાઇલ
૩	૧૦	૭
યા ફરદાઇલ	૮	યા તનકોઇલ

[આકૃતિ ૧૦]

અપમૃત્યુ નિવારણનો યંત્ર—ગોરોચન અને કુમકુમથી બોજ-
પત્રમાં આ યંત્ર લખવો. તે ઉપર મૃત્યુંજવાય નમઃ એ
મંત્ર ૧૦૮ વાર જપવો. ધૂપ દીપાદિથી યંત્રને શુદ્ધ
કરીને પછી હાથે બાંધવાથી અપમૃત્યુ-અકરમાત મૃત્યુનું
નિવારણ થાય છે.

[આકૃતિ ૧૧]

મંગળકારક યંત્ર—બોજપત્ર ઉપર ગોરોચનવડે આ યંત્ર લખવો
અને જ્યાં 'અમુક' શબ્દ યંત્રમાં
[તે સ્થળે જેનું મંગળ કરવાનું
હોય તેનું નામ લખવું. એ યંત્રને
કાંઈ દેવતાના સ્થાનમાં સ્થાપન
કરવાથી તેનું સર્વથા મંગળ થાય છે.

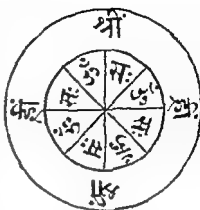
હોં	અમુકસ્ય શાન્તિઃ	હું
	કુલ કુલ સ્વાહા	

હોં

[આકૃતિ ૧૨]

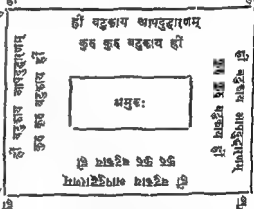
* બીજા ન્હોતી ન્હોતી પ્રકારના સિદ્ધ વીસો યંત્રો મળે જુઓ "સચિત્ર
ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક, અંશ ૨ નો"—પૃષ્ઠ ૧૦ મેં, પરિચ્છેદ ૧ થી.

સર્વભંગળ યંત્ર—મળનાં
ફલનો રસ અને શોણકનો રસ એ
બેઉને મેળવી તે મિશ્રણરૂઢે બા-
જુએ આપેલો સર્વભંગળ યંત્ર
લખવો. પછી દીપ, ધૂપ, પૂજન,
નૈવેદ્યાદિથી તેને સિદ્ધ કરીને યંત્રને
માદળીયામાં મદાવવો અને જેનું
મંગળ કરવાનું હોય તેના જમણા
હાથ પર બાંધવો. તેથી સર્વ પ્રકાર-
ની શાન્તિ, ઐશ્વર્ય તથા મનશ્ચિ-
તિત કાર્યની સિદ્ધિનો લાભ થશે.

[આકૃતિ ૧૩]

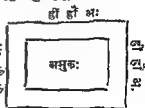
આપત્તિ ઉદ્ધારણ યંત્ર—આ યંત્રને ગેરોચન તથા કુમ્ભકુમ્ભી
ભોજપત્ર પર લખવો. મધ્યમાં
અમુકઃ શબ્દને
સ્થાને જેના પર
આપત્તિ હોય
તેનું નામ લખવું.
પછી ધૂપદીપા-
દિથી શુદ્ધ કરીને
યંત્રને માણસના
ગળામાં તાવીજ-
માં કે જમણે
હાથે મદાવી બાં

[આકૃતિ ૧૪]

ધવાથી તેની બધી આપત્તિઓનો નાશ થાય છે, લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે,
ચતુરનો નાશ થાય છે અને કદાપિ અનિષ્ટ નહું નથી.

શાન્તિદાયક યંત્ર—આ યંત્રને
ભોજપત્ર ઉપર ગેરોચનથી લખવો.
મધ્યમાં અમુકઃ શબ્દ છે ત્યાં મા-
ણસનું નામ લખવું. ધૂપદીપાદિથી
યંત્રને શુદ્ધ કરી દેવતાના સ્થાનમાં
સ્થાપન કરવો. એથી ધન, શાન્તિ
તથા સર્વના અનુમદની તે મનુષ્યને
પ્રાપ્તિ થાય છે.

[આકૃતિ ૧૫]

પ્રસન્નતા-પ્રાસિનો-યંત્ર—પહેલાં નીચેનો મંત્ર ૧૦૧૦ વાર

જપવો : શ્રી હ્રીં હ્રીં અસુકં
પ્રિયતર કુકુકુ સ્વાહા ॥
અમુક શબ્દને સ્થાને માણુ-
સનું નામ યોગ્યું. મંત્રજપ્યા
પછી માટીની કેરી ઠીકરી પર
કિંવા ભોજપત્ર પર રક્તચંદનથી યંત્ર લખવો અને તેને કંકમાં ધારણ
કરવો. એથી અનિષ્ટ નાશ પામે છે. દેવતા, મનુષ્ય તથા પશુઓ પણ
તેની ઉપર પ્રસન્ન રહે છે. યંત્રનું પૂજન નિત્ય નિત્ય કરવું જોઈએ.

હ્રીં
હ્રીં
શ્રીં હ્રીં હ્રીં
હ્રીં
હ્રીં

[આકૃતિ ૬૬]

રક્ષા કરવાનો યંત્ર—ભોજપત્ર ઉપર પોતાની છાતીના લોહીથી

યંત્ર લખવો અને દેવતા
સન્મુખ જઈ સોના કે
રૂપાના માટણીપામાં યંત્રને
મઢાવી, ધૂપદીપાદિથી પ-
વિત્ર કરી વિધિપૂર્વક ધારણ
કરવાથી વિપત્તિઓ અને
વિઘ્નોથી મનુષ્યનું રક્ષણ
થાય છે.

રક્ષા કુલ ઓં સ્વાહા
હ્રીં
હ્રીં
હ્રીં
આચાયૈ પરમેશાન્યૈ નમઃ
હ્રીં
હ્રીં
હ્રીં
શિશ્નઃ ૨૦ ૨૬ ૧૩૨

[આકૃતિ ૬૭]

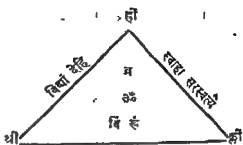
લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાનો યંત્ર—આ યંત્રને શુભ દિવસે અષ્ટમંધથી

ભોજપત્ર ઉપર લખવો. તેને
ધૂપ-દીપાદિથી શુદ્ધ કરીને
નાણાંની થેલીમાં કે તીજો-
રીમાં રાખવો. એટલે હમેશાં
લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈને નિ-
વાસ કરશે. આ યંત્રને
ધારણ કરનાર જો સુચા-
રિત્વશીલ, સદાચારી અને
સુપાત્રને દાન આપનાર હોય
તો તેને ત્યાં લક્ષ્મીનો અખૂટ ભંડાર રહે.

હ્રીં સ્વાહા ઓં સ્વાહા હ્રીં
પા | તુ | ધીં | સ્વાહા
શ્રીં | પા | તુ | ધીં
પા | તુ | ધીં | પા
તુ | શ્રીં | પા | તુ
૨૬ ૧૩૨ ૨૦ ૨૬ ૧૩૨

[આકૃતિ ૬૮]

વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનો
યંત્ર—આ યંત્રને પો-
તાના જ સરી રના
લોહીથી ભોજનપત્ર ઉપર
લખીને ધૂપદીપાદિથી શુદ્ધ
કરી કઠે કે બાકુ પર ધારણ
કરવાથી વિદ્યાર્થી વિદ્યાપ્રાપ્ત
કરવામાં નિર્મળ શુદ્ધ ધરા-
વનારો થાય છે.

श्री विद्यायै नमः

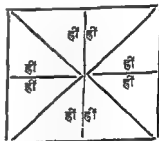
[આકૃતિ ૧૯]

સંપત્તિ પ્રાપ્તિ કરવાનો યંત્ર—આ યંત્રને ગોરાચન, કુંકુમ, સિંદુર અને સાખના રસથી ભોજપત્ર ઉપર લખવો. પછી તેનું ધૂપ-દીપાદિથી પૂજન કરી જમણા હાથે અથવા ગણ બાંધવો. યંત્રને હમેશાં શુભ રાખવો; તેથી સર્વ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ॐ	है सैं ह स ली ह स ल वैं	ॐ
---	----------------------------	---

[અધિકૃતિ ૭૦]

કાન્તિના વૃદ્ધિના યંત્ર—આ યંત્રને બોજપત્ર ઉપર અષ્ટમધ્યી સખવે। અને રનાન કરતી વેળાએ નીચે દાખી રાખીને પછી રનાન કરવા બેસવું એટલે શરીરની કાન્તિમાં વધારો થાય છે.

[આકૃતિ ૭૧]

રાજસભામાં માન—આ યંત્રને કપૂર અને કસ્તૂરીથી ભોજપત્ર પર લખીને તેને ધૂપ-દીપાદિથી પૂજા મળામાં વાધીને રાજસભામાં જવાથી અતિ માનની પ્રાપ્તિ થાય.

46	48	2	11
5	8	30	46
42	49	1	9
8	4	40	49

[ଆନ୍ତରାଳ ୭୧]

ત્રિકાળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ—તાડપત્ર ઉપર આ યંત્ર ગોરોચન,

સિંદુર, રક્તાચંદન,
કુંકુમ અને પોતાની
અનામિકા આંગળીના
લોહીથી લખવો. પછી
ધૂપ-દીપાદિથી તેનું
પૂજન કરવું. પછી
નીચેના મંત્ર સવા-
લાખ વાર જપવો. ઓ
હૃ હ્રીં કહ હ્રીં સહ
હ્રીં ॥ મંત્રજપ અમાસ-
થી શરૂ કરીને ૪૨ દિવસ
સુધી નિયમિત રીતે
કરવો અને ૭ દિવસે
જપની પૂર્ણાહુતિ થાય તે દિવસે ગંગા કિંવા અન્ય કોઈ પવિત્ર નદીને
ઠાઠે જઈ છિન્નમસ્તા દેવીની પૂજા કરવી. આ રીતે સિદ્ધ કરેલો યંત્ર
પાસે રાખવાથી ત્રિકાળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

[આકૃતિ ૭૩]

હાજશતનો યંત્ર—પ્રારંભમાં નીચેનો મંત્ર ૨૧ વાર પઢવો.

કુલ્મ ક્ષુધા વીરા વિના
સમલકિ માસહિન્ન
હિનાસ માનસા પૂજા
વસા દિવસ ભાવા
વિલ પનાસઃ ॥ પછી
એ જ મંત્ર બાળકના
હાથમાં ૨૧ વાર પઢવો.
અને માયામાં કુંકુ આ-
રવી. પછી “કુદાસ
સુભેમાન પીરકી, કુદાસ
ખરાળે સુદમ્હીનકી, ખુ-
દાકે વાસ્તે ખુદાકે વાસ્તે ક્ષમાનેકે (માણસનું નામ બોલવું) સરીરમે
દોષ સો મિલાયકે હાજિર કરે” એમ બાળકને ઓંઓ કહેવડાવવું.

પર્યાલ	૮	૧૨	૧	૧	જયાર્યાલ
	૧૧	૨	—	૧૦	
	૮૬	૨૫૫૬	૧૬	૬	
સર્યાલ	૧૪	૫	૪	૫૧	ભર્યાલ

[આકૃતિ ૭૪]

બાળકને કૂસેલ તેલ લગાવવું, 'કૂચ્છી માળા ગળામાં પહેરાવવી, પાન ખવાડવું, અત્તર લગાવવું, લોખાનનો ધૂપ દેવો, કાચનો સીસો પાસે રાખવો, સરસીયાનો દીવો કેરા ઘડા ઉપર કેરા કેડીયામાં બાળવો, અને પછી બાળકના હાથમાં બાજુએ આપેલો ચંત્ર લખવો, એટલે બાળકને જે કાંઈ પૂછવામાં આવશે તેનો તે જવાબ આપશે.

સર્વ મનોરથસિદ્ધિ—આ ચંત્રને કાગળ પર હળદરથી લખવો અને ચંત્રની નીચે પોતાનો મનોરથ લખવો. પછી તેનો પક્ષીનો-વાટ બનાવી રવિવારે દીવામાં બાળવો. એ પ્રમાણે સાત રવિવાર કરવું એટલે મનોરથની સિદ્ધિ થાય. ॐ હ્રીં હ સઃ એ ચંત્રની [આકૃતિ ૭૫] ૧૧ માળા પણ સાથે સાથે હળદરની માળાથી જપવી.

બેડી તૂટે-કેદી છૂટે—

ગોરોચન અને કુમ્ભકુમ્ભથી આ ચંત્રને બોજપત્ર ઉપર લખીને શંખસંપુટમાં રથાપવો. પછી તેની ત્રિકાળ પૂજા કરવી અને મરતક પર ધારણ કરવો એટલે બેડી તૂટે અને કેદી છૂટે.

તા
ॐ દેવદત્તસ્ય નિગડુસ્ફોટયર
તુર

[આકૃતિ ૭૬]

વિજયપ્રાપ્તિ—આ ચંત્રને પત્થર ઉપર હરતાળથી લખી નીચે નામ લખી ધૂપાદિથી તેનું પૂજન કરી તે પત્થરને ઉધો રાખી મૂકે તો જેનું નામ લખ્યું હોય તે સંપ્રાપ્તમાં, વિવાદમાં કે કોર્ટ-કચેરીના કેસમાં જીત પામે.

અમિજિત્ત્વ અપરાજિત્ત્વ
દેવદત્તસ્ય જયો ભવેત્

[આકૃતિ ૭૭]

ગાય દોહવા દે તેનો ચંત્ર—આ ચંત્રને કેસર, ગોરોચન અને કંકુથી બોજપત્ર પર લખી ગુમળનો ધૂપ દહ, ગાયને ગળે બાંધવાથી ગાય દોહવા દે અને દૂધ ખૂબ વધે

૨૮/૩૫/ ૨/ ૭
૬/ ૩/ ૩૨/ ૩૧
૩૪/ ૨૬/ ૮/ ૧
૪/ ૫/ ૩૦/ ૩૩

[આકૃતિ ૭૮]

ભેંશ દોહવા દે તેનો ચંત્ર—આ ચંત્ર અષ્ટ-ગંધથી બોજપત્ર ઉપર લખી ભેંશને શોંઝડે બાંધવાથી ભેંશ ખરચાને ન ધાવવા દેતી હોય તો ધાવવા દે અને દોહવા પણ દે.

૨૪-૧૮-૪૯

[આકૃતિ ૭૯]

તોફાની ઘોડાને વશ કરવો—કસ્તૂરી, ઠેસર અને કપૂરના મિશ્રણવડે આ યંત્રને હિતમ માસને પહેલે રવિવારે કાગળ ઉપર લખી તેને ગુગળનો ધૂપ દઈ ઘોડાના ગળામાં બાંધવાથી ઘોડો તોફાન ન કરે અને પોતાના માલીકનો શુભચિંતક થઈને રહે.

૨૬	૩૩	૨	૭
૬	૩	૩૦	૨૬
૩૨	૨૭	૮	૧
૪	૫	૨૬	૩૧

[આકૃતિ ૮૦].

દૃક્ષને ફળ આવવાનો યંત્ર—આ યંત્રને આશ્વિનના રસથી ભોગપત્ર ઉપર લખી દીપ-ધૂપાદિથી તેનું પૂજન કરી વૃક્ષ ઉપર બાંધવામાં આવે તો તેથી વૃક્ષને ધણું ફળ આવે છે.

૮૮	૯૫	૨	૮
૭	૩	૬૨	૬૧
૬૪	૮૬	૬	૧
૪	૬	૬૦	૬૩

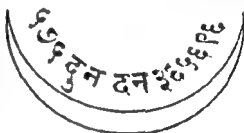
[આકૃતિ ૮૧].

કુલ આવવાનો યંત્ર—આ યંત્રને પાનમાં કેળના રસથી લખી દીપ-ધૂપાદિથી તેનું પૂજન કરી માળાની વાડીમાં દાટવામાં આવે તો વાડીના છોડવાને ખૂબ ફલ આવે.

૫૭	૮૪	૨	૮
૭	૩	૮૧	૮૦
૮૩	૭૮	૬	૧
૪	૬	૭૬	૮૨

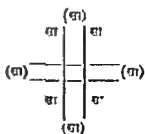
[આકૃતિ ૮૨].

પરદેશ ગએલો પાછો આવે—બાગુએ આપેલો યંત્ર ઘોડાની ખરીતી દેણ લખવો અને જે માણસ આવવાની આશા દોષ તે માણસનું નામ લખવું. પછી યંત્રને અમિમાં તપાવવો જેથી પરદેશ ગએલો માણસ માત દિવસમાં પેર પાછો આવે.

[આકૃતિ ૮૩].

વર્ષીકરણનો યંત્ર—આ યંત્રને અષ્ટમંધ્યા ભોગપત્ર ઉપર લખવો અને તેની નીચે જેનું વર્ષીકરણ કરવું દોષ તેનું નામ લખવું. પછી યંત્રને ધૂપ-દીપાદિથી પૂજને તટાવમાં નાખવો એટલે તે માણસ વશ થશે.

[આકૃતિ ૮૪].

કાર્યસિદ્ધિનો ચંત્ર—આ ચંત્રને વાંસની કલ-
મથી કાગળ પર અષ્ટમંધથી સવા લાખ લખે તો સર્વ
કાર્ય સિદ્ધ થાય.

૮	૧૫	૨	૮
૭	૩	૧૨	૧૧
૧૪	૯	૯	૧
૪	૬	૧૦	૧૩

[આકૃતિ ૮૫].

સૌને વશ કરવાનો ચંત્ર—આ ચંત્રને કેસર-
કસુરીથી કપડા પર લખી, તેની દીવેટ બનાવી બાજે
અને તેની રાખ જેને ખવાડે તે વશ થાય. બાબ્યા
પહેલાં ધૂપ-દીપાદિથી તેની પૂજા કરવી.

૩	૬	૨૧
૧૧	૩૧	૩
૪	૨૫	૬

સ્વસ્વાભાસ્વા
[આકૃતિ ૮૬].

પુરુષને વશ કરવાનો ચંત્ર—આ ચંત્રને રોટલી
કે રોટલા પર અષ્ટમંધથી લખીને તેને શુભળનો ધૂપ
દેવો. પછી તે કાળા કૂતરાને ખવરાવવો એટલે પુરુષ
સ્ત્રીને વશ થઈને રહેશે.

૩૩	૪૦	૨	૮
૭	૩	૩૭	૩૬
૩૯	૩૪	૯	૧
૪	૬	૩૫	૩૮

[આકૃતિ ૮૭].

સાસુ સસરાને વશ
કરવાનો ચંત્ર—આ ચંત્રને
ધઉંની રોટલી પર અષ્ટમંધથી
લખવો અને તેને ધૂપ-દીપા-
દિથી પૂજીને કાળા કૂતરાને
ખવરાવવો, એટલે સસરા વશ
થશે અને કૂતરીને ખવરાવવાથી
સાસુ વશ થશે.

ઠ	હી		
	હી		૫
	૧૦		૬
હી		૧	૭
	સ્વયં		૯

[આકૃતિ ૮૮]

રાજાનું વશીકરણ—આ ચંત્રને ચાકડો
ફેરવવાની લાકડીથી રોજ રોજ લખ્યા કરે
તો ચક્રવર્તી રાજા હોય તોપણ વશ થાય.

જ	જ	જ	જ
જ	જ	જ	જ
જ	જ	જ	જ
જ	જ	જ	જ

[આકૃતિ ૮૯]

સ્ત્રીને વશ કરવાનો ચંત્ર—આ ચંત્રને સ્ત્રીના
કાળા પગની પાની ઉપર અષ્ટમંધથી લખે તો સ્ત્રી
વશ થાય.

૫૮	૫૫	૨	૮
૭	૩	૫૨	૬૧
૫૪	૫૯	૯	૧
૪	૬	૬૦	૫૩

[આકૃતિ ૯૦]

दुर्गतने पशु करवो—(कृदि) ४३ हो महर्णमो, सव्वासहि

तद्वक्तुं तोत्रं ब्रह्मणस्य चिकाशिनेऽपि ॥ इत्थं यथा तव विभूतिरभूज्जिनेन्द्र

ॐ ह्रीं अर्हणमो सबोसहिषताण ॐ नमो

अप्रतिचक्रे ही ॐ नमो स्वाहा ।

मन्त्रोपाधि तसि स्त्री नमो नमः

यदि कृपया दिनकृतः प्रहारादयकादा

यन्मिपदेशानविधौ न तथा परस्मा ।

[आहूति ६१]

પ્રતાપ ॥ (મંત્ર) ઓ નમો મગલતે અપ્રતિચકે ઈ હ્રીં હ્રં ઓ હ્રીં
 નમો વાહિતહિદ્વૈ નમો નમઃ અપ્રતિચકે હ્રીં ઠઃ ઠઃ સ્વાહા ॥ મંત્રિ તથા
 મંત્ર ૨૧ વાર જપીને તે ૧૩ પાણી મંતરી મ્હોં ૫૨ હાંટવું અને ઉપર
 આપેલો યંત્ર ભોજપત્ર પર અષ્ટમંથથી લખી ધૂપ-દીપાદિથી પૂજા પાસે
 રાખવો. એટલે દુર્જન વશ થાય અને તેની નિહવાતું સ્થંભન થાય.

શ્રીનું આકર્ષણ—ગોરાયન અને કુમકુમથી બોળપત્ર ઉપર જમુકી શબ્દને રચાતે શ્રીનું નામ લખીને યંત્ર લખવેલું અને ગીણ તથા ઘીમાં રચાપન કરવેલું એટલે તે શ્રીનું આકર્ષણ પોતા તરફ યશે.

[आहूति ६२]

ગર્ભરથંબનનો યંત્ર—

આ યંત્રને પીળા દ્રવ્યથી (લજ્જ-
દરથી) વજ્ર ઉપર લખીને
પૂજન કરી મીઠુમાં વાટી
જળમાં સ્થાપિત કરે, એટલે
જળનું સ્થંબન થાય છે. રવિ-
વારે સરસવતીનું મૂળ લાવીને તેને
પાણીમાં ધસી માયા પર તીલક
કરવું.

હાં હાં હાં હાં હાં
હાં હાં હાં હાં હાં
હાં હાં હાં હાં હાં
હાં હાં હાં હાં હાં

[આકૃતિ ૯૩]

ગર્ભરથંબનનો યંત્ર—(ચંદ્રિ) ॐ હર્ષે નમો સિદ્ધોષદિ પક્ષાણં ॥

શુભાત્મભાવલયભૂરિવિભા વિમોસ્તે

ઉંહી હર્ષેણમે સિદ્ધોષદિ પક્ષાણં

સ લા ન કે	કં	કં	કં	કં	કં	ન મો શં શ્રી રે સો
	કં	ઉં	પ	ચ	નં	
	કં	ન	મઃ	ય	કં	
	કં	હીં	હાં	મ	કં	
	કં	કં	કં	કં	કં	

ૐ સ્વાહા ॥ ૐ સ્વાહા ॥ ૐ સ્વાહા ॥ ૐ સ્વાહા ॥ ૐ સ્વાહા ॥

[આકૃતિ ૯૪]

(મત્ર) ઓં નમો હાં છોં ઐં હ્રોં વગ્રાવલ્યે દેવ્યે નમો મમઃ સ્વાહા ॥
કસુંબાના રંગથી રંગેલું સૂતર લેવું અને ૧૦૮ વાર આદિ તથા મંત્ર-
વડે મંત્રી તેને ગુજળેના ધૂપ દેવો. એ સૂતર કમરની આસપાસ બાંધવું
અને ઉપર આપેલો યંત્ર બોજવો પર અષ્ટમંથથી લખી ધૂપાદિથી
પૂજા પાસે રાખવો. એટલે ગર્ભનું સ્થંબન થશે અને તેનું અકાળે પતન
થશે નહિ.

શત્રુખુદ્ધિ સ્થંભન યંત્ર—આ યંત્રને ધુવડ-પક્ષીની પાંખ ઉપર લખીને તેને ધૂપથી પવિત્ર કરી શત્રુના શિર પર નાંખવામાં આવે તો શત્રુની ખુદ્ધિનું સ્થંભન થાય.

૮૪	૯૧	૨	૭
૬	૩	૮૮	૮૭
૯૦	૮૫	૮૧	૧
૪	૫	૮૬	૮૯

[આકૃતિ ૯૫]

શત્રુપીડાનો યંત્ર—આ યંત્રને ઇદ્રાવણના રસથી કામળ પર લખવો અને તેની હેઠળ શત્રુનું નામ લખવું. પછી એ યંત્રને સર્પના દરમાં મૂકી આવવો. જેનું નામ લઈને આ દરમાં યંત્ર મૂક્યો હોય તેને સર્પ ડસે કિંવા સર્પથી તે ભય પામે.

૪૦૦	૫૦૦	૧૧૦૦	૬૦૦
૧૨૦૦	૫૦૦	૩૦૦	૬૦૦
૧૦૦	૮૦૦	૧૦૦૦	૭૦૦
૯૦૦	૮૦૦	૨૦૦	૭૦૦

[આકૃતિ ૯૬]

વિદ્રેપણનો યંત્ર—(૧) વિધ અને ધત્તરાના નળથી આકૃતિમાં દર્શાવ્યા મુજબ કામડો અને ધુવડનું ચિત્ર બોજપત્ર પર આલેખવું. લખતી વખતે ૪૩ દેવદત્તયજ્ઞદત્તયોરસ્તુ સ્વાહા એ મુજબ યંત્ર (પશુ તેમાં દેવદત્ત અને ધત્તદત્તને સ્થાને જે એ નળથી વચ્ચે કલહ કિંવા વિદ્રેપણ કરાવવું હોય તેમનાં નામો બોધતાં બોધવો. એ પ્રમાણે રાજ કરવાથી તે બેઉ વચ્ચે વિદ્રેપણ થશે. (૨) વિધ અને બિલાડાના સોઢીના મિશ્રણમાં સ્મશાનનો કાપસો બોળીને બોજપત્ર પર કામડા અને ધુવડનું ચિત્ર આલેખવું અને આલેખતી વખતે યંત્ર બોધવો : કાકોલૂકયો ચાંદશ વૈર તાદશ વૈર દેવદત્તયજ્ઞદત્તયો મૈઠ્ઠુ સ્વાહા (દેવદત્ત અને ધત્તદત્તને સ્થાને બેઉનાં નામો બોધવાં). યંત્રની હેઠળ તે નામો પણ લખવાં, એટલે બેઉ વચ્ચે વૈર થશે.

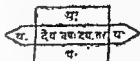
[આકૃતિ ૯૭]

વૈરી પ્રસન્ન થાય—આ યંત્રને ગોરાચત્રથી બોજપત્ર પર લખી પૂજન કરી દુધમાં સ્થાપન કરવાથી મને તેવો કોપી મનુષ્ય પણ પ્રસન્ન થાય છે.

[આકૃતિ ૯૮]

ઉચ્ચાટનના યંત્રો—(૧) કાગડો અને ધુવડના લોહીથી જેનું નામ લખીને આ યંત્ર લખે અને યંત્રને કામડાના ગળામાં બાંધીને કામડાને છોડી દે તો તેનું ઉચ્ચાટન થાય. (૨) બહેડાના પત્રના રસથી ભોજપત્રમાં [આકૃતિ ૬૯] જેનું નામ યંત્ર સાથે લખીને ગધેડાના મૂત્રમાં નાંખી તેનો તાપ દેવામાં આવે. તો તેનું શીઘ્ર ઉચ્ચાટન થાય.

[આકૃતિ ૧૦૦]

વંધ્યાદોષ નિવારણના યંત્ર—બાળુએ આપેલા યંત્રને ભોજપત્રમાં અષ્ટગંધથી લખવો અને દીવો કરી લોખાન તથા શુભળનો ધૂપ દેવો.

૭	૭	૦૧	૭	૭૬	૭૬	૭
૪	૮૩	૪૧	૭	૪૧	૪	૩૭
૯	૮૩	૪૧	૮૭	૮૧	૩૮	૩૮

[આકૃતિ ૧૦૧]

પછી તે યંત્ર વંધ્યા સ્ત્રીના જમણા હાથે બાંધવાથી તેના ગર્ભોદયના દોષનું નિવારણ થાય છે અને ગર્ભ રહે છે.

વંધ્યા ગર્ભધારણ યંત્ર—જ્યારે પુખ્ત નક્ષત્રનો સૂર્ય હોય, ત્યારે આ યંત્રને પાનમાં દૂધવડે ૧૦૮ વાર લખવો અને તે દીપ-ધૂપાદિથી પૂજીને વંધ્યા સ્ત્રીને તે પાન ખવરાવવું જેથી તે ગર્ભ ધારણ કરશે.

૭૧	૭૭	૭૭
----	----	----

સુખે પ્રવાસ થવાનો યંત્ર—આ યંત્રને ગોમૂત્રથી ભોજપત્ર ઉપર લખવો અને ધૂપ દીપાદિથી તેનું પૂજન કરવું. પછી તેને ઘોષ્ટને ગર્ભવતીને પાવો. એ રીતે ૨૧ દિવસ કરવાથી તેને સુખે પ્રસવ થાય અને કંઈ પડતું નથી.

૪	૫	૫	૭
૮	૪	૮	૧
૧	૩	૧	૧
૩	૬	૨	૭

[આકૃતિ ૧૦૩]

બાળકને નજર ન લાગવાનો યંત્ર—આ યંત્રને તાંબાના પતરામાં કાતરાઈને તેને ધૂપ-દીપાદિથી પૂજી, પછી બાળકના ગળામાં બાંધવાથી તેને કાંઈની દુષ્ટ નજર લાગતી નથી.

૭૧	૫૧	૩૩	૪૨
૬૮	૮૨	૬	૧૧
૨૫	૩૭	૪૬	૫૦
૪૫	૨૭	૬	૧

[આકૃતિ ૧૦૫]

જૂતબાધા નિવારણ—ચમેલીની લેખણ અને કેસરથી કમળની પાંદડી પર આ યંત્ર લખી ધૂપ ઈ બાળકને કંઈ બાંધવાથી જૂતબાધા ન નડે.

કી	૧
હી	૪૬

[આકૃતિ ૧૦૫]

બાલારામ યંત્ર—આ ઇન્દુઆ યંત્રને અષ્ટ-
મંધથી બોળપત્ર ઉપર લખવો અને તેનું પૂજન
કરી બાળકની પાંસળી પર બાંધવો એટલે બાળકને
પેટમાં તથા પાંસળીમાં કાંઈ પીડા થતી હશે તો તે
મટી જશે અને આરામ થશે. મોટા માણસને પણ
પાંસળીમાં વાના દર્દ ઉપર આ યંત્ર ઉપયોગી થશે.

૮	૧	૪૬	૪૧
૪૨	૪૫	૪	૫
૨	૭	૪૦	૫
૪૪	૪૩	૬	૩

[આકૃતિ ૧૦૬]

બાળકનો લાય જાય—આ યંત્રને દ્વિધથી
બોળપત્ર પર લખી ધૂપ દઈ બાળકના ગળામાં બાંધ-
વાથી બાળકને ભય લાગે નહિ.

૮૯	૯૭	૨	૮
૭	૩	૯૪	૯૨
૯૫	૯૧	૯	૧
૪	૬	૯૦	૯૬

[આકૃતિ ૧૦૭]

આધાશીશીનો યંત્ર—આ યંત્રને રવિવારને
દિવસે ચંદનથી બોળપત્ર ઉપર લખી ધૂપ દઈ માથે
બાંધવાથી આધાશીશી બિતરે.

૩૦	૭	૨૬	૮
૩	૮	૪	૭
૧	૮	૨	૩
૧૧	૭	૭	૨

[આકૃતિ ૧૦૮]

કાનની પીડા જાય—આ યંત્રને દાડમના રસથી
કાગળ પર લખી તેને ધૂપ દઈ કાને બાંધવાથી કાનની
પીડા જાય.

૨૨	૨૯	૨	૮
૭	૩	૨૬	૨૫
૨૮	૨૩	૯	૧
૪	૬	૨૪	૨૭

[આકૃતિ ૧૦૯]

તાવ જાય—આ યંત્રને શુભ દિવસે બોળપત્ર
ઉપર અષ્ટમંધથી લખી તેને ધૂપ દઈ દર્દીને મળે
બાંધવાથી તાવ જાય.

૩	૪	૭	૧૪
૫	૬	૧૩	૬
૧૪	૪	૩	૭
૭	૩	૧૪	૪

[આકૃતિ ૧૧૦]

ગર્ભરક્ષાનો યંત્ર—આ યંત્રને સોમવતી અ-
માસને દિવસે દાડમની ડાંખણીની કલમવડે કુંકુ-
મથી પીપળના પાંદડા પર લખી ધૂપ દઈ કમરે બાંધ-
વાથી ગર્ભ પડી જતો નથી અને તેનું રક્ષણ થાય છે.

શ:	ઠ:	સ:
ઠ:	ઊઠ	ઠ:
સ:	ઠ:	સ:

[આકૃતિ ૧૧૧]

તંત્રવિધા.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

હન્દ્રજાલિક અને ચમત્કારિક પ્રયોગો.

રાખને વશ કરવાનો પ્રયોગ—સફેદ આકડો, લાલ ચંદન અને ગોરોચન એ ત્રણેને મેળવીને તીલક કરે તો રાખ વશ થાય છે.

ત્રીને વશ કરવાનો પ્રયોગ—સફેદ આકડો, કંકુ, લાલ ચંદન એ સરખે ભાગે લાઇ જળથી ધસી તીલક કરે તો ત્રી વશ થાય છે.

મારણ પ્રયોગ—મંજળવારને દિવસે શત્રુએ જે સ્થાનમાં પગ મૂક્યો હોય તે સ્થાનની ધૂળ લાવવી, તેમાં ગોમૂત્ર મેળવીને શત્રુની મૂર્તિ બનાવવી અને નદીતીર પર એકાન્તમાં વેદી પર તેને સ્થાપિત કરવી. તેની છાતીમાં અત્યન્ત કઠિન લોહાનું ત્રિશૂળ ધોયવું અને તેની ડાબી બાજુએ બળિદાન આપીને કાળભૈરવનું હમેશાં પૂજન કરવું ત્યાં ૧૧ બાળકોને ઉત્તમ અન્નનું ભોજન કરાવવું અને તે મૂર્તિની આગળ સર-સીયા તેલનો દીપક બાળવો, જે રાત-દિવસ બળે. રહે બ્યાધ્યમર્તું આસન મિઠાવીને તેની દક્ષિણ બાજુએ બેસી રાત્રે દક્ષિણ દિશાએ મુખ કરી સાવધાન થઇ મંત્ર જપવોઃ ૐ નમો મગવતે મહાકાલમૈરવાય કાલા-મિતેજલે અમુકં મે શત્રુ મારય મારય પોષય પોષય હું ફટ્ સ્વાહા ॥ આ મંત્ર રાત્રે ૧૦ હજાર વાર જપે તો ૨૯ દિવસમાં મારણ સિદ્ધ થાય.

મોહનના પ્રયોગો—(૧) સહદેવીના રસમાં તુલસીના બીજ પીસવા અને રવિવારને દિને જે તેનું તીલક કરે તે આખા મંસારને મોહિત કરે. (૨) હરતાળ, અશ્વમધ અને ગોરોચનને ઢેળના રસમાં પીસીને તીલક કરે તો સૌને મોહિત કરે. (૩) મણસીલ અને કપુરને ઢેળના રસમાં પીસીને તીલક કરે તો સર્વ મનુષ્યો મોહિત થાય. (૪) સફેદ આકડાની જડ અને સફેદ ચંદનને મેળવી તેનું તિલક કરે તો સારો મંસાર મોહિત થાય.

અગ્નિસ્તંભનના પ્રયોગો—(૧) કુંવારનો રસ અને તેલની મેળવણી કરીને શરીરે લગાડવાથી શરીર અગ્નિની આંચથી બળતું નથી. (૨) કુંવારના રસનો લેપ કરવાથી ક્રોધ વસ્તુ બળતી નથી. (૩) કેળનો રસ, કુંવારનો રસ અને આકડાનું દૂધ લગાડવાથી અગ્નિસ્તંભન થાય છે.

આસનસ્તંભનનો પ્રયોગ—પુરુષની ખોપરીમાં માટી ભરીને તેમાં સફેદ ગુંજનાં ખીજ વાવવાં, પછી તેને ગાયનું દૂધ પાવાથી ગુંજની સુંદર વેલ ઉગશે, એ વેલ જેના શરીર પર નાંખવામાં આવે તેનું આસન સ્તંભન થઈ જાય.

શુદ્ધિભ્રમણનો પ્રયોગ—ભાંગરો, અપામાર્ગ, સરસવ, સહદેવી, કંકાલ, વજ, સફેદ આકડાની જડ એ બધાનું સરવ કાઢવું અને તે લોખંડના વાસણમાં રાખી ૩ દિવસ સુધી છુટવું. પછી મરતક પર તેનું તિલક કરવું; જે તે તિલક દેખે તેની શુદ્ધિ જામિત થઈ જાય.

શુદ્ધિસ્તંભનનો પ્રયોગ—ધ્રુવડ અથવા વાનરની વિષ્ટા હોશી-યારીથી પાનમાં રાખીને જેને ખવરાવે તેની શુદ્ધિનું સ્તંભન થઈ જાય.

પશુનું સ્તંભન—જે પશુની ચારે બાજુ ઊંટનાં હાડકાં દાટી દેવામાં આવે તે પશુનું સ્તંભન થઈ જાય છે.

મેઘનું સ્તંભન—છીટાને સંપુટ બનાવીને તેમાં સ્પર્શાનની રાખથી વાદળાંની તરખીર આલેખવી અને પછી તેને જમીનમાં દાટી દેવાથી મેઘનું સ્તંભન થાય છે.

વિદ્યેષણનો પ્રયોગ—હાથી અને સિંહના દત્તિને વાટીને તેમાં માખણ મેળવી જેનું નામ લઈ અગ્નિમાં હોમ કરવામાં આવે તેઓમાં પ્રક્ષિપ્ત થઈ લગાઈ જાય.

ઉચ્ચાટનનો પ્રયોગ—કાગડો અને ધ્રુવડની પાંખો રવિવારને દિવસે જેના ચૂસામાં દાટવામાં આવે તેનું ઉચ્ચાટન થાય.

વશીકરણના પ્રયોગો—(૧) રવિવારને દિને ઘણદંડી, વજ, કકુ, એનું ચૂર્ણ જેને પાનમાં રાખીને ખવડાવવામાં આવે તે સદા વશ રહે. (૨) દેવદસી અને સરસવની જોળી બનાવી તેને મુખમાં રાખી વાતચીત કરે તો સૌ વશ થાય. (૩) કેસર, તગર, કકુ, હરતાલ, મજુરીય તેમાં અનામિકા અંગુલિનું રૂધિર મેળવીને તીલક કરે તો વશીકરણ થાય છે. (૪) રવિવારને દિને હાથપગના નખની રાખ પાનમાં રાખીને સ્ત્રીને

ખવાડે તો ઓ વચ યાચ (૫) દીવાળીને દિને સોમવાર હોય તો અર્ધા રાત્રે વિષ્ણુકાન્તાનાં બીજોનું તેલ ભરી દીવો બાળે અને સોનાની સાદ કટોરીમાં તેનું ઠાળળ પાડી તેને નેત્રમાં આજવાથી ચક્રવર્તી રાજ્ય હોય તોપણ વચ યાચ

આકર્ષણનો પ્રયોગ—કાળા ધતૂરાના પાદાર્થના રસમાં ગોરાચન મેળવી કણેરની કલમથી પંદરો યત્ર ભોજ્યપત્ર પર લખવો. જેનું આકર્ષણ કરવું હોય તેનું નામ લઇને ખેરના અમિની આચથી તપાવે તો સો મોજન દર રહેનારનું પણ શીઘ્ર આકર્ષણ થાય.

સુવર્ણ બનાવવાનો પ્રયોગ—ગોમૂત્ર, હરતાલ, ગધક, મણસીત અને મમ્બાગે લઇ, ન્યાસુધી તે ન સુકાય ત્યાંસુધી ખતલમાં લસોટવા લાન ગાયનું મૂત્ર અને લાન ગધકને ૧૧ દિવસસુધી યત્નપૂર્વક લઇને તે ઉપયોગમાં લેવા, એટલે કે છુટવા બારમે દિને તેનો ગોળો બનાવી તેના ઉપર લાન કપડું લપેટી ચાર આગળ માટી ચારે બાજુએ લપેટી તેને સૂકવી નાખવું. ધતૂરીમાં પાચ હાય ઉડો ખાડો ખોદી અને કપડ મટી કરેલો ગોળો વચમાં રાખી તેને પદ્માશનાં લાકડાથી ભરી દેવો. પછી તેમાં યત્નપૂર્વક અમિ લગાવવો. બ્યારે અમિ હોયવાઇને ઠડો થઇ જાય ત્યારે ગોળાને બહાર કાઢવો અને તાગાનું પતર તપાવીને તે ઉપર ગોળાની રાખ નાખવી એક ગુળની બરાબરનું તાગાનું પતર તો તેજ વખતે સુવર્ણ બની જાય છે. વનમાં એકાન્ત સ્થાનમાં શિવના મંદિરની પાસે શુક્રપક્ષમાં બ્યારે ચંદ્રમાં નિર્મળ હોય તે દિવસે આ પ્રયોગ કરવો. ચંદ્રક યજ્ઞામહે એ મત્રના ૧૦૦૦૦ જાપ કરવા આ મુજબ રોજ કરવું ૧૧ બ્રાહ્મણોને રોજ ભોજન કરાવવું ન્યાસુધી સિદ્ધિ ન થાય ત્યાંસુધી રોજ એ પ્રમાણે કરવું હરતાલ વગેરેને ખરબ કરતી વખતે નીચેનો મત્ર રોજ ૧૦ હજાર વાર જાપવો—ઠક નમો મગવતે હ્રદાય સ્વર્ણ-દિનામીશાય રસાયનસ્ય સિદ્ધિ કુરુ કુરુ ફટ્ સ્વાહા ॥

શાક-બાગનો નાશ—ગધક વાટીને જળથી ભરેલા વાસણમાં નાખવો. તે જળથી બાગ કે શાકને સિંચવાથી બાગ-શાક નાશ પામે છે.

નામર્દ કરવાનો ઉપાય—જ્યા મનુષ્ય પેસાત્ર કંઠે તે સ્થાનમાં વીંછીનો ડાબ દાબી દેવામાં આવે તો તે પુરૂષ નામર્દ થઇ જાય છે.

ઉઘ લાવવી—એક સોપારી લાવીને તેમાંની થોડી ખાવી, બાકીની માગીમાં દાળીને તે ઉપર પીસાળ કરવો. જે મકાનમાં એમ કરવામાં આવે ત્યાંના સૌ ઠાઇને ઉઘ આવે છે.

માખીઓ દૂર કરવી—તમરની સાથે હરતાળ વાટીને તેની એક માખી બનાવવી. તે માખીને ધરતી અદર રાખવી. તેની મધથી માખીઓ ધરતી બહાર નાસી જાય છે.

ઉંદરનો ઉપદ્રવ દૂર કરવો—અર્જુન વૃક્ષના ફળ-ફૂલ, લાખ, લાન ચદન, ગુગળ, શ્વેત અપરાજિતાની જડ, બીનામા, વજનું લાકડું, એ બધા વાના એકઠા કરીને ધૂપ દેવાથી તેની મધથી ઉંદર નાસી જાય છે.

માછલીને છનાડવી—બીનામાના બીજના તેવમા તાજી મરેલી માછલીને લપેની પાણીમા નાખવાથી તુર્ત જીવતી થાય છે.

અગ્નિભય નિવારણ—રવિવારને દિન સફેદ કણેરની જડ (મૂળ) ઉખાડી લાવીને ડામા હાથે બાધવાથી અગ્નિભયનું નિવારણ થાય છે.

ગુપ્ત દ્રવ્યનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું—શનિવાર અને અશ્લેષા નક્ષત્રમા સધ્યાકાળે દાંડમના બી અને દાંડમીનો અરક અને મગજવારે રાક થતા કૃષ્ણ પક્ષીની અષ્ટમીએ અરહરના વૃક્ષની તથા મગજવારે કમળની જડ લાવી એકઠી વાગી તે વડે આખો આજવાથી સમસ્ત ગુપ્ત દ્રવ્ય જોવામા આવે છે.

પતિને વશ કરવાનો પ્રયોગ—ગેરોચન, ચેાનિરક્ત અને કેળનો રસ મેળવી તિનકે કરવાથી સ્ત્રી પોતાના પતિને વશ કરી લે છે.

નજર બંધ કરવાનો પ્રયોગ—ધુણ્ણતાવના વૃક્ષના પચામ અને ધતૂરાના પચાગને મેળવીને ગળામા બાધવાથી ગાત્ર દષ્ટિ કરવાથી જ સામા માણસની નજર બંધ થઈ જાય છે.

સાપ ને સાપ જોવા—મગજવારે દિને સાપના રાક્ષામા કપા મનું બીજ વાવવું, તેથી જે કપાસ ઉત્પન્ન થાય તેની દીવેટ કરી એરડીયા તેવમા નાખી રાત્રે દીવો બાળવાથી ચારે તરફ સાપ ને સાપ જોવામા આવશે.

નોળીયા જોવા—મગજવારે કપાસના બીજ નોળીયાના દરમા વાવવા, પડી તેનો જે કપાસ ઉગે તેની દીવેટ કરીને સાંજે દીવો બાળવાથી ચારે તરફ નોળીયા જ જોવામા આવે.

અધારામાં પુસ્તક વાંચવું—ધુવડની ખેપરીમા ધીનો દીવો બાળા કાળજી પાડવું અને તે કાળજીને આંખમા આજવાથી અધારામા પથ પુસ્તક વાંચી શકાય છે.

અદર્ય થનાનો પ્રયોગ—જીવતા ખજન પક્ષીને શાગણ મદિનામા લાવીને પાંજરામા પૂરી રાખવું અને બાહરવાસુધી રહેવા દેવું.

બાદરવામાં એ પક્ષી જર આંખથી જોઈ શકશે નહિ; તે વખતે તેને હાથે પકડીને તેની ચોટલી ઉખાડી લેવી અને તે ચોટલીને ચાંદીના માટણીયામાં મદાવી મ્હોંમાં રાખવાથી માણસ અદૃશ્ય થઈ જાય છે અને કાંઈના જોવામાં આવતો નથી.

કમળ ઉગાડવાં—અકાશનાં ખીજને તેલમાં નાંખીને પછી તેને ધૂપ દેવાથી તે તેલ સિદ્ધિદાયક થઈ જાય છે. કમળનાં ખીજને તે તેલમાં ઝીંજવીને તળાવમાં નાંખવાથી તે જ સમયે કમળનાં ફૂલ ઉત્પન્ન થાય છે.

આંખો ઉગાડવો—જો તે જ તેલનું ટીપું આંખની ચોટલી પર નાંખી તેને જમીનમાં દાટી પાણી સોંચવામાં આવે તો તત્કાળ ફળ સહિત આંખાનું વૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય છે.

આકાશમાં રથસહિત સૂર્ય જોવો—ખીજોરાનાં ખીજનું તેલ કાઢીને તેને તાંબાના પતરા પર લગાડી મખાહન સમયના સૂર્યની સામે રાખી જુઓ તો રથસહિત સૂર્ય ભગવાન આકાશમાં જોવામાં આવશે.

વસ્ત્રમાં અગ્નિ જોવો—સિંદૂર, ગંધક, હરતાલ અને મણુસીકને સમાન ભાગે લઈ વસ્ત્ર પર લેપ કરવાથી તે વસ્ત્ર અગ્નિસમાન જોવામાં આવે છે.

દિવસે તારા જોવા—સફેદ સુરમાને અમરત્યના (અગધીયાના) રસમાં સાત દિવસસુધી ધુંટવો. આદ્યે દિવસે તે અંજનને આંખે આંજવાથી દિવસે તારા જોવામાં આવે છે.

ઈંડાને ઉડાડવું—મુરઘીના ઈંડામાં પારો ભરી સૂર્યની સામે ધરવાથી તે ઈંડું ઊડી જાય છે.

દૂધ બતાવવું—આકાશનું દૂધ, વડનું દૂધ અને ઉંખરાનું દૂધ લઈને વાસણમાં નાંખી, પછી વાસણને પાણીથી ભરી દેવું એટલે બધું દૂધ જ જોવામાં આવશે.

ખેતરને ધાન્યથી પરિપૂર્ણ બનાવવું—રવિવારે ૭ મુખનું માટીનું વાસણ લાવી તેમાં નવ આંગળેનો આકાશના લાકડાનો ટુકડો રાખવો. પછી તેમાં સફેદ ફુવાં, અસમંધ, મણુસીક, નામરવેણનું પાન, તુલસી-દળ, અપામાર્ગનાં પાન, આંબળાનાં પાન, ઘી, મિષ્ટાન્ન, દૂધ નાંખવાં. એ વાસણનાં મુખેને વજોથી બાધી ધાન્યયુક્ત ક્ષેત્રમાં જઈ દાટી દેવું. તેના ઉપર ભોજપત્ર પર લખેલો પંદરનો મંત્ર રચાપિત કરવો, જેથી તીક, હરણ, ઉંદર, સિયાળ તથા ખીજાં જીવજંતુ, પશુ, પક્ષી, ચોર

વગેરેથી ખેતરને કચી હાનિ પહોંચશે નહિ અને ખેતર ધાન્યથી પરિપૂર્ણ બની રહેશે.

વિવાહમાં જય મેળવવો—માગસર સુદ પુનમને દિને ચિતા-વૃક્ષની જડ ઉપાડી જુગ પર અથવા શિર પર ધારણ કરવાથી વિવાહમાં વિજય મેળવાય છે.

સંગ્રામમાં વિજય મેળવવો—પુષ્ય નક્ષત્રમાં શ્વેત ગુંજને જડ-સહિત ઉપાડી જમણે હાથે બાધવાથી સંગ્રામમાં જય પ્રાપ્ત થાય છે.

રાજદરબારમાં-કોર્ટ કચેરીમાં જયપ્રાપ્તિ—ધતૂરો, કણેર અને અપામાર્ગની જડને હરતાળની સાથે બકરીના દૂધમાં વાટી તિલક કરવાથી રાજદરબારમાં, કોર્ટના કણ્યામાં અને દૂતકાર્યમાં જયપ્રાપ્તિ થાય છે.

ભૂતબાધા નિવારણ—ચંદન, સિંધવ, કુક, વજ, તજ, ધી અને ચર્માને સમભાગે લાઠ ધૂપ દેવાથી બાળગ્રહ (નજર લાગવી) અને ભૂત-રાક્ષસજનિત બધ દૂર થાય છે.

ડાકણના ભયનું નિવારણ—(૧) પુષ્ય નક્ષત્રમાં રવિવારે સફેદ ગુંજની જડ ઉપાડી લાવીને બાળકના ગળામાં બાધવાથી ડાકણના ભયનું નિવારણ થાય છે (૨) સફેદ અપરાજિતાના પાંદડાં અને જય-તીનાં પાંદડાંનો રસ કાઢી તેનો નાસ લેવાથી ડાકણ, ભૂત-પ્રેત નાસી જાય છે.

ગર્ભિણીના બાળકનું રક્ષણ—સૂંક, લીંમડાના પાંદડાં, સરસવ, ધીના સમ ભાગે મેળવી ધૂપ દેવાથી ગર્ભિણી બીના બાળકનું રક્ષણ થાય છે.

શિંહ-વાઘના ભયનું નિવારણ—(૧) પુષ્ય નક્ષત્રમાં રવિવારે સફેદ આકડાનું મૂળ લાવી જમણે હાથે બાધવાથી શિંહ-વાઘનો ભય નષ્ટ થાય છે (૨) શુભ નક્ષત્રમાં કાળા ધતૂરની જડ લાવી જમણે હાથે બાધવાથી વાઘનો ભય દૂર થાય છે.

સર્પના ભયનું નિવારણ—પુષ્ય નક્ષત્રમાં અમૃતાનું મૂળ લાવી તેની માળા ખનાવી મગામા ધારણ કરવાથી સર્પનો ભય રહેતો નથી.

વીંછીના ભયનું નિવારણ—શુભ નક્ષત્રમાં અપામાર્ગનું મૂળ નાવી જમણે કાને ધારણ કરવાથી ભય રહેતો નથી.

અગ્નિના ભયનું નિવારણ—રવિવારે સફેદ કણેરનું મૂળ લાવી જમણે હાથે ધારણ કરવાથી અગ્નિનો ભય દૂર થાય છે.

લાલ ફૂલને સફેદ કરવું—ઢોરનાં લાલ ફૂલને બંધકનેા ધુમાડો દેવાથી તે સફેદ થાય છે.

કામળ બળે નહિ—ફટકડીના પાણીમાં કામળ પલાળી ઊંધે સૂકવેા. એમ કેટલીક વાર પલાળી સૂકવી તૈયાર કરેલા કામળને અગ્નિ ઉપર ધરતાં તે બળેા નથી.

પારો બાંધવો—અળસીના તેલ સાથે પારો મેળવી દડાઈમાં બિનું કરવાથી પારો બંધાઈ જાય છે. તેના પ્યાલે કે ગોળા ગમે તે બનાવી શકાય છે. પારો પારો અને બમણી કસાઈ એકત્ર કરી મીણમાં બિનું કરવાથી તેના ઘાટ ઢાળી બનાવી શકાય છે.

સાપ ચાલ્યો જાય—સિંહની ચરખી જ્યાં રાખવામાં આવે ત્યાં અને જ્યાં ફુંગળી હોય ત્યાં સાપ આવે નહિ અને હોય તો ચાલ્યો જાય.

દાપમાં જીત—કુવાડીયાનાં મૂળ સનિવારે નોતરી રવિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય ત્યારે તે દિવસે ઉખાડી લાવે અને તેને જમણે હાથે બાધે તો જીતાર કે સદામાં તેની જીત થાય.

ગામની પીઠા જાય—વાંદરાનું હાડકું લાવી તેને ધૂપ દઈ ગામને સીમાડે દાટવાથી ગામ ઉપર જે રોમ વગેરેની આફત હોય તે સાંત થાય.

દારેહું ધન અણવું—પૃથ્વીને ખોદતાં કમળની વાસ આવે અથવા જ્યાં સિંહ આવીને બેસે ત્યાં ધન દારેહું છે એમ સમજવું.

સનેપાતનો પ્રયોગ—અગ્નિની નક્ષત્રમાં નિર્મુડીની છાંય અને ફૂલની ગોળા બનાવવી અને તે બઢરીના વાળ સાથે રાગીને બાધવાથી સનેપાત જ્વર નાશ પામે છે.

અતિસાર પ્રયોગ—સહદેવીના મૂળના સાત ઢુકડા કરી લાલ દોરાથી કમરે બાધવાથી અતિસાર નષ્ટ થાય.

નિદ્રા બહુ આવવાનો ઉપાય—સ્મશાનની માટી અને કાળી ગાયનું મૂત્ર શરીરે લગાવવાથી નિદ્રા બહુ આવે છે.

પૂર્વજન્મદર્શન—અંકોય વૃક્ષનાં બીજના તેલથી કાળજ પાડી ગાયના ધીમાં મેળવી આંખોમાં આજીને દર્પણમાં જોવાથી આપણા પૂર્વજન્મનાં દર્શન થાય છે.

દિવ્યપુરુષદર્શન—અકોલના તેલમાં તમરના ફૂલને વાટી નેત્રોમાં આંજવાથી દિવ્ય પુરુષનું દર્શન થાય છે. દર્શનનો પરિહાર કરવા તમરનું ચૂર્ણ આંજવાથી આપણી મૂળ દષ્ટિ આવે છે.

ચમત્કારદર્શન—વિજળાથી બળેના વૃક્ષના દસ આગળ જેટલા લાકડાના ટુકડાને સુક, મરી, પીપર અને તુરતની વીઆયેલી કૂતરીની જરાયુથી લિપ્ત કરી જો આકાશમા ફેંકવામા આવે તો તે આકાશમા જ રહે પણ નીચે ન પડે

દેશાન્તરગમન—સફેદ બાગરો, સફેદ કાકજલા, સફેદ શરપુખા, ઐન્દ્રના બીજ, એ બધાને એકઠા કરી કમરે બાધવાથી વાયુની પેઠે પૃથ્વીગમન કરવાને સમર્થ બને.

અકાળે સૂર્યગ્રહણ—અંધાનનું તેન, મોરનું પિત્ત અને બીનામા એ ત્રણેને એકત્ર કરી જો દર્પણ ઉપર લમાવવામા આવે તો અકાળે સૂર્યગ્રહણ થએલું દેખાય

ધાણી ફેાડવી—જીવારને ત્રણ દિવસ પાણીમા પલાળીને પછી એક દિવસ થોર અને આકડાના દૂધમા પનાળી છાયામા સૂકવવી તે જીવારને તડકે રાખવાથી વગર અગ્નિએ ધાણી ફૂટવા લાગશે

અગ્નિ વગર દીવો સળગે—મધક, હરતાન, કપૂર એ ત્રણને વાટી રાખવા દીવો હોનવાપા પછી તેની ઉપર જે તથ્યખો-ગમ રહે તેની ઉપર એ ત્રણેનું ચૂર્ણ ચપટી બરી નાખવાથી દીવો પ્રકટી બીકશે.

વગર ડુંખે ઢાંત ફૂંવા—સરસવ બાળકને ગળે બાધવાથી ઢાંત ફૂટતી વખતે તેને પીડા થતી નથી.

સીંધુ ચાવવું—સીંધાને અગ્નિમા તપાવી આદુના રમમા નાખી પછી ચાવવાથી સફેદાઈથી ચાવી શકાય છે

જમતાં જમતાં હસવું—કાણુ મધેકુ જ્યા આગેટલું હોય ત્યાની ધૂળ રવિવારે લાવવી તે ધૂળ યાગી હેરાળ નાખી ત્યા યાગી મૂકી જે જમવા બેસે તે જમતા જમતા હસવા કરે.

ગુપ્ત અક્ષર—(૧) કુમળાનો રસ અને ખજુર મેળવી તે વડે કાગળ પર લખેલું લખાણ દેખાતું નથી પણ દેવતા ઉપર ધરવાથી દેખાય છે અને વાચી શકાય છે (૨) સીંજુના રસમા ફટકડી મેળવીને કાગળ પર લખી સૂકવવાથી તે અક્ષરો દેખાશે નહિ પણ તેને પાણીમા બોળતા અક્ષરો દેખાઈ આવશે

સોનેરી અક્ષર—કોવચના પાદડાના રસ કાઢી તેમા ચૂનો પલાળી લખવાથી અક્ષરો સોનેરી જણાશે.

ઉપાધ ન લાગવાનો ઉપાય—એક તોતો રમપુર ૯૪ ૧૪૪

તોણા પાણીમાં મેળવી તે પાણીને ચોપડીઓ, કળાટ, વગેરે સ્થળે છાંટવાથી ત્યાં ઉધાર્થ થતી નથી.

દુરત દહીં જમાવવું—દૂધમાં એક ગે દીપા મંધકનો તેજત નાંખવાથી તે દુરત જામીને દહીં થઈ જાય છે.

હાથમાંની વસ્તુ અદૃશ્ય થાય—મથુસીલ અને હરતાળને માપના ધીમાં વાટી તેની ગોળા કરી મોરને રોજ ખવરાવવી. એવી રીતે સાત દિવસ ખવરાવ્યા પછી મોરની વિષ્ટા લઈ તે હાથે ચોપડી હાથમાં જે વસ્તુ રાખવામાં આવે તે અદૃશ્ય થાય અને કેટલો જોઈ શકે નહિ.

લોહીવા—રવિવારે ધોળા ચણેડીનાં મૂળ લાવી ૩૩ બાંધવાથી લોહીવા મટે.

ફૂલ તાળાં રાખવાં—પાણીમાં મીઠું નાંખી તેમાં ફૂલ નાંખવાથી તે ધણો વખત તાજાં ને તાજાં રહે છે.

દુર્જનને વશ કરવો—રક્ત ચંદનથી બોળપત્રમાં જેતું નામ લખીને મધમાં કુળાવવામાં આવે તે માથુસ દુર્જન હોય તો પણ વશ થાય.

સૌ મોહિત થાય—સિંદુર, કેસર, ગોરાચન એ ત્રણેને વાટીને તેતું તિલક કરે તેની ઉપર સૌ મોહિત થાય.

શુદ્ધિભ્રષ્ટતા—ધ્રુવ કે વાનરની વિષ્ટા જેને પાનમાં ખવરાવે તેની શુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થાય.

ચીમની કુટે નહિ—લેખની ચીમનીને ઠંડા પાણીમાં નાંખવી અને પાણી તથા ચીમનીને આગ ઉપર મૂકવી. પાણી થોડું ગરમ થાય એટલે ઉતારી લેવું અને તેને પોતાની મેળે ઠંડું પડવા દેવું. એમ કરવાથી ચીમની એવી પાકી થશે કે તે દીવાના તાપથી કુટશે નહિ.

ઈંડાને સીસામાં ઉતારવું—ઈંડાને અંગૂરી સરકામાં ત્રણ દિવસ બોળવી રાખવાથી તે નરમ થઈ જાય છે અને તેને સાંકડા મ્હોંના સીસામાં ઉતારી શકાય છે. સીસામાં પાણી ભરવાથી તે ઈંડું પાછું કુલીને કઠણ થઈ જાય છે અથવા પવનથી પણ કઠણ થાય છે. ફરી પાછું આપું ઈંડું બહાર કાઢવું હોય તો સીસામાં સરકા નાંખીને તેમાં ઈંડાને પસળવા દેવું એટલે તે આપું બહાર નીકળી શકશે.

હથેળીમાં સરસવ ઉગાડવા—પાશેર સરસવ મંઝાવીને તેને દુધીના રસમાં બોળવવાં અને છાયામાં સૂકવવા. એ પ્રમાણે સાત પુટ દેવા પછી હથેળીમાં માટી લઈને તેમાં સરસવ રાખવા અને તેના ઉપર પાણી રેડીને હથેળી ઢાંકી રાખવી. થોડી વારમાં સરસવ જાગી નીકળશે.

બાળકના પહેલા દાંતના ગુણ—કેટલાક બાળકો એક-એ દાંત સાથે જન્મે છે અને જન્મ પછી કેટલેક દિવસે એ દાંત ખરી પડે છે. તેવા દાંતને પૃથ્વી પર પડવા દીધા વિના લઈ લેવો, જે સ્ત્રી એવા દાંતને પોતાની પાસે રાખે તેને પુત્ર થાય, અને જો તે દાંતને સ્ત્રી પોતાની કમર પર બાંધે તો તેને ગર્ભ રહે નહિ. જે પુરુષ એવા દાંત પોતાની પાસે રાખે તેના બધા કામ સિદ્ધ થાય અને વેરીનું મુખ બધ થાય.

હાથી વરા થાય—મરણી નક્ષત્રમાં આબળાના તાળાં ફળ વૃક્ષ ઉપરથી ઉતારી લાવી તેને ગુળનો ધૂપ દેવો. એ ફળને પોતાની પાસે રાખે તેને હાથી વરા થાય.

વિદ્યા વધે—માહ વડ આઠમ ને પૂર્વાષાઠ નક્ષત્ર આવે ત્યારે મધ-રાતે જીમ ઉપર જઈ હોં અક્ષરો અષ્ટગંધથી લખવા, એથી વિદ્યા અને શુદ્ધિ વધે.

માટી મીઠી લાગે—ગાંધને ચણોહીના પાદ ચવરાવવાં અને પછી અધારામાં માટી ખાવા આપવી એટલે તેને લાગશે કે પોતે ગોળ ખાય છે.

લીંબડો કડવો ન લાગે—અજમાના પાદ ચાવીને ઉપર લીંબડાનાં પાંદ ચાવે તો લીંબડો કડવો ન લાગે.

પરિચ્છેદ ૨ જો.

શારીર વિજ્ઞાનના ચમત્કારિક પ્રયોગો.

ગર્ભસ્તંભન—રવિવારને દિવસે પુષ્પ નક્ષત્રમાં કાગી ધતુરાની જડ લાવીને મર્મિષ્ઠીની કમર પર બાંધવાથી મર્મિષ્ઠીનું સ્તંભન થાય છે.

ગર્ભપાત—ગિંચાગાંધના છુમાડાથી ચોનીમાં ધૂપ દેવાથી સ્ત્રીને ગર્ભ પડે છે.

ઉત્તેજક તૈલ—ભાગના બીજનું તેલ કાઢુ તે તેનમાં અરીસુ, વિષ જલપદ્મ અને ધતુરાના બીજોનું ચૂર્ણ સમભાગે લઈ મેળવીને માખણ અથવા તેનમાં બધી ઔષધીઓ આઠ પહેરસુધી ખરચ કરવી; પછી એ તેલનું એક મિંદુ કામધ્વજ પર લગાવવાથી અવયવમાં ઉત્તેજકતા આવે છે.

ભૂખ ન લાગવાના પ્રયોગો—(૧) કમળના બીજ અને ચાવ-લને બકરીના દૂધમાં વાટી તેમાં ઘી મેળવીને ખીર બનાવવી તે ખાવાથી

૧૨ દિવસમુધી જૂખ લાગે નહિ. (૨) અપામાર્ગનાં ખીજોનું ચૂર્ણ દૂધ તથા ઘી મેળવી પકાવવું. પછી ભેંસના દૂધમાં ખીર બનાવી ખાવાથી એક માસમુધી જૂખ લાગતી નથી. (૩) આંખજાંનાં મીંજ, અપામાર્ગનાં ખીજ, કમળનાં ખીજ અને તુલસીદળ મેળવીને ગોળી બનાવી સવારમાં એ ગોળી ખાઈને ગાયનું દૂધ પીવું જેથી જૂખ તરસ લાગતી નથી.

બહુ આહાર કરવાના પ્રયોગો—(૨) બન્ધૂકનાં ફળ અને ફક્ત વાદીને ઘીની સાથે મેળવી ખાવાથી બીમસેનની સમાન અધિક ભોજન કરી શકાય છે. (૨) રાત્રિવારને દિવસે સાંજે બીલામાના વૃક્ષને ઊંચા નમઃ સર્વભૂતાધિપતયે હું ફટ્ સ્વાહા એ મંત્રથી અભિમંત્રિત કરી આવવું. પછી ખીજે દિવસે સવારે તેનાં પાંદડાં લાવી પગ હેઠળ દાખી રાખીને ભોજન કરવાથી અથવા જમણે હાથે ખાંધીને ભોજન કરવાથી બહુ આહાર કરી શકાય છે.

વન્ધ્યાને પુત્રપ્રાપ્તિ—(૧) પલાશના એક પાંદડાને ગર્ભવતી સ્ત્રીના દૂધમાં વાદી ઋતુકાળ ગયા પછી તુરત વન્ધ્યા સ્ત્રી પીએ અને સાત દિવસમુધી તે શોક તથા ઉદ્વેગનો ત્યાગ કરીને એ પ્રયોગ કરે તો પતિના સહવાસવડે તે પુત્રપ્રાપ્તિ કરે છે. (૨) કૈાળી વિપ્લુકાન્તાના મૂળને બકરીના દૂધની સાથે ઋતુકાળની પછી ૩ દિવસ પીવાથી વન્ધ્યા સ્ત્રી ગર્ભને ધારણ કરે છે. (૩) પુખ્ત નક્ષત્રમાં રવિવારને દિને મૂળ સાથે સહદેવીના વૃક્ષને લાવી છાયામાં સૂકવી તેનું ચૂર્ણ કરવું. તે ચૂર્ણને એક રંગ વાળી ગાયના દૂધની સાથે પીવાથી વન્ધ્યા સ્ત્રી પુત્રવતી થાય છે. (૪) ગોખરના ખીજનું ચૂર્ણ નિર્ગુડીના રસમાં ૩ અથવા ૫ દિવસ પીવાથી વન્ધ્યા સ્ત્રી પુત્રવતી થાય છે.

મૃતવત્સા જીવનના પ્રયોગો—જે સ્ત્રીને ગર્ભ રહીને પડી જાય અથવા બાળક ઉત્પન્ન થતા જ મરી જાય અથવા એ ત્રણ વર્ષનું બાળક થઈને મરી જાય તેને મૃતવત્સા કહે છે. (૧) શુભ નક્ષત્રમાં અપામાર્ગનું મૂળ અને લક્ષમણા (જેને દૂધ જેવાં શ્વેત ફલ, પાનના જેવું ફળ અને વચ્ચે લાલ રેખા હોય તેને લક્ષમણા કહે છે) નું મૂળ લાવીને એક રંગવાળી ગાયના દૂધની સાથે પીવાથી સ્ત્રીને ગર્ભ ધારણ થઈ દીર્ઘજીવી પુત્રપ્રાપ્તિ થાય છે. (૨) કુખમાંડીના મૂળને બાંગરાના રસમાં વાદી ઋતુકાળ પછી ૩ દિવસ પીવાથી વન્ધ્યા સ્ત્રીને દીર્ઘજીવી પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. (૩) જે દાડમના મૂળને દૂધમાં સિદ્ધ કરી ઘી મેળવી ઋતુરનાન પછી પીને પતિપાસે જાય તો તે સ્ત્રી દીર્ઘજીવી પુત્રને પ્રાપ્ત કરે.

કાકવંધ્યા દોષનિવારણ—(૧) વિષ્ણુકાન્તાને મૂળ સાથે ભેંશના દૂધમાં વાટી ભેંશના માખણની સાથે ઋતુરતાનની પછી ૭ દિવસ ખાય અને હસકું ભોજન કરે તો કાકવંધ્યા સ્ત્રી ગર્ભવતી થાય છે. (૨) પુષ્પ નક્ષત્ર અને રવિવારને દિને અસગંધનું મૂળ લાવી ભેંશના દૂધમાં અધો પલભાર હમેશાં ખાય એમ ૭ દિવસ સેવન કરવાથી કાકવંધ્યાના દોષનું નિવારણ થાય છે.

ધાતુપુષ્ટિના પ્રયોગો—(૧) આંખાની છાલને માટીના વાસણમાં રાખી તે ઉપર પાણી રેડીને ઢાંકી રાખવું. સવારમાં જે પુરુષ તેને દૂધની સાથે પીએ તેની ધાતુ પુષ્ટ થાય અને તે બળવાન થાય. (૨) કુંવારના મૂળને ગાયના દૂધની સાથે પીવાથી પુરુષની ધાતુ પુષ્ટ થાય છે. (૩) રવિવારને દિવસે ભીંડીનાં ફળ લઈને છાશમાં સૂકવી તેનું ચૂર્ણ કરવું. પછી અસગંધ, મુશળી, ગોખર અને ભાંગનાં બીજ મેળવીને અનુબ્ય ૪ માસા ચૂર્ણ ગાયના દૂધ સાથે પીએ તો તેનું શરીર બળવાન તથા પુષ્ટ થાય અને શરીરની કાન્તિ વધે. (૪) પીપરના ફળ લઈ છાશમાં સૂકવી તેના ચૂર્ણને દૂધની સાથે પીવાથી તે બળવાન થાય છે.

દ્રવણના પ્રયોગો—(૧) ત્રિશી, ખસ અને તગરને મધની સાથે મેળવી કામધ્વજ ઉપર લેપ કરવાથી રતિસમયે સ્ત્રીનું શીઘ્ર દ્રવણ થાય છે. (૨) ગંધકને મધમાં પત્થર પર ઘસી લેપ કરવાથી સ્ત્રીનું શીઘ્ર દ્રવણ થાય છે.

રતંબનના પ્રયોગો—(૧) કમળનાં બીજને મધની સાથે વાટી નાખી પર લેપ કરવાથી જ્યાંસુધી તે લેપ રહે છે ત્યાંસુધી વીર્ય રતંબન થાય. (૨) ફેફરની જમણી દાંડને લઈ વસ્ત્રમાં લપેટી કમરે બાંધવાથી રતંબન થાય છે. (૩) તુલસીના બીજનું ચૂર્ણ પાનમાં ખાવાથી સાત ધડીસુધી રતંબન થાય છે. (૪) પુષ્પ નક્ષત્રમાં નગન યદ્ય ઇન્દ્રાવણનું મૂળ ઉખાડવું, મુંઠ, મરી, પીપરની સાથે એ મૂળને ગાયના દૂધમાં વાટી તેની ગોળી બનાવવી અને તેને છાશમાં સૂકવી રમણુસમયે તે મોંમાં રાખવાથી રતંબન સિદ્ધ થાય છે. (૫) લાલ અપામર્ગના મૂળને ગોમવારને દિવસે નોતરી આવવું અને મંગળવારે સવારે તે ઉખાડીને કમરે બાંધવાથી રતંબન થાય છે.

દેશ કાળા કરવાના પ્રયોગો—(૧) ત્રિશીનું ચૂર્ણ અને લોહચૂર્ણ (હીરાકશી) સમાન લઈ પાણીમાં વાટવાં. પછી તેની બરાબર તેલ નાખી ધીમી આગે તેને ઉકાળવું. તે શીતળ થાય પછી તે તેલની બરા-

૫૨ ભાગરાનો રસ મેળવી અગ્નિ ઉપર ઉકાળવું પછી તેને ગીદા વાસ જુમા ભરી જમીનમાં દાટી દેવું અને એક માસ પછી કાઢવું એ તેલને માયા પર ૭ દિવસ લગાવવાથી અને ઉપર ઢેળના પાદડા બાધવાથી વાળ કાળા બની લાભો વખત ટકે છે એટલા દિવસ દૂધ પીવું અને જ્યારે વાળ ખોનરા હોય ત્યારે તેને ખોલીને ત્રીફળાના પાણીથી ધોવા અને પછી પાણુ તેલ લગાડવું એ પ્રમાણે ૫૨વું (૨) ત્રીફળા, હીરાકશી, શેરડી, અને ભાંજરાનો રસ સરખે ભાગે લઈ તે બધાથી અર્ધી ઠાગી માગી તેમાં મેળવી એક મહીનાસુધી જમીનમાં દાગી રાખવું પછી વાળ પર લગાવવાથી ચાર માસસુધી વાળ કાળા રહે છે

વાળ કાઢવાના પ્રયોગો—(૧) હરતાળ અને ચૂનાને સમાન ભાગે લઈ વાટીને પાણીમાં મેળવી વાળ ઉપર લગાવવાથી વાગ નીકળી જાય છે (૨) ઢેળના રસમાં શખની ભરમને સાત દિવસ ભાવના દેવી અને તેમાં હરતાળ મેળવીને છુટવી તેને વાગ પર લગાડવાથી ઘૂરત વાળ ખરી પડે છે

ઉદ્વિયવૃદ્ધિ—સૂઅરની ગરબીમાં મધ મેળવીને કામધ્વજ ઉપર લેપ કરવાથી ઉદ્વિય વૃદ્ધિ પામે છે

કઠોળ સળે નહિ—હિંગને પાણીમાં પલાળી જે વાસજુમા કઠોળ ભરવું હોય તેમાં ચોપડી પછી તેમાં કઠોળ ભરવાથી તે સળડું નથી.

હડકાયા કૂતરાનું ઝેર—ઉદરની નીંડીયો વાગી કરડેના ભાગ ઉપર ચોપડવાથી હડકાના કૂતરાનું ઝેર જીતે છે

ઉંચા નંધવાનો પ્રયોગ—આમંથ અને ધોળા—કાળા મુશળા સરખે ભાગે લઈ દૂધમાં છુટી પીવાથી સ્ત્રી કે પુરુષ નીચા હોય તો ઉંચા વધે છે

મજાઠનો કટપ—રવિનારને દિવસે પુષ્ય નક્ષત્રમાં મજાઠનું મૂળ ઉખાડવું અને તેને સારી પેઠે ધોઈને સૂકવી તેનું ચૂર્ણ કરવું પછી તેને ધીના વાસજુમા રાખવું અને પુષ્ય નક્ષત્રનો રવિવાર આવે ત્યાંસુધી રાખવું પછી જે તોના કાજની સાથે તેનું બક્ષણ કરવું હરકોઈ રોગ તેથી એક માસમાં નાશ પામે છે અને જે માસ સેવન કરવાથી તો વાળ ધોળા થઈ જતા અટકે છે અને નવયૌવન પ્રાપ્ત થાય છે

નિર્ગુણીનો કટપ—(૧) શુભ દિવસે નિર્ગુણીનું મૂળ લાવવું અને તે સૂકવીને ચૂર્ણ કરવું અઢાર પલ (૧૪૪ તોલા) ચૂર્ણ, ૯૬ તોનાથી ૧૨૮ તોના મધ એમ્ત્ર મેળવીને ધીના વાસજુમા નાખી અનાજના ઢગ લાખા એક માસસુધી દાટવું પછી તે દાટીને ગુરૂદેવની વિધિસર પૂજા

કરી બ્રાહ્મણો અને કન્યાઓને મિષ્ટ ભોજન કરાવવું અને તેમની આસાથી પવિત્ર થઇને શુભ દિવસે બે તોલા ઔષધ ખાવું. રોજ એ પ્રમાણે ખાવાથી નેત્ર, સ્કંધ અને શરીર બળવાન થાય છે, આયુષ્ય દીર્ઘ થાય છે, વાળ સફેદ થતા નથી, વીર્ય અક્ષય રહે છે અને બમણું ભોજન કરવા છતાં તે સારી રીતે પચી જાય છે. (૨) નિગુંડીનું ચૂર્ણ ૧ શેર ગોમૂત્ર ૧ શેરની સાથે પકાવીને ખાવાથી અને દસ દિવસ તેનો પ્રયોગ કરવાથી આઠ પ્રકારના કોદ નાશ પામે છે. (૩) જે માણસ સફેદ નિગુંડીના ચૂર્ણને બકરીના મૂત્રની સાથે સેવન કરે તેના નખ, વાળ અને દાંત એક અઠવાડીયામાં પડી જાય છે. બે અઠવાડીયાં સેવન કરવાથી તે યોગ-સિદ્ધ બને છે અને ત્રણ અઠવાડીયાં સેવન કરવાથી તે જળમાં ડૂબી મરતો નથી કે અગ્નિમાં બળી મરતો નથી, ચાર અઠવાડીયાં સેવન કરવાથી તે આકાશગામી થઇ શકે છે. (૪) નિગુંડીના ચૂર્ણનું ધીની સાથે ભક્ષણ કરવાથી કૃશ અને દુર્બળ મનુષ્ય બલવીર્યમુક્ત બને છે. (૫) નિગુંડીનું મૂળ ઉખાડીને ધરમાં રાખવાથી બધાં વિદ્યો દૂર થાય છે અને ધરમાં સર્પનો ભય રહેતો નથી. જ્યાંસુધી નિગુંડીનું સેવન કરવામાં આવે ત્યાંસુધી ખાઈ, ખાટું, ચીકણી વસ્તુ, શાક, હવા અને તડકો તેનું સેવન કરવું નહિ અને ત્રણ દિવસ પહેલાંથી જ ખારા-ખાટાનો તો ત્યાગ કરવો.

શ્વેત આકાશનો દહક—(૧) સફેદ આકાશના મૂળને ઉખાડી તેને ખાંડે. સવારમાં ઉઠી સૌથી પહેલાં ગાયના દૂધની સાથે તેનું યોગ્ય માત્રાથી સેવન કરે તો તે એક માસમાં ધીર, વીર, બલિષ્ઠ અને સુદર બને છે. (૨) જે કોઈ પુરુષ સફેદ આકાશના મૂળને હાથે ખાંધીને પ્રવાસે જાય તો તેને જૂત, ત્રેત, પિશાચ, ડાકણ કોષ્ટ નડી શકતું નથી. (૩) સફેદ આકાશ અને કમળના પાંદડાં કમરે બાધી રમણ કરવાથી વીર્ય-સ્તંબન થાય છે.

વાળ પડતા અમૃતકાવવા—ભાંગરાનાં પાંદડાંનો રસ અને કાળું જીરું ભક્ષણ કરે અને તેવની સાથે શરીર લેપ તો વાળ પડી જતા અટકે છે.

તાવનો ઉપાય—ભાંગરાના મૂળના સાત દહકા આદુની સાથે લેવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ નાશ પામે છે.

ચોથીયા તાવનો ઉપાય—રોગીને કાળું વસ્ત્ર ઓઢાડીને ગુગળ અને ઘુવડની પૂંછડીનો ધૂપ દેવાથી ચોથીયો તાવ જાય છે.

તાવ અને રતાંધળાપણાનો ઉપાય—જંજુ, હળદર, સાપની

કાંચિગી એ સર્વને એકત્ર કરી ધૂપ દેવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ અને રતાધળાપણું નાશ પામે છે

બહુમૂત્રતાનો ઉપાય—આમળાનો ક્વાથ અથવા રસ મધની સાથે લેવાથી મહુમૂત્રના નાશ પામે છે

ગળગંઠનો ઉપાય—બારમીનું મૂળ ચોખ્ખાના પાણીની સાથે વાગી લેપ કરવાથી એક અડવાડીવામા કુરક તથા ગગમડને આરામ થાય છે

ભગદરનો ઉપાય—દાડમીના મૂળ, હળદર અને કેતકીને એકઠા વાટી લેપ કરવાથી ભગદર મટે છે

પિત્તક્રમળાનો ઉપાય—ચુબના બીજ વાગીને તેનો નાસ લેવાથી મેષ્ઠ નીકળી જમ પિત્તક્રમળો ચાન્ત થાય છે

શ્વાસચિકિત્સા—પીપર, દેવદાર અને સૂઠના ચૂર્ણને સમભાગે લઈ ગરમ પાણીની સાથે પીએ તો ઉર્ધ્વ શ્વાસ મટે છે

ખાસીનો ઉપાય—ત્રિફળા (હરડા, બેડા, આમળા) અને ત્રિકટુ (સૂઠ, પીપર અને મરી)ના ચૂર્ણને સમભાગે લઈ મધની સાથે ચાટવાથી ખાસી મટે છે

ક્ષયકાસનો ઉપાય—અશોકનું મૂળ બકરીના દૂધની સાથે લેવાથી ક્ષયકાસ મટે

નાકમાથી લોહી વહેતું—કુર્વા દાડમના ફૂલ આગનાતક અને હરોને વાટી તેનો નાસ લેવાથી નાકમાથી વહેતું લોહી બંધ થાય છે

હરસનો ઉપાય—(૧) પીપર અને હળદરને ગોમૂત્રની સાથે વાગી મગદારે તેનો લેપ કરવાથી હરસ મટે છે (૨) હરડે, માખણ સાકર અને પીપરનું સેવન કરવાથી હરસ મટે છે

કષ્ઠશૂળનો ઉપાય—(૧) જો કાનમા બહુ દર્દ થતું હોય, અવાજ આવતા હોય, મેન બરાયો હોય તો સિંધવની સાથે કૂતરાના મૂત્રને ગરમ કરી કાનમા દીપ્ત પાડવું (૨) આકડાના પાદને અગ્નિમા જરા ગરમ કરી તેનો અર્ક કાનમા નાખવાથી કાનનું દર્દ મટે છે

નેત્રરોગનો ઉપાય—(૧) હસ્તિશુકાના રસને આખમા નાખવાથી નેત્રરોગ મટે છે (૨) વાદરાની વિષ્ટા વાગી આખે ચોપડવાથી આખના દર્દો મટે

માથાના દર્દનો ઉપાય—(૧) વાવડીંગ, ગધક, નીલોત્પન, ગોમૂત્ર અને કડવું તેન એ બધાને તેન પકાવવાની રીતે પકાવી મસ્તક પર લગા

વવાથી માથું દુઃખતું મટે છે. (૨) થોડાની લાલ્હે નીચેથી તેના રસનાં થોડાં ટીપાં કાનમાં નાંખવાથી માથું દુઃખતું-મટે.

દાંતના દર્દનો ઉપાય—ખાંડરાતું મૂળ અને ચાકુ મ્હેંચે ચાવવાથી અથવા બકુલની છાલ ચાવવાથી દાંત મજબૂત બને છે.

અતિસારનો ઉપાય—શતાવરીને મધની સાથે મેળવી ખાપ અને ઉપર નાળાચેરતું પાણી પીએ તો અતિસાર નાશ પામે.

હૃદયશૂળનો ઉપાય—(૧) હાંઘ અને બકુલની છાલને વાટી કરાપ બનાવી પીવાથી હૃદયશૂળ નાશ પામે છે. (૨) હરણતું ચીંગડું ખાળી ગોમૂત્ર અથવા બકરીના મૂત્રની સાથે સેવન કરે તો હૃદયશૂળ અને પીઠશૂળ નાશ પામે છે.

કેદનો ઉપાય—(૧) સફેદ અથવા કાળા વિષ્ણુકાન્તા (અપરાજિતા) નું મૂળ વાટી લેપ કરે તો કેદ નાશ પામે. (૨) સૂકું અને હાંબડાનાં પાંદડાંતું ચૂર્ણ આંખજાંની સાથે રોજ ખાપ તો કેદ નાશ પામે. (૩) ખાપચીનાં બીજ માખણની સાથે મેળવી મધ સાથે ખાપ તો કેદ નાશ પામે.

ચ્છીદાનો ઉપાય—ચીત્રાની જડને વાટી ૩ ગોળા બનાવવી અને પાકા કેળાની સાથે ૩ દિવસ ખાવાથી ચ્છીદા મટે.

ચિરદ્રોષનો ઉપાય—વાટેલા તલ કાણીની સાથે પકાવીને લેપ કરવાથી મણુશોષ સારો થાય છે, અને કાળા મરી, રક્તચંદન સરખાં લકને પાણીની સાથે વાટી લેપ કરવાથી ચિરદ્રોષનો મણુ દૂર થાય છે.

અધ્ધુદનો ઉપાય—ભોંઠાળાના મૂળને જળમાં ધરી તે જળને અગ્નિ ઉપર ખદખદાવતું, તે વખતે જે શીણ નીકળે તે ફોણનો લેપ કરવાથી અધ્ધુદ નષ્ટ થાય છે.

અગ્નિદગ્ધ પ્રણુનો ઉપાય—અગ્નિથી હાજવાથી થએલો મણુ હોપ તો જવને તલના તેલમાં ખાળીને બળેલા ઉપર લગાવવાથી મણુ મટે છે તલને ખાળીને તેલની સાથે લેપ કરવાથી ફેફલો અથવા ઘા મટે છે,

ચ્છીપદનો ઉપાય—નિર્મુડીનું મૂળ, એરંડાનું મૂળ, જમાલગોટો અને સફેદ સરસવને એકત્ર વાટીને લેપ કરવાથી ચ્છીપદ મટે છે.

નિદ્રા ન આવવાનો ઉપાય—(૧) ભેંસનું ચિંમડું અને કાણું સમાન બાગે લઈ વાટી કાપ અથવા પીઠમાં લેપ કરવાથી નિદ્રા આવતી નથી. (૨) મધમાં કંટકારીની જડ ધરીને તેલમાં આંજવાથી નિદ્રા આવતી નથી.

દેહની દુર્ગંધ દૂર કરવાનો ઉપાય—(૧) તલ, સરસવ, હળદર, ગેથી એકત્ર વાટીને શરીર લેપ કરે તો દેહની દુર્ગંધ નાશ પામે (૨) અદરખ, ઠગલી તુંગડીનાં પાંદ અને લોદરનો લેપ કરવાથી દેહની દુર્ગંધ નાશ પામે.

કાન્તિ વધારવાનો ઉપાય—(૧) અળસી, અડદની દાળ, ધઉ અને પીપરનું ચૂર્ણ ઘીની સાથે શરીર લગાવવાથી કાન્તિ વધે છે. (૨) કાળા તમ, સરસવ અને કાળું છૂંદ વાટીને શરીર મર્દન કરવાથી કાન્તિ વધે છે.

પ્રુષ્ટિના ઉપાય—ધાવણ અને ખાવથી વાટીને ગાયના દૂધની સાથે લે તો દુબળો માણસ પણ પ્રુષ્ટ થાય છે.

મુખમુગંધિનો ઉપાય—(૧) કુદ અને કઝોડના ચૂર્ણને ઘી તથા મધની સાથે મેળવીને એક માસ સેવન કરવાથી મુખમાંથી કેતકીના જેવી સુગંધ નીકળે છે. (૨) હળદર, સિંધવ, કાળાં મરી અને સફેદ સરસવને સમભાગે લઈ વાટી મોઝા નાખી ચાવવાથી મુખમાંથી કમળના જેવી સુગંધ નીકળે છે.

સુસ્વરનો ઉપાય—હળદર, વજ, કુદ, પીપળ, અળવાયન, મરી, સીંધવ અને સુંઠનું ચૂર્ણ મધની સાથે લેવાથી કંઠનો અવાજ સુધરે છે.

સ્તનપ્રુષ્ટિનો ઉપાય—(૧) ગોરખમુડીના રસની સાથે તેલનું તેલ સિદ્ધ કરીને તે તેલ સ્તને લગાડવાથી સ્તન કઠીન તથા પ્રુષ્ટ થાય છે. (૨) વજ અને અસમંધને કણેરનાં પાંદડાં સાથે વાટી સ્તન ઉપર લેપ કરવાથી સ્તન પ્રુષ્ટ થાય છે.

યોનિસંકોચ—(૧) બેંસનું માખણ, મધ અને બોરનાં ફળાંયાનાં મીઠાં એકત્ર વાટી યોનિમાં લેપ કરવાથી સ્ત્રી તેજસ્વિની થાય છે. (૨) જો મધની સાથે લીંબડાના લાકડાનો ધૂપ યોનિને આપવામાં આવે તો સ્ત્રી દુર્ભંગા મટી સુખમાં જાય છે.

બલવીર્યવર્ધનના ઉપાયો—(૧) વિદારીકંદનું ચૂર્ણ, ઘી અને દૂધની સાથે અથવા હિદુમ્બરના રસની સાથે સેવવાથી વૃદ્ધ પણ તરુણ બને છે. (૨) હિદુમ્બરના જીજ ગાયના માખણની સાથે સેવે તો વૃદ્ધતા નાશ પામે છે.

નાસુરનો ઉપાય—સાપની કાચળી પાણીમાં વાટીને નાસુરમાં લગાવવું સુકાયે ફરી લગાવવું. એમ પાંચ સાત વખત કરવાથી નાસુર મટે છે.

પીસાએ જતું લોહી—જવાસા ધસીને પીવાથી પીસાએ જતું લોહી બંધ થાય.

વાળ વધે—ઘોડાની લાદમાં તેલ નાંખી અગ્નિ ઉપર કકડાવી તે તેલ માળીને માથે નાંખવાથી વાળ વધે.

આંખનું તેજ વધે—ઘોળા ચણાડીનાં પાંદનો રસ આંખમાં આંજે તો આંખની આંખ મટે અને તેજ વધે.

વીંછી ચડે નહિ—(૧) અંકાલના ફળનું તેલ માયામાં લગાવે તો વીંછી કરડે તોપણ તેનું ઝેર ચડે નહિ. (૩) જાંબુ અને અમરનાં ફલનું તેલ પાડવું. તે લગાવ્યા પછી વીંછી કરડે તોપણ ઝેર ચડે નહિ.

દારૂનો કેફ ઉતરે—મૂળો અને ફટકડી ધસીને પાવાથી તે પેટમાં જતાં જ દારૂનો કેફ ઉતરી જાય.

બાંબલીનો ઉપાય—ચૂનો પાણીમાં વાટીને લગાવવો અને જાંબુની છાલ તથા પાંદડાં પાણીમાં વાટીને તે પાણીરડે બગલ ધોવી એટલે બાંબલી મટશે.

રતાંધળાપણું મટે—ઠેળનું પાણી અથવા મધેડાના લીંડાનો રસ આંખમાં લગાવવાથી રતાંધળાપણું મટે.

પાંકુ રોગનો ઉપાય—ત્રિકટુ, તજ, મંડુર બરમ, બોરના ઠૂળા-માનાં મીંજ, મરી, સોનામુખી એ સમભાગે લઈ કપડછાણ કરી મધમાં ગોળાઓ વાળવી. એક એક ગોળા સવારે છાશમાં લેવાથી પાંકુ રોગ મટે.

સ્વરસુધારણાનો ઉપાય—જયફળ, જવંતી, કર્પૂરી, લવંગ, અકલકરો, મરી, ઠેસર, એ સમભાગે લઈ પાનના રસમાં ઘુંટી ગોળાઓ વાળવી. સવાર સાંજ એક એક ગોળા ખાવાથી સ્વર સુધરે.

મૂઝાંતો ઉપાય—સફેદ મરી, બોરનાં મીંજ, નામકેસર, વાળો, એ સમભાગે લઈ રાત્રે ભીંજવી રાખી સવારે વાટી ચરખત કરી મધ-સાકર મેળવીને પીએ તો મૂઝાં દૂર થાય.

પથરીનો ઉપાય—(૧) ગુલદાવલીની પાંખડીઓ સાફ કરીને તેને વાટી સમભાગે સાકર મેળવી ખાય તો પથરી મટે. (૨) લીંબડાનાં પાંદડાં બાળીને તેનો ખાર કાઢી બે માસા રોજ ખાવાથી પથરી મટે. (૩) અંતુરની ડાંખણીની રાખ છ માસા બાર ગોખડના સીરા સાથે ખાવાથી પથરી મટે.

ઇન્દ્રિયની નિર્જળતા દૂર કરવાના ઉપાય—(૧) ખારીક કપડાને ત્રણ વાર ઘેરના દૂધમાં ભોળવીને સૂકવવું અને ત્રણ વાર કુંગળીના રસમાં ભોળવીને સૂકવવું. પછી એને રાત-દિન અળસીના તેલમાં ભોળવવું. ઇન્દ્રિય ઉપર માખણ લગાવીને એ પટ્ટી ચાર થડી બાધી રાખવાથી ઇન્દ્રિયની નિર્જળતા દૂર થશે. જરૂર પડે તો બીજા દિને તેમ કરવું. (૨) જમાલગોટા ૧૭ દાણા અને પિસ્તા ૧૭ દાણા લઈ અમેલીના તેલમાં ખૂબ ઘુંટી એક રસ કરવાં. પછી ઇન્દ્રિયની જડ ઉપર અને નીચે લગાવી બેઠે કિનારીમાં બદામનું તેલ લગાવવું. સાત દિવસમાં નિર્જળતા મટે જો છાયાં પડે તો માખણ લગાડવું.

અંડવૃદ્ધિના ઉપાયો—(૧) કેળનાં ફુલની સાથે પાંખડીઓ ઘી લગાવીને આગમાં સેકી બાધવાથી અંડવૃદ્ધિ મટે. (૨) માયુરજ અને અસમંધ પાણીમાં વાટીને તેનો અંડ ઉપર લેપ કરવો.

બદને ઇલાજ—(૧) કેળનું મૂળ મનુષ્યના પીસાજમાં વાટી જરા ગરમ કરી લેપ કરી પાટો બાધવો, એટલે બદ મટે. (૨) કુવારનું પાકું વચ્ચેથી ફાડી થોડી રસવંતી અને હળદર વાટી તેના પર રાખી જરા ગરમ કરી બાંધવું.

વાંદરો કરડ્યો હોય તેનો ઇલાજ—સિંદૂર અને માખણ મેળવી લમાવવાથી વાંદરો કરડ્યો હોય તેનું ઝેર ઉતરે.

સ્વપ્નવિધા.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

સ્વપ્નફળમીમાંસા.

સ્વપ્નફળ કયારે મળે ?—ઠેટલાકે માને છે કે સ્વપ્નની પાછળ ફળ રહેલું હોય છે અને ઠેટલાકે માને છે કે ફળ રહેલું હોતું જ નથી. પુરાણા વખતમાં તો સ્વપ્નને પ્રભુની આગાહી તરીકે માનવામાં આવતાં અને આ કુનીયાના લોકો જોડે પરલોકનો મંબંધ એ રીતે થતો હોય તેમ માનવામાં આવતું. સ્વપ્ન જો પ્યરેપ્યર ફળરહિત હોય તો આ જગતમાં સ્વપ્નોની ઉત્પત્તિનો ખીજો દેતુ શા હોય શકે ? પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આપણે વાંચીએ છીએ કે અશુક રાજાને કે ઋષિને આવાં સ્વપ્નો આવ્યાં અને તેનાં આવાં આવાં ફળ મળ્યાં. સ્વપ્નોનાં ફળ સમજવા માટે ઠેટલાક રાજાઓ તો પોતાનાં પાસે હમેશાં જોડીને રાખતા. હાલના સમયમાં પણ સ્વપ્નનાં ફળ ખરાં છે એવું ઘણી વાર આપણા જોવામાં આવે છે. સ્વપ્નના ફળાફળનો નિર્ણય માત્ર અતુલવધી જ થઈ શકે છે, તોપણ બધાં સ્વપ્નોનાં ફળ હોય છે. જા એમ કદાપિ માનવું નહિ. કાંઈ શારીરિક પીડાથી, અજીર્ણથી, મગજમાં ગરમી હોવાથી, મગજૂતના અવ રોધથી, મતોવિકારથી, કોઈ પણ વાત સૂઈ પડેલાં જોઈ હોવાથી અથવા કોઈ વિષય અનમાં ઘોળાયા કરવાથી કિંવા બીજીને લીધે સ્વપ્ન આવે છે અને એવાં સ્વપ્નને ફળ હોતા નથી. સ્વપ્નદર્શનની અવસ્થા સંબંધે કહ્યું છે કે:—

सर्वेन्द्रियव्युपरतो मनोज्ञपरतं यदा ॥

विषयेभ्यस्तदा स्वप्नं नानारूपं प्रपश्यति ॥

અર્થાત્—સર્વ ઈન્દ્રિયો સર્વ બ્યાપારમાંથી નિવૃત્ત થઈ હોય છે પરન્તુ

વિવિધથી મનની માત્ર નિવૃત્તિ થઈ હોતી નથી તે વખતે નાના પ્રકારનાં સ્વપ્નો આવે છે.

સ્વપ્ન અને અવિધ્યસૂચન—સ્વપ્ન અવિધ્યમાં જે કાંઈ સાઈ કિંવા નરસૂં થવાનું હોય છે તેનું સૂચન કરનારાં હોય છે. સ્વપ્નની વાત કોઈ વાચાળ કે હલકા માણસને કહેવી નહિ અને જનતાં સુખી કોઈને પણ કહેવી નહિ. સાઈ સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો ત્યારપછી નિદ્રા લેવી નહિ અને ખરાબ સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો નિદ્રા લેવી. શુક્રવારની રાત્રે દેખાતું સ્વપ્ન બહુ અમત્યનું હોય છે; તે સ્વપ્નની વિગત કોઈને કહેવી નહિ. શુક્રવારનું સ્વપ્ન જો ત્રણ વાર જોવામાં આવે તો તે તદ્દન ખર્ચ પડે છે.

સ્વપ્નનેા સમય—સ્વપ્ન જો પહેલાં પહોરમાં આવે છે તો તેનું ફળ એક વર્ષે મળે છે, બીજા પહોરમાં આવે છે તો તેનું ફળ આઠ માસમાં, ત્રીજા પહોરમાં આવે તો તેનું ફળ ત્રણ માસમાં, ચોથા પહોરમાં આવે છે તો તેનું ફળ એક માસમાં, અરણ્યોદય વેળાએ આવે છે તો તેનું ફળ દસ દિવસમાં અને સૂર્યોદય થતી વેળાએ સ્વપ્ન આવે છે તો તેનું ફળ તે જ દિવસે પ્રાપ્ત થાય છે, એવું જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં લખેલું છે.

સ્વપ્નના પ્રકાર—સ્વપ્ન અનેક પ્રકારનાં છે. કેટલાક સ્વપ્નો જમીન સંબંધી, પશુ પક્ષી સંબંધી, ખાનપાન સંબંધી, રામ મંબંધી વગેરે હોય છે. દરેક બાબત સાથે સંબંધ ધરાવતાં સ્વપ્નોની તાસીર જુદી જુદી હોય છે.

પરિચ્છેદ ૨. જો.

ભૂમિ સંબંધી સ્વપ્નો.

ભૂમિ—આપણને બીજાએ 'ભૂમિદાન' કંઈ એવું સ્વપ્નમાં જોવાથી અવિવાહિતનું લગ્ન સુંદર સ્ત્રી સાથે થાય અને વિવાહિતને સ્ત્રી તરફથી ધનપ્રાપ્તિ થાય. આપણી જમીનની હદ નથી એવું જોવાથી પુષ્કળ પૈસા મળે. સ્વપ્નમાં કાળી જમીન જોવાથી કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય.

ભૂકંપ—સ્વપ્નમાં જમીન હાલતી—આવતી જોવાથી તે માણસનો કાર્યભંગ થાય. ભૂકંપ થએલો જોવાથી તેની આખી જાતને હાનિ થાય. પગ નીચેની જમીન હાલતી—આવતી જોવાથી તે માણસનો દાવો રદ થાય અગર પૈસાનું નુકસાન થાય. પર્વતનું સૂંગ કે ટેકરી તૂટી પડેલી સ્વપ્નમાં દેખાય તો એક પ્રસિદ્ધ માણસને નુકસાન થાય. આપણે જાણતા

હોઠએ એવું ક્રોધ શહેર ભૂકંપથી ઉધ્વરત ચએલું દેખાય તો આપણા દેશમાં દુકાળ પડે. તે શહેર આપણને માહિત ન હોય તો આપણે આત્મવર્ગે જ્યાં રહેતો હોય તે શહેરની ખરાબી થાય

જમીનમાં પાક—આપણી બધી જમીન ઉત્તમ પાકથી ભરેલી દેખાય તો આપણને પુષ્કળ ધન મળે આપણી જમીનમાં બધે શાકના છોડ કે વેતા દેખાય તો આપણા પર સંકટ આવે. આપણા કૃષીપામાં વાવ, ફક્કાડ, ફળ વગેરે દેખાય તો સારા સ્વભાવની સ્ત્રી મળે કિંવા કીર્તિમાન પુત્ર થાય.

ખેડેલું ખેતર—ધાન્ય ઉગ્યું ન હોય એવા ખેડેલા ખેતરમાં પોતે ઊભો છે એવું સ્વપ્ન દેખાય તો આપણા પુત્ર સાથે અગર ખીચત ક્રોધ સાથે યત્રુતા ઊભી થાય એ જ સ્વપ્ન કન્યાને અથવા વરને આવે તો તેમનો વિવાહસંબંધ નધાય નહિ વિવાહિત મનુષ્યને એ સ્વપ્ન દેખાય તો કઠાસળોર પ્રજા થાય અને વેપારીને દેખાય તો વેપારમાં નુકસાન આવે.

લીલું ખેતર—લીલું અનાજ ઉગ્યું હોય એવા ખેતરમાં પોતે ચાલી રહ્યો છે એવું સ્વપ્ન દેખાય તો પોતાની આત્માદી થાય લીના ધાસનો ભારો ઊંચકીને પોને લાગ્યો અગર એવા ભારો પોને એક રથને પડેલો જોયો હોય તો શુભ ફળ સુકું ધાસ દેખાય તો અશુભ. ખેતરમાં ધાન્યના કણસલા દેખાય તો કષ્ટાર્જિત ધનથી સુખ થાય

જમીન પર ચાલતું—પોતે ખેતર ખેડતો સ્વપ્નમાં દેખાય તો માન મળે. મોટે રસ્તે ચાલતો પોતાને જુએ તો સંકટ આવે ચાલતી વેળા પોતાની સાથે પોતાનો મિત્ર છે એવું જુએ તો સ્ત્રી સાથે વિરોધ થાય. ગુહા-માથી બહાર પ્રકાશમાં પોને આગ્યો એવું જુએ તો સંકટો દૂર થાય.

દેશનો નકશો—સ્વપ્નમાં દેશનો નકશો અથવા સ્મશાનભૂમિ દેખાય તો અભિવૃદ્ધિ થાય

ઘર—ઘર માયના હાણુયા લીપેલું દેખાય તો ચોર ચોરી કરી જાય. ઘર નધાતું દેખાય તો કાર્ય સિદ્ધ થાય તે ઘર પોતાનું છે એવું લાગે તો ધનવાન થાય

દ્રેવું—જાગમાં ચિહ્નર કરતો પોતાને સ્વપ્નમાં જુએ તો ભોગ અને સપત્તિની પૂર્ણતા થાય. કૃવ્યાગમાં પોને દરે છે એવું જુએ તો સુખસામ થાય ઘરમાં ધીમે રહેતો પોતાને જુએ તો દૂર દેશનો પ્રવાસ થાય જગતમાં રહેતો પોતાને જુએ તો કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય ધર્મશાળામાં રહેલો પોતાને જુએ તો દાગિદ્રય આવે અને કાર્યદાનિ થાય કિંવા કારા

ગૃહવાસ ભોમવેળે પડે અથવા રોગીનો રોગ થણા દિવસ રહે. કુંડામાં લખાડેલાં વૃક્ષો દેખાય તો પોતાની ગુપ્ત વાત ખુલ્લી થાય.

ઉંચે ચડવું—ભીંત પર, મેડી પર, સીડી પર અમર ઘર પર ચડેલો પોતાને સ્વપ્નમાં જુએ તો ઉલ્લોમવૃદ્ધિ અને ધનસમૃદ્ધિ થાય. એ જ પ્રમાણે ખીમને ચડતો જુએ તો શુભ વર્તમાન સમજવા. આ વસ્તુ ઓળંગીને જઈ છુ એવું જણાય તો સંકટો દૂર થાય ઉપરથી પડતું કાંઈ જોયું હોય તો આપણે હાથે પરાપકાર થાય. ઝાડ પર ચડતો પોતાને જોયો હોય તો જમણ, આરોગ્યપ્રાપ્તિ અને ધનલાભ થાય. પલાસ અને કડવા લીંબડાના ઝાડ પર ચડેલો પોતાને જુએ તો વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય. અશોક, કરવીર, પલાસ એ વૃક્ષો પર પુષ્પો આવેલાં દેખાય તો શોક પ્રાપ્ત થાય. સ્વપ્નમાં કાદવમાં ખુંચી ગયેલો પોતાને જુએ તો મૃત્યુ થાય દેવાણ્ય, રાજમૃદ, પર્વતનું તિખર, ઉકુંબર (ઉંબરાનું ઝાડ) અને કૃણમુક્ત વૃક્ષ પર ચડતો પોતાને જુએ તો કાર્પાસિદ્ધિ અને દ્રવ્ય-લાભ થાય. રોગી એવું સ્વપ્ન જુએ તો રોગ દૂર થાય પગથીયાં ન હોય એવા પહાડ પર ચડતો પોતાને જુએ તો પુષ્કળ સંકટો આવીને છેવટે લોક તરફથી માન, કીર્તિ અને ધનલાભ પ્રાપ્ત થાય. ચડતાં ચડતાં પડે તો નીચ દશા પ્રાપ્ત થાય. ઉપર પહોંચ્યા પહેલા જમત થાય તો દુઃખ પ્રાપ્ત થાય. ભોળાએલી અમર તૂટેલી નાની ભીંત પર પોતાને ચામનો જુએ તો કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય. તે ભીંત ન પડતા અને કથી હરકત ન આવતા પોતાને જીતરતો જુએ તો જય પ્રાપ્ત થાય. બરમ થઈ જુએ તો મૃત્યુ થાય

પરિચ્છેદ ૩ જે.

પાણી સંબંધી સ્વપ્નો.

સમુદ્ર—પોને સમુદ્રકાંઠે જીભો છે અને પોતાની આસપાસ દરિયાના મોળાં આવે છે એવું સ્વપ્નમાં જુએ તો દુર્નિવાર સંકટો આવે. પોતાને જહાજમાં ચડતો જુએ તો પ્રવાસપ્રસંગ આવે. સમુદ્ર પર જતો પોતાને જુએ તો ધનલાભ થાય. સમુદ્રની પેલી મેર પોતાને ગળેલો જુએ તો મોટા ઉલ્લોમ મળે. સમુદ્રમાં તરતો પોતાને જુએ તો ધનપ્રાપ્તિ થાય.

તળાવમાં પડવું—બરેલા તળાવના મધ્ય ભાગમાં બેસી જો કમળના પાંદડા પર ભોજન જમતો પોતાને જુએ તો રાજ્યપ્રાપ્તિ થાય

પોતાને તળાવમાં પડેલો જુએ તો સંકટ આવે. કુંભારના તળાવમાં પડેલો જુએ તો વિધવા સાથે મંબોમનો પ્રમંગ બને.

નદી—પોતાના ઘર પાસેથી નદી વહે છે એવું જુએ તો કાંઈક ઉલ્લાસ મળે અને લોકોમાં માન મળે. વરસાદ પડે છે અને નદીમાં પૂર આવ્યું છે એવું સ્વપ્નમાં જુએ તો આખા દેશમાં ભયંકર રોમ ફાટી નીકળે. પ્રવાહ વચમાં મુકાઈ ગયેલો દેખાય તો કંઈનું નિવારણ થાય. પાણીને પ્રવાહ ખેતરમાંથી વહેતો દૃષ્ટિએ પડે તો દ્રવ્યસામ થાય.

વાવ—નિર્મળ પાણીથી પૂરી ભરેલી વાવ દેખાય તો દ્રવ્યસામ થાય. વાવ ભરાઈને પાણી બહાર વહી જતું હોય એવું દેખાય તો દ્રવ્યનાશ થાય. આ સ્વપ્ન પુરુષને દેખાય તો તેના મિત્રમાંના અગર સર્ગમાંના કાંઈ એકનું મરણ થાય અગર દુર્દશા થાય. સ્ત્રી જુએ તો તે વિધવા થાય, અગર તેના પતિ પર મોટું મંકટ આવે. પોતે વાવમાંથી પાણી કાઢે છે એવું જુએ તો દ્રવ્યસામ થાય. એ સ્વપ્ન અવિવાહિત જુએ તો તેનું લગ્ન થાય અને સાસુ તરફથી તેને દ્રવ્યસામ થાય. તે પાણી મંદુ હોય તો કંઈ પ્રાપ્ત થાય. ખીજાને માટે પોતે પણ પાણી કાઢતો હોય એવું જણાય તો સેવકત્વ પ્રાપ્ત થાય. પોતાને સ્વપ્નમાં સ્નાન કરેલો જુએ તો રોમ થાય. સ્નાન કરવાનું પાણી-જોડણું-બીનું તેટલું કંઈ વધારે. સ્નાન કરવા માટે વજ્ર કાઢીને પછી સ્નાન કર્યો વિના પાછા દરવાથી સર્ગમાં કસક થાય અને થોડી વારમાં શાંતિ થાય એમ સમજવું.

પાણી—નિર્મળ પાણીનું તળાવ, ઝરણું કે નદી સ્વપ્નમાં જોવાથી મનમાંનું કાર્ય સિદ્ધ થાય અને શરીરને આરોગ્યસામ થાય. પાણી મંદુ છે એવું દેખાય તો મનનું કાર્ય સિદ્ધ થાય નહિ અને રોગપ્રાપ્તિ થાય. સ્વપ્નમાં પોતાને પગ ધોતો જુએ તો ક્રોધ થાય, પાણી પીતો જુએ તો ખેદ થાય અને મનનું કાર્ય સિદ્ધ ન થાય, વેપારીને વેપારમાં નુકસાન આવે અને દુઃખ તેને કેદમાં પણ જવું પડે એવો મંભવ છે. પાણીની અંજલિ ભરીને નાંખેલી સ્વપ્નમાં જુએ તો મંકટ દૂર થાય અને રોમ દૂર થાય. માથું પાણીની ઉપર રાખીને પોતાને તરતો જુએ તો મનનું કાર્ય સિદ્ધ થાય; માથું પાણીની અંદર ફેંકીને તરતો જુએ તો વેપારમાં નુકસાન આવવાનો મંભવ રહે, કંઈ પ્રાપ્ત થાય અને સર્ગ મંત્રંધી અરાગ ખજાર સાંભળવામાં આવે. શાન્ત પાણીનું તળાવ જુએ તો તૃપ્તિ થાય. વહેતા પાણી તરફ નજર લગાવીને જુએ તેવો ભાસ થાય તો અકસ્મિક મનપ્રાપ્તિ થાય. પાણી પર આનંદથી પોતાને તરતો

જીએ તો મિત્રની મંગલિથી સુખ પ્રાપ્ત થાય. શાંત સરોવરના નિર્મળ પાણીમાં તરાપા ઉપર અમર નાવમાં બેસી ફરતો પોતાને જીએ તો હાથ-માંનો પદાર્થ મૂવજુરૂપ બની જાય અને મનમાં ધારેલું અતિક્રિંત કાર્ય પણ સુક્રમ રીતે પૂર્ણ થાય. તે પાણી મંદુ હોય તો મંકટ પ્રાપ્ત થાય. પાણીમાં ફરનાં પગે સેવાળ લાગીને બહાર આવે તો પૈસા મળે.

પાણી પીવું—જીનું પાણી પીતો પોતાને સ્વપ્નમાં જીએ તો કષ્ટ-પ્રાપ્તિ થાય. તે પાણી જોટલું વધારે જીનું તેટલું વધારે કષ્ટ અને જોટલું વધારે ઠંડું તેટલું વધારે સુખ પીવા માટે કાંઈએ આપણને ભોટો ભરી પાણી આપેલું દેખાય તો સંતાનવૃદ્ધિ થાય. પાણીબરેલો ભોટો પડેલો સ્વપ્નમાં દેખાય તો મિત્ર ઉપર અરિષ્ટ આવે. દૂરેલા વાસજીમાં, વઝમાં અગર થેલીમાં પાણી લેવાનો નિશ્ચય કર્યાનો બાસ થાય તો આપણા પર સંકટ આવે, આપણા ભરોસાનાં માણસો જ આપણને ફસાવે અથવા આપણે ઘેર ચોરી થાય. પાણીની ભીંત કરવી એવી અમંભવિત વાત જોવાથી કષ્ટના દિવસો નજીક આવેલા છે એમ સમજવું. ખીમએ આપેલું પાણી પીતો પોતાને જીએ તો વધુ કષ્ટ થાય. આખું ઘર પાણીથી ભીંજાયેલું જીએ તો કાંઈ પણ હાનિ થશે એમ સમજવું.

પરિચ્છેદ ૪ થી.

અગ્નિ સંબંધી સ્વપ્નો.

અગ્નિ જોવો—અગ્નિ સ્વપ્નમાં જોવો મંગલદાયક છે. વારંવાર અગ્નિ સ્વપ્નમાં જોનારનો સ્વભાવ ક્રોધી હોય છે. રામપીડિત મનુષ્ય ધુમાડા સિવાયનો અગ્નિ જીએ તો તે થોડા દિવસમાં સાગ્ને થાય અને તેની શરીરમંપત્તિ સારી થાય. તેવો અગ્નિ નીરોગી મનુષ્ય જીએ તો દ્રવ્યલાભ થાય અને આપ્તજનોની ભેટ થાય અતિશય ધુમાડાવાળો અને જ્વાળાવાળો અગ્નિ કુંડમાં અગર કુંડ સિવાય જોવાથી વેરઝેર ઉત્પન્ન થાય અથવા કુ બકારક બાતથી સાબળવામાં આવે. કોપસા અગર રાખ જોવાથી દારિદ્ર્ય આવે અગર કોઇની સાથે વિરોધ થાય. આ સ્વપ્ન જો રામપીડિત જીએ તો તેના બાધિનું નિવારણ થાય.

દીવા જોવા—વહાણમાં પોને બેઠો છે અને દૂરના ગ્રામના દીવા દેખાય છે, એવું જો સ્વપ્ન જીએ તો પોતાની જીંદગીના હહાડા સુખમાં

જશે એમ સમજવું દીવા, મશાલો અથવા દીપાવલિ સારી રીતે બળતી જોવી એ બહુ જ મગ્નદાયક છે તેથી કાર્યસિદ્ધિ, દ્રવ્યલાભ અને મતાનવૃદ્ધિ થાય અને અવિવાહિત માણસનું હૃદય તુરત થાય, તેમજ આયુષ્માન મતતિ થાય દીવા, મશાલો કે દીપાવલિ આખી બળતી દેખાય તો કાંઈક પીડા આવીને તુરત જ સાર થાય દીવા કે મશાન ખેતે જ પકડી હોય એવું દેખાય તો મકટનું નિવારણ થાય, આપણે હાથે આપ જનોનું પોષણ થાય અને મિત્રોમા તથા લોકોમા માન વધે દીવા કે મશાલો ખીગ્નએ પકડેલા દેખાય તો આપણને ત્રાસ દેનારા જે કોઈ હોય તેમને પકડવામા આવે અને શિક્ષા થાય તે જ દીવા આખા હોય તો ત્રાસ દેનારા પકડાય નહિ અને ઉપડો આપણને વધારે ત્રાસ થાય. આપણે દીવા કે મશાન સળગાવી હોય અને તેનો પ્રકાશ સારો પડવા લાગે તો કુલદીપક પુત્ર થાય અને વરણી ધીમે ધીમે સારી ઉન્નતિ થતી જાય એમ સમજવું એવું જ સ્વપ્ન જો સ્ત્રીએ જોયું હોય તો તે તુરત ગર્ભવતી થાય અને તેને કુળદીપક પુત્ર થાય. આપણે દીવા કરવાનો યત્ન કરતા વારવાર તે હોયવાઈ જાય એવું સ્વપ્નમા દેખાય તો અનેક મંકટો આવે અને પુત્રશોક થાય સમામા પોતાને હાથે દીવા લાવે તો પેતાને જીવે તો જન્મતમા કીર્તિ પ્રસરે

આગ લાગેલી જોવી—ધુમાડા સિવાય અને તણખા સિવાય ધર ઝળાઝળ બળતું સ્વપ્નમા જોવું એ લાભકારક થાય અને તેથી રાજસન્માન મળે ધર બળતા પુષ્કળ ધુમાડો થયો છે અથવા આગના તણખા જીડી રહ્યા છે અથવા ધર બગીને રાખ થઈ ગયું છે એવું જોવાથી આપણા પર અવિષ્ટ આવે અને વિનાશકાળ પ્રાપ્ત થાય રસોડું બળતું જોવાથી રસોઈ કરનારને, તે જ પ્રમાણે જે જે ભાગ બળતો દેખાય તે તે ભાગમા કામ કરનારા માણસને કુખ પ્રાપ્ત થાય ધરતું છાપર બળતું સ્વપ્નમા જોવાથી આપણી માન-મત્તા, વાહન વગેરે ચોર લોકો લૂંટી જાય અથવા મિત્રનું મરણ થાય ધરનો મોખરાનો ભાગ અથવા ખડકી કે દરવાજો બળતો જોવાથી ધરના માલિકને અગર આપણને પોતાને મંકટ પ્રાપ્ત થાય રસ્તા પરની બારી બળતી જોવાથી આપણા આપ્ત જનમાના કાંઈ પુર પડે મરણ નજીક છે એમ સમજવું ધરનો પાછળનો ભાગ બળતો દેખાય તો સમજવું કે આપ્તવર્ગમાની કાંઈ સ્ત્રીનું મરણ નજીક છે આસન, મિઠાના, પાનખી, માડી છત્યાદિ વાહનો, શરીર, ગૃહ છત્યાદિને આગ લાગી એવું જોઈને જો માણસ નબી જાય તો તેના ઉપર લક્ષ્મી મળે

થતો દેખાય તો ધર જળી જાય, સૂઈનાં કિરણ સ્વપ્નમાં દેખાય તો લાભ થાય. કિરણો જિજ્ઞાસુ પર પડેલાં જણાય તો રામ ઉદભવે. આપણા ઝોરડામાં તડકો આવતો દેખાય તો દ્રવ્ય, માન, સંતતિ દત્તાદિની પ્રાપ્તિ થાય. સૂર્યખિંજોને અદૃશ્ય લાગેલું દેખાય તે બહુ ખરાબ સમજવું. એ જ સ્વપ્ન ગર્ભિણી સ્ત્રી જુએ તો તેને છાર્તિમાન પુત્ર થાય. અપરાધી પોતાનું માથું સૂર્યકિરણથી વેદિત જુએ તો તે જાંઘનમાં હોવા છતાં મુક્ત થાય. એ જ સ્વપ્ન બીજાના જોવામાં આવે તો તે રાજસન્માનને પાત્ર થાય.

ચંદ્રદર્શન—ચંદ્રોદય થયેને શુભ ચાંદની પડી રહી છે એવું જ સ્વપ્નમાં જુએ તેને સર્વોત્કૃષ્ટતા પ્રાપ્ત થાય છે ચંદ્ર વાદળાંથી ઢંકાયેલો અથવા અદૃશ્ય લાગેલો દેખાય તો ધરમાંની ઝેકાદ સ્ત્રીને રામ થાય કિંવા ચોર આપણું ધર લૂંટી લે, એ જ સ્વપ્ન પ્રવાસીઓને વિપત્તિકારક થાય. ચંદ્ર મનુષ્યના મુખ સરખા મુખથી પ્રકાશતો દેખાય તો ધનસામ થાય. પૂર્ણચંદ્રનું દર્શન સંતતિ આપનારૂં નીવડે. આપણું મસ્તક ચંદ્રનાં કિરણોથી વીંટળાયેલું છે એવું દેખાય તો પ્રસિદ્ધિમાં અવાય. એ સ્વપ્ન ઠેદી જુએ તો કેદમાંથી છૂટે.

નક્ષત્રદર્શન—નક્ષત્રને ચક્રચક્રિત પ્રકાશ સ્વપ્નમાં જોવાથી અભિ-વૃદ્ધિ થાય. પ્રકાશ ઝાંખો દેખાય કિંવા ક્યાંક ક્યાંક ઝેકાડું નક્ષત્ર છે, એવું જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો તે દુઃખકારક થાય. આકાશમાં નક્ષત્ર નથી એવું દેખાય તો તે સ્વપ્ન શ્રીમંતને દરિદ્ર બનાવે, અને દરિદ્રને રાગ-પ્રાપ્તિ કરાવે. એ સ્વપ્ન અપરાધી માણસ જુએ તો બીતિથી મુક્ત થાય. નક્ષત્ર-તારો ખરતો દેખાય એ મૃત્યુકારક છે. તારો આપણા ધર ઉપર પડ્યો એવું સ્વપ્નમાં દેખાય તો રામ ઉત્પન્ન થાય કિંવા ધર છોડવું પડે. કોઈ ધરમાં તારા પ્રકાશે છે એવું દેખાય તો ધરના માસેકનો નાશ થાય. સેંકડો તારા દેખાય તો વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય અને રામ આવે.

ઇંદ્રધનુષ્યદર્શન—ઇંદ્રધનુષ્ય પૂર્વ દિશામાં દેખાય તો તે ગરીબ લોકો માટે સાઈ છે અને શ્રીમંતો માટે ખરાબ છે; પશ્ચિમ દિશામાં દેખાય તો શ્રીમંતને સાઈ છે અને ગરીબને ખરાબ છે.

આકાશમાં ઉડવું—પોને આકાશમાં ઉડે છે એવું જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો કાર્યસિદ્ધિ થાય.

વિજળીનું દર્શન—વિજળીનો પ્રકાશ સ્વપ્નમાં જોવો એ બહુ સારો છે. વિજળીના પ્રકાશથી આખો અંજામ જાય, કિંવા મેઘગર્જના સંભળાય અખરતો કોઈ ઠેકાણે વિજળી પડવાથી પોતાને

અગર ખીજને અગર કોઈ વસ્તુને ઇચ્છા થઈ એવું સ્વપ્નમાં દેખાય તો તે ખરાબ છે, તેથી વિપત્તિકાળ આવે. સ્વપ્નમાં એવું દેખાય કે વિજળી પોતા પર પડતી હતી, પરન્તુ કાંઈ કારણથી પડતી રહી ગઈ એવું જોવું સાઈ છે; તેથી વિપત્તિકાળ ચાલ્યો જાય. વિજળી આપણા શરીરને ન સ્પર્શતાં બાજુએ તદ્દન પાસે પડી છે, એવું જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો તેને દૂર દેશના પ્રયાણમાં સુખ થાય. એ જ સ્વપ્ન પ્રવાસીને માટે ખરાબ છે. આકાશમાં વાદળાં હોય અને વિજળીની ગર્જના અથવા ચમકાર થયો હોય એવું સ્વપ્નમાં દર્શન સાઈ છે. વેપારી, ખેડૂત અને નોકરી કરનારાઓને તેમના પોતપોતાના કામમાં લાભ થાય, ઝગડામાં જય મળે. ખીજઓને એવું દર્શન થાય તો આત્મજનો તરફથી કાંઈ પણ લાભ થશે એમ સમજવું.

પરિચ્છેદ ૭ મો.

જીવ સંબંધી સ્વપ્નો.

કીડીઓ—સ્વપ્નમાં કીડીઓ જોવી એ સાઈ છે. તેથી દ્રવ્યલાભ થાય. કીડીઓ એક પાછળ એક હારનંધ ચાલતી સ્વપ્નમાં દેખાય તો પ્રયાણને પ્રસંગ આવે અને વેપારીઓને દ્રવ્યલાભ થાય. કીડીઓ જ્યાં ત્યાં હોડે છે એવું દેખાય તો શરીરપીડા થાય. મ્હોંમાં બદ્ધ ધારણ કરીને જતી કીડીઓ જોવી એ સાઈ છે. કીડીઓને બીજાં પ્રાણીઓ ખાઈ જાય છે અથવા મારી નાંખે છે એવું સ્વપ્નમાં જોવું એ પોતાને વિપત્તિકારક છે. સ્વપ્નમાં કાળી કીડીઓ જોવાથી દ્રવ્યલાભ થાય અને લાલ કીડીઓ જોવાથી ધાન્યલાભ થાય. કીડીઓ મ્હોંમાં ઉડાં પકડીને લઈ જાય છે એવું જોવાથી ધનનાશ થાય.

મકોડા—સ્વપ્નમાં મકોડા જોવા સારા છે. મકોડાએ પોતાને દંડ કચો એવું જોવાથી દ્રવ્યલાભ થાય. મકોડા મરેલા જોવાથી કુબ્ધાગ પડે. મકોડાને કોઈ જીવ પકડીને લઈ જાય છે એવું જોવાથી યત્ર તરફથી બચ ઉત્પન્ન થાય.

જૂ અને માકણ—સ્વપ્નમાં જૂ અને માકણ જોવાથી આપણા ઉલ્લેખમાં વિધિ કરવા માટે તથા આપણો નાશ કરવા માટે કોઈ પ્રયત્ન કરે છે એમ સમજવું.

કાર્યોડા અને ગરોળી—સ્વપ્નમાં કાર્યોડા અને ગરોળી જોવી એ અશુભ છે. ડાંસ વગેરે જાંતુ દંશ કરીને આપણને ત્રાસ આપે છે એવું જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો ટટો-કલહ થઇને ઘણા લોકો સાથે વેર-વિરોધ થાય.

ગીંગોડા—સ્વપ્નમાં ગીંગોડા જાગે જોવાથી કાંઈ પણ વ્યાધિ થાય. લીલા કીડા, પતંગીયાં જોવાથી ભોજનનો લાભ થાય. કરોળીયો જોવાથી દરિદ્રતા આવે. કરોળીયાનું સફેદ પડવાળું ઘર જોવું એ શુભ છે.

પાંખવાળા જાંતુ—ખગાઇ, માખી, ડાંસ, મચ્છર વગેરે પાંખવાળા જાંતુ જોવાથી વિપત્તિકાળ પ્રાપ્ત થાય. રોગી જો તે જીવે તો રોગ દૂર થાય. પોતાના શરીરે માખીઓ વળગી પડી છે એવું જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો તેને પુષ્કળ શત્રુઓ થાય અને વળી સ્ત્રી જાનિશ્ચી થાય.

મધમાખી—મધમાખી સ્વપ્નમાં જોવી એ સારું છે. મધમાખી કરડ્યા સરખું સ્વપ્ન આવે તો તેની વર્તણૂક બમડે અને તે નિંદાને પાત્ર થાય. તે મધ એકઠું કરી રાખે છે એવું દેખાય તો લાભ થાય. માખીઓએ છાપ-રામાં મધપૂડો કયો એટું દેખાય તો તે સૌખ્ય પ્રાપ્ત કરાવે. માખીઓ હિડતી દેખાય તો તે ગરીબને સારું અને શ્રીમંત ખરાબ.

જળો—સ્વપ્નમાં જળો જોવી સૌખ્યકારક છે. પાટલા ઘો જોઇ હોય તો કાંઈ પણ વિધન આવશે એમ જાણવું.

વીંછી—વીંછી જોવા એ ખરાબ છે. વીંછીએ પોતાને દંશ કયો એવું જો જીવે તેને પુષ્કળ શત્રુઓ હિત્વન થાય અને તે શત્રુઓ પોતાનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે એમ સમજવું. વીંછીને પોને અમર ખીજે કાઢ મારે છે એવું જોવું સારું છે. પોતે વીંછીને મારતો હોય ત્યાં વીંછો નાસી ગયો એવું જોવું ખરાબ છે. તેથી કાઢની પણ સાથે શત્રુતા થશે એમ સમજવું.

સર્પ—સર્પનું દર્શન સંતતિનો લાભ કરી આપનારું છે. સફેદ સર્પને જોવા એ તો બહુ જ લાભદાયક છે. સફેદ સર્પે જમણા હાથે દંશ કયો એવું સ્વપ્નમાં દેખાય તો સમજવું કે દસ દિવસમાં પુષ્કળ દ્રવ્ય મળશે. લાલ અને લીલા રંગનો સર્પ સ્વપ્નમાં કાંઈ જીવે તો ધનનો નાશ થાય. પાણીમાં જીભ રહેતી વખતે વીંછી અમર સર્પે દંશ કયો એવું જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો જય, પુત્ર અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય. સર્પ આપણા ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે એવું દેખાય તો કાઢની સાથે વિરોધ થાય. તે શુંયળું વળાને પડ્યો છે અથવા તેને કાઢએ બાંધ્યો છે એવું દેખાય તો અતિ

દુઃખ થાય તેને પોતે અગર ખીજાએ ઠાર માર્યો એવું સ્વપ્ન આવે તો આપણે જય સમજવો.

માછલાં, મગર વગેરે—માછલાં, દેડકાં જેવાં એ સાઈ છે. મરેલા માછલાં દેખાય તો રોગ થાય. પોતે માછલાં પકડે છે એવું સ્વપ્ન દેખાય તો લાભ થાય. માછલાં આનંદથી તરી રહ્યાં છે એવું સ્વપ્નમાં દેખાય તો આનંદમાં દિવસો જય કાચ્યો દેખાય તો સમજવું કે અતિશ્રમ અને પ્રવાસ પછી સફળતા મળે અને ધન પ્રાપ્ત થાય. મગર જેવો એ ખરાબ છે. મગર આપણને પકડીને લઈ જાય એવું દર્શન સાઈ છે. નિરૂપ-
દ્રવી જતું દેખાય તો સુખ મળે અને દૂર ઉપદ્રવી જતું દેખાય તો કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય.

નાળીયો—સ્વપ્નમાં નાળીયો જેવો એ સાઈ છે. નાળીયો સપાંતે મારે છે એવું દેખાય તો શત્રુનો નાશ સમજવો.

ઉંદર—ઉંદર જેવો એ ખરાબ છે. ઉંદર ઘરમાં દર પાડે છે એવું દેખાય તો દ્રવ્યનો નાશ થાય. ઉંદર કરડ્યો અગર પાછળ કાંઈ કરડે છે એવું સ્વપ્ન દેખાય તો રોગ અને વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય. ઉંદર ઘરમાં ફરે છે એવું સ્વપ્ન આવે તો આપણે નાશ કરવાના હેતુથી પુષ્કળ ભોક્ષા આપણી સાથે રહે જોડશે એમ સમજવું. સસલું દેખાય તો બંધુદર્શન અને ધનલાભ થાય.

પરિચ્છેદ ૮ મો.

પશુ સંબંધી સ્વપ્નો.

હાથી—સ્વપ્નમાં હાથી જેવો એ સાઈ છે. તેથી ચિંતિત કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. હાથી પર બેસવા સરખું સ્વપ્ન આવે તો આપણને વિદ્વાન અને સર્વમાન્ય જાણકો થાય.

ગીંટ—સ્વપ્નમાં ગીંટ જેવાથી જળપ્રવાસ અને ભૂમિપર્યટનવડે જીવે બહુ ત્રાસ થાય અને તે દુઃખોની પરવા ન કરતાં વેઠ્યાં એવું સ્વપ્નમાં જણાય તો આરોગ્ય અને ધનપ્રાપ્તિ મળે ઘેર તુરત આવવાનું થાય. ગીંટ ઉપર પોતે બેઠો છે એવું સ્વપ્ન એવું હોય તો વ્યાધિ ઉપજે.

ધોડો—ધોડો સ્વપ્નમાં જેવો એ સાઈ છે. તેથી યાત્રાનો પ્રસંગ આવે અને રહેઠીનો મેળાપ થાય. ધોડા પર બેઠા દોષ્ટએ એવું સ્વપ્ન આવે

તો સ્ત્રી અથવા મિત્ર તરફથી દ્રવ્યલાભ થાય અને દૂર દેશમાં જવાનું થકને સુખપ્રાપ્તિ થાય. થોડા પરથી પડી ગયો એવું સ્વમ આવે તો થોડા જ વખતમાં દુઃખો હિલભવે.

ગધેડો—ગધેડો સ્વમમાં દેખાય તો કષ્ટ સમજવું. ગધેડા પર બેઠો છું અમર ગધેડું જોડેલા રથમાં બેઠો છું એવું સ્વમ જોવું એ શ્રુત્યુકારક કિંવા બળંકર બાધિકારક છે. પોતે ગધેડાને મારે છે એવું સ્વમ દેખાય તો આપણાં દુઃખોનું નિવારણ થાય. ગધેડો અટક્યા વિના બોળે કંઈકી જાય છે એવું દેખાય તો સંકટો દૂર થાય અને સ્થિરતાથી દ્રવ્યલાભ થાય. ગધેડો આપણી પાછળ આવે છે એવું જોવું ખરાબ છે.

બળદ—સ્વમમાં બળદ જોવો સારો છે. બળદ પર બેઠો છું એવું જો જુએ તેને ધનલાભ થાય છે. બળદે અનેક રીતે પોતાને વગાડ્યું એવું સ્વમ જોઈને જો જામત થાય છે તેને લોઠો અધિકારીન કરવા યત્ન કરે છે એમ સમજવું. બળદ પોતાની પાછળ લાગ્યો છે એવું સ્વમ જો પુરૂષને આવે તો પોતાનો નાશ કરવાનો ઠાઈ મારે પ્રયત્ન કરે છે એમ સમજવું. એ જ સ્વમ સ્ત્રી જુએ તો પોતા પરનો પતિનો પ્રેમ આછો થયો છે એમ સમજવું.

ગાય-ભેંસ—ગાય જોવી સારી છે, નેમાંએ સફેદ ગાય જોવી એ વધારે સારી છે. ગાયનું દૂધ પોને દોહે છે કિંવા બીજું કોઈ દોહે છે અને પોતે જુએ છે એવું સ્વમ દેખાય તો ટંટો-ઝગડો થાય. ભેંસ અને પાડો સ્વમમાં જોવો એ ખરાબ છે. તેની ઉપર પોતે બેઠો છે એવું દેખાય તો સમજવું કે શ્રુત્ય નજીક છે.

પશુસમુદાય—પશુઓનો સમુદાય આવે છે એવું જો પુરૂષ સ્વમમાં જુએ તો તે અપકારિને પાત્ર થાય છે અને સ્ત્રી જુએ તો પોતાના પતિને બીજી સ્ત્રી મોહિત કરે છે એમ સમજવું. ઠાઈ લીલા ગાયરમાં ગાયોનો સમુદાય મરે છે એવું સ્વમમાં દેખાય એ સાઈ છે. ગોવાળ પોતાની માથો હાંકીને લઈ જાય છે એવું જુએ તો નાશ થાય તથા બીજા લોકોને પોતાના ધધામાં દ્રવ્યલાભ થાય.

બકરી—બકરી અને બકરો સ્વમમાં દેખાય તો ધાન્યસમૃદ્ધિ મળે, પણ બાળકો અસ્વાસ્થ્યી જન્મે.

ખિલાડી—ખિલાડી સ્વમમાં દેખાય તો ખરાબ. તેથી પરનિંદને પાત્ર થવાય છે. ખિલાડીઓ પોતાના ઘરમાં ફરે છે એવું દેખાય તો

મિત્ર-બંધુઓમાથી કાંઈ દ્રવ્ય ચોરીને આપણે નાશ કરે છે એમ સમજવું બિલાડી હિંદને પકડે છે એવું દર્શન સાચું છે. બિલાડીને પોતે દારૂ મારી કિંવા બાધી મૂકી એવું દર્શન સ્વપ્નમાં થાય તો આપણા ઘરમાં ચોર પકડાઈને કદમાં મોકલી દેવામાં આવશે એમ સમજવું સ્ત્રી બિલાડી જીએ તો પતિ તરફથી તેનું અપમાન થાય.

કૂતરો—કૂતરાનું દર્શન સાચું છે. કૂતરો આપણી પાસે આવે છે એવું સ્વપ્નમાં દેખાય તો નવા સ્નેહીઓ થાય. કૂતરો આપણી સાથે ફરે છે એવું દેખાય તો આપણને સંકટમાંથી છોડાવનાર સ્નેહી છે એમ સમજવું કૂતરો આપણને જોઈને બસે છે, કિંવા આપણને કરડે છે, એવું દેખાય તો મિત્ર મિત્રો સાથે પણ શત્રુતા થાય શિયાળ સ્વપ્નમાં જોવાનું નાશકારક છે.

વાંદરું-માંકડું—માંકડું સ્વપ્નમાં દેખાય તો કલહ થાય. માંકડું પોતાને ધરવડે છે એવું દેખાય તો ધનનો નાશ થાય. તેને આપણા ઘરમાં આવેલું જોઈએ તો વિશ્વાસઘાત કરવાના હેતુથી એક માણસ આપણા ઘરમાં પેસશે એમ સમજવું હનુમાન સ્વપ્નમાં દેખાય તો જય મળે. વાળી-સુમીવ દેખાય તો મિત્રદર્શન થાય.

ઘાતકી પશુઓ—વાઘ, સિંહ, વઝ, રોંઝ, ચિત્તો વગેરે ઘાતકી પશુઓ સ્વપ્નમાં દેખાય તો મોટા માણસો સાથે દ્વેષ થાય અને તે કશુંકાં જી એવું સ્વપ્ન દેખાય તો વિપત્તિ આવે, પરંતુ તેમને પોતે દારૂ માર્યાં એવું સ્વપ્ન આવે તો જય સમજવો.

હરણ—હરણનું દર્શન સાચું છે. હરણનો શિકાર કરતો પોતાને જીએ તો તે ખરામ છે. બીજાં સૌમ્ય પશુઓનું દર્શન સુખકારક છે અને કૂર પશુઓનું દર્શન દુઃખકારક છે.

પરિચ્છેદ ૯ મો.

• પક્ષી સંબંધી સ્વપ્નો.

મેના, ચકલી, કબૂતર—મેના, ચકલી, એ પક્ષીઓને સ્વપ્નમાં જોવાં એ સાચું છે, અને તે એક બીજાની વચ્ચે મારામારી કરતા હોય તો તેમને જોવાં એ નફાઈ છે. તેમને ઊડતાં જોવાં એ સાચું છે, દાણા ચરતાં

જોવાથી ઉદ્યોગ મળે. સ્વપ્નમાં કબૂતર જોવાથી શોક પ્રાપ્ત થાય.

કૌયલ—સ્વપ્નમાં કૌયલ જોઇ હોય કિંવા તેનું ગાયન સાંભળ્યું હોય તો જે સ્ત્રીની ઇચ્છા થાય તે સ્ત્રી બહુ જ શ્રમથી પ્રાપ્ત થાય સ્ત્રીએ જે એ જ સ્વપ્ન જોયું હોય તો તેણે સમજી લેવું કે તેના પતિએ બીજી સ્ત્રી ઉપર નજર નાખી છે.

કાગડો—કાગડાને સ્વપ્નમાં જોયો હોય તો વેપારને હાનિ થાય. કાગડાને ઉડતો જોયો હોય તો ખરાબ પરિણામ આવે. કાગડાને સ્વપ્નમાં ખૂમો મારતો સાંભળ્યો હોય તો નાશ થવાનો મંભવ છે આપણા માથા-પરથી કાગડો ઉડ્યો એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો મહારોગ છે એમ સમજવું. કાગડાનું મૈથુન જે સ્વપ્નમાં જોયું હોય તો ધનસાબ થાય. સમડી જોવી એ દુઃખકારક છે.

ઘોર—ઘોરને સ્વપ્નમાં જોયો હોય તો વિશેષ ધનપ્રાપ્તિ અને સંતાન-વૃદ્ધિ થાય. અવિવાહિત મનુષ્યને જે એવું સ્વપ્ન આવે તો તુરતમા તેનો વિવાહ થાય અને સાસુ તરફથી ધનપ્રાપ્તિ થાય. સ્ત્રીને જે એ જ સ્વપ્ન આવે તો માત્રાએ જવાનું થાય અને પુરાણ કીર્તન વગેરે સાંભળવાનો સાબ મળે.

રાજહંસ—રાજહંસને સ્વપ્નમાં જોવો એ શુભ ફળદાયક છે. એડૂનોતોતેથી ધાન્યસાબ થાય. પ્રવાસીઓને એનું સ્વપ્ન આવવાથી પોતે મરી ગયો છે એવી સ્વદેશમાં પ્રસિદ્ધિ થાય અને બીજાઓને દૂર દેશમાં પ્રયાણનો અવસર આવે, જેથી જીવને મુખ મળે અને કીર્તિ વધે.

ભારદ્વાજ—સ્વપ્નમાં ભારદ્વાજ પક્ષીને જોવાથી ધનસાબ થાય.

ચાતક—સ્વપ્નમાં ચાતક કિંવા ચાતક પક્ષી જોવાથી કિંવા તેનો શબ્દ સાંભળવાથી મહદૈશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય.

ગીધ—ગીધને જોવાથી ચોરનો ભય ઉત્પન્ન થાય.

ગરુડ—સ્વપ્નમાં ગરુડને જોવાથી કાર્કસિદ્ધિ થાય.

ધ્રુવડ—સ્વપ્નમાં ધ્રુવડ કિંવા ચામાચીટીયું જોવાથી ધનહાનિ થાય.

ખગલો, મુરઘી અને કૈંચ—સ્વપ્નમાં આ પક્ષીઓ જોવાથી સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ થાય.

પોપટ—સ્વપ્નમાં પોપટને જોવાથી ભોજનલોભ થાય. પોપટ ઉડે છે એવું જોવાથી શીમતોને દરિદ્રતા અને દરિદ્રને ધનસાબ થાય. પોપટને પાંજરામાંથી બહાર કાઢ્યો એવું સ્વપ્ન જોવામાં આવે તો કાર્કસિદ્ધિ થાય, વેપારીઓને લાભ થાય અને એડૂનોતે ધાન્યસાબ થાય.

પોપટને પોતે બીજી કાઠ રીતે પકડ્યો એવું સ્વપ્નમાં જોવાથી અશ્વર્થ-પ્રાપ્તિ થાય.

પક્ષીનો માળો—પક્ષીનો માળો અકસ્માત હાથ લાગીને તેમાં બચ્ચાં અથવા ઇંડાં છે કિંવા નથી એવું સ્વપ્નમાં નૃજરે પડે તે શુભ છે. પક્ષીઓનો માળો શોધવા માટે પોતે દોડતો જાય છે અને તે મળે છે પણ તેમાં બચ્ચાં ઇંડાં નથી એવું સ્વપ્નમાં જોવાથી એમ સમજવું કે જે લાભને માટે પોતે શ્રમ લે છે તે લાભ મળશે નહિ જે ઇંડાં-વાળો માળો દેખાય તો ધનલાભ થાય. આપણા ઘરના છાપરામાં કિંવા ઘરની આસપાસમાં ઇંડાં સુદ્ધાંત માળો જડ્યો અને તે પોતે કાઢી નાંખ્યો એવું સ્વપ્ન દરિદ્રતાસૂચક છે. ઉડતાં આવડતું ન હોય એવાં પક્ષીઓના માળા સ્વપ્નમાં જોયા હોય તો ટંટા-બજેડા કૃતપન્ન થાય અને આપજશ મળે. સ્વપ્નમાં ઇંડાં વગ્નમાં તદ્દન હસકાં લાગે તો હાથમાં ધારેલા બધા પદાર્થો સુવર્ણરૂપ થાય. સ્વપ્નમાં ઇંડાં ખાધાં એવું સમજાય તો દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય.

પરિચ્છેદ ૧૦ મો.

ધાતુ અને અલંકાર સંબંધી સ્વરૂપો.

સોનું—સોનાનાણું સ્વપ્નમાં જોયું હોય તો કાર્યસિદ્ધિ થાય. સ્વપ્નમાં સોનાની વોટી હાથમાં ધાલી એવું જોયું હોય તો કંપતીમાં પ્રેમવૃદ્ધિ થાય; પણ તે ખોટાઈ હોય તો કલહ કૃતપન્ન થાય. મૂલ્યવાન દાગીનો મળામાં નાંખ્યો એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો કાર્યસિદ્ધિ થાય. પોતાને સુવર્ણાલંકાર મળ્યો અને બહુ માન મળ્યું એવું જોવાથી દૂર દેશમાં દ્રવ્ય મળે પોતે સોનાનાણું બીજા માણસને આપ્યું એવું સ્વપ્નમાં સમજાય તો પુષ્કળ સંપત્તિ થાય, પણ તે નાણું પોતે ફેંદા દીધું એવું સમજાય તો પોતાને ધેર ચોરી થાય પોતે નાણું વહેંચી દીધું એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો જ્યપ્રાપ્તિ થાય. સોનાનો હમલો જોયો હોય તો દરિદ્ર્ય આવે.

રૂપું—સ્વપ્નમાં રૂપું જોયું હોય તો કાર્યનાશ થાય. રૂપાની વોટી હાથમાં પકેરી એવું જો સ્વપ્નમાં જોયું હોય તો તે સાફ છે. રૂપાનું નાણું જોયું હોય તો તે ખરાબ છે.

તાંબુ—તાંબુ સ્વપ્નમાં જોવું એ સાઈ છે. તાંબાનાણું જોવું હોય તો દેવભક્તિનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય.

પિત્તળ—સ્વપ્નમાં પિત્તળ જોવામાં આવે તો સમજવું કે કોઈએ આપણે વિશ્વાસઘાત કરવાની ગોઠવણ કરી છે.

કાંસુ, સીસું, લોખંડ અને જસત—કાંસુ જોવાથી જપ મળે, સીસું જોવાથી કલહ થાય, લોખંડ જોવાથી દરિદ્રતા આવે અને જસત સ્વપ્નમાં જોવાથી લાભ મળે.

નાણાંની થેલી—સ્વપ્નમાં નાણાંથી ભરેલી થેલી જોવાથી સંતાન-વૃદ્ધિ થાય. તે ફેંટી દીધી, એવું સ્વપ્ન જોવાથી આપણા એક મિત્રને ગર્વ પ્રાપ્ત થશે એમ સમજવું. દ્રવ્યની થેલી પોતે લીધી એવું સ્વપ્ન-દર્શન અનિષ્ટ છે.

પરિચ્છેદ ૧૧ મો.

મનુષ્ય સંબંધી સ્વપ્નો.

સ્વપ્નમાં બ્રાહ્મણનું દર્શન શોભણીયક છે. પીતાંબર નહિ ધારણ કરેલો બ્રાહ્મણ કિંવા પુરોહિત જો સ્વપ્નમાં દેખાયો હોય તો અગ્નિનો ભય સમજવો. ક્ષત્રિયને સ્વપ્નમાં જોવાથી આરોગ્ય મળે, વશીકને જોવાથી લાભ મળે અને યદ્દને જોવાથી સુખપ્રાપ્તિ થાય. મેચ્છને જોવાથી ભીતિ થાય. ચમાર, બંગી, દેડ ઇત્યાદિ અતિશયદ્રવું દર્શન દુઃખદાયક છે. સંકર જાતિના મનુષ્યમાંના કોઈને જોવાથી વ્યાધિ થાય. રાજવર્માના કોઈ માણસને જોવાથી ક્ષેમવૃદ્ધિ થાય. મા, બાપ, ગુરુ કિંવા વડીલમાંના કોઈને જોવાથી લાભ થાય. પુરુષ નાનાં બાળકોને જુએ તે સાઈ પણ સ્ત્રી જુએ તો મિત્રદોહનો પ્રસંગ બને. બાળક જન્મતું દેખાયું હોય તો તે સુખકારક છે. બાળકનું મૃત્યુ થતું જોવાથી વિપત્તિકાળ પ્રાપ્ત થાય સ્વપ્નમાં દેવાંમના જોવાથી ધનનાશ થાય, પણ અવિવાહિત છોકરીને જોવાથી તેનો વિવાહ તુરત જ થાય. સ્ત્રીને એવું સ્વપ્ન આવે તો ધનલાભ થાય. વાળ સાથેના માથાવાળો પુરુષ સ્વપ્નમાં દેખાવાથી આગસ આવે અને એવી સ્ત્રી દેખાવાથી નાશ થાય સ્વપ્નમાં વિધવાને જોઈ હોય તો દુકાળ પડે કિંવા રોગોત્પત્તિ થાય. મુકડું જોવાથી ભોજનલાભ થાય

જોવાથી કારાગૃહવાંસ પ્રાપ્ત થાય. સ્વપ્નમાં તાળિચામાંથી લોહી વહે છે, એવું દેખવાથી દુઃખ થાય. પોતાને શીંગડાં છે એવું સ્વપ્ન દેખવાથી ધનનો લાભ થાય. પોતાનું માથું ઉંચું અને મોટું છે એવું જોવાથી મોટો અધિકાર મળે. પોતાનું માથું કાંઈ પરાયાએ કાપ્યું એવું દર્શન સ્ત્રીને અથવા છોકરાને ખરાબ છે. પોતાનું માથું સિંહ, વર, વાઘ ઇત્યાદિ દૂર જનાવર જેવું છે એવું જોવાથી જય પ્રાપ્ત થાય. પોતાનું માથું ઘોડા, ફતરા અથવા ગધેડા જેવું છે એવું સ્વપ્ન જોવાથી કાર્યવિમુખતા થાય. પક્ષી જેવું પોતાનું માથું છે એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો દેશાટન કરવું પડે. પોતાનું માથું ફોળેલું છે એવું સ્વપ્ન જોવાથી આરંભેલાં કાર્યો સારી રીતે પાર પડે. પોતે માથું પાણીથી ધુએ છે એવું સ્વપ્ન નાશકારક છે. ગર્ભપાત થયા જેવું સ્વપ્નમાં જણાય તો તુરત જ દુઃખ-માંથી મુક્તિ મળે. પોતાની દાહી લાંબી છે એવું જોવાથી અભિજ્ઞ થાય. પોતાનું મોં કરમાઈ ગયા જેવું દેખાય તો દ્રવ્યલાભ થાય. પોતાના દાંત દુઃખે છે એવું સ્વપ્ન જોવાથી કાંઈ પંથુ ઉલ્લોમ મળવાની ખબર મળે. દાંત પડી ગયા જેવું કિંવા માથા પરના ફેશ ગુંચવાઈ ગયા સરખું સ્વપ્ન દેખાય તો દ્રવ્યનાશ થાય અને દૂર દેશમાં પ્રયાણનો પ્રસંગ આવે. ઉલટી થયા જેવું અથવા ઝાડે જવા જેવું સ્વપ્નમાં જણાય તો મરીમને ધનલાભ થાય અને શ્રામંતને દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય. આંખોનાં પોપચાં મીંચીને મોટેથી હસવા સરખું સ્વપ્ન જોવાથી દુઃખ પ્રાપ્ત થાય. નિદ્રા, આહાર છોડીને અને વરસાદ, તાપ વગેરેની દરકાર કર્યા વગર પોતે તપ-શ્વયી કરે છે એવું જોવાથી પોતાને હાથે પદોપકાર થાય. પોને કાંઈ પર ગુરસે થયો છે એવું સ્વપ્ન જોવાથી તે આપણા સ્નેહી થાય. પોને બીજાને માથે એવું સ્વપ્ન જોવાથી તે આપણી સ્તુતિ કરે. હથીવાર વગેરે વડે પોને માર ખાધો એવું સ્વપ્ન જોવાથી અપકીર્તિ થાય. વિપત્તિ-કાળ પ્રાપ્ત થયો એવું સ્વપ્નમાં જોવાથી અભિજ્ઞ થાય. પોને પરા-યાનો વિપત્તિકાળ જોયો એવું સ્વપ્ન અવિચારી પોતાના સ્નેહી ખરાબ છે એમ સમજવું. મનુષ્યનાં આંતરડાં પોતાના ગળામાં પહેરીને મામના મધ્ય ભાગમાં પોતે જોતો છે એવું સ્વપ્નમાં જોવાથી ઘણાં ગામો પર અધિકાર મળે.

લગ્ન સંબંધી સ્વપ્નો—સ્વપ્નમાં લગ્ન થાય છે એવું જોયું હોય તો મરણની ખબર મળે. લગ્નમાં પોતે સદાય કરી એમ જોવાથી કાંઈ પંથુ શુભ વર્તમાન મળે. ઘરડી સ્ત્રીનાં લગ્ન કર્યાનું સ્વપ્ન જોવાથી ધનલાભ

મળે. થોડા વખત પહેલાં જ લગ્ન કરેલી કન્યાને પોતે વિધવા થઈ એવું સ્વપ્ન દેખાય તો તે-જ-મસુવાસિની રહે અને તેને પ્રુકળ બાળકો થાય.

જ્વરકર્મ સંબંધી સ્વપ્નો.—જ્વરકર્મની ઉત્સુકતા થવા છતાં સ્વપ્નમાં તેવો યોગ ન બને તો કાર્યસિદ્ધિ થાય મન સ્થિર ન રહેતાં જ્વરકર્મ કર્યું એવું સ્વપ્ન બેવાથી વિપત્તિકાળ પ્રાપ્ત થાય. સ્વપ્નમાં અયોગ્ય સ્ત્રી સાથે સંગ થયો હોય તો શુભ ફળ મળે. સ્વપ્નમાં જે સ્ત્રી દુર્લભ હોય તેની સાથે પોતે સંગ કરે છે એવું દેખાય તો ધન પ્રાપ્ત થાય. સ્વપ્નમાં સફેદ વસ્ત્ર અને સફેદ પ્રુષ્પ ધારણ કરેલી સ્ત્રીને આલિંગન કરનાર પ્રુષ્પત્રું કલ્યાણ થાય.

શારીરિક ક્રિયાનાં સ્વપ્નો.—સ્વપ્નમાં પોતે બૂમો મારે છે એવું સપ્નજાય તો દુઃખ થાય. પોતે રડે છે એવું દેખાય તો અભિવૃદ્ધિ થાય અને મારામારી કરે છે એવું દેખાય તો કાર્યસિદ્ધિ થાય. પોતાને ડાઘએ ચુંબન લીધું એવું સ્વપ્નદર્શન ખરાબ છે. પોતે ઘરેરે સુકાઈ ગયો છે એવું સ્વપ્ન આવે તો સંસારથી વિરક્તપણું પ્રાપ્ત થાય. ટાકથી પોતે સુકાઈ ગયો છે એવું દેખાય તો ધનસામ્ર મળે. પોતે ટૂંકો મારે છે એવું દેખાવાથી કાર્યભંજ થાય અને પોતાના પડોશમાતા કોઈ માણસનું મરણ થાય. સ્વપ્નમાં પોતે મરણ પામ્યો એવું જુએ તો તે સાઈ છે. પોતે ઢેદમા ■ એવું સ્વપ્ન દેખાય તો અધિકારમાં વૃદ્ધિ થાય અને સમામાં પૂજ્યતા મળે. સ્વપ્નમાં પોતાને બેડીએ પહેરેલી જુએ તેને સારો પુત્ર થશે એમ સપ્નજવું જે માણસ સ્વપ્નમાં હંચા આસન પર બેસીને જમે તે થઈ હોવા છતાં મોટો અધિકારી બને.

પરિચ્છેદ ૧૩ મો.

પર સંબંધી સ્વપ્નો.

સ્નેહી માણસ મરણ પામ્યા સરખું સ્વપ્નમાં દેખાય તો કાષ્ટ મનો-પના વર્તમાન સમજવા. બીજો ડાઘ પગે લાકડાનું આકું બાધીને ચાલે છે એવું જુએ તો રોગપ્રાપ્તિ થાય. બીજાને શોમડાં ઊમેલા બેવા તે ખરાબ છે. આપણા પર બીજો ડાઘ ગ્રસ્ત થયો એવું સ્વપ્ન આવે તો આપણો તે સ્નેહી થાય. પોતાને ડાઘએ માર્યો એવું સ્વપ્ન દેખાય તો સત્ત્વ સ્નેહી થાય અને બીજા કેટલાક સ્નેહી થાય. સ્નેહી પાસેથી રાત

લીધાનું સ્વપ્ન આવે તો દુર્દૈવ અને વ્યાધિ સામે જ ઊભાં છે એમ સમજવું. જીવતી સ્ત્રી મરણ પામી એવું જો પુરુષ સ્વપ્નમાં જુએ તો તે સ્ત્રીને જોડકાં બાળક જન્મે, પરંતુ તેના ગૃહકૃત્ય સંબંધે કાંઈ આશ્ચર્યનો વૃત્તાન્ત સાંભળવામાં આવે. સ્ત્રીને પોતે મર્મવતી સ્ત્રી સાથે સંભાષણ કરવાનું સ્વપ્ન આવે તો તેને જોડકાં બાળકો જન્મે. પોતે બીજાને અગર અન્ય કોઈ મિત્રને સુંળન લેતાં સ્વપ્નમાં જોયો હોય તો વિશ્વાસ-લાતી લોકો આપણો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરશે એમ સમજવું. સ્વપ્નમાં કોઈ જોયો છે એવું જોયું હોય તો સાઈ છે. આપણા પિત્રાઈમાથી કોઈ મરણ પામ્યું એવું સ્વપ્ન જોવાથી તેની પીડા દૂર થઈ જાય, અને તેને પોતે માર્યો એવું સ્વપ્ન આવે તો પોતા તરફથી તેના ઉપર કોઈ ઉપકાર થાય અને તેણે પોતાને માર્યો એવું સ્વપ્ન આવે તો ધનલાભ થાય. બીજાનું લગ્ન થતું જોયું હોય તો લાભકારક છે. પોતે કોઈ પરસ્ત્રી સાથે લઈ ગયો એવું સ્વપ્ન જોવાથી નાશ નજીક છે એમ સમજવું. બીજું કોઈ આપણી સાથે આશુ એવું સ્વપ્નદર્શન લાભકારક છે. બીજાને ફાંસી ધાલતાં જોયો હોય કિંવા ફાંસી દેનારને જે સિક્કા થાય છે તે થઈ હોય તો અભિવૃદ્ધિ થાય. કારાગૃહમાંના લોકોને જો જોયો હોય તો આપણો હેતુ પૂર્ણ થાય નહિ.

પરિચ્છેદ ૧૪ મો.

ખાદ્ય પદાર્થો સંબંધી સ્વપ્નો.

અન્ન અને રસોઈ—સ્વપ્નમાં અન્ન જોવું એ કાર્યસિદ્ધિ દર્શાવે છે. પોતે સ્વપ્નમાં અન્ન ખાધું એવું સમજાય તો આજસ આવે અને બીજા કોઈને અન્ન આપ્યું એવું સમજાય તો ધનલાભ થાય. પોતે રસોઈ કરે છે એવું સ્વપ્નમાં જોયું હોય તો સેવકત્વ પ્રાપ્ત થાય, કિંવા સ્ત્રીમં-જોગની પ્રાપ્તિ થાય. પોતે રસોઈ કરાવે છે એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો લાભ થાય.

લોજનક્રિયા—જૂખ લાગી નથી એવું સ્વપ્ન આવે તે સાઈ છે. અત્યારે જૂખ લાગી છે એવું સ્વપ્ન સામાન્ય માણસોને મોટે ખરાબ અને રાગને મોટે સાઈ. પોતે જમ્યો એવું સ્વપ્ન આવે તો કુટુંબમાં મોંઘળી આવે અને વેપાર જમડે. ઘણા માણસોની સાથે પોતે જમે છે

એવું સ્વપ્ન જોવાથી લગ્ન જોવાનો પ્રસંગ આવે. બોજન કરી રહ્યો છું એવું સ્વપ્નદર્શન ખરાબ છે. ભીંત ઉપર બેસીને જમું છું એવું સ્વપ્ન જોવાથી ઉલ્લોમનો લાભ થાય.

રાંધેલા પદાર્થો—સ્વપ્નમાં ભાત જોવો એ ખરાબ છે. દહીં-ભાત મેં ખાધો એવું સ્વપ્ન જોવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય. રાટલીઓનો ખર્ચતો જેવડો ઢમલો સ્વપ્નમાં જોવો એ સારું છે. તે પોતે ખાધો એવું જણાય તો સંતાનપ્રાપ્તિ થાય, અને તે જીજ્ઞા કાઢીને આપ્યો એવું જણાય તો કાર્તિક વધે. એ ઢમલો ભીંજવડો છે કિંવા તે ઉપર રાખ પડી છે, એવું જોવાથી મિત્રનું મરણ થાય. સ્વપ્નમાં માખણ જોવું સારું છે. માખણ ખાધું એવું જણાય તો ઉલ્લોમલાભ અને વ્યાપાર-વૃદ્ધિ થાય. સ્વપ્નમાં ક્ષીરબક્ષણ લાભદાયક છે. તળાવમાં બેસીને કમળના પાન ઉપર ખીર તથા ઘી ખાઈ છું એવું સ્વપ્ન રાજ્યપ્રાપ્તિનો ચોમ દર્શાવે છે.

માંસભક્ષણ—રવિહનુ નરમાંસ સ્વપ્નમાં ભક્ષણ કર્યું હોય તો ધનલાભ થાય. મનુષ્યના મસ્તકનું માંસ ખાધું હોય તો રાજ્યપ્રાપ્તિ કિંવા ધનપ્રાપ્તિ થાય. ખાડું ભક્ષણ કરવાની સહજ ધનલાભ થાય અને પમના માંસનું ભક્ષણ કરવાથી રાતલાભ થાય. સ્વપ્નમાં કાચું માંસ ખાવાથી પુષ્કળ ધન મળશે એમ સમજવું.

પરિચ્છેદ ૧૫ મો.

પીવાના પદાર્થો સંબંધી સ્વપ્નો.

દૂધ-દહીં-ધી-છાશ—મ્હોં સુકાઈ ગયા એવું સ્વપ્ન આવે તો કાષ એક કાર્યની ચિંતા થાય. સ્વપ્નમાં ગીરું પાણી પીવું સારું છે, પરન્તુ ખરાબ પાણી પીવાથી આગસ આવે. બીજાને પાણી પીવા આપવા સરખું જોવું સારું છે. દૂધ જોવું સારું છે. દૂધ પીવું હોય તો માન મળે અને આપણે હાથે સતકર્મ થાય. શીણ સાથેનું દૂધ પીધું હોય તો સોમપાન કરવાનું મળે. છાશ જોઈ હોય તો વ્યાધિ થાય. છાશ પીવા સરખું સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો આપણી સ્થિતિ ગદ્ગદાય. દહીંનું દર્શન સારું છે. દહીં અને ઘી પીઈ છું એવું સ્વપ્નદર્શન થાય તો યશઃપ્રાપ્તિ થાય. પરાયા માણસે આપણને દહીં આપ્યું હોય તો વિવાલાભ થાય. ઘી આપ્યું

હોય તો યશઃપ્રાપ્તિ થાય. ગાયના દૂધ અમર દહીંથી બરેલી ગામર માધા-
પર લઈને જઈ હું એવું સ્વપ્ન જોવાથી લાભ મળે અને કુટુંબપોષણ
ઉત્તમ પ્રકારે થાય. દૂધ અમર દહીંનું ચટકું પેતે માથા પરથી નીચે
નીખડું એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો નીચ દશા પ્રાપ્ત થાય.

બીજા પેય પદાર્થો—સ્વપ્નમાં શરબત પીવું સુખકારક છે. ચાહ
પીવી આલસ્યકારક છે. મધ, લોહી, દારૂ ઇત્યાદિ પીધું હોય તો બ્રાહ્મ-
ણને વિદ્યાલાભ સમજવો અને શૂદ્રને ધનલાભ સમજવો, પીને તૃપ્ત
થવા સરખું જણાય તો નવા સ્નેહીથી લાભ થાય. વિષ પીધા જેવું સ્વપ્ન
જોયું હોય તો આપણો હાલનો કાળ બદલાય. સ્વપ્નમાં ઔષધ જોયું
હોય તો રોગીને સાફ અને બીજાને રોગદાયક. ઔષધ પ્રાશન કર્યું હોય
તો મનની ચિંતા દૂર થાય, અગર આપણું રહસ્ય બહાર પડે. રસિ-
યુક્ત ઔષધ પીધું હોય તો અનુકૂળતા થાય. કડવું અથવા તુડું ઔષધ
પીધું હોય તો કંપતીમાં કલહ થાય. લેહ બદાણુ કરવાથી લાભ થાય.

પરિચ્છેદ ૧૬ મો.

ધાન્ય, ફળ ઇત્યાદિ સંબંધી સ્વપ્નો.

ધાન્ય—સ્વપ્નમાં ધઉં, ચણા, ચોખ્ખા, મમ એ ધાન્યો જોયાં હોય
તો ધનલાભ થાય. તુવેર જોયા હોય તો વ્યાધિ થાય. તલ, મીઠું જોયું
હોય તો મૃત્યુ થાય. સ્વપ્નમાં ડાંગર જોવી તે શુભ છે. નામસી અને
મસૂર જોવાં નહારાં છે. મકાઈનું દર્શન શુભ છે. સ્વપ્નમાં ધાન્યનો
દમલો જોયો હોય તો તે લાભદાયક થાય કાચું ધાન્ય પોતે સ્વપ્નમાં
ખાય છે એવું જોયું હોય તો દારિદ્ર્ય આવે. ધાન્યલાભ થયો એવું
સ્વપ્નમાં જોયું હોય તો મોટો લાભ થાય. પોતે બીજાને ધાન્ય આપ્યું
એવું સ્વપ્નમાં દેખાય તો તે સાફ છે. ધાન્ય આપણે શરીરે ચોટિયું છે
એવું દેખાય તો ધન પ્રાપ્ત થશે એમ સમજવું. સ્વપ્નમાં જવ જોયા હોય
તો યશઃપ્રાપ્તિ થ.વ. સફેદ સરસવ જોયા હોય તો લાભ થાય.

ફળ—સ્વપ્નમાં ડાઈ પળુ ફળ જોયાં હોય તો તેથી કાર્યસિદ્ધિ અને
લાભ થાય. ડાઈ વૃક્ષને અકળે ફળ આળ્યાં છે એવું જોયું હોય તો
રોગ થાય. ફળ ચુંટી લીધાનું સ્વપ્ન જોયું હોય તો ધન લાભ થાય કિંવા

સતતિસુખ મળે વડિલાર્જિત વૃક્ષને સ્વપ્નમાં ફળ આવેલા દેખાય તે શુભ છે અને તે ફળ પોતે તોડયા એવું દેખાય તો ધનલાભ થાય પાકા ફળોથી ભરેલું ઝાડ જોયું હોય તો ધનનાભ થાય કાચા ફળો આવેલું ઝાડ સ્વપ્નમાં જોયું હોય તો કાર્યહાનિ થાય સ્વપ્નમાં પોતે શેરડી ખાય છે એવું જોયું હોય તો ધનહાનિ થશે એમ સમજવું

જાડા જાડાં ફળો—સ્વપ્નમાં ખજૂર, દ્રાક્ષ ઇત્યાદિ ફળ ખાધાં એવું સમજાય તો લાભ થાય નારંગી, સત્રા, ફણુસ એ ફળો સ્વપ્નમાં ખાધા હોય તો અંગ હિપર ફાટના ભીં, અને લોકોમાં પોતાનું અપમાન થાય સીતાફળ ખાધા હોય તો સુખપ્રાપ્તિ થાય જાણુ ખાવા એ શુભ છે કેરી, જોર અને આમલી સ્વપ્નમાં જોયા અમર ખાધા હોય તો દૂર દેશમાં વર્તમાન સામગ્રીમાં આવે અને પ્રિયદર્શન થાય એ જ સ્વપ્ન વેપારી લોકો જુએ તો લાભ મેળવે અનનાસ જોયું હોય તો ધનમાં લાભ થાય સ્વપ્નમાં કાનૂ જોયા અમર ખાધા હોય તો વ્યાધિ થાય અખરોટ જોયા હોય તો આયુષ્યની વૃદ્ધિ થાય જાયફળ જોયા હોય તો આપણા હિપર વિનાકારણ કાઠ આળ આવે સોપારીના ઝાડ જોવા અમર સોપારી તોડવા એ શુભ ફળદાયક છે સોપારી ખાવા એ પણ સાચું સોપારી મગે તો ધનનાભ થાય લીંછુ જોયા હોય તો દૂર દેશના મનુષ્યો સાથે સમાપણ થાય કિંવા આપણી સ્ત્રી સાથે કનહ થાય લીંછુ ખાધા હોય તો પોતાનું ગૃહછિદ્ર ખુલ્લું થશે એમ સમજવું

શાક—સૂરણના મઠા જોવા એ સારું છે વતાક ખાવા એ આરોગ્યદાયક છે આંબળા સ્વપ્નમાં ખાધા હોય તો હીર્તિ પ્રસરે ગનકા, પરવર, બીંડા ખાધા હોય તો ધનપ્રાપ્તિ થાય કુમળી અને લસણ સ્વપ્નમાં ખાવાથી સુખ મળે બાજી-પાનો આપણે હાથે ખાધા હોય તો આજસ આવે, પણ ખીંને કાઠ ખાતો હોય અને આપણે જોયું હોય તો સાઈ કાઠ પણ બાજી કે શાક પોતે રાધે છે એવું સ્વપ્ન જોવાથી આપણે જે મિત્ર પર વિશ્વાસ રાખીએ છીએ તે જ મિત્ર આપણો ધાત કરશે એમ સમજવું

મસાલાની ચીજો—મરચા, મરી, રાષ્ટ્ર ઇત્યાદિ તીખા પદાર્થો માત્ર આળા ખાધા એવું સ્વપ્ન જોવાથી આપણું રહસ્ય જાહેર થાય કિંવા આપણા નોકર-ચાંદર સાથે ટૂંટી થાય પણ તે જ પદાર્થો વાગી-ફટીને ખાધા એવું જો સ્વપ્ન આવે તો સમજવું કે વેપારમાં ખોટ જશે.

પરિચ્છેદ ૧૭ મો.

અનેક વસ્તુ સંબંધી સ્વમ્નો.

જવાહીર—સ્વમ્નમાં મોતી, જવાહીર વગેરે જોયું હોય તો લાભ થાય. એ જ સ્વમ્ન અવિવાહિત મનુષ્યે જોયું હોય તો મંપત્તિનો લાભ થાય અને વિધવાએ જોયું હોય તો યાત્રાપ્રસંગ બને.

ઘડીયાળ—સ્વમ્નમાં ઘડીયાળ જોવી એ સાક છે. પોતે ઘડીયાળના કસાક વગાડે છે એવું સ્વમ્ન જોયું હોય તો મંતાનપ્રાપ્તિ થાય અને આખરબેર આજીવિકા આવે. મધ્યાકાળે પોતે કસાક ગણે છે એવું સ્વમ્નદર્શન ખરાબ છે.

લાકડું—સ્વમ્નમાં લાકડું જોયું હોય તો વિવાહ જોવાનો મળે, અથવા મિત્ર-બંધુઓમાંથી કોઈ મરણ પામે કિંવા માતાના આત્મજનો તરફથી ધન પ્રાપ્ત થાય. કોઈ પણ વસ્તુ જોઈને બીધો એવું સ્વમ્ન જોવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય.

દુકાન—અનેક વસ્તુથી ભરેલી દુકાનો અને જનસમુદાયથી ભરેલી ગલી જોવી એ સાફ છે, પરંતુ બે તરફ ભરેલી દુકાનોવાળા રસ્તા પર થઈને ઘોડા પર બેસી ગયાનું સ્વમ્ન નાશકારક છે.

કામળ—સ્વમ્નમાં લખેલો કામળ જોવાથી કષ્ટ થાય. કોરો કામળ જોવો લાભકારક છે. કામળ અમર પુસ્તકો લઈને પોતે જાય છે એવું સ્વમ્ન નાશકારક છે. બીને કામળ ચોડયાનું સ્વમ્ન જોયું હોય તો દુઃખ પ્રાપ્ત થશે એમ સમજવું.

બીજી વસ્તુઓ—સ્વમ્નમાં અરીસામાં જોયું હોય તો દરિદ્રીને સુભાગ્ય અને ભાગ્યવંતને દારિદ્ર્ય પ્રાપ્ત થાય, તથા દંપતીમાં પ્રેમ વધે. સ્વમ્નમાં નવા જોડા ધારણ કર્યાનું જોયું હોય તો નૂતન સંભોગપ્રાપ્તિ થાય, તથા જૂના જોડા ધારણ કર્યા હોય તો દારિદ્ર્ય આવે. જો સ્વમ્નમાં વાહન, જોડા કિંવા ખ્વજા એવાનો કોઈ પદાર્થ પોતાને મળ્યો એમ જાણીને તુરંત જાગી જવાય તો પ્રવાસ કરવો પડે. સ્વમ્નમાં ચક્રચકિત તલવાર, અરીસો, કપૂર, ચંદન અને સફેદ ફૂલ એનો લાભ જોને થશે, તેના ઉપર લક્ષ્મી હમેશાં પ્રસન્ન રહેશે.

પરિચ્છેદ ૧૮ મો.

દત્તર વિષય સંબંધી સ્વપ્નો.

દેવમંદિર—સ્વપ્નમા દેવમંદિરનું દર્શન સાઝ છે. મંદિરમા એસીતે દેવની પૂજા કરી રહ્યો છું એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો કલહ ઉદ્ભવે, અને કરતા હોય એ તે કામ બગડે, વેપારીઓને નુકસાન થાય.

સંગીત—બજન, નાટક, વગેરે જોવું—સામળવું સુખકારક છે. વીણા, સારંગી, તમ્બૂરા વગેરે વાદ્યો વાગતા સ્વપ્નમા સમજાય તો વિવાહાદિ શુભ કાર્યો થોડી વારમા જ થાય સ્વપ્નમા ઘટાનાદ સમજાય તો શુભ વર્તમાન સામળવામા આવે, અને આપણા ઘરમા વિવાહ થાય.

ખેલ—બુદ્ધિબળના ખેલો ખેલતા હોવાનું સ્વપ્ન જોયું હોય તો આપણને મન્યબુદ્ધ કરવું પડે સ્વપ્નમા જીગર ખેલવો નાશકારક છે. પત્તા ખેલતો હોવાનું સ્વપ્ન આવે તો તેને વ્યભિચારનો પ્રમગ બને. પત્તા ખેલતા આપણા હાથમા જિત્તો દેખાય તો સત્તાનવૃદ્ધિ થાય, અને ન હોય તો વધત્વ પ્રાપ્ત થાય દડાનો ખેલ પોતે ખેલે છે એવું જોયું હોય તો મોટું ઇનામ કે પગાર મળે અથવા થોડોવા કાર્યો સફળ થાય.

ફૂલ—ફૂલ જોવાનું સ્વપ્ન આવે તો ઉત્સવ દેખાય અને ફૂલ રાખી મૂક્યા એવું સ્વપ્ન આવે તો સતોય થાય તથા વિવાહાદિ શુભ કાર્યો થાય ફૂલનો વાસ લીધા એવું સ્વપ્ન જોયું હોય તો સુખાનુભોગ થાય અને સ્ત્રીસંબોગપ્રાપ્તિ થાય ફૂલો પોતે ચુંટી લીધા એવું સ્વપ્ન જણાય તો કાર્યસિદ્ધિ અને દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થાય. ફૂલો હાથમા લેતા તે સ્ત્રીમળાયા જેવા દેખાય તો કાર્યહાનિ થાય, વેપારનો નાશ થાય, અથવા સ્ત્રીનો વિયોગ થાય કરમાયેલા અથવા સુકાઈ ગયેલા ફૂલ જોયા હોય અગર ચુંટી લીધા હોય કે વા તેનો વાસ લીધા એવું સ્વપ્ન આવે તો કાર્યહાનિ થાય, હઠતર્મા પરાજય કે વા માનભંગ અગર ભાતવિયોગનો પ્રમગ બને ચોરી કરીને છુપાએલા ભોંકોને જો સ્વપ્નમા સ્ત્રીમળાયેલા ફૂલ નજરે પડે તો તેમનું ચૌર્યકર્મ છૂપું રહે, પરન્તુ સારા ફૂલો દષ્ટિએ પડે તો તેમનું કર્મ ખુલ્લું પડે ફૂલજોયા એવું અગર ધારણ ક્યો એવું, અગર વાસ લીધા એવું સ્વપ્ન આવે તો બાળકો કીર્તિમાન થશે એમ સમજવું.

વિષ્ટા—સ્વપ્નમા વિષ્ટા જોઈ હોય તો ગર્ભસ્ત્રવ્ય મળે તે કાઠી નાખવાનું સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો ધનપ્રાપ્તિ થાય. વિષ્ટાના દમ પર ઊભા રહ્યાના સ્વપ્નથી યજ્ઞનાથ, કાર્યસિદ્ધિ, પુત્રપૌત્રાભિવૃદ્ધિ અને ધનપ્રાપ્તિ થાય.

પરિચ્છેદ ૧૯ મો.

૧. રોગી સંબંધી સ્વપ્નો.

જો સ્વપ્નમાં નાગા બાવા, સંન્યાસી, ગોસાધિ, મુંડન કરેલા સાધુ, લાલ અગર કાળાં વસ્ત્ર ધારણ કરેલાઓ, નાક-કાન-હાથ કાપેલા, પાંગળાં, કુમડા, કાળા, હાથમાં પરશુવાળા, તસ્વાર બરછી વગેરે શસ્ત્રો ધારણ કરનારા, ચોરને મારનારા અગર બાંધનારા, બેંસ, પાડો, ઊંટ, ગધેડો એ જનવર ઉપર બેઠેલા લોકને જુએ, તેમજ પર્વત, વૃક્ષ ઇત્યાદિ જીવા સ્થાન પરથી પડ્યો, પાણીમાં ડૂબ્યો, કાઢવામાં ખૂંચ્યો, અગ્નિથી દાઝ્યો, કૂતરો પગે કરડ્યો, માછલાએ ખાધો, અકસ્માત આંખો ફૂટી, એકાએક દીવો હોલવાયો, તેવ અથવા મદ્યપ્રાસન કર્યું, લોખંડ, શ, તલ અને અડદની પ્રાપ્તિ થઈ, રંધિલા અજની પ્રાપ્તિ થઈ અને તે ખાધું, વાડમાં પેઠો, પાતાળમાં ઊતર્યો ઇત્યાદિ પ્રકાર જો જુએ તો તે જોનાર નીરોગી હોય તોપણ રોગી થાય, અને રોગી હોય તો મૃત્યુ પામે.

સ્વપ્નમાં કેશ, દાંત ખરી પડે એ રોગીને મૃત્યુપ્રદ છે. જો મનુષ્ય સ્વપ્નમાં શરીરને તેલ, દૂધ, ઘી, અન્ય સ્નિગ્ધ પદાર્થથી મર્દન કરેલું જુએ તેને વ્યાધિ થશે એમ સમજવું. સ્વપ્નમાં લાલ વસ્ત્ર ધારણ કરેલી અને લાલ ગંધ લગાડેલી સ્ત્રીને આલિંગન કર્યું હોય તો દુરત મૃત્યુ થાય. જો સ્વપ્નમાં અશોક, કચેર અથવા પલાસનાં વૃક્ષોને ફૂલો આવેલાં દેખાય તો રોગ પ્રાપ્ત થાય. સ્વપ્નમાં સૂર્ય વા ચંદ્ર નિસ્તેજ દેખાય કિંવા અશ્વિનીઆદિ નક્ષત્રો પડતાં કિંવા ક્ષુવાદિ તારા પડતાં જોયા હોય તો મરણ અને રોગ પ્રાપ્ત થાય. યમસ્તંબ, પલાસ, ટેકરી, હડવો લોખંડો એટલાં ઉપર સ્વપ્નમાં ચડવું એ મૃત્યુપ્રદ થાય.

વિવાહ કરવો, લાલ વસ્ત્ર પહેરવાં, નદીને રોકીને વાળવી, રંધિલું માંસ સ્વપ્નમાં ખાવું એ નાશકારક છે. સ્વપ્નમાં સ્ત્રી નાના બાળકને જુએ તો રોગ પ્રાપ્ત થાય, અને વિધવાને જુએ તો રોગ થાય. સ્વપ્નમાં કાષ્ઠ ખીજો માણસ પગે લાકડાનું આકું બાંધીને ચાલે છે એવું જોવાથી આપણને રોગ થાય. આપણા હાથ મરડ્યા અગર દાઝ્યા જેવું સ્વપ્ન જોવાથી મરણ થાય. પરાયા મનુષ્યને શીંગડાં ઊગેલાં સ્વપ્નમાં જોવાથી નીરોગી રોગી થાય તથા રોગી મૃત્યુ પામે. પેલાનું માથું મોટું અને ઊંચું છે એવું રોગી જુએ તો મસ્તકચ્છેદ અને જ્વર વધે. નાકમાંથી લોહી વહે છે એમ જોયું હોય તો મરણ થાય. સ્વપ્નમાં ચોચ જવાની

અને ઊલટી થવાની વૃત્તિ જેને ચાપ તેને રોગ ઉદ્ભવે. રંગ લીધાનું સ્વપ્ન મૃત્યુપ્રદ થાય. પોતે લહે છે, એવું સ્વપ્ન આવવાથી રોગ પ્રાપ્ત થાય.

કાગડો પોતાના માથા પર થઈને ઊડી ગયો એવું સ્વપ્ન દેખાય તો મરણ થાય. સ્વપ્નમાં પાકેલાં ફળ ખાવાથી રોગી મનુષ્ય મરશે એમ સમજવું. રોગી સ્વપ્નમાં લીંછુ ખાય તો મરણ પામે. અકાળે ફળ જોવાથી વ્યાધિ ઉદ્ભવે મીઠું, છાશ, રૂ જોયાં હોય તો મૃત્યુ થાય. અંદુ પાણી જોયું હોય તો રોગ થાય. સ્વપ્નમાં સ્નાન કર્યું હોય તો વ્યાધિ વધે. ધરનો પાછળનો ભાગ બળતો જોવાથી મરણ નજીક છે એમ સમજવું. ચિત્રના કપડા બળતા જોવા એ રોગદાયક છે. આકાશ આસમાની દેખાય તો રોગ ઉદ્ભવે. સ્વપ્નમાં સૂર્યાસ્ત જોવાથી મૃત્યુ થાય.

પરિચ્છેદ ૨૦ મો.

દુષ્ટ સ્વમની શાંતિ.

પોતાને આવેલા સ્વપ્નમાં જે કોઈ સ્વપ્ન આ પ્રસ્તક ઉપરથી દુષ્ટ ફળ આપનારું જણાય, તો તેની શાન્તિ કરવી કેવા કરાવવી. પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન કરીને નીચેનો મંત્ર બોલવો.

યો મા ત્વા ચ સરથૈવ ગ્રાહસ્ય ચ વિદારણમ્ ।

શુભકીચક્રવેળૂનો ત ચ શૈલવર તથા ॥

પ્રમાણં માસ્કર ગંગા નૈમિષારણ્યપુષ્કરમ્ ।

પ્રયાગ પ્રહસ્તીર્ષ ચ દ્વિતકારણ્યમેવ ચ ॥

યૈ સ્મરિષ્યન્તિ મનુજાઃ પ્રયતા સ્થિરશુદ્ધય ।

દુઃસ્વપ્નો નશ્યત તથા દુઃસ્વપ્નસ્ય મવિભ્યતિ ॥

જો મરણ સરખું અત્યંત અનિષ્ટ ફળ આપનારું સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો પ્રાતઃકાળે ઊઠીને પ્રાતઃમરણ કરવું અને સ્નાનાદિ કર્યો કરીને પોડ-શોપચારે ઉપાસ્ય દેવતાની પૂજા કરી દુઃસ્વપ્નનાશક સ્તોત્રનો પાઠ કરવો. આવાં સ્તોત્રો નવગ્રહસ્તોત્ર, લક્ષ્મીસ્તોત્ર, વિષ્ણુસહસ્ર નામ, ગજેન્દ્રમોક્ષ, શિવકવચ, ભક્તામરસ્તોત્ર (જેન) વગેરે છે; અથવા બ્રહ્માણ્ય પાસે હોમ-હવનાદિદ્વારા વિધિપુરઃસર દુઃસ્વપ્નશાન્તિ કરાવવી. રાત્રિસૂત્ર કથ્થમાં એ વિધિ વિસ્તારથી આપેલો છે. એ રીતે દુષ્ટ સ્વમની શાન્તિ થવાથી તેનું અનિષ્ટ ફળ ભોગવવું પડતું નથી, એમ તે સંબંધી શાસ્ત્રમાં કહેલું છે.

ખંડ ૧૨ મો

શકુનવિદ્યા

પરિચ્છેદ ૧ લો.

અંગો ફરકવા વિષે.

દરેક અંગ ફરકવાનાં ફળ જૂદાં જૂદાં હોય છે. કયું અંગ ફરકવાથી કેતું ફળ મળે છે તેની વિગત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

ફરકતું અંગ.

ફળપ્રાપ્તિ.

- ૧ મસ્તકે રાજ્ય અથવા રાજસન્માન
- ૨ કેશ કેશનો ક્ષય.
- ૩ લલાટ સુખભોગ.
- ૪ બ્રમર પ્રિયજનનો મેળાપ.
- ૫ જમણી આંખ (પુરુષ) ધનપ્રાપ્તિ અને મિત્રનું દર્શન.
- " " (સ્ત્રી) ધનનું તુલસાન, શોક અને અકરમાત્ ભય.
- ૬ જમણી આંખનો નીચેનો ભાગ (પુરુષ) તકલીફ અને શોક.
- " " " (સ્ત્રી) ધનલાભ.
- ૭ ડાબી આંખનો ઉપરનો ભાગ (પુરુષ) ધનપ્રાપ્તિ.
- " " " (સ્ત્રી) તકલીફ અને શોક.
- ૮ ડાબી આંખ (પુરુષ) ધનની હાનિ, શોક અને ભય.
- " " (સ્ત્રી) ધનપ્રાપ્તિ, સ્વામી અને આત્મજનોનું દર્શન.
- ૯ બંધ આંખ સુખપ્રાપ્તિ.
- ૧૦ બેઠે આંખ પીડા અને રોગ.
- ૧૧ આંખની વચ્ચેનો ભાગ અભરાટ અને મોત.
- ૧૨ નાક મોત અથવા મોટી તકલીફ.
- ૧૩ નાકનું જમણું નસઝેરું સરીરમાં દર્દ.
- ૧૪ " ડાબું " મોતની ખતર

૧૫ ઉપરનો હોઠ	મેાડું જમણુ.
૧૬ નીચેનો હોઠ	અચાનક તકલીફ.
૧૭ છબ	મેાટો લાભ.
૧૮ તાળવું	શેક અને પાછી લાભ.
૧૯ જમણો કાન	કુડુઅ, વિલા અને સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ.
૨૦ ડાબો કાન	માયામાં દર્દ.
૨૧ બેઠ કાન	ધન તથા સંતોષની પ્રાપ્તિ.
૨૨ કાનની બૂદ	ત્રિય જનની ખચ્ચર મળવી.
૨૩ જમણી ખાંધ	સુવચ્છપ્રાપ્તિ.
૨૪ ડાબી ખાંધ	થોડો લાભ.
૨૫ બેઠ ખાંધ	માયું ખોવાનો સોદો.
૨૬ નસ	કપડું અને સંતોષ મળે.
૨૭ કંઠ	તાવ અને ઝાડો.
૨૮ છાતી	બધાં અંગોમાં તકલીફ અને શત મળે.
૨૯ પીઠ	શ્વળની બિમારી અને હાર.
૩૦ ગાલ	રાજદરબાર જોવાનો મળે.
૩૧ સ્તન	ધનપ્રાપ્તિ.
૩૨ બાહુ	બન્ધુનો મેળાપ.
૩૩ કાપ	પ્રસન્નતા.
૩૪ પેટ	સુખ અને પુત્રની પ્રાપ્તિ.
૩૫ કુંઠી	ધનપ્રાપ્તિ.
૩૬ કાણી	દુસ્મન સાથે ઢોસ્તી.
૩૭ જમણો હાથ (પુરુષ)	જોર વધે.
૩૮ ડાબો હાથ (પુરુષ)	સૌકપ્રાપ્તિ
૩૯ જાંઘ	જૂરી ખચ્ચર મળે.
૪૦ કમર	પેટમાં દર્દ.
૪૧ નાભિ	ખરાબ સ્વપ્ન અને સ્થાનઅટ્ટા.
૪૨ ગુલેદ્રિય	તકલીફ.
૪૩ પગ	સુખ અને દરની મુસાફરી.
૪૪ આંગળી	તીખા પદાર્થનું ભોજન.
૪૫ ગુદા	માયું કપાવાનો પ્રસંગ.

કપાળ	લક્ષ્મીપ્રાપ્તિ.
બૂકુટી	દ્રવ્યનાશ.
બૂકુટીની મધ્ય	દ્રવ્યલાભ.
જમણી આંખ	બંધનપ્રાપ્તિ.
સુખ	મિષ્ટાન્નભોજન.
નાક	સૌભાગ્ય.
નાકની દાંડી	સંકટ.
જમણો કાન	લાભ.
ડાબો કાન	કુઃખ.
માસનો મધ્ય ભાગ	જમણ.
નીચેનો ઓઠ	દ્રવ્ય, ઐશ્વર્યપ્રાપ્તિ.
ઉપરનો ઓઠ	કલહ.
ઝાઘસંપુટ	મરણ.
ચિમુક-હતુવટી	રાગ સાથે દ્વેષ
કંઠ	મિત્રાગમન.
કંઠ બહાર	શત્રુભય.
જમણો ખભો	જયપ્રાપ્તિ
ડાબો ખભો	પરાજય.
હાથ	દ્રવ્યનાશ
કાફે	અલંકારપ્રાપ્તિ.
હાથનો પાછલો ભાગ	દ્રવ્યનાશ.
આંમળાઓ	ઈષ્ટપદાર્થપ્રાપ્તિ.
મંખ	દ્રવ્યનાશ.
હથેળાની મધ્ય	મહાસુખ.
પાંક	મિત્રની ખાતમી.
બેઉ પાસાં	બંધુની ભેટ.
ચેટ	દ્રવ્યલાભ.
હૃદય	સૌખ્યવૃદ્ધિ.
રતનદય	સૌભાગ્યપ્રાપ્તિ.
બેઉ કાંખ	સ્ત્રી સુખ.
જમણો બાફ	બહુ ઈલેસ.
ડાબો બાફ	યશ. પ્રાપ્તિ.

ડાંગો હાથ	કુટુંબકલહ
ડાણું કાંડું	દ્રવ્યનાશ
ડાખા હાથનો પાછલો ભાગ	ભૂષણપ્રાપ્તિ
,, , નાં આગળાં	,,
, , ના નખ	નાશ
ડાખા હાથનો મધ્ય ભાગ	ધનપ્રાપ્તિ
કમર	વસ્ત્રાલંકારપ્રાપ્તિ
નાભિ	જય અને કીર્તિ
બસ્તી	રોગપ્રાપ્તિ
શુભેદ્રિય	મરણ
આથળ	વસ્ત્રહાનિ
નિતંબ	દ્રવ્યનાશ
ગુદા	રોગપ્રાપ્તિ
ધુંટણ	બધનપ્રાપ્તિ
ધુંટી	સ્ત્રીનો નાશ
ધુંટણ નીચેના પગ	પ્રવાસ
ઝેડ પગ	બંધન
પગના પંજા	મૃત્યુપ્રાપ્તિ
પાની	સુખપ્રાપ્તિ
પગના આગળાં	પુત્રનાશ
પગના નખ	પશુ અથવા ચાકરનો નાશ
પગનાં તળીયાં	ચક્રુનાશ

જૂઠે જૂઠે સ્થાને અને સમયે ગરોળી પડવાનું ફળ—મિહાના પર સૂતા હોયએ તે વખતે ગરોળી પડેલી જણાય તો તેનું શુભ ફળ નથી પરન્તુ બધું ફળ અશુભ છે. આસને બેઠા પછી જે ગરોળી પડે તો તેનું કાષ્ટક શુભ અને કાષ્ટક અશુભ ફળ જાણવું આપણા પાત્રમાના એકા અન્નને રથજે ગરોળી પડે તો બંધુઓમા પરસ્પર મંપ થાય. આપણે ચાલતા હોયએ તે વખતે જે ગરોળી આપણા અંગ પર પડે તો પૂર્વે જે અંગ પર પડવાનું જે ફળ કહ્યું છે તે આપણા ચક્રુને મળે. જમવાના અન્ન પર ગરોળી પડે તો અન્ન કાઢી નાખવું અન્નરહિત પાત્ર પર પડે તો શોક અને બયની પ્રાપ્તિ થાય રસોઇ કરવાના અગ્નિ પર ગરોળી પડે તો સ્ત્રી, દેવજમા પડે તો રાગ અને સભામાં પડે તો સભાપતિ

શ્રીનુ પેટ	મંગલકારક.
નાભી	સુકીર્તિ અને બુદ્ધિપ્રાપ્તિ.
શુભેન્દ્રિય	મરણપ્રાપ્તિ.
કમર	વસ્ત્રલાભ.
શુદ્ધા	રોગનો ઉદ્ભવ.
સાથળ	કન્યા કિંવા પુત્રપ્રાપ્તિ.
ધ્રુવંદણ	બંધનપ્રાપ્તિ.
જંઘાથી પગસુધી	દ્રવ્યનાશ.
ધ્રુવંટી	મરણપ્રાપ્તિ.
જમણે પગ	પરગામ જવું.
ડાબે પગ	શત્રુનાશ.
પગનાં આંગળાં	પુત્ર અને દ્રવ્યપ્રાપ્તિ.
પગના નખ	ધાન્યપ્રાપ્તિ

કાર્યોડાના ચઢવાનું ફળ—ગરોળીનું પડવું અને કાર્યોડાનું ચડવું બેઉ સમાન છે માટે જે અંગ ઉપર ગરોળી પડવાથી જે ફળ થાય છે તે જ ફળ તે અંગ ઉપર કાર્યોડા ચઢવાથી થાય છે એમ સ્ત્રીઓને માટે પશ્ચ સમજવું.

દિશા, વાર અને નક્ષત્રાદિનું ફળ—હવે અમુક દિશા, વાર અને નક્ષત્રમાં ગરોળી પડવાથી જે ફળ થાય તેનું વિધાન દર્શાવવામાં આવે છે અને તે સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભયને માટે સમાન છે. ગરોળી પડીને જો તે પૂર્વ દિશામાં જાય તો જેના અંગ પર પડી હોય તેનું ચિંતિત કાર્ય સિદ્ધ થાય, અગ્નિ કોણમાં જાય તો અગ્નિનો જય, દક્ષિણમાં જાય તો મરણપ્રાપ્તિ, નૈઋત્યમાં જાય તો કલહ થાય, પશ્ચિમમાં જાય તો દ્રવ્યલાભ, વાયવ્યમાં જાય તો રોગપ્રાપ્તિ, ઉત્તરમાં જાય તો કીર્તિલાભ અને ઇશાનમાં જાય તો ચિંતિત કાર્યની સિદ્ધિ થાય. પડવાને દિવસે ગરોળી અંગ પર પડે તો સર્વ લોક અનુકૂળ થાય, બીજને દિવસે પડે તો રાન્યપ્રાપ્તિ થાય, ત્રીજને દિવસે પડે તો લાભ થાય, ચોથને દિવસે પડે તો રોગપ્રાપ્તિ થાય, પાંચમ, છઠ્ઠ ને સાતમ એ દિવસે પડે તો ધનપ્રાપ્તિ થાય, આઠમ, નેામ ને દશમને દિવસે પડે તો મરણ થાય, એકાદશીને દિવસે પડે તો પુત્રલાભ થાય, બારશને દિવસે પડે તો પુત્ર તથા મંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય, તેરશને દિવસે પડે તો દાનિ થાય, ચૌદશને દિવસે પડે તો

દ્રવ્યનાશ થાય, પૂનમ અને અમાસને દિવસે ગરોળી પડે તો અનુક્રમે બધુહાનિ અને ધનનાશ થાય સોમ, શુક્ર, ગુરુ અને શુક્રવારને દિવસે ગરોળી પડે તો ધનનાશ થાય રવિ, જગળ અને શનિવારે પડે તો દ્રવ્યનાશ થાય અશ્વિની નક્ષત્રમાં ગરોળી પડે તો આયુષ્ય અને આરોગ્યપ્રાપ્તિ, ભરણીમાં પડે તો ધનહાનિ, રોહિણી અને મૃગશીરા પડે તો સપત્તિની પ્રાપ્તિ, આર્દ્રામાં પડે તો મૃત્યુપ્રાપ્તિ, પુનર્વસુમાં પડે તો ધનનાશ, પુષ્યમાં પડે તો લાભ, આશ્લેષામાં પડે તો મરણ, મનામાં પડે તો કલ્યાણપ્રાપ્તિ, પૂર્વામાં પડે તો રોગાધિક્ય, ઉત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા અને સ્વાતી એ ચાર નક્ષત્રમાં પડે તો શુભ, વિશાખામાં પડે તો ધનનાશ, અનુરાધામાં પડે તો રાજ્યપ્રાપ્તિ, જ્યેષ્ઠામાં પડે તો નાશ, મૂળમાં પડે તો સુખપ્રાપ્તિ, પૂર્વાષાઢામાં પડે તો મૃત્યુપ્રાપ્તિ, ઉત્તરાષાઢામાં પડે તો કલ્યાણ, શ્રવણમાં પડે તો રાજ્યપ્રાપ્તિ, ધનિષ્ઠામાં પડે તો નાશ, શતતારકમાં પડે તો સુખપ્રાપ્તિ, પૂર્વાભાદ્રપદમાં તથા ઉત્તરાભાદ્રપદમાં પડે તો શુભ અને રેવતીમાં પડે તો રાજ્યપ્રાપ્તિ થાય મેષ વૃષભ એ લગ્નમાં ગરોળી પડે તો લાભ, મિથુનમાં પડે તો કન્યા થાય, કર્કમાં પડે તો ઉત્કર્ષ થાય, સિંહમાં પડે તો પુત્રપ્રાપ્તિ થાય, કન્યામાં પડે તો દ્રવ્યનાશ થાય, તુલા અને વૃશ્ચિક એ લગ્નમાં પડે તો વસ્ત્રપ્રાપ્તિ થાય, મકરમાં પડે તો ધનપ્રાપ્તિ થાય, કુમ્ભમાં પડે તો હાનિ અને મીનમાં પડે તો સંતાપપ્રાપ્તિ થાય શન, વજ્ર, બ્યતિપાત, બ્યાધાત, પરિધ, વૈધૃતિ એ યોગોમાં ગરોળી પડે તો નાશ થાય અને તે સિવાયના યોગમાં પડે તો શુભ થાય નાગ, ચતુષ્પાદ, એ કરણમાં ગરોળી પડે તો શોક ઉપજવે, બદા પર પડે તો મરણ કરાવે, તે સિવાયના બીજા યોગો પર ગરોળી પડે તો તે શુભદાયક ■

પરિચ્છેદ ૫ મો

પરદેશગમન માટે જૈન શકુનવિદ્યા

પરદેશગમન માટે શુભાશુભ શકુન—અરણ્ય નક્ષત્રમાં ખીર ખાડ ખાઈ પશ્ચિમ સિવાયની ત્રણ દિશામાં ચાલતા છટ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે ધનિષ્ઠા નક્ષત્રમાં ચોપટીયા રમતી વનસ્પતિ—મહાધનો ડોડો ખાઈને દક્ષિણ દિશા સિવાયની દિશામાં ચાલતાથી કાર્ય સફળ થાય છે. શતતારા નક્ષત્રમાં આખા ઘુવેરનું વજન ખાઈને દક્ષિણ સિવાયની દિશામાં

પરિચ્છેદ ૭ મો.

શકુન-અપશકુન જોવા વિષે.

શુભ શકુન—લગ્નાદ પર તિલક કરેલો આહુત્ય, ગાય, ફળ, દહીં, મેતી, માણેક વગેરે રત્નો, વેસ્થા, હાથી, હન, ધુમાડા વિનાનો અગ્નિ, માંસ, માછલાં, દારૂ, તંત્રાર, ઢાંસ કટાર, બંદૂક, કુમારિકા, હરણ, નાળાઓ, ચાસ, મોર. સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી, બાળક સાથેની સ્ત્રી, પાણી ભરી આવતી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી, ગીત ગાતી સ્ત્રીઓ, વાદ્ય, ચામર, ધોધેલાં સૂકાં લૂગડાંની ગાંસડીવાળા ધોળી, વિદ્યાર્થી, જે બધાં શુભ શકુન છે. ધરમાંથી નીકળતાં એ શકુન સામાં આવે તો ધારેલું કામ પાર પડે.

અગ્નિયો કૂતરો પાછળ પાછળ ચાલ્યો આવે તો શુભ શકુન જાણવા. ચિત્રવિચિત્ર ઘોડાને ઓચિંતો જોવો એ ભાગ્યોદયની નિશાની છે. જોવા એક પછી એક એમ બે ઘોડા જોવામાં આવે તો ધારેલી મુશ્કેલી પાર પડે. સફેદ ડાળ નજરે પડે તો સારી નિશાની જાણવી.

અપશકુન—લાકડાં, તિલક વિનાનો આહુત્ય, ચામડું, ઘાસ, ધુમાડાવાળો અગ્નિ, સાપ, છાંસ, કુશકા, વાંઝણી સ્ત્રી, દૂધ, તેલ, ગોળ, શત્રુ, લડતો માણસ, આંધલા વિનાની સ્ત્રી, વિધવા, તેલ ચોપડેલો માણસ, ઓસડ ચોપડેલો દહીં, હીજડો, કાદવ, ચેમી, વેરામી, ગોસાંધ, ફકીર, મડિા માણસ એટલાં માણસ જે ધરમાંથી નીકળતાં સામાં આવે તો ધારેલું કામ સિદ્ધ થાય નહિ.

માદા માણસના બારણા પાસે મધરાતે કૂતરું બસે તે અપશકુન છે. પાળેલી બિલાડી છોડે તે અપશકુન છે ધરમાં બિલાડી ભરી જાય તો તે અપશકુન છે. ઓચિંતો સફેદ ઘોડો જોવામાં આવે તો તે અપશકુન છે. ધરમાંથી નીકળતાં જાડી આંખવાળા માણસની સાથે માત્ર એક જ વાર દૃષ્ટિમેળાપ થાય તો શુભ શકુન જાણવાં અને વધારે વાર દૃષ્ટિમેળાપ થાય તો અપશકુન જાણવા. નવા ધરમાં પાછલા બારણાથી પેસવું એ અપશકુન છે. મુસાફરી કરવા માટે જતાં ધરમાંથી નીકળતી વખતે જમણા પગ પ્રથમ બહાર કાઢવો એ શુભ શકુન છે; ડાબો પગ પડેલો બહાર કાઢવાથી મુસાફરીમાં વિઘ્ન નડે. ચાટણુ બામી જવું એ અપશકુન છે.

પરિચ્છેદ ૮, મો.

શકુન-અપશકુનની પરચુરણ માહિતી.

પરચુરણ શકુનો—જમણા હાથની હથેળામાં ચેળ આવે તો સમજવું કે કોઈની તરફથી ભેટ મળવાનો સંભવ રહે છે.

ચુલામાંથી ઊડતી ચીણુગારીઓ ને ગોળ હોય તો સોનાની થેલી મળવાનો સંભવ છે એમ સમજવું. પણ ને તે લાંબગોળ હોય તો કોઈનું મોત થવાનું છે એમ સમજવું.

ઘડાના કપમાં થએલો પરપોટો ચમચાવડે પી જવો એ લાભદાયક છે. તાંબુ, રૂપું કે સોનાનો સિક્કો ને જડી આવે તો તે તેને શકુનભરેલો માનીને જાળવી રાખવો. પણ વાપરવો નહિ.

ને બાળકના હાથની ઉપર તથા નીચે જન્મતી વખતે વાળનો ભરાવો હોય તો બાળક ધનવાન થવાનો સંભવ છે.

પથારીમાંથી જમણા પાસા તરફ ઊડવું એ શુભ શકુન છે.

છૂટા છૂટા દાંતરાળો માથુસ તેમજ કાનમાં વાળ ઉઘ્યા હોય તેવો માથુસ ભાગ્યશાળી હોય છે.

૩ નો આંકડો પવિત્ર અને શુભ, ૬ નો આંકડો અશુભ, ૭ નો આંકડો પવિત્ર, ૧૮ નો આંકડો પવિત્ર, ૧૩ નો આંકડો દુર્ભાગી અને બાકીના બધા એકીવાળા આંકડા શુભ મનાય છે.

ને તમારા હાથમાંથી કામ કરતાં એકાએક છરી પડી જાય તો માનવું કે તમારે ત્યાં કોઈ એકાએક આવી ચડશે.

ને તમારા હાથમાંથી કાતર પડી જાય અને તે ભોંયમાં ઊભી ચોટ તો કોઈ નહિ ધારેલો પરાણો આવશે એમ સમજવું.

શનિવારે સાંજે દોવો બતી સળગાવ્યા પછી તત્કાળમાં ન ધારેલી છોક્ર આવે તો માનવું કે આગળ કોઈ વાર તમને નહિ જન્મ્યેલો એવો કોઈ અગવડો પરાણો આવશે.

ને કાન પર અજવાળ આવે તો સમજવું કે કોઈનો કાગળ આવશે.

ને તમારા હાથમાંથી સોય જમીન ઉપર પડે અને તે અચાનક ઊભી ભોંયમાં ચીટકી બેસે તો માનવું કે કોઈનો કાગળપત્ર આવશે.

કાળા રંગની જોડણીપને ચીંતડાંવડે પકડી ડાંગા ખમા ઉપર ઉરાડવાથી ભાગ્ય ખીલે છે.

રાત્રે માથા પર થઈને મરડ પસાર થાય તે ફતેહની નિશાની છે.

ધરની ખારીના ખૂણામાં ચકલી માંખા બાધે તો તે શકુનમરેણું છે ધરમાં ચકલીની ચતી આવળ લાભકારક છે જેમ વધારે ચકલી આવે તેમ વધુ લાભ, પણ ચકલીઓ આવતી નધ થાય તો તે અશુભ છે

ખીજનો ચદ્મા ખુલ્લી આવે જમણી તરફથી જોવેા અને દુરત જ ખિરસામાંથી રૂપીઓ કાઢી તેના દર્શન કરવા, તેથી લક્ષ્મી પ્રસન્ન થાય છે.

ખરનો તારો નજરે પડે તે વખતે ધારેલી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા મનમાં ઇચ્છવામાં આવે તો તે પૂર્ણ થાય છે

લાલ કરોળીયો કપડા પર ધણ આવળ કરતો જણાય તો નાણાનો લાભ થવાનો સંભવ છે

પરચુરણ અપરાકુન—ઉદરનું ટાણુ આવતું જણાય તો મરણની નિશાની જાણવી માદા માણુના નિહાના પર ઉદર ચડી ચીંચો કરે તો તે માણુસનું મોત નજીક સમજવું

કોળ પુરપના કપડા કાતરે તે અપરાકુન છે

દીવાની મદમ્થી અરીસામાં જોવું તે અપરાકુન છે

જમતા જમતા કોળીઓ મ્હોમાં ન જતા બહાર નીકળી જાય તો સમજવું કે નણી કોઈ માદગીમાં આવી પડશે

રાત્રે પુળે વાળવેાએ અપરાકુન છે ધરનો કોઈ માણુસ બહાર ઝૂસા ફરી નીકળ્યા પછી દુરત જ ધરમાંથી કચરો કાઢવેા એ પણ અપરાકુન છે

મીઠું ભરેણું વાસણ એકાએક ઉધું વાળી જાય અને મીઠું તીચે દળી જાય તો એ અપરાકુનની નિશાની છે તેમ થાય તો અપગી મીઠું લઈ ખભા ઉપર મૂકવું

કોઈ પક્ષી ઉધાડી ખારીમાંથી જીડતું જીડતું ધરમાં આવે અને પછી તે જ માર્ગે બહાર જીડી જાય તો તે ધરમાંનું માણુસ મરશે એમ સમજવું

લક્ષ્મી દિવસ ઠરાવ્યા પછી સુસ્તવી રાખવેા એ અશુભ

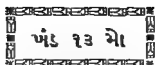
શુકન પક્ષમાં વાગ કે નખ કપાવવા એ અપરાકુન છે

ન્યારે આખના ચોપચા જીડ્યા કરે ત્યારે સમજી લેવું કે જમ્દીથી રડવાનો પ્રસંગ આવશે

કોઈ કચર આગળ કોઈર વાગવાથી પડી જવું એ અપરાકુન છે

કોઈ માણુસ સંદેશો લઈ જતો હોય ને તેની આડે જો કોઈ સસણ ફરી જાય તો તે અશુભ જણાય છે તેના સમયમાં પાછું ફરવું

ખીજા ટકનું જોજન લીધા પછી જ તે સંદેશને કામે જવું

હસ્તાક્ષર-પરીક્ષણ-વિધા.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

હસ્તાક્ષરમાં રહેલી ખૂબી.

હસ્તાક્ષરમાં રહેલા ભેદો—દુનિયાના કોઈ પણ બે માણસના હસ્તાક્ષરમાં એકસરખાપણું જોવામાં આવતું નથી. જેમ દુનિયામાં કોઈ બે માણસના ચહેરા એકસરખા મળતા હોતા નથી, તેમ હસ્તાક્ષરની બાબતમાં પણ રહેલું છે. કેટલાકો એમ સમજે છે કે એક જ શિક્ષક પાસે એક જ શાળામાં બહોલા વિદ્યાર્થીઓના અક્ષર અથવા એક જાતની કોપીખૂંક લખનારા વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર એકસરખા હોય છે, પરંતુ આ માન્યતા ખૂબજરેલી છે. એક જ શિક્ષકના હાથ હેઠળ બહોલા અથવા એક જ કોપીખૂંક લખનારા કોઈ પણ બે વિદ્યાર્થીઓના અક્ષર સર્વ રીતે એકસરખા હોતા જ નથી. આસ્વાવસ્થામાં પણ વિદ્યાર્થીઓના અક્ષરમાં તેમની ખાસીવત દર્શાવનારા ભેદો રહેવા પામે છે જ. આતું કારણ દરેક વિદ્યાર્થીના ચારિત્ર્યના બંધારણનું ચતુ જુદું જુદું ધડતર છે. બાળક નિશાળ છોડે છે અને તેની સ્વતંત્ર વિચારશક્તિની ખીલવણી થવા માંડે છે એટલે નિશાળમાં કોપીખૂંક લખતા જેવા અક્ષરો કાઢેલા હોય છે તેવા અક્ષરોનો ઘાટ રહેવા પામતો નથી, પરંતુ તે ઘાટમાં તેના ચારિત્ર્યના અંકુરો ઊતરવા લાગે છે. સાધારણ રીતે ચારિત્ર્યના મુખ્ય અંગેશો આખી જીંદગીમાં ધણું કરીને સરખા જ રહે છે અને તેમાં આમળ જતાં થોડો ફેરફાર થાય છે; તેવી જ રીતે હસ્તાક્ષરના સંબંધમાં બને છે. મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય પ્રખ્યાત વયે સ્થિર થાય છે એટલે તેના હસ્તાક્ષર પણ સ્થિર થાય છે. આપણે તેવા અક્ષરોને ‘પાકા અક્ષર’ કહીએ છીએ.

હસ્તાક્ષર પર મનોવૃત્તિની અસર—પાકા અને સ્થિર હસ્તાક્ષર ઉપર પણ મનોવૃત્તિની અસર થાય છે, એટલે કે દુઃખ, શોક, ગ્રેમ,

ચિંતાં આદિ વિકારો બ્યારે મનોવૃત્તિમાં રમખાણ મચાવી રહ્યા હોય છે ત્યારે હસ્તાક્ષરમાં તદ્દનુરૂપ ફેરફાર થયા વિના રહેતો નથી. આ રીતે એક સ્ત્રી પોતાના પતિના પત્રના અક્ષર ઉપરથી તે પત્ર લખતી વખતની પતિની માનસિક સ્થિતિનો ખ્યાલ મેળવી શકે છે. વળી જુદા જુદા ધંધાદારીઓ જેવા કે કલાવિદો, ચિત્રકારો, શીલમુદ્રો, વેપારીઓ, કુતસહીઓ વગેરેના હસ્તાક્ષરોમાં જુદી જુદી વિચિત્રતા હોય છે, છતાં અક્ષર લખતી વખતે તેમની મનોવૃત્તિ જેવી હોય છે તેવી છાપ પણ તે અક્ષરોમાં પડ્યા વિના રહેતી નથી.

હસ્તાક્ષરની પરીક્ષા—હસ્તાક્ષરની પરીક્ષા ઉપરથી તેના સ્વભાવને પિછાણવાનું કામ તદ્દન સહેલું નથી; તોપણ કેટલાક મુખ્ય નિયમો એવા છે કે જેથી મનુષ્યની આગળ પડતી ખાસીયતો સત્વર માલુમ પડી શકે. હસ્તાક્ષરનો અભ્યાસ બહુ બારીકાઈથી કરનાર જ મનુષ્યની ખાસીયતોની ઝીણી ઝીણી વિગતો આપી શકે છે. એક સદ્ગુણને જે છેવટની હલમુધી ખેંચવામાં આવે તો તે દુર્મુણ બને છે એવો એક સામાન્ય નિયમ મનાય છે. સાવચેતી એ સદ્ગુણ છે પરન્તુ હલ ઉપરાંતની સાવચેતી એ શંકાશીલ વૃત્તિરૂપ દુર્મુણ છે. નિખાયસપણું સારો ગુણ છે, પરન્તુ હલ ઉપરાંતનો એ ગુણ ઘણી વાર દુઃખદાયક થઈ પડે છે. આ કારણથી હસ્તાક્ષરની પરીક્ષા એક ખીળ ગુણોના સંયોગની અસરનો પૂરો વિચાર કરીને કરવામાં આવવી જોઈએ. જેમ ભરતકવિદોમાં એ કે ત્રણ વૃત્તિઓની સામટી ખીલવણી કે એક ખીજ વૃત્તિની હીનતા-અતિશયતાના સંયોગનો વિચાર કરીને તેના એકંદર સ્વભાવની પરીક્ષા થઈ શકે છે, તે જ રીતે હસ્તાક્ષર ઉપરથી સ્વભાવની પરીક્ષા થાય છે.

કલમ અને કાગળનો સંબંધ—કલમ અને કાગળનો સંબંધ પણ હસ્તાક્ષર સાથે રહેલો છે. ખરૂંની કલમ, ઝીણી કે જાડી પેન અથવા ફાઉન્ટેનપેન વગેરે લેખનસાહિત્ય જે પ્રકારનું હોય છે તેને અનુસરીને અક્ષરનો ઘાટ બનતો જતો દેખાય છે તે જ રીતે કાગળ પણ સુવાળો, ખરખચડો કે ચીકણો હોય તેની અસર કલમ ઉપર થતા અક્ષર ઉપર તેની સંયુક્ત અસર નીપળ્યા વિના રહેતી નથી; પરન્તુ એટલું જાણવું જોઈતું નથી કે એક માણસ ચોક્કસ કલમ કે પેનની પસંદગી કરે છે, તે પસંદગીમાં જ તેના હસ્તાક્ષરની અંદર પ્રતિબિંબ રહેલા તેના સ્વભાવનો અંશ દર્શન આપે છે. એક માણસ ‘જે’ નમરનો પેન પસંદ કરે છે, કિંવા ત્રાસી કાપેલી ફાઉન્ટેનપેન પસંદ કરે છે, તેનું કારણ એ છે કે તેને તે શવે

અને તેને તે જ, જેન કાવે છે કારણકે તેના સ્વભામાં અમુક ગુણો રહેલા હોવાથી તેના અક્ષરો અમુક પ્રકારના જ હોય છે. તે જ રીતે કા-મળની પસંદગીમાં પણ લેખકના સ્વભાવગુણનો ગંભીર રહેલો હોય છે.

જાતીય ગુણો અને હસ્તાક્ષર—હિંદના ઘણા ભાગોમાં બાળ-બોધ લિપિમાં જુદી જુદી બાધાઓ લખાય છે. મારવાડી, રાજસ્થાની, હિંદી, મરાઠી એ બાધાઓ બાળબોધ લિપિમાં લખાતી હોવા છતાં એક મહારાષ્ટ્રીયના હસ્તાક્ષર રાજસ્થાની કે હિંદીના અક્ષરોથી તદ્દન જુદા પડી જતા હેખારો, છતાં કેટલાકના હસ્તાક્ષર બૂલાવો ખવાડનારા હોય છે. એક હિંદીના બાળબોધ અક્ષરો એક મહારાષ્ટ્રીયના બાળબોધ અક્ષરોની શૈલીને અનુસરતા હોય એવું પણ જણાઈ આવે છે અને તે વખતે એ હિંદીની ગુણવિશિષ્ટતા મહારાષ્ટ્રીય ગુણવિશિષ્ટતાને મળતી હોય છે. ફ્રેંચ સ્ટાઈલમાં હસ્તાક્ષર લખનારા અંગ્રેજોમાં પણ ફ્રેંચ પ્રકૃતિની વિશિષ્ટતા માલૂમ પડી આવે છે અને સ્કોટ કે આયરીશ બોક્સોની લેખનપદ્ધતિ અંગ્રેજોથી થોડી ફેરફારવાળી હોવા છતાં ફ્રેંચ અને અંગ્રેજ શૈલી વચ્ચે જેટલો ફેર છે તેટલો અંગ્રેજ અને આયરીશ કે સ્કોટ વચ્ચે ફેર નથી.

પરિચ્છેદ ૨ એ.

હસ્તાક્ષરનું બાહ્ય સ્વરૂપ.

ચડતા હસ્તાક્ષર—હસ્તાક્ષરની પંક્તિનું ચડતાપણું ઉત્સાહ, વિજય-શાંતિ, મહત્વાકાંક્ષા અને માનસિક મંપત્તિનું સૂચન કરે છે, એટલે કે જેનામાં એ ગુણો પ્રધાનપણે વર્તતા હોય છે તેના હસ્તાક્ષરનું વલણ જીએ ચડતું માલૂમ પડે છે. હસ્તાક્ષરના બીજા ગુણોના પરીક્ષણથી આ અક્ષરોનું ચડતાપણું જે ગુણોને દર્શાવે છે તે ગુણો કદાચ એકંદરે તીરામૂત યર્ષ જતા પણ માલૂમ પડે, પરંતુ આ પરીક્ષણ માત્ર બાહ્ય સ્વરૂપ પૂરતું જ છે.

આકૃતિ ૧૨૩ માં સ્વામી હંસની અંગ્રેજી સહી છે. તેમાં બીજા આંતર ગુણો છે, છતાં તેની ચડતી પક્તિ તેમનામાં રહેલાં ઉત્સાહ, મહત્વાકાંક્ષા અને માનસિક મંપત્તિનું દર્શન કરાવે છે.

પડતા હસ્તાક્ષર—તેવી જ રીતે પડતા હસ્તાક્ષર માનસિક અને

શારીરિક નબળી હાલત, દુઃખથી ઘેરાએલી સ્થિતિ, ચિંતાતુરતા વગેરે પ્રકારની સ્થિતિનું દર્શન કરાવે છે.

આ હસ્તાક્ષર મેરી એન્ટોનેટના છે. ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ જાણુતા હશે કે પોતાની કાર-

કાર્દીના અંતમાં એ ફ્રાંસી

Marie Antoinette

ઓ ચોપાસ દુઃખ અને

[આકૃતિ ૧૨૧]

ચિંતાથી ઘેરાઈ ગઈ હતી, તે પોતાના પતિ અને બાળકોથી વિખૂટી પડી હતી અને તેનો જીવ પણ જોખમમાં આવી પડ્યો હતો. તે સમયની તેની સહીનો નમૂનો ઉપર આપેલો છે. તેની દુર્દશા થવા પહેલાંની તેની સહી ચડતી પંક્તિની હતી અને તેના નમૂના ઇતિહાસમાં જળવાઈ રહેલા છે.

જાડા અક્ષર—ભારે-નીચે પડતા જાડા અક્ષર લખવા-સળંગ લખાણ જ એ પ્રકારનું હોય, અક્ષરના નીચેના લક્ષરકા છૂટા હોયના અને જાડા હોય તો તેમાં કલાવિશ્વાસ અને સૌંદર્યવિશ્વાસનો ગુણ રહેલો સમજવો.

કલાવિદો, આર્ટિસ્ટો

પેંડિંગ પીતેન્ડ પુરુષોત્તમજી॥

ચિત્રકારો અને કેટ-

[આકૃતિ ૧૨૨]

લાક અથગ સાહિત્યરસિકોના હસ્તાક્ષરમાં એ વધણું રહેલું માલૂમ પડે છે. જેનામાં પ્રબળ કલ્પનાશક્તિ હોય છે, તેના હસ્તાક્ષરમાં પણ આ ગુણ રહેલો માલૂમ પડી આવે છે.

અંત્યાક્ષર—ચપ્પ, પંક્તિ કે સહીનો અંત્યાક્ષર પણ કેટલોક ગુણ સૂચવે છે. જ્યારે અંત્યાક્ષર લાખો હોય, જીએ જતો હોય અને સારા ગોળાકારવાળો હોય ત્યારે તે ઉદારતાનું સૂચન કરે છે. અંત્યાક્ષર જીએ જતો ન હોય પણ અત્યંત લાખો હોય તો તે અત્યંત ઉદારતાનું સૂચન દે છે; પરન્તુ એક બાજુએ અંત્યાક્ષર અતિ ઉદારતા દર્શાવતો હોય અને બીજા અક્ષરોમાં ડહાપણનું સૂચન ન થતું હોય તો એ હસ્તાક્ષર મૂખીઈમિયું ઉડાઉપણું દર્શાવે છે. જ્યારે અંત્યાક્ષર અર્ધોપર્ધો લખીને ચલાવેલું હોય, અથવા અક્ષર પૂરો થતાં થતાંમાં જ ક્ષમ ઉપાડી લેવામાં આવેલી જણાય, ત્યારે તે કરકસરનો ગુણ દર્શાવે છે, પરન્તુ, અંત્યાક્ષર પૂરો લખવાને બદલે જરા લીટું ખેંચીને પતાવી દીધું જણાય,

ત્યારે તેનામાં લોભી વૃત્તિ રહેલી માલૂમ પડે છે. અંત્યાક્ષર જરા ખૂણે કાઢીને ચપળતાથી લખાએલો માલૂમ પડે તો તે સ્વભાવની ચપળતા દર્શાવે છે અને હસ્તાક્ષરનું એકંદર વલણ હોયે ચડતું જણાય તો મહાર્તાકક્ષા અને કિસ્સાહ માલૂમ પડે છે. આ અંત્યાક્ષરનું પરીક્ષણ હસ્તાક્ષરના ખીજા શુણોની સાથે સંયુક્ત રીતે લેવું.

હસ્તાડંબર—જેવો મનુષ્યનો સ્વભાવ હોય છે તેવો શુણ તેના હસ્તાક્ષરમાં આપોઆપ ઊતરી જાય છે. સહી કરીને એ સહીના આડંબર માટે ફેટલાકોને આડંબરવળાં લીંટા કરવાની ટેવ હોય છે અને તેથી ધણીમાં સહીની બાજુ શોભા વધતી જણાય છે પરંતુ એ શોભા વધારવાની ટેવની અંદર જ મનુષ્યનો સ્વભાવ રહેતો હોય છે. એ બાજુ શોભાની પ્રમુખ મનુષ્યની પ્રશંસાપ્રિયતા દર્શાવે છે. તેમાં કોઈ વાર સ્વમાન તો કોઈ વાર સાધારણ મનુષ્યમાં મિથ્યાભિમાન પણ માલૂમ પડી આવે છે. તોપણ આ હસ્તાડંબરની સાથે હસ્તાક્ષરના ખીજા શુણોની ગણતરી ગણીને સ્વભાવપરીક્ષા કરવામાં આવવી જોઈએ.

સ્વામી હંસની સહીમાં નાનો સાદો હસ્તાડંબર છે, તે સ્વમાન-સૂચક તથા નિશ્ચયદર્શક છે અને હસ્તાક્ષરનું એકંદર વલણ સૌંદર્યપ્રિયતા સૂચવે છે; પરંતુ આ નીચે ઇંગ્લાંડની રાણી ઇલીઝાબેથની સહી નીચેનો ભારે હસ્તાડંબર [આકૃતિ ૧૨૩] પ્રશંસાપ્રિયતા અને અભિમાનવૃત્તિનું સૂચન કરે છે.

Hansa

[આકૃતિ ૧૨૩]

Elizabeth

[આકૃતિ ૧૨૪]

લેગા-છૂટા અક્ષર—અંગ્રેજી અક્ષરો લેગા લખાય છે પરંતુ ગુજરાતી અક્ષરો છૂટા લખાય છે. છતાં ફેટલાકોને ગુજરાતી અક્ષરો પણ એક ખીજાને જોડીને લખવાની ટેવ હોય છે અને ફેટલાકોને અક્ષરો છૂટા ઉપરાંત ધ્રુવ ધ, ધ્રુવ ષ કે માત્રા ઇત્યાદિ છૂટા છૂટા લખવાની ટેવ હોય છે. આ પ્રમાણે જદું અડચણ અક્ષરો લખનાર મોટે ભાગે દ્રવ્યના

અને તરંગો બહુ કરે છે, અનેકવિધ સ્વપ્નો રચે છે અને પ્રત્યેક કાર્ય અત્યંત વેગથી કરે છે. જ્યારે અક્ષરો અને શબ્દો બહુ જોડાયેલા હોય છે અને તે સાથે અક્ષરો રખેટ હોય છે ત્યારે વિચારોનો આવેગ માલુમ પડી આવે છે. વ્યવહાર કાર્યશક્તિ એ અક્ષરોમાં રહેલી છે અને પૃથક્કરણ, અવલોકન કે ટીકા કરવાની શક્તિ અતિ ખંડયુક્ત અક્ષરોમાં રહેલી હોય છે. શ્રી. નરસિંહરાવ મોળાનાયના અતિ ખંડયુક્ત અક્ષરોનો નમૂનો અન્યત્ર આપેલો છે.

અક્ષરોના ઘાટ—સીધા, ઊભા અને બધાં અક્ષરો સ્વસંતુષ્ટતા અને સ્વસંપૂર્ણ વૃત્તિ દર્શાવે છે. એવા જ અક્ષરો હોય પણ જો અંત્યાક્ષર ટુંકા અને અરખેટ હોય તો તે સ્વાર્થવૃત્તિ દર્શાવે છે. મરોડદાર વાંકા અક્ષર દિલસોશ અને પ્રેમાળ વૃત્તિ સૂચવે છે. વાંકા અક્ષરો મૃદુતા અને સુકોમળતા સૂચવે છે, પરન્તુ તેવા અક્ષર જો ભરેલા અને ખૂણાદાર તથા લપસતા હોય તો તેમાં લાગણીની ન્યૂનતા જણાય છે. અંગ્રેજી ૧ અક્ષરને છેલ્લાની રીતિ અને ગુજરાતીમાં ઝોડું માત્રા કે રેફ કરવાની રીતિ ઉપરથી પણ કેટલુંક સૂચન થાય છે. એ અક્ષરખંડ ભરેલો અને જોરદાર હાથે પડેલો જણાય તો તેમાં લખનારનું નિશ્ચયબળ દેખાઈ આવે છે. એ સાદો અને ઝીણો અક્ષરખંડ નિર્જનતાને સૂચવે છે. એ અક્ષરખંડ જોરદાર હોય અને સઢીની નીચે સામાન્ય કદનો હસ્તાડખર હોય તો તે રાજા જેવી અતુલ શક્તિ અથવા સત્તા અને અભિમાનનું સૂચન કરે છે.

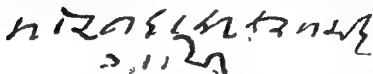
અક્ષરસરખા અક્ષર—જો હસ્તાક્ષર નાનામોટા હોય, કાંઈક અનિયમિત હોય અને એક બીજાની સાથે કાંઈક અંશે જોડાયેલા જ હોઈ જતા હોય પણ લિપિના ઘાટમાં જ હોય તો તે કલ્પનાશક્તિનો વેગ દર્શાવે છે. આવો લખનાર જ્યારે અંગ્રેજી લખે છે ત્યારે તેના કેપીટલ અક્ષરો મોટા અને તરી આવતા લાગે છે. તેનું એકંદર અંગ્રેજી લખાણ વાંચવાનું કિલેટ ચપ્પ પડે ■ કારણકે તે મુંચવાયેલું જણાય છે. પરન્તુ વાંચવું મુશ્કેલ ચપ્પ પડે તેવું લખાણ વિદ્વાનનું હોય અને ઝોછા મણેવાનું હોય તો તે વચ્ચેનો તફાવત ઝોળખવો જોઈએ. પોતાના વેગથી વહી જતા વિચારોને ઉતાવળે કામળ છિપર ચૂકવાની ઉત્કંઠાથી એક વિદ્વાનના અક્ષરો એવા બની જવાનો સંભવ હોય તો ત્યાં કલ્પનાના આવેગને કારણીભૂત સમજવો જોઈએ; પરન્તુ ગરબડીયા અક્ષરો લખનારા બધા માણસોમાં કાંઈ કલ્પનાનો વેગ કારણીભૂત હોતો નથી.

કેટલાંક જાણીતાં સ્ત્રી-પુરૂષોના હસ્તાક્ષર. ૩૫૫

પરિચ્છેદ ૩ જો.

કેટલાંક જાણીતાં સ્ત્રી-પુરૂષોના હસ્તાક્ષર.

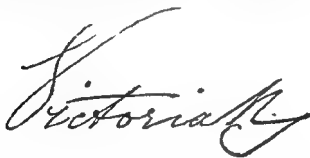
મહાત્મા ગાંધીના હસ્તાક્ષર—અક્ષરોનો જડો. ઘાટ કલાપ્રેમ અને સૌંદર્યપ્રેમ સૂચવે છે. આત્માક્ષરનું પૂર્ણ સ્વરૂપ ઉદારતા સૂચવે છે.

[આકૃતિ ૧૨૪]

માત્રા અને ટપકાનું જરાઉપણું નિશ્ચયજન દર્શાવે છે. અક્ષરોનું ખંડિત-પણું અને સંયુક્તપણું કલ્પનાનો તથા વિચારોનો પ્રબળ આવેગ દર્શાવે છે. અક્ષરોનો મગેડ દિલસોજી અને પ્રેમાળ વૃત્તિ સૂચવે છે.

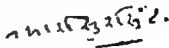
મહારાણી વિક્ટોરિયાના હસ્તાક્ષર—આખી સહીનો મોટો ઘાટ સત્તા અને જવાબદારીનું જ્ઞાન દર્શાવે છે. સહીનું સહેજ નીચે પડતા-

[આકૃતિ ૧૨૫]

પણ તેમનાં કેટલાંક માનસિક દુઃખોના શોકનું સૂચન કરે છે. કેપીટલ અક્ષરોનો સુંદર ઘાટ કલાપ્રિયતા, ૬ અક્ષરનો જોરદાર હેઠ નિશ્ચયજન, અક્ષરોના જોળ સાંકડા ખૂણા આત્મગુણતા, અક્ષરોના મરોડ દિલસોજી અને સુકોમળતાનું દર્શન કરાવે છે.

કલાપીના હસ્તાક્ષર—સહીના ઊંચે ચડતા અક્ષરો ઉત્સાહ અને મહત્વાકાંક્ષા દર્શાવે છે. સહીની નીચેનો લીટીનો નાનો કકડો સ્વમાન

અને નિશ્ચયજન દર્શાવે છે. અક્ષરોનો

[આકૃતિ ૧૨૭]

મરોડ હૃદયની સુકોમળતા અને દિલસોજી સૂચવે છે. માત્રા અને મીઠાનું જોરદારપણું સ્વાત્મનિર્ણયવૃત્તિ દર્શાવે છે. અક્ષરોનું સદૃજ જડાપણું સૌંદર્યપ્રેમ દર્શાવે છે.

મુજા ગોકુળજી ઝાલાના હસ્તાક્ષર—અક્ષરોનું જડાપણું કલા-વિલાસ અને સૌંદર્યપ્રેમનું

દર્શન કરાવે છે. એક બીજા અક્ષરની મંયુક્તતા વિચારનો આવેશ દર્શાવે છે.

ચીંગડુ ફર

[આકૃતિ ૧૨૮]

સીધી લોટી દોરવામાં પ્રતીત થતો જોરદાર હાથ નિશ્ચયબળ અને સત્તાનું દર્શન કરાવે છે. હેલ્લા 'જી' અક્ષરની પૂર્ણતા અને વિશેષ લંબાઈ હૃદયની સંપૂર્ણ ઉદારતાનું જ્ઞાન કરાવે છે.

શેક્સપીયરના હસ્તાક્ષર—પહેલા અક્ષર W નો ઘાટ કેવળ વિવક્ષણ છે અને તે સમંશક્તિની અતિશયતાનું સૂચન કરે છે. અક્ષરોનું

William Shakespear

[આકૃતિ ૧૨૯]

તૂટકપણું વિવેચનશક્તિ અને ચારિત્ર્યના પૃથક્કરણની શક્તિનું દર્શન કરાવે છે. વિલીયમ શેક્સપીયર તેમ જ શેક્સપીયર શબ્દ બેઝિના અક્ષરોનું ઉત્તરોત્તર ચડતાપણું મહત્વાકાંક્ષા અને ઉત્સાહ સૂચવે છે. શેક્સપીયરમાં પહેલો S અને વિચિત્ર h અને વચ્ચે આવેલા k નો મરોડ તેમજ અક્ષરોનું અણુસરખાપણું કલ્પનાચાતુર્ય જણાવે છે. અક્ષરોના સીધા લસરકા સ્વાત્મતુષ્ટતા દર્શાવે છે. અને અક્ષરોનો જોળ મરોડ દિલસોજી તથા સુકોમળતા સૂચવે છે. વિલીયમ તેમજ શેક્સપીયર બેઝિના અંત્યાક્ષરની બહુ લંબાઈ અતિ ઉદારતા—ઉડાડિપણાનું દર્શન કરાવે છે.

બેકન્સ્ટ્રીટ્સના હસ્તાક્ષર—બેકન્સ્ટ્રીટ્સના હસ્તાક્ષરની નીચેનો લાખો અને બેઝિ બાજુએ જોળ ખૂણાવાળો હસ્તાક્ષર કલાકોવિદતા બતાવે છે અને તે ગુણમાં પોતાની કલા પ્રત્યેની કૃતચંતા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રેમ પણ મિશ્રિત છે. સહીના અક્ષરો સદૃજ ઊંચે ચડતા છે તેમાં મહત્વાકાંક્ષા તથા ઉત્સાહ પ્રતીત થાય છે. પ્રથમાક્ષર B નું કેવળ નવું સ્વરૂપ અભિમાનદર્શક છે, અને બીજા અક્ષરોના પ્રમાણમાં પ્રથમાક્ષરની ઊંચાઈ સત્તા

Beaconsfield

[अङ्कित १३०]

પ્રાપ્ત કરવાની જિજ્ઞાસા દર્શાવે છે. અક્ષરોના મંપૂર્ણ ધાટ ઉપરથી તેમજ પહેલેથી હેલ્લેસુધી અક્ષરો જોડાયેલા છે તે ઉપરથી વિચાર તથા હેતુની સંકલનની પૂર્ણતા પ્રતીત થાય છે. અત્યાક્ષરમાં સ્વભાવની હ્રમતા અને પોતાની જ સત્તાના સ્વીકાર માટેની આકાંક્ષા રહેલી છે. અક્ષરોના ઢોળાવમાં મૃદુતા અને ગોળાકારમાં દ્વિસોજી, સુકોમળતા સાથે આશ્વાસકતા અને કડકાઈનું મિશ્રણ જણાય છે. હ્રમ સ્વભાવ ઉપર સમ્પત્તા અને સુકોમળતાનું અસ્તર હોય એવો એકંદર સ્વભાવ આ હસ્તાક્ષર દર્શાવે છે.

શ્રી કૃ. મો. ઝવેરીના હસ્તાક્ષર—અક્ષરોનો મરોડ અને અણ-સરખાપણું કદપનાશકિત સૂચવે છે. અક્ષરોનો ઢોળાવ પ્રેમાળ સ્વભાવનું સૂચન કરે છે. અક્ષરોના ખૂણા સ્વામીપ્રજ્ઞતા બતાવે છે અને માત્રામા

2-11-11 : 11:11 AM

[आहूति १३१]

મતીત થતો જોરદાર હાથ સરા તથા મનોનિશ્ચય સૂચવે છે. છેલ્લે રી
અક્ષર સંપૂર્ણ અને મોટો છે તે હૃદયની ઉદારતાને દર્શાવે છે.

શ્રી. નરસિંહરાવના હસ્તાક્ષર-અક્ષરોત્તુચ્ચતાપણું ઉત્સાહદશાંતિ
જે. માત્રામા પ્રતીત યતો હાથ

મનોબળ હારી છે, અક્ષરોની નસોને પકડી પાછા લાવો.

ખ કિતતા વિવેચનશક્તિ અને [આકૃતિ ૧૩૨]

પૃથક્કરણ કરવાની શક્તિનું સૂચન કરે છે. અક્ષરોના સીધા લસરકા અને ખૂણાનારપણું સ્વાત્મગુણતા બતાવે છે, પરન્તુ અક્ષરને નીચેના સીધા લસરકા સાથે છોડી દેવાની રીતિ આગ્રહીયણું બતાવે છે.

શ્રી. આનંદશંકર દ્રુવના હસ્તાક્ષર—અક્ષરોનો ગોળ મરોડ હૃદ-
યની સુઝામળતા દર્શાવે છે અને સીધા લસરકા સ્વાદમણ્ડતા બતાવે છે.

ટપકામાં પ્રતીત થતો
જેરદાર હાથ મનોખા-

ળનું સૂચન કરે છે.

આને દેવે રજા પુલ, ૧૬/૬/૨૦.

[આકૃતિ ૧૩૩]

એક ખીખ અક્ષરોને ઊડી દેવાની તેમજ 'પુ' 'ધ' વગેરે અક્ષરોને જરા
વિક્ષણ લખવાની રીત કદ્યનાની સનેજતા અને વિચારોના પ્રજળ
આવેગનું સૂચન કરે છે. અંત્યાક્ષરમાં કરકસર જણાય છે, ઉદારતા નથી.

૩વીઃ હીર્ષીચ્છેનના હસ્તાક્ષર—અક્ષરોના સીધા લક્ષરકા સ્વા-
ત્મવૃદ્ધતા દર્શાવે છે પરન્તુ હ જેના અક્ષરનો નીચે પડતો લક્ષરકા કરી

David Livingstone

[આકૃતિ ૧૩૪]

ઊડી દેવાની રીત આગ્રહીપણું અને કાંઈ વાર હઠીલાપણું દર્શાવે છે.
તેના મજબૂત છેદ મનોખળ સૂચવે છે. જોળ મરોડ સુકોમળતાને દર્શાવે છે
અને ચોખ્ખા કંપીટલ અક્ષરો વ્યવસ્થાસક્તિ સૂચવે છે. અંત્યાક્ષરમાં
ઉદારતાનું કે કરકસરનું સૂચન નથી. એવો માણસ પોતાનું ધન જળવી
રાખે, જરાએ ખર્ચાડ થવા ન દે.

મી. જહાંગીર મરઝખાનના હસ્તાક્ષર—“જામે-જમશેદ”ના
માલિક મી. જહાંગીર બે. મરઝખાનના હસ્તાક્ષરનો જડો પડતો મરોડ
કલાપ્રિયતા અને સૌહાર્દપ્રેમ દર્શાવે

છે. ટપકા અને માત્રામાં પ્રતીત
થતો જેરદાર હાથ મનોખળ-

નિશ્ચયમળનું સૂચન કરે છે. અ

મરઝખાન

[આકૃતિ ૧૩૫]

ક્ષરોને એકખીખ સાથે જોડીને લખવાની રીતિ વિચારોનો જેરદાર
પ્રવાહ સૂચવે છે. અંત્યાક્ષરને લંબાવવાની રીતિ ઉદારતા દર્શાવે છે પરન્તુ
તેની સાથે નીચે લાંબો હસ્તાડંબર જોડો છે તે પ્રચંસાપ્રિયતા અથવા કીર્તિની
વાંચના સૂચવે છે. અક્ષરોનો જોળ મરોડ હૃદયની સુકોમળતા દર્શાવે છે.

૨૫. ઇન્છારામ દેશાઈના હસ્તાક્ષર—અક્ષરોની સહજ નીચે
પડતી પકિન નજળી ત-

ખિયત દર્શાવે છે ‘સ’નું

‘દીર્ઘ’ અજળું અને ‘દે’નો

‘રા’ મનોખળને સત્તાનું

દેશાઈ રામસુ-દેશાઈ

[આકૃતિ ૧૩૬]

કેટલાંક બાણીતાં સ્ત્રી-પુરુષોના હસ્તાક્ષર. ૪૫૬

સૂચન કરે છે. અક્ષરોનો ગોળ મરોડ' સુકોમળતાને દર્શાવે છે, અક્ષરોનો ઢોળાવ અને અંત્યાક્ષર 'ધ' ની લાંબાઈ અનુક્રમે મર્યાદિત પ્રેમાળપણું અને મર્યાદિત વિદારતાનું સૂચન કરે છે.

ટોલસ્ટોયના હસ્તાક્ષર—કેંપીટલ અક્ષરોના મોટા અને ૨૫૪ ઘાટમાં

Leon. Tolstoy

[આકૃતિ ૧૩૭],

અને જોરદાર પંક્તિબદ્ધતામાં તીવ્ર કમ્પનાયકિત અને અવલોકનશક્તિ પ્રતીત થાય છે. સહજ ચડતા અક્ષરો આશાવાદ અને ઉત્સાહ સૂચવે છે. અક્ષરોનો ઢોળાવ પ્રેમાળતાને દર્શાવે છે અને ગોળ મરોડ સ્વભાવની સુકોમળતા અને દિલ્લમોહનું સૂચન કરે છે, મહાત્મા ગાંધીના ગુરુ ટોલસ્ટોયને સૌ વાચકો પિછાણુતા હશે.

થેકરેના હસ્તાક્ષર—થેકરેના હસ્તાક્ષર સહજ નીચા પડતા છે અને તે કાંઈક શારીરિક નમળાઈનું દર્શન કરાવે છે. અક્ષરોનું સીધાપણું સ્વાત્મમુદ્રતા દર્શાવે છે જે બીજાની બાંધબંધની બહુ પરવા રાખતી નથી. મોટા કેપીટલ અક્ષરોમાં સર્ગશક્તિ અને નવુ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ પ્રતીત થાય છે.

Wm Thackeray

[આકૃતિ ૧૩૮]

આખી સહીના જોડેલા અક્ષરો વિચારોના આવેગને દર્શાવે છે. છેલ્લું મોટું ટપકું અને સહી નીચેની લાખી લીંટી વિગતોમાં ઊંડા ઊતરવાની તથા પોતે કરેલા સારા કામનું પોતાને સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે એવી સમજનું સૂચન કરે છે. થેકરેની ખ્યાતિ મોટા હાસ્યરસના લેખક તરીકે થએલી છે.

કવિ ન્હાનાલાલના હસ્તાક્ષર—મોટા અને ૨૫૪ પ્રયમાક્ષરો

Shankar-Dhanraj-Div

[આકૃતિ ૧૩૯]

સાધારણ નથી પણ પ્રાસંગિક છે. દાખલા તરીકે અંત્યાક્ષર ઉપરથી સ્વ-વાતી ઉદારતા. આ નિશાની એક પત્રમાં કેટલેક સ્થળે જણાય અને કેટલેક સ્થળે ન જણાય તો સમજવું કે એ માણસની ઉદારતા સાવધાનતાવાળી છે, એટલે કે એ માણસ ઉદાર હોવા છતાં જૂઠામરેલી ઉદારતા તરફ ખેંચાઈ જતો નથી. "

હસ્તાક્ષરની પરીક્ષા કરવાનો પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યા પછી એ અભ્યાસને જીદા જીદા હસ્તાક્ષરના નમૂનાઓ વડે આગળ વધારવો. પહેલાં હસ્તાક્ષર જોઈને એ નક્કી કરવું કે અક્ષર ઉંચે ચડતા જાય છે કે નીચે પડતા જાય છે. પછી જોવું કે તેનો મરેડ ઢોળાવ પડતો છે કે સીધો છે, અક્ષરો ખૂણા પડતા છે કે ગોળાકાર છે, ખૂણા ખુલ્લા છે કે સાંકડા છે. પછી તપાસવું કે અક્ષરો એકસરખા છે કે અણસરખા-નાના મોટા છે ? અક્ષરોમાં સામાન્યતા છે કે કાંઈ વિસફલ્પતા છે ? પછી જોવું કે અક્ષર નીચે ઊતરતાં જાડો છે કે પાતળો અને અક્ષર નીચે ઊતરતાં વધુ જાડો થાય છે કે કેમ ? અંગ્રેજી અક્ષર હોય તો કેપીટલ અક્ષરો નાના છે કે મોટા, રપટ છે કે અરપટ, અને t નો છેદ કિંવા i નું ટપકું અથવા ગુજરાતીમાં માત્રા, મીઠું કે રેફ, જોરદાર હાથે પડેલાં છે કે નાજો હાથે તે તપાસવું. ટપકાં, અપ્પવિરામ, અર્ધવિરામ વગેરે બરાબર મૂક્યાં છે કે કેમ, તે જોઈને અંત્યાક્ષર કુંકો છે, સાધારણ છે કે લાંબો છે એ તપાસવું. છેવટે અક્ષર ખંડિત છે કે અખંડિત છે કિંવા સંયુક્ત છે અને સહી હોય તો નીચે નાનો, મોટો, સાદો કે વિસફલ્પ હસ્તાક્ષર છે કે નહિ તે જોઈને બધાં લક્ષણોની અસર મિશ્રિત કર્યા પછી હસ્તાક્ષરનું એકંદર પરીક્ષણ કરવું.

વધારે અભ્યાસ અને વધારે અનુભવને અંતે હસ્તાક્ષર પરીક્ષણવડે એક માણસ બીજા માણસના સ્વભાવને એટલે સુધી વાંચી શકે છે કે જેવી રીતે એક મસ્તકસાચી માણસનું મસ્તક તપાસીને તેની ખાસી-યતોને કહી શકે છે.

કોકશાસ્ત્ર અથવા રતિવિદ્યા.

પરિચ્છેદ ૧ લો.

કોકદેવ પ્રધાન અને કોકશાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ.

કોકદેવ પ્રધાન—જે સમયે માળવામાં લોચન રાજ્ય કરતો હતો તે સમયે કાશ્મીરમાં શાન્તિદેવ નામે રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. શાન્તિદેવનો મંત્રી દીનાનાથ હતો. શાન્તિદેવના પુત્રનું નામ શંભુસિંહ હતું અને દીનાનાથના પુત્રનું નામ કોકદેવ હતું. કોઈ તેને હામનાથ અને કોકારામ પણ કહે છે. કોકદેવે જુદા જુદા દેશોમાં પર્વટન કરીને અનેક વિદ્યાઓ સંપાદન કરી હતી. તે રતિવિદ્યામાં પણ પ્રવીણ હતો. શાન્તિદેવની પછી શંભુસિંહ ગાદીએ બેઠો અને કોકદેવ તેનો પ્રધાન બન્યો. એક દિવસ શંભુસિંહની બરી રાજસભામાં એક સુંદરી નમ્ર સ્વરૂપે આવીને બિભી અને તેને જોઈને આજુ સમામંડળ ચક્રિત થઈ ગયું. સૌની સાથે રાજ્ય પણ ચરમાયો અને તેણે મ્હોં ફેરવી લીધું તથા તે નમ્ર સ્ત્રીને પ્રશ્ન કર્યો કે : 'તું પુરુષોની સમક્ષ નમ્ર કેમ બિભી છે ? શું તને શરમ આવતી નથી ?' નમ્ર સુંદરીએ જવાબ આપ્યો કે 'મહારાજ ! આપના આખા રાજ્યમાં ફરતી ફરતી હું અહીં આવી છું, પરંતુ મને કોઈ પણ પુરુષ મળ્યો નથી એટલે હું બધાને નામદ સમજું છું. નામદોની વચ્ચે સ્ત્રીને નમ્ર રહેતાં શરમ શી હોય ? જો કોઈ પુરુષ આ સભામાં હોય તો તે મારી સાથે વાત કરે.' આ સાંભળીને સૌ એક ખીજનાં મ્હો સામે જોવા લાગ્યા. સૌને અવાજ જોઈને કોકદેવે કહ્યું : 'મહારાજ ! હું એ સ્ત્રીને પ્રસન્ન કરીને તેનો ગર્ભ હિતારીશ.' એમ કહીને પોતાને રથાનેથી બિઠી કોકદેવે એ નમ્ર સુંદરીનો હાથ પકડીને તેને કહ્યું : 'તારે મારા અધિકારમાં રહેવું પડશે. હું તને પ્રસન્ન કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ.' એ સાંભળતાં જ સ્ત્રી કોકદેવની સાથે ગાળી. કોકદેવે તેને ઉત્તમ રથાનમાં હિતારો આપ્યો. રાજ્ય કોકદેવે એ સ્ત્રીની પાસે જતો અને સ્ત્રીની જાતિની પિછાણ ઉપરથી તથા તિથિ ઉપરથી એ સ્ત્રીના

યમાં પહોંચે છે. પછી આહાર મધુરતાને પ્રાપ્ત કરે છે. પછી તે આહાર પાચક પિત્તના પ્રભાવથી પક્વ થઈને ખાટો થાય છે. પછી નાભિમાંના સમાન વાયુથી પ્રેરિત થઈને છઠ્ઠી ગ્રહણી કલામાં પહોંચે છે. ત્યાં જઠરાગ્નિથી પક્વ થઈને તે આહાર કટુતાને ધારણ કરે છે, અને ઉત્તમ રસરૂપ થઈ જાય છે. એ રસથી નાભિમાંના સમાન વાયુથી પ્રેરિત થઈને હૃદયમાં પહોંચે છે અને પછી તે રક્તપિત્તથી પક્વ થઈને લોહી બને છે, તથા આખા શરીરમાં ફેરે છે. એ રક્તમાંથી માંસ, માંસમાંથી મેદ, મેદમાંથી હાડકાં, હાડકાંમાંથી મજ્જા અને મજ્જામાંથી વીર્ય થાય છે. આ સાત ધાતુ અનુક્રમે સત્વાચાર દિવસમાં ઉત્પન્ન થાય છે એટલે કે જોજન કરેલા આહારનું વીર્ય જનતાં એક માસ થાય છે, એક વારના સ્ત્રીસમાગમથી પુરુષ આખા માસમાં પ્રાપ્ત કરેલું વીર્ય ગુમાવે છે. વિષથી મનુષ્યો સમાગમની મર્યાદા નહિ રાખવાથી કેવો અમૂલ્ય ખજાનો ગુમાવે છે અને વીર્યરક્ષણની, વીર્યનો મિનબ્બ કરવાની કેટલી જરૂર છે તે આ ઉપરથી સમજવામાં આવશે. કેવળ પોતાની જ સ્ત્રી સાથે ઋતુ-સમયમાં સંતાનોત્પત્તિ નિમિત્તે સમાગમ કરવો ઉચિત છે એવો શાસ્ત્ર-કારોનો મત છે. શુદ્ધિમાન જનો કેવળ સંતાનોત્પત્તિ માટે જ કામકોસિ કરે છે અને તેમના શરીરમાં વીર્યની અધિકતાથી અધિક બળ, પરાક્રમ, સૌંદર્ય, સાદસ, શુદ્ધિ તથા આરોગ્ય નિવાસ કરે છે. ઉત્તમ વીર્ય અને રજથી સંતાન પશુ ઉત્તમ હિત્વજ થાય છે. પુરુષની ૧૬ વર્ષની અવસ્થાથી ૨૫ વર્ષની અવસ્થાસુધી તેના વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે, અને એ અવસ્થામાં જો સ્ત્રીયર્થ ધારણ ન કરતાં વીર્યનો ઉપયોગ દિવા જણી જોઈને કુરૂપયોગ કરવામાં આવે તો તે પુરુષ અકાળે વૃદ્ધ થાય છે, તેનું શરીર નિર્બળ બને છે અને અધૂરે આયુષ્યે મરણ પામે છે. ૨૫ થી ૪૦ વર્ષસુધી વીર્ય પ્રુષ્ઠ થાય છે, ૪૦ થી ૪૮ વર્ષ સુધી તે મંપૂર્ણ રહે છે એટલે કે વધતું-ઘટતું નથી અને ૪૮ વર્ષ પછી વીર્ય ઘટે છે એટલે કમતાકાલ આવે છે; પરન્તુ ૨૫ વર્ષની અંદર જેમણે વીર્યનો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો હોય છે તેઓ તો ઘણી વાર ૪૦ વર્ષે વૃદ્ધ થઈને મૃત્યુના મુખમાં જઈ પડે છે અને ૩૫ માં વર્ષ પહેલાં વીર્ય-હાનિથી કમતાકાલ અનુભવવા લાગે છે! દંપતીધર્મમાં પ્રવેશ કરનારાં સ્ત્રીપુરુષોનો ધર્મ મંસાર વ્યવહારના સંબંધમાં કેવો છે તે આ ઉપરથી સમજાશે.

પરિચ્છેદ ૩ જો.

શ્રીઓની જાતિ, લેદ અને લક્ષણો.

શ્રીઓના લેદ અને ઉપલેદ તો અનેક છે, પરંતુ મુખ્યત્વે કરીને તેના ૪ લેદ શાસ્ત્રકરોએ પડેલા છે. (૧) પદ્મિની, (૨) ચિત્રિણી, (૩) શંખિની, (૪) હસ્તિની.

પદ્મિનીનાં લક્ષણ—જે શ્રી અતિશય ઉંચી તેમજ અતિશય નીચી ન હોય, જેનાં નેત્રો કમળ સમાન પ્રકુલ્લ હોય, નાસિકાનાં છિદ્રો નાનાં હોય, રતનો ઉન્નત અને પુષ્ટ હોય, માયાના કેશ કુટલ્યુમુધી લાંબા હોય, જેનાં અવયવો સુકોમળ તથા નામુક હોય, જેના શરીરમાંથી કમળ જેવી સુગંધ આવતી હોય, જેનું વદન ચંદ્ર જેવું સુગોળ અને મનોહર હોય, જે મૃદુ અને મનોહર વાણી બોલતી હોય, સ્વભાવે સુશીલ હોય, નૃત્ય-ગીતમાં પ્રેમ ધરાવનારી હોય, મનને હરનારી તથા સુંદર વણુંવાળી હોય, સ્વભાવે ઉદાર હોય, ધૃત્યર ખર પ્રીતિ રાખનારી હોય અને શૃંગારકલામાં પ્રવીણ હોય તેને પદ્મિની કહેવામાં આવે છે.

ચિત્રિણીનાં લક્ષણ—જે શ્રીનાં બધાં અવયવો પ્રમાણપુરઃસર હોય, જે રતિરસને સર્વ રીતે જાણનારી હોય, જેની હૃદય વિશાળ, ચંચળ અને મનોમુગ્ધકર હોય, જેનાં નેત્રો નીલ કમલનાં જેવાં હોય, જેની નાસિકા તિલ્લપુષ્પ જેવી હોય, જેના શરીરનો રંગ સુવર્ણના જેવો તેજોમય હોય, જેનાં રતન કઠીન હોય, જેની ચાલવાની ગતિ હાયણી જેવી હોય, જેની વાચા મધુર હોય, જે ચતુર તથા મિતભાવિણી હોય, જે કાવ્ય, શિલ્પ, ગ્રંગીત, ચિત્રકલા પ્રતિ પ્રીતિવાળી હોય, જે સુશીલ હોય અને જેના વદનમંડળમાં વિચિત્ર સુંદરતા હોય તે શ્રીને ચિત્રિણી સમજવી. તેના દેહમાંથી મધના જેવી સુગંધ આવે છે.

શંખિનીનાં લક્ષણ—જે શ્રીનાં નયન કમળદળ જેવાં અને લાંબાં, દેહ દીર્ઘ, રતન કઠીન, વચન મધુર, હાવભાવ કટાક્ષાદિમાં રસિકા, કંઠ પ્રદેશ વણુ રેખાઓથી ભૂષિત, કારના ગંધવાળી, નિરંતર મદનવાણીથી વ્યાકુળ, નાસિકા સહજ ઉન્નત અને ઊંચા હાસ્યવાળી હોય તે શ્રીને શંખિની કહેવામાં આવે છે. આ શ્રી પરપુરુષની ઈચ્છા કરે અને ન પણ કરે.

હસ્તિનીનાં લક્ષણ—આ જાતિનો દેહ રચુળ, આંખો લાલ,

યમાં પહોંચે છે. પછી આહાર મધુરતાને પ્રાપ્ત કરે છે. પછી તે આહાર પાચક પિત્તના પ્રભાવથી પકવ થઈને ખાટો થાય છે. પછી નાભિમાના સમાન વાયુથી પ્રેરિત થઈને છઠ્ઠી ગ્રહણી કલામાં પહોંચે છે. ત્યાં જઠરાગ્નિથી પકવ થઈને તે આહાર કટુતાને ધારણ કરે છે, અને ઉત્તમ રસરૂપ થઈ જાય છે. એ રસથી નાભિમાંના સમાન વાયુથી પ્રેરિત થઈને હૃદયમાં પહોંચે છે અને પછી તે રક્તાપિત્તથી પકવ થઈને લોહી બને છે, તથા આખા ગરીરમાં ફરે છે. એ શ્વેદરમાંથી માસ, માંસમાંથી મેદ, મેદમાંથી હાડકાં, હાડકાંમાંથી મજ્જા અને મજ્જામાંથી વીર્ય થાય છે. આ સાત ધાતુ અનુક્રમે સત્વાચાર દિવસમાં ઉત્પન્ન થાય છે એટલે કે ભોજન કરેલા આહારનું વીર્ય બનતાં એક માસ થાય છે એક વારના સ્ત્રીસમાગમથી પુરુષ આખા માસમાં પ્રાપ્ત કરેલું વીર્ય ગુમાવે છે. વિષથી મનુષ્યો સમાગમની મર્યાદા નહિ રાખવાથી કેવો અમૂલ્ય ખજાનો ગુમાવે છે અને વીર્યરક્ષણની, વીર્યનો મિનવ્યય કરવાની કેટલી જરૂર છે તે આ ઉપરથી સમજવામાં આવશે. કેવળ પોતાની જ સ્ત્રી સાથે ઋતુ-સમયમાં સંતાનોત્પત્તિ નિમિત્તે સમાગમ કરવો ઉચિત છે એવો શાસ્ત્ર-કારોનો મત છે શુદ્ધિમાન જનો કેવળ સંતાનોત્પત્તિ માટે જ કામોક્ષિ કરે છે અને તેમના શરીરમાં વીર્યની અધિકતાથી અધિક બળ, પરાક્રમ, સૌંદર્ય, સાહસ, શુદ્ધિ તથા આરોગ્ય નિવાસ કરે છે. ઉત્તમ વીર્ય અને રજથી સંતાન પણ ઉત્તમ ઉત્પન્ન થાય છે. પુરુષની ૧૬ વર્ષની અવસ્થાથી ૨૫ વર્ષની અવસ્થાસુધી તેના વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે, અને એ અવસ્થામાં જો ધ્રુવચર્ય ધારણ ન કરતા વીર્યનો ઉપયોગ કિંવા જાણી જોઈને કુરૂપયોગ કરવામાં આવે તો તે પુરુષ અકાળે વૃદ્ધ થાય છે, તેનું શરીર નિર્બળ બને છે અને અધૂરે આયુષ્યે મરણ પામે છે. ૨૫ થી ૪૦ વર્ષસુધી વીર્ય પુષ્ટ થાય છે, ૪૦ થી ૪૮ વર્ષ સુધી તે મપૂર્ણ રહે છે એટલે કે વધતું-ઘટતું નથી અને ૪૮ વર્ષ પછી વીર્ય ઘટે છે એટલે કમતાકાલ આવે છે; પરન્તુ ૨૫ વર્ષની અંદર જેમણે વીર્યનો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો હોય છે તેઓ તો ઘણી વાર ૪૦ વર્ષે વૃદ્ધ થઈને મૃત્યુના મુખમાં જઈ પડે છે અને ૩૫ માં વર્ષ પહેલાં વીર્ય-હાનિથી કમતાકાલ અનુભવવા લાગે છે! દંપતીધર્મમાં પ્રવેશ કરનારાં સ્ત્રીપુરુષોનો ધર્મ સંસાર વ્યવહારના સંમથમાં કેવો છે તે આ ઉપરથી સમજાશે.

અધમા કુમારી—અધમા કુમારીના દાંત મોટા, શરીર પર ફંવારી અથવા પુષ્કળ વાળ, અંગ કર્કશ, પેટ મોટું, હાથ પગ કઠીન, મોટાં નાનો, રંગ કેવળ શ્યામ, વાણી કર્કશ, અહંકાર બહુ, દાંતને કાળા કરવાતો શોષ અને નેત્ર પીંગળ વર્ણના હોય છે. તે લાજ વિનાની, બહુ બોલનારી, મોટેથી હસનારી, બાકુળ ચિત્તવાળી, કોંધી સ્વભાવની અને હિંમતવાળી હોય છે. તે દુરાચરણું સેવન કરનારી પણ હોય છે. તે એવી કુરૂપવાળી અને બેડાળ હોય છે કે તેને જોવાથી અશ્ચિ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી કુમારિકાનો પતિ દુર્ભાગી નીવડે છે.

વિવાહ માટે કન્યાની પસંદગી—(૧) જેનાં નેત્ર પીળાં હોય, ગંડરથળમાં ખાડા પડતા હોય, દાંત છૂટા છૂટા હોય, આંખો નાની હોય, દેહાકૃતિ બહુ નાની અથવા બહુ મોટી હોય, આંગળીઓમાં છિદ્ર હોય, અથવા આંગળીઓ છૂટી છૂટી હોય, દેહ પિંગળ વર્ણનો હોય, કેશ ઘણા હોય, કુરૂપા હોય, એક લાંબા હોય, નાસિકા મોટી હોય, બહુ ઉતાવળે ચાલનારી હોય, ઉંચા દાંતવાળી હોય અને જેની જીભ કાળા રંગની હોય, એવી કન્યા જે રાજકન્યા હોય તોપણ દાસની સ્ત્રી થાય છે. (૨) જે સ્ત્રીનો ઉરબાગ સ્થૂળ, શંખના જેવું ગળું, સરખી શ્વેત દંતપંક્તિ, કમળ સમાન વિશાળ નેત્ર, બિંબ-રૂપના જેવા એક, ઉંચું નાક, હાથણી જેવી ચાલ, દક્ષિણાવર્ત નાભી, સિન્ધુ અંગ, કૃત્રિમ કેશ, કનક જેવા વર્ણ, પૂર્ણ ચંદ્રમા જેવું મુખ હોય, તેનો પતિ રાજ થાય અને તે પુત્રપોત્રોથી યુક્ત થાય. (૩) જેની આંખો વાનરના જેવી હોય, કેશ ઘણા ધીચ હોય, કાગડા જેવો સ્વર કાઢતી હોય, કૃષ્ણ વર્ણની હોય, કેશનો રંગ પીળચંદ્રો હોય એવી કન્યાનો ત્યાગ કરવો. (૪) જેના ચાલવાથી જમીન ધ્રુવતી જણાતી હોય, જે બહુ ખાતી હોય અને જે લજ્જાહીન હોય એવી કુમારિકાનો ત્યાગ કરવો. (૫) જે સ્ત્રીના દાંત છૂટા હોય અને જીભ કાળા હોય તથા શરીર શ્યામ હોય તે સ્ત્રી પહેલાં પોતાના પતિનો ઘાત કરી બોજો પતિ ગ્રહણ કરે છે. (૬) જે સ્ત્રીની પીઠમાં આવર્ત-બમરી હોય તે પતિને હણે છે. નાભિ પર બમરી હોય તે પતિવ્રતા હોય છે, કાખ પર બમરી હોય તે સ્વેચ્છાચારિણી થાય છે અને પડખા ઉપર બમરી હોય તો વંધ્યા થાય છે. (૭) જે સ્ત્રી કળ્પતરના જેવાં નેત્રવાળી હોય અને જે સ્થૂળ નાસિકાવાળી હોય તે હજાર સ્વામીઓનો પણ ઘાત કરનારી થાય છે. (૮) જેનાં બેઉ ચરણોની અનામિકા આંગ-

નોની સંભાળમાં રહેતી હોવાથી અને પરપુરુષનો મંગલ થઈ શકે તેમ નહિ હોવાથી પોતાના પતિ પ્રત્યે પ્રેમ દર્શાવે છે અને તેની અનુમા-
મિતી થાય છે. સગવડવાળા ગ્રુમ સ્થાનને અભાવે તે સદાચારિણી રહે
છે અને તેથી તેના ચારીરિક સતીત્વનું રક્ષણ થાય છે. અધમ સ્ત્રી
નિંદ્રા અને નીચ વંશમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે અતિદુષ્ટ, ધર્મથી વિમુખ,
કલહપ્રિય અને દુર્મુખ હોય છે. તે પોતાના પતિને યત્રુની દૃષ્ટિથી જોઈ
તેનો તિરસ્કાર કરી તેને હમેશાં દુઃખ ઉપજાવે છે તથા પરપુરુષની
સેવામાં તત્પર રહે છે. તે ધાર્મિક કે વિદુષી હોય તોપણ પરપુરુષ
દ્વારા પોતાનો જ નાશ કરાવનારી થાય છે. ઉત્તમ વત્સાલકારો પહેર-
વાની તેને હોંશ થાય છે અને સુંદર પરપુરુષને જોઈ તેનું અંગ મદ-
નાગિતથી બળવા લાગે છે. ગુરુજનોની શિષ્યામણુ તે માનતી નથી.
તેનો પ્રેમ ક્ષણજીવી હોય છે અને અતિચંચળ હોય છે.

પરિચ્છેદ ૫ મો.

કુમારિકાના લેહો અને લક્ષણો.

ઉત્તમા કુમારી—જે કુમારિકાનું શરીર મજબૂત અને નીરાંગી
હોય, ચાલ હાથણીના જેવી મનોહર હોય, વર્ણમાં ગૌરાંગી, સ્થામાંગી
અથવા ઉગ્ગત્વલ સ્થામાંગી હોય, જેની દંતપંક્તિ નાની હોય, હથે-
ળીઓ કામળ અને લાલ કમળના જેવી તેજસ્વી હોય, નેત્રો પદ્મપત્ર
જેવાં હોય, હાથ કમળદંડ જેવા કામળ અને ચાલ લોહીમયી
ગુલાબી હોય, જે શરમાળ, પવિત્ર આચરણવાળી અને ધર્મકર્મમાં
મતિમતિ રાખનારી હોય, તેને ઉત્તમા કુમારી મનાવી. એવી કુમારિ-
કાનો પતિ બાગ્યસાગી નીવડે છે.

મધ્યમા કુમારી—મધ્યમા કુમારીનું શરીર સામાન્ય હોય છે,
ઝોટલે બહુ જડું કે બહુ પાતળું હોતું નથી, તેનો કેશકષાય લાંબો
હોય છે, નાક શુક્રચંચુ સમાન સુંદર હોય છે, મુખમંડળ પ્રકુલ હોય
છે, જોડ લાલ ને પાતળા હોય છે, તે મધુર વાણી બોલે છે, તેનામાં
આગસ હોતું નથી, તેની નાભિ મંજીર હોય છે, સુખદુઃખને સમાન
માની તે સર્વદા પ્રસન્ન રહેનારી હોય છે, ધર્મમાં તથા દેવગુરુ પર
શ્રદ્ધા ધરાવનારી હોય છે, સર્વ પ્રત્યે દયા ધરાવનારી હોય છે અને
સદાચરણનું સેવન કરનારી હોય છે.

અધમા કુમારી—અધમા કુમારીના દાંત મોટા, શરીર પર ફાટી અથવા પુષ્કળ વાળ, અંગ કર્કશ, પેટ મોટું, હાથ પગ કઠીન, ચોટલો નાનો, રંગ કેવળ સ્વામ, વાણી કર્કશ, અહંકાર બહુ, દાંતને કાળા કરવાનો શોખ અને નેત્ર પીંગળ વર્ણના હોય છે. તે લાજ વિનાની, બહુ ખોલનારી, મોટેથી હસનારી, બાકુળ ચિત્તવાળી, ક્રોધી સ્વભાવની અને ઉછાંછળી હોય છે. તે દુરાચરણનું સેવન કરનારી પણ હોય છે. તે એવી કુરૂપવાળી અને બેડોળ હોય છે કે તેને જોવાથી અશ્ચિ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી કુમારિકાને પતિ દુર્ભાગી નીવડે છે.

વિવાહ માટે કન્યાની પસંદગી—(૧) જેનાં નેત્ર પીળાં હોય, ગંડચળમાં ખાડા પડતા હોય, દાંત છૂટા છૂટા હોય, આંખો નાની હોય, દેહાકૃતિ બહુ નાની અથવા બહુ મોટી હોય, આંગળાઓમાં છિદ્ર હોય, અથવા આંગળાઓ છૂટી છૂટી હોય, દેહ પિંગળ વર્ણનો હોય, કેશ ધણા હોય, કુરૂપા હોય, ઝોડ લાંબા હોય, નાસિકા મોટી હોય, બહુ ઉતાવળે ચાલનારી હોય, હંચા દાંતવાળી હોય અને જેની જીભ કાળા રંગની હોય, એવી કન્યા જો રાજકન્યા હોય તોપણ દાસની જી થાય છે. (૨) જે સ્ત્રીને ઉરભાગ સ્થૂળ, સંખના જેવું ગળું, સરખી શ્વેત દાંતપંક્તિ, કમળ સમાન વિશાળ નેત્ર, ખિંબ-ફળના જેવા ઝોડ, ઉંચું નાક, હાથણી જેવી ચાલ, દક્ષિણાવર્ત નાભી, સ્તિગ્ધ અંગ, કુંચિત કેશ, કનક જેવો વર્ણ, પૂર્ણ ચંદ્રમા જેવું મુખ હોય, તેનો પતિ રાજ થાય અને તે પુત્રપૌત્રોથી સુકત થાય. (૩) જેની આંખો વાનરના જેવી હોય, કેશ ધણા ધીચ હોય, કાગડા જેવો સ્વર કાઢતી હોય, કૃષ્ણ વર્ણની હોય, કેશનો રંગ પીળચટો હોય એવી કન્યાનો ત્યાગ કરવો. (૪) જેના ચાલવાથી જમીન ધૂળતી જણાતી હોય, જે બહુ ખાતી હોય અને જે લજ્જાહીન હોય એવી કુમારિકાનો ત્યાગ કરવો. (૫) જે સ્ત્રીના દાંત છૂટા હોય અને જીભ કાળા હોય તથા શરીર સ્વામ હોય તે સ્ત્રી પહેલાં પોતાના પતિનો ઘાત કરી બોલે પતિ મહણ કરે છે. (૬) જે સ્ત્રીની પીઠમાં આવર્ત-ભમરી હોય તે પતિને હણે છે, નાભિ પર ભમરી હોય તે પતિવ્રતા હોય છે, કાખ પર ભમરી હોય તે સ્વેચ્છાચારિણી થાય છે અને પડખા ઉપર ભમરી હોય તો વંધ્યા થાય છે. (૭) જે સ્ત્રી કળ્પતરના જેવાં નેત્રવાળી હોય અને જે સ્થૂળ નાસિકાવાળી હોય તે હજાર સ્વામીઓનો પણ ઘાત કરનારી થાય છે. (૮) જેનાં બેઉ ચરણોની અનામિકા આંગ-

જાનો સ્પર્શ પૃથ્વીને થાય નહિ અથવા બીજી-ત્રીજી અંગજી પૃથ્વીને અડકતી ન હોય તે કન્યાને સુખ મળતું નથી. (૯) જે કપિલ અથવા પિંગળ વર્ણની કન્યા હોય, જે કુટિલ સ્વભાવની હોય, કોપી તથા કડવું બોલનારી હોય એવી કન્યાનો ત્યાગ કરવો. (૧૦) જેનાં બધાં અંગો મનોહર હોય તે અનેક પુત્રોને ઉત્પન્ન કરનારી અને સુખી થાય છે. જેનો વર્ણ ચમ્પાના જેવો અને અંબો નીલ કમળના જેવો હોય તે કન્યા દાસકુળમાં જન્મ પામવા છતાં રાજાની પત્ની થાય છે. (૧૧) જેની કમર ક્ષીણ-પાતળી હોય, ગળું સંખાકૃતિના સરખું હોય, સુંદરી હોય, સુવર્ણ સમાન કાન્તિવાળી હોય તે કન્યા હજારો સેવકોની સ્વામિની થાય છે. (૧૨) જેનાં અંગો પર રોમ બહુ હોય જેનો સ્વભાવ કુષ્ટ હોય, દાંત મોટા અને છૂટા હોય, નેત્ર પિંગળ-વર્ણી હોય, કટિપ્રદેશ સ્થૂમ હોય, એવાં લક્ષણવાળી રાજકન્યાને પણ ગ્રહણ કરવી નહિ. (૧૩) જે સુંદરી શીયાળામાં ગરમ અને ઉનાળામાં ઠંડા અંગવાળી હોય, સુંદર કેશવાળી હોય, જેના શરીર પર રોમ સૂક્ષ્મ હોય, ચાલ સુંદર હોય, દંતપંક્તિ સરખી હોય, કટિપ્રદેશ કૃશ હોય અને કમળ સમાન નેત્રવાળી હોય એવી કન્યા સુમાગિની નીવડે છે.

પરિચ્છેદ ૬ કો.

પુરુષોના ચાર પ્રકાર.

જેવી રીતે સ્ત્રીઓના ચાર પ્રકાર છે, તેવી રીતે પુરુષોના પણ ચાર પ્રકાર છે. (૧) શયક, (૨) મૃગ, (૩) વૃષભ, (૪) અશ્વ.

શયક પુરુષ—શયક પુરુષ મૃદુભાષી, સુચીત્ર, કામગ્ર અંગવાળો, સુંદર કેશવાળો, સકળ શુભનિધાન અને સત્યવાદી હોય છે. તેનું અંગ બહુ નાનું હોતું નથી તેમ બહુ મોટું પણ હોતું નથી; તે ગુરુ અને બ્રાહ્મણનો બક્ષત, પરસ્ત્રીથી વિમુખ, બીજનું હિત કરનારો, સાધુજનોની મંગલિત કરનારો, સારી રીતે પ્રીતિ કરનારો, ઉત્તમ લક્ષણવાળો, ધનવાન, તથા આદર સત્કાર કરવામાં નિપુણ હોય છે.

મૃગ પુરુષ—મધુર વચન બોલનારો, મોટાં નેત્રોવાળો, બ્દીકણ, ચંચળ બુદ્ધિવાળો, સુંદર રૂપવાળો અને શીઘ્રગામી એવો પુરુષ મૃગ પુરુષ કહેવાય છે. તે કમળ સરખા ગંધવાળો, મનોહર વેશવાળો, પરા-

પકારી, ધીર અને સદા આનંદપૂર્વક રહેનારો, હાસ્યયુક્ત મુખવાળો, સિન્ધુ શરીરવાળો, બહુ બોળન કરનારો, સદા બળવાન અને નાચ-ગાન પ્રત્યે પ્રીતિ ધરાવનારો હોય છે.

૫૫૫ પુરુષ—અતિમુણી, બહુ મંથવાળો, શીઘ્રકામી, કામળ અંગ-વાળો, હૃદયપુષ્ટ શરીરવાળો, પાપાનુધાનમાં બપ રાખનારો, ઓછી નિદ્રા-વાળો અને ઓછી લલ્લનવાળો પુરુષ ૫૫૫ જાતિનો કહેવાય છે.

૫૫૬ પુરુષ—કઠોર અંગવાળો, જોડી ચાલચલગતવાળો, સદા નિર્ભય રહેનારો, સાંખા શરીરવાળો અને શીઘ્રકામી હોય તે અશ્વ પુરુષ કહેવાય છે. તે જૂઠું બોલે છે, કઠોર સ્વભાવનો હોય છે, દરિદ્ર હોય છે, આગમુ અને બહુ લોધવાળો હોય છે, નિર્લજ્જ તથા કૂર કામ કરનારો હોય છે, સ્વામ વર્ણનો તથા છુદ્ધિહીન હોય છે, મહાકામી અને હઠીલો હોય છે, પરસ્પરીવંષટ અને પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે ધ્રાતકી હોય છે.

૫૫૭ પુરુષના લેહ—જે પુરુષ યાત્રી, ઘાતાર, યરો, સત્ત્વ-વાદી, પવિત્ર, સરખા રંગવાળો, કાન્તિવાળો, મેઘના જેવા મંબીર શબ્દ-વાળો, સાંખા બાહુવાળો, બળવાન, દુર્ગુણરહિત, મધુર બોલનારો, ચંચળ ગતિવાળો, કમલ જેવાં નેત્રવાળો, સુંદર, સરળ, ગુણવાળો અને સત્ત્વગુણી હોય છે તે દેવ પુરુષ કહેવાય છે. જે સત્ત્વ અને રજ્જેગુણના મિશ્રિત સ્વભાવવાળો, સ્વામ ચંપાના જેવા રંગનો, સ્વરૂપવાન, શીલવાન, પવિત્ર, ગાનકલામાં કુશળ, મધુરવાદી, ખાટા-મીઠાં બોળન પર પ્રીતિ રાખનારો અને મિત્રભાવે રહેનારો હોય છે તે મંધર્વ પુરુષ કહેવાય છે. જે પુરુષ દયાળુ પુષ્ટ શરીરવાળો, મોટા પેટવાળો, કંઠ જંઘા અને શરીરે ઓછી ફવાડીવાળો, રજ્જે તમોગુણયુક્ત, લાલ રંગનો, લાલ આખવાળો, સિંહસમાન શબ્દવાળો, ધનવાન અને અચળ મતિવાળો હોય છે તેને વક્ત્ર પુરુષ કહે છે. જે પુરુષ લાલ્લાય પડના સ્વામ રંગનો, બવાનક, મોટી દાઢવાળો, ગાડા સાંખા શરીરવાળો, તમોગુણી, કામી, નિર્દય, દુર્મતિવાળો, મદપાન કરનારો, કઠોર ચિત્તવાળો અને દેવ પુરુષ સાથે વેર રાખનારો હોય છે, તેને રાક્ષસ પુરુષ કહે છે. જે પુરુષ ધણું બોળન કરનારો, નિર્દય, અતિગોધી, કૂર, કૂઝપ, મલીન વેશવાળો, કડવા-ખાટાં બોળન કરનારો, દુરુ શબ્દ બોલનારો, બકરીના જેવી મંથવાળો, વિશ્વાસઘાતી અને પાપી હોય છે તે પિશાચ પુરુષ કહેવાય છે.

પ્રકૃતિને અનુસરતા પુરુષના લેહ—જેનું શરીર કૃશ હોય, કેશ મોટા હોય, શરીર રક્ષ હોય, ચંચળ અને બહુ વાચાળ હોય તેને વાત પ્રકૃતિનો પુરુષ જાણવો. એવો પુરુષ સ્વપ્નમાં આકાશ જુએ. જેના વાળ જીવાન અવસ્થામાં ધોળા થાય, જે બુદ્ધિનો ગંભીર હોય, ક્રોધી હોય, બહુ પરસેવાવાળો હોય તે પિત્ત પ્રકૃતિનો પુરુષ કહેવાય, એવો પુરુષ સ્વપ્નમાં જ્યોતિ જુએ. જેનું શરીર રથૂળ હોય, કેશ ચીકણા હોય, બળવાન હોય અને ગંભીર બુદ્ધિનો હોય તેને ક્ષ પ્રકૃતિનો પુરુષ જાણવો. એવો પુરુષ સ્વપ્નમાં જળસ્થાન જુએ છે.

પરિચ્છેદ ૭ મો.

સ્ત્રીનાં સામુદ્રિક લક્ષણો.

પગ—જે સ્ત્રીના ચરણોમાં શંખ, ચક્ર, કમળ, રથ, ધ્વજ, મચ્છર, વિમાન અને ચાંદનીનો આકાર ચિન્હિત હોય તેનો પતિ ઐશ્વર્યવાળો થાય છે. જે સ્ત્રીના પગનાં તળિયાં કામળ હોય, ઉચાં-નીચાં ન હોય અને લાલ હોય તે સ્ત્રી રથૂળ દેહની, કામગ્રાધાથી સંતાપિત, રાગની પ્રિય વલ્લભા અને ધર્મહીન થાય છે. જેનાં તળિયાં ખરખરાં, ખરાબ રંગનાં, સૂકાં અને રક્ષ હોય તે સ્ત્રી ભાગ્યહીન થાય છે. જેના પગનો અંગુઠો ઉંચો, ગોળ અને સમાન હોય તે સ્ત્રી સુખ ભોગવનારી થાય છે તથા સુપડાના આકાર જેવા નખવાળી સ્ત્રી દુઃખ ભોગવે છે. જે સ્ત્રી ચાલતી વખતે માર્ગમાં ધૂળ ઊડતી જાય તે માતા, પિતા તથા પતિના કુળને કલંક લગાડનારી થાય છે. જેના પગની એક આંગળી બીજી આંગળી પર ચડી હોય તે પતિનો ધાત કરી વેશ્યા થાય છે. જેના પગની ટચલી આંગળી ચાલતી વખતે જમીનને અડકે નહિ તે સ્ત્રી પતિધાતિની અને પરપુરુષગામિની થાય છે. જેના પગની મધ્યમા અને અનામિકા આંગળી જમીનને ન અડકે તે સ્ત્રી પશુ પનિધાતિની થાય છે. જેના પગના નખ ચીકણા, ઉચા, ગોળ અને લાંબા જેવા હોય તે સ્ત્રી સુખિની થાય છે. જે સ્ત્રીના પગનો ઉપરનો પંજો સ્વચ્છ, કામળ, લાલ હોય તે ગુણવતી થાય છે. જે સ્ત્રીના પગની આંગળીઓની વચ્ચેમાં નીચાણ હોય તે દરિદ્રિણી થાય છે. જેના પગમાં આંગળીઓની નસો વધારે હોય તે કુમારો ચાલનારી થાય છે. જેના પગની આંગળીઓ ઉપર વાળ હોય તે દારી થાય છે.

ધુંટણુ—જેના ધુંટણુ માંસયુક્ત, સિરાસહિત અને ગોળ હોય તે સ્ત્રી સૌભાગ્યવતી હોય છે. જેના ધુંટણુ સમાન હોય તે ભાગ્યવતી, મોટા હોય તે ભાગ્યહીન, હંચા હોય તે વ્યભિચારિણી અને લાંબા હોય તે રોગિની થાય છે.

જંઘા—જેની જંઘા કેળની સમાન ગોળ, રોમહીન, રથૂળ, સિન્ધ અને એકસરખી હોય તે સ્ત્રી ઐશ્વર્યવાળી થાય છે અને તેથી વિપરીત હોય તો તે ભાગ્યહીન નીવડે છે.

કમર—જેની કમર હંચા નિતંબવાળી અને ૨૪ આંગળ પહોળા હોય તે ઐશ્વર્યવાળી થાય છે. જેની કમર માંસહીન, નીચી, લાંબી, અંબીર, ચપટી, નાની અને રોમયુક્ત હોય તે વિધવા થાય છે.

નિતંબ—જેના નિતંબ સુદર હોય તે સુખિની થાય છે અને હંચા તથા રથૂળ હોય તે કામસુખને વધારનારી થાય છે. જે સ્ત્રીના બેઠું નિતંબ ઉપર ચડતા હોય તે સ્ત્રીનો પતિ મરણ પામે છે.

નાભિ—જેની નાભિ દક્ષિણાવર્ત અને ગંબીર હોય તે સુખિની અને ગાંઠડીની પેઠે ખુશ્તી મુખની વામાવર્ત હોય તે સારી નીવડતી નથી. જે નાભિની નીચે તથા અથવા લાંછન હોય તો તે સ્ત્રી સૌભાગ્યવતી રહે છે.

ઉદર—જેનું ઉદર મોટું હોય તે અનેક પુત્રોવાળી થાય છે, ટેડકા જેવું હોય તે રાજપુત્રને જન્મ આપે છે, જહુ વિસ્તૃત ઉદરવાળી સ્ત્રી બળવાન પુત્રને જન્મ આપે છે, જેનું ઉદર હંચું હોય તે વંશ્યા અને કોર હોય તે નીચ સ્વભાવવાળી થાય છે. જેનું ઉદર ઘડા અથવા મૃદં-મના આકારનું હોય છે તે પુત્રહીન રહે છે. જેની ત્રિવલી (ઉદર પરની ત્રણ રેખાઓ) સૂક્ષ્મ, સરસ હોય તે શતિશેષિમાં પ્રેમ વધારનારી થાય છે અને બૂરા રંમની હોય તો તે કુટિલ નીવડે છે; વાળથી આચ્છાદિત હોય તો તે સ્ત્રી દુષ્ટ વચન બોલનારી થાય છે અને મોટા આકારની ત્રિવલી સારી નીવડે છે. જે સ્ત્રીનું ઉદર જહુ લાંબું હોય તેનો સસરો મરણ પામે છે.

કાળજી—જે સ્ત્રીનો કાળજનો ભાગ કેસરહિત જરાજર હોય તે સ્ત્રી ભોગ ભોગવનારી અને પાછલી અવસ્થામાં પ્રિયતમના વિયોગવાળી થાય છે. જે સ્ત્રીના હૃદય ઉપર વાળ ઊગના હોય અને પોતાની મેળે ઊખડીને પડી જતા હોય તે સ્ત્રી પતિપાતિની નીવડે છે. જેનું હૃદય જહુ

પહોણું હોય તે અભિચારિણી, ૧૮ આમજ પહોણું હોય તે સુખિની અને ઉંચા નીચા રામવાણું હોય તો દરિદ્રી થાય છે. જેના હૃદય ઉપર લાલ અથવા લાંછન હોય તેને રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

સ્તન—જે સ્ત્રીના બેઢ સ્તન કઠીન, એકસરખા ગોળ અને સુંદર હોય તે પતિના હૃદયને વધારનારી થાય છે. જેનાં સ્તન એક બીજાને મળી ગએલાં ન હોય, નીચાં પડ્યાં ન હોય, કઠણુ હોય, રધૂળ હોય અને જમણું સ્તન કાંઈક મોટું હોય તે સ્ત્રી પુત્રવતી થાય છે. જો ડાહ્યું સ્તન મોટું હોય છો તો તે પુત્રીઓ ઉત્પન્ન કરનારી થાય છે. સ્ત્રીનાં સ્તનોની વચ્ચે ખાલી જગ્યા હોય તો તે સાફ ચિહ્ન નથી. જેના ડાઘા સ્તન પર લાલ ચિહ્ન હોય અથવા કમળના રંગ જેવા તલ હો તે સ્ત્રી પહેલાં એક સુપુત્રને જન્મ આપીને પછી વિધવા થાય છે. જેને સ્તનમંડળ ઉપર લાલ તલ હોય તેને ચાર પુત્રીઓ અને ત્રણ પુત્રો થાય.

રક્ત—જે સ્ત્રીના રક્ત પુષ્ટ હોય તે કાર્મણ રહે છે અને રક્ત નાનું હોય છે તે પુત્રવતી થાય છે. રક્ત નાના હોય તે સ્ત્રી સુખ ભોગવનારી થાય છે. જેના રક્ત પહોળા અને કઠીન હોય તે ભાગ્યશાળી નીવડે છે અને ઉંચા, માંસહીન, પાતળા રક્તવાળા સ્ત્રી વિધવા થાય છે.

હાથ—જે સ્ત્રીના હાથનો અંગુઠો અને બે આંગળીઓ કમળની કળાના જેવી હોય તે સ્ત્રી અધિક સુખ ભોગવનારી થાય છે. જે સ્ત્રીની હથેળીઓ જુગલો કરતાં કામળ, સ્વચ્છ અને કમળ જેવી લાલ તથા ઉંચી હોય તે સ્ત્રી રતિલક્ષિથી પોતાના પતિને પ્રસન્ન કરે છે. જે સ્ત્રીના હાથ ખડું રેખાઓવાળો હોય અથવા રેખાઓ વિનાનો હોય તે સ્ત્રી વિધવા થાય છે. જેની હથેળીમાં સ્વચ્છ રેખાઓ હોય તે સ્ત્રી સુખી રહે છે. જેનો હાથ ધણી નસોથી ભરેલો હોય તે દરિદ્ર અને હાથનો પાંજો ઉંચો તથા નસો વિનાનો હોય તે સ્ત્રી સુખિની થાય છે. જેની હથેળીમાં કમળનું ચિહ્ન હોય તે રાજાની રાણી થાય છે અને તેનો પુત્ર પશુ પરાક્રમી તથા વેળસ્વી થાય છે. જે સ્ત્રીના હાથમાં અંગુઠાના મૂળથી ટચલી આંગળીના મૂળસુધી રેખા ગઢ હોય તે સ્ત્રી પતિધાતિની થાય છે. જેના હાથમાં શુભ વસ્તુઓના આકાર હોય તે સુખી અને અશુભ વસ્તુઓના આકાર હોય તે દુઃખી નીવડે છે. જેના હાથનો અંગુઠો સીધો, કામળ, ગોળ હોય અને આંગળીઓ કમે કરીને નાની લાંબી અને ગોળ હોય, ઉપર વાળ હોય તથા મધ્યમાં રેખાઓ ખડું હોય તે સુખાચરવતી

થાય છે. તેથી વિપરીત હોય તે દરિદ્ર નીવડે છે. જેના નખમાં સફેદ રંગનાં બિંદુઓ હોય તે બહુ કામવતી સ્ત્રી હોય છે. જેના નખ શંખ અથવા સાપના જેવા હોય, નીચે નમતા હોય, કુરૂપ હોય, તેમ જ કપિલ અથવા ભૂરા રંગના હોય તે સ્ત્રી કુલદાણી નીવડે છે.

પીઠ—જેની પીઠનું હાડકું—કરોડ માંસમાં મળી મધ હોય તે પતિને સ્થાયી અને જેની પીઠમાં બહુ ફવાટી હોય તે વિધવા થાય છે.

ગરદન—જે સ્ત્રીનું ગળું ગોળ વર્તુળાકાર, ઉંચું અને ચાર આંગળ લાંબું હોય તે સ્ત્રી પોતાના પતિને પ્રિય થાય છે, જેની ગરદન મોટી હોય છે તે સ્ત્રી પોતાના પતિમાં આસક્ત રહે છે અને જેના ગળાને રંગ લાલ હોય છે તે દાસી થાય છે. જેની ગરદન ચપટી અને પાતળી હોય તે પતિહીન અને નાની હોય તે ધનહીન થાય છે. સ્ત્રીની ગરદન રામહીન અને કામળ હોય તો સારી અને રામવાળી તથા નાની હોય તો તે નહારી છે.

ગાલ—સ્ત્રીના ગાલ મોટા, બારે, હયા અને ગોળ હોય તે સારા પરંતુ માંસહીન અને રામવાળા હોય તે નહારા લેખાય છે. જેના ગાલની વચ્ચે લાલ મસો હોય તેનું કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

ઝોઠ—જે સ્ત્રીના ઝોઠ ગોળ, રેખાયુક્ત, લાલ અને સ્નિગ્ધ હોય તે સ્ત્રી રાજની પ્રિયા થાય છે. જેના ઝોઠ લાંબા, પુરૂષના ઝોઠની પેઠે ફટિલા તથા માંસહીન હોય તે અભાગિની નીવડે છે. કાળા ઝોઠવાળી સ્ત્રી પતિહીન થાય છે. જેના ઉપરના ઝોઠ ઉપર વાળ હોય તે કલહ-પ્રિયા અને બ્યભિચારિણી નીવડે છે.

દાંત—જેના નીચે-ઉપરના દાંત એકસરખા હોય, મળેલા હોય અને દાંતની ઉપર દાંત ચોક્કા ન હોય તે સ્ત્રી સૌભાગ્યવતી થાય છે. જેના નીચેના દાંત ઉપરના દાંતથી મોટા હોય અથવા વધારે હોય તે સ્ત્રી માતાહીન અને કુઃખિની થાય છે. જેના દાંત વિકટ હોય તે પતિહીન અને વયમાં હેદયેલા હોય તે બ્યભિચારિણી થાય છે.

શુભ—જેની શુભ નરમ, સરખી લાલ અથવા સફેદ હોય તે ભાગ્યવતી થાય છે અને જેની વયમાં વિઘ્નિતરાણી હોય તે સુખહીન થાય છે. જેની શુભ કાળા હોય તે કલહપ્રિય, મોટી હોય તે ધનહીન અને લાંબી હોય તે અમલ્ય પદાર્થનું ભદ્રાશુ કરનારી હોય છે.

તાળવું—જે સ્ત્રીનું તાળવું લાલ કમળ જેવું હોય તે સૌભાગ્યવતી, પીળું હોય તે તપસ્વિની અને સફેદ હોય તે પતિહીના હોય છે.

નાક—જેની નાસિકાનાં છિદ્રો સમાન અને ગોળ હોય તે ભાગ્યવતી હોય છે જેના નાકનો અગ્ર ભાગ રચૂળ અને વચ્ચે નીચો હોય તે દરિદ્ર હોય છે અને અગ્ર ભાગ લાંબ તથા વાકો હોય તે પતિહીન હોય છે ચપટા નાકવાળા સ્ત્રી દાસી અને લાંબા નાકવાળા કવચપ્રિય હોય છે જેના નાકની પાસેનો મસો કાન્તિવાળો હોય તે દ્રવ્યવતી અને ભમરાની પાખ જેવો તથા નવીન મેઘ જેવો હોય તે પતિવાતિની અથવા તેા વ્યભિચારિણી નીવડે છે

આંખ—જે સ્ત્રી નેત્ર બધ કર્યા વિના ઉત્તમ દષ્ટિ કરીને બોને ને બોનતી વખતે જેના માન પ્રકુક્ષિત થાય તથા દાંત દેખાય નહિ તે સ્ત્રી ભાગ્યવતી હોય છે જેની આંખોના ખૂણા લાલ, આંખની વચ્ચેનો તારો કાળો, પૂતળાઓ સફેદ, પોપચા કામળ અને પાપણના વાળ કાળા હોય તે ભાગ્યવતી લેખાય છે જેની આંખો હિચી હોય તે અસ્પાય નીવડે છે ગોળ નેત્રો વાળા સ્ત્રી વ્યભિચારિણી અને બકરી કે ભેસના જેવા નેત્રોવાળા સ્ત્રી અભાગિની નીવડે છે, જમણી આંખે કાણી સ્ત્રી વધ્યા અને ડાબી આંખે કાણી સ્ત્રી કુલટા હોય છે મદ્યના જેવા રમના પીળા નેત્રોવાળા સ્ત્રી ધનવતી, પતિવ્રતા અને પુત્ર-પૌત્રાદિકથી સુકૃત હોય છે જેની આંખના પોપચા કાળા, કામળ, સધન અને નાના હોય તે સ્ત્રી ભાગ્યવતી તથા પતિપ્રિયા થાય છે જેના પોપચા કેશહીન અથવા થોડા કે મોટા કેશ વાળા હોય, લાંબા કે કપિધવણુંના હોય તે પરપુરુષનામિની નીવડે છે. જેની ભમ્મરો નરમ, ગોળ, કાળા તથા ધનુષ્યાકૃતિની હોય છે તે કામ કળામાં પ્રવીણ હોય છે જેની ભૂકુટી કપિધવણુંની, મોગી, સીધી, મળેલી અથવા લાંબા વાળવાળા અથવા વાળ વિનાની હોય તે ધન હીન હોય છે

કાન—સ્ત્રીના કાન લાંબા ગોળ હોય તે સારા અને પાતળા તથા બહુ નસોવાળા હોય તે ખરાબ સમજવા જેના બેઉ કાન પુષ્ટ હોય તે ચોરી કરવામાં પ્રવીણ હોય અને મોટા હોય તે પતિધાતિની હોય.

માથું—જે સ્ત્રીનું મસ્તક ત્રણ આંગળ ઊંચું, કામળ અને અર્ધચંદ્રાકાર હોય, તે સ્ત્રી પરમ ભાગ્યવતી લેખાય છે જેનું મસ્તક થોડું ઊંચું અને વધુ લાંબુ હોય તે વધ્યા અને કુલનાસિની નીવડે છે જેના માથા પરના કેશ ચળકતા અને ચુચળાવાળા હોય તે સુભાગ્યવતી અને પીળા રંગના, રક્ત તથા કુકા હોય તે બધન, વેધવ્ય અથવા કુખ દેનારી હોય છે

લલાટ—જે સ્ત્રીના લલાટ ઉપર અથવા બમ્બરની વચમાં નાના પ્રણના જેવો મસો હોય તે સ્ત્રી સુખ, ધન અનેક પ્રકારના ભોગ અને પતિ, પુત્ર, દાસી વગેરેનું સુખ ભોગવે છે. જેનું લલાટ બહુ લાંબું હોય તે પોતાના દિયરનો નાશ કરનારી નીવડે છે.

ગુહાંશ—જેની ગુહાની જમણી બાજુએ કાળો તલ્લ હોય તે રાજાની સ્ત્રી યાચ અથવા તેના ઘરમાં લક્ષ્મીનો વાસ થાય અને સુપુત્રને જન્મ આપે. જેની ગુહોદ્રિય પીપળાના પાનના આકારની હોય તે શુભ છે અને યુદ્ધા અથવા હરણની ખરીના આકારની તથા બહુ રોમયુક્ત હોય તે અધમ છે. જેની ગુહોદ્રિય કંચુકાવર્ત અથવા બે બાજુએ ઉંચી અને વચમાં ખાલી તેમજ વાંકી હોય તો તે સ્ત્રી દુર્ભાગ્ય વધારનારી છે તેમજ ગર્ભધારણને યોગ્ય નથી. જેની ગુહોદ્રિય હાથીના રકંધ જેવી રૂપવાળી અથવા કાચબાના પીંઠના આકારની હોય તે સ્ત્રી રાજપત્ની થાય છે. જેની ગુહોદ્રિય ડાખી બાજુએ ઉપસેલી હોય તે કન્યાઓને જન્મ આપનારી નીવડે છે અને જમણી બાજુએ ઉપસેલી હોય તે પુત્રોને જન્મ આપે છે. જેની ચોનિ રાંખાવર્ત હોય તે ગર્ભને ધારણ કરતી નથી. જે ગુહોદ્રિય માંસરહિત, જરા વાંકી, રક્ષ હોય તે વૈધવ્યસૂચક જાણવી, અને બહુ મોટી તથા લાંબી હોય તે તુરત ભાગ્યહીન કરનારી થાય છે.

પરિચ્છેદ ૮ મો.

પુરુષનાં સામુદ્રિક લક્ષણો.

મુલક્ષણ—જે પુરુષનું મસ્તક મોટું હોય, બરાબર હોય, ચમકતું હોય તથા મસ્તક પર રેખા વગેરે ન હોય, આંખો મોટી અને ઝૂગના જેવી હોય, પૂતળીઓ કાળી કે આસમાની રંગની હોય તથા મુખ પર પ્રસન્નતા રહેતી હોય, જેનો ચહેરો તેજદાર હોય, તેવાં લક્ષણવાળો પુરુષ ભાગ્યશાળી મનાય છે. જેના હાથ છુટણસુધી લાંબા હોય તે ભાગ્યવાન હોય છે. જેના શરીરનો મધ્ય ભાગ બારે હોય, દેહ ગોરવણુંનો હોય, શીઘ્ર બોલનારો હોય તથા જેની જીભ અટકતી હોય તે અવશ્ય ચતુર, વિદ્વાન અને બહુ પુત્રવાન હોય છે.

કુલક્ષણ—જેનું શરીર દુગ્ધણું, બેડોળ હોય, વાત કરતાં જેને ક્રોધ આવી જાય, જેનું માથું ઉંચું, નીચું તથા નાનું હોય, જેના મસ્તક પર રેખાઓ હોય, જેનાં નેત્ર નીચે લગતાં હોય અને જેનાં નેત્ર જલદી પલક મારતાં હોય, જેની વાણીથી જલદી વાત નીકળતી હોય તથા જે

કુવચન બોલનારો હોય, જેની ગરદન ટૂંકી હોય અને જેને હસતી વખતે આલસા ખાડા પડતા હોય, જેની છાતી પર રોમ ન હોય, જેનાં નેત્ર બીલાડા જેવાં હોય, જેને એક જ નેત્ર હોય, જે યોદ્ધા ચાલનારો અથવા વાંકી ચાલ ચાલનારો હોય, જેનો ડાબો પગ પહેલો જીપડે, જેને બોલતી વખતે થુંક ઊડે, વાત કરતી વખતે મ્હોં કંપવા લાગે, માર્ગે ચાલતાં જે બખડતો જાય, એમાંનાં એક બે લક્ષણવાળો પણ અવગુણી પુરુષ સમજવો.

ગુહ્યાંગ—પુરુષની ગુહોદ્રિય ૭ આંગળથી ૧૦ આંગળસુધી હોય છે. ૭ થી નાની એટલે ૬ આંગળની ઉદ્રિય હોય તે મનુષ્ય ધનવાન હોય છે અને અતિદીર્ઘ ઉદ્રિયવાળો પુરુષ સંતાનહીન તથા નિર્ધન હોય છે. જેની ઉદ્રિય બાજુએ પડતી વાંકી, બહુ નાની અને ડાબી બાજુએ ઝુકેલી હોય તે પુત્ર અને અન્નધનથી રહિત હોય છે. જેની ઉદ્રિય જમણી બાજુએ ઝુકેલી હોય છે તે પુત્રવાન હોય છે અને નીચે ઝુકેલી હોય છે તે દરિદ્રી બને છે. જેની ઉદ્રિયની મધ્યે મોટી હાથ તે પુત્રવાન હાથ દીર્ઘ ઉદ્રિયવાળો દરિદ્રી, રમૂસવાળો ધનહીન, કૃશવાળો બામ્બવાન અને હંરવવાળો રાજ થાય છે. જે પુરુષની ઉદ્રિય કૃષ્ણવર્ણીય, પાતળી, નાની અને રક્તવર્ણી હાથ છે તે પૃથ્વીનો સ્વામી થાય છે ને પરસ્ત્રીઓમાં રમણુ કરે છે.

પરિચ્છેદ ૯ મો.

સમાગમના સારા-માઠા પ્રકાર.

સમાગમની સમવિષમતા—આગળ પુરુષ અને સ્ત્રીના જાતિ-વિશિષ્ટ ગુણોનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. એ ગુણોને આધારે વિદ્વાનોએ સ્ત્રી-પુરુષના સમાગમના પ્રકારની સમ-વિષમતા અથવા સારા-માઠાપણાનું નિદર્શન કરેલું છે. જ્યાં ગુણોની સમાનતા છે ત્યાં સમાગમ ઉત્તમ છે, જ્યાં થોડી અસમાનતા છે ત્યાં સમાગમ મધ્યમ છે, જ્યાં વિશેષ અસમાનતા છે ત્યાં સમાગમ કનિષ્ઠ છે અને જ્યાં કેવળ વિષમતા છે ત્યાં સમાગમ અનિષ્ઠ છે. સમાગમની સમતા-વિષમતાની ગણતરી પુરુષની ગુહોદ્રિયની દીર્ઘતા અને સ્ત્રીની ગુહોદ્રિયની હિંડાઇને આધારે પણ કરવામાં આવે છે. આ ગણતરી પુરુષના ત્રણ પ્રકાર સચક, વૃષભ અને અશ્વ તથા સ્ત્રીના ત્રણ પ્રકાર હરિણી, અશ્વિની અને હસ્તિની એમ અનુક્રમે ગુહોદ્રિયના પરિમાણને આધારે કદબી સમાગમની ઉત્તમતા, મધ્યમતા અને કનિષ્ઠતા વિચારવામાં આવે છે. ઉત્તમ, મધ્યમ, કનિષ્ઠ અને અનિષ્ઠ યોગ કરીને સમાગમસુખ અને લસસુખ તે પ્રમાણુમાં મળે તેમજ સંતતિ પણ સારા-માઠા પ્રકારની થાય જેની સમજ નીચે આપી છે.

પુરુષની જાતિ	સ્ત્રીની જાતિ	સમાજમનો પ્રકાર	પુત્ર થાય તો તેનાં લક્ષણ	પુત્રી થાય તો તેનાં લક્ષણ
શશક મૃમ વૃષભ અથ	પદ્મિની ચિત્રિણી શંખિની હસ્તિની	ઉત્તમ ઉત્તમ ઉત્તમ ઉત્તમ	ધર્મશાસ્ત્રવેત્તા, રૂપવાન ધનવાન, બળવાન મહાજ્ઞાણ, સાહસિક મહાયોદ્ધો, બળવાન	પતિપરાયણા અને સતી સાધ્વી. સ્વચ્ચવતી, વિદુધી. ડાકિની, પરનર સાથે પ્રીતિ કરનારી. કામાતુર, સદા પુરુષવાંચકુ.
શશક શશક શશક	ચિત્રિણી શંખિની હસ્તિની	મધ્યમ કનિષ્ઠ અનિષ્ઠ	ધર્મશીલ, શાસ્ત્રવિશારદ સુશીલ, અસ્પાયુ અર્ભજન કિંવા દુર્બળ, અસ્પાયુ	દાષદ્યુધી, કોધિની. દુઃખી, વૃદ્ધ પતિની પ્રાપ્તિવાળા. રૂપવતી પરન્તુ અસ્પાયુ.
મૃમ મૃમ મૃમ	પદ્મિણી શંખિની હસ્તિની	કનિષ્ઠ મધ્યમ અનિષ્ઠ	મહાબળવાન, સુખદુઃખભોગી દયાવાન, ધાર્મિક, ગુણી દુરાચારી અને ક્રૂર	ધનધાન્યસુકૃત કિન્તુ અસ્પાયુવતી. સુદ્દરી, સુદ્ધિમતી, ગુણવતી દુઃસહનકિની, દુઃસદા અને પતિધાતિની.
વૃષભ વૃષભ વૃષભ	પદ્મિની હસ્તિની ચિત્રિણી	અનિષ્ઠ મધ્યમ કનિષ્ઠ	દુરાચારી મહાબળવાન, ચોદ્ધો, દુરાચારી અકાળે મૃત્યુ થાય.	દુરાચારિણી. પરપુરુષવિલાસિની, દુરાચારિણી. અર્ભમાં જ મરણ પામે.
અથ અથ અથ	પદ્મિની ચિત્રિણી શંખિની	અનિષ્ઠ કાનિષ્ઠ મધ્યમ	નપુંસક, શપરોગી અસ્પાયુઃ જનભાંધ, દુર્બળ	શુદ્ધસુદ્ધિમતી. સ્વેતવર્ણી. દુઃસદા, પતિધાતિની.

પરિચ્છેદ ૧૦ મો.

સમાગમનો શાસ્ત્રીય વિધિ.

સમાગમના દિવસો—વાગવસ્કયનો એવો અભિપ્રાય છે કે રજોદર્શન થયા પછી ૧૬ રાત્રિસુધી સ્ત્રીઓને ઝડપ હોય છે અને તે રાત્રિઓમાં સમાગમ થવાથી ગર્ભાધાન થાય છે; પરંતુ તેમાં પહેલી ચાર રાત્રિઓ અને અમાસ, પૂનમ વગેરે ૧૪ના દિવસોએ સમાગમ કરવો અનિષ્ટ છે. અનુનો એવો અભિપ્રાય છે કે સ્ત્રી રજસ્વલા થયા પછીની ૧૬ રાત્રિઓમાં પહેલી ચાર, ૧૧ મી અને ૧૩ મી રાત્રિ તેમજ અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાસ તથા પૂનમ એ દિવસો ત્યજીને બીજા દિવસોએ યોગ્ય સમયે સમાગમ કરવામાં હોય નથી. રજોદર્શન પછીની પહેલી ચાર રાત્રિમાં સ્ત્રીને ચાંડાલી સમાન લેખી છે, છતાં જે કામી જનો એ રાત્રિઓનો ત્યાગ કરતા નથી તેઓ પોતાનું અને પોતાની સ્ત્રી તથા સંતતિનું અહિત કરે છે. રજોદર્શન પછી પહેલી ચાર રાત્રિએ સમાગમ કરવો એ શરીરમાં અનેક રોગો ઉત્પન્ન થવાના બધ સમાન છે. બીજા દિવસના સમાગમથી જો ગર્ભ રહે તો સંતાન જીવતું નથી. ત્રીજા દિવસના સમાગમથી ગર્ભ રહે તો સંતાન અસ્પષ્ટ; અને 'વિકૃત અંગવાળું' થાય છે. સમાગમ માત્ર સંતાનોત્પત્તિને અર્થે કરવો એ શાસ્ત્રનું હરમાન છે છતાં આનંદને માટે સમાગમ કરનારાઓએ ઉપરના નિયમો જાળવવા યોગ્ય છે.

સમાગમનો સમય—રાત્રિના બે પહોર સુધીનો સમય સમાગમને માટે યોગ્ય નથી કારણકે તે સમયે પુરુષનું વીર્ય ઉત્તમ રહેતું હોવાથી તે ગર્ભાધાનને લાયક થતું નથી. બે પ્રહર વીત્યા પછીનો સમય યોગ્ય છે. પદ્મિણીને રાત્રિના ચોથા પહોરમાં, ચિત્રિણીને પહેલા પહોરમાં, શંખિનીને ત્રીજા પહોરમાં અને હસ્તિનીને રાત્રિના બધા પહોરમાં સમાગમની ઇચ્છા થાય છે; તેમજ દિવસે પદ્મિણીને બધા પહોરમાં અને હસ્તિનીને ત્રીજા-ચોથા પહોરમાં ઇચ્છા થાય છે તથા દિવસે સમાગમની ઇચ્છા ચિત્રિણી-શંખિનીને થતી નથી, છતાં દિવસોનો સમાગમ અનિષ્ટ અને પાપોત્પાદક ■ એટલે તેનો ત્યાગ કરવો અને રાત્રિએ બે પ્રહરનો તથા નિપ્રાણુતાના સમયનો ત્યાગ કરવો. શાસ્ત્રકારે તો એમ કહે છે કે પ્રથમ પ્રહરમાં સમાગમ કરવાથી ઉત્પન્ન થતાં સંતાનો અસ્પષ્ટ

ળમાં મરી જાય છે, બીજા પ્રહરના સમાગમથી સંતાન દરિદ્ર, ભાગ્યહીન અને બુદ્ધિહીન થાય છે, ત્રીજા પ્રહરના સમાગમથી સંતાન દુષ્ટ અને દુઃખી થાય છે અને ચોથા પ્રહરમાં સમાગમ કરવાથી સંતાન બળવાન બુદ્ધિમાન, દીર્ઘાયુષી અને ભક્તિમાન થાય છે; જ્યારે અંગ્રેજ વિદ્વાનો એમ કહે છે કે સૂર્યોદય પછી સવારના ૭ થી ૧૦ વાગ્યાસુધી જે સમયે સૂર્યનાં કિરણો તથા વિજળીક પ્રવાહોથી વાતાવરણની શુદ્ધિ થએલી હોય છે, વાયુસહરિઓ આહવાદકારક હોય છે, તનમન પ્રકુલિત અને સ્વસ્થ હોય છે તે જ સમય સમાગમ માટે ઉત્તમ છે.

સમાગમની તૈયારી અને વિધિ—‘આચાર મયૂખ’ નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે પૂર્વ રાત્રિ એટલે એક પ્રહર રાત્રિ ગયા પછી રતિ-મંદિરમાં દંપતીએ પ્રવેશ કરવો. ત્યાં ગયા પૂર્વે પગ ઘોષ્ટને સુગંધ-લેપન કરીને, ફૂલની માળા ધારણ કરીને, તાંબુલ ચર્વણ કરીને અને સ્વેત-સ્વચ્છ વસ્ત્રો ધારણ કરી લેવાં. રતિમંદિરમાં પ્રવેશ કરીને સુકોમળ શય્યા પર દંપતીએ શયન કરવું સમાગમની પૂર્વે બહુ બારે બોજન કરવું જોઈએ નહિ તેમજ શુધા-તૃપાપીડિત, રોગી અને કુદરતી હાજતવાળાએ સમાગમ માટે તત્પર થવું નહિ. વિધિ સંબંધે ‘આચાર મયૂખ’ માં જણાવ્યું છે કે સ્ત્રીએ પહેલાં પતિના પગને નમસ્કાર કરીને પછી શય્યામાં શયન કરવું. સ્વામીએ પ્રણમરણ કરવે જંઘા પ્રસારણ કરી સ્ત્રીના શુભાંગને સ્પર્શી ચિષ્ણુયોનિઃ પ્રજાપતેઃ એ સૂક્ત બણી સમાગમમાં ઉલુક્ત થવું. સમાગમમાં ઉલુક્ત થતાં કામવાસના અંગી પર સુખનાદિ કરવું. હવે પછીના એક પરિચ્છેદમાં કામવાસનાની સમજ આપવામાં આવી છે તે બરાબર સમજ નહિ શકનારે કપોત, હોઠ, નેત્ર, આદિ અંગી પર સુખનદાન કરવું અને સ્તનસ્પર્શ કરવો, જેથી ઉભય પાત્રોમાં આપોઆપ કામ રકુરાયમાન થાય છે. નેત્રો લાલ થાય, શ્વાસ ગરમ અને ઉતાવળો વહે એટલે ઉભયમાં કામવ્યાપ્તિ થઈ એમ સમજવું. રતિસમયમાં સુખાસન સર્વસામાન્ય મનાય છે. સ્ત્રીની કાંટિ નીચે તેમજ મસ્તક નીચે સુકોમળ તકીયા સમાગમ સમયે રાખવા એ હિતાવહ છે. પ્રથમ સ્ત્રી અને પછી પુરુષનું કિંવા એક સાથે ઉભયનું વીર્ય સ્પર્શન થાય એ સુખદ છે. શીઘ્રકામી પુરુષ અને મંદકામી સ્ત્રીના સમાગમ સ્ત્રીને અતૃપ્ત રાખે છે.

સમાગમ પછી—સમાગમ માટે બાળા સ્ત્રી અંધકારને ઇચ્છે છે, તરણી પ્રકાશને ઇચ્છે છે અને પ્રોદ્ય થોડા અંધકાર તથા થોડા પ્રકાશને

મરજે છે. વૃક્ષો સ્ત્રી સમાગમ માટે યોગ્ય નથી છતાં તેનો સમાગમ કરનાર અકાળે અશક્ત અને રોગી થાય છે. સમાગમ પછી ગુણાંગિને શીતળ જળથી ધોવા નહિ પણ કોકરવણી જળથી ધોવાં. શીતળ જળથી એ કોમળ અંગોને ઈર્જા થાય છે. સમાગમ પછી શીતળ જળ પીવાથી શરદી કે ગરમીનો રોગ થાય છે માટે તૃપા લાગે તો તેજનો નાંખેલું મધુર દૂધ પીવું. સમાગમના અતિપરિચયથી આંખોનું તેજ તથા શરીરની શક્તિ ઘટે છે તથા વાતવિકાર ઉત્પન્ન થાય છે. સમાગમ પછી જો મન ઉદ્ધાસમાં રહે, શરીરમાં સ્ફૂર્તિ કે ચૈતન્ય રહે, વ્યાયામની અભિરુચિ થાય, જનનેન્દ્રિય પ્રકુલિત રહે તો એમ સમજવું કે સમાગમની આવશ્યકતા હતી અને તે યોગ્ય રીતે પૂરી પાડવામાં આવી છે; પરંતુ સમાગમ પછી જો બેચેની તથા અશક્તિ માલૂમ પડે તો સમજવું કે અયોગ્ય સમયે તથા કુરિચિત્તે સમાગમ કર્યો છે. સાત દિવસના અંતરે સમાગમ કરવાથી જો આવી ખરાબ રિચિત્તો અનુભવ થાય તો એ સમય લપાવતા જવું અને નિર્જળ તથા રોગી માણસે તો જોમ બને તેમ વધારે ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કરવો એ લાભકારક છે. સમાગમ પછી રનાનં, પૌષ્ટિક ખોરાક અને શાન્ત નિદ્રાની ખાસ જરૂર છે. જે સમયે આંખમાં ઉંધનો ઊભરો હોય તે સમયનો ત્યાગ કરીને નિદ્રા પૂરી થવા પછીનો સમય વધારે સારો છે.

રતિના પ્રકાર—સમાગમમાં રતિ મુખ્ય છે અને તે ત્રણ પ્રકારની છે. ઉચ્ચ રતિમાં પુરુષ બળવાન અને સ્ત્રી નિર્જળ હોય છે, જેથી પરસ્પરમાં પ્રસન્નતા રહે છે, નીચ રતિમાં પુરુષ નિર્જળ અને સ્ત્રી સમજ હોય છે જેથી પરસ્પરમાં ઉદાસીન ભાવ રહે છે અને સમાન રતિમાં બંને સરખાં બળવાળાં હોય છે જેથી પ્રીતિમાં હાનિ થાય છે. ઉચ્ચ રતિથી પુત્ર, નીચ રતિથી કન્યા અને સમાન રતિથી નપુંસક જન્મે છે.

સમાગમમાં કૃત્રિમતા—સમાગમ સમયે શક્તિને કૃત્રિમ ઉપાયોથી ઉત્તેજિત કરવા માટે અથવા ક્ષણિક આનંદના અનુભવ માટે દારૂ, અશીષ, બાંગ, કોકેન જેવા પદાર્થોનું સેવન કરી શરીરને કેટલાકો અત્યંત હાનિ કરે છે, કેટલાક સ્તંભન માટેનાં ઔષધો ખ.વ. છે. સ્તંભનથી વિવશી જનો આનંદ મેળવતા છતાં પોતાના ગુણાંગને તેમજ તેની શક્તિને બહુ હાનિ કરે છે, તેથી એ અંગની નસો બહુ કમજોર થાય છે, અકાળે શિથિલતા આવે છે અને એવી શિથિલતા આવ્યા પછી ગમે તેવા આકર્ષા ઔષધો પણ અસર કરતાં નથી. નૈસર્ગિક ચેષ્ટા જ ગુણાંગને ઉરે-

રવા માટે બસ છે. સમાગમ સમયે મલપાન કરવાથી જો ગર્ભ રહે છે તેની માનસિક અને શારીરિક સ્થિતિ બહુ નિર્જળ રહે છે. ગર્ભની ઉત્પત્તિ ન થાય એવા હેતુથી વીર્ય સ્ખલિત થતી વખતે જનનેન્દ્રિયને પાછી એટી લેવી કિંવા ચલિત થએલા વીર્યને રોકવું એ ધર્મ જનુક-સાનકારક છે. એમ કરવાથી ઇન્દ્રિયતા રનાયુ તથા જ્ઞાનતન્ત્ર નિર્જળ બને છે અને પુરુષ કમતાકાત બને છે. કોઈ વાર એથી પ્રમેદ જેવા રોગ પણ થાય છે. ગર્ભોત્પત્તિ અટકાવવા માટે આવ્રા એવી રોગથી મુક્ત રહેવા માટે સમાગમ સમયે રબ્બરની ડાયળાનો ઉપયોગ કરવાથી પુરુષને વીર્યસ્ત્રાવનો અને જીને પ્રદરનો વ્યાધિ લાગુ પડે છે.

સમાગમ અને ઋતુનો સંબંધ—સમાગમ માટે ઋતુઓ મંથંધી જ્ઞાન હોવાની જરૂર છે. શિશિર, હેમન્ત, વસન્ત, વર્ષા, શરદ અને ગ્રીષ્મ ઋતુ સમાગમ માટે ક્રમશઃ એક બીજીથી બિતરતી છે. શિયાળામાં જઠરાગ્નિ પ્રબળ હોય છે તેથી પૌષ્ટિક પદાર્થોનું પાચન સત્વર થાય છે, જેથી શિશિર ઋતુમાં મનુષ્ય વિશેષ વીર્યવાન હોય છે અને એ ઋતુ સમાગમ માટે શ્રેષ્ઠ છે. વર્ષાઋતુમાં વનસ્પતિને નવો મહેર, ફળ, ફૂલ તથા પાન આવે છે. તે વખતે હવામાં ઓકિસજન વાયુનું પ્રમાણ વિશેષ હોય છે, તેથી એ ઋતુ પણ સમાગમ માટે સારી છે. ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ભોહી તથા વીર્યની સ્થિતિ ગરમીને લીધે સારી હોતી નથી તેથી એ સમયે જેમ બને તેમ લાંબી મુદતે સમાગમ કરવો. વર્ષાઋતુમાં જો સમયે વિજળા ચમકે છે તે સમય સમાગમ માટે સારો છે. વિજળાક પ્રવાહથી વાતાવરણ શુદ્ધ હોય છે. શરીરમાં સ્ફૂર્તિ હોય છે અને તેથી કામ પ્રકટ થાય છે. પેટ બરીને જમ્યા પછી સમાગમ કરવો એ જુક સાનકારક છે.

સમાગમ અને પ્રેમનો સંબંધ—પ્રેમ બે પ્રકારનો છે. એક પ્રેમ સાત્ત્વિક અથવા નિષ્કામ અને બીજો પ્રેમ રથૂળ અથવા સકામ છે. સાત્ત્વિક પ્રેમ એ માનસિક વ્યાપાર છે અને રથૂળ પ્રેમ એ શારીરિક વ્યાપાર છે. સાત્ત્વિક પ્રેમ મેંતતિની માનસિક સ્થિતિને જન્મ આપે છે, ત્યારે રથૂળ પ્રેમ તેની શારીરિક સ્થિતિને જન્મ આપે છે. જળવાન તન-મનવાળા મેંતતિ ઉત્પન્ન કરવા માટે સાત્ત્વિક અને રથૂળ એ બેઉ પ્રેમની જરૂર છે. સાત્ત્વિક પ્રેમમાં વિષયેચ્છાના અભાવથી વીર્ય ઉત્પન્ન થતું નથી; પરન્તુ રથૂળ પ્રેમમાં વિષયેચ્છા હોવાથી કામ પ્રકટ થાય છે અને તેથી વીર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. જો માત્ર સાત્ત્વિક ભાવથી સમાગમ કરવામાં આવે

તો વીર્યના અભાવને કીધે પ્રજોત્પત્તિ બાગ્યે જ થાય છે, અને જો એકદા શારીરિક-સ્થૂળ પ્રેમથી સમાગમ કરવામાં આવે તો વીર્યરખ નથી પ્રજોત્પત્તિ થાય ખરી, પરંતુ ગ્રન્થની માનસિક શક્તિમાં ધણી ન્યૂનતા રહે છે તેટલા માટે સમાગમમાં એક પ્રકારના પ્રેમની જરૂર છે

સમાગમ અને શય્યાનો સબધ—વિષયની સમામ એક વખત દીલી મૂકી દેવાથી તે દિવસે દિવસે વિશેષ ઉત્તેજિત થતો જાય છે અને અંતે તે માણસ ઉપર આધિપત્ય મેળવી તેની ખરાબી કરે છે વિષયને સમમમાં રાખવાથી અને તેનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કર્યાથી તે ઉપયોગી છે જીવાન દપતીઓ ઉછરતી વયમાં વિષયમયોદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તે શરૂઆતમાં તો તેમને માલૂમ પડતું નથી, પરંતુ જેમ જેમ વખત જતો જાય છે, તેમ તેમ તેમને પોતાની જૂવતું બાન થતું જાય છે ડાકતરોનો એવો અભિપ્રાય છે કે જોકે અત્યંત જળવાન માણસોને માટે અઠવાડી પાંચમાં એક વાર સમાગમ માફકસર ગણાય છે, પરંતુ સાધારણ દપતીઓ માટે એક પખવાડીવાથી એક માસ જેટલો સમય એક વખતના સમાગમ માટે હોવો જોઈએ આ નિયમ જીવાન દપતીઓ માટે છે, પરંતુ એવા દપતીઓ ધણે ભાગે એક જ શય્યામાં શયન કરવાના નિયમ વાળા હોવાથી તેઓ વિષય ઉપર કાળ રાખી શકતા નથી તેટલા માટે જૂદી જૂદી શય્યામાં સુવું એ વિશેષ લાભદાયી છે રાત્રે ૬-૮ કલાક સુધી સ્ત્રી-પુરુષને એકબીજાના અમનો સ્પર્શ થવાથી દપતીના મુબકત્વ સમાન થઈ જાય છે અને તેથી તેમનો એક બીજા પ્રત્યેનો પ્રેમ તથા આકર્ષણ ઓછા થઈ જાય છે સાથે સૂઈ રહેનાર બે માણસોમાં એક પોતાની શક્તિનો વ્યય કરે છે અને બીજા તે શક્તિનું આકર્ષણ કિંવા શોષણ કરી શક્તિ મેળવે છે આમ હોવાથી સાથે સૂઈ રહેનાર બે વ્યક્તિમાં જે વ્યક્તિ પોતાની શક્તિનો વ્યય કરે છે તે અસ્વચ્છતાથી શય્યામાં આલોચના કરે છે, તેને સુષે નિદ્રા આવતી નથી વળી સવારે તે અસ્વચ્છ તથા ઉદાસીન જણાય છે જે વ્યક્તિ શક્તિનું આકર્ષણ કરે છે તે સવારે શય્યાત્યાગ કર્યા પછી શાન્ત અને પ્રકુલચિત્ત જેવામાં આવે છે આ દૃષ્ટિથી પણ પતિ-પત્નીએ એક શય્યામાં આખી રાત ન સુવું એ હિતાવહ છે

પરિચ્છેદ ૧૧ મો.

ચંદ્રકળા અને કામવાસ

પુરુષમાં કામવાસ—સામાન્ય રીતે શીતકાળમાં રાત્રિસમયે, ઉષ્ણ-કાળમાં મધ્યાહ્નકાળે, વસંતઋતુમાં રાત-દિવસ, વર્ષાઋતુમાં વરસાદ વરસતો હોય તે સમયે અને શરદઋતુમાં સરોવરની સમીપે સ્ત્રીપુરુષમાં કામનો વાસ હોય છે, એટલે એવે સમયે થએલો સમાગમ ઉભયને આનંદ પ્રદાતા થાય છે; પરંતુ શાસ્ત્રકારોએ ચંદ્રની કળા પ્રમાણે સ્ત્રીપુરુષનાં અંગોમાં કામ ફરતો રહે છે એવું જણાવ્યું છે. આ કામવાસના અંગનું મર્દન કિંવા તે ઉપર ચુંબનપ્રદાન આદિ વિધિથી રતિ ઉત્તેજિત થાય છે, કિંવા કામી સ્ત્રીપુરુષને સુખાનુભવ થાય છે એમ કહેવાનો શાસ્ત્ર-કારનો હેતુ છે, પુરુષોમાં દિને પુરુષના હૃદયમાં કામ વાસ કરે છે, તેથી એ સ્થાનને સ્ત્રીએ સ્પર્શ કરવો નહિ. સ્પર્શ કરવાથી સ્ત્રી કાકવંધ્યા થાય છે, તેથી તે દિવસે સ્ત્રીએ પુરુષથી જુદા રહેવું. પડવેને દિને કામ નાભિના ઉર્ધ્વ ભાગમાં વસે છે. રતિની ઇચ્છાવાળી સ્ત્રીએ એ સ્થાનનું લાલન કરવું. બીજના દિને ત્રિવલીના મૂળ દેશમાં કામ વસે છે, સ્ત્રીએ તે સ્થાનનો સ્પર્શ કરવો. ત્રીજને દિને કામ નાભિની નીચેના ભાગમાં વાસ કરે છે. ચોથે મૂળદેશના ઉર્ધ્વ ભાગમાં કામ વસે છે. પાંચમે પુરુષની નાભિના મૂળમાં કામવાસ હોય છે. છઠ્ઠે દિવસે મધ્ય ભાગમાં કામ વાસ કરે છે. સાતમે કામ અગ્ર ભાગમાં વાસ કરે છે. આઠમે કામ ઉરના મૂળદેશમાં વાસ કરે છે, નેામે કામ કટિમાં વાસ કરે છે, અને દશમે કમરની બાજુમાં વાસ કરે છે. અગીઆરસે કામ નિતંબમાં અને બારસે પુરુષના ગુહાંગ પાસે કામ વાસ કરે છે. તેરસે ઉરકેન્દ્રમાં કામ વસે છે અને ચૌદસે આખા દેહમાં કામ વસે છે. માટે સુખેચ્છા ધારણ કરનારી સ્ત્રીએ પતિના તે તે ભાગોનું સ્પર્શોદિધી લાલન કરવું. પાંચમ, છઠ્ઠ, સાતમ, નેામ, બીજ, ત્રીજ, ચોથ, દશમ, બારસ, તેરસ અને ચૌદસની તિથિઓ સમાગમ માટે પંડિતોએ શુભ કહી છે.

સ્ત્રીમાં કામવાસ—સ્ત્રીઓમાં કૃષ્ણપક્ષ તથા શુક્લપક્ષના ભેદ કરીને સર્વ તિથિઓમાં ક્રમશઃ ચંદ્રકળા અનુસાર કામ વાસ કરે છે. કૃષ્ણ પક્ષમાં કામદેવ ઉપરના અંગમાંથી નીચે ઊતરે છે અને શુક્લપક્ષમાં નીચેનાં અંગોમાંથી ઉપર ચડે છે. કામવાસના વિષયમાં તિથિ જાણવા

માટે ધણા બિન બિન મત છે, પરંતુ જે દિવસે સ્ત્રી રજસ્વલા થાય તે દિવસને કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદા માનવી એવો ધણાખરા પાંડિતોનો અભિપ્રાય છે. ચંદ્રકળાનુસાર કામવાસનું નિર્દેશન નીચેના કોષ્ટક પરથી થશે.

સુદ	જમણું અંગ	ક્રિયા.	ડાબું અંગ.	વદ.
૧૫	મસ્તક	કેશમહણુ ને મસ્તકરપદાં	મસ્તક	૧
૧૪	જમણી આંખ	સુંબન	ડાબી આંખ	૨
૧૩	અધરોષ્ઠ	સુંબન, દશન	અધરોષ્ઠ	૩
૧૨	કપોસ	" "	કપોસ	૪
૧૧	કંઠ	મૃદુ નખપ્રહાર	કંઠ	૫
૧૦	કુખ	" "	કુખ	૬
૯	રતન	મર્દન	રતન	૭
૮	હૃદય	મૃદુ તાડન	હૃદય	૮
૭	નાભિ	" "	નાભિ	૯
૬	નિતંબ	મૃદુ તાડન, રપસાં, મર્દન	નિતંબ	૧૦
૫	શુભાંગ	સમાગમ	શુભાંગ	૧૧
૪	જંઘા	મૃદુ પાદતાડન	જંઘા	૧૨
૩	પગની પીંડી	ધર્ષણ	પગની પીંડી	૧૩
૨	પગના પંજા-તળીયા	મૃદુ પાદતાડન	પંજા-તળીયાં	૧૪
૧	પગનો અંગૂઠો	પાદાંગુલીઓવડે મહણુ	પગનો અંગૂઠો	૧૫

આ ઉપરથી સમજશે કે શાસ્ત્રકાર તો સ્ત્રીને હમેશાં કામવાસ હોવાનું કહે છે, પરંતુ કામવાસના દિવસે સમાગમની આવશ્યકતા જ હોય છે એમ માનવું નહિ. જે દિવસ સમાગમ માટે પોતાને સારૂ યોગ્ય અને શાસ્ત્રવિહિત હોય તે દિવસે સ્ત્રીનો કામવાસ ક્યા છે તેનો જ માત્ર વિચાર કરવો એ કર્તવ્ય છે; પરંતુ કામવાસને અનુસરીને વિષયો વૃત્તિને દોડાવવી જોઈએ નહિ.

પરિચ્છેદ ૧૨ મો.

આસન વિષે.

આસનોના પ્રકાર—આ જગતમા જોટલી જીવજાતિ છે તેટલા સમાગમ માટેના આસનોના પ્રકાર છે દરેક પ્રાણીની સમાગમશૈલી જુદી જુદી છે અને મનુષ્ય પ્રાણી દરેક પ્રાણીની શૈલીનું અનુકરણ કરવાની બુદ્ધિ-શક્તિ ધરાવતો હોવાથી વિવિધ આસને સમાગમ કરી શકે છે મુખ્ય પ્રકાર પાંચ છે (૧) ઉત્તાનક, (૨) તિર્થંક, (૩) આસિત, (૪) સ્થિત, અને (૫) આનતકધર. આ મુખ્ય પ્રકારના અનેક ઉપ પ્રકારો છે, જેમા ૮૪ મુખ્ય છે અને તે ૮૪ આસન કહેવાય છે.

આસનનો ઉપયોગ—સમાગમ માટે એક સુખાસન અથવા સન્મુખાસન જ વિશેષ ઉપયોગી અને ઉચિત છે. જે માણસ સીધું કે ટટાર બેસી રહે તે તેના પ્રત્યેક સ્નાયુને શ્રમ પહોંચે છે. બેસવાથી થોડા સ્નાયુની ક્રિયા ચાલવાથી તેને થોડો શ્રમ પહોંચે છે. સૂઈ રહેવાથી સ્નાયુને બિયકુલ શ્રમ વેઠવો પડતો નથી અને શરીરને આરામ મળે છે, પરંતુ તેથી એક ખીજના દેહો કચડાઈ જવા ન જોઈએ. પરંતુ કામી જનોને વિચિત્ર આસનો કતૂહલ ઉપજાવનારા હોવાથી તેમજ સ્ત્રીપુરુષના યજ્ઞાગેની અર્ધ સમાનતા કે વિષમતાને યોગે ગર્ભાધાન થાય નહિ તેવા કારણોથી જૂઠા જૂઠા આસનો ઉપયોગમા લેવાય છે કે જેથી એ વિષમતા ગર્ભાશયની દર-નજીક આવળ થવાથી નાશ પામે અને સમાગમ ફળદ્રુપ થાય. આસનોનો આ પ્રકારનો ઉપયોગ ન હોય તો ચિત્ર વિચિત્ર આસનો નિરર્થક છે, અને તેથી સ્ત્રી પુરુષ ઉભયની શક્તિનો અર્ધાઢિત વ્યય થાય છે. વિશ્લેષણ સ્થિતિના આસનો પછી સ્ત્રી પુરુષના દેહો અશક્તિને લીધે કપ્યા કરતા હોવાના અનુભવો પણ જાણવામા આવ્યા છે.

ચોરાશી આસનો—૧ સમપાદાસન ૨ નાગરાસન. ૩ ત્રેવિક્ર-માસન ૪. વ્યોમ પાદાસન. ૫ રમરચક્રાસન ૬ અવતારિતાસન ૭ સૌમ્યાસન. ૮ જૃમ્બિતાસન ૯ ચેષ્ટિતાસન ૧૦ વેણુવિદારિતાસન. ૧૧ ભુમકાસન. ૧૨ રકુટનાસન. ૧૩ કાલુકાસન ૧૪ સમ્પુટાસન. ૧૫ કર્કટાસન ૧૬ પદ્માસન ૧૭. બૃષપદાસન ૧૮ બધુરિતાસન ૧૯ ક્ષિપ્રાશ-નાગપાશાસન ૨૦ સંયમાસન. ૨૧ કૌર્મકાસન ૨૨ પરિવર્તિતા-

સન. ૨૩ યુગ્મપદાસન. ૨૪ વિતર્કિતાસન. ૨૫ મકંટાસન. ૨૬ કૂર્પરાસન. ૨૭ હરિવિક્રમાસન. ૨૮ કીર્તિબંધાસન. ૨૯ ધેનુકાસન. ૩૦ ઐલાસન. ૩૧ પુરુષામિતાસન. ૩૨ વિપરીત બંધાસન. ૩૩ શ્રામરાસન. ૩૪ ઉત્કલિતાસ. ૩૫ સ્કંધાસન. ૩૬ એકપદાસન. ૩૭ સન્મુખાસન. ૩૮ જનુયુગ્માસન. ૩૯ કંઠપદાસન. ૪૦ વીરાસન. ૪૧ ચક્રાસન. ૪૨ ગરુડાસન. ૪૩ હ્રદાસન. ૪૪ પદપ્રસારિતાસન. ૪૫ પાદમુખાસન. ૪૬ ગોકરણાસન. ૪૭ જનનશાયિતાસન. ૪૮ મુખપૃષ્ઠાસન. ૪૯ કરપાદબદ્ધાસન. ૫૦ ધરંટાસન. ૫૧ લંબાસન. ૫૨ દીપાસન પઠ છત્રાસન. ૫૪ મદાસન. ૫૫ યોનિસંકષ્ટાસન. ૫૬ મુદ્રાસન. ૫૭ અધોમુખાસન. ૫૮ ગાત્રાસન. ૫૯ કમલાસન. ૬૦ હિંડોલાસન. ૬૧ અધરમુખનાસનાસન. ૬૨ ચંચલાસન. ૬૩ ચર્પટાસન. ૬૪ વિકટાસન ૬૫ મુક્તાસન. ૬૬ મથુરાસન. ૫૭ કપોતાસન. ૬૮ મૃગાસન. ૬૯ હંસાસન. ૭૦ ગજાસન. ૭૧ અશ્વાસન. ૭૩ ચક્રવાકાસન. ૭૪ સારસાસન. ૭૫ ઉષ્ટ્રાસન. ૭૬ શ્વાનાસન. ૭૭ મૉજરાસન. ૭૮ નકુલાસન. ૭૯ કૌકિલાસન. ૮૦ બદ્રાસન. ૮૧ ઐથ્યાસન. ૮૨ મર્દાસન. ૮૩ સૈરિભાસન ૮૪ શુકાસન. આ ઉપરાંત પણ કેટલાંક આસનો છે, પરંતુ તે તથા આ ૮૪ માંના પણ કેટલાંક શાસ્ત્રમાં અતિનિહિત હોવાથી તે કદાપિ આચરવા જોવાં હોતાં નથી. આ કારણથી આ આસનોનાં નામ જ માત્ર આપેલાં છે. તેની રીતો અને વર્ણન ગ્રામ્યીન ગ્રંથોમાં આપેલાં છે પરંતુ તે અહીં આપવાથી લોકોને હિતકારક થાય તેમ નથી.

પરિચ્છેદ ૧૩ મો.

વીર્ય અને રજ.

શુદ્ધ વીર્ય—પુરુષના વાયના એક જિંદુમાં પણ મનુષ્યના સ્વભાવાદિનું લક્ષણ રહેલું હોય છે. જેમ એક બીજમાં વૃક્ષ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ રહેલી છે, પરંતુ બીજ જોવાથી કશું સમજી શકાતું નથી, તેવી જ રીતે પુરુષના વીર્યના ગંઠમાં સમજવાનું છે. વીર્ય જ્યારે બગડે છે ત્યારે તેનો પ્રભાવ સંતતિ પર આપોઆપ થાય છે. જેમ કોઈની રિયતિમાં મ્હોં લાલ ચંદ્ર જાય છે, બલ પ્રાપ્ત થતાં મુખ પીળું પડી જાય છે તથા શરીર કંપવા લાગે છે, તે જ રીતે રાગ થવાથી અંડકોશો પર પણ રાગોનો પ્રભાવ પડે છે અને અંડકોશમાં જ વીર્ય જને છે. ગુણેન્દ્રિય તો

વીર્ષનો વ્યય કરવાનું સાધન છે પરંતુ વીર્ષનું મુખ્ય સ્થાન અંડકોશ છે. પુરુષની પંદર વર્ષની વયથી તેમાં વીર્ષ જનના લાગે છે પરંતુ પૂર્ણ રીતે ઉત્પત્તિ વીસ વર્ષમાં થાય છે. વીર્ષ જનના લાગતાં જે પુરુષ ઉત્પત્તિ શક્તિનું કામ લે છે, તેની ઇન્દ્રિયો ક્ષીણ થાય છે. વીર્ષની રોકાવટ જેટલી વધારે થાય છે તેટલી શક્તિ શરીરમાં રહેલી હોય છે એમ સમજવું. નેપુ વર્ષની ઉંમરસુધી મનુષ્ય સંતાન ઉત્પન્ન કરી શકે છે. પુરુષના શુદ્ધ વીર્ષના એક બિંદુની અંદર સેંકડો કીડા રહેલા હોય છે અને સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રથી જોઈ શકાય છે. એ જંતુઓને લાંબાં પૂછડાં હોય છે. વાયુ લાગવાથી એ જંતુઓ એક દિવસ પણ જીવી શકતાં નથી, પરંતુ સ્ત્રીના ગર્ભાશયમાં પહોંચવાથી અનેક દિવસ સુધી જીવે છે અને એ જ કીડામાંથી પછી સંતાનોત્પત્તિ થાય છે. વીર્ષ જેટલું શુદ્ધ તેટલા કીડા તેમાં વિશેષ હોય છે. શુદ્ધ વીર્ષ બલે થોડું હોય તોપણ તે સ્ત્રીના ગર્ભાશયમાં જવાથી ગર્ભને ઉત્પન્ન કરનાર થાય છે, અને અશુદ્ધ વીર્ષ મમે તેટલું હોય કિંવા મમે તેટલી વાર સમાગમ કરવામાં આવે તથાપિ તેથી ગર્ભોત્પત્તિ થતી નથી. મતાનોત્પત્તિ ગાટે વધારે વીર્ષની આવશ્યકતા નથી પરંતુ શુદ્ધ પણ થોડું વીર્ષ બસ છે. જેનું વીર્ષ ખાતણું અને કાંધક લીલા રંગનું હોય છે તે દૂષિત હોય છે અને જેનું વીર્ષ શુદ્ધ શ્વેત-રક્તિક વર્ણનું હોય છે, તેમજ જેની વાસ મધના જેવી હોય છે તે શુદ્ધ હોય છે. વીર્ષ શુદ્ધ ન હોય તેમજ ખાટા-ખારા-તીખા પદાર્થો ન ખાવા, સાત્ત્વિક આહાર લેવો અને ધ્યેયમ પાળી સારી પેઠે વીર્ષસંચય કરવો. સ્ત્રીના ગર્ભાશયમાં જે જમણા અંડકોષોનું વીર્ષ વધારે પડેલું છે તો પુત્ર અને ડાબા અંડકોષનું વીર્ષ વધારે પડેલું છે તો પુત્રીની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શુદ્ધ રજ—સ્ત્રીની નવયુવાનીને જ્યારે આરંભ થાય છે, તેની જન-નેદ્રિય અને બીજા અવયવો જ્યારે વિકસિત થાય છે તેમ જ તેનું શરીર સૂતિમાં આવે છે, ત્યારે દર અઠવાવીસ દિવસે યાતો એક મહિને સ્ત્રી-અંડ પૂર્ણાવસ્થાએ પહોંચે છે તથા ફૂટે છે અને સ્ત્રીબીજ સ્ત્રીઅંડથી છૂટું પડી ફળવાહિનીના માર્ગેથી ગર્ભાશયમાં જાય છે. અંડાશયથી ગર્ભાશય-સુધી પહોંચતાં તેને ચારથી આઠ દિવસ જેટલો સમય લાગે છે. એ સમયે ગર્ભાશય લાલ થાય છે તથા તેના શ્લેષ્મ પડમાં લોહીની નસો ફૂટે છે તથા લોહી યુક્ત માર્ગે બહાર નીકળે છે જે આર્તવ અથવા રજો-દર્શન કહેવાય છે. પુરુષની પેઠે સ્ત્રીને પણ અંડકોશ હોય છે. અંડકોશ કાઢી નાંખવાથી જેમ પુરુષ નપુંસક બની જાય છે તેમ સ્ત્રીના અંડ-

કોશ કાઠી નાંખવાથી તે પણુ વંધ્યા બની જાય છે. બાધ્યાવસ્થામાં સ્ત્રીની યોનિના દ્વાર પર એક પડદો રહેલો હોય છે, જેમાં એક છીદ્ર મૂલ માટે અને બીજું છીદ્ર રજોદર્શન થવાને સમયે પડે છે. પ્રથમ સમાગમને દિવસે એ પડદો કાઠી જાય છે અને તેથી સ્ત્રીને કાંઈક કષ્ટ થાય છે. એ પડદો તૂટ્યા પહેલાં સ્ત્રી અક્ષતયોનિ કહેવાય છે જે સ્ત્રીનું લગ્ન બહુ મોટી હિંમરે થાય છે તેને રજોદર્શન વારંવાર થવાથી કુમારિકા-વસ્થામાં પણ તેનો પડદો તૂટી જાય છે. મહીને-મહીને નિયમિત રીતે દેખાવ આપનાર રજ શુદ્ધ બહુાય છે. ગર્ભના દિવસોમાં રજોદર્શન થતું નથી, પરંતુ ગર્ભમાંના બાળકના અંગો તેમાંથી બંધાય છે. પછી તે શિર સ્ત્રીના અંગમાં દૂધ ઉત્પન્ન કરીને બાળકને સ્તનપાન કરાવે છે. બાળક ધાવતું હોય ત્યાં સુધી રજોદર્શન થતું નથી તેનું એ કારણ છે. સ્ત્રીના રસથી ઉત્પન્ન થતા શિરને રજ કહે છે. બારથી પચાસ વર્ષની વયસુધી સ્ત્રીને રજોદર્શન થાય છે. ગરમ દેશોમાં સ્ત્રીને રજોદર્શન વહેલું થાય છે, તેમ જ એશ-આરામમાં રહેનાર સ્ત્રીઓને પણ વહેલું થાય છે. આથી થીમંત બાલિકાઓ વહેલી ઋતુમતી થાય છે.

પ્રથમ રજોદર્શન—પ્રથમ રજોદર્શન સાથે જ સ્ત્રીમાં કેટલુંક શારીરિક અને માનસિક પરિવર્તન થતું જેવામાં આવે છે. શરીર પુષ્ટ અને લાવણ્યયુક્ત બને છે. જનનાવયવમાં પૂર્ણતા આવે છે અને શરીરમાં યૌવનના ચિહ્નો નજરે પડે છે. નિતંબપ્રદેશ વિસ્તૃત થાય છે અને અંચળતા દૂર થઈ લલ્લગનો સંચાર થાય છે. ઘણીખરી બાલિકાઓને પ્રથમ રજોદર્શન થયા પછી કેટલાક મહિનાસુધી નિયમિત દર્શન થતું નથી. ઘણીખરી સ્ત્રીને ઋતુ આવવાના દિવસોમાં એ ત્રણ દિવસ પહેલાથી શરીરમાં થાક, રતન, પીઠ તથા કમરમાં દુખાવો, વગેરે લક્ષણો જણાય છે. ઘણું કરીને રજોદર્શન ચાર-પાંચ દિવસોમાં બંધ પડી જાય છે. રજોદર્શનના શિરનું પ્રમાણ ૨ થી ૩ કિંવા ૪ થી ૪ આઉંસ સુધીનું હોય છે. ગરમ દેશોમાં એ પ્રમાણ કાંઈક વધારે હોય છે, છતાં કોઈને ૦.૫ આઉંસ જેટલું અને કોઈને ૪ આઉંસથી વધારે શિર જાય છે. એ શિર શરીરનાં બીજાં અવયવોમાંથી નીકળતા શિરની પેઠે જામી જતું નથી પરંતુ જો સાવ વધારે થાય છે તો અંદરથી સ્વચ્છ લોહી પણ આવે છે તથા તે કદાચ ઠરી પણ જાય છે. આ શિરમાંથી એક પ્રકારની વિચિત્ર અંધ આવે છે.

પ્રથમ રજોદર્શનનું ફળ—જે સ્ત્રીને પ્રથમ રજોદર્શન સમયે એક

ખિન્દુ માત્ર રજ દેખાય છે તે સ્ત્રી વ્યભિચારિણી થાય છે. જો શ્વિર લાઠ હોય તો તે પુત્રવતી થાય છે, કાળું હોય, તો તેને મૃત સંતાન ઉત્પન્ન થાય છે, પાંદુર વર્ણનું હોય તો કાકવન્ધ્યા રહે છે, પીળું હોય તો વ્યભિચારિણી થાય છે અને સિંદુર વર્ણનું હોય તો કન્યાની માતા થાય છે. જે સ્ત્રીનું પ્રથમ રજોદર્શન પડવોને દિવસે થાય છે તે પવિત્ર જીવન ગુમરી સુખી થાય છે, બીજાને દિવસે થાય છે તે હિદાસ અને શક્તિ હીન રહે છે તથા દુઃખ ભોગવે છે, ત્રીજાને દિવસે થાય તે પુત્રવતી નીવડે છે, ચોથાને દિવસે થાય છે તે ધણું કરીને વિધવા થાય છે, પાંચમને દિવસે થાય તે સૌભાગ્યવતી નીવડે છે, છઠ્ઠાને દિવસે થાય છે તેના કાર્યનો નાશ થાય છે, સાતમને દિવસે થાય છે તેની પ્રજા સારી નીવડે છે, આઠમને દિવસે થાય છે તે રાક્ષસી નીવડે છે, નેામને દિવસે થાય છે તે વૈધવ્યનું કષ્ટ વેઠે છે, દસમને દિવસે થાય છે તે સુખ ભોગવે છે, અગીયારમને દિવસે થાય છે તે પવિત્ર રહે છે, બારમને દિવસે થાય છે તેનું મૃત્યુ નીપજે છે, તેરમને દિવસે થાય છે તે સ્ત્રી નિરંતર પતિસુખ પામે છે, ચૌદમને દિવસે થાય છે તે નિર્ધન અને વ્યભિચારિણી નીવડે છે, પૂનમને દિવસે થાય છે તે પુષ્કળ લક્ષ્મી પામે છે ને તેનાં સકળ દુઃખોનો નાશ થાય છે અને અમાસને દિવસે થાય છે તે રોગી તથા કુમટા નીવડે છે.

રજસ્વલા સ્ત્રીનાં કર્તવ્યો—રજસ્વલા સ્ત્રીએ જીવહિંસા કરવી નહિ, બ્રહ્મચર્ય સેવવું, ભોયે સૂવું, પતિનું મુખ ન જોવું, હાથમાં, માટીના વાસણમાં અથવા પાંદડામાં રાખીને મગની દાળ અને જાત તથા દિવસ ખાયાં, શાવું નહિ, નખ ઉતારવા નહિ, માથામાં તેલ ખાસવું નહિ, ચંદનાદિ સુગંધી પદાર્થોનો લેપ કરવો નહિ, આંખો આંજવી નહિ, સ્નાન કરવું નહિ, દિવસે સૂવું નહિ, બહુ હરણુ કરવું નહિ, બહુ ઉંચા શબ્દો સાંભળવા નહિ, હાસી મસ્કરી કરવી નહિ, બહુ બેસવું નહિ, પરિભ્રમ કરવો નહિ, નખથી જમીન ખોતરવી નહિ, બહુ પવનમાં ખેસવું નહિ અને દૂડા વિચાર કરવા નહિ. જે સ્ત્રી મૂર્ખતાથી, આગ્રસથી અથવા દેવપ્રેમથી નિયમની વિરૂદ્ધ વર્તે છે તેનો ગર્ભ દોષયુક્ત થાય છે. રજોદર્શનમાં જે સ્ત્રી જોયે છે તેનું બાળક વિદ્યુત નેત્રોવાળું થાય છે, નખ દાખવાથી બાળક ખરાબ નખવાળું થાય છે, તેજ વગેરે પદાર્થો લગાવવાથી બાળક કુદરોગી થાય છે, ચંદનાદિનો લેપ અને સ્નાન કરવાથી બાળક દુઃખી થાય છે, આંખો આંજવાથી બાળક નેત્રદીન થાય છે,

દિવસે સુવાથી બાળક આજસુ ઉત્પન્ન થાય છે, બહુ જિંઝા શબ્દો સાંભળવાથી બાળક બહેરું થાય છે, બહુ હસવાથી બાળકનું તાળવું, હેઠ અને દાંત કાળા થાય છે, બહુ બોલવાથી બાળક વાચાલ ઉત્પન્ન થાય છે, પરિશ્રમ કરવાથી બાળક નિર્ગળ અને ઉન્મત્ત થાય છે, ભોંય ખેતરવાથી બાળક રખસિત અંગવાળું થાય છે અને બહુ પવન ખાવાથી બાળક ઉન્મત્ત નીવડે છે. રજસ્વલા સ્ત્રી આ નિયમોનું પાલન કરી ઋતુરનાતા યથ યોગ્ય રીતે સમાગમ કરવાથી બાળકને જન્મ આપે છે.

પરિચ્છેદ ૧૪ મો.

ગર્ભલક્ષણ અને ગર્ભપરીક્ષા.

ગર્ભલક્ષણ—જેવી રીતે અગ્નિ ઉપર મૂકવાથી લી પીમળા જાય છે, તેવી રીતે પુરુષના સમાગમથી સ્ત્રીનું આત્મવ ચલાયમાન થાય છે અને એજ એકત્ર થઇને ગર્ભાશયમાં દાખલ થાય છે એટલે મતૌત્પત્તિ થાય છે. એ મતૌત્પત્તિ થતાં જ જેને ક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે એવો આત્મા દૈવયોગે ગર્ભાશયમાં પ્રવેશ કરે છે. અમ લાગવો, જંઘાઓ શિથિલ થવી, તરસ લાગવી, ઝલ્લાનિ થવી, મનનું રકુરણ થવું એ ગર્ભધારણનાં તાત્કાલિક લક્ષણો છે. રતનના અગ્ર ભાગ કાળા થવા, શેમાંચ અનુભવવો, આંખોનાં ચોપચાં વારંવાર બંધ થવાં, રુચિકર બોજનનું પથ્ય વમન થઇ જવું, સુમંધી પદાર્થોથી પથ્ય બપ લાગવો, મ્હોંમાંથી પાણી પડવું, એ બધાં પાછળનાં લક્ષણો છે. જે સમયે ગર્ભ રહે છે તે સમયે ચતુર સ્ત્રી તો સમજી જાય છે. જ્યારે ગર્ભ રહે છે ત્યારે નાભિની નીચે કાંઇક પીડા થવા કરે અને એ સ્ત્રી દિવસે દિવસે બળહીન થતી જાય છે. કામકેસિમાં તેનું મન રહેતું નથી અને કોઇ વાર કામકેસિની અતિતીવ્ર ઇચ્છા થઇ આવે છે. મ્હોનો રંગ બદલાઇ જાય છે, નાડીની મતિ તીવ્ર થઇ જાય છે. સરીરમાં આજસુ બહુ આવે છે અને કોઇ કોઇ વાર ગાથામાં પીડા થવા લાગે છે. બોજન ક્વો વિના પથ્ય વસે રહ્યા કરે છે. બીજે માસે જો સ્ત્રી રજસ્વલા થતી નથી તો ગર્ભ રહ્યો હોવાનું નિશ્ચિત થાય છે.

ગર્ભપરીક્ષા—ગર્ભ રહ્યો છે કે નહિ તે વિષે કદાચ કાંઇ સંદેહ રહેવા પામે તો અથ પાંચ તોલા અને વરસાદનું પાણી દસ તોલા મેળવીને પીવાથી સુત્રાને સમયે જો પેટમાં પીડા થવા લાગે તો ગર્ભ છે

એમ જાણવું. લસણના રસમાં કપડું બોળાને જૂખ લાગે ત્યારે યોનિદ્વારમાં મૂકવું. જો લસણની ગંધ અને સ્વાદ મુખમાં માલુમ પડે તો ગર્ભ નથી એમ સમજવું. કાષ્ઠ કાષ્ઠ વાર સ્ત્રીનું પેટ ગર્ભ રહ્યો હોય તેમ ફૂલી જાય છે અને બાળક અંદર ફરકતું હોય એમ માલુમ પડે છે, પરંતુ તે ગર્ભ હોતો નથી—એક જાતનો રોગ હોય છે. રોગવાળા સ્ત્રીનું પેટ કઠોર હોય છે અને અંદરની હીલચાલ બહુ વખત સુધી રહે છે, ગર્ભવતીનું પેટ ઠામળ રહે છે અને હીલચાલ બહુ વખત રહેતી નથી.

ગર્ભવૃદ્ધિ—પહેલે મહીને ગર્ભ શુભ રહે છે. શુક્ર અને રજ મળ્યા પછી સાત દિવસમાં ગર્ભ શુદ્ધિ આકૃતિ ધારણ કરે છે. બીજે મહીને ગર્ભ માંસપિંડાકાર થઈ જાય છે. ત્રીજે મહીને પિંડાકારમાંથી માથું, બે હાથ અને બે પગના સ્પર્શ અંગો છૂટે છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ત્રણ માસ સુધી ઠામળ અને મધુર પદાર્થોનું સેવન કરવું કારણ કે ત્રણ મહીના-સુધીમાં થોડું પણ કુપચ્ચ થાય છે તો ગર્ભનો નાશ થઈ જાય છે. ચોથે મહીને ગર્ભનાં મેંપૂર્ણ અંગો પ્રકટ થાય છે. એ મહિનામાં ગર્ભિણીને પોતાનું આયુષ્ય અંગ બહુ જડ જેવું માલુમ પડે છે. આ માસમાં ગર્ભરથ બાળકને ઇચ્છા પ્રકટ થાય છે, જેથી તે હસવા-ચલવા લાગે છે. એ માસમાં ગર્ભરથ બાળકનું હૃદય માતાના હૃદયથી મંડળ રાખવા લાગે છે અને માતાના હૃદયરચનામાંથી રક્તવાહક નાડીદ્વારા તેનું પોષણ થાય છે. આ વખતે ગર્ભવતીને જે વસ્તુ ખાવાની ઇચ્છા થાય તે આપવી જોઈએ. એ ઇચ્છાને દોહદ અમવા ડોહોળો કહે છે. આ મહિનામાં જ ગર્ભિણીના મુખમાંથી પાણી છૂટે છે, અન્નની અરચિ થાય છે, ખાટા પદાર્થો ખાવાની રચિ થાય છે, શરીર બારે લાગે છે, નેત્રો શિથિલ થાય છે, સ્તનમાં દૂધ પ્રકટ થાય છે, હોઠ અને સ્તન કાળાં પડે છે, પગ પર સોળે ચડે છે અને એવાં ચિહ્નો મોઝા મહિનામાં પ્રકટ થાય છે. ગર્ભિણીને ઈચ્છત પદાર્થ ખાવા દેતાં પણ એટલું જ્યાંનાં રાખવું કે ગર્ભને હાનિકારક થાય એવા પદાર્થો ખાવા આપવા નહિ જેવા કે બટુ ભારે, ગરમ, તીખા પદાર્થો વગેરે. પાંચમા મહિનામાં ગર્ભરથ બાળકને મંકલ્પ-વિકલ્પ કરવાની શક્તિ પ્રકટ થાય છે. એ મહિનામાં ગર્ભરથ બાળકના શરીરમાં મસિ અને રૂધિરની વૃદ્ધિ થાય છે, તેથી ગર્ભવતીનું શરીર અતીચ્છ કુચ થઈ જાય છે. છઠે મહિને પદાર્થનો નિશ્ચય કરવાની શુદ્ધિ ગર્ભરથ બાળકને હિતપન્ન થાય છે અને તેથી એ મહિનામાં ગર્ભિણીનું શરીર બળ તથા વર્ણરહિત થાય છે. સાતમા મહિનામાં

નવીન અંગપ્રત્યક્ષ-વિભાગ સ્પષ્ટ થઇને ગર્ભના સર્વ અવયવો પુષ્ટ થાય છે, તેથી સાનમે મહીને અવતરેલું બાળક જીવે છે આમ મહિને ધાતુ સ્થિર થાય છે તથા સર્વ ધાતુઓનું તેજ ને ઓજા હિ તે માતા અને પુત્રમા સંચારિત થાય છે આ કારણથી ગર્ભિણી સ્ત્રી એ માસમા તેજના મંચારથી મૂર્ચ્છિત થયા જેવી રહે છે જ્યારે બાળકનું તેજ મંચાર કરે છે, ત્યારે બાળક મૂર્ચ્છિત જેવું રહે છે અને તેથી આઠમે મહિને અવતરેલું બાળક જીવતું નથી નવમા તથા દસમા મહિનામાં સ્ત્રી બાળકને પ્રસવ કરે ને પરન્તુ કોઇ વાર સ્ત્રી અગ્નીવારમા તથા બારમા મહિનામા પ્રસવ કરે છે એટલેા વખત ગયા છતાં બાળક અવતરે નહિ તો કાષ્ઠ વિકાર છે એમ સમજવું.

ગર્ભિણીનાં કર્તવ્યો—ગર્ભિણીએ કદી મળ-મૂત્રનો વેગ ધારણ કરવો જોઇએ નહિ, કારણકે મળ-મૂત્રના બરાવથી જરાયુ સ્થાનગ્રજ થાય છે અને વેદના યજ્ઞ ક્ષાગ્રે છે ગર્ભવતીએ ઘોડા પર બેસીને કે ગાડીમા બમણ કરવું નહિ, દુદ્ધો મારવો નહિ અને બહુ વખત પગે પથ્થુ ચામવું નહિ તેણે માત્ર ધરના કામકાજમા મસાન રહેવું પરન્તુ બહુ પરિશ્રમનું કામ કરવું નહિ બહુ આળસુ બનીને બેસી રહેવું પથ્થુ નહિ કારણકે તેવી સ્ત્રીએને પ્રસવકાળે બહુ કષ્ટ વેદવું પડે છે ગર્ભિણીએ બહુ ઉઝામરો કરવો નહિ તેણે ખોરાક હલકો, માદકસર અને પશ્ચિકારક લેવો માદક પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો નહિ તેણે નિયમિત આન કરીને શરીરને સ્વચ્છ રાખવું તથા ખરામ વાનો સાબળવી નહિ જેમ રાત્રે બહુ જાગવું નહિ તેમ તેણે દિવસે સૂવું નહિ, ઉંચે ચૂવું નહિ, નદી-નાગા ઉલ્લંઘવા નહિ, બોળે ઉપાડવો નહિ, કોષ કરવો નહિ, લાધણ કરવી નહિ બહુ કડવા, તીખા અને ખાટા પદાર્થો ખાના નહિ બપરયાને જવું નહિ કે બપર દેખાવો જોવા નહિ સગર્ભાવરયામા ગર્ભિણીએ કદાપિ સમાગમ કરવો નહિ કારણકે તેથી ગર્ભને હાનિ થાય છે.

મરજી પ્રમાણેનાં બાળક—જો પતિ-પત્ની ચાહે તો તેઓ મરજી પ્રમાણેના બાળક ઉત્પન્ન કરી શકે છે એવું પાશ્ચાત્ય પડિતોએ સિદ્ધ કર્યું છે પ્રાચીન પુસ્તકોમા લખ્યું છે કે રજોવતી સ્ત્રી સ્નાન કરીને જેવા પુરુશનું મ્હો જીએ છે તેવું બાળક તેને થાય છે બહુધા સમાગમ પછી સ્ત્રીએ પતિનું મ્હો કે અરીસામા પોતાનું મ્હો જીએ છે તેનું કારણ પોતાના ચહેરાના બાળકો ઉત્પન્ન થાય તે જ હોય છે માતાપતા મન ઉપર જેવી અસર હોય છે તેવા ઘાટ અને રૂપરંગની અસર તેમનાં

ખાળકો પર થાય છે. અર્બિણીને જેવા સંયોગોમાં રાખવામાં આવે તેવા સંયોગોની અસર તેના ખાળક પર થાય છે. અર્બિણીના શય્યાગૃહમાં સુંદર ખાળકો અને ખાલિકાઓની છબી તથા પૂતળાં રાખવાથી અને તેમાંના કોઈ ખાળકના જેવું સુંદર ખાળક પોતાને થાય એવા તેના અભિલાષોથી તેવું ખાળક તેને થાય છે અને તે પ્રકારનાં ઘણાં દૃષ્ટાંત મળેલાં છે. આ જ કારણથી પ્રાચીન ગ્રંથોમાં લખ્યું છે કે અર્બિણીને જો ગોરા રંગના ખાળકની અભિલાષા હોય તો તેને ચોખ્ખા દૂધની ખીર ખવડાવવી, ઘઉંવણી રંગના ખાળકની અભિલાષા હોય તો તેણે દહીં અને ખાત ખાવાં, લાલ રંગના ખાળકની અભિલાષા હોય તો ઘી વધારે ખાવું, પંડિત ખાળકની અભિલાષા હોય તો મધ અને ખાત ખાવાં, પંડિત કન્યાની અભિલાષા હોય તલ અને ચોખ્ખા ખાવા, વીર પુત્રની અભિલાષા હોય તો વીરરસભરી વાર્તાઓ વાંચવી, ભુદ્ધિમાન તથા સુશીલ ખાળકની અભિલાષા હોય તો વિદ્યાની ચર્ચા કરવી તથા ભુદ્ધિ-માન પુરુષોનાં ચરિત્ર વાંચવાં અને કવિ ખાળકની અભિલાષા હોય તો હંદ પ્રબંધ સાંભળવા. સમાગમસમયની સ્ત્રીપુરુષની પ્રસન્નચિત્તતાથી પણ ખાળકો સારાં જન્મે છે. તે વખતની પતિ-પત્નીની મનોદશા સારી હોતી નથી તો તેની માડી અસર સંતાન ઉપર પણ થાય છે.

પરિચ્છેદ ૧૫ મો.

કુટેવો વિષે.

હરેતમૈથુન—આ કુટેવ ઉછરતી વયના છોકરાઓને કુર્મગતિને પરિણામે ઉત્પન્ન થાય છે અને ન્યારે તે કુટેવ વધતી જાય છે, ત્યારે તેને તે છોડવાનું બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. આ કુટેવથી ચતી દાનિનો ખ્યાલ હોવા છતાં તે છૂટી ચકતી નથી, એટલી જાંઘી માડી અસર તેથી થાય છે. આજકાલ નવયુવકો આ કુટેવને વશ થઈને પોતાના શરીરને નષ્ટ બંધ કરી નાંખે છે. આ કુટેવવાળો તુરત ઝાગખાઈ જાય છે, કારણકે એવા રોગીના મોંની દાન્તિ જતી રહે છે, આંખોમાં ખામા પડે છે, માથ શીછા પડીને બેસી જાય છે, હૃદય ધડકતું રહે છે, શરીરનાં દાડકાં દેખાવા લાગે છે, કુટેવને માટે એકોતો મોઢતો ફરે છે અને લોકોની મેદ-નીમાં બેસતાં જદ્દલા કરમાય છે. તેનું વીરું પાવણું પડી જાય છે અને

ગરમ રહ્યા કરે છે જેથી રાત્રિને સમયે સ્વપ્નમાં તેને વીર્યપાત થયા કરે છે. આ પ્રમાણે સ્વપ્નમાં તેમ જ દસ્તર્મયુનથી વીર્યનો દુર્વ્યય થવાથી તેવા માણસનું હૃદય નિર્ગળ થઈ જાય છે, શક્તિ ક્ષીણ થાય છે, સ્મરણશક્તિ નાબૂદ થઈ જાય છે, વીર્યના જંતુઓ નાશ પામે છે એટલે તેમાંથી જનનશક્તિ નાબૂદ થઈ જાય છે, બાળકો ચતાં નથી, જનનેન્દ્રિય શિથિલ પડી જાય છે અને છેવટે તેને પોતાને જ પોતાની જાંઘળી કંટાળાભરેલી લાગે છે. એવા માણસ ધીરે ધીરે નપુંસક થતો જાય છે અને નપુંસક જીવન બારંપ સાગે છે. ઉછરતા છોકરાઓના ગુણગિણે સ્પર્શદ્વિધી જે ક્ષણિક સુખનો અનુભવ થાય છે તેને પરિણામે એ કુટેવ વધતી જાય છે. મૈથુનથી ચતા વીર્યવ્યય કરતાં આથી વધુ વીર્યવ્યય થાય છે અને અશક્તિ ધણી વધી જાય છે. આ ટેવથી ચતી હાનિનો વિચાર કરીને એકદમ તેને છોડવાનો ધ્વન કરવો એ વધારે સારું છે, પરંતુ એકદમ એ ટેવ છોડવાનું બહુ મુશ્કેલ છે. ટેવ છોડ્યા પછી શરીરમાં કૌવત આવતું જણાય છે અને ઈન્દ્રિયની નબળાઈ ઓછી થવાથી તે વારંવાર ઉત્તેજિત થતી બંધ થાય છે; છતાં જો નબળાઈ વધી ગઈ હોય તો નીચેના ઉપાયો કરવા. અઘી શેર ધતુરાના અર્કમાં ૧૬ આંગળ ખારીક સફેદ કપડું લઈ ૨૦ દિવસ સુધી ભોંજવી રાખવું. ૨૧ મે દિવસે તેને કાઢી તલના તાલ તેલમાં ધીમી આંચે પકાવવું. પછી તેને લોઢાના સળાયા સાથે લટકાવી નીચે કાંસાની થાળી રાખી એક બાજુએથી આગ લગાડવી એટલે કપડું બળવા લાગશે અને તેલનાં ટીપાં નીચે થાળીમાં પડશે; એ તેલ એકઠું કરીને શીશીમાં ભરી રાખવું અને ઈન્દ્રિયના છેડાનો ભાગ છોડી દહને બાકીના ભાગ પર મસજવું. એવી જ રીતે આઠડાના દૂધમાં વજ્ર ભોંજવી એક રાત રાખી બીજે દિવસે તેને સૂકવી ધીમાં તર કરવું અને તેની બત્તી બનાવી સળાવી નીચે કાંસાની થાળીમાં જે ઘીનાં ટીપાં પડે તે શીશીમાં ભરી તેને ઈન્દ્રિય પર લગાવવું તથા ઉપર એરંડાનાં પાંદે બાંધવાં. આ બેઉ પ્રકારના પ્રયોગમાં ઈન્દ્રિયને અત્યંત શીતળ જળને સ્પર્શ થાય નહિ એટલું લક્ષમાં રાખવું. ખાત્રા માટેનું ઝોસડ નીચે મુજબ:— તાલીમખાના, અસમંધ, ગોખર, સતાવરી, ખરેટીનાં બીજ અને સફેદ મુસળા એક એક તોલો લઈ સાકરમાં તેની ખારીક ફાટી બનાવીને એ ફાટી અર્ધાંધી એક તોલામુધી ગાય કે ભેંસના દૂધ સાથે લેવી. વીર્યની વૃદ્ધિ માટે વૈદ્યની સલાહ લેવી એ પથ્થ ઠીક છે, પરંતુ ટેવ છોડવાનું જ ખરેખર મહત્ત્વનું કામ છે.

શુદ્ધમૈથુન—આ કુટેવ પણ મોટી છે. દુનિયાના દરેક દેશમાં તેનો ફેલાવો છે અને સૃષ્ટિવિરૂદ્ધ કર્મને પામે તે જાણીતો છે. સરકારે તે કર્મને માટે સખ્ત શિક્ષા કરાવી છે. દસ્તમૈથુનવાળાની જે અતિ યાય છે તે જ અતિ આ કુટેવમાં કતો તરીકે પડનારની યાય છે અને સાધન બનનાર પણ બળવીર્યથી હીન થઈ નપુંસકતા તથા સ્ત્રીજુ ભાવો તરફ ધસડાતો જાય છે. એથી ઈન્દ્રિયની અને અંકુશની નસો દીલી પડી જાય છે અને વીર્ય બનવામાં હરકત યાય છે. મૈથુનશક્તિ ઓછામાં ઓછી આર મિનિટ હોવી જોઈએ; તેથી પણ ઓછી થઈ હોય તે માણસ રોમી કહેવાય છે અને આ કુટેવમાં પડેલો માણસ તેવો રોમી બને છે. આ કુટેવવાળો પુરુષ વેળાસર તે છોડી દે તો તેનો નાશ થનો અટકે છે. દસ્તમૈથુન માટે જે શક્તિનાં ઓધધો જણાયાં છે તે જ ઓધધો આ ટેવવાળાની ધટી મએલી શક્તિને માટે પણ ઉપયોગી થાય છે.

સ્ત્રીની કુટેવો—જેવી દસ્તમૈથુનની કુટેવ જીવાન છોકરાઓને હોય છે, તેથી જ કુટેવ જીવાન છોકરીઓને પણ કેટલીક વાર લાગુ પડે છે. સ્ત્રી પોતાના ગુણાંગને હથેળી કે આંગળાઓ વડે મસળી એ બાગને ઉત્તેજિત કરે છે અને તેથી અંદરનો બાગ પણ ઉત્તેજાય છે તથા દ્રવજુ થાય છે. જ્યારે જીવાન છોકરીઓ કામસોયુગ બને છે અને પતિ-સમાગમથી વંચિત રહે છે, કિંવા પતિના ગુણાંગની કાંઈ ખામીથી કે અન્ય કાંઈ કોપથી અતિસમાગમદ્વારા તેને તૃપ્તિ મળતી નથી, ત્યારે આવી કુટેવને વશ તે થાય છે. જે શારીરિક હાનિ દસ્તમૈથુનથી જીવાન છોકરાઓને થાય છે તે જ હાનિ છોકરીઓને તથા સ્ત્રીઓને પણ થાય છે, એટલે કે કૃત્રિમ મૈથુનરીતથી તેમના શરીર ઉપર મારી અસર થાય છે, શક્તિ ધટી જાય છે, ચહેરા શીછો પડી જાય છે અને માનસિક નબળાઈ બહુ વધી જવાથી હિસ્ટીરીયા જેવા રોગો લાગુ પડે છે.

પરિચ્છેદ ૧૯ મો.

કામરોગ.

બોમથી કદિ વૃક્ષ ન થવું તેનું નામ કામરોગ. આ કામરોગથી આ-સક્તિ પેદા થાય છે. આસક્તિ અનેક પ્રકારની છે. કોઈને ધન પર આસક્તિ હોય છે, કોઈને કોઈ સ્ત્રી પર આસક્તિ હોય છે, કોઈ કોઈ વાજા પર આસક્તિ થાય છે અને એ પ્રત્યેક જાતની આસક્તિથી માણસ ખુબીથી

અનેક મંકટો સહન કરે છે. વિષયમાં આસક્તિ રાખનાર હુબ્ધયિત્ત જની જન્ય છે અને તેને પ્રમંગોપાત કામજન્ય પીડે છે.

આ પ્રકારનો કામરોગ ઉત્પન્ન થવાનાં અનેક ખાત્તાંતર કારણો હોય છે. અધિક સિન્ધ પદાર્થો ખાવા, વી સહિત દૂધ વગેરે પદાર્થોનું અતિ સેવન કરવું, રસિક વાતોઓ સાંભળવી, નકામા એકલા બેસી રહેવું, શરીર હયમથી જન્ય એવું કામ કરવું જેમકે સાચો ચલાવવો, પગ ડોલાવતાં ઉંચે રથાને બેસવું, બીનાં કપડાં પહેરવાં, એકાંતમાં સ્ત્રીની પાસે બેસવું, સ્ત્રીની સાથે સ્પર્શ કે તેનો સ્પર્શ કરવો, સ્ત્રીની મૂર્તિનું કે તેના સૌંદર્યનું વારંવાર રમરણ કરવું, શૃંગારનાં પુસ્તકો વાંચવાં, નમ્ર ચિત્રો જોવાં, ખિલાનામાં જંગતા પડવા રહેવું, મળ-મૂત્રના આવેગને રોકવો, નીચે બેસી રહીને બહુ કામ કરવું, ઘોડા પર સવારી કરવી, અજીજી થવું, મોડી રાત્રે બોજન લેવું, શુભાંમના અમ્ર ભાગ પર શ્વેત મળ જમી જવો, માંસ, મદિરા, ખટાઉ, મરચું, મસાલો, ચાહ વગેરેનું વધારે સેવન કરવું એ બધા પ્રસંગો કામને જન્યત કરનારો છે.

કામરોગથી બચવા ઇચ્છનારે સારી રીતે કસરન કરવી, લેખન-વાચનમાં ચિત્તને પરોવી રાખવું, વૃત્તિને ઉશ્કેરે એવી વાતોઓ વાંચવી નહિ, કામી જનોના અને સ્ત્રીઓના મંસમંથી દૂર રહેવું, જઈ પચે એવું બોજન કરવું, હાજતને રોકવી નહિ, શુભાંમને સામાન્ય શીતળ જળથી સાફ રાખવું, યથાશક્તિ પરિશ્રમ કરવો અને કદાચ મન અનિષ્ટ વૃત્તિમાં રણા કરે તો તેથી થતાં નુકસાનોનું મનમાં ચિંતન કર્યું કરવું.

કામરોગથી વધેલી વિષયાસક્તિથી સ્ત્રી પુરુષ હસ્તમૈથુનાદિ કુટેવોને વચ થઈ જાય છે અથવાતો અતિવિહારી થઈ જાય છે. વિહારની બહુ ઇચ્છા રણા કરે તેથી કેટલાક મૂખો એવું સમજે છે કે પોતાના દેહમાં રહેલી અત્યંત શક્તિનો એ પ્રભાવ છે, પરંતુ વસ્તુતઃ એ એક જાતની નબળાઈ છે. જેમ જેમ વીર્યનો વ્યય વધારે કરવામાં આવતો રહે છે, તેમ તેમ વિષયની ઇચ્છા વધતી જાય છે, એ ઉપરથી સમજી શકારો કે વીર્યની ક્ષીણતાને લીધે જ મનુષ્ય અતિવિહારી બને છે. કુટેવવાળા સ્ત્રી પુરુષોની પેઠે અતિવિહારી સ્ત્રી પુરુષો પણ શરીરે લેવાઈ જાય છે, તેમના પગમાં તથા શરીરના સાંધાઓમાં કળતર થાય છે, ચહેરાં દિલ્લો પડી જાય છે, નેત્રો શીર્ષાં બની જાય છે, જીવાનીની લાલી અદસ્ય થઈ જાય છે, ચાલ લથડતી હોય છે, પાચનશક્તિ મંદ બની જાય છે, હસ્ત કમજીઆત જણાય છે, સમાજમ વખતે વીર્ય દાણુવારમાં રખસિત થાય છે, સ્વ-

મર્મા વીર્યાવાચ યથા કરે છે અને પછી નપુંસકતાસુધી મનુષ્ય પહોંચી જાય છે; તેટલા માટે વિષયની આસક્તિથી દૂર રહેવા યત્ન કરવાથી જ આ કામરોગ થતો અટકે છે અને સ્ત્રીપુરુષો પોતાનું સ્વાસ્થ્ય જાળવી શકે છે.

પરિચ્છેદ ૧૭ મો.

શુભ રોગો.

ઉપદંશ—પુરુષની શુલ્લેદ્રિય એક રચ્છ નાડી છે જેની અંદર ત્રણ હિદ્રો છે. એક હિદ્રદારા પિસાળ આવે છે, બીજા હિદ્રદારા અંડકોશ-માંથી વીર્ય આવે છે અને ત્રીજા હિદ્રદારા ગ્રાણુવાયુ અને શ્વેદ આવે છે એટલે તે ઉત્તેજિત થાય છે. ઉપદંશ એ શુલ્લેદ્રિયનો બહુ મોટો રોગ છે. દૂષિત યોનિવાળી સ્ત્રી સાથે સમાગમ કરવાથી અને નખ વગેરેના ધસારા લાગવાથી શુલ્લેદ્રિય ઉપર ફેલી અથવા ચાંદી ચર્મ આવે છે અને તે ધીમે ધીમે વધીને ધાના રૂપમાં આવી જાય છે તથા તેનું ઝેર શરીરના લોહીમાં પ્રસરવા લાગે છે. લોહી ઝેરી થયા પછી શરીર પર ચકામાં નીકળે છે, વાળ ખરી પડવા લાગે છે, મગજ ફાટવા લાગે છે, હાથ-પગ ખળવા લાગે છે, દુર્ગંધવાળું પત્ત કામાંથી નીકળે છે, અને ન્યારે એ રોગ બહુ વધે છે ત્યારે આખું શરીર ખળવા લાગે છે તથા બેચેની વર્તાય છે. ઠાંધ વાર તેથી નાક સડીને ખરી પડે છે અને ઇંદ્રિયની તો એવી દુર્દશા થાય છે કે જેનું વર્ણન થઈ શકે નહિ. આ રોગની ચિકિત્સા બહુ સારી રીતે કરવી જોઈએ. સૌથી વધારે સારો માર્ગ તો પરસ્ત્રી અથવા વેશ્યાનો સમાગમ નહિ કરવાની જ છે, કારણકે એવી દુષ્ટ સ્ત્રીઓ મોટે ભાગે દૂષિત યોનિવાળી જ હોય છે. છતાં મુખ્યતાથી ઠાંધ વાર એ રોગ ધઈ ગયો તો ઘણી મંજાળથી વર્તવું. કારણકે ઉપર જણાવ્યા ઉપરાંત બીજા પણ ઘણા રોગ તેમાંથી થાય છે. દર્દ વધી ગયું હોય તો વૈદ્ય-ડાકતરની સલાહ લેવી અને જો રોગની શરૂઆત હોય તો ત્રીક્ષ્ણ અને લીંબડાનાં પાદડાને પાણીમાં ઉકાળી તે પાણીથી ધાને રોજ ધોવો અને ત્રીક્ષ્ણ તથા સોપારી બાળીને તેની રાખ ધા ઉપર બખરાવવી ખાવાની દવા નીચે મુજબ:—ધવાયચીના ઘણા તો. ૨, રોષી સાથેના સર્વોગ તો. ૧ અને રસકપુર ૬ માસા, એ બધાને તુલસીના રસમાં ચાર દિવસ ખરલ કરી વટાણા જેવડી ગોળા કરવી. એ ગોળા રોજ સ્થવારે માપના દૂધની મધાધમાં લપેટીને ગળી જવી. જીવામ લેવાની જરૂર હોય તો ત્રીક્ષ્ણ અથવા દરડેનો જીવામ લેવો. ખાવામાં શરૂઆતના ૩ દિવસ ઘી સાથે મગની

ખીચડી ખાવી. દિવસે સૂવું નહિ, મૂત્રનો વેગ રોકવો નહિ, ખારે અન્ન ખાવું નહિ, બહુ ગરમ પદાર્થ, ગોળ, છાશ, ખાટી-તીખી વસ્તુ મૈથુન વગેરેનો ત્યાગ કરવો.

પરમો—પરમાનો રોગ પણ બધું કર છે. એ રોગ મૂત્રવેગ રોકવાથી, સ્વપ્નદોષથી, દૂષિત યોનિવાળા સ્ત્રીનો સમાગમ કરવાથી અથવા ક્રોધ વાર ગરમ વસ્તુ ખાવાથી થાય છે. અધિક દસ્તમૈથુનથી, ગર્ભવતી સાથે સમાગમ કરવાથી, સ્વેત પ્રદરવાળા સ્ત્રીનો એક લાગવાથી, અતિ મૈથુનથી, બહુ દાઢ પીવાથી, મરચાં વધારે ખાવાથી અને વિવિધની વધી ગએલી ઇચ્છા નાંદ રોકવાથી અથવા વીર્ય અંદર રહી જવાથી પણ થાય છે. આ રોગ લાગુ પડવાથી પીસાન મુસોલીથી ઉતરે છે, અગન બળે છે, છેવટે અંદરથી પીળું અને ઘોળું પડે નીકળવા લાગે છે. શુદ્ધ સુખડના તેલનું તથા શિયાજીતનું સેવન દિતકારી છે. રોગ વધી જતાં વૈદ્ય-ડાક્ટરની સલાહ લેવી. પરમાની જાતને અનુસરીને પથ્યનું સેવન પણ વૈદ્યની સલાહ પ્રમાણે કરવું. ગરમ વસ્તુઓ ખાવી નહિ.

વીર્યસ્ત્રાવ—સ્વપ્નમાં કે અન્ય ક્રોધ રીતે વીર્યસ્ત્રાવ થાય એ ધાતુની નિર્મળતાની નિશાની છે. અતિવીર્યથી, દસ્તમૈથુનથી ટેવવાળો અને ધાતુની નિર્મળતાવાળો પુરુષ આ રોગનો ભોગ થઈ પડે છે. સ્ત્રીને અભાવે મહિનામાં એકાદ વાર વીર્યસ્ત્રાવ થાય તે રોગ લેખાતો નથી તેપણુ સ્વપ્નમાં થતા સ્ત્રાવથી નૈસર્ગિક સમાગમ કરતા વિશેષ વીર્ય જાય છે તેથી તે રોગ હાનિકારક તો જ ન. વીર્યસ્ત્રાવ વધારે વખત ચવાથી પછી મૂત્રદ્વાર વીર્ય જવા લાગે છે, પછી દસ્ત વખતે વીર્ય આવે છે અને એ રીતે વીર્યનો દુર્ગંધ થતા લાગે છે. આ રીતિ વધારે વખત ચાલુ રહેવાથી પુરુષ નપુંસક થતો જાય છે, અને સ્ત્રીસમાગમની ઇચ્છા નાશી જાય છે. ક્રોધને તેથી ક્ષય, આયુષ્ય અને યજ્ઞતની વૃદ્ધિનો રોગ લાગુ પડે છે. ધાતુ પુષ્ટિ અને વીર્યવૃદ્ધિના ઉપાયો કરવા.

પ્રમેહ—પ્રમેહ અને પરમો એ જૂના જૂના દરો છે બહુમૂત્રતા નામના રોગમાં મૂત્ર બહુ જાય છે અને એ મૂત્રમાં સાકરનો ભાગ વિશેષ હોય છે આ રોગમાં પેશાન પારદર્શક અને રંગમાં શીઠા હોય છે તેને દલાવતા તેમાં શીજી ચડે છે. તેમાંથી મધને મળતી વાસ આવે છે. આ ના ખાવાની રીતિ વધે છે અને તરસ બહુ લાગ્યા કરે છે. સ્વાદની શક્તિ ઓછી થાય છે અને ત્વચા સૂકી રહે છે. દસ્ત કબજ નથી અને શરીરમાં નિર્મળતા જણાય છે. વધારે પ્રમાણમાં સાકર

જવાથી મધુમ્રમેહ લાગુ પડ્યો કહેવાય છે. તેનાં ચિન્હો પણ બહુમૂલ-
તાનાં જેવાં જ હોય છે. આ દરદમાં મૂવમાર્ગમાંથી રસી પણ નીકળે છે.
સાકરવાળા પદાર્થો ખાવાથી પેશાબમાં સાકર વધારે જાય છે. આ રોગ
વધવાથી ક્ષયરોગ લાગુ પડે છે, યત્નરોગ થાય છે અને પાર્શ્વ નીકળે છે.

અંડવૃદ્ધિ-લાંબો વખત વાતવિકાર રહેવાથી અથવા પાણી હિતરવાથી
અંડવૃદ્ધિનો રોગ થાય છે. તે મટાડવાના ઉપાયો વેળાસર કરવા, નહિ તો
તેમાંથી બીજા રોગો જન્મે છે, વીચીત્પત્તિ ધટે છે અને નપુંસકત્વ આવે છે.

પરિચ્છેદ ૧૮ મો.

નપુંસકત્વ.

નપુંસકત્વના પ્રકાર-વીર્યદોષથી અથવા વીર્યક્ષયથી સમાગમશક્તિ
નાશ પામે તે નપુંસકત્વ કહેવાય છે. નપુંસકો અનેક જાતના થાય છે. (૧)
કંડી, કુખી, ખાટી, કઠિન તથા જમડી ગએલી વસ્તુઓનો ઉપયોગ તથા
વિરૂદ્ધ ભોજન કરવાથી, અશુભ હોવા છતાં આહાર કરવાથી, શોક,
ચિન્તા, ભય તથા ત્રાસથી, અતિશય વિધવલ્પટતાથી, સ્ત્રી તરફના અપમા-
નથી અર્થાત્ જે સ્ત્રીની કામક્રીડા કરવાની ઇચ્છા હોતી નથી એવી સ્ત્રી
સાથે સમાગમ કરવાથી, સખ ધાતુનો ક્ષય થવાથી, વાતાદિ દોષથી, ઉષ-
વાસાદિ કઠિન વ્રત કરવાથી, ધણે પરિશ્રમ કરવાથી અને કામક્રીડા મંબંધી
અસુખથી પુરુષના વીર્યનો ક્ષય થાય છે, તે પાકુવર્ણ જની જાય છે, તેના
રૂપરંગ વગેરે નાશ પામે છે અને તે સ્ત્રીસમાગમ માટે અયોગ્ય એટલે
નપુંસક બને છે. આવે નપુંસક બીજાં પદ્ધતિ નપુંસક કહેવાય છે. (૨) બહુ
ખાઈ ખાઈ ખાવાથી, વ્યાધિથી કુર્બળ થવાથી, રજસ્વલા ન થઈ હોય
તેવી બાલા સ્ત્રી સાથે સમાગમ કરવાથી, હસ્તગેયુનથી, ગુદગેયુનથી, ઘણા
કાળથી પુરુષના સહવાસમાં ન આવી હોય એવી સ્ત્રી સાથે સમાગમ કર-
વાથી, રજસ્વલા સ્ત્રી સાથે તથા જેના શરીર અને ગુહાંગમાંથી દુર્ગંધ આ-
વતી હોય તેવી સ્ત્રીની સાથે સમાગમ કરવાથી, પ્રદરરોગવાળી સ્ત્રી સાથેના
સમાગમથી, ક્રોધ પશુમાદા સાથેના સમાગમથી, ગુલ્ફદ્રિષ ઉપર એટ લાગ-
વાથી, તેને સ્વચ્છ નહિ રાખવાથી, તેને કાઈ જાતના લેપ કે પટ્ટી લગા-
વવાથી અને વીર્યને સ્ખલિત થવાને સમયે તેનો અટકાવ કરવાથી ગુલ્ફેન્દ્રિ-
યની નસો નરમ થઈ જાય છે તથા તેથી નપુંસકત્વ આવે છે. તે ખજ-

બમ નપુસક કહેવાય છે તેવા નપુસકની શુભે દ્રિષ્ટિ ઉપર સોળે, દુખાવે, સાનાય હોય છે, ફેલીઓ થાય છે ગુણ દ્રિષ્ટિનું માસ વધી જાય છે અને કોઇ વાર ફેલીઓ પાકે છે અને પ્રજા યજ્ઞ તેમાંથી ૫૩ વડે છે આ વિકાર વધી જવાથી ગુણ દ્રિષ્ટિનો મહિ, શુભે દ્રિષ્ટિ કે વા અંકોપમાંથી કોઇ ખરી પડે છે (૩) વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે થતી વીર્યની ક્ષીણતાથી જે નપુસક અને છે તે જ્ઞરામંભવ નપુમક કહેવાય છે (૪) અત્યંત ચિતા, શોક, ક્રોધ, બય, ઇર્ષ્યા, ઉત્કંઠા અને ઉદ્વેગ કરવાથી, જીવાન વય છતાં શરીર દુર્બળ થવાથી, રક્ષા ખાનપાન અને કડવા ઔષધોનું સેવન કરવાથી, કૃશ શરીર છતાં ઉપવાસાદિ મત કરવાથી, મનની તૃપ્તિ ન થાય તેવું ભોજન કરવાથી શરીરનું વીર્ય અમળે ક્ષીણ થઈ જાય છે તેને ક્ષીણવીર્ય નપુસક કહેવામાં આવે છે (૫) બીજન પણ નપુસકોના પ્રકાર છે કોઇને સ્ત્રી કે પુરુષની શુભે દ્રિષ્ટિ મુખવાથી સમાગમનું ચૈતન્ય આવે છે, કોઇને શુભે દ્રિષ્ટિથી એ ચૈતન્ય આવે છે કોઇને અન્ય પુરુષને સમાગમ કરતો જોવાથી ચૈતન્ય આવે છે અને કોઈ સ્ત્રીના જેવા હાવભાવ કરવાથી ચૈતન્યને પ્રાપ્ત થાય છે, એ બધા જૂદી જૂદી જાતના નપુસકો જ હોય છે (૫) નાગી નપુસક પણ હોય છે અને તેમાં સ્ત્રી સ્ત્રી સાથે સમાગમ કરે છે અર્થાત્ સ્ત્રીના શુભાગ સાથેના પોતાના શુભાગના બર્ષજીથી તૃપ્ત થતી નારી પણ નપુસક કહેવાય છે (૭) સ્ત્રી સાથે સમાગમ કરતી વખતે બય, શોક, ક્રોધ, લગ્ન અથવા ગનાનિ ઉત્પન્ન થવાથી, મહિન વસ્ત્ર ધારિણી હાવભાવ તથા હાસ્ય વમરની સ્ત્રી સાથે સમાગમ કરતા ઉત્પન્ન થતી અપ્રસન્નતાથી પુરુષની શુભે દ્રિષ્ટિ શિથિલ થઈ જાય અર્થાત્ કામવૃત્તિ નષ્ટ થતા નિર્ગળતા આવે તે પુરુષને માનસ નપુસક કહેવામાં આવે છે (૮) કડબી, ખાગી, ખારી તથા ગરમ વસ્તુઓનું અત્યંત સેવન કરવાથી પુરુષના વીર્યનો નાશ થાય છે તે પિત્તજ નપુસક કહેવાય છે સ્ત્રીસમાગમ કરતા છતાં વીર્યવૃદ્ધિના ઉપાયો કરતો નથી અને ધાતુક્ષયનો ભોગ થઈ પડે છે તે શુક્લશ્લેષ્ઠુક નપુસક કહેવાય છે (૯) શુભ રોગો થવાથી નપુસક થાય છે તે શુભરોગજ નપુસક કહેવાય છે (૧૦) જે શિરાઓમાં વીર્ય રહે છે તે શિરાઓમાં છિન્ન પડવાથી જે પુરુષ નપુસક અને છે તેને વીર્યવાહી શિરાવહેદજ નપુસક સમજવેલ (૧૧) રતિક્રીડા માટે વ્યાકુળ થવા છતાં જે પુરુષ બ્રમ્હપૂર્વક બ્રહ્મચર્ય પાળે છે અને તેથી જેને નપુસકતા આવે છે તે શુક્લરત્નજ નપુસક કહેવાય છે (૧૨) જે પુરુષ જન્મથી જ સ્ત્રીમંત્રોગ કરવા માટે અશક્ત હોય છે તેને સહજ નપુસક કહેવામાં આવે છે

સ્ત્રીનું નપુંસકત્વ—સ્ત્રીનું નપુંસકત્વ તે તેનું વંધ્યત્વ છે અથવા નષ્ટપુષ્પત્વ છે. જે સ્ત્રીનું પુષ્પ-રજ અકાળે નષ્ટ થાય છે તે સ્ત્રી તેમ જ ખીન્ન કેટલાક સદાજ અને સમાગમ દોષોવાળી સ્ત્રીઓ વંધ્યા રહે છે.

પરિચ્છેદ ૧૯ મો.

વંધ્યત્વ અથવા વાંઝીયાપણું.

વંધ્યાના પ્રકાર—જે સ્ત્રીને કોઈ પણ દોષથી ગર્ભ રહેતો નથી તે સ્ત્રી વંધ્યા કહેવાય છે. અનેક કારણોથી સ્ત્રી વંધ્યા થાય છે, પરંતુ જે સ્ત્રીનાં અંગોમાં વિભેદ હોય, ગર્ભોદયની સમીપે બદામતા આકારે શુભ રહેલા અંડકોશ ન હોય, કુચ ન હોય, ગુહાંગુ ઊંદ્ર નાનું હોય, રજસ્વલા થતી ન હોય તે સ્ત્રી સદાજ નપુંસક અથવા કુદરતી રીતે વંધ્યા હોય તેને માટે કોઈ ઉપાય કામ લાગતો નથી. કોઈ સ્ત્રી એવી હોય કે જે એક પુરુષથી વંધ્યા રહે છે અને ખીન્ન પુરુષથી ગર્ભવતી થાય છે, તેમાં પુરુષનો દોષ સમજવો કેમકે નપુંસક લક્ષણવાળો પુરુષ કિંવા શુભોદ્રિય સંબંધી અપૂર્ણતા કે દોષવાળો પુરુષ તે સ્ત્રીમાં ગર્ભોદાન કરી શકતો નથી. ચૌદ વર્ષની વયથી રજસ્વલા થએલી સ્ત્રી ૫૦ વર્ષની વયસુધી રજસ્વલા રહે છે અને તેમાં કોઈ રજોદોષ ઉત્પન્ન થાય છે તો તે સ્ત્રીને સંતાન થતાં નથી. જૂદા જૂદા ૨૨ દોષોથી સ્ત્રી વંધ્યા રહે છે. જે સ્ત્રીને થોડું રજ આવતું હોય અર્થાત્ પાણી જેવું દેખાતું હોય, કમર તથા યોનિમાં થળ આવતાં હોય, તાવ હોય, તેને વાતજન્ય ઋતુદોષ કહે છે અને તેવી સ્ત્રીને ગર્ભ રહેતો નથી. જે સ્ત્રીનું રજ જાંણુ જેવું કાળું અને ગરમ હોય તથા કમરમાં થળ આવે, પેટમાં દાહ બળે, તેને પિત્તજનિત દોષ કહે છે. જે સ્ત્રીનું રજ કફથી બગડેલું હોય તેને રજ વધારે આવે છે, તેને કેવળ લાલ નહિ પણ કાંઈક સફેદ પડતું હોય છે, તેને દુંદીમાં પીડા થાય છે, તેને કફજનિત દોષ કહે છે. રજોદર્શન વખતે બહુ તાવ આવે, થોડું થોડું રજ આવે, રધિર ગરમ, કાળું અને ચીકણું આવે, બગલ, પેટ, યોનિ અને કમરમાં થળ આવે, શરીર ફોટે, ઉંઘ આવે, તેને સન્નિષાતજનિત રજોદોષ કહે છે. એ દોષો ઔપધથી મટે છે. (૧) જે સ્ત્રીને દોઢ મહિને ઋતુ આવે તેને ત્રિપક્ષી કહે છે. એવી સ્ત્રીને સફેદ જીરું, શાહજીરું, સફેદ વજ અને કંઠાડાં સમભાગે લઈ ચોખ્ખાના ધોવણમાં પાવાં તથા દૂધમાંત ખાવા આપવાં. (૨) શુભતી

વધ્યા તેને કહેવામા આવે છે, જેની યોનિ સંકાચ્યાયેલી રહે છે તે અસાધ્ય વધ્યા છે (૩) જેને અનિયમિત રજોદર્શન થતું હોય તે સજ્જ વધ્યા કહેવાય છે તેવી સ્ત્રીને સફેદ જીર્ણ, શાદજીર્ણ, વજ, મજક, કઠોડા, અને દાડીયા કરસણ એ સમભાગે લઈ ચોખાના ધોવણુમા આપવા તથા સામાનો ખાત અને દૂધ ખાવા આપના (૪) જે સ્ત્રીને સમાગમ વખતે શુભાગમાથી પાણી ઝરે છે, જે ખાવા પીવા અને સમાગમમા હમેશા તત્પર રહી આનંદ માને છે તે ત્રિમુખી કહેવાય છે તેને ગર્ભ રહેનો નથી અને અસાધ્ય છે (૫) જે સ્ત્રીને મોગી ઉમરે માત્ર એક જ મંતાન થાય છે અને બીજી પ્રજા થતી નથી તે વ્યાધિણી વધ્યા કહેવાય છે તેને ત્રિપદી વધ્યા જેવી ચિકિત્સા કરવી (૬) જે સ્ત્રીને ધાતુની માફક સફેદ રજ આવે અને આર્-ન્સ દિવસે પણ દેખાય તે બકી વધ્યા કહેવાય છે તે અસાધ્ય છે (૭) જે સ્ત્રીને હમેશા પાણી વળા કરે છે તે કમલિની કહેવાય છે તેનો રોગ પણ અસાધ્ય છે (૮) પ્રમેહની માફક જેને સફેદ ધાતુ જાય છે તે વ્યક્તિની કહેવાય છે લાલ અંધોડાના બી, સાકર, કૌઆના મીઠા અને રતનજોત સમભાગે લઈ માયના દૂધમા છુટી ત્રણ દિવસ પીવાથી તેનો રોગ મટે છે તે પછી કાળુ અગર, નામકેસર, કઠોડા, શાદજીર્ણ અને સફેદજીર્ણ સમભાગે લઈ માયના દૂધમા છુટી પાવા અને ઉપર દૂધખાત ખાસ આપવા (૯) જે સ્ત્રીને ગર્ભ ગળા પછી તે પડી જાય અથવા અવતર્યા પછી થોડે વખતે બાળક મરી જાય તેને મૃતવત્સા કહે છે વાઝીયા કઠોડીનું મૂળ કૃતિકા નક્ષત્રમા લાવી તેને પાણીમા ધસી હમેશા એક તોતો પીવું અને રજોદર્શન થાય ત્યારે સાત દિવસસુધી પીવું એથી એ દોષ મટે છે બીજોરાનું મૂળ દૂધમા ઉકાળી ઘી મેળવીને ઝતુ વખતે ખાય તોપણ એ દોષ મટે છે

વધ્યત્ન લાવનારો દર્દો—સ્ત્રીના વધ્યત્વમા સહજ દોષ તો અસાધ્ય છે, પરંતુ ઝતુદોષથી વધ્યા રહેતી સ્ત્રીઓનું દર્દ સાધ્ય છે વધ્યા રત્નીઓના પ્રકાર ઉપરથી તે દોષો સમજાશકાય તેમ છે રોકાઈ જતા ઝતુ સાવના મે પ્રકાર છે પહેલા પ્રકારમા ઝતુસાર અનિયમિત રીતે થાય છે અને પેદુમા કાઈ કુ ખ કે દર્દ થયા સિવાય પડે છે બીજા પ્રકારમા પેદુમા ધણે કુ ખાવો થઈને અનિયમિત રીતે ઝતુસાર થાય છે પહેલા પ્રકારમા શરીરમા જોઈએ તોટકું લોહી ન હોવાથી રક્તસાર થાય છે પરંતુ જે ગર્ભસ્થાનમા સોજો કે બગાડ હોય છે તો રજોદર્શન વખતે કુ ખ થાય છે તે સિવાય એકાએક કઠી લાગવાથી, વિનાસી ટેવાથી અને

લાગ્યા સમયની કમજીયાતથી પણ રજોદર્શન વખતે દુઃખ થાય છે. જે સ્ત્રીઓ નિર્માળ હોય છે તેમનો ઋતુસ્થાવ પણ એ ચાલ જાય છે એ રજોદર્શન ગર્ભ રહેવાના કારણથી બધ થયું હોય તો તે સમધી ખાતી કરી લેવી પરન્તુ તે વિના બધ થાય તો તેનું પરિણામ હાનિકારક આવે છે નિર્માળ બાધાવાળી પાતળી સ્ત્રીઓને રજોદર્શન બધ થાય છે ત્યારે તેમને ક્ષયનો વ્યાધિ લાગુ પડે છે અને બળવાન બાધાવાળી સ્ત્રીઓને બધ થાય છે, ત્યારે તેમને હૃદય, ક્ષિયર, હોજરી વગેરેમાં કાંઈ રોગ હોય છે અને કવચિત્ માનસિક રોગ લાગુ પડે છે. જે કોઈ કુમારિકાને રજો દર્શનને વખતે આવુ દુઃખ થાય તો એ કુમારિકાનો સત્તર વિવાહ કરી નાખવો. દુઃખથી થતુ રજોદર્શન એ કોઈ અદરના રોગનું ચિહ્ન સમ જવુ એવી સ્ત્રીને તો લોચા જેવુ લોહી બહાર પડે છે તો જ દુઃખ નરમ પડે છે અને થોડા સમય પછી પાંડો દુઃખાવો ચાલુ થાય છે આ દર્દ માથી જ હિરગીરીયા લાગુ પડે છે ઋતુસ્થાવમાં લોહી બહુ પડે ત્યારે તે ઋતુનું લોહી છે કે ગર્ભસ્થાનમાં આવેલી નસોમાંનું લોહી છે એ અવશ્ય તપાસવુ જોઈએ ઋતુસ્થાવનું લોહી ક્વાપિ બધાત જતુ નથી, તેનો રંગ શરીરના લોહી કરતા જૂદો જાતનો હોય છે અને તેનો ડાઘ કપડા પર સુકાઈ ગયા પછી કપડું કડક થઈ ગએલું લાગતુ નથી શરીરને નિર્માળ બનાવે એવા કોઈ પણ રોગથી સ્ત્રીને આ દર્દ લાગુ પડવાનો મંભવ છે ધણું ધવડાનવાથી, ક્ષયથી, કમજીયાતથી, મેલેરીયા તાવથી, શોક-ચિંતાથી, આળસ-વિવાસિતાથી તે થાય છે ગર્ભસ્થાનની સ્થિતિમાં ગભીર ફેરફાર થવાથી, તેમાં થતી ગાઠથી, ગર્ભસ્થાન મોટુ થવાથી, ગર્ભસ્થાનનું મોડો ચઢી આવ્યાથી, ગર્ભસ્થાન ખરી જવાથી અને સુવા વડી સ્ત્રીમાં અજ્ઞાન દાવણુની ગફતથી ઓરનો એકાદ કમોડો ગર્ભસ્થાન નમાં રહી જવાથી આ દર્દ થાય છે ધણા ભોગવિલાસથી, મોટી ઉમરે સંસારમાં પડેલી સ્ત્રીઓના કામોન્માદથી અને ધણા સંતાનોને જન્મ આપનાર સ્ત્રીનું શરીર નમળુ બની જવાથી આ દર્દ થાય છે સંતાન બીજાનું ઉપર સોજો આવવાથી, ગર્ભસ્થાનમાં ચાઢી પડવાથી પણ આર્તવ વધુ જાય છે સંસારમુખથી તદ્દન વિમુખ રહેલી તેમ જ કુટુંબ વાળી કુમારિકાઓને પણ તે દર્દ થાય છે

ધાતુક્ષય અથવા પ્રદર જેમાં યોનિમાંથી સફેદ પદાર્થ વળા કરે છે તે દર્દ નર પ્રકૃતિવાળી તથા મધ્યમ ઉમરની સ્ત્રીઓમાં હોય છે આ દર્દથી શરઆતમાં કાંઈ દુઃખ જણાતું નથી, પરંતુ ધીમે ધીમે ગર્ભસ્થાનમાં બમાડ થાય છે અને તેને ગર્ભોત્પત્તિ થતી નથી. ધાતુક્ષયથી પુરુષને જે

હાનિ થાય છે તે જ હાનિ આ રોગથી સ્ત્રીને થાય છે. શરૂઆતમાં સફેદ પાણી જેવો પદાર્થ વહે છે, પછી તે ઘટ્ટ થાય છે અને પ્રમાણમાં વધે છે. પછી તે સહેજ પીળો, લીલો કે જૂરો રંગ પકડે છે, ધીમે ધીમે શ્રમનો અનુભવ થાય છે, ફેર આવે છે, ખોરાકની ઇચ્છા ઓછી થતી જાય છે, મ્હો ડીકડું પડી જાય છે, પીસાંએ અમન બળે છે અને કમળમાં તથા સાધામાં ફુખાવો થાય છે, અતિશય વિદ્વાસિના, આળસ, મોજશોખ, ઋતુકાળમાં અસ્વચ્છતા, વિકારી મથોનું વાચન વગેરેથી પણ તે થાય છે.

જ્યારે ગર્ભસ્થાનને બ્યવસ્થિત રાખનારી માસપેશીઓ નિર્મળ બની જાય છે, ત્યારે ગર્ભસ્થાન ખસી પડે છે. ધાતુનું દર્દ લાંબો વખત ચાલે છે તેથી ગ્રુપ માર્ગ નિર્મળ બની જઈને ગર્ભસ્થાન ખસી જાય છે. કમર પર તંગ પટો કે નાડી મજબૂત બાધવાથી પણ કોઈ વાર તેમ થાય છે. બહુ બાર ઉચકવાથી, ઠોકર વાગવાથી, ચાતુ કમજીવાતથી અને ગર્ભપાત કરવાનો યત્ન કરવાથી કે વારંવાર ગર્ભપાત થઈ જવાથી પણ તેમ બને છે. ગર્ભસ્થાન કોઈ વખત પેડાની પાછળના ભાગમાં ખસી પડે છે અને કોઈ વાર આગળના ભાગમાં ખસી પડે છે. આગળના ભાગમાં ખસી પડવાથી દર્દીને પેડુના નીચેના ભાગમાં ફુખાવો લાગે છે અને બાર જણાય છે વારંવાર પીસાંમની હાજત થાય છે તથા કવચિત્ પીસાંમ સુરકેલીથી થાય. જો ગર્ભસ્થાન પાછળના ભાગમાં ખસી પડે તો દસ્ત વખતે દર્દીને અડચણ વેદની પડે અને કમજીવાતનું દર્દ લગ્ય પડે.

જે સ્ત્રીઓ સંસારસુખમાં નિરાસ થઈ હોય છે, શૃંગારિક પ્રયત્નો વાચી આળસમાં વખત માગે છે, જેમનામાં મનોનિમગ્નની શક્તિ હોતી નથી, તે સ્ત્રીઓને કામ મંત્રની ઉત્તેજનાથી હિરેટીરીઆ કે ચિત્તભ્રમ થઈ જાય છે. આ દર્દમાં પ્રથમ પેડુમાં થોડુંકુ ખથાય છે અને ધીમેધીમે તે ફુખાવો પેટસુધી ચડી આવે છે અને ગળામાં પવનના મોળા જેવું કાંઈ આવીને અટક્યું હોય તેમ લાગે છે, અને પેડી બેહોશ થવાય છે.

પરિચેદ ૨૦ મો.

વિધવિધ ઔષધપ્રયોગો.

ગુહોન્દ્રિય દોષનિવારણ—જો ગુહોન્દ્રિય અત્યંત લધુ અથવા હાઇ દોષને લીધે વાંકી થઈ ગઈ હોય તો ૪૦ વર્ષની ઉંમરની અંદર તેનો ઉપાય કરવો જોઈએ. ત્યારપછી ઉપાય કરવાથી લાભ થતો નથી.

રોગનું કારણ નાણુદ યવાથી અને પૌષ્ટિક પદાર્થ તથા તેલનર્દનથી એ દોષ મટે છે. (૧) પીળી કરેલુના ઝાડના મૂળની છાલને ભાંગ તથા ધતુરાના રસમાં વાટીને તેની ગોળા કરી છાંયે સૂકવવી, પછી તે ગોળાને પોતાના મૂત્ર સાથે ધસીને મુલેંદ્રિય પર લેપ કરવાથી તે રથૂગ અને દંદ થાય છે. (૨) અસગંધ, ઉપલેટ, ચિત્રામૂળ અને બજાપીપર એ સર્વનું ચૂર્ણ કરી બેંસના ઘી સાથે મેળવી લેપ કરવાથી ઈંદ્રિય રથૂગ બને છે. (૩) ધતુરાના ખીજનું ચૂર્ણ તેલમાં ઉકાળીને એ તેલનું ઈંદ્રિય ઉપર મર્દન કરવાથી પુરુષની શિયિલતા દૂર થાય છે. (૪) શુદ્ધ જમાલગોટા બે તોલા અને પિસ્તાનાં મીંજ ૩ તોલા એ બેઝને વાટીને પોટલી બાંધી તથા ઉપર રાખી નીચે મંદ આંચ લગાવતાં પોટલીને દમાવવાથી તેલ નીકળશે, તે ઈંદ્રિય પર લગાવવાથી શિયિલતા દૂર થાય. (૫) બકરીના દૂધમાં અકલકરો વાટી લગાવવાથી ઈંદ્રિયનું વાંકાપણું મટે છે. (૬) રસસિંદુર અને અપ્રીણુ ધતુરાના તેલમાં ૭ દિવસ ખરલ કરવાં અને તેની બરાબર ખાંડ તથા ભાંગ મેળવી વટાણા જેવડી ગોળા વાળી રોજ એક ખાવી તથા ઉપર દૂધ પીવું. તેથી ઈંદ્રિયની કમબોરી મટે છે. બ્યાનમાં રાખવું કે મર્દન માટેનું કાષ્ઠ પણ તેલ ઇન્દ્રિયના મણિ પર ન લગાડવું પણ બાકીના ભાગ પર લગાડવું. સ્વચ્છતા રાખવી અને અત્યંત શીતળ જળમાં નહાવું નહિ.

સ્તંભનના ઉપાયો—(૧) ચોખ્ખું અરીણુ ત્રણ રતિભાર લઇને રાત્રે સાકર સાથે ખાવામાં આવે તો વીર્ધ સ્તંભન થાય છે. (૨) કપુર, ટંકણુખાર અને પારો સમભાગે લઈ ખરલમાં છુટવાં, પછી અગથીયાના રસ અને મધમાં તેને ખરલ કરી તેનો ઈંદ્રિય પર-મણિનો ભાગ છોડીને લેપ કરવો. એ લેપ એક પ્રહરસુધી રાખી પછીથી ઘાઈ નાખવો. એથી સમાગમ સમયે વીર્ધ સ્તંભન થાય છે. (૩) અકલકરો, મુંક, કંકાળ, ટેસર, પીપર, જાયફળ, લવિંગ તથા ઘોળા ચંદનને આઠ આઠ માસા લેવાં તથા અક્રોણુ ચાર તોલા લેવું. એ સઘળી વસ્તુઓને ખરલમાં છુટી સર્વની બરાબર સાકર મેળવી મધ સાથે એક માસસુધી ખાવામાં આવે તો વીર્ધ સ્તંભન થાય છે. (૪) ધતુરાના ફળ, મૂળ અને પાતરાના રસમાં સોપારીનું ચૂર્ણ વાટીને ઈંદ્રિય પર વારંવાર લેપ કરવાથી સ્તંભન થાય છે. આ વીર્ધસ્તંભનના ઉપાય તેઓને માટે છે કે જેઓ પોતાની ઓની સમીપે જઈ ફાણુ માત્ર પણ કામોસિ કરી શકતા નથી અને તુરત જ રખલિત થઈને નપુંસક બની જાય છે.

દ્રાવણના ઉપાયો—(૧) સુવરની ચરબી મધ સાથે મેળવીને પુર-

પની ઈદ્રિય પર લેપ કરીને રતિ કરવાથી સ્ત્રી પહેલી દ્રવીભૂત થાય છે. (૨) આંખથી, સિંદુર અને મધ એકઠાં કરીને યોનિમાં લગાડવાથી સ્ત્રી પહેલી દ્રવીભૂત થાય. (૩) જીનો ગોળ, કચુરો અને સુવાનો બૂકો એ સમભાગે લઈ મધમાં વાટીને ઈદ્રિય પર લેપ કરી સમામમ કરવાથી સ્ત્રી પહેલી દ્રવીભૂત થાય.

યોનિસ'કાચના ઉપાયો—(૧) ઈંડ મુઘાં કમળ દૂધમાં વાટીને તેની ગોળા કરવી અને તેને સ્ત્રીની યોનિમાં દાખલ કરવાથી તેનું સંક્રાન્ત થાય છે. (૨) દેવદારની છાલ, આંખા હળદર અને કમળનું કેસર એ સઘળાં એકઠાં વાટીને યોનિને લેપ કરવાથી તે શિથિલ મટીને દડ થશે. (૩) તાલીમખાનાનાં ખીના રસમાં તાલીમખાનાનાં ખીતો લોટ હલાવીને યોનિમાં તેનો લેપ કરવાથી તે કઠીન થશે. (૪) કડવી કાર્ષનાં ખી અને લોધર એ વાટીને યોનિમાં લેપ કરવાથી પ્રસૂતિ પછી આવેલી યોનિની શિથિલતા મટી તેનું મંકાચન થાય છે.

યોનિસ'સ્કાર—યોનિમાંથી આવતી દુર્ગંધ નાશ કરવાના ઉપાયો—(૧) સરસીયાને ઉકાળી તેમાં જાંઘનાં ફૂલ નાંખી તે ફૂલની વાસ તેલમાં આવે એટલે તે ઊતારી નાંખવું તે તેલનો યોનિમાં લેપ કરવાથી દુર્ગંધ નાશ પામશે. (૨) તેલીયો દેવદાર, કળા સરગવાની છાલ, દાડમ, લોંબુની છાલ અને ચંપાનાં ફૂલમાં તેલ સિદ્ધ કરીને યોનિમાં લગાવવાથી તેની દુર્ગંધ નાશ પામશે.

સ્તનસ'સ્કાર—(૧) આસકંદનાં મૂળ અને લાજવંતીને પાણીમાં વાટી સ્તન પર લગાવવાથી તે કઠીન બને છે. (૨) ખીઆં વગરનાં ખોર, કરેણનાં મૂળ, સીસાનો બૂકો એ માખણમાં વાટીને સ્તન પર લગાવવાથી સ્તનવૃદ્ધિ થાય છે. (૩) નાગરવેલનો રસ કાઢીને તેમાં તલનું તેલ સિદ્ધ કરી સ્તન પર લેપ કરવાથી ઢીલા સ્તન દડ થાય છે. (૪) સ્તનોને ખૂબ મસળવા કે જેથી તે લાલ થઈ જાય. પછી બેંસનું દૂધ જે પડી રહેવાથી બહુ જાડું અને મધાવણું થઈ ગયું હોય તે ઓપડીને ખૂબ મસળવું મસળવાથી તે સુકાઈ જાય એટલે તેનો ગ્રેલ ખંખેરી નાખવો. એમ રોજ બે વાર કરવાથી સ્તનવૃદ્ધિ થાય છે.

કેશસ'સ્કાર—(૧) ગાયના દૂધમાં તલનાં ફૂલ અને ગોખર વાટીને માયાના વાળને સાત દિવસ લગાવવાથી વાળ લાંબા વધે છે. (૨) નેપાળનાં ખી અને સાગરનું ચીંગડું એનો કલક એટલે ચટણી કરીને તેમાં તલનું તેલ સિદ્ધ કરી લગાવવાથી વાળ લાંબા થાય છે. (૩)

મધમાં ચણોડીતો લોટ નાંખીને તેનો લેપ કરવાથી માથામાં પડેલી ટાલ જાય છે અને વાળ લીગે છે. (૪) હાથીના દાંતના વેહેરને બાળીને ઘુંટી તેને ખારીક કરવો તેનો લેપ પાણી સાથે માથા પર કરવાથી માથાની ટાલ જાય. (૫) આપાનો મ્હેર, ત્રિકુળાં, અબ્જુન-સાદક વૃક્ષની છાલ અને કાળી પાટ તેનો કથક કરી તેથી તથનું તેજ સિદ્ધ કરવું એ તેજ સમાવવાથી ઘોળા વાળ પશુ કાળા થશે. (૬) જોરોચન, કાળા તલ, કાચકાં અને શતાવરી સમભાગે વાડીને માથે ચોપડવાથી વાળ કાળા થાય. (૭) કેળના પાણીમાં સંખજી નાખીને સાત દહાડા તડકે મૂકવું. પછી તેમાં હરતામ નાંખી વાળ ઉપર સમાવવાથી નકામા વાળ ખરી પડશે. (૮) હરતાવ છ માસા, મનસીન ૧ માસા, બેરિયમ સપ-દાષક છ માસા અને આરારટ એક તોલો વાડીને તેના બનાવેલા સાબુથી વાળ ખરી પડે છે. (૯) જેવેરંડીના પાંદ બે માસા, ગ્લીસરાઇન હોલ તોલો, આલોહોન એક તોલો, સીકેના એક તોલો, રમ એક તોલો, શુવામજળ પાચ તોલા, એમાંથી જેવેરંડીના પાંદ અને સીકેનાને વાડીને તેને બાકીના પદાર્થોમાં મેળવી એક બાટલીમાં ભરી મ્હેર બંધ કરી એક આઠવાડીયાસુધી રાખી મૂકવું અને પછી તે ગાળા લેવું તે સમાવવાથી મૂળ જલદી વધવા લાગે છે. (૧૦) ત્રિકુળા, નીલપત્ર, લોહચૂર્ણ સમ-ભાગે લઈ ખકરીનું મૂત્ર અને બાગરાના રસમાં વાટી લેપ કરવાથી વાળ કાળા થશે. એક કલાક બાધવું. (૧૧) ત્રિકુળા, લોહચૂર્ણ, દાડમની છાલ, કમળનું મૂળ સમભાગે લઈ બાગરાના રસમાં નાખી એક માસ સુધી બૂમિમાં દાડી રાખવું. પછી કાઢીને રાખવું જરૂર પડે ત્યારે ૨-૪ તોલા લાકડે ખકરીના દૂધમાં ઘોળી રાત્રે વાગ પર લેપ કરી એરંડાનાં પાન આથી સૂઈ જવું સવારે ઘેઈ નાખવું એટલે વાળ કાળા થશે.

મુખરોંદપની વૃદ્ધિ—મુખ અને શરીરની આમડીનું સોંદર્ય વધારવાના અનેક ઉપાયો વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં કહેવા છે. તેમાંના થોડા મહેલા અને ઉપયોગી નિયમો અત્રે આપ્યા છે (૧) લીંબુનો રસ અને ગ્લીસરીન એક મેળવીને તે મિશ્રણ મ્હેર પર લગાવી યોગ્ય અને પછી મ્હેર ઘેઈ નાખવું એટલે મ્હેર મુદર અને ચગકતું થશે. (૨) ન્દાવાના ગરમ પાણીમાં પાચ-૦ લીંબુની ચીરીઓ કરીને નાખવી અને તેને અધી કલાક રહેવા દેવું પછી એ પાણીથી ન્દાવાથી યરી-રની આમડી મુલાળી તથા મુદર થશે. આ પ્રયોગ શરીરની નાડીઓને મારે પણ બળદાય છે. (૩) પદેસા મ્હેરને ગરમ પાણીથી ઘેઈને

પછી પાકેના ટામેગને મ્હો પર ચોળવા એટલે મ્હોની તેજ અને ચામડીની નરમાશ વવવા પામશે (૪) હજાર અને જવનું ચૂર્ણ મેગ વીને તેમા મુમધી તેન નાખી શરીરે ચોળવાથી ચામડી સુવાળી અને કુમાશદાર થશે અને શરીરનો વર્ણ સુદર થશે (૫) બેસનું દૂધ અથવા ગધીનું દૂધ મ્હો પર ચોળાને થોડી વાર રહેવા દેવું પછી તેને મરમ પાણીથી ધોવાથી મુખસૌ દર્પ વૃદ્ધિ પામશે (૫) છાશમા લીંબુનો રસ મેગવીને મ્હો ધોવાથી મુખ સુદર થશે

ખીલનાશઃ ઔપધો—કેટલીક વાગ જીવાન સ્ત્રી પુરુષોના ગાલ, નાક અને કપાળ પર નાના ખીન જિભરાય છે, તેના ઔપધો નીચે આપ્યા છે (૧) સફેદ ચણેડીને તનના તેક્ષમા વાગીને લગાવવાથી ખીન મટે છે (૨) હજાર અને સમુદ્રશીલુ પાણીમા વાગીને લગાવવા (૩) ખીળી ઠોડી સરકામા માટીના વાસણમા ૩ દિવસ બીંજવી રાખવી અને સૂકવીને તેને છાશમા વાટી લગાવવી (૪) લીંબોળાને છાશમા ધસીને ખીલ પર લગાવવી

સફેદ ઠોઢના ઉપાયો—(૧) ગુગળ, આમબસારો ગાંધક સારી પેટે વાગીને બકરીના દૂધમા તેની ચૂટિકા વાળી રાખવી પછી બકરીના દૂધમા કે ગોમૂત્રમા ધસીને ડાઘ પર નગાવવી (૨) દાડમના ખીજ, બાવળી એ બેઉ દાડમા ધસીને લગાવવા તેથી નવીન ઠોઢ મટે (૩) વછનાગ, બીનામુ, ચિત્રક ચણેડી, લીંબોળા એ બધાને ધસીને લેપ કરવો (૪) રીંમણાને વચ્ચેથી ચીરીને બે કકડા કરવા, પછી મેઢને સામસામા ધસવાથી જે ફીણ વગે તે લગાવવું

ઉપદ્રવઃ અથના ચાદીના ઉપાયો—ધોવાની દવાઓ—ઈન્દ્રિય ઉપર નવી ચાદી માલૂમ પડે કિવા સોજો આવેના જાણીય કે તુરત વડ પીપર, ઉંચરો પારસ પીપળો અને પીપળો એ પાચે વૃક્ષોની છાન સરખે વજને લઈ ખડી ઉકાળી તે ઉકાળેલું પાણી રે ત્યારે તે વડે ચાદીને વાર વાર ધોવી (૨) ત્રિકુળાના ઉકાળાથી ચાદીને ધોવી (૩) તલના દાણા એટલા રસકપુરને ૩ શેર પાણીમા ઉકાળી તે પાણીવડે ચાદી ધોવી લગાવવાનો મનમ—ધોળો કાથો, મુરદાન સીંગ, શખજીરુ, માયા અને સોપારીની રાખ એક એક રૂપિયા માગ લઈ કપડાણ કરી તેમા એક ચોખ્ખાભાર રસકપુર નાખવું અને બધાને ખરન કરી તેમા ઘી નાખી મલમ કરવો એ મનમ ચાદી ઉપર ચોપડવાના કામમા આવે છે ચોપડીને ઉપર પડે બાધવો

ચાઈ ઉપર લગાવવાની બૂટી:-કુલાવેલ મોરચુચુ બેઆની ભાર અને હરડાં, બહેડાં તથા આંખળાને તાવડીમાં સેકીને બનાવેલા કાપલાની રાખ એક રૂપિયાભાર, સફેદ કાથો ૩. ૦૧ ભાર, શંખજી ૦.૧ ભાર એ બધાંને ઘુટીને તૈયાર કરેલી બૂટી કપડાણુ કરી રાખવી. ચાંદીના ધારા ઉપર તે બભરાવીને દાગવી. રોજ રહવારે ઘોષ્ટને નવી બૂટી વાપરવી. ટેટલીક વાર ચાંદીનું દર્દ વધી જાય છે. બહારથી રજાઈ અએલી દેખાતી ચાંદી પણ અંદરથી સડતી હોય છે. આથી તેનું ઝેર આખા શરીરમાં પ્રસરે છે અને વીસફોટકના રૂપમાં નીકળે છે, અને તેની અસર બળામાં, સાંધામાં, નાકમાં તથા હાડકાંમાં પહોંચે છે. આ સ્થિતિમાં વૈદ્ય કે ડાક્ટરની સલાહ લઈ ઉપાય કરવો. કેસરાદિ વડી યોગ્ય પદ્ય સાથે ખાધાથી એ ઝેર નાશુદ થાય છે. જુહડ મંજીષ્ઠાદિ કવાય અને કીશોર ગુમળ સાંત્રો વખત વાપરવાથી લોહી શુદ્ધ થાય છે. આ દર્દ પાછળ મહીના અને વર્ષોસુધી દવા કરવી પડે, તોપણ કંટાળવું નહિ, કારણકે દર્દ હઠીલું છે અને કાંઈ કસર રહેવાથી તેની ખરાબ અસર સ્ત્રી પર અને બલિષ્ઠનાં સંતાનો ઉપર પણ થાય છે.

પરમાના ઉપાયો-સોજો અને પીકા બહુ થતી હોય તો ગરમ પાણીનો શેક કરવા માટે ખાસામાં ગરમ પાણી રાખી તેમાં ઇંદ્રિયને કુખાવી રાખવી અથવા કમર ખૂડે એવા ગરમ પાણીમાં બેસવું. એકાદ જીવાળ લેવો. બહુ સોજો હોય તો નવસારનાં પેતાં મૂકવાં. પીસાએ બળતરા થતી હોય તો (૧) અળસીની ચાહ પીવી, અથવા જલ ઉકાળીને તેનું પાણી પીવું, અથવા તકમરીવાં કે ગોખર કે મુગશાઈ બેદાણા જેવા મૂત્રલ પદાર્થોનો ઉકાળો પીવો. (૨) ત્રિફળાદિ કવાય દળદરનું ચૂર્ણ નાંખીને પીવો. (૩) પાપાજીરેદ, ધાણા, ધમાસો, ગોખર, ગરમાળો, દરેક ૦.૧ તોલો સર્પ એક શેર પાણીમાં રાત્રે પલાળી બીજે દિવસે બે ત્રણ વખત ચક્રને પી જવું. (૪) આંખળાં તથા અગો ખાંડીને પાણીમાં પલાળી તે પાણી ગાળી તેમાં મધ તથા દગદર નાંખીને પીવું (૫) ચંદ્રપ્રભા ગોળા રંગા પાણીમાં લેવી. (૬) સુખડનું તેલ ૪૦ ટીપાં, ચણકાળા ૦.૧ તોલો, સોનાગર ૦.૧ તોલો, ગોખરનું ચૂર્ણ ૦.૧ તોલો એનાં બે પડીકાં કરી સવાર સાંજ મધમાં આપવાં. પીયકારીની દવાઓ- (૧) ત્રિફળાં તથા પંચતવહના ઉકાળાની પીયકારી ઇંદ્રિયના છિદ્રમાં કાચની પીયકારીરડે લેવી. (૨) જસતનાં ફૂલ ૧ થી ૪ ગ્રેન એક આઈસ પાણીમાં નાંખી તેની પીયકારી લેવી. (૩) ફટકડી ૧ થી ૪ ગ્રેન જોટલી એક આઈસ

જેટલા પાણી નાખીને પીચકારી લેવી. (૪) પોટાચ પરમે'જનેટ ૧ ભાગ ૪૦૦૦ ભાગ પાણીમાં નાખી પીચકારી લેવી. (૫) ઘણી બળતરા સાથે મૂત્રનળીમાં પીડા થતી હોય તો કપુર ગ્રેન ૬, અશીષુ ગ્રેન ૧ અને બેલાડોના ગ્રેન ૦૧ મેળવીને બે ગોળા બનાવી સવાર સાંજ એક એક ગોળા લેવી. અીઓનેા પરમેા બહુ કષ્ટદાયક હોતા નથી કારણકે તેના મૂત્રમાર્ગ પુરપતા મૂત્રમાર્ગ કરતા વધારે પહોળા હોય છે. તેને પીચ-કારીથી આરામ થાય છે.

બહુમૂત્રતાના ઉપાયો—આ રોગમાં સાકરવાળા અને ઘઉં જેવા પદાર્થો બહુ ખાવા નહિ. (૧) ત્રિકુળા, વાસના પાદ, નાગરમેઘ, કાળા-પાટ સર્વે સમભાગે લઈ તેના કવાય કરીને પીવે. (૨) હરડા, બેડા, આબળા, દેવદાર, દારૂહળદર, નાગરમેઘ સમભાગે લઈ તેના કાઢો કરી પીવે. (૩) ગળાનો રસ કાઢી પીવે હિતકર છે.

વાતુકરણ અથવા વીર્યવૃદ્ધિના ઉપાયો—(૧) ઘોળા મુશળા, એખરો, કાળા મુશળા, ગોખરૂ અને ખેરનો મુંદ સમભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ મધ અને ઘીમાં કાલવી સવારસાંજ જમ્યા પહેલાં ૦૧ થી ૧ તોલામુધી લેવું. (૨) ઘોળા ચણેડી, કોચા અને ગોખરૂ સમભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ મધ-સાકરમાં ચાટવું ને ઉપર દૂધ પીવું. ઘોળા ચણેડીને વાપરતા પહેલાં તેને એક લુમડાની પોટલીમાં બાંધી દૂધમાં બાફવી અને બફાઈ રહ્યા પછી તેના ફોતરા કાઢી નાખી ઉપયોગમાં લેવી ઉપરના બેઉ ઉપાયો હરતમેયુન કે અતિવિહારથી આવેલી નમળાઈમાં ઠીક કામ આપે છે. ઈંદ્રિયની ચિથિલ પડેલી નસોને માટે તેવ કે લેપની મદદની જરૂર પડે તો લેવી (૩) તં'ગાકુ, લવિંગ, લોહભસ્મ અને મધ સમ ભાગે લઈ તેની ચણા જેવડી ગોળા વાળી સવારસાંજ લેવી (૪) કપુર ૨૦ ગ્રેન, અશીષુ ૪ ગ્રેન, ઝેરકોચલા ૬૦ ગ્રેન, બાગ ૬૦ ગ્રેન, ચણક-બાગ ૬૦ ગ્રેન એ સર્વ ખાઢી તેના ચૂર્ણમાં ગોળાઓ વળે તેટલો નરમ ગોળ અથવા મધ નાખી તેની ગોળાઓ વાળવી અને તેમાંથી એક એક ગોળા સવારસાંજ પાણીમાં લેવી. ઉપાય ૩-૪ વીર્યસ્રાવ કે રવ પ્રસ્રાવથી આવેલી નમળાઈ માટે ઉપયોગી છે. (૫) તપ, અડદ, ભોય ઠાણુ, ચોળાનો લોટ, કમળકાકણના મીઠા, શેરડીનો રસ મેળવી ઘીના માલપુઆ બનાવી ખાવાથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય (૬) ગોખરૂ, એખરાના ખીજ, આસગંધ, સતાવરી, ઘોળા મુશળા, શીમળાના ફૂલ, બારંગ, સુંડ, કોચા, બળખીજ, શેલવટ અને મોચરસ એ સમભાગે લઈ તેનું બારીક

ચૂર્ણ કરી કપડાથી આળા મધ તથા સાકર મેળવી ચાટવાથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે. (૭) તથા એક તોલો તથા ગોખરૂ ૧ તોલાનું ચૂર્ણ કરી બકરીના દૂધ શેર ૦૧ માં પકાવી ઠંડું થવા પછી નીચે ઉતારી મધ ૧ તોલો નાંખી પીવું. તેથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે. (૮) કાળા મુચળાનું ચૂર્ણ બે તોલા ગાયના ઘી સાથે ચાટવાથી ગુમ થએલું પુરુષત્વ પાછું આવે છે. (૯) લોહબરમ, ત્રિકર્ણા અને જીરીમધ સમભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ મધમાં સુષોત્ત સમયે ચાટવાથી પુરુષત્વ આવે છે. (૧૦) મળોતસવ, અબ્રકબરમ, મળવેલની બરમ, ઇલાયચી, સાકર અને લીંડી-પીપર એ સર્વ સમભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ મધ મેળવી ચાટવાથી કામ બહુ ઉત્તીષ્ઠ પામે છે. (૧૧) જીરીમધનું ચૂર્ણ, ઘી અને મધ મેળવી ચાટવાથી અને ઉપર દૂધ પીવાથી પુરુષની કામવૃત્તિ વધે છે. (૧૨) ધઉં અને જવનો અડો ૫-૫૦ શેર, અડદની ઢાળનો લોટ પાશેર, સાડીચોખ્ખાનો લોટ નવટાંક, એ બધું ગાયના દૂધમાં પકાવવું. લીંડી-પીપર ૩ પૈસાભાર, ઘી ૦૧૧ શેર, સાકર દોઢ શેર, બદામ, દરાખ, ચારોળી, પરતા દરેક નવટાંક લઈ તૈયાર રાખવા. દૂધમાં પકાવેલા પદાર્થોને ઘીમાં શેકી નાંખવા અને પછી તેમાં સાકર તથા મેવો નાંખી છ ૭ પૈસાભારનો લાડુ બનાવવો, જે સવારસાંજ એક એક ખાવો. તે વીર્યવર્ધક મોહક ઠહેવાય છે.

નષ્ટપુષ્પપ્રાપ્તિ અથવા વાંધ્યદોષનિવારણ—(૧) તલના છોડના મૂળનો કાઢો બનાવી તેમાં બ્રહ્મદંડીનું મૂળ, મુલહકી, સુંઠ, મરી તથા પીપરનો કાઢો-ઉકાળો મેળવી પીવો, જેથી બંધ થએલું રજ પુનઃ ચાલુ થાય છે. (૨) કમ્બુખીનાં ગળેલાં પાન અને જસવંતીનાં ફૂલ પાણીમાં પીવાથી નષ્ટ થએલું પુષ્પ ફરીથી આવશે. (૩) સાડી ચોખ્ખા, તેલીયો દેવદાર, ધરો અને વાળાનો જૂકો જે સ્ત્રી પાણીમાં વાટી પીશે તેનું નષ્ટ પુષ્પ-રજ પુનઃ પ્રાપ્ત થશે. (૪) ગાંધકાંડણીનાં કામળ પર્ણ, અજમાનાં ફૂલ એકત્ર કાંજમાં ઘુંટીને પીએ તો સ્ત્રીને રજોદર્શન આવે છે. (૫) લીલી ધરો અને ચોખ્ખા સરખે ભાગે લઈ પાણીમાં ઘુંટી લુગદી બનાવીને તે લુગદી ઘીમાં તળીને સેવન કરવાથી નષ્ટ થએલું રજ પુનઃ શરૂ થાય છે. (૬) ખાખરાના એક કામળ પાનને દૂધની સાથે વાટીને અર્જવતી સ્ત્રી પીએ તો તેને પુત્રપ્રાપ્તિ થાય. (૭) પીપર, નાગકેસર, આદુ, નાગરમોચ અને કાળાં મરી સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી ગાયના ઘીમાં મેળવી સેવન કરે તો વંધ્યા સ્ત્રીને પણ પુત્ર થાય છે. (૮) ખીન્નેરા

લોભુનાં બી ગાય કે બકરીના દૂધમાં ઘુંટી સાકર સાથે તથા દિવસ પીવાથી ગર્ભ રહે છે. (૯) નાગકેસરનું ચૂર્ણ ગાયના ઘી સાથે ઋતુ વખતે આટવાથી કે પીવાથી ગર્ભ રહે છે. (૧૦) ઘોળાં દૂધની ભોંયરોમણીનું મૂળ દૂધમાં ધસીને ઋતુરનાન પછી સ્ત્રીએ પીવું અને સમાગમ કરવો.

ગર્ભસ્થાવ આટકાવવાના ઉપાયો—(૧) જેઠીમધ, શીમળાના મૂળની અંતરછાસ અને આંખળાં એનું સમભાગ ચૂર્ણ દૂધમાં સાત દિવસ પીવાથી ગર્ભ સ્થાનેથી ખસ્યો હોય તો ઠેકાણે આવી જશે. (૨) દૂધમાં ઘી, મધ અને રાતા કમળનો કંદ ઉકાળવો અને તે સારી પેટે સીજે એટલે દૂધ ટાહું પાડીને સ્ત્રીએ સાત દિવસસુધી પીવું. તેથી ગર્ભ પડી જતો અટકશે; તેમ જ ત્રિદોષ, શ્વેત અને સોજો પથ્થુ મટી જશે. (૩) નાગરમોથ, મોચરસ, ઈંદ્રજવ અને સુગંધી વાળો એક એક તોલો લાક કુટી તેના બે ભાગ કરવા. તેમાંનો એક ભાગ અર્ધો ગેર પાણીમાં ઉકાળવો અને બ્યારે છટાક પાણી રહે ત્યારે ઉતારી માળીને પી જવો. આ ઉકાળાથી અસિત ગર્ભ, ગ્રહર અને પીડાનો નાશ થાય છે.

સુખપ્રસૂતિના ઉપાયો—(૧) દશમૂળનો કાઢો, ઘી અને સિંધવ મેળવી પીવાથી સ્ત્રીની અતિ પીડા દૂર થાય છે અને સુખે પ્રસૂતિ થાય છે. (૨) બીજોરાનું મૂળ અને મફડાની છાસ એ બેનું સમભાગ ચૂર્ણ લાકને મધ તથા ઘીમાં ખસીને પીવાથી સુખે પ્રસૂતિ થાય છે. (૩) ચૂસા ઉપર ધુમાડાથી ઉત્પન્ન થતી કાળજી પાણીમાં પીવાથી શીઘ્ર પ્રસવ થાય છે. (૪) લાજવંતીનું મૂળ કમરે બાધવાથી શીઘ્ર પ્રસવ થાય છે.

સ્ત્રી-પુરુષ દોષપરીક્ષા—સ્ત્રીના કે પુરુષના દોષથી પુત્રોત્પત્તિ થતી નથી તે ધણી વાર સમજી શકાતું નથી. રજોદર્શનમાં વિકાર હોય તો પૂર્વે કહેલા નિયમ મુજબ પરીક્ષા થઈ શકે છે, તેમ જ પુરુષ કમતાકાત હોય કે શુભેદ્રિયની ખામીવાળો હોય તો તેનું પરીક્ષણ પથ્થુ થઈ શકે છે, પરન્તુ એવો કાઈ દોષ ન દેખાય છતાં સંતતિ ન થાય તો તેને માટે પરીક્ષા કહેલી છે. એક ખાલામાં પાણી ભરી તેમાં પુરુષનું વીર્ય નાંખવું. જો વીર્ય જળમાં નીચે બેસી જાય તો પુરુષમાં દોષ નથી એમ સમજવું. બે કુંડામાં માટી નાંખવી અને તેમાં ઘઉં અથવા જવના દસ-દસ ઘણા વાવવા. એકમાં સ્ત્રીએ અને બીજામાં પુરુષે આઠ દિવસ-સુધી પેશાગ કરવો. જો કુંડામાં ઘણા ઉગી આવે તેનામાં દોષ ન હોય.

વંધ્યાદોષપરીક્ષા અને નિવારણ—સાત દોષોથી સ્ત્રીને ગર્ભ રહેતો નથી. (૧) નાની સ્ત્રીનો પતિ બહુ મોટો હોય તો તેના સમા-

ગમથી ફૂલ બળી ભય છે અને ગર્ભ રહેતો નથી. સ્ત્રી રજસ્વલા થયા બાદ જે દિવસે રનાન કરે તે દિવસે સમાગમ કર્યો બાદ થતીએ સ્ત્રીને પૂછવું કે, તારૂં કયું અંગ દુઃખે છે. જો સ્ત્રી કહે કે માથું દુઃખે છે તો સમજવું કે ફૂલ બળી ગયું છે. તેનો ઉપાય એ છે કે સિંધવ, લસણ અને સમુદ્રશીષુ એ ત્રણ સમભાગે લઈને ઘસવાં અને તેનો કલક ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવો, એથી દોષ નાશ પામી ગર્ભ રહે છે. (૩) જો સ્ત્રી કહે કે અંગ કંપે છે, તો જાણવું કે કુલમાં પવન બરાબ ગયો છે. હોંગ એક ટાંક લઈ તથના તેલમાં તેની લુગદી બનાવી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવાથી દોષ નાશ પામે છે. (૩) જો સ્ત્રી કહે કે કમળ દુઃખે છે. તો સમજવું કે ફૂલમાં માંસ વધી ગયું છે. હાથાનો નખ, શાહજીંદે એરંડીયામાં મેળવી તેની લુગદી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવાથી યોનિ-દોષ નાશ પામે છે. (૪) જો સ્ત્રી કહે કે આખું શરીર દુઃખે છે તો સમજવું કે ફૂલમાં અગ્નિ પડ્યો છે. તથના તેલમાં સેવતીનાં ફૂલનો રસ મેળવી ફની લુગદીને તેમાં ભીંજવી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવાથી દોષ દૂર થાય છે. (૫) જો સ્ત્રી કહે કે પીડીઓ દુઃખે છે તો જાણવું કે ફૂલમાં શીતળા છે. રાઇ, કાયફળ, હરડાં, બહેડાં અને વાદી સાણુના પાણીમાં લુગદી બનાવી સાણુના શીષુથી લપેટી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવાથી દોષ નાશ પામે છે. (૬) જો સ્ત્રી કહે કે પેટ દુઃખે છે તો જાણવું કે ફૂલમાં જળું છે. જીંદ અને વળ પાણીમાં વાદી લુગદી ફરી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવાથી દોષ નાશ પામે છે (૭) જો સ્ત્રી કહે કે પેટ દુઃખે છે તો જાણવું કે ફૂલમાં ઠીકા પડી ગયા છે. કેસર કસ્તૂરી એક એક માસો લઈ ૪ ગોળી બનાવી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવી, તેથી દોષ દૂર થાય છે. (૮) જો સ્ત્રી કહે કે આંખો દુઃખે છે તો સમજવું કે ફૂલમાં જળું છે. આંખનાં તથા બહેડાં વાદી મધમાં ગોળી બનાવી ત્રણ દિવસ યોનિમાં રાખવાથી દોષ દૂર થાય છે. (૯) જો સ્ત્રી કહે કે શરીરનો ઠાંધ ભાગ દુઃખતો નથી પણ ચિત્ત બમો ગયા જેવું થાય છે અને બ્હીક લાગે ■ તો ભૂતાદિ દોષ જાણવો. તેનો ઉપાય મંત્ર-યંત્ર-તંત્રાદિ છે. મુખ્ય દર્દોના મુખ્ય ઉપાયો આપ્યા છે. વિસ્તૃત માહિતી વેદક મંથો-માંથી મેળવી લેવી. ઠાંધ દર્દની પરીક્ષા પૂરી રીતે નહિ કરી જાણનાર ઉપાયો અગત્યવા નહિ, કારણકે જો દર્દનું નિદાન ગરાગર હોતું નથી તો તેનો ઉપાય ઉલટો પડે છે અને ઘણી વાર દર્દમાં વધારો થાય છે.

સચિત્ર ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક

અથવા

અદ્ભુત વિદ્યાઓનો મહાસાગર.

[ગ્રંથ બીજો] આવૃત્તિ ૨ છ

આમાં નીચેની ૧૪ વિદ્યાઓ આપી છે. ૪૨૦ પૃષ્ઠ, ૧૧૩ પરિચ્છેદા, ૧૮૮૬ બાબતોની માહિતી અને ૧૯૪ ચિત્રો તથા આકૃતિઓ આપી છે. કાપડનું પૂઠું. મૂલ્ય રૂ. ૮, વી. પી. થી રૂ. ૮-૧૪-૦

(૧) સ્વરોદય વિદ્યા—પાંચ તત્ત્વો અને સ્વરનો સંગ્રહ, ગર ઝોળખવાની અને તેની શક્તિ સમજવાની રીતો, પ્રાણવાદક નાડીઓની માહિતી, રોગ મટાડવાના નિયમો, પ્રજનો જવાબ મેળવવાની પ્રતિકૂળ સ્વરને અનુકૂળ કરવાની રીતો, વશીકરણનો, ગર્ભનો, વર્ણનનો, આયુષ્યનો વિચાર, છાયાપ્રકાશદર્શન, ઇત્યાદિ.

(૨) યોગવિદ્યા—યોગના પ્રકારો, યોગ શીખવાની રીતો, આસનો, પ્રાણાયામ કરતાં શીખવા વિષે, ઘોતી-ખરતી-નેતી-નોળા-ત્રાટક કરતાં શીખવાની રીતો, મુદ્રાઓ શીખવાની રીતો, ધ્યાન અને સમાધિ શીખવાની રીતો, એ બધું વિસ્તારથી અને મંખ્યામંધો ચિત્રો આપીને એટલું સ્પષ્ટ સમજાવેલું છે કે તેની મદદથી સહેલાઈથી યોગ શીખી શકાય.

(૩) સૂર્યચંદ્ર જ્યોતિષ અથવા જન્મ-તારીખ ઉપરથી ભવિષ્ય પરીક્ષણ—ફક્ત માથુસની જન્મ-તારીખ ઉપરથીજ તેના શુભ, સ્વભાવ, શક્તિ, મિત્ર, આરોગ્ય, અને ભવિષ્ય જાણવાનું તમને આ બાગમાંથી મળી આવશે.

(૪) રમણવિદ્યા—રમણના પાસા બનાવવાની, પાસા નાંખવાની રીતો, શકુનનો પ્રસ્તાર કરી તેને આધારે દરરોજ પ્રશ્નોના જવાબો સહેલી રીતે મળી શકે છે. રમણ વિદ્યાની બીજી શુભવશો આમાંથી કાઢી નાંખીને તે વિદ્યાને સરળ બનાવી છે, એટલે પોતાની મેળેજ તે શીખી શકાશે.

(૫) ત્રિકાળદષ્ટિવિકાસ અથવા કલેઆરવોયન્સ—મનુષ્યની ત્રિકાળ દર્શનની શક્તિ કેળવવાની દેશી અને વિલાયતી અનેક રીતો—ચિત્રો સાથે. વિલાયતી ત્રિકાળદર્શી આપનો, ક્રીસ્ટલ ગેર્જોમ, જળમાં ત્રિકાળદર્શન, કેપી પદાર્થોના સેવનથી ત્રિકાળદર્શન, ધ્યાન સિદ્ધ કરવાની માહિતી, ત્રિકાળદર્શનના દષ્ટાન્તેક વગેરે.

(૬) સંવત્સર-પરિજ્ઞાન—૬૦ પ્રકારના સંવત્સર, તેનાં જૂદાં જૂદાં રંગો, સોંધવારી, મોંધવારી, દુકાળ જાણવાની રીતો, પ્રહણ્ય

અમાસનું, અધિક માસનું, સંક્રાન્તિનું શુભાશુભ ફળ, હોળી પરથી વર્ષ ફળ, સુર-શુક્ર-શનિ અને બીજા ગ્રહોની ગતિ ઉપરથી આખા વરસનું ફળ જાણવાની રીતો, મેઘગર્ભનો વિચાર, રાજ-ગંત્રી-રસકસનાસ્વામીનું ફળ, જૂદી જૂદી ગીતોની તેજ મંદી વિશે, વર્ષફળ તૈયાર કરવાની રીત વગેરે.

(૭) મહૂર્ત પરિજ્ઞાન—ગર્ભાધાન, સીમંત, નામકર્મ, અન્નપ્રાશન, મુંડન, નિશાળે બેસવાનું છત્વાદિ જાતકર્મ સંસ્કારનાં અનેક મહૂર્તો; ઘર બંધાવવા, ચાંબલો રોપવો, મોજ ધાવવો, ખારસાખ ધાલવી, વાસ્તુકરવું, દુકાન માંડવી વગેરેનાં મહૂર્તો; યાત્રા કે પ્રવાસે જવા માટેનાં અનેક પ્રકારનાં મહૂર્તો; બેઠૂતોને માટેનાં મહૂર્તો જેવાં કે હળ ચલાવવું, બી ઓરવાં, ઝાડ રોપવાં, નવું ગાડું ચલાવવું, વગેરે; સ્વરચક્રન, છાયા-ચક્રન, પિંગળાચક્રન, અંગ દરકવું, છાંકનાં ચક્રન, આંખ દરકવી વગેરે; સ્વમસાર, શુભાશુભ સ્વમો, દેવપ્રતિષ્ઠાનું મહૂર્ત, રાજ્યાભિષેકનું મહૂર્ત, મંત્ર સાધવાનું મહૂર્ત, પરખ મંડાવવાનું મહૂર્ત, ચાહના પ્યાલા ઉપરથી જોવાનું ફળ, કુવાંક ઉપરથી પ્રશ્નફળ, મૌતમ પ્રજ્ઞાવલિ, છત્વાદિ.

(૮) જાદુવિદ્યા—જાદુગરે શીખવાની ચતુરાઈ, ગંજીદાના મંખ્યા-બંધ ખેલો, હાથચાલાકી કરતાં શીખવાની સચિત્ર સમજુતી, કરામત-વાળા ગંજીદા, રસાયનીક જાદુના અનેક સહેલા ખેલો, યાંત્રિક સાધનો વડે કરવાના ખેલો અને એ યંત્રો બનાવવાની સમજુતી રૂપીયાને બોલાવવો, એક ટેકા પર માણસને સુતાડવો, બંદુકની ગોળા ઝીલવી, બાધેલા હાથ છોડી નાંખવા, બાટલી ને ગ્લાસ અદલ અદલ કરવા, જાપાનીઝ જાદુઈ પેટી, આશરે જુદા જુદા ૭૦ ખેલો.

(૯) મંત્રવિજ્ઞાન વિદ્યા—મંત્રના પ્રયોગો માટે કાળ, વાર, અંગુલિનો નિર્ણય, યક્ષિણીએને સાધવાના મંત્રો, રાજ-જી-પતિ-જૂત છત્વાદિને વશ કરવાના મંત્રો, શત્રુ-શત્ર-અગ્નિ-જળ-આસન-મેઘ-ચોર-દૃષ્ટિ વગેરેનું સ્થંભન કરવાના મંત્રો. મોહન ઉચ્ચાટનના મંત્રો, શાન્તિકર-જ્ઞાન મંત્રો, મુસલમાની મંત્રો, હરેકું ધન રેખવાતો, ચોર પદવાતો, જૂત ઉતારવાનો, ધનવૃદ્ધિનો, વેપારમાં લાભ મેળવવાનો, વિદ્યાવૃદ્ધિનો, દરો મટાડવાના મંત્રો, અદસ્ય થવાનું અંબન, સર્પ નસાડવાનો, વીંછા ઉતારવાનો, વિપનિવારણનો મંત્ર અગેરે આશરે દોઢ સો મંત્રોના પ્રયોગો.

(૧૦) યંત્રસાધનવિદ્યા—જૂદી જૂદી જાતના સિદ્ધીસા યંત્રો, તે સિદ્ધ કરવાની વિધિ, વધીકરણ, મોહન, સ્થંભન છત્વાદિના યંત્રો, વંખ્યા ગર્ભ ધારે, તાવ દુર ધાય, રાજસભામાં માન મળે, જૂતનો ખપ દુર

માય, જુગારનો દાવ જીતાય, ધરમાં સાપ આવે નહિ, વિષયમાં મસ્તી, કંઠમાળા જાય, અનેક જનના તાવ મટે, તે માટેના યંત્રો, સીત જાનો-કાળકાનો-હનુમાનજીનો યંત્ર, એકંદરે પુષ્કળ યંત્રો આપ્યા છે.

(૧૧) તંત્રપ્રયોગ સંગ્રહ—વશીકરણ, મોહન, સ્થંભન, ઉચ્ચાટન, આકર્ષણ ઇત્યાદિના તાંત્રિક પ્રયોગો; ઈદ્રજાલિક ચમત્કારિક પ્રયોગો જેવા કે જળમાં તારાદર્શન, મરેલો દેડકો બોલે, જમતોં છતાં પેટ ન ભરાય, ખગડેલું ઘી સુધારવું, જુદી જુદી જાતના ગ્રુમ અશ્વરો, જાદુઈ સાધુ, પાંચ પ્રકારના રંગ જલદારા, એક ડાળી પર અનેક જાતનાં ફૂલો, વૃક્ષ ઉપર દીપમાળા; જટલી વૈદ્યકના પ્રયોગો જેવા કે દમનો, કાનના દરદનો, અર્ધ રહેવાનો, પરમીયાનો, મસા દુર કરવાનો, ઇન્દ્રજીવ રાગ મટે, મદનમોદક, ચોનિમંકાચના ઉપાયો, સ્તનવૃદ્ધિના ઉપાયો, હાંતના રોગના ઉપાયો, જંતુઓના વિષનું નિવારણ, અશીષુના વિષનું નિવારણ, આધાશીશી-હેડકી-નામુર-ખીલ વગેરેના અનેક ઉપાયોનો સંગ્રહ.

(૧૨) હસ્તસામુદ્રિક વિદ્યા—હાથના પોંચાની અને હાથમાંની રેખાઓ, ચિન્હો, વગેરેની ઓળખ, તે પરથી માણસનાં લક્ષણો, સ્વભાવ, ભવિષ્ય, રોગ વગેરે વર્તવાની વિદ્યા. આ વિદ્યાને જોઈતાં ચિત્રો સાથે એટલી સહેલી બનાવી છે કે થોડા વખતમાં એ વિદ્યામાં પારંગત થઈ શકાશે.

(૧૩) મુખસામુદ્રિક વિદ્યા—નાક, મોઢું, ઓઠ, આંખ, પોપચા, બમર, દાઢી, હડપચી, માલ, કાન અને કપાળ, માત્ર માણસના મોં ઉપર નજર કરીને જ ઓળખી લેવાની અને તેનો સ્વભાવ, શક્તિ, ખાસીયત ઇત્યાદિ જાણી લેવાની સહેલી રીતો; જુદાં જુદાં અવયવોની ૬૦ આકૃતિઓ સાથે આ વિદ્યા સંપૂર્ણ સમજાવી છે.

(૧૪) હાંપત્યવિજ્ઞાન વિદ્યા—કામખીજ વિષેનું અજ્ઞાન, સંસાર-મુખ પર યોગ આઘાત અને તેનાં કારણો, પ્રેમકળા અને પ્રેમચેષ્ટા, ઓની કામવાસનાનો નિયમ, તેની ભરતી તથા ઓટ બતાવનારો નકશો. સ્ત્રી પુરુષનાં ગુણાંગોની રચના, સમાગમનું પ્રમાણ, અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ સમાગમની સમજ, સમાગમ માટે ઓની તૈયારી, સુખાસન કયું? સમાગમના શારીરિક લાભ, અપૂર્ણ સમાગમનાં માઠાં પરિણામ, સગર્ભા-વર્યામાં સમાગમ, મર્જવતીને થતી ઉલટી, વંધ્યત્વના ઉપાયો, સેવતસરીયાં બાળકો, સંતતિનિયમન, ઇત્યાદિ.

પહેલા ભાગના જેટલા જ ઉપયોગી તથા લોકપ્રિય નીવડેલા આ ગ્રંથની સુધારેલી નવી આવૃત્તિ છપાવવામાં આવી છે.

પુસ્તક મળવાનું સ્થળ:—જીકસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુદે,

તથા દરવાજા-અમદાવાદ.

વિદ્વાનોના જાતિ અનુભવથી ભરેલો, દેશી તથા વિદેશી
વિદ્યાના અર્કરૂપ, અવનવી માહિતીથી યુક્ત અને ગુજ-
રાતી ભાષામાં પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ થયેલો

“સ્પિરિટ્યુઅલિઝમ” (Spiritualism) વિષેના

અપૂર્વ ગ્રંથ

સચિત્ર પ્રેતાત્મવિદ્યા

અથવા

ભૂત-પિશાચનું આવાહન.

રક્ત થોડા દિવસના અભ્યાસ અને ખંતથી તમે પણ
ભૂત-પિશાચને આવાહન કરી (બોલાવી) શકશો.

જેને આપણા દેશમાં પ્રેતાવાહન વિદ્યા કહે છે તેનો આ ગ્રંથ લગ-
ભગ ૩૭૦ પૃષ્ઠો, ૩૫૦ બાબતોની માહિતીવાળો અને ૨૫ ચિત્રો
તથા સાક્ષાત્ ભૂતોના ફોટોગ્રાફોથી ભરેલો છે. પુસ્તક પાંચ સોનેરી
પૃષ્ઠાનું છે. મૂલ્ય રૂ. ૪. વી. પી. થી મંગાવનારને એકંદર રૂ. ૦-૪-૧૨
ખર્ચ થશે.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના મી. પેગ્લનજી ધનંજીભાઈ મહાવદ્ધમીવાળા
જે. પી. એ લખી છે. તેમણે ઈંગ્લાંડ અને અમેરિકામાં જઈને વિદ્યાને
લગતા જાતિ અનુભવો અનેક વાર લીધા છે. પ્રસ્તાવનામાં તેમના જાતિ
અનુભવોની અદ્ભુત વાતો તમે વાંચી શકશો. આ પુસ્તક મારેનો તેમનો
અભિપ્રાય એવો છે કે—“આ પુસ્તકનું સત્ય સ્પષ્ટતાવાને હું વગર
આંચકીએ જલામણ કરી શકું છું, કારણકે તેમાંથી આપણને
ઘણું જાણવાનું અને શીખવાનું મળી આવે છે.”

આ ગ્રંથમાં અનેક ભુવાઓનો, લેખકોનો, પિશાચપીડા વેદનારનો,
જૂતને નજરોનજર જોનારનો, તેની સાથે વાતચીત કરનારનો, તેની
વાસના જાણી તેની મુક્તિ કરનારનો, તેના ચમત્કારો અનુભવનારનો,
પરલોકમાં વસતા પૃથક પૃથક ભુવનના પ્રેતાત્માઓનો, જૂત-પ્રેતને વચ
કરનારનો, જીવતાં વાપડો કરીને મરનારના જૂતનો, છત્તાદિ અનેક પ્રકાર-
નો અનુભવ જાણવાનો મજશે અને તેથી તમને ઈદલોકનું જીવન મુધા-
રવાનો માર્ગ હાથ લાગશે.